Jude Cassidy, Phillip R. Shaver (ed)

Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications.

Second edition. The Guilford Press, New York, London, 2008, 1020 strán.

Obsah:

1. Podstata väzieb dieťaťa 10
Biologický základ pripútavacieho správania 11
Evolučný pohľad 11
Pripútavací behaviorálny systém (THE ATTACHMENT BEAHVIORAL SYSTEM) 11
Úloha kontextu 12
Úloha emócií 12
Úloha 13
Individuálne rozdiely 13
Vzťahová väzba vo vzťahu k iným behaviorálnym systémom 13
Exploračný systém 14
Systém strachu 14
Systém sociability 14
Systém starostlivosti 15
Vzťahová väzba 16
Viacnásobné vzťahové väzby 17
Prečo sa monotropia vyvinula ako tendencia u ľudských detí? 17

2. Poruchy vzťahovej väzby 19

Implikácie (dopady) na teóriu, výskum a klinické intervencie. 19
Deprivácia materinskej starostlivosti (maternal deprivation) a pôvod teórie pripútania. 20
Reakcie detí na narušenie vzťahovej väzby. 22
Teoretické vysvetlenie separačnej úzkosti. 24
Redefinovanie odlúčenia ako ohrozenie dostupnosti vzťahovej figúry 25
Vysvetlenie zameranosti na cieľ (Set Goal) systému vzťahovej väzby 25
Bowlbyho vysvetlenie: Od fyzickej blízkosti k dostupnosti (availability) a vnímavosti. 28
Alternatívna definícia zamerania cieľa: pocit bezpečia. 29
Ohrozenie dostpunosti (THREATS TO THE AVAILABILITY) vzťahovej figúry 30
Druhy ohrozenia dostupnosti vo vzťahu dieťa-rodič a v matrimoniálnych vzťahoch. 31
Emocionálne reakcie na poškodenia vzťahovej väzby 36
Strach, hnev a smútok ako reakcie na narušenie vzťahovej väzby. 36
Symptomatické vyjadrenia emócií súvisiacich so vzťahovou väzbou a psychopatológia 38
Výskum a klinické implikácie 40
Záver 44
Literatúra 45

3. Vzťahová väzba, strata a žiaľ 51

Pohľady Bowlbyho a súčasné polemiky 51

Perspektíva vzťahovej väzby pri odlúčení a bolestnej strate 52
Funkcia a priebeh smútenia v detstve a dospelosti 52
Bowlbyho konceptualizácia zmäteného (disordered) smútenia 54
Súčasné výskumné otázky a perspektívy 55
Komplikovaný alebo pretrvávajúci žiaľ 55
Výskum vzorcov smútenia 56
Výskum štýlov vzťahovej väzby a reakcií na stratu 56
Neistoty vo vzťahovej väzbe a vzorce zmäteného smútenia 57
Úzkostná vzťahová väzba a chronický smútok 57
Vyhýbavá vzťahová väzba a neprítomnosť žiaľu 58
Empirické dôkazy v rozdieloch štýlov vzťahovej väzby v adjustácii na stratu 59
Nevyriešené traumy a straty v AAI 59
Pokračujúce putá: kontroverzia vo veci odpútania a vyriešenia 60
Dôkazy pre pokračujúce putá 60
Čo vlastne hovorí o pokračujúcich putách Bowlby 60
Záver 63
Literatúra 63

4. Individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe medzi dieťaťom a opatrovníkom. 67

Konceptuálne a empirické aspekty bezpečnosti. 67

Individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe: vývoj a definície 67
Opis a zhodnotenie individálnych rozdielov v bezpečnosti vztahovej väzby 68
Teortetické prognózy týkajúce sa individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe 68
Závislosť, schopnosť spoľahnúť sa na seba a seba-efektívnosť 69
Úzkosť, hnev a empatia 69
Sociálna kompetencia 70
Vzťahová väzba dieťaťa a psychopatológia 70
Kategorizačná alebo kontinuálna konceptualizácia u individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe? 71
Vývojová perspektíva individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe 71

5. Vnútorné pracovné modely vo vzťahoch so vzťahovou väzbou 73

Rozpracovávanie centrálneho konštruktu v teórii vzťahovej väzby 73

Bowlby a psychoalytický vnúorný svet 74
Vzťahová špecifickosť 75
Kontinutia bezpečia v procese vývojovej zmeny 76
Uvedomenie a organizácia pracovných modelov vo svetle obranných procesov 77
Komunikácia a medzigeneračný prenos 79
Zhrnutie 80
Vybrané perspektívy z oblasti neurovedy a vývinu pamäte 81
Vnútorné pracovné modely a tvorenie zmyslu 81
Model v mozgu 81
Systém zrkadlových neurónov 82
Neurozobrazovacie štúdie a mentálne „operácie“ pracovných modelov 83
Vývojový výskum pamäte 85
Spomienky z „rozhovoru rodič – dieťa“ 86
Výskum vzťahovej väzby relevantný pre pracovné modely 88
AAI v prespektíve pracovných modelov 89
INÉ nástroje na zisťovanie reprezentácií pracovných modelov v rámci vzťahovej väzby 93
Semiprojektívne metódy pre malé deti 93
Dve semiprojektívne metódy pre dospelých 95

Zhrnutie a komentár ... 96
Záverečné konštatovanie ... 98

6. Teória attachmentu v modernom evolučnom systéme ... 99

Attachment Theory within a Modern Evolutionary Framework ... 99
Vznik moderných evolučných teórií ... 102
Teória attachmentu v hierarchii evolučných teórií ... 103
Stabilné rysy EEA ... 104
Normatívny komponent a komponent individuálnych odlišností attachmnetu ... 105
Normatívne rysy attachmentu ... 105
Synchronizovaná spôsobilosť ... 105
Udržiavanie kontaktu a vyhľadávanie blízkosti ... 106
Fázy vývoja ... 106
Individuálne odlišnosti attachmentu ... 107
Teória attachmentu a teória konfliktu rodič - potomok ... 109
Teória konfliktu rodič - potomok a rodičovské investície ... 109
Rodičovské investície a attachment ... 111
Evolucionistické modely sociálneho vývoja počas života ... 112
Teória životnej histórie ... 112
Model Belskyho, Steinberga a Drapera ... 113
Chisholmov model ... 116
Ellisov model ... 119
Modely Hazana/Zeifmana a Kirkpatricka ... 120
Nevyriešené otázky a sľubné smery ... 121
Záver ... 122

8. Vzťahová väzba u makakov rhesus ... 124
Normatívne vzorce vzťahovej väzby dojča-matka u makakov rhesus ... 124
Jedinečné aspekty vzťahu mláďa-matka u primátov ... 125
Konflikt vo vzťahu matka-mláďa u makakov ... 125
Faktory ovplyvňujúce vzťahovú väzbu u makakov ... 126
Dopad rozdielnych vzťahových väzieb na dlhodobú vývinovú trajektóriu ... 127
Implikácie pre teóriu vzťahovej väzby u ľudí ... 127

13. Prekurzory bezpečnosti vzťahovej väzby ... 129
Kvalita materskej a nematerskej starostlivosti ... 129
Úloha temperamentu ... 129
Materská starostlivosť ... 130
Prípad dezorganizácie ... 130
Nematerská starostlivosť ... 131
Psychologické a sociálne-kontextuálne determinanty ... 131
Manželské/partnerské vzťahy ... 132
Sociálna podpora od ostatných ... 132

14. Vzťahové väzby v kontexte viacnásobných opatrovníkov. ... 133
Pripútanie k nematerským opatrovníkom ... 134
Vývinové otázky ... 134
Súčasne sa vytvárajúce vzťahové väzby ... 134
Vzťahové väzby, ktoré sa utvárajú nasledujúc po sebe. ... 135
Formovanie nových vzťahov s tými, ktorí poskytujú dieťaťu starostlivosť. ... 136
Utváranie nových vzťahov k adoptívnym alebo pestúnskym rodičom. ... 136
Cesta k bezpečnej vzťahovej väzbe s alternatívnym opatrovateľom ... 137
Citlivé a vnímavé správanie opatrovateľa ... 137
States of mind opatrovateľa ... 138
Organizácia vnútorných pracovných modelov v kontexte viacnásobných opatrovateľov ... 138

Zhoda kvality vzťahovej väzby ... 139
Predikcia vývinových výsledkov ... 139
Vzťahy medzi opaterou a materskou vzťahovou väzbou ... 140
Štúdia NICHD o ranej opatere detí ... 141
Štúdia NICHD týkajúca sa ranej opatery detí a vzťahovej väzby matka - dieťa ... 142
Haifská štúdia ranej opatery detí a vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom ... 143
Opatera a stabilita vzťahovej väzby dieťa – matka. ... 144
Súhrn a záver ... 145

15. Vplyv raného pripútania na iné vzťahy ... 147
Vplyv raného pripútania na iné vzťahy: teoretické úvahy ... 147
Vplyv raného pripútania na iné vzťahy: dôkazy vyplývajúce z výskumu ... 147
Súvis raného pripútania so vzťahmi medzi súrodencami ... 148
Súvis raného pripútania so vzťahmi s priateľmi v detstve a s vrstovníkmi ... 148
Ranné pripútanie a dospelé vzťahy s romantickými partnermi a deťmi ... 149
Záver a návrhy pre ďalší výskum ... 149

16. Raná vzťahová väzba a neskorší vývin ... 151

Známe otázky, nové odpovede ... 151
Pojmové (konceptuálne) hľadiská ... 152
Vnútorné pracovné modely ... 152
Stabilita a zmeny vo vzťahoch rodič-dieťa ... 155
Biologické adaptácie ... 156
Ďalšie úvahy ... 157
Empirické perspektívy ... 158
Vzťah rodič-dieťa ... 158
Ďalšie blízke vzťahy ... 159
Osobnosť ... 160
Regulácia emócií ... 160
Sebakoncept ... 161
Porozumenie emóciám ... 162
Sociálna kognícia ... 163
Svedomie ... 164
Pamäť ... 165
Záver ... 166

17. Pripútanie v strednom období detstva ... 168
Povaha pripútania v strednom období detstva ... 168
Meranie pripútania v strednom období detstva ... 169
Kontinuita a zmena v pripútaní v strednom období detstva ... 169
Súvis s výchovou, rodičovskými pracovnými modelmi a rodinným systémom ... 169
Súvis s kognitívnym, sociálnym a emočným vývinom ... 170
Súvis s kognitívnym vývinom a adaptáciou na školské prostredie ... 170
Súvis so seba-konceptom (Self-concept) a spracovávaním sociálnych informácií ... 171
Súvis s reguláciou emócií a osobnosťou ... 171
Súvis so vzťahmi k rovesníkom ... 171
Súvis s behaviorálnymi problémami a klinickou symptomatikou ... 171
Záver ... 172

19. Systém pripútania (vzťahovej väzby) v adolescencii ... 173
Normatívny vývin systému pripútania počas adolescencie ... 173
Individuálne rozdiely v priputávacích stratégiách adolescentov ... 175
Individuálne rozdiely v rodinných vzťahoch ... 175
Individuálne rozdiely vo vzťahoch s rovesníkmi ... 176
Pripútanie a mentálne zdravie adolescentov ... 177

Kontinutia, diskontinutia a centrálna otázka: Čo je pripútanie počas adolescencie?.....177

20. Párové väzby ako vzťahové väzby.....179

/znovudokazovanie ich prítomnosti/ 179

Od rodičovskej vzťahovej väzby k párovým väzbám 180
Ako je definovaná vzťahová väzba? 180
Ontogenéza detskej vzťahovej väzby: 180
Pôvod väzby v pároch.....181
Reakcia na separáciu a stratu 182
Fyzické a psychologické zdravotné účinky 182
Funkcia vzťahovej väzby v dospelosti.....182
Evolučný aspekt párových väzieb.....183
Model dospelej vzťahovej väzby.....183
Vzťahové väzby versus iné evolučné perspektívy párenia 184
Závery.....185

21. Romantická vzťahová väzba v dospelosti.....186

Jej vývin v štúdii párových vzťahov.....186

Prvé štúdie romantickej lásky ako vzťahovej väzby.....187
Včasné štúdie romantickej vzťahovej väzby: 187
Kópie a ďalší vplyv.....187
Návrh konceptu lásky a vzťahovej väzby 187
Význam vzťahových otázok vo vzťahu k vnímaniu romatických vzťahov 187
Pokroky v konceptualizácii a meraní.....188
Stabilita vzťahovej väzby v dospelosti a pracovné modely 188
Vplyv pracovných modelov na skúsenosti vo vzťahoch.....189
Vplyv skúseností so vzťahmi na pracovné modely 189
Stálosť, zmena a koncept vzťahovej väzby 189
Úloha komunikácie v udržiavaní kvality vzťahu a vzťahovej väzby.....190
Kvalita vzťahu:dyadické účinky.....190
Vzťahová väzba a sexualita 191
Attachment a vzťahy v strese.....192

22. Romantická vzťahová väzba v pároch rovnakého pohlavia 193

Evolúcia, sexuálna orientácia a systém attachmentu vo vzťahu rovnakého pohlavia.....193
Strach, bezpečie a vzťahy rovnakého pohlavia 196
Strata v pároch rovnakého pohlavia 198

23. Vzťahová väzba u dospelých a regulácia afektov.....200

Model aktivácie a fungovania systému pripútania v dospelosti 202
Regulačné funkcie aktivície systému pripútania 205
Nevedomá aktivácia systému pripútania v dospelosti 206
Individuálne rozdiely v podprahovej aktivácii systému pripútania 208
Pozitívna nálada a mentálne zdravie 211
Základný mechanizmus rozširujúceho a upevňovacieho cyklu bezpečnosti pripútavania 215
Skutočná sebaúcta 216
Konštruktívne stratégie zvládania.....218
Sekundárne stratégie pripútavania a regulácie emócií 219
Záver 227

24. Attachment v strednom a staršom veku 228

Distribúcia a stabilita attachmentu (typu pripútania) v staršom veku 228
Attachment medzi deťmi a dospelými v staršom veku 231
Prijímanie a poskytovanie opatery.....236
Vo vzťahu ku vzťahovej väzbe.....236

Strata rodiča 238
Novšie výskumy 239

25. Interview vzťahovej väzby v dospelosti 243

Protokol, metóda analýzy a empriciké štúdie 243
Skórovací a klasifikačný systém AAI 254
Empirické štúdie zahŕňajúce AAI 259
Záver 263
Literatúra 263

27. Vzťahová väzba a psychopatológia v detstve. 267
Základné princípy Modelov rizikových faktorov vo Vývinovej psychopatológii 267
Model rizikových faktorov zahŕňajúci neisté pripútanie 268
Procesové modely a prispievanie rannej vzťahovej väzby ku vzniku poruchy 269
Úloha vzťahovej väzby pri porozumení detskej psychopatológii 271
Teoretické prepojenie rannej vzťahovej väzby a špecifických porúch 271
Spojitosti medzi vzťahovou väzbou v neskoršom detskom veku a detskou psychopatológiou 273
Narušená vzťahová väzba ako odpoveď na extrémne nedostatočnú starostlivosť v rannom detstve 275
Prekážky v oblasti merania 276
Alternatívy merania 277
Rodinné systémy, vzťahová väzba a psychopatológia 277
Závery 278

28. Dezorganizovaná vzťahová väzba 279

Genetické faktory, rodičovský kontext a vývinové premeny od detstva po dospelosť 279
Dezorganizovaná vzťahová väzba (DVV) 279
Rodičovské správanie a psychické stavy vo vzťahu k DVV dieťaťa a ich klasifikácia 279

29. Problémy a možnosti vzniku attachmentu u malých detí v pestúnskej a adoptívnej starostlivosti 282
Typy náhradnej starostlivosti 282
Skúsenosti predchádzajúce umiestneniu do náhradnej rodinnej starostlivosti 283
Faktory ovplyvňujúce zvládanie nepriaznivej sitácie dieťaťom 287
Výzva pre dieťa 290
Tvorba pripútania k novému opatrovateľovi 290
Atypické pripútanie 293
Efektt rannej traumy na neuroendokrinný systém 295
Pripútanie opatrovateľov 297
Otvorená adopcia a kontakt s biologickou rodinou 298
Intervencie na zlepšenie väzby detí v náhradnej rodinnej starostlivosti 300
Intervencie škodlivé pre deti v náhranej starostlivosti 302
Záver 302

30. Vzťahová väzba a psychopatológia v dospelosti 303
Afektívne poruchy/poruchy nálady – mood disorders/ 303
Úzkostné poruchy 305
Disociatívne poruchy 306
Poruchy príjmu potravy 307
Schizofrénia 308
Borderline porucha osobnosti 309
Antisociálna porucha osobnosti 310
Zhrnutie 310

32. Implikácie teórie a výskumu vzťahovej väzby pre psychoterapiu dospelých 312

Výskum a klinické perspektívy 312
Bowlby, Ainsworthová a Mainová: Krátky prehľad 313
Fonagy a teória mentalizácie 314
Vzťahová väzba dospelých a výskum psychoterapie 315
Teória a výskum vzťahovej väzby dospelých: Implikácie pre psychoterapeutickú prax 320
Terapie založené na mentalizácii 325
Záverečné poznámky 325

33. Psychoanalytické konštrukty a teória vzťahovej väzby a výskum 327
Analýza vzťahu medzi psychoanalýzou a teóriou vzťahovej väzby 327
Zmeny v psychoanalytickom myslení 329
Všeobecný vzťahový model terapeutickej zmeny v psychodynamickej psychoterapii 334
Teória vzťahovej väzby a mentalizácia 335
Zhrnutie 338
Sociálne-kognitívny vplyv bezpečnej vzťahovej väzby z hľadiska pedagogiky 338
Zhrnutie 342

35. Systém opatrovania, starostlivosti: 344

Behaviorálny systémový prístup k rodičovstvu 344
Definícia behaviorálneho systému opatrovania 344
Vplyvy z detstva 345
Adolescencia 345
Premena smerom k rodičovstvu 346
Bábätko 346
Reprezentačné modely opatrovania 346

36. Rozšírený pohľad na vzťahovú väzbu a exploráciu 348

Vplyv matky a otca na vývoj psychickej istoty od detstva až po včasnú dospelosť 348
Koncept Bezpečnej Exporácie 349
Bezpečná väzba rodičov a detí a neskoršia bezpečná explorácia 352
Bezpečná explorácia v prvých rokoch 352
Istota explorácie pri poznávacích úlohách v detstve a dospievaní 354
Pevná citová väzba k matke, podporujúci otec, správanie podľa pohlavia 355
Bezpečná explorácia, uspokojivý prechod a adaptácia v predškolskom a včasnom školskom období 357

37. Štruktúra vzťahovej väzby naprieč rozličnými kultúrami 362
Vzťahová väzba medzi dieťaťom a matkou v reťazci opatrovateľov : Africký prípad 364
Prostredie evolučnej adaptácie : Kung a Efé štúdie 369
Attachment in the only child : 370
Vzťahová väzba v Kibbutze : Izraelský prípad 373
Amae, závislosť a VV : Japonský prípad 376
VV v muslimských rodinách v Indonézii 380
Univerzálne a kontextuálne dimenzie VV 381

38. Vzťahová väzba a náboženské reprezentácie a správanie 386
Náboženstvo ako vzťah 386
Predstavy Boha 387
Ako veriaci vnímajú vzťah s Bohom vis-a-vis kritériám vzťahovej väzby 387
Aspekty maturácie vo vývine vzťahovej väzby a náboženstva 388
Náboženstvo a individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe 389
Vzťahová väzba k Bohu a psychologické dôsledky 390

39. Rozvod z perspektívy teórie vzťahovej väzby. 391

40. Uplatnenie teórie a výskumu pripútania (vzťahovej väzby) v oblasti politiky ochrany a starostlivosti o deti 394
Prvotné vplyvy konceptu pripútania na politiku staroslivosti a ochrany detí 395
Súčasné prepojenia medzi teóriou pripútania a politiou starostlivosti a ochrany detí 397
Poruchy pripútania 397
Prepojenie s vývinom mozgu 400
Terapie vzťahovej väzby 400
Otázky nástrojov a merania 401
Kontinuita a „nekontinuita“ počas života 403
Skupinová denná starostlivosť a ďalšie formy „nematerinskej“ starostlivosti 403
Rozvod a odlúčenie 404
Hľadanie biologických rodičov 404
Asistované počatie 405
Záver 406

Konspekt vypracovala – Mgr. Katarína Karaszová

1. Podstata väzieb dieťaťa

The Nature of the Child‘s Ties (str.orig.3-22)

Jude Cassidy

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Krátko po ukončení štúdia na Cambridge University sa John Bowlby začal zaoberať teóriu vzťahovej väzby na základe svojich pozorovaní z práce v domove pre maladaptívnych chlapcov. O desaťročie neskôr vychádzajúc zo systematického retrospektívneho skúmania a po vydaní publikácie „Štyridsaťštyri mladistvých zlodejov: Ich charaktery a domáci život“ (Forty-four Juvenile Thieves:Their Characters and Home Life, Bowlby, 1944), a tiež pod vplyvom pozorovaní iných (Bender&Yarnell, 1941, Goldfarb, 1943), začína byť Bowlby presvedčený, že vážne narušenia vo vzťahu matka-dieťa sú prediktorom neskoršej psychopatológie. Bowlby si spolu so svojím kolegom Jamesom Robertsonom všimol, že keď je dieťa oddelené od matky aj napriek tomu, že je kŕmené a má starostlivosť iných ľudí, prežíva intenzívny distres. Objavuje sa predpovedateľný vzorec- hnevlivý protest, po ktorom nasleduje zúfalstvo. (Robertson, Bowlby, 1952). Bowlby začal premýšľať, prečo je matka pre dieťa taká dôležitá.

V tom čase existovali dve široko akceptované teórie, ktoré vysvetľovali väzbu dieťaťa na matku a obe tieto teórie boli teórie sekundárneho pudu. Psychoanalytici a teoretici sociálneho učenia rovnako predpokladali, že vzťah dieťaťa k matke sa vytvára, preto lebo matka dieťa kŕmi (napr. Freud, 1910/1957, Sears, Maccoby,&Levin, 1957) a že pocit príjemnosti prameniaci z uspokojenia hladového pudu sa spája s matkinou prítomnosťou. Lorenz (1935) si všimol, že húsatká sa pripútali ako k rodičom aj k objektom, ktoré ich nekŕmili. Harlow (1958) pozoroval mláďatá makaka rhesusa, ktoré v čase stresu uprednostnili pred drôtenou „matkou“, ktorá poskytovala potravu, látkovú „matku“, ktorá poskytovala dotykový komfort.

Bowlby hľadal nové vysvetlenia v diskusii s kolegami z oblastí evolučnej biológie, biológie, etológie, vývinovej psychológie, kognitívnych vied a teórie kontrolných systémov. Na základe poznatkov zo všetkých uvedených oblastí formuloval svoj inovatívny predpoklad, že mechanizmy podstatné pre vytvorenie väzby dieťaťa na matku sa pôvodne objavili ako výsledok evolučných tlakov. Pre Bowlbyho táto mimoriadne silná väzba, zjavná najmä vtedy, keď dôjde k jej prerušeniu, nepramení z procesu asociačného učenia (teória sekundárneho pudu), ale z biologicky podloženej túžby po blízkosti, ktorá sa objavila v priebehu procesu prírodného výberu. Bowlby predstavil teóriu vzťahovej väzby v sérii prednášok, z ktorých prvá bola „The Nature of the Child’s Tie to His Mother“ (Povaha väzby dieťaťa na matku), kde boli uvedené všetky najdôležitejšie body teórie vzťahovej väzby. Členkou Bowlbyho výskumného tímu bola aj vývinová psychologička Mary Salter Ainsworth, ktorá je autorkou dvoch priekopníckych naturalistických pozorovacích štúdií o matkách a deťoch, kde využila etologické princípy teórie vzťahovej väzby. (Uganda 1950, Baltimore 1960). Neskôr vytvorila hodnotiaci nástroj „Strange Situation“ (Čudná situácia), čo spustilo produktívny

rozvoj v oblasti empirického štúdia individuálnych rozdielov v kvalite vzťahovej väzby- ide o výskum, ktorý sa zaslúžil o zahrnutie teórie vzťahovej väzby do súčasnej vývinovej psychológie.

Uvedená kapitola sumarizuje Bowlbyho počiatočný etologický prístup k pochopeniu väzby dieťaťa na matku spolu s poznatkami prameniacimi zo súčasného výskumu a teórií.
Najprv sa autor kapitoly venuje biologickým základom vzťahovej väzby, opisuje evolučné korene pripútavacieho správania, pripútavací behaviorálny systém (attachment behavioral system) a jeho usporiadanie, úlohu kontextu pri fungovaní tohto systému, úlohu emócií, úlohu kognícií a napokon individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe.
Ďalej rozoberá pripútavací systém vo vzťahu k iným behaviorálnym systémom: ako exploračný systém, systém strachu, systém sociability, a systém starostlivosti.
Po tretie rozoberá podstatu vzťahovej väzby dieťaťa na jeho vzťahové osoby a opisuje ako sa vzťahová väzba líši od iných citových väzieb.(affectional bonds).

Nakoniec sa venuje viacnásobným vzťahovým väzbám. Hoci Bowlby považoval vo svojich ranných prácach vzťahovú väzbu za celoživotný fenomén zameriaval sa najmä na väzbu dieťaťa na matku v období detstva a autor kapitoly sa tiež drží tohto zamerania.

Biologický základ pripútavacieho správania

Pripútavacie správanie vedie k predpovedateľnému výsledku a to k priblíženiu dieťaťa k vzťahovej osobe (zvyčajne k matke). Niektoré druhy pripútavacieho správania (usmievanie, vokalizácia) sú signálnym správaním, ktoré upozorňujú matku, že dieťa má záujem o interakciu a slúžia na to, aby ju priviedli k dieťaťu. Iné správania (plač) sú averzívne a privádzajú matku k dieťaťu, aby ich ukončila. Iné ako (priblíženie sa a nasledovanie) sú aktívnym druhom správania a privádzajú dieťa k matke.

Evolučný pohľad

Bowlby predpokladal, že počas vývinu ľudstva v prostredí „evolučnej prispôsobenosti“ (the environment of evolutionary adaptedness), prírodný výber uprednostnil pripútavacie druhy správania, pretože priblížením dieťaťa k matke zvyšovali pravdepodobnosť jeho ochrany a boli výhodné pre prežitie. Mnoho predpovedateľných výsledkov prospešných pre dieťa pramení z blízkosti (proximity) dieťaťa k rodičovi. Tieto zahŕňajú kŕmenie, poznávanie prostredia a sociálnu interakciu a všetky sú dôležité. V prostredí evolučnej prispôsobenosti tie u detí biologicky predisponovaných k tomu, aby ostali v blízkosti matky, bola menšia pravdepodobnosť zabitia predátormi a práve na toto sa Bowlby odvoláva ako na biologickú funkciu pripútavacieho správania. Pre túto biologickú funkciu ochrany ako tvrdí Bowlby, sú deti predisponované aby v distrese vyhľadávali blízkosť svojich rodičov. Vzťahovú väzbu považuje za normálnu a zdravú charakteristiku človeka v priebehu jeho života a nejedná sa o znak nezrelosti, z ktorého by človek mal vyrásť.

Pripútavací behaviorálny systém (THE ATTACHMENT BEAHVIORAL SYSTEM)

Koncept behaviorálneho systému predpokladá systému vlastnú pôvodnú (inherent) motiváciu. Na vzťahovú väzbu sa nemožno pozerať ako na nejaký vedľajší produkt nejakých podstatnejších procesov alebo pudov. Deti si utvárajú vzťahovú väzbu bez ohľadu na to, či rodičia uspokojujú ich fyziologické potreby alebo nie. Deti sa dokážu pripútať aj k matkám, ktoré ich zneužívajú. Dôležité pre koncept pripútavacieho behaviorálneho systému je, že spôsob usporiadania rôznych druhov pripútavacieho správania v jednotlivcovi súvisí s jeho históriou vnútorných a vonkajších podnetov. Správanie, ktoré si dieťa volí v určitom kontexte je to, ktoré dieťa považuje za najužitočnejšie v danom momente.
Dôraz na usporiadanie pripútavacieho behaviorálneho systému vysvetľuje aj jeho na cieľom riadenú povahu. (goal corrected manner). Na rozdiel od refelexívneho správania, ktoré ak sa aktivuje, udrží si svoj pevne daný cieľ, pripútavací behaviorálny systém umožňuje človeku reagovať flexibilne na zmeny prostredia počas snahy dosiahnuť cieľ. Napríklad ak dieťa spozoruje, že jeho matka odchádza v neznámom prostredí, môže sa snažiť k nej priblížiť. Môže sa začať za ňou naťahovať a potom ju môže nasledovať (mení svoj smer podľa toho kam ide matka), ak dieťa padá, začne plakať a volať na matku.
Bowlbyho chápanie usporiadania pripútavacieho správania obsahuje aj hľadisko kontrolných systémov. Bowlby opisuje deti ako sa snažia udržať si určitú vzdialenosť od matky. Ak sa vzájomná vzdialenosť zväčší, zaktivizuje sa systém pripútavacieho správania a keď sa dosiahne primeraná vzdialenosť, systém sa deaktivuje. Neskôr však dodáva, že ide skôr o priebežnú aktivitu systému (variuje od relatívne väčšej k relatívne menšej aktivite) ako o úplnú deaktiváciu systému. Bowlby tvrdí, že cieľom dieťaťa nie je objekt (matka) ale skôr udržanie žiadúcej vzdialenosti od objektu v závislosti od okolností. V tejto behaviorálnej homeostáze je niečo podobné ako vo fyziologickej, ale fyziologické systémy sa udržiavajú v daných medziach. Aj pri behaviorálnom systéme sa jedná o určité medze týkajúce sa vzťahu organizmu k prostrediu a toto vymedzenie sa udržiava viac behaviorálne ako fyziologicky.

Úloha kontextu

Miera blízkosti dieťaťa k rodičovi sa mení v závislosti od rozličných okolností. Bowlby opísal dve kategórie faktorov, ktoré prispievajú k aktivácii pripútavacieho systému a obe kategórie naznačujú nebezpečenstvo alebo stres. Jedna kategória sa týka stavu dieťaťa (napr. choroba, únava, hlad, bolesť). Druhá sa vzťahuje na podmienky prostredia (napr. prítomnosť ohrozujúcich podnetov). Podľa Bowlbyho pripútavacie správanie prestane v prítomnosti podnetu, ktorý ho ukončí (terminating stimulus) pre väčšinu detí v distrese je kontakt s matkou týmto podnetom. Ak je pripútavací systém intenzívne aktivizovaný, kontakt s rodičom je nevyhnutný pre ukončenie pripútavacieho správania. Ak je systém len stredne aktivovaný, prítomnosť upokojujúceho hlasu rodiča (alebo aj náhradného opatrovateľa) môže postačovať. V každom prípade vidíme ako dieťa využíva svoju matku ako bezpečné útočisko „safe haven“ kam sa môže vrátiť v čase ťažkostí. Hľadanie blízkosti sa aktivizuje, ak dieťa dostane informáciu (z vnútorného alebo vonkajšieho zdroja), že cieľ-žiaduca vzdialenosť od matky je prekročená. A systém ostane aktívny až kým nedosiahne svoj cieľ a potom ukončí aktivitu.

Úloha emócií

Podľa Bowlbyho (1979) sú emócie silne prepojené so vzťahovou väzbou:...vytváranie väzby sa často opisuje ako zaľúbenie sa, udržiavanie väzby ako láska k niekomu, strata partnera ako

smútenie za niekým. Podobne aj hrozba straty vzbudzuje úzkosť a vlastná strata vzbudzuje smútok, a každá z týchto situácií môže vyvolať aj hnev. Neohrozené udržiavanie väzby je prežívané ako zdroj radosti. (s.130)
Bowlby vnímal emócie ako dôležité regulačné mechanizmy vo vzťahových väzbách, zmienil sa napr. že aj hnev a protest pokiaľ sa nestanú prehnanými a deštruktívnymi môžu slúžiť na upozornenie vzťahovej osoby, že dieťa má záujem o udržanie vzťahu. (Bowlby, 1973, pozri Kobak&Madsen, kap. 2). Najnovšie sa teoretici vzťahovej väzby zmieňujú o spôsoboch ako emočná regulácia slúži na udržanie vzťahu so vzťahovou osobou a upozorňujú, že individuálne rozdiely v bezpečnosti vzťahovej väzby ovplyvňujú ako človek reaguje na svoje emócie a ako ich reguluje vo vzťahovej väzbe.

Úloha

Usporiadanie pripútavacieho behaviorálneho systému obsahuje aj kognitívne komponenty- konkrétne mentálne repreyentácie vzťahovej osoby, seba, prostredia, založené na zážitkoch dieťaťa. Bretherton (1991) navrhoval, že opakované zážitky súvisiace so vzťahovou väzbou by mohli byť usporiadané ako scenáre, ktoré sa stávajú stavebnými blokmi pre širšie reprezentácie (Vaughn, 2006) Tento dôraz na skutočné zážitky dieťaťa bol jeden z rozdielov medzi Bowlbym a Freudom, ktorý pripisoval význam vnútorným fantáziám).
Bowlby tu hovorí o reprezentačných modeloch (representational models) a o vnútorných pracovných modeloch (internal working models), ktoré dovoľujú človeku predvídať budúcnosť a plánovať a tak fungovať, čo najefektívnejšie. Dieťa sa o tieto modely opiera, napríklad keď sa rozhoduje, ktorý druh pripútavacieho správania využije v špecifickej situácii so špecifickým človekom. Bowlby sa tiež zaoberal úlohou iných kognitívnych procesov v rámci pripútavacieho systému ako napr. trvalosť objektu, diskriminačné učenie, generalizácia, nevedomé spracovávanie, selektívna pozornosť a pamäť, skreslenia v interpretácii.

Individuálne rozdiely

Hoci takmer všetky deti si vytvárajú vzťahovú väzbu, nie u všetkých je táto vzťahová väzba bezpečná. K vytvoreniu bezpečnej vzťahovej väzby dochádza, keď je mentálna reprezentácia vzťahovej osoby u dieťaťa vnímaná ako prístupná a reagujúca v prípade potreby. Deťom s neistou vzťahovou väzbou takáto reprezentácia chýba. Dôležitým faktorom je miera do akej matka dovolila, aby dieťa k nej priľnulo a nasledovalo ju spolu so všetkými súvisiacimi druhmi správania, alebo toto správanie dieťaťa odmietala.

Vzťahová väzba vo vzťahu k iným behaviorálnym systémom

Bowlby označil dva behaviorálne systémy ako výrazne súvisiace so systémom vzťahovej väzby u malých detí: exploračný behaviorálny systém a behaviorálny systém strachu. O týchto budeme hovoriť v ďalšom spolu so systémami sociability a starostlivosti.

Exploračný systém

Predpokladá sa, že komplementárna hoci vzájomne inhibičná povaha exploračného a pripútavacieho systému sa vyvinuli, aby sa zabezpečilo, že pokiaľ je dieťa chránené udržiavaním primeranej vzdialenosti od vzťahovej osoby zároveň postupne poznáva svoje prostredie prostredníctvom explorácie. Podľa Ainsworthovej (1972) je dynamická rovnováha medzi týmito dvomi systémami ešte významnejšia pre vývin a prežitie dieťaťa ako význam každého z týchto systémov osve.
Rámec, ktorý najlepšie zachytáva súvislosti medzi pripútavacím a exploračným systémom spočíva v tom, že dieťa využíva vzťahovú osobu ako „bezpečnú základňu pre exploráciu“. Ide o koncept kľúčový pre teóriu vzťahovej väzby, ktorý vznikol na základe Ainsworthovej pozorovaní dieťaťa v prvom roku jeho života. Väčšina detí vzájomne vyvažuje tieto dva behaviorálne systémy tak, že flexibilne reaguje na špecifickú situáciu potom ako vyhodnotí charakteristiky prostredia a dosiahnuteľnosť/prístupnosť vzťahovej osoby a jej pravdepodobné správanie. Bowlby opisuje, že dôležitá je nielen fyzická prítomnosť vzťahovej osoby ale najmä presvedčenie dieťaťa, že bude mať vzťahová osoba bude prístupná, ak to bude potrebné. Mnohé empirické práce potvrdili teoretické predpoklady o prepojení medzi prístupnosťou/dosiahnuteľnosťou matky a exploračným správaním diaťaťa. (Ainsorth&Witting, 1969, Carr, Dabbs &Carr, 1975, Rheingold, 1969, Sorce&Emde, 1981)

Systém strachu

Podľa Bolwbyho je biologickou funkciou systému strachu rovnako ako pripútavacieho systému ochrana. Je biologicky adaptívne ak sa dieťa pri určitých podnetoch ľaká. Bez takéhoto strachu by sa zredukovala možnosť prežitia a reprodukcie. Bowlby popisuje „prirodzené spúšťače pocitu nebezpečia“- podnety, ktoré sami o sebe nie sú nebezpečné, ale ktoré naznačujú vysokú pravdepodobnosť nebezpečenstva. Sú to tma, výrazné zvuky, samota, a náhle pohyby. Nakoľko pripútavací systém a systém strachu sú vzájomne prepojené, vyľakané deti zvyšujú svoje pripútavacie správanie, čím sa zvyšuje pravdepodobnosť, že vyhľadajú ochranu a tak sa zvyšuje pravdepodobnosť ich prežitia a odovzdania ich génov. Prítomnosť alebo absencia vzťahovej osoby hrá dôležitú úlohu v tom, či sa aktivizuje u dieťaťa systém strachu. Prístupná a dosiahnuteľná vzťahová osoba spôsobuje, že dieťa je oveľa menej náchylné sa báť. Aj fotografia matky ako aj „bezpečnostná prikrývka“ (safety blanket) môže upokojiť dieťa, ktoré sa bojí.

Systém sociability

Ak chceme pochopiť pripútavací behaviorálny systém potrebujeme porozumieť ako sa líši od systému sociability (alebo od afiliatívneho systému). Pojem „afiliácia“ zaviedol Murray (1938) „ tento názov pokrýva všetky manifestácie priateľskosti a dobrej vôle, túžby robiť veci v spoločnosti iných.“ Tento koncept ako taký je oveľa širší ako koncept vzťahovej väzby a nemá v úmysle pokrývať správanie zamerané na jednu alebo málo vzťahových osôb, ktoré spadá pod pripútavacie správanie.“(s.229)
Systém sociability sa definuje ako usporiadanie tendencie k sociabilite s druhými, ktorá je biologicky podmienená a napomáha prežitiu. Dôležitým predpovedateľným výsledkom aktivácie tohto systému je, že indivíduá strávia aspoň časť svojho času v spoločnosti druhých. Podľa literatúry o primátoch indivíduá v spoločnosti druhých sú menej

pravdepodobne vystavené zabitiu predátormi. (Einsberg, 1966) Biologická predispozícia primátov k sociabilite s inými zvyšuje ich schopnosť zhromažďovať potravu, stavať si obydlia, vytvárať teplo, efektívnejšie poznávať svoje prostredie a získať prístup ku skupine iných, kde je možnosť párenia. (Huntigford, 1984). Podľa Bowlbyho je pravdepodobné, že systém sociability sa zaktivizuje vtedy keď je pripútavací systém deaktivovaný. Dieťa vyhľadáva vzťahovú osobu vtedy, keď je unavené, hladné, choré alebo vystrašené a tiež keď si nie je isté, kde je vzťahová osoba, a keď ju nájde, chce zostať v jej prítomnosti chce, aby ho držala v náručí alebo hladkala. Na rozdiel od uvedeného dieťa si hľadá niekoho na hranie, ke&´d má dobrú náladu, keď si nájde spoločníka, chce s ním mať hrovú interakciu. Ak sa táto analýza nemýli, roly vzťahovej osoby a spoločníka na hru (playmate) sa vzájomne odlišujú. Lewis, Young, Brooks a Michalson (1975) vysvetľujú pozorovanie dvojíc 1-ročných detí s matkami nasledovne: "Matky sú určené na ochranu a rovesníci na pozorovanie a hranie."

Systém starostlivosti

Bowlby sa zaoberal aj rodičovskou stránkou systému vzťahovej väzby a nazval ju sociálna väzba pripútavania a starostlivosti (attachment caregiving social bond) (pozri tiež George & Solomon,1996). Autori navrhujú aby sa termín „systém starostlivosti" používal pre opis iba tých druhov rodičovského správania, ktoré sú určené na podporu blízkosti a upokojovania dieťaťa, keď rodič vníma, že dieťa je v skutočnom alebo potenciálnom nebezpečenstve. Hlavným druhom správania je tu záchrana (retrieval). Iné zahŕňajú volanie, dosahovanie, chytanie, zamedzovanie, nasledovanie, upokojovanie a kolísanie. V rámci určitej kultúry môže byť jedna matka pripravená a prístupná ako vzťahová osoba a zároveň ťažkopádna a nemotorná v roli partnera na hranie; iná matka môže byť pre dieťa v pohode v roli učiteľky alebo kouča, keď sa pozornosť zameriava na nejakú úlohu alebo zručnosť ale môže byť pre ňu ťažké správať sa pripútavacím spôsobom.

Predpovedateľným výsledkom aktivácie systému starostlivosti je vzájomná blízkosť dieťaťa a matky a jeho biologickou funkciou je ochrana dieťaťa. Keď je systém starostlivosti relatívne aktivovaný, pripútavací systém dieťaťa môže byť relatívne deaktivovaný, pripútavacie správanie zo strany dieťaťa nie je potrebné, pretože rodič prebral zodpovednosť za udržanie blízkosti. Táto dynamická rovnováha prispieva k pochopeniu, toho ako matka predstavuje pre dieťa „bezpečnú základňu pre exploráciu". Ak matka sleduje vzdialenosť dieťaťa od seba, oslobodzuje tým dieťa od toho, aby sa muselo o to starať a dovoľuje tak, aby dieťa venovalo viac pozornosti explorácii. Ako to platí aj pre iné behaviorálne systémy, aktivácia systému starostlivosti vyplýva i z vnútorných i z vonkajších spúšťačov. Vnútorné spúšťače sú hormóny, kultúrne presvedčenia, stav rodiča (či je chorý alebo unavený) a aktivácia iných rodičovských systémov správania (exploračný, hľadanie potravy, strach). Vonkajšie spúšťače zahŕňajú stav prostredia (či ide o známe prostredie, či je nebezpečné, či sú tam aj iní a kto sú), stav dieťaťa (či je choré alebo unavené) a správanie dieťaťa (či preukazuje pripútavacie správanie) Aktivácia pripútavacieho správania má kľúčové následky pre dieťa, ktoré inak nemôže prežiť. Pripútavacie správanie samozrejme tiež motivuje rodičov aby reagovali, dokonca aj averzívne správanie ako plač typicky motivuje rodičov k tomu, aby ho ukončili.
Strach je iba jednou zo silných emócií, ktoré sa pravdepodobne spájajú so systémom starostlivosti. Rovnako sa so silnými emóciami spája aj systém vzťahovej väzby. Tieto emócie môžu byť jednými z najsilnejších v živote človeka. Narodenie prvého dieťaťa (ktoré robí z dospelého rodiča) je často sprevádzané pocitmi ohromnej radosti, ohrozenie dieťaťa je sprevádzané úzkosťou, úmrtie dieťaťa prináša hlboký smútok. Toto prepletenie systému

starostlivosti s intenzívnymi emóciami môže prameniť zo selektívnych vplyvov počas evolúcie: Ak ohrozenie dieťaťa vedie u rodiča k efektívnym intervenciám, vedie to k rozšíreniu reprodukčného potenciálu.

Vzťahová väzba

Zatiaľ čo „pripútavacie správanie“ je správanie, ktoré podporuje blízkosť k vzťahovej osobe a „pripútavací behaviorálny systém“ je usporiadanie druhov pripútavacieho správania v človeku, termín „vzťahová väzba“ sa vzťahuje na citové puto. Táto väzba nie je väzbou medzi dvomi ľuďmi, je to väzba, ktorú má jeden človek na druhého človeku, ktorého vníma ako silnejšieho a múdrejšieho (väzba dieťaťa na matku).
Vzťahová väzba je špecifickým typom širšej triedy väzieb, ktoré Bowlby a Ainsworthová označovali ako „citové väzby“. Ainsworthová opísala kritériá pre citové väzby a následne aj kritérium pre vzťahovú väzbu. 1. citová väzba je trvalá, nemení sa. 2. týka sa špecifického človeka, ktorý je nezameniteľný za niekoho iného. 3. vzťah je emočne významný. 4. človek si praje udržať si blízkosť, alebo kontakt s danou osobou. 5. človek cíti distres, keď je nedobrovoľne oddelený od danej osoby.
Pre vzťahovú väzbu existuje ešte jedno doplňujúce kritérium: človek hľadá bezpečie a upokojenie vo vzťahu s vzťahovou osobou.
Keď sa role vymenia a rodič hľadá bezpečie u malého dieťaťa, je to takmer vždy znakom patológie u rodiča a zároveň ju rodič takto zapríčiňuje u dieťaťa. Inak sa na túto situáciu pozeráme neskôr v živote, keď sa ľudia v stredných rokoch starajú o svojich rodičov.
Je dôležité poznamenať, že väčšina druhov správania môže slúžiť ako súčasť viac ako jedného behaviorálneho systému. Ale napríklad nie všetky priblíženia sú v rámci pripútavacieho systému., môže sa jednať o exploračné alebo sociabilné správanie. A je tiež možné, že deti v distrese, keď sú bez matky, majú tendenciu hľadať upokojenie u cudzích ľudí a priblíženie v takomto kontexte môžeme považovať za pripútavacie správanie. Napriek tomu nemôžeme predpokladať existenciu trvalej vzťahovej väzby dieťaťa na cudzinca, hoci pre dieťa je možné namieriť pripútavacie správanie na človeka, s ktorým dieťa nemá vzťahovú väzbu. Niektoré deti prestanú plakať, keď sú upokojované cudzím človekom, ale podľa Ainsorthovej to vo všeobecnosti nie je až také uspokojujúce ako upokojenie od matky.

Intenzita pripútavacieho správania sa niekedy mylne považuje, za mieru „sily“ vzťahovej väzby. Existujú výrazné variácie v intenzite aktivácie pripútavacieho správania v závislosti od kontextu a od konkrétneho dieťaťa. Podobne je mylné sa považovať malé dieťa, ktoré sa sa úzkostne lepí na matku za veľmi pripútané; takéto správanie môže znamenať rovnako neistú ako bezpečné využívanie matky ako bezpečnej základne v závislosti od kontextu.
Ainsworthová (1982a) navrhuje, že Hindeho (1979) pojem prenikanie (penetration) naproti pojmom ako sila alebo intenzita, môže poskytnúť užitočnejší rámec pre charakteristiku vzťahovej väzby. Podľa Hindeho prenikanie je vzťahová dimenzia, ktorá opisuje dôležitosť určitého človeka v niekoho živote- mieru do akej táto osoba preniká do rôznych aspektov života daného človeka. Navrhovala, že vhodnejšie by bolo nehovoriť o oslabovaní väzby ale skôr charakterizovať vzťah ako preniká do stále menej oblastí vyrastajúceho dieťaťa nakoľko čím je dieťa staršie, tým viac času trávi bez rodičov a vytvára si viac nových vzťahov.
Podľa Bowlbyho existujú dva dôležité predpoklady o podstate vzťahovej väzby vrámci širšieho kontextu vzťahu. 1. vzťahová väzba odráža iba jeden aspekt vzťahu dieťaťa k matke, je to komponent, ktorý narába so správaním, ktoré súvisí s ochranou a bezpečím dieťaťa v čase stresu. Matka neslúži iba ako vzťahová osoba ale zároveň môže bzť aj spoločníčkou v hre, učiteľkou alebo udržiavateľkou disciplíny. Bretherton (1980) poznamenáva, že

správanie môže slúžiť rôznym behaviorálnym systémom v rôznom čase aj v prípade, že je nasmerované na toho istého človeka. Vzťah rodiča a dieťaťa nie je v žiadnom prípade iba záležitosťou pripútavania a starostlivosti. Deje sa to tak iba v prípade, že má tento program aktuálne prioritu. 2. nemôžeme predpokladať, že vzťahová väzba existuje iba na základe toho, že vzťah obsahuje aj pripútavací komponent. Malé dieťa môže bežne nasmerovať pripútavacie správanie k blízkemu priateľovi a cítiť sa spokojne v jeho prítomnosti. Ale strata takéhoto priateľa väčšinou nemá také ničivé následky pre dieťa ako strata skutočnej vzťahovej osoby.

Viacnásobné vzťahové väzby

Bowlby má tri predpoklady o viacnásobných vzťahových väzbách v detstve.
Väčšina malých detí si vytvára viac ako jednu vzťahovú väzbu. Podľa Ainsworthovej sa dá predpokladať, že otcova interakcia s dieťaťom obsahuje nejakú špeciálnu kvalitu- či už sa jedná o nežnosť alebo intenzívne potešenie, ktoré u dieťaťa vyvoláva silnú vzťahovú väzbu, ktorej intenzita je nesúvisí s frekvenciou jeho interakcií s dieťaťom. Deti si pravdepodobnejšie vytvárajú bezpečnú vzťahovú väzbu na otcov, ktorí na ne reagovali citlivo. Je tiež dokázané, že ako vzťahové osoby môžu slúžiť aj súrodenci a opatrovatelia, deti si tiež môžu utvoriť vzťahovú väzbu k iným deťom (pozorovania s koncentračných táborov).
Hoci obvykle existuje viac vzťahových osôb ako jedna, ich potenciálne množstvo nie je neobmedzené. Marvin, Van Devener, Iwanga, Le Vine, (1977) pozorovali, že deti v Nigérii mali vzťahovú väzbu na maximálne tri osoby.
Hoci majú deti viac vzťahových osôb, je mylné sa domnievať, že dieťa zaobchádza so všetkými týmito osobami rovnako, alebo že sú zameniteľné. Skôr ide o hierarchiu vzťahovej väzby (attachment hierarchy). Bowlby nazýva silnú tendenciu dieťaťa uprednostňovať hlavnú vzťahovú osobu (princial attachment figure) pre získanie upokojenia a bezpečia termínom monotropia (monotropy). Uvádza príklad detí v detských domovoch, ktoré si obvykle zvolia jedného špeciálneho opatrovateľa ako svojho.

Čo určuje štruktúru hierarchie vzťahovej väzby dieťaťa? Colin (1996) zostavil sadu možných podmieňujúcich faktorov: 1. Koľko času dieťa strávi v starostlivosti každej z osôb, 2. kvalita starostlivosti, ktorú osoby poskytujú, 3. koľko emočne investuje každý z dospelých do dieťaťa, 4. sociálne spúšťače, autorikapitoly by tu dodali aj opakovanú prítomnosť osoby v priebehu života dieťaťa, hoci môže ísť aj o relatívne krátke stretnutia, môžu byť dôležité.

Prečo sa monotropia vyvinula ako tendencia u ľudských detí?

Ako odpovede autori kapitoly navrhujú 3 možnosti, ktoré môžu pôsobiť aj simultánne.
Tendencia dieťaťa upredostňovať hlavnú vzťahovú osobu môže prispevať k stabilie vzťahu, v ktorom dotyčná osoba preberá hlavnú zodpovednosť za dieťa. Tento systém sa zdá byť praktickejší ako alternatíva, kde je za skupinu detí zodpovedná skupina opatrovateľov, nakoľko takýto systém môže spôsobiť, že dieťa je v sieti starostlivaosti prehliadnuté.
Monotropia je pravdepodobne najefektívnejšia z hľadiska dieťaťa. Keď dieťa čelí nebezpečenstvu, nemusí robiť sériu vyhodnotení a posúdení o tom, kto môže byť najprístupnejší, najzodpovednejší a najvhodnejší aby pomohol. Dieťa rýchlo, automaticky vyhľadáva hlavnú vzťahovú osobu.
Monotropia môže u dieťaťa prispievať k procesu „recipročného hierarchického utvárania väzieb“ (reciprocal hierarchical bonding) v ktorom je dieťa dáva do súladu hierarchiu vzťahovej väzby s hierarchiu systému starostlivosti jeho prostredia.

Dospelí sa vzájomne líšia vo svojich investíciách, ktoré korešpondujú s tým do akej miery táto investícia prispeje k reprodukcii ich génov. Z toho vyplýva, že pre dieťa by malo byť najadaptívnejšie, keby si ako hlavnú vzťahovú osobu zvolilo človeka, ktorý je k nemu najviac pripútaný, a poskytuje maximum rodičovskej investície do dieťaťa a teda má najviac čo získať zo zdravého vývinu dieťaťa v zmysle reprodukčného potenciálu. Vo väčšine prípadov najviac investuje do dieťaťa práve biologická matka:

iba matka si môže byť istá skutočnou biologickou spojitosťou s dieťaťom
matka venuje svoje telesné zdroje tehotenstvu a často kojí dieťa ešte dlhý čas po pôrode.
matke má oveľa menej možností produkovať ďalších potomkov ako otec alebo súrodenci

Voľba hlavnej vzťahovej osoby trvá dieťaťu určitý čas. Dôvodov je niekoľko:

matka nemusí prežiť pôrod, najmä v minulosti to tak bývalo
dieťa sa potrebuje uistiť, ktorá osoba investuje do neho naozaj intenzívne, od čoho je dieťa výrazne závislé a to trvá určitý čas.
V priebehu vývinu človeka počas jeho života dochádza k vytváraniu viacerých vzťahových väzieb. V strednom detstve, keď dieťa trávi viac času mimo rodiny s rovesníkmi, sa objavujú nové vzťahové väzby. V dospievaní a mladej dospelosti je pravdepodobné, že si jednotlivec vytvára vzťahovú väzbu na sexuálnych partnerov. Hoci vzťahová väzba na rodičov zotrváva počas celého života, neskoršie vzťahové väzby sa majú tendenciu nadobúdať kľúčovejšie postavenie v neskoršom živote človeka.

Pri uvažovaní o viacnásobných vzťahových väzbách sa vynára viacero otázok:
Do akej miery sú väzby dieťaťa k rôznym ľuďom, ktorí sa o neho starajú, podobné?
Ako je to s integráciou viacnásobných vzťahových väzieb? Ak dieťa integruje rozličné modely vzťahových osôb, akým spôsobom sa to deje? Bretherton (1985) si kladie otázku Je integrovaný vnútorný pracovný model self vytvorený na základe množstva nekonkordantých vzťahov? Alebo modely self sa vyvíjajú na základe rôznych vzťahov iba čiastočne integrovaných alebo niekedy neintegrovaných vôbec? Ako teda tieto rôzne vzťahové väzby ovplyvňujú fungovanie dieťaťa? Vzťahová väzba na hlavnú vzťahovú osobu, väčšinou matku má pravdepodobne najväčší vplyv. Na druhej strane je možné, že jedna väzba najviac ovplyvňuje istú oblasť a iné väzby iné oblasti. Alebo možno ak dieťa má aspoň jednu bezpečnú vzťahovú väzbu je jedno ku komu, slúži to ako protektívny faktor a podporuje fungovanie dieťaťa v rôznych oblastiach.

Aktuálne prístupné výskumné poznatky ukazujú, že ak je má dieťa bezpečnú vzťahovú väzbu na niekoho a neistú vzťahovú väzbu na niekoho iného, správa sa kompetentnejšie v prípade, ak bezpečná väzba bola na matku a nie na inú vzťahovú osobu. (Easterbrooks&Goldberg, 1987; Howes, Roding, Galluzzo, &Myers, 1988; Main et al., 1985;Main&Weston, 1981; Sagi-Schwartz&Aviezer,2005) Tie isté štúdie naznačujú, že najlepšie fungujúci ľudia majú dve bezpečné vzťahové väzby zatiaľ čo najmenej kompetentné deti nemajú ani jednu. Van Ijzendoorn a Sagi-Schwartz na základe zhodnotenia medzikulturálnych dát potvrdzujú podobné dôkazy, že viacnásobné bezpečné vzťahové väzby skvalitňujú a rožširujú fungovanie dieťaťa a širšiu diskusiu o modeloch vplyvu viacnásobných vzťahových väzieb môžete nájsť v ich kapitole v tejto pubikácii (Handbook of Attachment, kap. 37)

Konspekt vypracovala - Juliana Tarfová

2. Poruchy vzťahovej väzby

Implikácie (dopady) na teóriu, výskum a klinické intervencie.

Disruptions in Attachment Bonds: Implications for Theory, Reseach, and Clinical Intervention (str. orig. 23-47)

Roger Kobak
Stephanie Madsen

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Reakcie malých detí na odlúčenie od rodičov zohrávali hlavnú rolu pri vytváraní konceptu a štúdiu fungovania a regulácie pripútavacieho systému (attachment system). V rokoch 1940-1960 John Bowlby a James Robertson pracovali s filmami o malých deťoch, ktoré boli vystavené separácii, aby demonštrovali emočný význam vzťahovej väzby (napr. Bowlby, Robertson a Rosenbluth, 1952; Robertson, 1953). Väčšine pozorovateľov bolo jasné, že tieto deti prežívali odlúčenie ako fundamentálne ohrozenie ich duševnej rovnováhy. Filmy dokumentujú, ako narušenia väzieb detí s rodičmi viedli k vyjadreniu strachu, protestov hnevu a zúfalému úsiliu nájsť chýbajúcich rodičov. Extrémnejšie vyjadrené emócie strachu a hnevu boli zjavné hneď po odchode rodičov, neskôr prípadne uvoľnili miesto pre sotva postrehnuteľné vyjadrenia smútku a beznádeje. Precízne pozorovanie odhalilo, že po dlhotrvajúcej perióde smútku sa deti znovu do istej miery upokojili, zaujali odstup a boli emočne menej expresívne. Utlmená aktivita a pozorovateľný nedostatok radosti alebo entuziazmu boli typické pre tento odcudzený (detached) postoj. Hlavným impulzom pre Bowlbyho (1969/1982) teóriu pripútania bolo vysvetlenie mechanizmov a procesov, ktoré regulujú detské reakcie na odlúčenie.

Prostredníctvom separácie je možné ilustrovať veľký emočný význam vzťahovej väzby, avšak čoskoro bolo jasné, že jednoduchá prítomnosť alebo neprítomnosť vzťahovej figúry má svoje obmedzenia, čo sa týka pochopenia ako staršie deti a dospelí utvárajú ich vzťahy s dôležitými vzťahovými osobami. Bežný pozorovateľ detí vo veku 3-4 roky zistí, že fyzické odlúčenie už nie je takou hrozbou pre väzbu medzi dieťaťom a rodičom a následne neprodukuje rovnaké emočné reakcie. To viedlo k tomu, že Bowlby (1973) sa musel vysporiadať s výzvou ako demonštrovať kontinuálnu dôležitosť vzťahových väzieb „od kolísky po hrob“. Vo zväzku nazvanom *Separácia: Úzkosť a hnev* predstavil dve teoretické idey, ktoré sú zásadné pre pochopenie vzťahových väzieb počas života človeka. Prvá idea, v nej Bowlby zdôraznil, že človek má schopnosť predvídať budúcnosť, čo dovoľuje utvárať očakávania, že opatrujúca osoba bude dostupná, alebo „pracovné modely“ čoraz viac dôležité pre pochopenie individuálnych odlišností týkajúcich sa bezpečia a úzkosti. Neskorší výskumníci vzťahovej väzby (napr. Bretherton, 1985; Main, Kaplan, & Cassidy, 1985) v podstate rozšírili tento dôraz na kognitívne procesy alebo pracovné modely vzťahových figúr (viz Bretherton & Munholland, kap. 5, tento zväzok).

Druhá dôležitá idea si získala u neskorších výskumníkov menej pozornosti. Bowlby uviedol, že pocit istoty a bezpečia indivídua je odvodený od udržiavania väzby s dostupnou a vnímavou, reagujúcou (responsive) osobou poskytujúcou starostlivosť. Z Bowlbyho definície dostupnosti opatrujúcej osoby ako zameraného cieľa (set goal) „pripútavacieho systému" (attachment system) vyplýva niekoľko dôsledkov. Po prvé, nespochybniteľné zachovanie vzťahovej väzby prispieva k pocitu bezpečia. Po druhé, keď jedinec vníma hrozbu, že opatrujúca osoba nebude dostupná, cíti úzkosť alebo hnev. Po tretie, pretrvávajúce narušenie vzťahovej väzby vedie k smútku a beznádeji. Keď nazeráme na dostupnosť vzťahovej osoby ako na zameranie cieľa pripútavacieho systému, tak fyzické odlúčenie v ranom detstve môže byť chápané ako jedna z hrozieb, čo sa týka prístupnosti a reaktivity, vnímavosti vzťahovej osoby (Adam, Gunnar, & Tanaka, 2004). Staršie deti a dospelí pravdepodobne vnímajú ako ohrozenie dostupnosti vzťahovej osoby, keď je prerušená komunikácia dlhodobou neprítomnosťou, emočným stiahnutím sa, alebo signálmi odmietania prípadne opustenia. Dôsledkom takto narušenej komunikácie sú pocity úzkosti, hnevu a smútku, podobné tým reakciám, aké boli zdokumentované pri fyzickom odlúčení malých detí.

V tejto kapitole chceme preskúmať, ako poznatky o separácii podnietili vznik teórie pripútania. Ďalej chceme poukázať na to, ako už Bowlby zdôrazňoval, aká dôležitá je kontinuálna rola dostupnosti vzťahovej osoby pri utváraní dôvery (confidence) dieťaťa a pocitov bezpečia. Chceme poukázaťna to, že mnoho výskumníkov vzťahovej väzby urobilo neuveriteľné pokroky, pokiaľ ide o pochopenie kognitívnych a osobnostných procesov súvisiacich s detským a dospelým pripútavacím správaním, menej pozornosti však bolo venované procesom poskytovania opatery (caregiving) a komunikačným procesom, ktoré prispievajú k formovaniu, udržiavaniu a náprave vzťahových väzieb počas života človeka. Veľká časť Bowlbyho zväzku o *Separácii* venuje pozornosť tomu, aká dôležitá je otvorená komunikácia pre zachovanie bezpečnej vzťahovej väzby. Podobne si to môžeme všimnúť v kľúčovej štúdii Mary Ainsworthovej o detskom pripútaní (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978), ktorá zdôrazňuje pretrvávajúcu kvalitu komunikácie matka-dieťa ako kontext, v ktorom sa vnútorné pracovné modely a pripútavacie stratégie od začiatku rozvíjajú. Chceme tiež vyzdvihnúť prínos Bowlbyho a Ainsworthovej myšlienky o otvorenej komunikácii so vzťahovou figúrou, ktorá napomáha udržiavať pocity bezpečia. Za významnú považujeme aj myšlienku ohrozenia dostupnosti vzťahovej osoby, čo môže viesť k strachu, hnevu a smútku. Tento fokus zameraný na komunikáciu sa javí ako možný prínos, čo sa týka ďalšieho výskumu vzťahovej väzby a klinickej praxe u starších detí a dospelých.

Deprivácia materinskej starostlivosti (maternal deprivation) a pôvod teórie pripútania.

V dekáde, ktorá nasledovala po druhej svetovej vojne Bowlby položil väčšiu časť základných pilierov teórie pripútania. Tieto myšlienky rozvíjal v takom vedeckom a politickom kontexte, ktorý prikladal len malý význam väzbám medzi deťmi a rodičmi. Na vedeckom poli boli najrozšírenejšie teórie učenia týkajúce sa detského vývinu, ktoré chápali vzťah medzi dieťaťom a primárnou opatrujúcou osobou zjednodušene ako naučené správanie - produkt pudu kŕmenia. Z dôvodu, že väčšinou matka je asociovaná s kŕmením, si dieťa rozvíja pozitívny vzťah práve k nej. Z tohto pohľadu vyplýva, že keby dieťa bolo kŕmené rôznymi opatrovateľmi, vzťah s matkou by pre dieťa nemal žiadny špecifický význam. Profesionálni opatrovatelia (Professional child care workers) v tej dobe uplatňovali inštitucionálne praktiky a prikladali len minimálny význam vzťahu dieťaťa s rodičom, prípadne s primárnou vzťahovou osobou (Karen, 1994). Sociálni pracovníci v mnohých priemyselne rozvinutých

krajinách rutinne oddeľovali deti od matiek, ktoré boli extrémne chudobné alebo nemali manželov. Tieto dobre mienené postupy stavali do popredia fyzické zdravie a duševné zdravie, pohodu (well-being) dieťaťa pred potrebou primárneho vzťahu s ich matkami. Podobný postoj ovplyvnil zaužívané postupy v nemocniciach. Keď bolo potrebné hospitalizovať malé dieťa, bolo štandardom obmedzovať návštevy rodičov, prípadne ich nedovoliť vôbec.

Na začiatku Bowlby vo svojich prácach kládol dôraz na dôležitosť zachovania kontinuálneho vzťahu medzi dieťaťom a matkou. Bowlby (1944) preskúmal a urobil si podrobné záznamy o ranom domácom prostredí a vzťahoch rodič – dieťa u 44 detí, ktoré sa dostali do ústavnej starostlivosti pre krádeže. V správach sociálnych pracovníkov sa objavilo, že takmer vo všetkých prípadoch tieto deti zažívali vysoko deviantné správanie rodičov, sprevádzané násilím a emočným zneužívaním. V niekoľkých prípadoch dieťa bolo obviňované zo smrti súrodenca – dvojičky. Avšak Bowlby našiel podobné prípady patologických vzťahov rodič – dieťa aj v porovnávacej skupine detí s inými klinickými ťažkosťami. Jediný faktor, ktorý rozlišoval medzi zlodejmi a deťmi s klinickými ťažkosťami, bolo evidentne dlhotrvajúce odlúčenie od rodičov. Tento rozdiel bol zrejmý najmä v podskupine zlodejov, ktorú Bowlby diagnostikoval ako „bez emócií“ (bezcitné – affectionless). V mnohých prípadoch odlúčenie vyplývalo z choroby rodičov, úmrtia, alebo iného narušenia rodiny, ktoré viedlo k umiestneniu detí do pestúnskej starostlivosti. Hoci mnoho detí s klinickými problémami zažilo narušenie väzby rodič – dieťa, Bowlby postrehol, že všetky tie „bezcitné“ deti zažili dlhodobé odlúčenie trvajúce dlhšie ako 6 mesiacov ich veku a až potom si začali utvárať puto so svojou matkou.

Na sklonku štyridsiatych rokov Bowlby rozšíril predmet svojho záujmu, teda vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom a začal skúmať dôsledky umiestnenia malých detí do ústavnej starostlivosti. Správu o tom publikoval pre Svetovú zdravotnícku organizáciu (WHO) (Bowlby, 1951). V celom rade štúdií realizovaných v rozličných krajinách Bowlby nachádzal podobné vzorce správania: Deti, ktoré boli vážne deprivované, čo sa týka materinskej starostlivosti, mali tendenciu vytvárať rovnaké symptómy, ako Bowlby identifikoval u „bezcitných detí“ - mladých zlodejov. Z detí vyrastajúcich v ústavnej starostlivosti sa vyvinuli jedinci, ktorým chýbalo prežívanie emócií, mali povrchné vzťahy a prejavovali hostilitu alebo antisociálne tendencie. Dorothy Burlinghamová a Anna Freudová(1944) dospeli k podobným záverom vo svojej práci o deťoch zverených do opatrovateľskej starostlivosti v dôsledku druhej svetovej vojny. Burlinghamová a Freudová si všimli, že napriek veľkému úsiliu vychovávateľov o nadviazanie vzťahu k ústavným deťom, to bolo v niektorých prípadoch takmer nemožné dosiahnuť. Bowlbyho závery, ktoré vyplynuli z jeho výskumov sú jasné. Často je citovaná jedna jeho pasáž, kde hovorí, že poskytovanie materinskej starostlivosti je pre vývin dieťaťa také dôležité ako primeraná strava a výživa.

Správa pre WHO (Bowlby, 1951) veľmi jasne signalizovala dôležitosť väzby rodič-dieťa pre ďalší vývin malých detí, ako aj potenciálne emočné poškodenia vyplývajúce z narušenia tejto väzby. Ústavná starostlivosť poskytovaná odborníkmi a profesionálmi v oblasti starostlivosti o deti nemôže nahradiť vzťahovú väzbu s rodičmi. Bowlby (cit. in Karen, 1994) vyhlásil: „Služby, ktoré matky a otcovia bežne poskytujú svojim deťom sú brané ako samozrejmosť, takže sa zabúda na ich dôležitosť. V žiadnom inom vzťahu sa ľudská bytosť nedáva k dispozícii niekomu inému tak bezvýhradne a kontinuálne. Toto zostáva pravdou dokonca aj u zlých rodičov – tento fakt je často prehliadaný ich kritikmi, najmä kritikmi, ktorí sa nikdy nestarali o svoje vlastné deti“ (s. 66). Zdôrazňovanie významu primárnej vzťahovej väzby medzi rodičom a dieťaťom viedlo k tomu, že bolo potrebné prehodnotiť mnohé predstavy ohľadom starostlivosti o deti v inštitúciach ako nemocnice, pestúnske domovy, residental nurseries (detské domovy?) a otvoriť zásadnú otázku: „Materinská starostlivosť

o dieťa, nie je niečo, čo sa dá utvoriť podľa šablóny; je to živý ľudský vzťah, ktorý sa mení s ohľadom na vlastnosti oboch partnerov“ (cit. in Karen, 1994, s. 66).

Tieto myšlienky týkajúce sa emočného významu vzťahovej väzby rodič-dieťa rozvírili značnú dávku kontroverzie v celom spektre profesionálnych inštitúcií zaoberajúcich sa starostlivosťou o deti (Karen, 1994). Ak sú Bowlbyho tvrdenia správne, potom je potrebné znovu uvážiť súčasnú politiku týkajúcu sa tréningov sociálnych pracovníkov, detských opatrovateľských agentúr a nemocníc. Vo väčšine prípadov tieto profesie kladú dôraz na fyzické potreby umiestnených detí a málo pozornosti sa venuje emočnému významu vzťahu rodič-dieťa. To je v ostrom protiklade k tomu ako Bowlby predkladá, že puto rodič-dieťa poskytuje nenahraditeľný kontext pre emocionálny vývin. Zdôrazňovanie významu vzťahu rodič-dieťa pre emocionálny vývin taktiež rozpútalo vlnu kontroverzie v Bowlbyho vlastnom odbore – v psychiatrii, kde mnohé psychoanalytické teórie predpokladali, že mnohé problémy detí a dospelých sú produktom vnútorných konfliktov a fantázií (Spitz, 1958). Zdôrazňovanie nepriaznivých následkov deprivácie materinskej starostlivosti priviedlo Bowlbyho k myšlienke, že mnohé ťažkosti detí a dospelých pramenia z aktuálnej detskej skúsenosti, čo je v rozpore s ideou vnútorných konfliktov a fantázií. Takéto vyhlásenia boli výzvou na overenie a diskusiu.

Reakcie detí na narušenie vzťahovej väzby.

V Bowlbyho monografii z roku 1951 zjavne chýba teoretické vysvetlenie mechanizmov, na základe ktorých deprivácia materinskej starostlivosti zanecháva nepriaznivé následky (Bowlby, 1988). Obdobie po druhej svetovej vojne bolo kľúčovým pre vznik teórie a výskumu, ktoré by položili základy v oblasti problematiky pripútania (attachment). Bowlby čelil dvojitej úlohe: na jednej strane potreboval teóriu, aby vysvetlil dôležitosť väzby rodič-dieťa; na druhej strane potreboval výskum, ktorý by dokázal demonštrovať dôležitosť tejto väzby pre adaptáciu dieťaťa.

Literatúra týkajúca sa deprivácie materinskej starostlivosti sa väčšinou neopierala o nijakú teóriu a individuálne štúdie, ktoré Bowlby posudzoval podliehali rôznym interpretáciám (Ainsworth, 1962; Rutter, 1981). Bez teórie bolo ťažké viesť výskum, ktorý by zodpovedal zásadné otázky týkajúce sa mechanizmov, prostredníctvom ktorých poškodenia vzťahovej väzby nepriaznivo vplývajú na emocionálny vývin detí.

Ku koncu štyridsiatych rokov Bowlby začal pracovať na výskume, ktorý mal získať rozhodujúce pozorovania potrebné na pochopenie reakcií malých detí na odlúčenie. Zaužívané postupy v nemocniciach vo Veľkej Británii v tej dobe poskytovali prirodzenú príležitosť na zdokumentovanie následkov dlhodobého odlúčenia u malých detí. V štyridsiatych a päťdesiatych rokoch mohli rodičia navštíviť svoje choré dieťa v nemocnici jeden raz do týždňa, v trvaní jednej hodiny (Karen, 1994). Pre staršie deti a ich rodičov bol takýto prístup zvládnuteľný, ale u dojčiat, batoliat a malých detí to viedlo k výraznému, nevysvetliteľnému narušeniu vzťahovej väzby. Bowlby a Robertson strávili štyri roky, od roku 1948 do roku 1952, dokumentovaním a filmovaním následkov dlhodobej separácie u malých detí (Robertson, 1962). Pozorovali deti vo veku 18 mesiacov až štyri roky, ktoré boli odlúčené od svojich rodín v opatrovateľských zariadeniach a nemocniciach na dobu jedného týždňa a dlhšie. Tieto odlúčenia pozostávali z odňatia primárnej opatrujúcej osobe a umiestnenia do neznámeho prostredia, kde bola starostlivosť poskytovaná sériou neznámych osôb. Robertson a Bowlby sledovali pobyty týchto detí v zariadeniach a tiež ich zaujímalo ich prispôsobenie po návrate do rodiny. Napriek tomu, že boli podstatné rozdiely medzi malými deťmi, Robertson a Bowlby boli schopní identifikovať tri fázy, ktoré sú typické pre deti

prechádzajúce odlúčením. Každá bola charakterizovaná osobitým postojom voči chýbajúcej materskej figúre. Tieto fázy označili ako „protest“, „zúfalstvo“ a „odcudzenie“ (detachment). Tieto výrazy neboli výstižné len u subjektov, ktoré pozorovali Robertson a Bowlby, ale výstižne opisovali reakcie, ktoré pozorovali aj iní výskumníci (napr. Burlingham & Freud, 1944).

Ďalšie dôkazy potvrdzujúce tieto fázy poskytli podrobné popisy Heinickeho a Westheimera (1966). Iniciálna fáza - protest trvala spravidla od niekoľkých hodín až týždeň a viac. Začala v momente, keď sa rodičia chystali nechať dieťa v zariadení alebo v nemocnici. Plač alebo krik bol pravidlom. Počas tejto fázy dieťa signalizovalo úzkosť z odlúčenia množstvom spôsobov, napr. hlasným plačom, prejavmi hnevu, nasledovaním (following) matky, búchaním na dvere, alebo lomcovaním postieľky. Hocijaký pohľad či zvuk mohol súčasne vyvolať dočasnú úľavu, keď dieťa dychtivo kontrolovalo, či to môže byť známka matkinho návratu. Dominantný postoj počas tejto fázy bola nádej, že matka sa vráti a dieťa sa aktívne pokúšalo znovu získať kontakt s ňou. Počas tejto fázy sa úsilie náhradných dospelých upokojiť dieťa spravidla stretlo len s nepatrným úspechom. Niektoré deti aktívne odmietali potenciálnych opatrovateľov. Plač sa síce časom zmierňoval, no bežne sa znovu objavoval najmä v čase ukladania do postieľky alebo v noci. Snaha nájsť chýbajúcich rodičov z času na čas pokračovala ešte niekoľko dní. Počas fázy protestu boli dominantnými emóciami strach, hnev a distres (nepohodu). Strach a úzkosť signalizovali, že dieťa si uvedomuje nebezpečenstvo spojené s odlúčením od primárnej vzťahovej figúry a hnev slúžil na mobilizáciu úsilia dieťaťa znovu nastoliť kontakt s matkou.

Fáza zúfalstva, ktoré nasledovalo po proteste bola charakterizovaná správaním pripomínajúcim zvýšenú beznádej ohľadom matkinho návratu. Hoci deti mohli sporadicky aj plakať, aktívny fyzický pohyb sa zredukoval a dieťa sa utiahlo, prípadne pôsobilo nezúčastnene smerom k ľuďom v danom prostredí. Bowlby (1973) interpretoval túto fázu ako podobnú hlbokému smúteniu, v ktorej dieťa chápe odlúčenie ako stratu vzťahovej figúry. Postrehol, že dospelí často nesprávne chápu zníženie aktivity a utiahnutie sa ako zotavenie z úzkosti odlúčenia. Smútok je sprevádzaný stavom uzavretia sa, utiahnutia sa. Heinicke a Westheimer (1966) zaznamenali, že hostilné správanie voči inému dieťaťu alebo obľúbenému objektu pochádzajúcemu z domova malo tendenciu po čase narastať. Aktívne nasmerovanie pozornosti dieťaťa na prostredie charakterizovalo poslednú fázu, odcudzenie. V tejto fáze už dieťa ďalej neodmietalo náhradné opatrujúce osoby a niektoré deti sa dokonca prejavili sociabilne smerom k dospelým alebo rovesníkom. Podstata tejto fázy sa najvýraznejšie prejavila pri opätovnom stretnutí s matkou.

Dieťa vo fáze odcudzenia prejavovalo nápadný nedostatok nadšenia pri matkinom návrate; namiesto nadšeného pozdravu bolo pravdepodobnejšie, že dieťa bude apatické. V štúdii Heinickeho a Westheimera (1966) sa ukázali rozmanité stupne odcudzenia u desaťročných detí, kde odlúčenie trvalo 12 dní až 21 týždňov. Pri prvom znovustretnutí s matkou sa dve z detí javili, že nespoznali matku a ostatných osem detí sa tiež otočili alebo odkráčali preč od matky.

Deti často striedali plač a tvár bez výrazu. Niekedy určité odcudzenie pretrvávalo aj počas nasledujúcich stretnutí. Asi päť matiek sa sťažovalo, že ich deti sa k nim správajú ako keby boli cudzie. U mnohých detí sa odcudzenie a neutrálny postoj striedali s lipnutím a prejavmi strachu, že by ich matka mohla znovu opustiť. Počas ďalších stretnutí bolo zjavné, že deti boli vystrašené, keď k nim domov na návštevu prišli pozorovatelia, ktorých poznali z opatrovateľského zariadenia.

Toto rané úsilie zdokumentovať u detí úzkosť a bolesť z odlúčenia profesionálna obec spočiatku prijímala s veľkou nedôverou a hostilitou (Karen, 1994). Malé deti majú totiž problém účinne vyjadriť slovami svoje pocity. Pre dospelých je potom jednoduché nebrať do úvahy význam odlúčenia matka-dieťa, najmä ak deti už presiahli fázu protestu a zúfalstvo

a odcudzenie sa prejavuje v jemnejších formách. Navyše úzkosť, o ktorej referovali Bowlby a Robertson by mohla mať veľký dopad na zdravotnícku politiku, čo sa týka návštev rodičov a nutnosti určitého prispôsobenia sa zdravotníckeho personálu (pediatri, sestry) potrebám detí a ich rodín. Napriek počiatočnému odmietaniu a kritike Robertson vytrval v úsilí dokumentovať následky odlúčenia a v päťdesiatych rokoch vyprodukoval sériu filmov, ktoré živo a dramaticky ukazovali emočné reakcie detí pri narúšaní vzťahovej väzby. Jeho práca súčasne s Bowlbyho dielom nakoniec pomohli zmeniť postupy zaužívané v nemocniciach a položili základy teórie pripútania.

Teoretické vysvetlenie separačnej úzkosti.

Mnohí profesionáli a pracovníci zameraní na starostlivosť o deti (child care workers) nebrali do úvahy zjavnú úzkosť detí, keď boli odnímané rodičom v prostredí dobre vedených (well-managed) nemocníc. Považovali to za niečo nerealistické, nezrelé. Psychologická teória ponúkala veľmi málo, aby im bolo možné oponovať. Ako sme už predtým uviedli, väčšina vtedajších teórií zaoberajúcich sa vzťahom rodič-dieťa v päťdesiatych rokoch, nazerala na tento vzťah ako na produkt primárnejšej detskej potreby prijímania potravy. Takýto náhľad viedol k tomu, že kým dieťa dostáva adekvátnu fyzickú starostlivosť, je vzťah s rodičom relatívne nedôležitý. Okrem toho existovala teória, podľa ktorej odlúčenie od rodiča a úzkosť, ktorú spôsobuje, môže spôsobiť len krátkodobé poškodenia bez trvalých následkov.

Bowlby si uvedomoval zlyhanie psychológie, čo sa týka uznania, že separačná úzkosť u detí je závažnou anomáliou. Pri hľadaní inej paradigmy narazil na oblasť etológie a jej nástroje naturalistického pozorovania a evolučnej biológie. Nadchli ho najmä Lorenzove pozorovania vytvárania väzieb u husí. Lorenz (1957) demonštroval, že silné puto sa môže utvoriť medzi materskou figúrou a potomkom aj u druhov, ktoré sa už ako malé dokážu kŕmiť sami. Bowlby si tiež uvedomil, že etológia poskytuje nové a mocné nástroje umožňujúce lepšie poznávanie väzby rodič-dieťa. Vychádzajúc z konceptu „behaviorálneho systému“ Bowlby navrhol, že veľká časť správania detí má za úlohu udržiavanie blízkosti s rodičom (viz Cassidy, kapitola I, tento zväzok). Z pohľadu evolučného kontextu behaviorálny „attachment systém“ ponúka výraznú výhodu na prežitie u druhov, ktoré majú dlhodobé obdobie vývinu, kým dosiahnu reprodukčnú zrelosť.

Predstava behaviorálneho systému tiež poskytla možnosť ako porozumieť strachovému správaniu. Bowlby (1973) vytvoril koncept strachového systému, ktorý môžu aktivovať „prirodzené“ kľúče slúžiace na identifikáciu nebezpečenstva. Patria sem strach z neznáma, náhla zmena podnetov, rýchle alebo črtajúce sa priblíženie, výška, strach zo samoty. K prirodzeným kľúčom sa ešte pripájajú kulturálne kľúče, ktoré sú naučené pozorovaním alebo sa utvárajú asociovaním. Bowlby si všimol, že strachový systém je s najväčšou pravdepodobnosťou aktivovaný kombináciou strachových situácií, v ktorých je prítomný viac ako jeden kľúč signalizujúci nebezpečenstvo. Rozličné druhy strachového správania, napr. vyhýbavé správanie, ústup, útok, sú dobre známe. Cieľom týchto prejavov je zväčšiť vzdialenosť alebo odstrániť objekt vyvolávajúci strach. Strach a správanie vyhľadávajúce blízkosť idú často bok po boku v rovnakých situáciách. Keď je dieťa vystrašené, alebo ho niečo bolí, jediné, čo chce, je vyhnúť sa zdroju diskomfortu, ale zároveň aktívne hľadá zdroj ochrany a bezpečia. Ak je vzťahová osoba nedostupná, dieťa čelí zhluku situácií vyvolávajúcich strach: nielen, že dieťa čelí nebezpečenstvu, ale je aj odrezané od kľúčového zdroja ochrany. Oba aspekty tejto situácie vyvolávajú strach, hoci Bowlby používal termín strach na situácie, ktoré znepokojovali dieťa, čiže išlo vlastne o prítomnosť ohrozujúceho podnetu a termín úzkosť používal na situácie, kedy vzťahová figúra, alebo dôveryhodná osoba chýbala. Toto rozlíšenie klarifikuje situáciu, ktorej museli čeliť deti v opatrovateľských

zariadeniach a nemocniciach ako to pozorovali Bowlby a Robertson. Deti nielen že boli znepokojené umiestnením do neznámeho prostredia a do opatery neznámym dospelým, boli tiež úzkostné z toho, že nemohli mať prístup k matkám.

Naturalistické pozorovania interakcie matiek a detí, ktoré robili Ainsworthová a Wittig (1969), ilustrujú vzájomné ovplyvňovanie sa pripútania, explorácie a strachového systému. V protiklade ku strachovému systému je exploračný systém, ktorého primárnou funkciou je učenie, prepojený na systém pripútania celkom iným spôsobom. Pri pozorovaní malých detí v prirodzenom prostredí Ainsworthová postrehla, že prítomnosť matky často zvyšuje kvalitu detskej hry a explorácie. Naopak, keď dieťa bolo zúzkostnené, alebo bol aktivovaný pripútavací systém, hra a explorácia sa rapídne znížili, kým dieťa nezískalo uistenie alebo upokojenie od matky. Ainsworthová opísala túto súhru medzi pripútavacím a exploračným systémom slovami, že bábätko využíva matku ako „bezpečnú základňu", z ktorej môže explorovať. Všimla si, že rovnováha medzi pripútavacím systémom, ktorého funkciou je ochrana a exploračným systémom, ktorého funkciou je učenie, poskytuje mechanizmus, ktorý umožňuje dieťaťu učiť sa a rozvíjať sa bez rizika, že sa zatúla príliš ďaleko alebo zostane preč príliš dlho (Ainsworth et al., 1978). Keď pozeráme na vzťahovú väzbu, strach a exploráciu ako na behaviorálne systémy, umožňuje nám to presnejšie pochopiť správanie bábätiek a malých detí.

Vytvorenie experimentu, kde sa využívala cudzia (neznáma) situácia (Strange Situation) znamenalo významný posun v skúmaní odlúčenia, v porovnaní s obdobím Bowlbyho prehodnotenia literatúry zaoberajúcej sa depriváciou materinskej starostlivosti. Išlo o Ainsworthovej postup, pri ktorom použila krátku dvadsaťminútovú laboratórnu paradigmu, sama ho nazvala „miniatúrne odlúčenia". Tu sa ukázalo, že pripútavací systém môže byť systematicky aktivovaný a týmto spôsobom sa môžu demonštrovať vzájomné vzťahy medzi behaviorálnymi systémami pripútania, strachu a explorácie. Údaje, ktoré takto získala, mimoriadne podporili tézu vzájomného ovplyvňovania systémov pripútania a explorácie (Ainsworth et al., 1978). Frekvencia exploračných lokomócií, manipulovania a vizuálnej explorácie počas epizódy neznámej situácie ukázala, že explorácia vrcholila počas druhej epizódy, keď dieťa bolo samé s matkou a potom dramaticky poklesla. Naproti tomu frekvencie merané počas protestu z odlúčenia, kde patrili plač a hľadanie vzťahovej figúry sa zvýšili v epizóde 6, keď dieťa bolo samé, zatiaľ čo pripútavacie správanie merané prostredníctvom vyhľadávania blízkosti a kontaktu sa ukázalo, že lineárne narastá od epizódy 2 až po znovustretnutie v epizóde 8. Kým systém pripútania sa postupne čoraz viac aktivoval počas ôsmych epizód, exploračný systém sa postupne deaktivoval. Ako dôležité sa ukázalo, že systém pripútania sa neprejavuje len vo vážnych prípadoch narušenia, ale jeho subtílnejšie prejavy môžeme pozorovať v každodenných situáciách, ktoré zažívajú všetky deti.

Redefinovanie odlúčenia ako ohrozenie dostupnosti vzťahovej figúry

Vysvetlenie zameranosti na cieľ (Set Goal) systému vzťahovej väzby

Pozorovania reakcií detí na ich odlúčenie od rodičov poskytli kľúčový dôkaz pre emočný význam vzťahovej väzby. V dôsledku toho lákalo nazerať na primárny účel systému pripútania ako na reguláciu zachovania fyzickej blízkosti rodiča. Tento pohľad na pripútanie apeloval najmä na behaviorálnych výskumníkov, ktorí mohli ľahko kvantifikovať správanie,

ktorého účelom je hľadanie blízkosti. Ešte väčšmi lákala predstava, že pripútavacie správanie by sa mohlo spúšťať neprítomnosťou rodiča a vypínať prítomnosťou rodiča. Už v sedemdesiatych rokoch bolo teoretikom pripútania jasné, že používanie jednoduchej fyzickej blízkosti alebo fyzickej prítomnosti či absencie rodičov ako zamerania cieľa systému pripútania má svoje obmedzenia. Takýto model nedokázal adekvátne vysvetliť Ainsworthovej pozorovania matiek a malých detí. Aj Bowlby (1973) si uvedomoval, že spoliehať len na fyzickú blízkosť a odlúčenie môže obmedzovať jeho úsilie v snahe rozšíriť teóriu pripútania na staršie deti a dospelých.

Ainsworthová a kolegovia (1978) v Baltimorskej štúdii matiek a dojčiat nezdokumentovali len fungovanie pripútania, strachu a explorácie ako behaviorálnych systémov; rovnaký význam malo aj objavenie dôležitých individuálnych rozdielov v reakciách dojčiat na separáciu v neznámej situácii. Identifikovanie „bezpečných“, „vyhýbavých“ a „ambivalentných“ alebo rezistetntných vzorcov správania v neznámej situácii viedlo k zisteniu, že dojčatá vstupujú do štandardnej situácie s rôznymi kognitívnymi očakávaniami, ako by mali na nich rodičia reagovať v čase úzkosti. Ainsworthovej detailné pozorovania interakcie medzi matkami a dojčatmi naznačovali, že tieto rozličné očakávania vyplývajú z aktuálnej detskej skúsenosti s matkou počas prvého roku života. Tieto očakávania od matiek alebo „pracovné modely“ viedli k pozorovateľným odlišnostiam v tom, ako deti reagovali na záťaž krátkeho odlúčenia. To znamená, že iba prítomnosť či neprítomnosť rodiča neposkytuje adekvátny dôvod na vysvetlenie týchto individuálnych odlišností. Ainsworthovej bolo jasné, že kognitívne procesy musia byť zakomponované do modelu fungovania pripútavacieho systému. Aj keď Bowlby (1969/1982) spočiatku zdôrazňoval, že blízkosť k rodičovi sa dá predvídať ako výsledok systému pripútania, bol si vedomý, že rastúca kognitívna komplexnosť, ktorá sprevádza vývin dieťaťa môže meniť to, ako dieťa udržiava vzťahovú väzbu. Tu vstupuje schopnosť dieťaťa plánovať alebo dohadovať, vyjednávať s rodičmi zámery týkajúce sa odlúčenia, takže dieťa môže prispôsobovať svoje záujmy podľa situácie. „V jednom momente je dieťa rozhodnuté sedieť na matkiných kolenách a nič iné neurobiť, v ďalšom momente je ochotné pozerať za matkou cez otvorené dvere. Za normálnych okolností, za akýchkoľvek podmienok, je nevyhnutné pripútavacie správanie kedykoľvek ukončiť, aby sa stanovil cieľ, podľa toho aký plán, zámer pripútania dieťa prijme (Bowlby, 1969/1982, s. 351). Predstava, že komunikácia na diaľku (distal) môže slúžiť k občasnému uisteniu sa dieťaťa, vedie k tomu, že určenie cieľov systému pripútania je flexibilné a musí zahŕňať viac ako len blízkosť alebo fyzický kontakt s opatrovateľom. Avšak v prvom zväzku trilógie *Attachment and Loss* nebolo Bowlbymu celkom jasné, ako by sa dala nahradiť fyzická blízkosť ako zameranie cieľa systému pripútania.

Dôležitosť posúdenia dostupnosti a vnímavosti, schopnosti reagovať (Responsiveness) podľa Ainsworthovej.

Hoci odlúčenie je jasnou podmienkou aktivácie pripútavacieho správania a má za následok úsilie dieťaťa získať fyzickú blízkosť rodiča, Ainsworthová nebola celkom spokojná s týmto zjavným dôsledkom, že zameranie cieľa pripútavacieho sytému je fyzická blízkosť rodiča. Vyjadrila veľké výhrady k takémuto „jednoduchému regulačnému modelu“ pripútavacieho systému. Spolu s kolegami napísala: „Prehnané zdôrazňovanie jednoduchého modelu viedlo mnohých k predpokladu, že Bowlbyho teória vzťahovej väzby je rigídne a výlučne o pojmoch hľadania doslovnej blízkosti – takýto koncept nefunguje, keď má opísať vzťahovú väzbu a pripútavacie správanie ročného dieťaťa a celkom jasne zlyháva, keď sa pokúša porozumieť správaniu staršieho dieťaťa alebo dospelého“ (Ainsworth et al., 1978, s. 11). Ainsworthovej výhrady k obmedzenému zameraniu cieľa pripútavacieho systému na fyzickú blízkosť pochádzali z niekoľkých zdrojov. Ak je blízkosť naozaj zameraním cieľa pripútavacieho

systému, potom by mala väčšina detí okolo jedného roka reagovať na odlúčenie znepokojením rovnakého stupňa. Lenže Ainsworthovej bolo jasné z reakcií detí na odlúčenie v experimentoch s neznámou situáciou, že tu zohrávali rolu aj ďalšie faktory. Napríklad malé deti prejavovali väčšiu separačnú úzkosť v kontexte neznámeho laboratórneho prostredia ako v známom domácom prostredí. Bolo tiež zrejmé, že deti boli viac úzkostné v druhej separačnej epizóde ako boli v prvej. Tieto problémy sa vyriešili, keď sa vnímala separačná úzkosť z hľadiska ako dieťa posudzuje a vyhodnocuje matkin odchod a nie ako produkt aktuálnej fyzickej neprítomnosti rodiča.

Dôležitosť kognitívnych procesov, ktoré sa podieľajú na reakciách detí na odlúčenie, sa tiež ukázala v podstatných individuálnych odlišnostiach reakcií detí v experimentoch s neznámou situáciou. Najvýraznejšie odlišnosti sa prejavili v správaní pri znovustretnutí, ktoré nasledovalo po druhej separačnej epizóde. Tam väčšina detí aktívne vyhľadávala kontakt s matkou a ten kontakt ich upokojil, ďalšie deti ignorovali matku, alebo sa jej vyhýbali, u ďalších sa miešalo vyhľadávanie kontaktu s hnevom. Pri posudzovaní týchto odlišností sa Ainsworthová znovu spoľahla na kognitívne procesy, predpokladala, že odlišnosti v pripútavacom správaní detí vyplývali z rôznych *očakávaní* toho, ako matky budú reagovať. Podľa Ainsworthovej si dieťa utvára vnútorný model rodiča na základe predchádzajúcich skúseností. Tento model usmerňuje očakávania dieťaťa týkajúce sa matkinej dostupnosti a pôsobí ako dôležitý „modifikátor“ zamerania cieľa na blízkosť u dieťaťa. Preto dieťa, ktorého model zahŕňa sebaisté očakávania týkajúce sa matkinej dostupnosti a vnímavosti bude reagovať na odlúčenie a následné stretnutie otvorenou snahou o kontakt, dieťa, ktoré anticipuje odmietnutie, sa bude približovať obozretnejšie alebo sa vôbec nepriblíži.

Predstava Ainsworthovej, že očakávania dostupnosti opatrovateľa regulujú fungovanie približovacieho systému tiež vysvetľuje, prečo krátke odlúčenie v laboratórnych podmienkach postupne prestáva byť stresujúce pre staršie deti. Marvin (1977) vo svojej reprezentatívnej štúdii u dvoj-, troj- a štvorročných detí v experimente s neznámou situáciou zistil, že dvojročné deti reagujú na epizódy odlúčenia zväčša rovnako ako ročné deti, trojročné vykazovali mierne ťažkosti v prvej epizóde odlúčenia. Napriek tomu, že trojročné deti tiež znepokojilo, keď zostali samé, lepšie prijímali upokojovanie od cudzej osoby, ako tomu bolo u mladších detí. Štvorročné deti prejavovali ešte menej úzkosti, okrem niekoľkých detí, ktoré požadovali ísť s matkami. Keď matky podľa pokynov experimentátorov odmietli tieto požiadavky, deti začali byť veľmi úzkostné. Tieto deti boli nahnevané, plakali a požadovali, aby sa ich matky vrátili. Ainsworthová a jej kolegovia (1978) predpokladali, že nešlo o fyzickú separáciu, ktorá by tieto štvorročné deti znepokojovala, ale u týchto matiek bolo zjavné nestabilné správanie, ktoré narúšalo očakávania detí ohľadom dostupnosti opatrovateľa.

Ainsworthovej pozorovania malých detí a ich matiek a jej dôraz na kognitívne posudzovanie, zámery a pracovné modely pomohli Bowlbymu rozpracovať jeho tvrdenia o dôsledkoch odlúčenia a deprivácie materinskej starostlivosti. Iba samotné hľadanie blízkosti nestačilo na vysvetlenie reakcií detí na experimentálnu neznámu situáciu. Ukázalo sa, že len samotnú prítomnosť, či neprítomnosť vzťahovej figúry nemožno definovať ako podmienku bezpečného pripútania. Keď sa posúdili štúdie o deprivácii materinskej starostlivosti, prišlo sa na to, že tento pojem je veľmi široký a navodzuje chybný dojem, že odlúčenie bez ohľadu na zmierňujúce podmienky by mohlo spôsobovať dieťaťu ireverzibilné poškodenia (Ainsworth, 1962; Rutter, 1981). Napriek tomu, že sa štúdie odlúčenia ukázali ako neoceniteľné pri odhaľovaní dôležitých mechanizmov a stratégií ako sa deti vyrovnávajú s poškodeniami vzťahovej väzby, bolo jasné, že tieto narušenia sú zmierňované rozvíjajúcim sa komplexným súborom posudzovania a emocionálnych procesov. Tvrdenia týkajúce sa dôsledkov separácie a zamerania cieľa pripútavacieho systému boli podstatne rozpracované a vysvetlené.

Bowlbyho vysvetlenie: Od fyzickej blízkosti k dostupnosti (availability) a vnímavosti.

V druhom zväzku *Attachment and Loss*, Bowlby (1973) prepracoval definíciu zamerania cieľa pripútavacieho systému. Keď vzal do úvahy následky odlúčenia u detí, prišiel na myšlienku, že pocit bezpečia vyplýva z posúdenia dostupnosti vzťahovej figúry dieťaťom. V prvej kapitole Bowlby povedal:

„Prítomnosť“ a „neprítomnosť“ sú relatívne pojmy a kým nie sú definované, môžu viesť k nedorozumeniam. Prítomnosťou sa myslí „ľahká dosiahnuteľnosť“ (ready accesibility), neprítomnosťou sa myslí „nedosiahnuteľnosť“ (inacessibility). Slová „odlúčenie“ a „strata“ používané v tejto práci naznačujú, že vzťahová figúra je nedosiahnuteľná, či prechodne (odlúčenie) alebo trvale (strata). (1973, s. 23)

Avšak ani „ľahká dosiahnuteľnosť“ nestačí na vytvorenie pocitu bezpečia pre dieťa. Bowlby prezentoval prípad fyzicky dosiahnuteľného, ale „emocionálne neprítomného“ rodiča. Aby vysvetlil tento fenomén, doplnil druhé kritérium týkajúce sa bezpečia vzťahovej väzby: dieťa potrebuje zažívať rodiča, ktorý nie je len dosiahnuteľný, ale aj vnímavý, schopný reagovať. Týmto spôsobom Bowlby zahrnul Ainsworthovej zistenia, že kvalita každodenných interakcií, nie iba veľkého odlúčenia, vplýva na očakávania dieťaťa súvisiace so vzťahovou väzbou. Bodové vyhodnotenia (ratings) získané Ainsworthovou, ktoré vyjadrujú senzitivitu matiek na signály detí v domácom prostredí, vykazovali silné prepojenie na sebaisté očakávania detí vnímavosti ich matiek v experimentálnej neznámej situácii. Ainsworthová si všimla, že senzitivita matiek na signály dieťaťa zvyšuje dôveru dieťaťa v matkinu dostupnosť a vnímavosť. Naproti tomu rôzne nesenzitívne prejavy starostlivosti, alebo prejavy nedostatočne reagujúce na dieťa môžu podryť dôveru dieťaťa a dokonca viesť k očakávaniu odmietnutia alebo k očakávaniu matkinej nekonzistentnej schopnosti reagovať.

Zameranie cieľa na udržiavanie opatrovateľovej dostupnosti a vnímavosti môže tiež vysvetliť tri fázy detských reakcií na odlúčenie, ako ich pozorovali Robertson a Bowlby. Dieťa priebežne posudzuje dostupnosť rodiča a s tým sú spojené rôzne emócie. Hrajú hlavnú rolu v regulácii behaviorálnych reakcií dieťaťa. Separačná úzkosť vyplýva z posúdenia, že rodič je nedosiahnuteľný. Uvedomenie si, že rodičova dosiahnuteľnosť je ohrozená, aktivuje pripútavací systém a motivuje dieťa k tomu, aby znovu nadviazalo kontakt. Emočné reakcie, ktoré sa vyskytujú spolu s touto hrozbou sú strach a hnev. Strach aktivuje pripútavací systém a signalizuje, že dieťa je znepokojené. Hnev súvisí s frustráciou, ktorú dieťa zažíva pri opakovaných pokusoch získať dostupnosť opatrovateľa a to mobilizuje jeho úsilie znovu nadviazať kontakt. Strach a hnev sa často kombinujú v detskom proteste na odchod rodiča. Ak počiatočné pokusy na znovuzískanie kontaktu zlyhajú a dieťa sa sklame v očakávaní znovustretnutia, dieťa potom nanovo posúdi situáciu, strachové a nahnevané reakcie uvoľnia priestor smútku. Zúfalstvo sprevádza uvedomenie si, že protest neuspel a nedošlo k znovunadviazaniu kontaktu s rodičom. Keďže dlhodobé zúfalstvo a neúspech v znovunavodení kontaktu spôsobujú dieťaťu bolesť, ktorú nedokáže znášať, dieťa sa môže pokúsiť zmenšiť túto bolesť obranným vylúčením myšlienok, pocitov a spomienok na neprítomného rodiča. Obranné stiahnutie sa prichádza do úvahy ako jediná možná stratégia na zvládnutie závažnej úzkosti, ktorej je dieťa vystavené.

Okrem toho definovanie zamerania cieľa na udržiavanie dostupnosti a vnímavosti, schopnosti reagovať opatrovateľa poskytuje v rámci širšie chápaných hraníc vysvetlenie pre pokles separačnej úzkosti počas tretieho a štvrtého roku života. Ako dieťa získava schopnosť hovoriť so vzťahovou osobou a porozumieť jej cieľom a zámerom, je potom možné naplánovať odlúčenie tak, že dieťa sa opakovane uistí o trvajúcej dosiahnuteľnosti a vnímavosti vzťahovej figúry. Keďže odlúčenie už nie je vnímané ako ohrozenie dostupnosti vzťahovej osoby, úzkosť z odlúčenia výrazne klesá. Pokles úzkosti zo separácie neznamená,

že dôležitosť vzťahovej väzby tiež klesá. Bowlbyho zameranie na dosiahnuteľnosť a vnímavosť rodičov prinieslo nové otázky, ako sa mení udržiavanie vzťahovej väzby s vekom. Keď dieťa nadobudne lepšiu schopnosť udržiavať vzťahovú väzbu aj prostredníctvom distálnej (oddialenej) komunikácie s opatrujúcou osobou, zmení sa prirodzene aj ohrozenie dostupnosti. Z toho vyplýva, že teória vzťahovej väzby už nie je limitovaná spektrom reakcií dieťaťa na fyzickú neprítomnosť rodičov. Nové kritériá dosiahnuteľnosti a vnímavosti dovolili Bowlbymu (1973) vysloviť odvážnejšie, širšie koncipované tvrdenie: „Či ide o dieťa alebo dospelého, jeho stav bezpečia, úzkosti alebo znepokojenia závisí z väčšej časti od dostupnosti a vnímavosti jeho hlavnej vzťahovej figúry“ (s. 23). Toto tvrdenie rozširuje priestor teórie pripútania ďalej ako na rané detstvo. Výzvou pre výskumníkov bolo (a stále je) pohnúť sa od experimentov s neznámou situáciou a nájsť ďalšie spôsoby ako vyhodnotiť u starších detí a dospelých posudzovanie dostupnosti vzťahovej figúry a stratégie udržiavania vzťahovej väzby.

Aj keď Bowlby definoval zameranie cieľa vzťahovej väzby už v prvej kapitole knihy z roku 1973, kľúčovú rolu kognitívnych posúdení (cognitive appraisals) vo fungovaní systému pripútania pomenoval až v tretej časti tejto knihy. Dôležitosť kognitívnych úsudkov sa vyjasnila až vtedy, keď Bowlby diskutoval o individuálnych odlišnostiach sklonu k strachu. Bowlby začal vysvetlením pojmu „vnímavosť opatrujúcej osoby“, teda snahy rodiča jednať ako utešiteľ, ochranca, keď sa dieťa bojí. Bowlby potom použil jednoduchý výraz „dostupnosť“, ktorý v sebe zahŕňal aj dosiahnuteľnosť a vnímavosť opatrovateľa ako zameranie cieľa systému pripútania. Keď definoval zameranie cieľa ako „dostupnosť“ opatrovateľa, vynorili sa tri kľúčové veci poskytujúce ohraničenie (scaffolding) rozsahu odlúčenia (volume on separation).

> Keď si je jedinec istý, že vzťahová figúra je preňho kedykoľvek dostupná, keď to potrebuje, potom takýto človek je menej náchylný prežívať intenzívny a chronický strach ako človek, ktorý z nejakého dôvodu nemá takúto istotu. Istota dostupnosti vzťahovej väzby, alebo jej chýbanie sa takto buduje postupne počas rokov, kým človek nie je dospelý – v ranom veku, v detstve a v adolescencii. Akékoľvek očakávania sa rozvinú počas týchto rokov, majú tendenciu pretrvávať relatívne nezmenené do konca života. Rozličné očakávania dosiahnuteľnosti a vnímavosti vzťahových figúr, ktoré si ľudia utvoria počas detstva, primerane odrážajú skúsenosti, ktoré skutočne zažívali. (s.202)

Všetky tri tieto tézy závisia od očakávaní a predpokladov, ktoré si indivíduum vytvorí, čo a týka dostupnosti vzťahovej figúry. Tieto očakávania alebo pracovné modely sa stávajú ústredným aspektom osobnosti a východiskom ako človek bude reagovať na ohrozujúce situácie a interpretovať reakcie opatrujúcej osoby. Napriek individuálnym odlišnostiam v detských očakávaniach, kvalita dosiahnuteľnosti a vnímavosti opatrovateľa bude utvárať tieto očakávania počas detstva a adolescencie. Keďže udržanie dostupnosti vzťahovej figúry je hlavným cieľom systému pripútania, táto dostupnosť bude vplývať u človeka na pocity bezpečia či neistoty počas celého života.

Alternatívna definícia zamerania cieľa: pocit bezpečia.

V roku 1977 Sroufe a Waters publikovali prínosnú a veľmi vplyvnú stať nazvanú „Vzťahová väzba ako regulačný konštrukt“. Táto stať upozornila na emocionálne procesy, ktoré regulujú správanie dieťaťa v experimentálnej neznámej situácii a pomohla vysvetliť, ako množstvo lokomočných a signalizačných prejavov môže slúžiť spoločnej funkcii – získaniu prístupu k matke. Stať tiež poskytla presvedčivú ukážku toho, ako správanie má byť interpretované v súlade s kontextom a základnými záujmami (goals) dieťaťa a nie byť redukované na výpočty frekvencií izolovaných prejavov. Dôraz na organizáciu správania v experimentálnej

neznámej situácii opäť zvýraznil problém fyzickej blízkosti ako zamerania cieľa systému pripútania. Sroufe a Waters premýšľali podobne ako Ainsworthová, ak je blízkosť skutočne zameraním cieľa, prečo by potom malo byť dojča o čosi viac znepokojené počas druhej separácie ako počas prvej. Navyše prečo by mala distálna komunikácia so vzťahovou osobou uisťovať dieťa? Sroufe a Waters boli presvedčení, že odpoveďou na tieto otázky by mohlo byť špecifikovanie zamerania cieľa, ktoré by poukazovalo na vnútorné emočné procesy oproti zjednodušenej regulácii vyplývajúcej zo vzdialenosti. Ako zameranie cieľa systému pripútania navrhli „pocit bezpečia". Keď vezmeme pocit bezpečia ako zameranie cieľa, potom sa ukazuje širšie spektrum faktorov, ktoré majú vplyv na aktiváciu systému pripútania. Patria sem vnútorné podnety ako nálada alebo choroba, taktiež vonkajšie podnety ako predošlé udalosti a kontext.

Takto ponímaný pocit bezpečia poskytol užitočný spôsob ako hovoriť o fungovaní systému pripútania u starších detí a dospelých (Cicchetti, Cummings, Greenberg, & Marvin, 1990; Mikulincer & Shaver, 2007). Avšak tento koncept pozmenil zameranie cieľa, ktoré bolo príliš úzko koncipované (fyzická blízkosť) za zameranie cieľa príliš široké (pocit bezpečia). Je málo pravdepodobné myslieť si, že spoľahnutie sa na vzťahovú figúru je jediným zdrojom pocitu bezpečia. Ako už Ainsworthová (1990) poukázala, jedinec môže zvýšiť pocit bezpečia jednoduchým vyhýbaním sa nebezpečným situáciám. Vzťahová väzba má máločo do činenia s touto stratégiou alebo s mnohými ďalšími stratégiami na udržanie pocitu bezpečia. Zobrať pocit bezpečia ako zameranie cieľa systému pripútania znamená, že „dieťa radšej plánuje ako sa dostať do bezpečia, ako by plánovalo podmienky, ktoré podľa toho ako to dopadne, mu umožnia bezpečie." („the child plans how to become secure rather than planning for conditions that, as it turns out, make him secure.") (Ainsworth, 1990, s. 474). Reakcia Ainsworthovej na Sroufe a Watersa viedla k ďalšej klarifikácii zamerania cieľa systému pripútania. Môžeme zopakovať, že „udržiavanie blízkosti môže byť naďalej formulované ako zameranie cieľa systému pripútania, keď sa k tomu doplní, že definícia blízkosti sa rozširuje v súlade s kognitívnym vývinom" (Ainsworth, 1990, s. 474), Ainsworthová cituje Bowlbyho výrok, že „dostupnosť vzťahovej figúry je zameraním cieľa systému pripútania u starších detí a dospelých." Bowlbyho definícia dostupnosti „sa obracia na kognitívne procesy: a/ presvedčenie, že komunikačné linky so vzťahovou figúrou sú otvorené, b/ existuje fyzická dosiahnuteľnosť, c/ vzťahová figúra bude reagovať, ak sa na ňu volá o pomoc" (Ainsworth, 1990, s. 474).

Bowlby zdôrazňuje dostupnosť opatrovateľa ako zameranie cieľa systému pripútania, čo súhlasí s jeho názorom, že pocity bezpečia človeka sú odvodené od úspešného zachovania vzťahovej väzby a úzkosť sprevádza vnímané ohrozenie dostupnosti. I keď vnútorné pracovné modely vedú k úsudkom, tieto úsudky sú ovplyvňované aktuálnym správaním vzťahovej figúry. Týmto spôsobom môžu staršie deti a dospelí monitorovať fyzickú dosiahnuteľnosť a vnímavosť, schopnosť reagovať opatrovateľa. Toto monitorovanie môže prebiehať cez distálne formy komunikácie. Bowlbyho a Ainsworthovej sústredenie na posúdenie dostupnosti opatrovateľa predpokladá ďalšie observujúce štúdie vzťahových väzieb starších detí a dospelých. Tento uhol pohľadu je v súlade s transakčným modelom pripútania, podľa ktorého internalizované aspekty osobnosti interagujú s kvalitou súčasnej vzťahovej väzby dynamickým a recipročným spôsobom (Bowlby, 1973; Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005).

Ohrozenie dostpunosti (THREATS TO THE AVAILABILITY) vzťahovej figúry

Počas detstva, adolescencie, dospelosti veľa ľudí musí čeliť ťažkostiam s rodičmi, či partnermi, ktoré zatrasú ich dôverou v dostupnosť týchto vzťahových figúr. Takéto ťažkosti môžu zásadne narušiť vzťahovú väzbu a dramaticky znížiť schopnosť človeka adaptovať sa na výzvy mimo rodiny (Adam & Chase-Lansdale, 2002; Kobak, Little, Race, & Acosta, 2001). Tak ako sa ukázalo, že dlhodobé odlúčenie má vážny dopad na emocionálny život malých detí, tak by sa aj počas života človeka dali identifikovať situácie, ktoré produkujú podobné reakcie u starších detí a dospelých, čo sa týka vzťahovej väzby. Bowlbyho a Ainsworthovej kritériá dostupnosti vzťahovej figúry poskytujú cenné vodítka na identifikovanie ohrození vzťahových väzieb detí a dospelých. Narušená komunikácia, fyzická nedosiahnuteľnosť, nedostatok vnímavosti môžu viesť k mnohým emocionálnym reakciám, ktoré sú evidentné v reakciách malých detí na fyzické odlúčenie. Stupeň ohrozenia je pravdepodobne najväčší, keď sú presvedčenia vo všetkých troch rovinách dostupnosti opatrovateľa simultánne napadnuté. Pretože tak vnímavosť, ako aj otvorená komunikácia sú založené na možnosti, že vzťahová figúra je fyzicky dosiahnuteľná, hrozba opustenia alebo straty vzťahovej figúry môže vyprodukovať najväčšie znepokojenie (Kobak, Cassidy, & Ziv, 2004). Menej vážne hrozby môžu vyplývať z nedostatku vnímavosti alebo emocionálneho stiahnutia sa počas komunikácie. Ohrozenie dostupnosti vzťahovej figúry je často zdrojom problémov detí, či dospelých, s ktorými sa potom stretávame v klinickej praxi.

Druhy ohrozenia dostupnosti vo vzťahu dieťa-rodič a v matrimoniálnych vzťahoch.

Bowlby sa vo svojej knihe z roku 1973 poväčšine venuje tým typom ohrozenia, ktoré môžu otriasť dôveru v dostupnosť vzťahových figúr u starších detí a dospelých. Vnímanie fyzickej dosiahnuteľnosti zostáva základom posúdenia dostupnosti vzťahovej figúry. S vekom dochádza k významnému posunu v kognitívnom mapovaní toho, kde sa nachádza vzťahová figúra, aké sú zdroje vyhľadávania blízkosti a možnosti distálnej komunikácie so vzťahovou figúrou. Hoci vďaka týmto pokrokom je vzdialenosť menšou prekážkou pri udržiavaní vzťahovej väzby, predstava, že človek sa môže kedykoľvek, keď je to nevyhnutné znovustretnúť so vzťahovou osobou, zostáva zásadným aspektom dostupnosti. Okrem toho, keď sú komunikačné línie uzavreté alebo pretrhnuté aj staršie deti či dospelí môžu vnímať fyzické odlúčenie ako hlavné ohrozenie zachovania vzťahovej väzby. Napríklad odlúčenie, kedy opatrovateľ odchádza v hneve alebo nevysvetlí, o čo ide, môže narušiť schopnosť dieťaťa plánovať znovustretnutie a necháva dieťa v neistote, ono nevie, čo sa s rodičom deje. Bowlby citoval výskumnú štúdiu od Newson a Newson (1968), keď štvorročné dievčatko zostalo úzkostné a „lepilo“ sa na matku potom ako ich pred tromi mesiacmi opustil otec. Matka sa domnievala, že dcéra má problém zostať v škôlke, čo vychádzalo z jej strachu, že by sa ani matka nemusela ku nej vrátiť – domienku potvrdzovalo aj opakované prihováranie sa dieťaťa matke: „Ľúbiš ma? Však ma nikdy neopustíš, mami?“ (Bowlby, 1973, s. 214).

Vývin komunikácie vytvára nové možnosti v smere udržania i narušenia vzťahovej väzby. Napr. rodič môže bez toho, že by skutočne odišiel, strašiť dieťa, že odíde, alebo pošle dieťa preč. Takéto správanie sa väčšinou prejaví v súvislosti s výchovou, kedy je rodič nahnevaný na dieťa a podráždený. Napr. Bowlby (1973) citoval matku zo štúdie od Newson a Newson (1968):

Zvykla som mu pohroziť, že ho dám do chlapčenského domova na Hartley Road, ktorý už v skutočnosti neexistuje a odvtedy, hoci by som to nebola schopná urobiť, som vždy povedala, že pôjdeme do mesta a pozrieme sa tam, viete. A Ian povedal: „Nevadí, keď pôjdem so Stuartom (7), tak som povedala: „No, ty pôjdeš do jedného domova a ty zase do ďalšieho.“ To ho skutočne vyľakalo, viete, a jedného dňa som ho skutočne vychystala, myslela som si, že s ním pôjdem okolo, tak ako keby som odchádzala, viete, naozaj sa veľmi bál.

Vlastne som ho musela priviesť domov, lebo začal plakať. Videl, že to myslím vážne, vlastne si to myslel. A teraz mu stačí iba pohroziť: „Nie je ťažké ťa pobaliť.“ (s. 227-228).

Je náročné zaznamenať frekvenciu takýchto výrokov, pretože mnohí rodičia sa hanbia priznať ich pred výskumníkmi. Avšak vo svojom zhrnutí rodičovských štúdií Bowlby referoval, že incidencia takýchto výrokov dosahovala 27% v Newson a Newson (1968) štúdii o rodinách v Anglicku a 20% v štúdii o rodičoch v Spojených štátoch (Sears, Maccoby & Levin, 1957).

Vyhrážanie samovraždou zúfalým rodičom môže vyvolať ešte viac úzkosti ohľadom dostupnosti rodiča. Okrem zvyčajného ohrozenia rodičovej fyzickej dosiahnuteľnosti, musí dieťa čeliť strachu z násilia a potenciálnej straty. Tieto hrozby sú často prítomné v kontexte hostilných a konfliktných vzťahov, ktorých ďalší dopad na dieťa môže byť v tom, že si myslí, že jeho pocity hnevu voči rodičom sú zodpovedné za rodičovo zúfalstvo a beznádej. Bowlby si všimol, že mnohé deti sú nielen vystavené vyhrážkam samovraždou, ale sa môžu stať aj svedkami samovražedných pokusov. Rodič tiež môže vyhlasovať také výroky, ktoré robia dieťa zodpovedným za to, že môže byť opustené v budúcnosti. Výroky smerom k dieťaťu typu: „Ty budeš moja smrť,“ alebo vyhrážky, že dieťa rodič opustí, lebo sa zle správalo, vedú k tomu, že strachy spojené so vzťahovou väzbou a pocity viny sa navzájom prepletú. Takéto prisudzovanie nielen že zatrasie dôverou dieťaťa v rodičovu dostupnosť, ale tiež priamo vedie k negatívnemu vnímaniu seba.

Byť svedkom násilia medzi rodičmi môže tiež ohroziť dôveru dieťaťa v rodičovu dostupnosť (Davies & Cummings, 1995, 1998). Je pravdepodobné, že dieťa posudzuje násilie medzi rodičmi (partnermi) so strachom, že jeden z rodičov alebo obaja si môžu ublížiť. Navyše rodičia, ktorí žijú v konštantnom konflikte a strachu, majú pravdepodobne zníženú schopnosť venovať pozornosť dieťaťu. Týmto spôsobom okrem strachu, že si rodičia ublížia, zvyšuje sa vzťahová úzkosť prostredníctvom neistoty, či budú rodičia schopní reagovať na znepokojenie dieťaťa a hrozí tiež nedostatok otvorenej komunikácie s oboma rodičmi.

Dokonca aj v situáciách, ktoré nie sú tak extrémne konfliktné, kedy rodičia, ktorí sa emocionálne navzájom odcudzili a rozhodli sa pre odlúčenie alebo rozvod, môže dochádzať u dieťaťa k vytvoreniu strachu, že by sa rodičia mohli rozhodnúť opustiť aj jeho. Pre takéto dieťa predstava, že rodič môže odísť a nevrátiť sa, vytvára fundamentálne ohrozenie fyzickej dosiahnuteľnosti. Väčšina rodičov, ktorí sa rozvedú, sa usiluje komunikovať s dieťaťom a opakovane ho uisťovať, že ich dostupnosť bude trvať aj naďalej. Takéto úsilie podstatne znižuje vnímanú hrozbu a obnovuje dôveru dieťaťa v oboch rodičov, čo sa týka kontinuálnej dostupnosti.

Aj dospelí môžu zažívať ohrozenie dostupnosti ich dospelých vzťahových figúr. Gottman (1994) pozoroval, že znepokojení partneri sú náchylnejší dostávať sa do negatívnych stavov. Pre tieto stavy je príznačný intenzívny negatívny afekt u oboch partnerov a zlyhanie partnerov v hľadaní východiska z tohto negatívneho stavu. Bežný samoudržiavací vzorec tohto typu je, keď jeden z partnerov rigídne nalieha na druhého spôsobom, ktorý ten druhý vníma ako kritiku alebo sekírovanie, načo partner reaguje emočným stiahnutím. Takéto stiahnutie sa môže nadobudnúť rôzne formy: pohŕdavé alebo odmerané reakcie, tiché prieťahy, obštrukcie alebo fyzický odchod od partnera. Každý z partnerov v tomto stave vníma toho druhého, že sa správa averzívne a svoje vlastné úsilie vníma ako legitímny pokus na zníženie napätia vo vzťahu (Johnson & Greenman, 2006; viz Johnson, kapitola 34, tento zväzok).

Z perspektívy vzťahovej väzby sú tieto negatívne emocionálne vzťahy udržiavané vnímaním ohrozenia dostupnosti partnera. Emócie sprevádzajú úsudok človeka, že jeho partner už nie je dostupný ako vzťahová figúra, že ho emočne opustil. Vtedy sa môže jedinec prepadnúť do negatívneho stavu, ktorým sa vyznačujú napäté manželstvá. Bohužiaľ veľmi často je strach zo straty partnera alebo strach zo zranenia zmiešaný s defenzívnym hnevom. Výsledkom sú potom strachy súvisiace so vzťahovou väzbou a vulnerabilita, často skrytá za

kruhom obviňovania a obrán, ktoré dominujú v mnohých napätých párových interakciách. Manželskí terapeuti musia čeliť výzve pomôcť členom takéhoto páru dostať sa ku skrytým strachom vzťahovej väzby, ktoré súvisia s posúdením partnera ako nedostupného a nereagujúceho (Kobak, Hazan, & Ruckdeschel, 1994). Zmena pozornosti z externe zameraného fokusu, kedy je partner videný ako zdroj nebezpečenstva, smerom do vnútra na uvedomenie si strachu a úzkosti zapríčinenej ohrozením vzťahovej väzby, môže byť kľúčovým krokom v párovej terapii. Keď sa otvorene hovorí o strachoch, ktoré sprevádzajú hrozbu, že partner bude nedostupný, môže sa vysoký stupeň konfliktu a stiahnutia zisteného v týchto napätých manželstvách zmierňovať (Johnson, 1996,2003).

Ohrozenie dostupnosti opatrujúcej osoby, komunikácia a stratégie pripútania.

Stresové udalosti (stressful events), ktoré vznikajú v kontexte vzťahovej väzby, nemusia vždy vyústiť do vnímanej hrozby, že opatrujúca osoba bude nedostupná. Takéto udalosti ako manželský konflikt, rozvod, dysfunkcia rodiča alebo choroba a konflikty rodič -dieťa sa stávajú hrozbou iba vtedy, keď ich dieťa alebo dospelý vníma ako ohrozujúce pre vzťahovú väzbu. Ako dieťa vníma ohrozenie dostupnosti opatrujúcej osoby, závisí od vnútorných očakávaní a kvality komunikácie medzi opatrovateľom a dieťaťom. V bezpečnom vzťahu má dieťa sebaisté očakávania dostupnosti opatrovateľa a udržiava otvorenú komunikáciu, tým sa znižuje pravdepodobnosť, že stresové udalosti by mohli byť vnímané ako hrozba, že opatrovateľ nebude k dispozícii. V protiklade k tomu v úzkostnom vzťahu, v ktorom dieťa nemá dôveru v to, že mu je opatrovateľ k dispozícii, že je dostupný a komunikácia je charakterizovaná prekrútenými, nejasnými (distorted) signálmi alebo stratégiami, sa zvyšuje pravdepodobnosť, že rušivé udalosti budú vnímané ako ďalšie ohrozenie dostupnosti opatrovateľa.

Otvorená komunikácia môže zvýšiť dôveru v dostupnosť opatrovateľa, keď dieťa musí čeliť výzve, ktorá je stresujúca. Keďže u opatrovateľov batoliat a malých detí býva výchova – učenie sa návykom hlavnou úlohou, pozitívne rodičovské stratégie vedú smerom ku kooperatívnejším reakciám dieťaťa (Kochanska, 2001). Naopak negatívne a inkonzistentné rodičovské správanie vedie k nespolupráci a negatívnemu posilneniu kontrolujúceho alebo nátlakového správania dieťaťa (Patterson, 1986). Vyžadovanie disciplíny môže byť dieťaťom vnímané ako signál, že má zmeniť svoje správanie alebo ako odmietnutie alebo nebezpečenstvo opustenia. Keď je komunikácia otvorená, rodičovská výchova k disciplíne je obvykle sprevádzaná vysvetleniami, ktoré umožňujú dieťaťu lepšie porozumieť očakávaniam a pravidlám. Vďaka tomuto porozumeniu môže dieťa posúdiť, čo je rodičovým zámerom a v súlade s tým prispôsobí svoje správanie (van Zeijl et al., 2006). Naproti tomu rodič, ktorý pri výchove používa hostilné, kritické poznámky, nedá dieťaťu možnosť porozumieť príčinám nevhodného správania. Tento druh výchovy sa dá ľahko vnímať ako potenciálny indikátor odmietnutia alebo opustenia a ako ohrozenie rodičovej dostupnosti. Otvorené komunikácia zostáva dôležitým ukazovateľom bezpečia vo vzťahoch rodič – dieťa (Adam et al., 2004), vo vzťahoch rodič – adolescent (Allen et al., 2003; Kobak & Cole, 1994; Roisman, Madsen, Hennighausen, Sroufe, & Collins, 2001) a neskôr v manželstvách (Crowell et al., 2002; Johnson, 1996; Kobak & Hazan, 1991; Treboux, Crowell, & Waters, 2004).

Ako dieťa posúdi stresové udalosti závisí od jeho očakávaní a tiež od vnútorného modelu vzťahovej figúry. Tento vnútorný model obsahuje predchádzajúce interakcie dieťaťa s rodičom a je pomerne presnou reprezentáciou jeho skúseností. Ainsworthová bola presvedčená, že tieto očakávania „modifikujú“ úsudok dieťaťa týkajúci sa odlúčenia, ktorému musí čeliť v experimente s neznámou situáciou (Ainsworth et al., 1978). Malé deti, ktoré mali sebaisté očakávania smerom k dostupnosti ich opatrujúcich osôb, aktívne vyhľadávali upokojenie, utešovanie a po odlúčení využívali rodičov ako bezpečné útočisko. Vyhýbavé

deti, ktoré mali dôvod predpokladať odmietnutie opatrujúcej osoby, modifikovali svoje pripútavacie správanie tým, že sa vyhýbali opatrovateľom, aby takto efektívne redukovali anticipovaný konflikt alebo odmietnutie, ktoré nasledovalo po odlúčení. Ambivalentné/ vzdorujúce (resistant) deti, ktoré mali dôvod, že si nemohli byť isté reakciou matky, dávali najavo hnev a vzdor alebo pasívne správanie s cieľom zabezpečiť blízkosť s ich opatrujúcou osobou. Deti, ktoré nemali dostatok dôvery, že matka bude vnímavá, si vyvinuli svoje vyhýbavé alebo ambivalenté/ vzdorujúce stratégie. Tieto dva typy stratégií môžeme chápať ako spôsoby regulácie udržiavania blízkosti k nereagujúcim rodičom (Main, 1990; Main & Weston, 1982).

Interakcia medzi pripútavacími stratégiami, komunikáciou a stresovými udalosťami môže s veľkou pravdepodobnosťou poskytnúť výsledky s vysokou prognostickou hodnotou, ktoré sa týkajú sociálnych kompetencii, psychopatológie, na rozdiel od too, že by sme brali do úvahy iba jednotlivé faktory. Napríklad vyhýbavé dieťa, ktoré nemá dostatok dôvery vo vnímavosť rodiča, môže nájsť spôsoby ako zmierniť konflikt a následnú úzkosť súvisiacu s dostupnosťou rodiča. I keď dieťa čelí rušivej udalosti – môže ísť o výbuch hnevu rodiča alebo dlhotrvajúcu udalosť ako je manželský konflikt a rozvod – dieťa bude s väčšou pravdepodobnosťou interpretovať takúto udalosť ako ohrozenie rodičovej dostupnosti. Podobne od charakteru komunikácie rodič -dieťa bude závisieť, ako si dieťa bude interpretovať následné narušenia vo vzťahovej väzbe. Keď je komunikácia medzi rodičom – dieťaťom otvorená, môžu byť rušivé udalosti prediskutované s rodičmi a vnímané ohrozenie dostupnosti sa nemusí potvrdiť. Dojčatá a batoľatá nemajú schopnosť diskutovať a vyjednávať o fyzickej separácii. Dôsledkom môže byť väčšia zraniteľnosť vo vnímaní fyzickej separácie ako ohrozenia dostupnosti rodičov.

Komplexný zoznam, súhrn (account) druhov vzťahových väzieb si vyžaduje duálny fokus na *intrapersonálne* procesy (opísané ako vnútorné pracovné modely a stratégie pripútania) a na *interpersonálne* procesy (ide o konštrukty ako senzitivita/vnímavosť, pozitívne rodičovstvo, výchovné prístupy a otvorená komunikácia). Tento zoznam by mal zahŕňať: 1) bežné narušenia vzťahovej väzby (dlhotrvajúce odlúčenia, chronický konflikt, rozchod rodičov a strata); 2) charakter komunikácie vo vzťahovej väzbe; a 3) stratégie pripútania, ktoré si dieťa rozvinulo na udržanie vzťahovej väzby u nesenzitívnej, málo vnímavej opatrujúcej osoby. Riziko psychopatológie je najvyššie, keď viaceré faktory pôsobia súčasne, čo zvyšuje úzkosť dieťaťa súvisiacu s dostupnosťou rodiča. Úzkosť a sprievodné obranné procesy sú asociované s ohrozením dostupnosti, zvyšuje sa riziko, že so vzťahovou väzbou súvisiace strach, hnev, smútok budú vyjadrené formou symptómov.

Špecifický prípad traumy a straty.

Počas sedemdesiatych, osemdesiatych rokov sa zvýšilo povedomie o fyzickom, sexuálnom zneužívaní detí a zanedbávaní detí. Pritiahlo to pozornosť k ťažkostiam vo vzťahovej väzbe, pretože u týchto detí sa zaznamenali mimoriadne problémy s adaptáciou. Tradičný pohľad na dostupnosť vzťahovej figúry predpokladá, že vzťahová väzba má slúžiť ako zdroj bezpečia, avšak deti vystavené zneužívaniu alebo extrémnym formám trestov musia zvládnuť hlbokú dilemu, keďže ich vzťahové figúry sú potenciálnym zdrojom ohrozenia. Main a Hesse (1990) si všimli, že bábätká, ktoré boli nepredvídateľne vystrašené vzťahovou figúrou sa zmietajú v konflikte, keď sú postavené do situácie, ktorá za normálnych okolností vyvoláva pripútavacie správanie. Aj keď tieto deti si môžu rozvinúť typické bezpečné a neisté stratégie pripútania, u mnohých z nich sa prejavia prechodné zlyhania v stratégiách. Takéto zlyhania sa vyznačujú strachom, stuhnutím (freezing) a dezorientáciou.

Main a Solomon (1986) vytvorili novú klasifikáciu „dezorganizovaná/ dezorientovaná“ (D) pre deti, ktoré vykazujú takéto správanie v experimentálnej neznámej situácii. Počiatočné

štúdie zamerané na rodičov D detí poukázali na paralelnú formu dezorganizácie v ich vyjadreniach k strate a traume v dotazníku vzťahovej väzby pre dospelých– Adult Attachment Interview (AAI; viz Hesse, kapitola 25, tento zväzok). V dotazníkovej situácii títo dospelí prejavovali chvíľkové pochybenia v „monitorovaní debaty alebo zdôvodňovaní“ („monitoring discourse or reason“), ktoré obsahovali dezorientáciu v čase a priestore, pokles monitorovania diskusie a boli zaznamenané extrémne behaviorálne reakcie. Tieto pochybenia môžeme vnímať ako ukazovatele tých aspektov straty a traumy, ktoré zostali nevyriešené a nie sú úplne spracované na vedomej úrovni. Títo rodičia sú pravdepodobne vulnerabilní na podobné pochybenia v regulovaní svojho správania voči svojim deťom, čo spôsobuje, že ich deti vnímajú ako „vystrašených a ohrozujúcich“ (Main & Hesse, 1990).

Kategória dezorganizovanej vzťahovej väzby u detí a dospelých sa vzťahuje k množstvu adaptačných ťažkostí a k psychopatológii (Kobak, Cassidy, Lyons-Ruth, & Ziv, 2006; Lyons-Ruth & Jacobovitz, kapitola 28, tento zväzok). Počas raného detstva sa status D dieťaťa spája s agresívnymi a externalizačnými symptómami (Shaw, Owens, Vondra, Keenan, & Winslow, 1996). V šesťročnej longitudinálnej štúdii sa ukázalo, že u detí, ktoré boli klasifikované ako D v ranom veku, bola vyššia pravdepodobnosť, že sa u nich vyvinie problémové agresívne správanie v predškolskom veku a ranom školskom veku (Lyons-Ruth, 1996; Lyons-Ruth, Alpern, & Repacholi, 1993; Moss, Cyr, & Dubois-Comtois, 2004; Moss et al., 2006). Longitudinálne údaje od Sroufa a Egelanda zo vzorky vysoko rizikových rodín indikujú, že u dieťaťa zaradeného do kategórie D sa dajú predpokladať konzistentné problémy s prispôsobením od detstva, cez adolescenciu a najmä sa dajú predvídať disociačné (dissociative) symptómy (Carlson, 1998; Sroufe, 2005). Podobné vzorce maladaptívnych prejavov sa identifikovali u adolescentov a dospelých, ktorí boli klasifikovaní ako „s nevyriešenou stratou, či traumou“ v AAI (Allen, Hauser, & Borman-Spurrell, 1996) alebo že majú dezorganizované, hostiliné/ zúfalé - psychické stavy (Lyons-Ruth, Melnick, Patrick, & Hobson, 2007; Lyons-Ruth, Yellin, Melnick, & Atwood, 2005b). Symptomatické vyjadrenia agresie, úzkosť alebo smútok sú pravdepodobne najvýraznejšie vtedy, keď sa narušia normálne stratégie zvládania (coping). Podobne rodičia pravdepodobne pôsobia najviac ohrozujúco na deti vtedy, keď sa prejavia nezvyčajne, nepredvídateľným spôsobom. Takéto udalosti nielen ohrozujú dostupnosť opatrujúcej osoby, ale tiež ohrozujú bezpečie dieťaťa, ktoré je základom vzťahovej väzby.

V tejto dekáde sa dostali do pozornosti deti, ktoré zažívajú permanentné narušenia vzťahovej väzby s biologickými rodičmi. Keď rodiny poskytujúce pestúnsku starostlivosť nahradili detské domovy pre deti, ktoré boli odňaté svojim biologickým rodičom, vznikli nové otázky týkajúce sa následkov poškodení vzťahových väzieb s biologickými rodičmi a bolo treba preskúmať potenciálne formovanie väzieb k pestúnskym rodičom (Stovall-McClough & Dozier, 2004; viz Dozier & Rutter, kap. 29, tento zväzok). Tieto štúdie poukazujú (suggest) na to, že bábätká a malé deti v pestúnskej starostlivosti prejavia pripútavacie správanie smerom k novým opatrovateľom v prvých týždňoch po umiestnení. V protiklade k väzbám na biologických rodičov, ktoré sa formujú viac ako deväť mesiacov života, je tu otázka, či pripútavacie správanie smerom k pestúnskym rodičom nevyhnutne indikuje, že si deti utvorili vzťahovú väzbu. Bez ohľadu na pripútavacie správanie dieťaťa sa ukazuje, že „odovzdanie sa“ pestúna zverenému dieťaťu je v začiatkoch vzťahu mierou, ktorá môže byť silným prediktorom dlhodobej stability pri umiestnení do adopcie (Dozier & Lindhiem, 2006). Tieto zistenia ilustrujú, že zhodnotenie pestúna môže byť lepším prognostickým znakom formovania vzťahovej väzby, ako vyhodnocovanie pripútavacieho správania u detí zverených pestúnom, či už v domácich alebo laboratórnych podmienkach. Na dôležitosť zachovania trvalej vzťahovej väzby poukázala prospektívna štúdia detí v pestúnskej starostlivosti a detí, s ktorými sa zle zaobchádzalo. Vyššie hodnoty problémov v správaní sa zistili, keď bolo dieťa umiestnené do pestúnskej starostlivosti, ako u detí, ktoré zostali u opatrovateľov so zlým

zaobchádzaním, s ktorými si podľa všetkého utvorili vzťahovú väzbu (Lawrence, Carlson, & Egeland, 2006).

Emocionálne reakcie na poškodenia vzťahovej väzby

Keď vezmeme fyzické odlúčenie ako príklad rozsiahlejšej triedy narušení vzťahovej väzby, pozorovania emočných reakcií bábätiek a batoliat môžu byť využité na anticipáciu reakcií na rušivé udalosti u starších detí a dospelých. To, čo utvára ohrozenie dostupnosti vzťahovej figúry sa môže meniť s vekom, v súlade so schopnosťami zvládať emočné reakcie. Ale jadro emočných reakcií, ktoré sprevádzajú ohrozenie zachovania vzťahovej väzby zostáva približne rovnaké počas celého života. Tieto reakcie môžu priamo signalizovať záujmy človeka a presadzovať otvorenú komunikáciu, alebo môžu byť vyjadrené nepriliehavými, prekrútenými formami, čo znižuje pravdepodobnosť vyvolania efektívnej reakcie od opatrovateľa.

Strach, hnev a smútok ako reakcie na narušenie vzťahovej väzby.

To ako človek posudzuje dostupnosť vzťahovej figúry sprevádzajú špecifické emócie od detstva až po dospelosť. Tieto emócie sú obyčajne potrebné pre dôležité motivačné, sebamonitorovacie a komunikačné funkcie človeka (Bowlby, 1969/1982). Napríklad keď je prístup ku vzťahovej figúre ohrozený, strach aktivuje pripútavací systém a vedie k pripútavaciemu správaniu, ktoré zvyčajne obnoví prístup k vzťahovej figúre. Keď je komunikácia otvorená a priama, strach slúži ako komunikačný signál upozorňujúci vzťahovú osobu na úzkosť dieťaťa alebo dospelého a vyvoláva upokojujúce reakcie. Hnev tiež zohráva dôležitú rolu v reakciách na narušenie vzťahovej väzby. Stupňujúci sa hnev býva často pozorovaný, keď dieťa zažíva dlhodobé odlúčenie od jeho opatrujúcich osôb. Heinicke a Westheimer (1966) referovali, že deti z detských domovov v situácii bábkovej hry štyrikrát častejšie znázorňovali hostilné témy ako deti žijúce vo svojej rodine. Všimli si tiež, že hostilita odlúčených detí bola častejšie namierená proti bábkam- rodičom. Bowlby rovnako referoval o niekoľkých štúdiách, ktoré naznačovali, že hostilné správanie sa často objavuje na zvýšenej úrovni pri dlhodobom odlúčení. Predpokladal, že ak je odlúčenie len prechodné, hnev môže slúžiť na: 1) motiváciu dieťaťa prekonať prekážky, aby sa znovustretlo so vzťahovou figúrou a 2) komunikovanie postoja vzťahovej figúre, snaha odradiť ju od toho, že by sa stala v budúcnosti nedostupnou (Bowlby, 1973).

Závažný dôkaz, že emócie strachu, hnevu a smútku pretrvávajú ako reakcie na poškodenie vo vzťahových väzbách dospelých pochádza z Weissovej (1975) štúdie jedincov, ktorým sa rozpadlo manželstvo. Weiss pri štúdiu ľudí, ktorí boli odlúčení od svojich partnerov nazbieral rozsiahle deskriptívne informácie o pripútavacích procesoch, s do očí bijúcou paralelou na fázy odlúčenia ako ich popísal Robertson a Bowlby u malých detí. Weiss objavil fenomén, ktorý nazval „pretrvávanie pripútania“ (persistence of attachment) u odlúčených manželov/manželiek, napriek ich rozhodnutiu žiť oddelene a ukončiť manželský vzťah. Veľa z nich konštatovalo, že keď uvažovali o rozchode, boli takmer paralyzovaní strachom. Charakter separačnej úzkosti živo opísala jedna respondentka Weissovej (1975, s.49) štúdie, ktorá povedala: „Keď môj manžel odišiel, mala som taký panický strach, ktorý bol nad rámec toho, čo sa skutočne stalo. Bála som sa, že som opustená. Nemohla som sa toho pocitu striasť.“ Pre mnohých zo skúmanej vzorky bolo ťažké vzdať sa nádeje na obnovu vzťahu a získania prístupu k predošlému partnerovi. Weiss tiež zistil, že strachy partnerov sú sprevádzané intenzívnym hnevom. Jedna žena to takto opísala: „Pri odlúčení od niekoho,

objavíš v sebe veci, ktoré si necítil nikdy v živote. Ideš sa potom z toho zblázniť. Vždy som sa dokázala zdržať, keď sa mi niečo nepáčilo. A teraz som zistila, fíha, viem aj nenávidieť!“ (Weiss, 1975, s. 98; viz tiež B.C. Feeney & Monin, kap. 39, tento zväzok).

Jeden z manželov často využíva partnerov strach z odlúčenia a používa vyhrážky, že ho opustí ako zbraň na vystrašeného partnera. Avšak, ako si Weiss všimol, takéto vyhrážky bývajú dvojsečnou zbraňou, ktorá zvyšuje neistotu a strach u oboch partnerov. Opakujúce sa záchvaty hnevu spolu so strachom pripomínajú fázu protestu u malých detí. Ako adolescenti, ktorí uvoľnili vzťah k svojim rodičom ako vzťahovým figúram (ale ešte si nevytvorili vzťahovú väzbu s romantickým partnerom), dospelí vo Weissovej štúdii zažívajú osamotenie. Táto fáza odráža zúfalstvo malých detí, ktoré stratili nádej, že sa znovu stretnú s ich vzťahovými figúrami. U mnohých to viedlo k depresívnym symptómom a vnímaniu sveta ako „pustého bez potenciálneho pripútania..., prázdneho, tichého, mŕtveho“ (s. 56-57). Podobne aj k pocitom, že self je vyčerpané, veľa respondentov opisovalo pocity prázdnoty alebo bezcennosti. V priebehu tohto procesu rozpúšťania manželskej vzťahovej väzby sa respondenti pokúšali redukovať strach z odlúčenia a zúfalstvo zo samoty obrannými kopingovými stratégiami. Napr. Weiss (1975) si všimol:

> Vo väčšine manželstiev čeliacich separácii partnerov, sa nezdá, že by navzájom uvoľňovali vzťahovú väzbu. Keby to urobili, mohlo by to byť príliš bolestivé, a aj keby chceli, nemôžu ovládať svoje pocity. Ale často z dôvodu pýchy, pretože sú zranení a nahnevaní, alebo kvôli impulzom sebaochrany, pokúšajú sa ukryť vzťahovú väzbu za masku ľahostajnosti. (s.45, pridaný dôraz)

Napriek pokusom ovládať bolesť z odlúčenia predstieraním ľahostajnosti, mnohí z Weissovej vzorky zažili rozpad obrán, čo vyústilo do zúfalého úsilia o znovuobnovnie vzťahu s partnerom. Weissova štúdia zdokumentovala rolu strachu, hnevu a smútku ako emocionálnych reakcií na narušenie vzťahovej väzby u dospelých. Keď sa vezmú do úvahy situácie, ktoré ohrozujú dostupnosť vzťahových figúr dospelých, Weiss demonštroval, že teória vzťahovej väzby môže poskytnúť vodítka ako porozumieť a normalizovať mnohé extrémne emócie, ktoré sprevádzajú ohrozenie dostupnosti vzťahových figúr v ďalšom živote. Jeho práca predkladá, že dostupnosť a vnímavosť vzťahových figúr zostáva kľúčovým aspektom bezpečia a šťastia dospelých. Okrem toho ohrozenie dostupnosti romantických vzťahových figúr vyvoláva u dospelých emočné reakcie, ktoré sú nápadne podobné tým, ktoré boli pozorované v reakciách na odlúčenie u malých detí.

Otvorená a prekrútená, skreslená (distorted) emočná komunikácia

Keď človek zachováva otvorený spôsob komunikácie, vnímanie ohrozenia môže byť zvládnuté tak, že sa obnoví dôvera voči opatrujúcej osobe. Otvorená komunikácia a bezpečné pracovné modely idú ruka v ruke (Bretherton, 1987, 1990; Kobak & Duemmler, 1994). Počas raného detstva otvorená komunikácia závisí od schopnosti opatrovateľa správne čítať signály dieťaťa (Crowell & Feldman, 1988), čo na druhej strane podporuje senzitívne reakcie na signály dieťaťa. Ainsworthová a jej kolegovia pozorovali matky s bábätkami, ktoré by inak boli posúdené ako bezpečné v experimentálnej neznámej situácii. Tieto boli schopné zvládať kŕmenie takým spôsobom, že boli vnímavé k signálom dieťaťa vtedy, keď sa vyžadovalo prispôsobiť sa prijímaniu potravy z fľaše alebo pevnej stravy. Pri kŕmení reagovali na iniciatívu detí a nikdy ho matky týmto deťom s bezpečnou vzťahovou väzbou nevnucovali (Ainsworth & Bell, 1969). V interakciách tvárou v tvár vedeli niektoré matky veľmi zručne usmerňovať chôdzu, aby zabezpečili hladké zatáčanie a koordináciu v súlade s iniciatívou detí (Blehar, Lieberman, & Ainsworth, 1977). Pre fyzický kontakt medzi bezpečnými deťmi a ich matkami bol typický jemný a nežný štýl, čo robilo kontakt príjemným pre matky i deti. Ku

koncu raného detstva deti, ktoré zažívali otvorenú komunikáciu vyznačujúcu sa senzitívnou starostlivosťou, boli zručnejšie v komunikácii so svojimi matkami. Grossmann, Grossmann a Schwan (1986) tiež pozorovali, že bábätká označené ako bezpečné v experimente s neznámou situáciou sa viac zapájali do „priamej komunikácie“ s matkami, bol viditeľný častejší očný kontakt, výraz tváre, vokalizácia, ukazovanie a afektívne zdieľanie objektov.

Otvorená komunikácia medzi rodičom a dieťaťom umožňuje dieťaťu rozvíjať a udržiavať sebaisté očakávania dostupnosti opatrovateľa. Tieto očakávania vyústia do otvorenejších a priamych signálov vysielaných rodičom. Bezpečné vzťahy často pestujú sebapodporný „kruh bezpečia“ (Hoffman, Marvin, Cooper, & Powell, 2006). Vo vzťahoch, ktoré sa vyznačujú sebaistými očakávaniami dostupnosti opatrovateľa a otvorenou komunikáciou, môžu vnímané ohrozenia dostupnosti vyústiť do rozhovoru, ktorý obnoví dôveru dieťaťa v opatrovateľa. Dieťa v takomto vzťahu pravdepodobne priamejšie vyjadruje negatívne emócie súvisiace s vnímanými ohrozeniami. Napríklad dieťa, ktoré sa obáva, že jeho mama si navýšila pracovný rozvrh, jej môže povedať, že mu chýba. Matka v takomto vzťahu bude pravdepodobne skôr akceptovať potreby svojho dieťaťa a bude schopná uznať, aké situácie jej prinášajú záťaž v živote tak, že uistí dieťa o svojej kontinuálnej dostupnosti. Dokonca aj keď dieťa reaguje na vnímané ohrozenie nepriamym vyjadrením hnevu, strachu alebo smútku, vnímavý rodič dokáže rozpoznať súvislosť medzi nahnevaným, odporujúcim správaním dieťaťa a jeho strachom z vnímaného ohrozenia dostupnosti opatrovateľa. Takéto porozumenie umožňuje rodičovi pochopiť a reagovať empatickejším spôsobom na úzkostné dieťa. V bezpečnej vzťahovej väzbe slúžia negatívne emócie ako signály cieľov a potrieb dieťaťa a takto facilitujú otvorenú komunikáciu.

Symptomatické vyjadrenia emócií súvisiacich so vzťahovou väzbou a psychopatológia

Ukazuje sa (it is held), že stavy úzkosti a depresie, ktoré sa vyskytujú v dospelosti a tiež poruchy osobnosti (psychopatic conditions) môžu byť systematicky prepojené na stavy úzkosti, beznádeje a odcudzenia opisované Burlinghamovou a Freudovou.

BOWLBY (1973, s. 4-5)

I keď strach, hnev a smútok môžu byť signálmi, ktoré podporujú otvorenú komunikáciu v bezpečnej vzťahovej väzbe, tieto pocity môžu byť vyjadrené aj zapletenými alebo symptomatickými formami v úzkostných vzťahoch. Hnev sa ľahko môže stať deštruktívnym a dysfunkčným, keď opatrovateľ zle odčítava hnev dieťaťa a reaguje recipročne hnevom alebo stiahnutím sa. Smútok prirodzene sprevádza uvedomenie, že vzťahová figúra nie je dosiahnuteľná a úsilie na znovuobnovenie kontaktu neuspelo. Na rozdiel od strachu a hnevu, ktoré sú výrazné najmä vtedy, keď človek protestuje proti ohrozeniu dostupnosti vzťahovej figúry, smútok sa obyčajne objaví, keď človek začína akceptovať stratu vzťahovej figúry. Stiahnutie sa, je prejav správania, ktorý obyčajne sprevádza smútok, takéto stiahnutie sa dáva človeku čas , aby akceptoval nevítané zmeny a prehodnotil vnútorné pracovné modely.

Keď negatívne emócie nedokážu obnoviť dôveru dieťaťa v to, že jeho opatrovateľ bude opäť dostupný, môžu sa rýchlo stať dysfunkčnými a prispievajú k zapleteným vyjadreniam, ktoré dávajú „mylný signál“ opatrovateľovi (Hoffman et al., 2006). Jeden zo zdrojov zapletenej komunikácie môžeme spätne vysledovať v separačnej fáze odcudzenia. Táto fáza je charakteristická pokusmi bagatelizovať vzťahové pocity. Bowlby vnímal odcudzenie (odpojenie) ako obranné úsilie deaktivovať vzťahový systém, a takto získať kontrolu nad bolestivými emóciami. Aj keď odcudzenie dáva deťom možnosť zvládnuť úzkostné pocity a pocity hnevu, prináša to problémy, keď chce dieťa obnoviť spojenie s rodičom. Deti, ktoré sa odcudzili, ukazujú voči rodičom chladnú neutralitu a zjavnú apatiu. V niektorých

prípadoch sa môže javiť, že dieťa nespoznáva rodičov a vyjadruje nápadný nedostatok radosti po návrete rodičov. V nasledovných znovustretnutiach deti často volia medzi plačom a prázdnou tvárou, tvárou bez výrazu. Keď deti v obrane skrývajú alebo skreslia (distort) pocity úzkosti a hnevu, rodičia alebo iní pozorovatelia si môžu mylne vysvetliť neutrálny postoj dieťaťa ako odmietnutie alebo nedostatok záujmu o vzťahovú väzbu. Prázdna tvár, bez výrazu, ako ju popísali pozorovatelia u detí vo fáze odcudzenia, môže byť tiež interpretovaná ako všeobecné emočné stiahnutie sa. Ešte signifikantnejšie je, že strach, hnev a smútok, ktoré majú signalizovať rodičom potreby dieťaťa, sú u odcudzených detí veľmi pravdepodobne skryté, čo vedie ich rodičov k tomu, aby ignorovali alebo zle chápali potreby dieťaťa. Ak sú emócie spojené s ohrozením dostupnosti opatrovateľa „uzatvorené pred vedomými procesmi", potom už neslúžia ako signály, ktoré uľahčujú sebaporozumenie a interpersonálne prispôsobenie, ale namiesto toho sa stávajú symptómami, ktoré sa javia ako nepochopiteľné a problematické (Kobak et al., 1994).

Pri nadmernom strese, keď sa zrúti obranný mechanizmus odcudzenia, môžu hnev, strach a smútok vyplávať na povrch v nekontrolovateľnej forme. Hnev vznikajúci na základe narušenia vzťahovej väzby má sklon prejaviť sa v prekrútenej (distorted) podobe. Bowlby (1973, s. 249) opísal, ako sa hnev ako signál „pálčivej nespokojnosti" s nedostupnosťou opatrovateľa môže stať namiesto toho nenávistnou „zlobou". Nenávisť a zlosť voči rodičom môže byť sprevádzaná myšlienkami ako ublížiť rodičom, ktoré paradoxne zvyšujú úzkosť z nedostupnosti rodičov. Nie je nezvyčajné dokonca u veľmi malých detí presmerovať alebo presunúť hnev na iné objekty, napr. na rovesníkov. V štúdii skúmajúcej detské správanie, v zariadeniach dennej starostlivosti George a Main (1979) pozorovali, že deti ktoré boli fyzicky zneužívané rodičmi, s oveľa väčšou pravdepodobnosťou oproti nezneužívaným deťom napadali svojich rovesníkov, najmä v momentoch, keď ich rovesníci boli úzkostní. Tento typ hostilného správania zvyšuje pravdepodobnosť, že rodičia sa nahnevajú na zlé správanie detí a potom to vyústi do ďalšej interakcie, ktorá zvýši úzkosť dieťaťa ohľadom dostupnosti rodičov.

Klinici sa pravidelne stretávajú s ťažkosťami, ako získať pravdivé informácie o interakcii v rodine. Bowlby (1973) upozorňoval na tendencie rodičov, ktorí sa cítia zahanbení kvôli rôznym druhom ohrozenia dostupnosti, čo by mohlo okolie chápať, že oni nesú zodpovednosť za to, že ich dieťa prežíva úzkosť, hnev a smútok. Táto hanba sa často prejaví v pokusoch rodičov poprieť, zakryť alebo prekrútiť (distort) akúkoľvek úlohu, ktorú by mohli zohrávať, čo sa týka ťažkostí ich detí. Takíto rodičia sú veľmi senzitívni na akýkoľvek dopad, ktorý môžu mať rodinné ťažkosti na problémy ich detí. Výsledkom je, že rodičia potom pravdepodobne vynechajú informácie o narušeniach vzťahovej väzby alebo aktuálne falzifikujú vykreslenie konfliktných rodinných vzťahov. História chudobnej komunikácie rodič – dieťa kombinovaná s nedostatkom dôvery dieťaťa v dostupnosť vzťahovej figúry môže ešte zhoršiť tieto problémy. Nielen v tom, že takéto dieťa má nedostatočnú pomoc v identifikovaní ohrozenia dostupnosti, ale dieťa môže potláčať spomienky na narušenia vzťahovej väzby v záujme znižovania bolestivých pocitov. Takto sa pocity súvisiace so vzťahovou väzbou kognitívne odtrhnú od rodinnej situácie, kde majú pôvod.

Bowlby v zhrnutí literatúry zaoberajúcej sa klinickou starostlivosťou našiel podstatné znaky percipovaného ohrozenia dostupnosti rodiča a prekrútenej (distorted) komunikácie v rodinách pseudofobických detí. Identifikoval štyri rodinné vzorce. V jednom rodič trpí chronickou úzkosťou a často nevedome dochádza k výmene rolí s dieťaťom, ktoré používa ako zdroj bezpečia. V takejto rodine sa obyčajne rodič snaží udržať dieťa doma. V ďalšom vzorci sa dieťa bojí, že sa niečo strašné môže stať rodičovi, preto zostáva doma a s ostražitosťou pozoruje rodiča. V takýchto rodinách sú bežné vyhrážky rodičov, že spáchajú samovraždu, alebo opustia deti. U dieťaťa, ktoré sa obáva o svoje vlastné bezpečie, keď je preč z domu sa vyskytuje tretí vzorec. A ešte ďalší vzorec, že rodič sa môže obávať, že sa jeho dieťaťu stane

v škole niečo strašné, preto sa snaží zariadiť, aby dieťa zostalo doma. Bowlby predpokladal, že takmer vo všetkých týchto prípadoch trpeli rodičia nedostatkom dostupnosti a senzitívnej starostlivosti od vlastných rodičov. Všimol si aj, že manželské vzťahy v rodinách, kde deti odmietali školu sú tiež narušené.

Keď Bowlby uvažoval o agorafóbii a fóbii zo zvierat u detí, bol dosť opatrný a referoval o nedostatku dát z rodinnej interakcie, takže nebolo možné určiť, ako k týmto fóbiám prispievajú strachy súvisiace so vzťahovou väzbou. Avšak predpokladal, že tieto deti môžu viac podliehať strachu kvôli úzkostnej vzťahovej väzbe. Bowlby nechal otvorenú možnosť, že pravé fóbie môžu vznikať cez podmieňovanie a vyhýbavé učenie. U mnohých rodičov a sociálnych pracovníkov zaoberajúcich sa deťmi vedie nedostatok pochopenia emočného významu vzťahovej väzby na život dieťaťa k ignorovaniu jeho potenciálneho vplyvu na ťažkosti v rodine. Bowlby bol presvedčený, že veľký podiel na psychopatológii a mnohých ďalších ťažkostiach vyplýva z tohto zanedbávaného aspektu detskej skúsenosti. Nielen odlúčenia, ale tiež ohrozenia dostupnosti vzťahovej figúry vo všeobecnosti robia deti vulnerabilnými na neskoršie depresie, úzkosť, agresiu a defenzívne skreslenia vulnerabilných pocitov v intímnych vzťahoch.

V poslednej dekáde ustúpili zjednodušujúce modely, ktoré spájali neistú vzťahovú väzbu so psychopatológiou a do popredia sa dostali komplexnejšie modely, ktoré berú do úvahy dynamickú transakciu medzi osobnosťou a prostredím poskytujúcim opateru (Sroufe et al., 2005). Takéto sofistikované porozumenie vzťahovej väzbe a psychopatológii Bowlby (1973,1988) anticipoval vo svojom developmental- pathways modeli (model vývinových línii). V rámci tohto modelu je psychopatológia vnímaná ako produkt komplexu transakcií medzi vnútornými aspektmi dieťaťa, ktoré sa odvíjajú z histórie jeho vývinu a aktuálnym prostredím poskytujúcim opateru a ešte prebiehajúcimi situačnými stresormi (Kobak et al., 2006). Ohrozenie dostupnosti hrá prominentnú rolu nielen počas raného detstva, ale v detsve, adolescencii a dospelosti tiež, čo sa týka kvality dostupnej starostlivosti a vzniku psychopatológie (Johnson, 1996; Klerman, Weissman, Rounsaville, & Chevron, 1984; Mufson, Moreau, Weissman, & Klerman, 1993). Môžeme ešte dodať, že také situačné stresory ako finančná záťaž, zmeny bydliska, agresívne okolie znižujú schopnosť opatrovateľa poskytovať dostupnú a senzitívnu starostlivosť. Spôsob ako sa deti a ich opatrovatelia adaptujú na tieto stresory, aby zachovali vzťahovú väzbu je dôležitou témou pre budúci výskum.

Výskum a klinické implikácie

Zachovanie prístupnosti, dosiahnuteľnosti vzťahovej osoby zostáva zameraním cieľa vzťahovej väzby od raného detstva až po dospelosť. Okrem toho individuálne kognitívne posúdenia dostupnosti vzťahovej figúry zohrávajú ústrednú rolu v tom, ako človek reguluje pripútavacie správanie a udržiava vzťahovú väzbu (Ainsworth, 1990; Bowlby, 1973). Sebaisté očakávania dostupnosti opatrovateľa (fyzická prístupnosť, vnímavosť- schopnosť reagovať na potreby dieťaťa, otvorená komunikácia) sú sprevádzané pocitom bezpečia. Väčšina výskumov vzťahovej väzby sa zamerala na *intrapersonálne* procesy (vnútorné pracovné modely, stratégie pripútania), ktoré formujú posúdenie dostupnosti a usmerňujú pripútavacie správanie. Tieto intrapersonálne procesy vytvárajú základňu pre pripútanie, hovoríme o osobnostnom konštrukte, ktorý bol vytvorený ne základe experimentov s neznámou situáciou, tiež prostredníctvom AAI a škál štýlov pripútania u dospelých (Mikulincer & Shaver, 2007; Shaver & Mikulincer, 2007).

I keď pozorovania komunikácie rodič – dieťa boli hlavným zameraním Ainsworthovej štúdie pripútania malých detí, následný výskum starších detí a dospelých venoval viac-menej pozornosť *interpersonálnym* procesom (napr. pozitívne rodičovstvo, kooperatívne vyjednávanie pri konfliktných cieľoch). Bowlbyho a Ainsworthovej teória zdôrazňuje potrebu ustanoviť bezpečie ako *transakciu* medzi intrapersonálnymi očakávaniami a interpersonálnou komunikáciou. Výsledkom je, že bezpečné pripútanie od detstva po dospelosť zostáva ako vzťahovým, tak aj osobnostným konštruktom (Sroufe & Fleeson, 1986). Tento transakčný pohľad predpokladá, že človek môže zažívať rôznorodosť v bezpečí vzťahu, čo závisí od správania aktuálneho vzťahového partnera. Okrem toho intrapersonálne očakávania alebo vnútorné pracovné modely môže subjekt meniť podľa výsledku komunikačných procesov vo vzťahoch so vzťahovou väzbou (Bowlby, 1980). (Furthermore, intrapersonal expectations or working models may be subject to change as the result of communication processes in attachment relationships.) Takže bezpečná vzťahová väzba je výsledom dynamickej transakcie medzi vnútornými pracovnými modelmi a stupňom otvorenej komunikácie v aktuálnych vzťahoch so vzťahovými väzbmi (attachment relationships).

Dopady na výskum.

V priebehu uplynulých dvadsiatich rokov škály zaoberajúce sa rôznymi stránkami osobnosti vo vzťahu k pripútaniu – AAI (George, Kaplan, & Main, 1984, 1985, 1996) a Hazanove a Shaverove (1987) sebaposudzovacie škály štýlov romantickej (romantic) vzťahovej väzby – viedli k explózii vo výskume pripútania ako osobnostného konštruktu (viz Crowell, Fraley, & Shaver, kapitola 26, tento zväzok). Obe škály boli navrhnuté na posúdenie vzorcov správania u dospelých, ktoré sú paralelou na tri vzorce pripútania u detí, ako ich identifikovala Ainsworthová v experimente s neznámou situáciou. Podľa jej práce formou rozhovorov v AAI Main predkladá, že kognitívne pokroky od detstva po dospelosť dovoľujú, aby boli pozornosť, cítenie a pamäť zorganizované takým spôsobom, že jednotlivé stavy mysle sú zachované (Main et al., 1985). Tento fokus na mentálne procesy adolescentov a dospelých poskytuje popis toho (Account) ako sa stratégie pripútania v detstve môžu stať internalizovanými črtami osobnosti človeka.

Hazan a Shaver (1987) ešte viac rozšírili osobnostný model vzťahových väzieb u dospelých tak, že sa pýtali respondentov ako sa vyrovnávajú s blízkosťou vo svojich romantických vzťahoch. Osobnostný model zdôrazňuje kontinuitu od detských vzorcov pripútania, zameriava sa výlučne na Bowlbyho konštrukt vnútorných pracovných modelov. Výskum pripútania počas dvoch dekád vo veľkej miere zanedbával Bowlbyho tvrdenie, že kvalita interpersonálnej komunikácie zostáva hlavným faktorom, či je dieťa alebo dospelý v stave bezpečia, úzkosti alebo znepokojenia. Náhľad na pripútanie ako na vzťahový konštrukt ponúka alternatívu k osobnostnému modelu, ktorý vníma bezpečie pripútania ako determinované z väčšej časti v detstve. I keď málo výskumníkov pripútania explicitne súhlasí s takýmto modelom, implicitne o tom informuje veľa štúdií pripútania. Napríklad longitudinálne predikcie vzorcov pripútania u dospelých (AAI) podľa vzorcov malých detí s matkami v experimentálnej neznámej situácii je považované za kritérium „podrobnej“ validácie v Mainovom a Goldwynovom (1984; Main, Goldwyn, & Hesse, 2003) AAI kódovacom systéme (napr. van Ijzendoorn, 1995). Tento predpoklad je konzistentný s osobnostným modelom pripútania, v ktorom individuálne odlišnosti pripútania u malých detí determinujú vzorce pripútania u adolescentov a dospelých.

Z hľadiska pripútania ako vzťahového konštruktu sa dá predpokladať, že validita akejkoľvek škály bezpečného pripútania bude závisieť od súbežného dôkazu, že určitý človek si zachováva bezpečnú vzťahovú väzbu s primárnou vzťahovou osobou. Bowlbyho teória je výzvou pre výskumníkov, aby porozumeli procesom komunikácie, prostredníctvom ktorých

sa formuje, zachováva a obnovuje vzťahová väzba. Otvorená komunikácia by mala byť špecifikovaná v súlade s úrovňou vývinu (Bretherton, 1990). Napr. vo veku štyroch rokov formovanie „cieľom určovaného, korigovaného partnerstva“ („goal-corrected partnership“) navodzuje dôveru voči vzťahovej figúre; táto dôvera je reflektovaná v kooperatívnej diskusii týkajúcej sa konfliktných cieľov, vyjednávania plánov a perspektívneho navodenia komunikácie (Kobak & Duemmler, 1994), z toho všetkého vyplýva vzájomne vnímavá, reagujúca (responsive) komunikácia (Askan, Kochanska, & Ortmann, 2006). Emócie týkajúce sa pripútania môžu facilitovať alebo zmariť otvorenú komunikáciu. V bezpečnom vzťahu emócie priamo signalizujú každý záujem človeka a pomáhajú rodičovi a dieťaťu alebo romantickému partnerovi sa navzájom prispôsobiť (Pietromonaco, Greenwood, & Barrett, 2004). V adolescencii bezpečná vzťahová väzba rodič-tínedžer, by mala byť obojstranne reflektovaná, schopnosťou rodiča i tínedžera priamo dať najavo rôzne ciele, ale napriek tomu zachovať pocit blízkosti alebo príbuznosti (Allen, Hauser, Bell, & O´Connor, 1994; Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005). Keď sa formuje nová vzťahová väzba s romantickým partnerom, sebaisté očakávania od self a ostatných by mali podporovať otvorenenjšie vyjednávanie konfliktných cieľov a možnosť vulnerability ako aj empatie (Furman & Simon, 2006; Simpson, Collins, Tran, & Haydon, 2007; Sroufe, 2005). Naproti tomu strach alebo hnev, ktoré sprevádzajú vnímaný nedostatok dostupnosti môžu vyústiť do kritického komentára alebo stiahnutia sa, ktoré evokuje ďalšie obranné alebo nátlakové reakcie opatrovateľa.

Ako sa škály komunikácie vo vzťahu rodič- dieťa a v romantických vzťahoch vyvíjajú a validizujú, Bowlbyho (1973, 1988) modely vývinových línii (developmental-pathways model) zachovania a zmeny, by mali byť otestované. Nazeranie na pripútanie ako na vzťahový konštrukt otvára dôležité otázky. Hlavné longitudinálne štúdie pripútania predpokladajú, že vplyv bezpečnej vzťahovej väzby v detstve na výsledky vývinu počas detstva, adolescencie a dospelosti sa zväčša sprostredkuje cez neskoršie kvality vzťahov rodič – dieťa alebo rovesníkov (Grossmann, Grossmann, & Kindler, 2005; Sroufe, 2005; Sroufe et al., 2005). Okrem toho špecifické predikcie kvality komunikácie v romantických vzťahoch u dospelých sú silno ovplyvnené kvalitou rovesníckych vzťahov v detstve (Simpson et al., 2007) a kvalitou interakcie rodič – tínedžer v ranej adolescencii (Roisman et al., 2001). Nazeranie na pripútanie ako na vzťahový konštrukt tiež vyvoláva nové otázky o spôsobe, ako kvalita pripútania rodič – dieťa, vplýva na formovanie párových väzieb s romantickým partnerom počas adolescencie a ranej dospelosti (Connolly, Furman, & Konarski, 2000; Fraley & Davis, 1997; Furman & Wehner, 1997; Hazan & Shaver, 1994) (viz Zeifman & Hazan, kapitola 20, tento zväzok) a otázky o tom, ako kvalita matrimoniálnych vzťahov vplýva na úsukok dieťaťa ohľadom dostupnosti rodiča (Cowan, 1997; Garcia – O´Hearn, Margolin & John, 1997).

Klinické implikácie

Prostredníctvom štúdia reakcií malých detí na separáciu mohol Bowlby (1973) porozumieť emočnej dynamike systému pripútania, čo následne viedlo k novému porozumeniu klinických problémov. Ohrozenie dostupnosti vzťahovej figúry v súvislosti s obrannými mechanizmami a zapletenou (distorted) alebo nejasnou (miscued) komunikáciou môže vyústiť do symptomatického vyjadrenia strachu, hnevu a smútku. Klinické symptómy ako depresia, úzkosť a agresia motivujú človeka, aby hľadal pomoc a sú zodpovedné za mnohé problémy, ktoré sa odhalia v klinickom (settingu.) Bowlby bol presvedčený, že dôkladné posúdenie rodinného kontextu často odhalí, že za prezentovanými symptómami často leží základná hrozba nedostupnosti vzťahových figúr, narušené vzťahové väzby a následné obranné distorzie (pokrivenia). Aby sme pochopili, ako prispievajú procesy pripútania

k psychopatológii u detí a u dospelých, klinici a výskumníci musia vyhodnotiť tie udalosti, ktoré môžu zatriasť dôverou človeka v dostupnosť jeho vzťahových figúr. Interview s členmi rodiny o zmenách vo vzťahoch, stratách, ktoré zažívali členovia rodiny a matrimoniálnom fungovaní môžu poskytnúť klinikom cenné informácie o narušeniach vzťahovej väzby súvisiacich s psychopatológiou dieťaťa či adolescenta. Pozorovania rodinnej interakcie tiež môžu indikovať rozsah v akom je rodinná komunikácia otvorená a stupeň konfliktnosti, či distresu vo vzťahoch. Komplexné vyhodnotenie ohrozenia dostupnosti opatrovateľa, narušenia vzťahových väzieb, vnútorných pracovných modelov a komunikácie je potrebné na určenie roly procesov pripútania v prezentovaných problémoch detí a dospelých. Zhrnutie histórie pripútania v detstve a adolescencii použitím formátu podobného, s akým pracuje George a jeho spolupracovníci (1984, 1985, 1996) AAI môže klinikom pomôcť identifikovať rozsah poškodení v procese pripútania, ktoré boli integrované do koherentného modelu self a ostatných. Nedávny pokrok v identifikovaní dezorganizovanej vzťahovej väzby poukazuje na dôležité hypotézy o tom, ako extrémnejšie formy traumy vzťahovej väzby môžu viesť u dieťaťa k tomu, že reaguje strachom alebo zdesením na opatrovateľa, týmto možno ilustrovať zrútenie sa regulačných stratégií pripútania (Hesse & Main, 2006; Lyons-Ruth, Yellin, Melnick, & Atwood, 2005a). Počiatočné longitudinálne štúdie detí s dezorganizovanou väzbou ukazujú, že u týchto detí je mimoriadne riziko neskoršej psychopatológie. (Carlson, 1998). V týchto prípadoch sa klinici môžu stretnúť s disociatívnymi (Carlson, 1998) alebo agresívnymi (Lyons-Ruth, 1996) symptómami. Z výskumu a teórie vyplýva, že klinici by mali pozorne sledovať rodinné interakcie a zhodnotiť históriu pripútania u detí aj u rodičov, aby pochopili aké traumy v pripútaní vytvorili extrémnu emocionálnu dilemu v týchto rodinách.

Transakcie medzi intrapersonálnymi procesmi (pracovné modely) a interpersonálnymi procesmi (komunikácia) sú ústredným bodom pre definovanie intervenujúcich stratégií v prístupe založenom na vzťahovej väzbe. Kým niektoré prístupy sa snažia o zmenu vo vnútorných pracovných modeloch, iné prístupy kladú dôraz na úpravu vzorcov emocionálnej komunikácie vo vzťahových väzbách. Bowlby najobšírnejšie písal o individuálnej terapii dospelých. Cieľom jeho prístupu bolo poskytnúť klientovi bezpečnú základňu, z ktorej sa mohol dotknúť bolestných emocionálnych zážitkov, ktoré boli uzavreté pred vedomými procesmi. Tento typ prístupu často zahŕňa súvisiace symptomatické vyjadrenia strachu a hnevu k narušeniam vzťahovej väzby. Ak sa to deje, klinik môže pomôcť klientovi zažívať a integrovať bolestné zážitky a postupne získavať kontrolu nad symptómami. Prístup k zážitkom, ktorým sa predtým človek vyhýbal, umožňuje aktualizovať/modernizovať pracovné modely a redukovať obranami modifikované emócie, ktoré prispievajú k nejasnej (miscued) komunikácii. I keď popísanie terapie dospelých sa zameriava na intrapersonálne pracovné modely, intrapersonálna zmena sa predpokladaná spolu s predstavou, že interpersonálny vzťah s terapeutom poskytne klientovi model otvorenej komunikácie o zážitkoch vzťahujúcich sa k pripútaniu (viz Slade, kapitola 32, tento zväzok).

Intervencie, ktoré vplývajú na vzťahovú väzbu u bábätiek a malých detí sa vo väčšom rozsahu zameriavajú na úpravy interpersonálnych procesov vo vzťahovej dyáde. Teda zatiaľ čo tento prístup zahŕňa určité úsilie zmeniť vnútorné pracovné modely opatrovateľov týchto detí, jeho primárnym cieľom je zlepšiť komunikáciu medzi rodičom – dieťaťom a to ako deti vnímajú dostupnosť a senzitivitu, vnímavosť opatrovateľov. Napr. intervencia „bezpečného kruhu“ poskytuje rodičom model otvorenej komunikácie v bezpečnom vzťahu (Hoffmann et al., 2006). Terapeuti spolupracujú s rodičmi pomocou videonahrávok, kde si opakovane prehrávajú interakciu rodič – dieťa. Tento proces pomáha rodičom identifikovať u detí obranami skreslené emočné signály, alebo nejasné, falošné (miscued) emočné signály. Keď sa podarí upraviť interpretáciu signálov detí, rodičia môžu reagovať novými spôsobmi, čo u detí vedie k zvýšeniu vnímania ich dostupnosti. Posúdenia vzťahových väzieb detí pred a po

poskytnutí takejto liečby indikujú, že takéto intervencie u výrazného počtu detí vedú k posunu od dezorganizovanej vzťahovej väzby k organizovaným väzbám s ich opatrovateľmi. Ďalšie intervencie vo vzťahovej väzbe, ako sú psychoterapia u batoliat, sa zameriavajú viac na vnútorné pracovné modely rodičov, ktoré vychádzajú z ich zážitkov z detstva a pôsobia na modely súčasnej interakcie rodič – dieťa (Lieberman, 1992). Tento prístup tiež zvýšil bezpečnú vzťahovú väzbu alebo bezpečie vo vzťahovej väzbe (attachment security) v randomizovanej štúdií u matiek, ktorým bola diagnostikovaná veľká depresívna porucha (major depressive disorder) (Toth & Cicchetti, 2006). (Viz Berlin, Zeanah, & Lieberman, kapitola 31, tento zväzok, kde je zhrnutie raných intervenčných programov vytvorených na posilnenie bezpečnej vzťahovej väzby).

Vývinové zmeny vo vzťahu rodič – dieťa vytvárajú nové rodičovské úlohy, ktoré zahŕňajú nácvik návykov, kooperatívne vyjednávanie pri konflikte záujmov. Tieto objavujúce sa prvky vyžadujú nové definovanie dostupnosti a vnímavosti opatrovateľa. van Zeijl (2006) vo svojich intervenciách s deťmi od jeden do troch rokov, u ktorých bolo zvýšené riziko externalizácie problémov, vyvinul škálu senzitívnej výchovy (discipline). Výskumníci využili pozorovania a diskusie o konflikte záujmov rodičov a detí ako možnosť na vylepšenie „senzitívnej výchovy“ v randomizovanej klinickej štúdií (randomized clinical trial). Toto zameranie sa na senzitivitu počas konfliktu záujmov prinieslo vylepšný menežment výchovných interakcií v danej skupine a zníženie externalizačného správania v rodinách s viacnásobnými interpersonálnymi stresormi.

Inovácie v párovej terapii poskytli prototyp, ako možno využiť teóriu vzťahovej väzby ako liečebnú základňu. Na začiatku treba dobre zdokumentovať negatívne obsadené stavy (negative absorption states), ktoré charakterizujú problémové páry (Gottman, 1994), Johnson (1996, 2003 a kapitola 34, tento zväzok) vyvinuli exploračné techniky, ktoré pomáhajú nepohodovým párom (distressed partners) získať prístup k strachom súvisiacim so vzťahovou väzbou a k vulnerabilite skrytej za nahnevanými a obrannými sekvenciami interakcií. Prostredníctvom podrobného pozorovania párovej interakcie a explorovania individuálnej skúsenosti so „zraneniami vo vzťahovej väzbe“, sa Johnsonova terapia zameriava na zmierenie a odpustenie u nepohodových párov. Zistilo sa, že tento prístup prináša zvyšovanie úrovne matrimoniálnej spokojnosti u väčšiny párov, ktoré absolvovali túto liečbu (Makinen & Johnson, 2006). Rozšírenie týchto techník na terapiu detí a ich rodičov ponúka sľubné smerovanie liečby vzťahov rodičia –deti na báze vzťahovej väzby (Kobak & Esposito, 2004).

Záver

Oblasť výskumu vzťahovej väzby výrazne pokročila oproti počiatočným štúdiám odlúčenia u malých detí. Partnerstvo Ainsworthovej a Bowlbyho ukázalo, ako sa môžu teória a výskum vzájomne informovať: Ainsworthovú viedla Bowlbyho teória takmer v každom ohľade v jej štúdii matiek a ich detí a zase jej pozorovania posilňovali klarifikáciu a zvyšovali precíznosť teórie. Počiatočné úsilie rozšíriť výskum vzťahovej väzby na staršie deti a dospelých viedlo k zameraniu sa na vzťahovú väzbu ako na intrapersonálny proces, na úkor skúmania prebiehajúcich komunikačných procesov, ktoré sprostredkúvajú formovanie a udržiavanie vzťahových väzieb. Podľa Bowlbyho a Ainsworthovej zastávame názor, že *intrapersonálne* očakávania a stratégie priebežne ovplyvňujú a sú ovplyvňované podľa kvality *interpersonálnej* komunikácie vo vzťahoch so vzťahovou väzbou. Keď pozeráme na aspekty osobnosti človeka ako na súčasť prebiehajúcej transakcie s dostupnosťou opatrovateľa, získame komplexnejšie pochopenie toho, ako sú vzťahové väzby udržiavané a naprávané. Nedávne longitudinálne štúdie pritiahli pozornosť k týmto komplexným transakciám a poskytli nový fokus na Bowlbyho (1973, 1988) model vývinových línii (developmental-

pathways model) (Grossmann et al., 2005; Simpson et al., 2007; Sroufe, 2005; Sroufe et al., 2005). Tieto štúdie ilustrujú dôležitosť opakovaného posúdenia vnútorných pracovných modelov, opatrovateľského zázemia a komunikácie vo vzťahoch so vzťahovou väzbou (attachment relationships). Veríme, že skutočnú hodnotu osobnostných škál stratégií pripútania a vnútorných pracovných modelov si uvedomíme len vtedy, keď ich budeme študovať v súvislosti s prebiehajúcimi komunikačnými procesmi, ktoré udržiavajú vzťahové väzby.

Literatúra

Adam, E. K., & Chase-Lansdale, P. L. (2002). Home sweet home(s): Parental separations, residential moves, and adjustment problems in low-income adolescent girls. *Developmental Psychology,* 38, 792-805.

Adam, E. K., Gunnar, M. R., & Tanaka, A. (2004). Adult attachment, parent emotion, and observed parenting behavior: mediator and moderator models. *Child development,* 75, 110-122.

Ainsworth, M. D. S. (1962). The effects of maternal deprivation: A review of findings and controversy in the context of research strategy. In *Deprivation of maternal care: A reassessment of its effects.* Geneva: World Health Organization.

Ainsworth, M. D. S. (1990). Some considerations regarding theory and assessment relevant to attachments beyond infancy. In M.T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cumming (Eds.), *Attachment in the preschool years* (s. 463-488). Chicago: University of Chicago Press.

Ainsworth, M. D. S., & Bell, S. M. (1969). Some contemporary patterns in the feeding situation. In A. Ambrose (Ed.), *Stimulation in early infancy* (s. 133-170). London: Academic Press.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. D. S., & Wittig, B. A. (1969). Attachment and exploratory behaviour of one-year-olds in a strange situation. In B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behaviour* (Vol. 4, s. 111-136). London: Methuen.

Aksan, N., Kochanska, G., & Ortmann, M. R. (2006). Mutually responsive orientation between parents and their young children: Toward methodological advances in the science of relationships. *Developmental Psychology,* 42, 833-848.

Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L., & O´Connor, T. G. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child Development,* 65, 179-194.

Allen, J. P., Hauser, S. T., & Borman-Spurrell, E. (1996). Attachment theory as a framework for understanding sequelae of severe adolescent psychopathology: An 11-year follow-up study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 64, 254-263.

Allen, J. P., McElhaney, K. B., Land, D. J., Kuperminc, G. P., Moore, C. W., O´Beirne-Kelly, H., et al. (2003). A secure base in adolescence: Markers of attachment security in the mother-adolescent relationship. *Child Development*, 74, 292-307.

Blehar, M. C., Lieberman, A. F., & Ainsworth, M. D. S. (1977). Early face-to-face interaction and its relation to later infant-mother attachment. *Child Development*, 48, 182-194.

Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home life. *International Journal of Psycho-Analysis,* 25, 19-52, 107-127.

Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health* (WHO Monograph No.2). Geneva: World Health Organization.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol.1 Attachment.* New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol.2 Separation: Anxiety and anger.* New York: Basic Books.
Bowlby, J.(1980). *Attachment and loss: Vol.3 Loss: Sadness and depression.* New York: Basic Books.
Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development.* New York: Basic Books.
Bowlby, J., Robertson, J., & Rosenbluth, D. (1952). A two-year-old goes to hospital. *Psychoanalytic Study of the Child,* 7, 82-94.
Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), Growing points of attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 50 (1-2, Serial No. 209), 3-35.
Bretherton, I. (1987). New perspectives on attachment relations: Security, communication, and internal working models. In J. Osofsky (Ed.), *Handbook of infant development* (2nd ed., s. 1061-1100). New York: Wiley.
Bretherton, I. (1990). Open communication and internal working models: Their role in the development of attachment relationships. In R.A. Thompson (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Vol. 36, Socioemotional development* (s. 57-113). Lincoln: University of Nebraska Press.
Burlingham, D., & Freud, A. (1944). *Infants without families.* London: Allen & Unwin.
Carlson, E. A. (1998). A prospective longitudinal study of disorganized/disoriented attachment. *Child Development*, 69, 1107-1128.
Cicchetti, D., Cummings, E. M., Greenberg, M. T., & Marvin, R. S. (1990). An organizational perspective on attachment beyond infancy: Implications for theory, measurement, and research. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years* (s. 3-50). Chicago: University of Chicago Press.
Connolly, J., Furman, W., & Konarski, R. (2000). The role of peers in the emergence of heterosexual romantic relationships in adolescence. *Child Development,* 71, 1395-1408.
Cowan, P. (1997). Beyond meta-analysis: A plea for a family systems perspective on attachment. *Child Development*, 68, 600-603.
Crowell, J., & Feldman, S. (1988). Mothers´ internal models of relationships and children´s behavioral and developmental status: A study of mother-child interaction. *Child Development*, 59, 1273-1285.
Crowell, J. A., Treboux, D., Gao, Y., Fyffe, C., Pan, H., & Waters, E. (2002). Assessing secure base behavior in adulthood: Development of a measure, links to adult attachment representation, and relations to couples´communication and reports of relationships. *Developmental Psychology*, 38, 679-693.
Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1995). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin,* 116, 387-411.
Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1998). Exploring children´s emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development*, 69, 124-139.
Dozier, M., & Lindhiem, O. (2006). This is my child: Differences among foster parents in commitment to their young children. *Child Maltreatment,* 11, 338-345.
Fraley, C., & Davies, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults´ close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships,* 4, 131-144.
Furman, W., & Simon, V. A. (2006). Actor and partner effects of adolescents´ romantic working models and styles on interactions with romantic partners. *Child Development,* 77, 588-604.
Furman, W., & Wehner, E. A. (1997). Adolescent romantic relationships: A developmental perspective. *New Directions for Child Development,* 78, 21-36.

Garcia-O´Hearn, H., Margolin, G., & John, R. (1997). Mothers´ and fathers´ reports of children´s reactions to naturalistic marital conflict. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,* 36, 1366-1373.
George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1984). *Adult Attachment Interview protocol.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1985). *Adult Attachment Interview protocol.* (2nd ed.). Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1996). *Adult Attachment Interview protocol.* (3rd ed.). Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
George, C., & Main, M. (1979). Social interactions of young abused children: Approach, avoidance, and aggression. *Child Development*, 50, 306-318.
Gottman, J. (1994). *What predicts divorce?* Hillsdale, NJ: Erlbaum.
Grossmann, K., Grossmann, K.E., & Kindler, H. (2005). Early care and the roots of attachment and partnership representations. In K.E. Grossmann, K. Grossmann, & E. Waters (Eds.) *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (s. 98-136). New York: Guilford Press.
Grossmann, K. E, Grossmann, K., & Schwan, A. (1986). Capturing the wider view of attachment: A reanalysis of Ainsworth´s Strange Situation. In C. E. Izard & P. B. Read (Eds.), *Measuring emotions in infants and children* (s. 124-171). New York: Cambridge University Press.
Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantick love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology,* 52, 511-524.
Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry,* 5, 1-22.
Heinicke, C., & Westheimer, I. (1966). *Brief separations.* New York: International Universities Press.
Hesse, E., & Main, M. (2006). Frightened, threatening, and dissociative parental behavior in low-risk samples: Description, discussion, and interpretations. *Development and Psychopathology,* 18, 309-343.
Hoffman, K. T., Marvin, R. S., Cooper, G., & Powell, B. (2006). Changing toddlers´ and preschoolers´ attachment classifications: The Circle of Security intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 74, 1017- 1026.
Johnson, S. M. (1996). *Creating connection: The practise of emotionally focused marital therapy.* New York: Brunner/Mazel.
Johnson, S. M. (2003). Attachment theory: A guide for couple therapy. In S. M. Johnson & V. E. Whiffen (Eds.), *Attachment process in couple and family therapy* (s. 103-123). New York: Guilford Press.
Johnson, S. M., & Greenman, P.S. (2006). The path to a secure bond: Emotionally focused couple therapy. *Journal of Clinical Psychology,* 62, 597-609.
Karen, R. (1994). *Becoming attached.* New York: Warner.
Klerman, G. L., Weissman, E. M., Rounsaville, B. J., & Chevron, E. S. (1984). *Interpersonal psychotherapy of depression.* New York: Basic Books.
Kobak, R., Cassidy, J., Lyons-Ruth, K., & Ziv, Y. (2006). Attachment, stress and psychopathology: A developmental pathways model. In D. Cicchetti & D. Coheh (Eds.), *Developmental psychopathology,* (2nd ed., Vol., s. 333-369). Hoboken, NJ: Wiley.
Kobak, R., Cassidy, J., & Ziv, Y. (2004). Attachment-related trauma and posttraumatic stress disorder: Implications for adult adaptation. In W. S. Rholes & J. A. Simpson (Eds.), *Adult attachment: Theory, research and clinical implications* (s. 388- 407). New York: Guilford Press.

Kobak, R., & Cole, H. (1994). Attachment and metamonitoring: Implications for adolescent autonomy and psychopathology. In D. Cicchetti (Ed.), *Rochester Symposium on Development and Psychopathology: Vol. 5. Disorders of the self* (s. 267-297). Rochester, NY: University of *Rochester Press.
Kobak, R., & Duemmler, S. (1994). Attachment and conversation: A discourse analysis of goal-corrected partnerships. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships: Vol. 5. Attachment processes in adulthood* (s. 121-149). London: Jessica Kingsley.
Kobak, R., & Esposito, A. (2004). Levels of processing in parent-child relationships: Implications for clinical assessment and treatment. In L. Atkinson & S. Goldberg (Eds.), *Attachment issues in psychopathology and intervention* (s. 139-166). Mahwah, NJ: Erlbaum.
Kobak, R., & Hazan, C. (1991). Attachment in marriage: The effects of security and accuracy of working models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 861-869.
Kobak, R., & Hazan, C., & Ruckdeschel, K. (1994). From symptom to signal: An attachment view of emotion in marital therapy. In S. M. Johnson & L. Greenberg (Eds.), *Emotions in marital therapy* (s. 46-71). New York: Brunner/Mazel.
Kobak, R., Little, M., Race, E. & Acosta, M. C. (2001). Attachment disruptions in seriously emotionally disturbed children: Implications for treatment. *Attachmetn and Human Development*, 3, 243-258.
Kochanska, G. (2001). Emotional development in children with different attachment histories: The first three years. *Child Development,* 72, 474-490.
Lawrence, C. R., Carlson, E. A., & Egeland, B. (2006). The impact of foster care on development. *Development and Psychopathology,* 18, 57-76.
Lieberman, A. (1992). Infant – parent psychotherapy with toddlers. *Development and Psychopathology*, 4, 559-574.
Lorenz, K. (1957). *Instinctive behavior.* New York: International Universities Press.
Lyons-Ruth, K. (1996). Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 64-73.
Lyons-Ruth, K., Alpern, L. & Repacholi, B. (1993). Disorganized infant attachment classification and maternal psychosocial problems as predictors of hostile-aggressive behavior in the preschool classroom. *Child development,* 64, 572-585.
Lyons-Ruth, K., Melnick, S., Patrick, M., & Hobson, R. P. (2007). A controlled study of hostile-helpless state of mind among borderline and dysthymic women. *Attachmetn and Human Development,* 9, 1-16.
Lyons-Ruth, K., Yellin, C., Melnick, S., & Atwood, G. (2005a). Childhood experiences of trauma and loss have different relations to maternal unresolved and hostile-helpless states of mind on the AAI. *Attachmetn and Human Development*, 5, 330-352.
Lyons-Ruth, K., Yellin, C., Melnick, S., & Atwood, G. (2005b). Expanding the concept of unresolved mental states: Hostile/helpless states of mind on the Adult Attachment Interview are associeted with disrupted mother-infant communication and infant disorganization. *Development and Psychopathology*, 17, 1-23.
Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, 33, 48-61.
Main, M., & Goldwyn, R. (1984). *Adult attachment scoring and classification system.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Goldwyn, R., & Hesse, E. (2003). *Adult attachment scoring and classification system.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents´ unresolved traumatick experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightening and/or frightened parental behavior the

linking mechanizm? In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years* (s. 121-160). Chicago: University of Chicago Press.
Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), Growing points of attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 50(1-2, Serial No. 209), 66-104.
Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of a new, insecure disorganized/disoriented attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (s. 95-124). Norwood, NJ: Ablex.
Main, M., & Weston, D. R. (1982). Avoidance of the attachment figure in infancy: Descriptions and interpretations. In C. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* (s. 31-59). New York: Basic Books.
Makinen, J. A., & Johnson, S. M. (2006). Resolving attachment injuries in couples using emotionally focused therapy: Steps toward forgivness and reconciliation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 1055-1064.
Marvin, R. S. (1977). An ethological-cognitive model for the attenuation of mother-child attachment behavior. In T. M. Alloway, L. Krames, & P. Pliner (Eds.), *Advances in the study of communication and affect: Vol. 3. The development of social attachments* (s. 25-60). New York: Plenum Press.
Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change.* New York: Guilford Press.
Moss, E., Cyr, C., & Dubois-Comtois, K. (2004). Attachment at early school age and developmental risk: Examining family contexts and behavior problems of controlling-caregiving, controlling-punitive, and behaviorally disorganized children. *Developmental Psychology,* 40, 519-532.
Moss, E., Smolla, N., Cyr, C., Dubois-Comtois, K., Mazzarello, T., & Berthiaume, C. (2006). Attachment and behavior problems in middle childhood as reported by adult and child informants. *Development and Psychopathology,* 18, 425-444.
Mufson, L., Moreau, D., Weissman, M., & Klerman, G. (1993). *Interpersonal psychotherapy for depressed adolescents.* New York: Guilford Press.
Newson, J., & Newson, E. (1968). *Four years old in an urban community.* Chicago: Aldine.
Patterson, G. R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American Psychologist,* 41, 432-444.
Pietromonaco, P. R., Greenwood, D., & Barrett, L. F. (2004). Conflict in close relationships: An attachment perspective. In W. S. Rholes & J. A. Simpson (Eds.), *Adult attachment: Theory, research and clinical implications* (s. 267-299). New York: Guilford Press.
Robertson, J. (Producer). (1953). *A two-year-old goes to hospital: A scientific film record* [Film]. Nacton, UK: Concord Film Council.
Robertson, J. (1962). *Hospitals and children: A parent´s eye view.* New York: Gollancz.
Roisman, G. I., Madsen, S. D., Hennighausen, K. H., Sroufe, L. A., & Collins, W. A. (2001). The coherence of dyadic behavior across parent-child and romantic relationships as mediated by the internalized representation of experience. *Attachment and Human Development,* 3, 156-172.
Rutter, M. (1981). *Maternal deprivation reassessed.* Harmondsworth, UK: Penguin.
Sears, R. R., Maccoby, E., & Lewin, H. (1957). *Patterns of child rearing.* Evanston, IL: Row, Peterson.
Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2007). Adult attachment strategies and the regulation of emotion. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (s. 446-465). New York: Guilford Press.

Shaw, D. S., Owens, E. B., Vondra, J. I., Keenan, K., & Winslow, E. B. (1996). Early risk factors and pathways in the development of early disruptive behavior problems. *Development and Psychopathology,* 8, 679-699.
Simpson, J. A., Collins, W. A., Tran, S., & Haydon, K. C. (2007). Attachment and the experience and expession of emotions in romantic relationships: A developmental perspective. *Journal of Personality and Social Psychology,* 92, 355-367.
Spitz, R. (1958). Discussion of Dr. Bowlby´s paper. *Psychoanalytic Study of the Child*, 15, 85-94.
Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment and Human Development*, 7, 349-367.
Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A., & Collins, W. A. (2005). Placing attachment experience in developmental context. In K. Grossmann, K. E. Grossmann & E. Waters (Eds.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (s.48-97). New York: Guilford Press.
Sroufe, L. A., Fleeson, J. (1986). Attachment and the construction of the relationships. In W. W. Hartup & Z. Rubin (Eds.), *Relationships and development* (s. 51-71). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
Sroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development,* 48, 1184-1199.
Stoval-McClough, K. C., & Dozier, M. (2004). Forming attachments in foster care: Infant attachment behaviors during the first 2 months of placement. *Development and Psychopathology,* 16, 253-271.
Toth, S. L., & Cicchetti, D. (2006). Promises and posibilities: The application of research in the area of child maltreatment to policies and practices. *Journal of Social Issues,* 62, 863-880.
Treboux, D., Crowell, J. A., & Waters, E. (2004). When „new“ meets „old“: Configurations of adult attachment representations and their implications for marital functioning. *Developmental Psychology,* 40, 295-314.
van IJzendoorn, M. H. (1995). Of the way we are: On temperament, attachment and the transmission gap: A rejoinder to Fox (1995). *Psychological Bulletin,* 117, 411-415.
van Zeijl, J., Mesman, J., van IJzendoorn, M. H., Bukersmans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., & Stolk, M. N., et al. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1- to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 74, 994-1005.
Weiss, R. S. (1975). *Marital separation: Coping with the end of a marriage and the transition to being single again.* New York: Basic Books.

Konspekt vypracovala: Soňa Kúdelová

3. Vzťahová väzba, strata a žiaľ

Pohľady Bowlbyho a súčasné polemiky

Attachment, Loss, and Grief
Bowlby´s Views and Current Controversies (str. orig. 48-77)

Phillip R. Shaver
R. Chris Fraley

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Plný význam práce [môjho otca, Johna Bowlbyho] som si po prvýkrát uvedomil počas rodinnej prechádzky...práve po tom, ako bola po prvý raz publikovaná [v roku 1958] jeho práca „Povaha puta dieťaťa k svojej matke.“ Povedal mi: „Vieš, ako sa deti trápia, ak sa stratia a nemôžu nájsť svoju matku a ako ju stále hľadajú? Domnievam sa, že je to ten istý pocit, ktorí majú dospelí, keď im umrie milovaná osoba, tiež pokračujú v hľadaní. Myslím, že je to ten istý inštinkt, ktorý sa začína v detstve a vyvíja sa po celý život, ako ľudia rastú, a stáva sa súčasťou dospelej lásky.“ Spomínam si, ako som rozmýšľal, že ak máš pravdu, si na stope niečoho skutočne veľkého!

-R. Bowlby (2005, pp. vi-vii)

Väčšinu svojho života trpel evolučný teoretik Charles Darwin – jeden z intelektuálnych hrdinov Johna Bowlbyho – nepochopiteľnou, zvláštnou sériou symptómov zahŕňajúcich opakované a neustále gastrické bolesti, nauzeu a palpitácie srdca. Tieto sú bežnými symptómami hyperventilačného syndrómu, stavu, ktorý môže byť vyvolaný traumou, stresom, alebo zármutkom. V Bowlbyho poslednej knihe, *Charles Darwin: Nový život*, pripisoval Darwinov hyperventilačný syndróm a príbuzné symptómy potlačenému a nevyriešenému zármutku po strate matky, o ktorú prišiel, keď mal 8 rokov. Bowlby zdôrazňoval, že Darwinov otec nedovolil deťom hovoriť o zosnulej matke a že Darwin odvtedy trpel rôznymi známkami hyperventilačného syndrómu.

Bowlby bol presvedčený, že potlačenie žiaľu inhibuje prirodzený sled bolestivých emocionálnych reakcií a že to môže viesť, pokiaľ im nie je umožnené prebehnúť prirodzeným spôsobom, k psychologicky a fyzicky chorému zdraviu. Hoci jeho posledná kniha sa primárne sústreďovala najmä na pochopenie Darwinovej straty, Bowlby bol počas celej svojej kariéry hlboko zaujatý psychologickými dôsledkami straty vo všeobecnosti. V jeho prvej empirickej štúdii (Bowlby, 1946) tvrdil, že strata vzťahovej osoby je predispozičným faktorom juvenilnej delikvencie. O desaťročia neskôr v jeho trilógii *Vzťahová väzba a strata,* boli zármutok a žiaľ centrom pozornosti celého tretieho zväzku - *Strata: smútok a depresia* (Bowlby, 1980).

Hoci sa Bowlbyho predstavy o zármutku v priebehu jeho kariéry menili, pokračoval v nazeraní na stratu vzťahovej osoby ako na dôležitý vplyv na vývin osobnosti. Potlačený a nevyriešený žiaľ považoval za patogénne sily a žiaľ samotný zobrazil ako prirodzenú črtu toho, čo nazýval „behaviorálny systém vzťahovej väzby“ – systém „navrhnutý“ prirodzeným

výberom na odradenie jedinca od príliš dlhého odlúčenia od jeho (jej) primárnej vzťahovej osoby (pozri Cassidy, kapitola 1, tento zväzok).

Naším cieľom v tejto kapitole je zosumarizovať Bowlbyho príspevky k štúdiu zármutku a pozrieť sa bližšie na súčasný výskum a polemiky vzťahujúce sa k týmto príspevkom.

Perspektíva vzťahovej väzby pri odlúčení a bolestnej strate

Bowlbyho myšlienky o strate a zármutku sa vyvíjali niekoľko desaťročí, ale najucelenejšie boli vyjadrené v zväzku z roku 1980, kde predniesol širokú škálu otázok. V súvislosti s našou kapitolou sú zvlášť podstatné dva z Bowlbyho cieľov. Jednak si želal ukázať, že zdanlivo iracionálne, alebo „nezrelé" reakcie na stratu, ako napríklad neochota uveriť, hnev, hľadanie a pociťovanie pretrvávajúcej prítomnosti stratenej vzťahovej osoby, sú pochopiteľné, keď sa na ne pozeráme z etologickej alebo evolučnej perspektívy. Ďalej si prial ukázať, že spôsob, akým jedinec odpovedá na stratu sčasti pramení zo spôsobu, akým bola organizovaná jeho vzťahová väzba v detstve. Domnieval sa, že ľudia, ktorých systémy vzťahovej väzby sú organizované chronickým anticipačným odmietnutím a stratou alebo defenzívnym potlačením pocitov v súvislosti so vzťahovou väzbou budú pravdepodobne trpieť psychologickým a fyzickým distresom nasledujúcim bolestnú stratu.

Funkcia a priebeh smútenia v detstve a dospelosti

Jeden z Bowlbyho najdôležitejších príspevkov k literatúre týkajúcej sa bolestnej straty bola jeho etologická perspektíva. Pozoroval, že mláďatá viacerých druhov v záujme toho, aby prežili, vyžadujú ochranu a starostlivosť od starších jedincov. Na to, aby túto ochranu dosiahli, si mláďatá vyvinuli fyzikálne adaptácie (napríklad veľké oči a vyjadrenia emócií v tvári) a behaviorálne adaptácie (krik, či plač), ktorými vábia a udržiavajú pozornosť tých, ktorí im potenciálne môžu poskytnúť starostlivosť. Mláďatá majú aj stimulujúci systém (systém vzťahovej väzby) naplánovaný prírodným výberom na reguláciu a udržanie blízkosti medzi mláďatami a ich opatrovníkmi (pozri Cassidy, kapitola 1, tento zväzok).

Prirodzená úzkosť a túžba po vzťahovej figúre motivuje nepretržité hľadanie a volanie, až kým sa nedostaví úspech alebo sú všetky snahy vyčerpané. Tým, že mláďatá robia všetko pre to, aby predišli strate vzťahovej figúry alebo dôjde k úspešnému opätovnému spojeniu s dočasne chýbajúcou vzťahovou figúrou, mláďatá podstatne zvýšia svoje šance na prežitie a nakoniec aj svoju reprodukčnú schopnosť.

Tá istá tendencia hľadania a potreby opätovného spojenia sa objavuje aj vtedy, keď dospelý stráca milovaného druha, či družku. Nanešťastie vedie niekedy tento prirodzený impulz k samovražde (napr. Harwood, Hawton, Hope, Harris, & Jacoby, 2006).

Počas protestnej fázy odlúčenia a straty reagujú malé deti vo všeobecnosti veľmi energicky. Avšak intenzita týchto reakcií nakoniec slabne, ak je odlúčenie pridlhé, ako je to zrejmé v prípade, že opatrovník zomrie. Úzkosť, hnev a popretie ustúpia smútku a beznádeji. Táto druhá fáza, ktorú Bowlby volal „zúfalstvo" sa považuje za prirodzený výsledok zlyhania pokusu o návrat vzťahovej osoby. Tretia fáza, ktorú Bowlby najskôr volal „odpútanie" (detachment) označuje zjavné zotavenie a postupné obnovenie záujmu o iné aktivity a sociálne vzťahy. Pojem „odpútanie" je však zavádzajúci, pretože Bowlby (napr. 1973)

a jeho spolupracovníci poskytli dôkazy, že opätovné spojenie so stratenou vzťahovou osobou, ktoré by zozačiatku mohlo byť považované za chladné a obozretné, môže zapríčiniť náhly silný vzostup väzbového správania.
„Odpútanie“ nie je teda jednoducho zoslabnutie puta, je to znak obranného potlačenia väzbovej odpovede, ktorá opakovane zlyhala v pokuse o návrat vzťahovej osoby.

Bowlby (1969/1982, 1980) a jeho kolegovia (napr. Parkes, 2006) pozorovali, že dospelí, ktorí stratia, alebo sú odlúčení od svojich vzťahových osôb v romantickom vzťahu, prechádzajú sériou podobných reakcií, aké boli pozorované u detí.

Keď sa odlúčenie zmení na trvalú stratu, fáza protestu môže byť poznačená prílišným zaujatím chýbajúcou osobou. Dokonca ani pre dospelých nie je zriedkavé mať skúsenosť s intenzívnou túžbou po stratenej osobe a nejaký čas ešte pokračuje jej hľadanie, keď sú aspekty normálnej rutiny prerušované podozrivou neprítomnosťou vzťahovej osoby.
Najťažšie je to pre mňa, myslím, v noci. Máme suseda, ktorý pracuje v druhej smene a každú noc počujeme jeho pick-up. A môj manžel vždy povedal niečo také, ako: „Kedy si už konečne spraví brzdy?“ A každú noc tu sedím, keď ide okolo a vtedy skutočne myslím na svojho manžela, pretože on by vždy bol býval niečo povedal.“ (Parkes & Weiss, 1983, p. 87)

Keď si človek uvedomí, že partner sa už nevráti, je pravdepodobný istý stupeň smútku a duševnej alebo fyziologickej dezorganizácie, charakterizovaný napríklad poruchami stravovania a spánku, sociálnym stiahnutím, osamelosťou a dysfóriou. Ako poznamenal Weiss (1973), pocity osamelosti pramenia špecificky z neprítomnosti vzťahovej osoby a nemôžu byť plne uľahčené prítomnosťou iných (pozri W. Stroebe, Stroebe, Abakoumkin, & Schut, 1996). Podľa Bowlbyho je vzťahové puto špecifické a zahŕňa mnoho spomienok a pocitov jedinečných pre históriu interakcií s konkrétnou osobou.

Pre mnohých smútiacich fáza smútku a dezorganizácie trvá týždne, či mesiace. V prvých pár mesiacoch nasledujúcich manželskú bolestnú stratu môže byť zhruba 30-40% dospelých kategorizovaných ako klinicky depresívnych (napr. Futterman, Gallagher, Thompson, Lovett, & Gilewski, 1990). Miera depresie po bolestnej strate však závisí aj od toho, ako je táto „depresia“ meraná (Wortman & Boerner, 2007).

Počas prvých pár mesiacov nasledujúcich po strate sa zdá, že symptómy žiaľu poklesávajú. Zhruba 12 mesiacov po bolestnej strate vykazuje približne 18-30% dospelých známky depresie (napr. Jacobs, Hansen, Berkman, Kasl, & Ostfeld, 1989). Po 24-30 mesiacoch vykazuje známky depresie približne 18% dospelých (napr. Futterman et al., 1990).

Zvlášť dôležitý je fakt, že značný podiel ľudí fungujú dobre pred, počas a po strate. Dopad straty milovaného pravdepodobne odznieva ešte mesiace či roky. V roku 1993 Schuchter a Zisook uvádzali, že 13 mesiacov po smrti druha (družky), 63% dospelých pociťovalo, že ich druh je z času na čas pri nich, 47% si myslelo, že druh po nich pátra a 34% sa s nimi často „rozprávalo.“

Carnelle, Wortman, Bolger, a Burke (2007) skúmali 768 dospelých Američanov, ktorí stratili svojho druha, či družku. Dokonca aj 20 rokov po strate mysleli na svojho druha raz za týždeň, či dva a v priemere raz za mesiac o ňom hovorili.

V Bowlbyho (1980) prácach o strate v dospelosti boli fázy smútenia založené na pozorovaní malých detí, ktoré vykazovali protest, zúfalstvo, a obranné „odpútanie“ doplnené novou začiatočnou fázou – fázou „šoku.“
Táto fáza bola pridaná, pretože výskum a klinické pozorovania naznačovali, že smútiaci najskôr často zlyhávajú v registrovaní straty vzťahovej osoby, podľa všetkého preto, že udalosť je príliš bolestivá, aby bola akceptovaná, alebo sa zdá kognitívne nepochopiteľná.

Neverila som tomu. Stála som tam 20 minút...volala som ho, ale neodpovedal. A vedela som, že keď ho zavolám, odpovie mi, pretože je zvyknutý na môj hlas. Ale neodpovedal mi. Povedali, že bol mŕtvy, ale jeho pokožka bola tak teplá, ako moja.
(Parkes & Weiss, 1983, p. 84)

Na základe schopnosti dospelých hovoriť o ich sužujúcich skúsenostiach a schopnosti kognitívne a emocionálne sa vysporiadať so stratou, Bowlby zmenil názov finálnej fázy dospelého smútenia z „odpútania" na „reorganizáciu."

O smútení písal v svojom klasickom diele „Smútenie a melanchólia" aj Freud. Existuje dokonca dôkaz vo Freudovej osobnej korešpondencii, že sa „nedostal" zo smrti svojej dcéry a dokonca roky potom sa nechcel odpútať od spomienky na ňu.

Jeden z dôvodov rozdielov medzi modelom procesu smútenia Freuda a Bowlbyho bolo, že Freud konceptualizoval myseľ ako poháňanú psychickou energiou; toto naznačovalo, že energia investovaná do jedného blízkeho vzťahu musí byť stiahnutá, keď sa tento vzťah skončí, aby mohla byť „energia" reinvestovaná do nového vzťahu. Bowlby uprednostňoval skôr kybernetický model mysle a uznával, že väčšina ľudí má viacnásobné vzťahové osoby. Avšak žiadne z aspektov jeho teórie nevyžadujú, aby sa človek vzdal mentálnych „pút" k druhej osobe preto, aby vytvoril putá s inými.

Ako by sa dalo očakávať podľa Bowlbyho etologickej perspektívy odlúčenia a straty, sú tu značné dôkazy, že smútkové odpovede sú charakteristické pre mnohé druhy, nielen pre ľudí (Archer, 1999). Napríklad v štúdii vzťahovej väzby druhu Macacchus rhesus (Seay, Hansen, & Harlow, 1962) odlúčili 5-mesačné mláďatá opice od svojej matky na 3 týždne. Najprv reagovali extrémnymi známkami protestu a agitácie. Keď pokusy o vytvorenie kontaktu s matkou zlyhali, mláďatá sa stali letargické a utiahnuté do seba. Takéto odpovede sú charakteristické aj pre niektoré druhy necicavcov. Napríklad Lorenz (1963) poskytuje opis emocionálnych reakcií u husi divej.

...Všetky objektívne pozorovateľné charakteristiky správania husí pri strate svojho druha sú približne identické s tými, ktoré sprevádzajú ľudský žiaľ. (Lorenz, 1963, p. 200-201)

Kros-kulturálny výskum ľudí tiež svedčí o všeobecnom rozšírení týchto emocionálnych a behaviorálnych odpovedí na stratu (Rosenblatt, Walsh, & Jackson, 1976). Ako pozorovali W. Stroebe a Stroebe (1987), špecifické spôsoby, ktorými je žiaľ manifestovaný, sa medzi kultúrami podstatne líšia. Niektoré spoločnosti sú štruktúrované tak, že zdôrazňujú, a možno romantizujú, úzkosť, hnev a túžbu zažívanú po strate. Napríklad Mathison (1970) opisuje rituály istých ostrovanov: ako súčasť smútenia sa od vdovy očakáva, že bude niekoľko dní plakať. Naopak, u kmeňa Navajo vdova najskôr emócie prejaviť nemôže a potom sa očakáva, že sa vráti k jej normálnym každodenným aktivitám a nebude o zosnulom hovoriť (Miller & Schoenfeld, 1973). Napriek variabilite v smútkových rituáloch pozorovaných kultúrnymi antropológmi strata milovaného sa zdá byť veľmi distresujúca v každej časti sveta a v rámci zaznamenanej histórie (Rosenblatt et al., 1976).

Bowlbyho konceptualizácia zmäteného (disordered) smútenia

Bowlby navrhol systém konceptualizácie atypických foriem smútenia. Chronické smútenie je charakterizované dlhotrvajúcim žiaľom a dlhotrvajúcimi ťažkosťami v normálnom fungovaní. Osoby, ktoré trpia chronickým smútením sa môžu považovať za príliš zaujatých myšlienkami na svojich chýbajúcich partnerov a nie sú schopné vrátiť sa k normálnemu fungovaniu

mesiace, alebo dokonca roky po strate. Naopak, neprítomnosť smútku je charakterizovaná podozrivým nedostatkom vedomého zármutku, hnevu alebo distresu. Podľa Bowlbyho osoby vykazujúce neprítomnosť žiaľu môžu prejavovať po strate relatívne málo utrpenia, pokračujú v svojej práci, či aktivitách bez akéhokoľvek zjavného narušenia a hľadajú málo podpory, či útechy od priateľov a blízkych. Bolo to Bowlbyho presvedčenie, že tento spôsob reakcie na stratu môže viesť k ťažkostiam v dlhodobom horizonte, keď osoba stratila niekoho, ku komu bola hlboko pripútaná. Očakával, že väčšina ľudí bude mať skúsenosť a bude vyjadrovať negatívne pocity, revidovať a reorganizovať podstatné vnútorné pracovné modely a vybudujú si uspokojivý spôsob toho, ako prejsť životom aj napriek strate.

Podľa Middletowna a kol. (1993) väčšina klinikov rozlišovala medzi dvomi formami zmäteného smútenia: „odložené“ a „chronické.“ Podobné Bowlbyho opisu pretrvávajúcej neprítomnosti vedomého žialenia, odložené smútenie je charakterizované popretím distresu a pokračovaním v normálnych záležitostiach bez značného narušenia. Chronické smútenie je charakterizované pretrvávajúcimi symptómami depresie a úzkosti, prípadne aj s aspektmi posttraumatickej stresovej poruchy.

V posledných rokoch empirické štúdie naznačovali (opísané napr. Wortmanom & Boernerom, 2007), že exsitujú viaceré vzorce reakcie na stratu, zahŕňajúc stálu nezdolnosť, stálu depresiu alebo inú formu distresu, nasledovanú návratom k normálu a dokonca poklesom v distrese.

Dôležitým cieľom pre budúci výskum vzťahovej väzby je pochopenie, ako môžu tieto rôzne vzorce vyústiť z dynamiky, ktorú Bowlby a kol. pozorovali.

Za druhé, relatívne málo sa hovorilo o role pozitívnych emócií, potenciálu pre rast osobnosti po strate, alebo adaptívnom potenciáli vyhnutia sa uvažovaniu. V súčasnosti sa otázke pozitívnych emócií pripisuje v rámci vyrovnávania sa so zármutkom väčší význam.

Súčasné výskumné otázky a perspektívy

Komplikovaný alebo pretrvávajúci žiaľ

Nedávny trend, ktorý si zasluhuje pozornosť, je pokus definovať, merať a zaobchádzať s komplikovaným alebo pretrvávajúcim žialením. Okolo 10-15% tých, ktorí prežili bolestnú stratu, trpí extrémnejšou smútkovou reakciou (napr. Bonnano & Kaltman, 2001) a objavili sa nezhody, ako definovať a merať takéto reakcie (M. Stroebe et al., 2000).

Niektorí výskumníci (napr. Jacobs, Mazure, & Prigerson, 2000) navrhli osobitnú klinickú kategóriu, najskôr nazvanú „komplikované smútenie“ a neskôr „dlhotrvajúce smútenie“ (Maciejewski et al., 2007). Kritériá pre túto klasifikáciu zahŕňajú chronickú a pretrvávajúcu túžbu po zosnulom, ktorá je vtieravým a distresujúcim spôsobom na dennodennom poriadku, ďalej štyri alebo viac z nasledujúcich symptómov minimálne niekoľkokrát za deň alebo v rušivej intenzite: problém akceptácie smrti, neschopnosť veriť druhým ľuďom, nadmerná horkosť alebo hnev vzťahujúca sa k smrti, neistota v tom, ako ďalej, vina, pocit, že život bez zosnulého je prázdny alebo nezmyselný a prílišná zaujatosť s myšlienkami na zosnulého. Ďalším kritériom je značné a pretrvávajúce zlyhávanie v sociálnych, pracovných, alebo iných rozhodujúcich oblastiach v dôsledku vyššie menovaných symptómov. Posledné kritérium je doba trvania minimálne 6 mesiacov.

Faktorovo-analytické štúdie podporili tvrdenie, že komplikované, dlhotrvajúce smútenie je oddeliteľné od depresie a úzkosti (napr. Boelen, van den Bout, & de Keijser, 2003).

Výskum vzorcov smútenia

Je pozoruhodné, že varianty dvoch veľkých bodov, ktoré u Bowlbyho (1980) stoja na konci kontinua vzorcov žiaľu – chronické smútenie a dlhotrvajúca absencia vedomého smútenia – boli počas výskumu vzťahovej väzby opakovane identifikované. Hoci tento výskum sa nezameriaval výlučne na nezvratné straty, ako napríklad smrť partnera, poskytuje dôležité vhľady do povahy bolestných strát, pretože podľa Bowlbyho (1980) sú to tie isté psychologické mechanizmy, ktoré sú základom reakcií na smútok ako aj na trvalé odlúčenie.

Jedna z prvých, ktorí študovali reakcie na odlúčenie od vzťahovej osoby bola Ainsworthová. Vyvinula Strange Situation Test (ďalej SST), aby preskúmala súhru vzťahovej väzby a explorácie v kontrolovanom, laboratórnom prostredí. Ainsworthová a kol. identifikovali 3 hlavné vzorce vzťahovej väzby matka – dieťa: istý, vzdorujúci a vyhýbavý. Obzvlášť zaujímavá je skutočnosť, že tieto vzorce môžu byť umiestnené v dimenzii od intenzívneho a chronického distresu až k neprítomnosti alebo potlačeniu, či vyhýbaniu sa distresu.

Vzdorujúce deti vykazujú zmenšenú verziu žiaľu, odlúčením sa dostávajú do extrémneho distresu a nie sú schopné situáciu vyriešiť. Vyhýbavé deti môžme vidieť ako malú, krátkodobú verziu zlyhania byť tvárou v tvár strate úzkostným, či nahnevaným. Isté deti spadajú niekde medzi tieto dve veľké skupiny detí neistých.

Výskum reakcií dospelých na odlúčenie alebo stratu vzťahovej osoby tiež naznačuje, že odpovede môžu byť rozmiestnené na kontinuu od chýbajúceho až k chronickému distresu.

Výskum štýlov vzťahovej väzby a reakcií na stratu

Empirické testy Bowlbyho ideí sa sústredili na „štýly vzťahovej väzby“ – systematické vzorce vzťahových očakávaní, emócií a správania, ktoré pramenia z internalizácie konkrétnej histórie skúseností vzťahovej väzby (Fraley & Shaver, 2000). Výskum naznačuje, že individuálne rozdiely v štýle vzťahovej väzby môžu byť umiestnené pozdĺž dvoch ortogonálnych dimenzií: úzkosť a vyhýbanie vo vzťahu k vzťahovej väzbe. Ľudia, ktorí skórujú nízko na obidvoch dimenziách sú považovaní za istých alebo isto pripútaných. Ľudia, ktorí na oboch dimenziách skórujú vysoko sú považovaní za „bojazlivo vyhýbavých“ (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Na základe rozsiahleho preskúmania literatúry navrhujeme trojfázový model aktivácie a dynamiky vzťahovej väzby v dospelosti. Keď je systém vzťahovej väzby aktivovaný, kladná odpoveď na otázku, či je vzťahová osoba dostupná a vnímavá voči potrebám, vyústi do pocitu istoty a sprostredkuje použitie stratégií afektívnej regulácie vo vzťahu k istote. Tieto stratégie sú zamerané napríklad na zmiernenie distresu a udržanie spokojných a podporných vzťahov.

V druhom kroku tohto modelu vnímaná nedostupnosť a nevnímavosť vzťahovej osoby vyvolá pocity neistoty, ktoré tlačia do rozhodnutia hľadať alebo nehľadať blízkosť vzťahovej osoby. Ak sa zdá, že hľadanie blízkosti bude úspešné, osoba robí energické, nástojčivé pokusy získať blízkosť, ochranu a podporu. Tieto snahy sú nazývané „hyperaktivačné stratégie“ (Cassidy & Berlin, 1994).

Naopak, ak sa zdá, že hľadanie blízkosti a bezpečia úspešné nebude, vyústi to do snáh systém vzťahovej väzby deaktivovať a vyrovnať sa s problémom bez jeho pomoci. Tieto snahy sú nazývané „deaktivačnými stratégiami“ (Cassidy & Kobak, 1988).

Reorganizácia pracovných modelov vzťahovej väzby nasledujúca bolestnú stratu zahŕňa istý stupeň aktivačných, ako aj deaktivačných stratégií (napr. M. Stroebe & Schut, 1999).

Hyperaktivácia systému vzťahovej väzby umožňuje smútiacemu preskúmať zmysel a dôležitosť straty a nájsť spôsoby reorganizácie symbolických pút so stratenou milovanou

osobou. Ak je táto forma hyperaktivácie tolerovateľná a zvládnuteľná – umožňuje osobe postihnutej bolestnou stratou zahrnúť minulosť do súčasnosti bez odštiepenia dôležitých častí osobnej histórie a identity.

Deaktivačné stratégie môžu tiež prispieť k reorganizácii po strate umožnením chvíľkového odpútania myšlienok od zosnulého a inhibíciu alebo potlačenie bolestivých myšlienok a pocitov.

Bez istého stupňa hyperaktivačného systému vzťahovej väzby by osoba nemohla zvážiť a zažiť všetky aspekty svojej novej situácie a nájsť konštruktívne spôsoby spomínania na stratenú vzťahovú osobu. A bez istého stupňa deaktivácie vzťahovej väzby by človek mohol naďalej túžiť, cítiť sa beznádejne a nebyť schopný vyrovnať sa s novými požiadavkami. Inými slovami, človek by mohol trpieť klinicky významným komplikovaným alebo dlhotrvajúcim smútením.

Reorganizácia vzťahovej väzby vyžaduje oba procesy, hyper – a deaktiváciu, ktoré fungujú v dynamickej rovnováhe – proces, ktorý M. Stroebe a Schut (1999) volajú „oscilácie“ medzi „orientáciou na stratu“ a „orientáciou na obnovu.“ V tomto modeli oscilácia medzi týmito dvoma orientáciami prináša postupnú reorganizáciu života a mysle tak, že neprítomnosť zosnulej osoby a nová situácia pozostalého sú integrované do jeho či jej identity.

Viaceré štúdie štýlu vzťahovej väzby a zvládania naznačujú, že isté (v zmysle vzťahovej väzby) osoby sú vo svojich zvládacích stratégiách flexibilnejšie (pozri Mikulincer & Shaver, 2007).

Schut, Stroebe a van den Bout (1997) zistili, že muži, ktorí sa obyčajne vyhýbali konfrontovaniu ich žiaľu, benefitovali z poradenstva, ktoré ich podporilo v zaoberaní sa s negatívnymi aspektmi ich straty. Tiež zistili, že ženy, ktoré sa väčšinou venovali emocionálnemu významu a hlbokým osobným dôsledkom straty, benefitovali z poradenstva, ktoré sa sústredilo na to, ako sa vyrovnať so zmenenými každodennými aktivitami.

Neistoty vo vzťahovej väzbe a vzorce zmäteného smútenia

Bowlby (1980) naznačoval, že reorganizácia vzťahovej väzby závisí na spôsoboch, ako sa vzťahová väzba človeka stáva organizovaným, vyúsťujúca do vzorcov, ktoré nazývame štýly vzťahovej väzby.

Ľudia s úzkostnou vzťahovou väzbou, ktorí považujú za ťažké fungovať autonómne a sami sa vyrovnávať s otázkami života, považujú tiež za náročné deaktivovať a inhibovať bolestivé pocity, myšlienky a spomienky na zosnulého partnera.

Vyhýbaví ľudia, ktorí myšlienky a pocity v súvislosti so vzťahovou väzbou pravidelne potláčajú a duševne sa dištancujú od zdrojov distresu (dokonca aj keď nesmútia), nemusia byť ochotní prežívať myšlienky, pocity a spomienky vzťahujúce sa k zosnulému partnerovi.

Naopak, ľudia s istou vzťahovou väzbou si môžu spomenúť a myslieť na zosnulého partnera bez toho, aby ostali stratení v hĺbaní, alebo sa museli vyslobodzovať.

Úzkostná vzťahová väzba a chronický smútok

Dokonca aj keď sú vzťahové osoby nažive, ľudia s úzkostnou vzťahovou väzbou sú príliš zaujatí ich dostupnosťou a vnímavosťou, so sklonom dotieravo sa dožadovať väčšej blízkosti a tiež sklonom k žiarlivosti, rýchlemu rozplakaniu sa a dychtivosťou po láske a uistení (napr. Mikulincer & Shaver, 2007). Často obviňujú samých seba za to, že nemajú dostatočné zdroje

a zručnosti na to, aby si získali partnerovu pozornosť a náklonnosť, silne investujú do vzťahov a stávajú sa na svojich partneroch vysoko závislí (napr. Alonso-Arbiol, Shaver, & Yárnoz, 2002). Preto nie je prekvapujúce, že keď stratia primárnu vzťahovú osobu, s väčšou pravdepodobnosťou zažívajú intenzívnu úzkosť, hnev a zármutok, zlyhávajú v prijatí straty a majú ťažkosti vybudovať si nový život. To sú niektoré z jadrových charakteristík toho, čo Bowlby (1980) nazval „chronické“ smútenie.

V experimentálnej štúdii emocionálnych spomienok Mikulincer a Orbach (1995) požiadali participantov, aby si spomenuli na skúsenosti hnevu, smútku, úzkosti alebo šťastia v ranom detstve. V pamäťovej úlohe trvalo ľuďom s úzkostnou vzťahovou väzbou oveľa dlhšie, kým sa dostali k pozitívnym emocionálnym spomienkam (na rozdiel od negatívnych).

Roisman, Tsai a Chiang (2004) uvádzali podobné zistenia vzťahujúce sa k výrazom tváre počas Adult Attachment Interview (ďalej AAI). Kým výrazy tváre isto pripútaných boli kongruentné s udalosťami z detstva, ktoré opisovali, osoby s úzkostnou vzťahovou väzbou vykazovali značné diskrepancie medzi opisovanými skúsenosťami z detstva a výrazmi tváre.

Inou črtou chronického smútenia je prítomnosť negatívnych presvedčení o sebe samom, svojom živote a budúcnosti – presvedčenia ako „bez môjho milovaného (milovanej) som bezcenná (bezcenný)“, „môj život po strate je nezmyselný“, „budúcnosť je beznádejná“ (napr. Boelen, van den Hout, & van den Bout, 2003).

Vyhýbavá vzťahová väzba a neprítomnosť žiaľu

Ľudia s vyhýbavou vzťahovou väzbou si cenia nezávislosť až do bodu, že sa vyhýbajú hlbokej vzájomnej emocionálnej závislosti dokonca aj s dlhodobým partnerom (napr. Edelstein & Shaver, 2004). Po strate vzťahovej osoby používa takáto osoba pravdepodobne dobre vybudované obrany na inhibíciu úzkosti a smútku, zľahčuje dôležitosť straty a pokúša sa vystríhať myšlienok a spomienok sústredených na zosnulého. To je to, čím mal Bowlby (1980) na mysli „neprítomnosť vedomého smútenia.“ Považoval to za obrannú reakciu zahŕňajúcu presmerovanie pozornosti preč od bolestivých myšlienok a pocitov („obranné vylúčenie“) a segregáciu alebo disociáciu spomienok na zosnulého, ktoré však napriek tomu pokračujú v ovplyvňovaní emócií a správania, bez toho, že by si človek bol ich existencie vedomý.

Bowlby (1980) si dokonca myslel, že dlhotrvajúca neprítomnosť žiaľu môže dokonca viesť k ťažkostiam v duševnom a psychickom zdraví. Podľa neho ľudia, ktorí zlyhajú v smútení, budú mať problém zmysluplne zahrnúť straty do svojich pracovných modelov a osobných príbehov.

Ak bol vyhýbavý človek schopný vyhýbať sa blízkosti a hlbokej vzájomnej závislosti s partnerom ešte kým bol naživе, môže neprítomnosť žiaľu po strate naznačovať skutočnú neprítomnosť distresu, skôr ako obrannú reakciu na bolesť významnej straty. Môže však byť ťažké určiť rozdiel medzi úspešným, ale obranným potlačením na jednej strate a skutočnou neprítomnosťou čohokoľvek, čo by sa dalo potlačiť, na strane druhej.

Mikulincer, Dolev a Shaver (2004) zistili, že vyhýbaví ľudia môžu byť predsa vyrušovaní neželaným oživením potlačených myšlienok.

Mikulincer a kol. (2004) skúmali možné dôsledky zlyhania snáh o potlačenie u vyhýbavých osôb na ich self-koncept: ak vysoko kognitívna záťaž naruší efektivitu vyhýbavých stratégií, môže to vyhýbavé osoby učiniť neschopných obrany voči reaktivácii pochýb o tom, že sú hodní lásky a pocitu osobnej hodnoty. Výsledky štúdie ukázali, podľa očakávania, že vyhýbavá vzťahová väzba bola v kontrolných podmienkach asociovaná s prevenciou neželanej reaktivácie predošlých potlačených myšlienok na bolestné odlúčenie.

Naturalistické štúdie (napr. Berant, Mikulincer, & Shaver, 2008) podporujú myšlienku, že viac vyhýbavé osoby nie sú niekedy schopné využiť vyhýbavú nepozornosť alebo potlačenie na efektívne vyrovnanie sa so stresormi v skutočnom svete, ktoré nemôžu byť ignorované.

Bowlby mal pravdu, keď predpokladal, že zjavná neprítomnosť žiaľu môže byť niekedy obranným manévrom, ktorý má za určitých okolností potenciál premôcť problémy. Avšak niektoré osoby v dôsledku relatívne malej investície do svojich vzťahov môžu mať v dôsledku toho potom pomerne málo, za čím by smútili, keď sú tieto putá poškodené. Podľa nášho názoru doteraz realizovaný výskum dôvody neprítomnosti smútku plne nezmapoval.

Na zváženie je aj fakt, že rôzne druhy procesov žiaľu môžu fungovať pre rôzne druhy ľudí. Wortman a Boerner (2007) uvádzajú, že tí, ktorí majú ťažkosti s vyjadrovaním svojich emócií benefitujú najviac z intervencií, pri ktorých môžu o svojich skúsenostiach písať. Je zaujímavé, že s veľkou pravdepodobnosťou sú to viac vyhýbaví ľudia.

Empirické dôkazy v rozdieloch štýlov vzťahovej väzby v adjustácii na stratu

V súčasnosti existuje pár štúdií, ktoré priamo skúmali rozdiely v adjustácii na stratu partnera z blízkeho vzťahu. Vo všeobecnosti podporujú hypotézu, že istota vo vzťahovej väzbe prispieva k emocionálnej adjustácii po strate.

Tiež existujú dôkazy o komplikovaných smútkových reakciách úzkostne pripútaných osôb (napr. Fraley & Bonanno, 2004), ako aj štúdie, ktoré vo vzťahu k vyhýbavej vzťahovej väzbe ukázali, že všeobecne nebola zistená žiadna asociácia medzi touto dimenziou a depresiou, žiaľom alebo distresom (napr. Field & Sundin, 2001).

Wayment a Vierthaler (2002) zistili, že vyhýbavosť bola asociovaná so somatickými symptómami naznačujúcimi, že vyhýbavé stratégie môžu blokovať vedomý prístup k úzkosti a depresii bez blokovania jemnejších a menej vedomých somatických reakcií na stratu.

Fraley a Bonanno (2004) zistili, že kombinácia vyhýbavosti a úzkosti vo vzťahovej väzbe bola asociovaná s najvyššou úrovňou úzkosti, depresie, žiaľu, symptómov vo vzťahu k traume a konzumácie alkoholu po smrti partnera.

Existuje tiež dôkaz o rozdieloch v štýle vzťahovej väzby v pokračujúcej vzťahovej väzbe a odpútaniu sa od strateného partnera (Field & Sundin, 2001). Úzkosť vo vzťahovej väzbe bola asociovaná s pozitívnejšími myšlienkami na strateného partnera, pravdepodobne reflektujúcimi stupeň idealizácie.

Nevyriešené traumy a straty v AAI

Jeden z najzaujímavejších objavov vo výskume AAI je, že deti klasifikované ako dezorganizované/dezorientované v SST (napr. Main & Hesse, 1990) majú so signifikantne väčšou pravdepodobnosťou ako iné deti matky, ktoré v AAI vykazujú známky „nevyriešenej straty alebo traumy."

Existuje tiež množstvo výskumu nezakoreneného v perspektíve vzťahovej väzby, ktorý spája charakteristiky asociované s úzkostnou vzťahovou väzbou s chronickým smútením a ťažkosťami v uzdravení. Tento výskum naznačuje, že neuroticizmus a nízke sebahodnotenie, ktoré sú korelátmi úzkostnej vzťahovej väzby (napr. Noftle & Shaver, 2006) sú tiež korelátmi chronického zármutku u osôb, ktoré zažili bolestnú stratu.

Pokračujúce putá: kontroverzia vo veci odpútania a vyriešenia

V diele *Pokračujúce putá: nové chápanie smútku* (Continuing Bonds: New Understanding of Grief) autori, ktorí prispeli ku kapitolám tohto zväzku, vykreslili Freuda a Bowlbyho ako „modernistov“, na rozdiel od „postmodernizmu“ autorov. Tvrdili, že modernistické zdôrazňovanie extrémneho individualizmu a mechanická veda priviedli Freuda a Bowlbyho k nesprávnemu nazeraniu na smútok ako na biologický, rigidne sekvencovaný proces s fixným zdravým koncovým bodom: odpútaním, definovaným Klassom a kol. (1996a) ako kompletné prerušenie emocionálneho puta k stratenej vzťahovej osobe.

Na tomto mieste stručne rekapitulujeme našu kritiku *Pokračujúcich pút.* Podľa Bowlbyho (1980) smútkové reakcie, ktoré mnohí klinici vidia ako nezrelé alebo patologické – hľadanie, túžba, niekedy vyjadrenie hnevu alebo ambivalencie k stratenej vzťahovej osobe - sú aspektmi normálneho fungovania systému vzťahovej väzby. Bolo súčasťou Bowlbyho všeobecného prístupu k fenoménu vzťahovej väzby súcitiť s ľuďmi akéhokoľvek veku a za akýchkoľovek okolností, ktorých behaviorálny systém vzťahovej väzby bol aktivovaný distresom, alebo nedostupnosťou, či stratou vzťahovej osoby. Silne nesúhlasil s charakterizovaním reakcií takýchto ľudí ako detinských, iracionálnych, alebo nepatrične závislých. Bowlby (1980) povedal: „Vyriešenie smútku nespočíva v prerušení pút, ale vo vybudovaní nového puta s mŕtvou osobou“ (p. 399). Z tohto dôvodu Bowlby, „modernista“, hovoril o pokračujúcich putách už 16 rokov pred knihou „postmoderných“ autorov *Pokračujúce putá.*

Dôkazy pre pokračujúce putá

Editori *Pokračujúcich pút* sumarizovali ich skúsenosti nasledovne:

...Zdá sa, že zotrvávanie v spojení sprostredkúva u detí a dospelých schopnosť vyrovnať sa so stratou a jej sprievodnými zmenami v živote. Tieto „spojenia“ poskytovali útechu, povzbudenie a oporu a uľahčili prechod z minulosti do budúcnosti. (Klass et. al., 1996b, p. xvii-xviii)

V *Pokračujúcich putách* bola perspektíva autorov opakovane dávaná do kontrastu s tým, čo tvrdili, že bola pozícia Bowlbyho:

...v pohľade Bowlbyho...obnoviť blízkosť [k zosnulej vzťahovej osobe] je nepatričné alebo nefunkčné...ako psychoanalytická teória, ktorá sa sústreďuje na dôležitosť upustenia pút, Bowlbyho teória naznačuje, že v záujme toho, aby sa pozostalý mohol adjustovať a zotaviť, musia byť putá so zosnulým prerušené...Tí, ktorí si putá uchovajú, sú považovaní za maladjustovaných. (Balk, 1996, p. 311)

Čo vlastne hovorí o pokračujúcich putách Bowlby

Vyššie citované komentáre Bowlbyho teóriu prekrúcajú. Opomínajú fakt, že pri písaní o trvalých stratách, na rozdiel od dočasného odlúčenia, Bowlby používal skôr než pojem „odpútanie“ pojem „reorganizácia.“ Ilustratívny je napríklad nasledovný citát:

...Odkedy sa už nebude obávať intenzívnych a neželaných túžob po láske stratenej osoby, nechá sa strhnúť bodavou bolesťou žiaľu; a plačúce vyjadrenie túžby a utrpenia príde prirodzene. Počas mesiacov a rokov, ktoré nasledujú, bude pravdepodobne schopný zorganizovať si život od začiatku, obohnaný asi pretrvávajúcim pocitom pokračujúcej a zhovievavej prítomnosti strateného človeka. (pp. 242-243)

Tento Bowlbyho citát nie je dôležitý len preto, že ukazuje, ako *Pokračujúce putá* jeho pohľad deformovali, ale tiež preto, že naznačovali možnosť, že pokračujúce putá môžu byť uchopené istým, alebo neistým spôsobom – možnosťou, ktorá v *Pokračujúcich putách* do veľkej miery chýbala.

Presvedčivé preniknutie do podstaty veci v otázke pokračujúcich pút

Napriek skresleniu Bowlbyho a teórie vzťahovej väzby uvádzali autori *Pokračujúcich pút* množstvo zaujímavých zistení, ktoré rozširovali Bowlbyho analýzu. Napríklad Silverman a Nickman (1996) zistili, že k udržaniu zdravého duševného spojenia detí s ich zosnulými rodičmi im pomohlo 5 druhov aktivít:

Deti umiestnili rodičov na nejaké miesto (obyčajne nebo), kde si mohli predstavovať, ako ich odtiaľ pozorujú a zaujímajú sa o to, čo deti robia a potrebujú.
Zažívali pretrvávajúcu prítomnosť rodičov.
„Komunikovali“ so zosnulými rodičmi v záujme zachovania interakcie.
Vyvíjali špeciálne úsilie, aby si pripomínali vlastnosti zosnulého a lásku k nemu.
Mnoho detí si uchovávalo veci patriace ich rodičom a zdalo sa, že kontakt s týmito vecami predlžoval pocit blízkosti a toho, že sú milovaní a chránení.

Prekrúcanie podporované želaním odmietnuť Bowlbyho analýzu straty

Pretože autori *Pokračujúcich pút* chceli kritizovať to, čo považovali za Bowlbyho obhajobu „prerušených pút“, nekriticky velebili všetky pokračujúce putá. Ignorovali dáta, že ambivalentné, alebo chronické smútenie môže byť známkou vážnej psychologickej komplikácie.

Jedným z problémom takto zameraných autorov je, že príliš zjednodušujú koncept závislosti. Bowlby si myslel, že psychoanalytici zlyhali v definovaní veľmi dôležitého rozdielu medzi dvoma druhmi závislosti: „bezpečnou“ a „úzkostnou“.

Niektoré z príkladov, ktoré uvádza Rosenblatt (1996) ilustrujú nebezpečenstvo považovania všetkých foriem závislosti ako adaptívnych.

Normand a kol. (1996) sa zaoberajú obrazu štyroch druhov vzťahov, ktoré si konštruujú deti po bolestnej strate svojich rodičov: „videnie rodiča ako ducha, ktorý ich navštevuje“, „pridržiavanie sa spomienok z minulosti“, „udržiavanie interaktívneho vzťahu“ a tým, že „sa stali živým odkazom.“

...Deti, ktoré zažívali svojich rodičov ako duchov, ktorí ich navštevovali, sa necítili smutní alebo potešení, len vystrašení. Hovorili, že počas prvého roka po smrti „nikdy“ neplakali. Všetky ostatné deti zo vzorky uvádzali, že v tom čase plakali každý deň, alebo prinajmenšom niekoľkokrát za týždeň. (pp. 88-89)

Záver štúdie Normanda a kol. (1996) je v zhode s postrehom, že dezorganizovaná vzťahová väzba je výsledkom „vystrašeného“ alebo „vystrašujúceho“ správania vzťahovej osoby (napr. Main & Hesse, 1990).

V štúdii žien v neskorej adolescencii, ktorých otcovia umreli, opisovanej v *Pokračujúcich putách* Tyson-Rawson (1996) uvádza, že 30% žien, ktoré mali nejaký druh pokračujúcej vzťahovej väzby s otcom, zažívali ich „vtieravú prítomnosť“ budiacu dojem neistej vzťahovej väzby.

Je jasné, že osoby v zármutku si udržiavajú mentálne reprezentácie vzťahov so zosnulými vzťahovými osobami a že tieto reprezentácie a putá môžu prispieť buď k istote alebo neistote. Vyriešenie smútku, podľa teórie vzťahovej väzby, nemá za následok úplné prerušenie afektívnych pút alebo úplné odstránenie mentálnych reprezentácií mŕtvych vzťahových osôb.

Dodatočné práce ku konštruktu pokračujúcich pút

Kniha *Pokračujúce putá*, ktorá bola založená viac na kvalitatívnych ako na kvantitatívnych dátach, podnietila vlnu kvantitatívnejších štúdií. Vyplývalo z nich, že „rôzne druhy spojenia so zosnulými môžu byť viac, či menej adaptívne“ (Fraley & Shaver, 1999, p. 211). Tiež z nich vyplývalo, že nebolo jasné, ktorá premenná - či závažnosť smútku, alebo pokračujúce putá – bola príčinou a ktorá následkom, alebo či to bol tretí faktor, ktorý dal tieto dve premenné do vzťahu.

V súvislosti s tým, že pokračujúce putá môžu mať istú alebo neistú formu, Field (napr. 2006) poukazuje na to, že je veľký rozdiel v tom, či človek myslí na zosnulého pozitívne a inkorporuje niektoré z jeho pozitívnych kvalít do seba, alebo sa cíti prenasledovaný predstavovanou prítomnosťou zosnulého a je na pochybách, či tento človek je alebo nie je súčasťou fyzikálneho sveta.

Kým terapeuti boli v minulosti zjavne školení, aby klientov odpútali od mentálnych reprezentácií so zosnulými vzťahovými osobami, dnes sú mnohí školení tak, aby pomohli smútiacim klientom pokračovať v pute so stratenou milovanou osobou. V prípadoch, kde sú spomienky a pokračujúce putá pozitívne, nie je dôvod, aby boli nahradené. A v prípade, že sú tieto väzby konfliktné, terapeutická intervencia by mala byť zameraná na viac, než len na ich pokračovanie.

Je zaujímavosťou, že v komentovaní nedávneho výskumu o pokračujúcich putách, Klass (2006), jeden z autorov *Pokračujúcich pút* sa dištancuje od nárastu hnutia za putá medzi smútkovými poradcami:

...Ako sa idea pokračujúcich pút dostala medzi klinikov, niektorí klinici...si zamieňali opis (tí, čo prežijú, si udržiavajú putá) za predpis (je nápomocné, aby to tak tí, čo prežili, robili). ...Moja práca je často zle citovaná ako tvrdiaca, že pokračujúce putá podporujú lepšiu adjustáciu. Ak som niekedy niečo takéto naznačoval, tak sa ospravedlňujem...Nenaznačoval a neverím, že je to tak. (p. 844)

Dať do súladu tento citát s jedným z predhovorov Klassa a kol. (1996b) vyžaduje postmodernú perspektívu: „Zdá sa, že zotrvávanie v spojení sprostredkúva dospelým a deťom schopnosť vyrovnať sa so stratou a jej sprievodnými zmenami v živote. Tieto „spojenia“ poskytovali útechu, povzbudenie a podporu a uľahčili prechod z minulosti do budúcnosti.“ (pp. xvii-xviii)

Záver

Z kombinácie teórie vzťahovej väzby a početných klinických prípadových štúdií rozvinul Bowlby teóriu straty, žiaľu a smútenia, ktorá ostáva najhlbšou a najkomplexnejšou z dostupných. Jeho teória generovala enormné množstvo výskumu reakcií na stratu a individuálne rozdiely v spôsobe, akým ľudia na ňu reagujú a adaptujú sa. Bowlbyho teória generovala tiež kritiku a kontroverziu. V tejto kapitole sme zvažovali hlavné body kritiky jeho teórie: (1) že žiaľ musí nasledovať v predpísanom poradí štádií, (2) intenzívne zlyhanie v smútení môže byť skôr než vyhýbavým potlačením známkou nezdolnosti a pozitívnych emócií a (3) „odpútanie" je chorobne odporúčané a „pokračujúce hranice" sú prirodzenejšie a žiadúce.

Oblasť smútkových štúdií urobila od Bowlbyho éry niekoľko pokrokov. Existuje jasnejší rozdiel objavujúci sa medzi normálnym a komplikovaným, dlhotrvajúcim žiaľom (tento vzniká pravdepodobne aj v dôsledku úzkostnej vzťahovej väzby). Existuje explicitnejšie rozpoznanie pokračujúcich pút a fakt, že tieto putá môžu byť adaptívne alebo maladaptívne (v prípade maladaptivity sú úzko asociované s tým, čo výskumníci AAI volajú „nevyriešená strata alebo trauma"). Klinická aplikácia všetkých nových a starých pohľadov bude vyžadovať značné posúdenie a výcvik, pretože je jasné, že neexistuje jedna forma terapie, ktorá by fungovala, alebo bola nápomocná každému človeku v zármutku.

Bowlby nebol schopný zodpovedať každú dôležitú otázku týkajúcu sa žiaľu a smútenia. Avšak zvažujúc jeho prácu vo svetle toho, čo prišlo pred ňou a po nej, sme pokorení jeho schopnosťou zahrnúť tak veľa dostupných dôkazov a zároveň udržať koherentnú, zrozumiteľnú a hlbokú teóriu ľudskej vzťahovej väzby a straty.

Literatúra

Alonso-Arbiol, I., Shaver, P. R., & Yarnoz, S. (2002). Insecure attachment, geneder roles, and interpersonal dependency in the Basque country. *Personal Relationships*, 9, 479-490.

Archer, J. (1999). *The nature of grief: The evolution and psychology of reactions to loss*. New York: Rotledge.

Balk, D. E. (1996). Attachment and the reactions of bereaved college students: A longitudinal study. In D. Klass, P. R Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Cotinuing Bonds*: *New understandings of grief* (pp. 311-328). Washigton, DC: Taylor & Francis.

Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.

Berant, E., Mikulincer M., & Shaver, P. R. (2008). Mothers´ attachment style, their mental health, and their children´s emotional vulnerabilities: A 7 year study of mothers of children with congenital heart disease. *Journal of personality*, 76, 31-65.

Boelen, P. A., van den Bout, J., & de Keijser, J. (2003). Traumatic grief as a disorder distinct from bereavement-related depression and anxiety: A replication study with bereaved mental health care patients. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1339-1341.

Boelen, P. S., van den Bout, J. & van den Hout, M. A. (2003). The role of cognitive variables in psychological functioning after a death of a first degree relative. *Behaviour Research and Therapy*, 41, 1123-1136.

Bonanno, G. A., & Kaltman, S. (2001). The varieties of grief experience. *Clinical psychology review,* 21, 705-734.

Bowlby, J. (1946). *Forty-four juvenile thieves: Their characters and home-life.* London: Bailliére, Tindall, & Cox.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression.* New York: Basic Books.
Bowlby, R. (2005). Introduction. In J. Bowlby, *The making and breaking of affectional bonds* (Routledge Classics ed.). New York: Routledge.
Carnelley, K. B., Wortman, C. B., Bolger, N., & Burke, C. T. (2007). The time course of grief reactions to spousal loss: Evidence from a national probability sample. *Journal of Personlity and Social Psychology,* 91, 476-492.
Cassidy, J. & Berlin, L. J. (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child Development*, 65, 971-991.
Cassidy, J., & Kobak, R. R.(1988). Avoidance and its relation to other defensive processess. In J. Belsky & T. Nezworski (Eds.), *Clinical implications of attachment* (pp.300-323). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
Edelstein, R. R. & Shaver, P. R. (2004). Avoidant attachment: Exploration of an oxymoron. In D. Mashek & A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (pp. 397-412). Mahwah, NJ: Erlbaum.
Field, N. P. (2006). Continuing bonds in adaptation to bereavement: Introduction. *Death Studies*, 30, 709-714.
Field, N. P., & Sundin, E. C. (2001). Attachment style in adjustment to conjugal bereavement. *Journal of Social and Personal Relationships*, 18, 347-361.
Fraley, R. C., & Bonanno, G. A. (2004). Attachment and loss: A test of three competing models on the association between attachment-related avoidance and adaptation to bereavement. *Personality and Social Psychology Bulletin,* 30, 878-890.
Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.
Futterman, A., Gallagher, D., Thompson, L. W., Lowett, S., & Gilewski, M. (1990). Retrospective assessment of marital adjustment and depression during the first two years of spousal bereavement. *Psychology and Aging*, 5, 277-283.
Harwood, D. M. J., Hawton, K., Hope, T., Harriss, L., and Jacoby, R. (2006). Life problems and physical illness as risk factors for suicide in older people: A descriptive and case-control study. *Psychological Medicine*, 36, 1265-1274.
Jacobs, S., Hansen, F., Berkman, L., Kasl, S., & Ostfeld, A. (1989). Depressions of bereavement. *Comprehensive Psychiatry*, 30, 218-224.
Jacobs, S., Mazure, C., & Prigerson, H. (2000). Diagnostic criteria for traumatic grief. *Death Studies*, 24, 185-199.
Klass, D. (2006). Continuing conversation about continuing bonds. *Death Studies*, 30, 843-858.
Klass, D., Silverman P. R., & Nickman, S. L. (Eds.) (1996a). *Continuing bonds: New understandings of giref.* Washington, DC: Taylor & Francis.
Klass, D., Silverman, P. R., & Nickman, S. L. (1996b). Preface. In D. Klass, P. R. Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Continuing bonds: New Understandings of grief* (pp. xvii-xxi). Washington, DC: Taylor & Francis.
Lorenz, K. (1963). *On aggression*. New York: Bantam.
Mciejewski, P. K., Zhang, B., Block, S. D., & Prigerson, H. G. (2007). An empirical examination of the stage theory of grief. *Journal of the American Medical Association*, 297, 716-723.
Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents´ unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking

mechanis? In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 161-182). Chicago: University of Chicago Press.
Mathison, J. (1970). A cross-cultural view of widowhood. *Omega*, 1, 201-218.
Middletown, W., Raphael, B., Martinek, N., & Misso, V. (1993). Pathological grief reactions. In M. S. Stroebe, W. Stroebe, & R. O. Hansson (Eds.), *Handbook of bereavement: Theory, research, and intervention* (pp. 44-61). New York: Cambridge University Press.
Mikulincer, M., Dolev, T., & Shaver, P. R. (2004). Attachment-related strategies during thought-suppression: Ironic rebounds and vulnerable self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 940-956.
Mikulincer, M., Florian, V., & Weller, A. (1993). Attachment styles and repressive defensiveness: The accessibility and architecture of affective memories. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 917-925.
Mikulincer, M., & Shaver, P. R.(2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change.* New York: Guilford Press.
Miller, S. I., & Schoenfeld, L. (1973). Grief in the Navajo: Psychodynamics and culture. *International Journal of Social Psychiatry*, 19, 187-191.
Noftle, E. E., & Shaver, P. R. (2006). Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality: *Journal of Research in Personality*, 40, 179-208.
Normand, C. L., Silverman, P. R., & Nickman, S. L. (1996). Bereabed children´s changing relationships with the deceased. In D. Klass, P. R. Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Continuing bonds: New understandings of grief* (pp. 87-111). Washigton, DC: Taylor & Francis.
Parkes, C. M. (2006). *Love and loss: The roots of grief and its complications*. NewYork: Taylor and Francis.
Parkes, C. M. & Weiss, R. S. (1983). *Recovery from bereavement.* New York: Basic Books.
Roisman, G. I., Tsai, J. L., & Chiang, K. H. (2004). The emotional integration of childhood experience: Physiological, facial expressive, and self-reported emotional response during the Adult Attachment Interview. *Developmental Psychology*, 40, 776-789.
Rosenblatt, P. C. (1996). Grief that does not end. In D. Klass, P. R. Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Continuing bonds: New understandings of grief* (pp. 45-58). Washington, DC: Taylor & Francis.
Rosenblatt, P. C., Walsh, R. P., & Jackson, D. A. (1976). *Grief and mourning in cross-cultural perspective.* New Haven, CT: Human Relations Area Files.
Seay, B., Hansen, E., & Harlow, H. F. (1962). Mother-infant separation in monkeys. Journal *of Child Psychology and Psychiatry*, 3, 123-132.
Schuchter, S., & Zisook, S. (1993). The course of normal grief. In M. Stroebe, W. Stroebe, & R. O. Hansson (Eds.), *Handbook of bereavement: Theory, research, and intervention* (pp. 23-43). New York: Cambridge University Press.
Silverman, P. R., & Nickman, S. L. (1996). Children´s construction of their dead parents. In D. Klass, P. R. Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Continuing Bonds: New understandings of grief* (pp. 73-86). Washington, DC: Taylor & Francis.
Stroebe, M., Schut, H. (1999). The dual process model of coping with bereavement: Rationale and description. *Death Studies*, 23, 197-224.
Stroebe, M., van Son, M., Stroebe, W., Kleber, R., Schut, H., & van den Bout, J. (2000). On the classification and diagnosis of pathological grief. *Clinical Psychology Review,* 20, 57-75.
Stroebe, W., a Stroebe, M. (1987). *Bereavement and health: The psychological and psychical consequences of partner loss.* New York: Cambridge University Press.

Stroebe, W., Strobe, M., Abakoumkin, G., & Schut, H. (1996). The role of loneliness and social support in adjustment to loss: A test of attachment versus stress theory. *Journal of Personality and Social Psychology,* 70, 1241-1249.
Tyson-Rawson, K. (1996b). Relationship and heritage: Manifestations of ongoing attachment following father death. In D. Klass, P. R. Silverman, & S. L. Nickman (Eds.), *Continuing bonds: New understandings of grief* (pp. 125-145). Washigton, DC: Taylor & Francis.
Wayment, H. A., a Vierthaler, J. (2002). Attachment style and bereavement reactions. *Journal of Loss and Trauma*, 7, 129-149.
Weiss, R. S. (1973). Loneliness: The experience of social and emotional isolation. Cambridge, MA: MIT Press.
Wortman, C. B., & Boerner, K. (2007). Beyond the myths of coping with loss: Prevailing assumptions versus scientific evidence. In H. S. Friedman & R. C. Silver (Eds.), *Foundations of health psychology* (pp. 285-324). New York: Oxford University Press.

Konspekt vypracovala – MUDr. Katarína Kusá

4. Individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe medzi dieťaťom a opatrovníkom.

Konceptuálne a empirické aspekty bezpečnosti.

Individual Differences in Infant-Caregiver Attachmnet: Conceptual and Empirical Aspects of Security (str. orig 78-101)

Nancy S. Weinfield
L.Alan Sroufe
Byron Egeland
Alizabeth Carlson

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Takmer každé dieťa si rozvinie vzťahovú väzbu so svojím opatrovníkom a bude sa usilovať o jeho využívanie ako zdroja pohodlia a bezpečia tvárou v tvár výzvam alebo hrozbám z okolia. Prítomnosť vzťahovej väzby vo vzťahu ľudského mláďaťa a jeho opatrovníka sa zdá byť univerzálna. Povaha tohto vzťahu a efektívnosť, s akou dieťa dokáže využívať možnosti opatrovníka, sa však od dyády k dyáde líši. Tieto odchýlky predstavujú individuálne rozdiely v kvalite vzťahových väzieb.

Individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe: vývoj a definície

Rozdiel medzi existenciou a kvalitou vzťahovej väzby je dôležitý. Vytvorenie vzťahovej väzby je mechanizmus silno zabudovaný do ľudského repertoáru v priebehu evolúcie. Deti ostanú nepripútané iba ak nemajú dostupného stabilného opatrovníka, ako tomu býva v prípadoch inštitucionálnej výchovy. Všetky ostatatné deti, dokonca aj tie, s ktorými je zle zaobchádzané, si so svojím opatrovníkom vzťahovú väzbu vytvoria.

Individálne rozdiely v týchto vzťahových väzbách odrážajú rozdiely v anamnéze starostlivosti. Nevznikajú náhle, ani nie sú určované výhradne vlastnosťami dieťaťa alebo opatrovníka. Interakčné vzorce sa budujú v priebehu anamnézy ponúk a reakcií vrámci tejto dyády a určujú charakter vzťahu.

Cez opakované interakcie s tým istým dospelým v priebehu času začína dieťa spoznávať svojho opatrovníka a anticipovať jeho správanie. Bowlby a Ainsworthová ako prví rozpoznali, že dieťa má biologickú predispozíciu využívať svojho opatrovníka, obvykle je to matka, ako „nebesá bezpečia“ a ako „bezpečnú základňu“, zatiaľ čo ono skúma okolie. Keď sa dieťa cíti ohrozené, začne u svojho opatrovníka hľadať ochranu a upokojenie. Prejavuje sa pri tom priblížením sa, plačom, vyhľadávaním kontaktu a jeho udržiavaním. Všetky deti v priebehu času vykazujú takéto správanie, pričom jeho kvantita varíruje podľa stupňa ohrozenia, ktoré dieťa pociťuje zo svojho okolia.

Štúdium správania vo vzťahovej väzbe je najzmysluplnejšie, keď je zamerané na individuálne rozdiely – časovanie a efektívnosť jeho prejavov. Fokus sa pritom nezameriava na kvantitu vyjadrovaného pripútavacieho správania, ale skôr na jeho organizáciu- na jeho kvalitu. Individuálne rozdiely v kvalite sa hrubo delia na 2 katogórie – na bezpečnú a na neistú vzťahovú väzbu, pričom bezpečnosť vzťahovej väzby neznamená, že dieťa nikdy nepociťuje strach alebo obavy. Strach a úzkosť sú normálne ľudské reakcie. Bezpečnosť znamená, že dieťa sa môže spoľahnúť na svojho opatrovníka ako na dostupný zdroj pohodlia a ochrany v prípade potreby. Deti v bezpečnej vzťahovej väzbe dôverujú svojim opatrovníkom, a následne potom cítia dôveru aj v samé seba pri svojich interakciách so svetom. Naproti tomu deti v neistej vzťahovej väzbe nezažívajú konzistentnú dostupnosť a spoľahlivosť svojich opatrovníkov, keď sa cítia ohrozené a potrebujú ochranu. V dôsledku toho sú potom úzkostné a neveria, že opatrovníci budú dostatočne citlivo a účinne napĺňať ich potreby. Môžu preto na nich pociťovať aj hnev. Hnev sa zdá byť takisto normálnou reakciou na nedostupnosť opatrovníkov.

Anamnéza takejto nedostatočnej alebo nespoľahlivej responzibility opatrovníkov vyústi do neschopnosti dieťaťa zacieliť pri pocite ohrozenia pripútavacie správanie na svojho opatrovníka. To má svoje dôsledky aj pre exploračné správanie dieťaťa, pretože takéto deti nedokážu slobodne skúmať svoje okolie, bez obáv, a nemajú dostatočnú sebadôveru.

Z evolučného hľadiska sa obidve kvality vzťahovej väzby – bezpečná aj neistá, považujú za adaptívne, lebo ani jeden z týchto vzorcov nenarúša reprodukciu. Avšak z neelovučného hľadiska existujú spôsoby, ktorými neistá vzťahová väzba narúša následný vývoj indivídua.

Opis a zhodnotenie individálnych rozdielov v bezpečnosti vztahovej väzby

Kľúčovým pre ohodnotenie vzťahovej väzby je to, ako dieťa organizuje svoje pripútavacie správanie, aby dosiahlo rovnováhu medzi potrebou ochrany a medzi túžbou skúmať okolie. Ainsworthová a kol. využívali na tieto pozorovania ztv. „strange situation“ – neznámu situáciu a podľa správania dieťaťa klasifikovali vzťahovú väzbu ako bezpečnú alebo neistú- s podtypmi vyhýbavá, rezistentná, dezorganizovane-dezorientovaná.

Teortetické prognózy týkajúce sa individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe

Bowlby predložil 2 hlavné hypotézy, týkajúce sa indiviuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe. Prvá sa týka samotných individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe. Bezpečnosť vzťahovej väzby definoval ako preferenčnú túžbu po kontakte s opatrovníkom za podmienok ohrozenia, a všeobecnejšie ako správanie sa na bezpečnej základni. Oboje vnímal ako priamy dôsledok dôvery dieťaťa v opatrovníkovu spoľahlivú reaktivitu. Opatrovníkova reaktivita vo včasnom detstve teda predurčuje individuálne rozdiely v bezpečnosti vzťahovej väzby v neskoršom detstve.

Bowlbyho druhá hypotéza sa týka skôr dôsledkov individuálnych rozdielov v bezpečnosti vzťahovej väzby pre ďalší sociálny a osobnostný vývoj dieťaťa. Pretože vzťahy vo vzťahovej väzbe sú, podľa neho, internalizované / v podobe vnútorných pracovných modelov/, sú určujúce pre ďalšiu behaviorálnu a emocionálnu adaptáciu dieťaťa, a to aj v úplne iných

kontextoch a pri kontakte s úplne inými ľuďmi. Tieto vnútorné pracovné modely nie sú iba základom pre očakávania týkajúcich sa self, ale aj pre očakávania vo vzťahoch s ďalšími ľuďmi. Model rodiča ako reagujúceho na potreby dieťaťa je neoddelitelne spojený s pocitom efektívnosti self u dieťaťa – pocit dieťaťa, že je schopné vynútiť si reaktivitu rodiča. Tento sa potom generalizuje aj do vzťahov s ďalšími ľuďmi – vzťahy sú kontextom, v ktorom sú napĺňané potreby. To určuje neskorší pociť účinnosti self, sebaúctu, emočnú reguláciu, schopnosť vytvárať si blízke interpersonálne vzťahy.

To ale neznamená, že včasné vzťahy vo vzťahových väzbách sú osudom. Z Bowlbyho pohľadu adaptácia závisí tak od predošlej histórie ako aj od súčasných okolností. Súčasné okolnosti sú schopné transformovať adaptáciu a následné očakávania, ale pritom nezmazávajú minulosť.

Bowlby popísal 2 typy variácií vo vzťahovej väzbe: prítomnosť versus absencia vzťahov vo vzťahovej väzbe. Kým absencia môže mať vplyv na prežitie, kvalita – bezpečnosť týchto vzťahov nie je pre prežitie určujúca. Tak bezpečné ako aj neisté vzorce vzťahovej väzby smerujú k prežitiu tým, že udržiavajú dieťa v blízkosti jeho opatrovníkov.

Existujú prinajmenšom štyri možné vysvetlenia toho, prečo včasné vzťahy vo vzťahovej väzbe ovplyvňujú neskorší vývoj, pričom každé z nich hrá svoju rolu. Po prvé, je možné, že skúsenosti vo včasných vzťahoch ovplyvňujú mozog, čo má pretrvávajúci vplyv na neuronálnej úrovni. Toto je výzvou pre budúci výskum.

Po druhé, ako navrhovali Isabella, Cassidy a Sroufe, včasné vzťahy vo vzťahovej väzbe môžu slúžiť ako základ pre učenie sa emočnej self-regulácii.

Treťou cestou, ktorou môže kvalita vzťahovej väzby ovplyvňovať následný vývoj, je cez behaviorálnu reguláciu a behaviorálnu synchronizáciu. Cez pozorovanie a interagovanie so vzťahovou figúrovu sa dieťa učí správaniu sa vo vzťahu. Citlivé reagovanie opatrovníka v bezpečnej dyáde učí dieťa, že komunikácia je prostriedkom ku všetkým partnerovým impulzom a reakciám.

Štvrá cesta, ktorou individálne rozdiely vo vzťahovej väzbe ovplyvňujú ďalší vývoj, je cez reprezentácie. Dieťa si vo včasnom vzťahu vytvorí skúsenosť, čo môže očakávať od sveta, od iných ľudí, ako aj o tom, ako by s ním druhí mali zaobchádzať.

Teória naznačuje, že vplyv vzťahov dieťaťa vo vzťahovej väzbe by mal byť zjavný predovšetkým v určitých špecifických oblastiach prispôsobenia. Medzi tieto oblasti patrí závislosť, schopnosť spoľahnúť sa na seba, seba-efektívnosť, úzkosť, hnev, empatia a interpersonálna kompetencia.

Závislosť, schopnosť spoľahnúť sa na seba a seba-efektívnosť

Deti, ktorých opatrovníci sú citliví a primerane reagujúci, sa naučia, že môžu ovplyvňovať svet okolo nich a dosiahnuť uspokojenie svojich potrieb.Nadobudnú skúsenosť a sebadôveru v svoje autonómne konanie. Naproti tomu deti, ktorých opatrovníci nereagovali dostatočne alebo spoľahlivo na ich potreby, sa naučia, že nie sú schopné ovplyvňovať okolie tak, aby napĺňalo ich potreby. Nenadobudnú tak dôveru vo svoje autonómne fungovanie.

Úzkosť, hnev a empatia

Chronické odmietanie nekonzistentnými a nedostupnými opatrovníkmi má plyv na ďalší vývoj dieťaťa. Na rozdiel od bezpečného dieťaťa, neisto pripútané dieťa sa potýka s neustálou neistotou a nespoľahlivosťou opatrovníka, ako aj s hromadiacou sa frustráciou a dysreguláciou pri necitlivom zaobchádzaní s ním. Také dieťa žije v neustálom strachu, že

bude ponechané napospas svojmu rozrušeniu a samé. Tento strach z opustenia alebo separácie pretrváva aj v priebehu detstva až do dospelosti.

Inou reakciou na nespoľahlivého, odmietajúceho opatrovníka je hnev. Niektorý hnev je prirodzenou reakciou, slúžiacou dieťaťu na to, aby donútilo vzťahovú figúru, aby ho nabudúce neopúšťala. Chronický hnev ako reakcia na chronickú nedostupnosť a nespoľahlivosť vzťahovej figúry, však môže byť vysoko maladaptívny a prejavuje sa hnevlivými, agresívnymi reakciami aj v neskoršom živote.

Empatia je v mnohom náprotivkom agresie. Zatiaľ čo agresia často odráža odcudzenie sa od druhých, empatia odráža zosilnenú potrebu po spojení s druhými, odráža zosilnenú afektívnu koordináciu. Agresia je mnohými spôsobmi odrazom nedostatku empatie alebo emocionálnej identifikácie s druhými.

Deti s anamnézou rezistentnej vzťahovej väzby mávajú neskôr často problém s úzkosťou. Deti s vyhýbavou alebo dezorganizovanou/dezorientovanou vzťahovou väzbou častejšie prejavujú hnev, agresívne správanie voči rodičom i rovesníkom. Deti s bezpečnou vzťahovou väzbou si vo svojich včasných vzťahoch vytvorili základ pre empatiu.

Sociálna kompetencia

Pohybovanie sa vo svete sociálnych vzťahov je dôležitou vývojovou úlohou. Pretože ľudia sú inherentne sociálne bytosti, sociálna kompetencia je základnou celoživotnou súčasťou kompetentnosti v škole, práci a osobnom/rodinnom živote, ako aj celkového prispôsobenia. Sú dve cesty, ktorými vzťah dieťa-opatrovník pripravuje dieťa na túto úlohu: očakávania od okolitého sociálneho sveta a schopnosť koordinovať správanie v sociálnych interakciách.

Kvalita vzťahov vo vzťahovej väzbe vytvára základ pre očakávania dieťaťa od iných vzťahov a jeho prístup k nim. Bezpečné deti očakávajú, že druhí budú primerane reagovať a napĺňať ich potreby. Neisté deti očakávajú, že s nimi budú druhí zaobchádzať nepredvídatelne, nespoľahlivo alebo ich budú odmietať, a že ani nie sú hodné lepšieho zaobchádzania. Ďalšou cestou, ktorou vzťahy vo vzťahovej väzbe prispievajú k sociálnej kompetencii dieťaťa, je jeho učenie sa behaviorálnej reciprocite, synchronicite a komunikácii.

Vzťahová väzba dieťaťa a psychopatológia

Podľa tu prezentovanej konceptualizácie nie sú individuálne rozdiely v kvalite vzťahovej väzby detí vnímané ako inherentne patologické alebo nepatologické. Hoci neistá vzťahová väzba je považovaná za rizikový faktor pre patológiu, nie u všetkých, dokonca ani nie u väčšiny detí s neistou vzťahovou väzbou sa rozvinie psychopatológia. Psychopatológia je vývojová konštrukcia, zahŕňajúca v sebe množstvo vplyvov intgeragujúcich v priebehu času. A podobne, bezpečná vzťahová väzba nie je nutne zárukou duševného zdravia, ale skôr protektívnym faktorom alebo akýmsi nárazníkom. Výskumy ukázali, že deti s anamnézou bezpečnej vzťahovej väzby sú odolnejšie voči stresu a majú lepšiu schopnosť resiliencie. Avšak resiliencia je tiež vnímaná ako vývojová konštrukcia v tomto rámci. Deti, ktoré sú schopné dobrej resiliencie tvárou v tvár stresu alebo ktoré sa po ňom dobre zotavia, mali buď dobrú, podporujúcu včasnú starostlivosť, alebo mali zvýšenú podporu v čase zotavovania sa . Resiliencia je skôr procesom než črtou. Bezpečná vzťahová väzba je len časťou tohto procesu. Existuje len minimum dôkazov pre to, že by niektoré deti mali vrodenú schopnosť resiliencie.

Existuje niekoľko dôvodov, prečo je neistá vzťahová väzba rizikovým faktorom pre psychopatológiu. Úzkosť a nízka tolerancia frustrácie indivíduí s anamnézou rezistentnej vzťahovej väzby ich robí vulnerabilnými pre úzkostné poruchy. Odcudzenie, nedostatok

empatie a hostilný hnev u indivíduí s anamnézou vyhýbavej vzťahovej väzby predstavuje u nich vulnerabilitu pre poruchy správania a určité poruchy osobnosti. Tak indivíduá s odmietavou ako aj vyhýbavou vzťahovou väzbou sú náchylné k depresii, ale z odlišných dôvodov /pasivita a bezmocnosť na jednej strane a odcudzenie na strane druhej/. Obidve skupiny zápasia v sociálnych vzťahoch. Indivíduá s anamnézou dezorganizovanej vzťahovej väzby, pre ktorých je príznačná neschopnosť udržať si koherentú pripútavaciu stratégiu, majú zvýšené riziko rôznej patológie – zvlášť dissociácie a externalizovania problémov.

Výskumy potvrdili, že rezistentná vzťahová väzba sa spája špecificky a výlučne s úzkostnými poruchami. Iné formy neistej vzťahovej väzby nie sú prediktorom úzkostných porúch. Lewis, Feiring, McGuffog a Jaskir/1984/ sa v jednej nezávislej longitudinálnej štúdii zamerali na predikujúce úzkostné symptómy. Sledovali v nej deti od útleho detstva do veku 6r. a zistili, že chlapci s anamnézou rezistentnej vzťahovej väzby mali vo veku 6r. častejšie somatické sťažnosti a boli sociálne stiahnutí. Podľa inej longitudinálej štúdie, sledujúcej poruchy správania u detí na základnej škole, chlapci s anamnézou vyhýbavej vzťahovej väzby boli agresívnejší než chlapci s inými typmi vzťahovej väzby. Výskum zameraný na vzťah medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou a ťažkým externalizujúcimi behaviorálnymi problémami vo veku 7r. ukázal, že dezorganizovaná vzťahová väzba významne predikovala externalizujúce problémy, zvlášť pri kombinácii s ľahkým kognitívnymi deficitom. Vyhýbavá vzťahová väzba zasa predikovala subklinickú úroveň internalizujúcich problémov. A napokon, dezorganizovaná vzťahová väzba významne predikovala dissociatívne symptómy. Tieto symptómy predikovala tiež anamnéza zlého zaobchádzania a traumatizácie.

Kategorizačná alebo kontinuálna konceptualizácia u individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe?

Väčšina výskumov vzťahovej väzby u detí stále používa Neznámu situáciu , a teda Ainsworthovej klasifikáciu bezpčenej, vyhýbavej, rezistentnej a dezorganizovanej vzťahovej väzby. V poslednej dobe robili Fraley a Spieker /2003/ taxonomickú analýzu, ktorá ale nepriniesla dôkazy pre prirodzene sa vyskytujúce typy a podľa nej individuálne rozdiely vo vzťahoveju väzbe možno opísať aj kontitnuálne – premenlivé kombinácie správania vykazovaného počas Neznámej situácie, ako je vyhýbavý kontakt, ambivalentný –rezistentný kontakt, hľadanie blízkosti a udržiavanie kontaktu s opatrovníkom. Avšak žiadny záver nemožno robiť len na základe jednej štúdie a táto štúdia priniesla len nedokonalý test tejto mimoriadne komplexnej otázky. Cassidy /2003/ sa vo svojom výskume zameral na individálne rozdiely vo vzťahovej väzbe v priebehu života. Tieto nové prístupny ku klasifikácii skôr dopĺňajú využiteľnosť klasifikácií Neznámej situácie, než by ich nahrádzali.

Vývojová perspektíva individuálnych rozdielov vo vzťahovej väzbe

Včasné rozdiely vo vzťahovej väzbe nezapríčiňujú neskoršie rozdiely vo fungovaní priamočiaro. Každé vyústenie je vždy produktom tak včasnej histórie ako aj súčasných okolností.

Stabilita okolitého prostredia určite je parciálnym vysvetlením stability individuálnych rozdielov. Avšak existuje tu vzájomné pôsobenie medzi individuálnou históriou a prostredím. Prostredie samotné je ovplyvňované indivíduom. Indivíduá interpertujú, selektujú a ovplyvňujú ľudí a okolnosti okolo nich takým spôsobom, ktorým si potvrdzujú svoje existujúce presvedčenia a spôsoby adaptácie. Maladaptívne vzorce sú maladaptívne čiastočne

aj preto, že vedú k takým skúsenostiam s prostredím, ktoré ich perpetuujú. Indivíduá si v sebe nesú a správajú sa podľa vytvorených vnútorných pracovných modelov seba a vzťahov.

Avšak vzorce adaptácie, ktoré sa odrážajú vo včasnej vzťahovej väzbe, sú samozrejme subjektom zmeny. Čím skôr dôjde k zmene v okolnostiach, tým to prebehne ľahšie a tým trvalejšia táto zmena bude.

Ukázalo sa, že včasná anamnéza vzťahovej väzby do určitej miery stále určuje neskoršie fungovanie a správanie, aj po zmene súčasných okolností. Zmena súčasných okolností nikdy úplne neodstráni vplyv predošlej histórie.

Konspekt vypracovala – Roberta Štěpánková

5. Vnútorné pracovné modely vo vzťahoch so vzťahovou väzbou

Rozpracovávanie centrálneho konštruktu v teórii vzťahovej väzby

Internal Working Models in Attachment Relationships: Elaborating a Central Construct in Attachment Theory (str. orig. 102-127)

Inge Bretherton
Kristine A. Munholland

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Bowlbyho teória pripútania (1969/1982, 1973, 1980) pridelila ústrednú rolu v adaptívnom vývine ľudskej bytosti podporujúcim medziľudským vzťahom. Podľa Bowlbyho je psychické zdravie človeka - od kolísky až po hrob - úzko späté so vzťahmi so vzťahovými osobami, ktoré poskytujú emocionálnu podporu a fyzickú ochranu:

Je zrejmé, že nielen malé deti, ale ľudské bytosti všetkých vekových kategórií sú najšťastnejšie a schopné maximálne rozvíjať svoje nadanie vtedy, keď sú si isté, že za nimi stojí, jedna či viac blízkych dôveryhodných osôb, ktoré sú pripravené podporiť ich a pomôcť, ak by to bolo potrebné. Tieto blízke osoby predstavujú bezpečnú základňu, o ktorú sa druhý môže oprieť (1973).

To, do akej miery dokážu vzťahy naplniť túto funkciu bezpečnej základne, záleží nielen od vzťahových osôb, ale tiež od toho, akým spôsobom si druhí ľudia ich interakčné vzorce preložia do vlastných vzťahových reprezentácií – alebo ako ich nazval Bowlby, „vnútorných pracovných modelov“. Vnútorné pracovné modely seba a druhých v rámci vzťahovej väzby pomáhajú členom vzťahovej dyády (rodič – dieťa, partner-partner) predvídať, interpretovať, a viesť interakcie s druhými. Počas vývinu, senzorimotoricko – afektívny systém vnútorných pracovných modelov dieťaťa sa časom stáva čoraz viac komplexným a mentálne „manipulovateľným“, umožňujúc nielen krátkodobé predpovede, ale tiež reflexie minulých, prítomných a budúcich vzťahov prostredníctvom *vnútornej simulácie* (Bowlby, 1988). Dobrovoľne zdôrazňujeme termín „vnútorná simulácia“, aby sme upozornili, že Bowlby ho zaviedol skôr ako filozofi (Goldman, 1991) a neurovedci (Adolphs, 2006; Gallese, 2005).

Na to, aby sme ozrejmili Bowlbyho myšlienky o vzniku, vývine, funkcii a intergeneračnom prenose pracovných modelov self a vzťahových figúr, zhŕňame ich v prvej sekcii tejto kapitoly. V druhej sekcii pojednávame o možnom hlbšom prepracovaní a rozšírení konštruktu pracovných modelov odvolávaním sa na literatúru z neurovied a literatúru o vývine pamäte. V tretej sekcii sa zmieňujeme o štúdiách uskutočnených výskumníkmi vzťahovej väzby. Špeciálne sa zameriavame na to, do akej miery a ktoré zistenia získané nástrojmi na zisťovanie reprezentácií vnútorných pracovných modelov vhodných pre deti i dospelých podporujú, rozširujú a kladú nové otázky ohľadom Bowlbyho konceptualizácie pracovných modelov. Nakoniec vyvodzujeme návrhy pre budúci výskum.

Bowlby a psychoalytický vnúorný svet

Nie je prekvapivé, že Bowlby zdôraznil funkciu *reprezentácie* v správaní v rámci interpersonálnych vzťahov. Ako členovi Britskej Psychoanalytickej Spoločnosti mu bola známa Freudova definícia vnútorného sveta z knihy An outline of Psychoanalysis, ktorou predbehol jeho vlastnú myšlienku o simulačnej a riadiacej funkcii vnútorných pracovných modelov:

> *Vedecké zistenia o primárnej zmyslovej percepcii pozostávajú z vhľadov do vzťahov prítomných v externom svete, ktoré avšak môžu byť dôveryhodne reprodukované alebo reflektované v internom svete našich myšlienok a vedomostí, ktoré nám umožňujú predvídať a porozumieť vonkajšiemu svetu.*

Keď boli Freudove komentáre o reprezentácii publikované po jeho smrti (zomrel v roku 1939), väčšina akademických psychológov nasledujúcich hlavný prúd sa pridala k behaviorizmu, považujúc výskum mentálnych procesov za „nevedecký“. O tridsať rokov neskôr, keď sa Bowlby podujal prepracovať Freudovu teóriu na základe nových dôkazov, na poli akademickej psychológie stále dominovali normy behaviorizmu. Na to, aby nazhromaždil užitočné teoretické myšlienky a empirické zistenia o roli reprezentácií vo vzťahoch so vzťahovou väzbou, Bowlby „rozhodil interdisciplinárne siete“. Výsledkom nebola úplne prepracovaná teória, ale sľubný koncepčný rámec čakajúci na doplnenie jeho nasledovníkmi.

Bowlbyho (1969/1982) koncepcia reprezentácií ako mentálnych modelov bola inšpirovaná prácami vynikajúceho biológa (Young, 1964), ktorý čerpal myšlienky z útleho vydania „The Nature of Understanding“ od Kennetha Craika (1943). Craik bol mladý, filozoficky orientovaný psychológ a skvelý priekopník vo fenoméne neskôr pomenovanom „umelá inteligencia“. Nasledoval evolučný prístup a navrhol, že organizmy, ktoré dokážu vytvárať „vnútorné pracovné modely“ prostredia, značne zvýšia svoje šance na prežitie tým, že použijú tieto modely na rýchle vytvorenie mentálnych alternatív správania a hodnotenie ich pravdepodobných dôsledkov. Žiaľ, Craikova nečakaná smrť zabránila širšiemu rozpracovaniu tejto témy.

Pripúšťajúc, že myšlienka o „vnútorných pracovných modeloch“ sa zahĺbeným extrémnym behavioristom mohla zdať príliš fantastická, Bowlby (1969/1982) polemizoval: „Na myšlienku, že mozog poskytuje viac či menej prepracované modely, ktoré môžu byť vytvorené na usmernenie správania, akoby to boli „malé experimenty v hlave“, sa odvoláva každý, koho zaujíma komplexita konkrétne ľudského správania.“ Bowlby odmietol termín „kognitívny mapa“ a podobné, pretože evokujú niečo ako statickú topografickú reprezentáciu. Na rozdiel od toho, (termín) „vnútorný pracovný model“ predpokladá systém reprezentácie, ktorý nám napríklad dovoľuje predstaviť si interakcie či rozhovory s druhými, na základe predošlej skúsenosti s nimi:

> *Každá situácia, s ktorou sa stretávame v živote je konštruovaná v zmysle reprezentácií (reprezentačných modelov), ktoré máme o svete okolo nás, o druhých a o sebe samých. Informácie, ktoré sa k nám dostávajú cez zmyslové orgány triedime a interpretujeme na základe týchto modelov. Ich význam pre nás a pre druhých blízkych ľudí hodnotíme na základe (modelov) reprezentácií, tiež plány správania sú spracovávané s prihliadaním na tieto modely. Navyše, od toho, ako hodnotíme a interpretujeme každú situáciu, závisí ako sa cítime (Bowlby, 1980).*

Táto citácia vypovedá o tom, že Bowlby považoval vnútorné pracovné modely za všeobecný konštrukt, vzťahujúci sa nielen ku vzťahovej väzbe (ďalej VV). Avšak s ohľadom na reprezentácie vzťahov (reprezentácie seba a druhých vo vzťahoch so vzťahovou väzbou), najviac rozpracoval vytváranie mentálnych modelov (mental model building), používanie modelov a kontrola (udržiavanie) modelov (model revision). Na tento aspekt reprezentácií sa zameriavame v tejto kapitole.

Na začiatok, môžeme predpokladať, že koncom prvého roka a pravdepodobne počas druhého a tretieho roka, keď nadobúda schopnosť používania jazyka, je dieťa zaneprázdnené aktívnym konštruovaním pracov ných modelov o fungovaní sveta. Pracovné modely mu slúžia na to, aby mohlo predpovedať, ako bude za určitých okolností reagovať jeho okolie, ako bude reagovať jeho matka a iné dôležité osoby, predpovedať ako sa ono samé bude správať – vo všeobecnosti ako ľudia interagujú medzi sebou. A na základe rámcovej štruktúry pracovných modelov jeho matky a seba samého môže hodnotiť aspekty situácie a vytvárať vlastné plány pripútania sa (1969/1982).

V našom prehľade Bowlbyho myšlienok o vnútorných pracovných modeloch chceme zdôrazniť niektoré sporné otázky, ktoré v literatúre viedli k nedorozumeniam:
(1) či máme vnútorné pracovné modely chápať ako špecifické vzťahové reprezentácie alebo ako všeobecné stratégie vzťahovania sa k druhým ľuďom;
(2) ako máme rozumieť stabilite a zmenám vnútorných pracovných modelov;
(3) do akej miery a za akých okolností sú pracovné modely vedome dostupné (a do akej miery súvisia s obrannými procesmi);
(4) ako konceptualizovať tento proces v intergeneračnom prenose vzťahových pracovných modelov.

Vzťahová špecifickosť

Bowlby (1969/1982) predpokladal, že pracovné modely VV dieťaťa sú založené na „reálnej skúsenosti z každodennej interakcie s rodičmi“ a teda sú vzťahovo-špecifické. Navyše, keďže sú konštruované v rámci medziľudských vzťahov, modely seba a vzťahových figúr sa nevyhnutne vzájomne potvrdzujú (rodič ako milujúci/ochraňujúci a self ako milované/v bezpečí):

V pracovných modeloch, ktoré si človek vytvára o druhých ľuďoch, hlavnou črtou je uvedomenie si kto sú vzťahové figúry, kde je možné ich nájsť a schopnosť predpovedať ako budú reagovať. Podobne, hlavnou črtou pracovného modelu seba je uvedomenie si, do akej miery som (ne)prijateľný/(ne)dostupný pre vzťahové figúry. Na základe týchto komplementárnych modelov človek predpokladá, do akej miery dostupné a vnímavé budú vzťahové figúry ak od nich bude potrebovať podporu. V zmysle tejto teórie, závisí od štruktúry pracovných modelov, do akej miery si je človek istý, že jeho vzťahové figúry vo všeobecnosti sú pripravené reagovať a byť dostupné alebo sa viac či menej obáva, že dostupné nebudú (1973).

V skratke, komplementárne modely self a rodičov reprezentujú obe strany vzťahu.
Bowlby rozvinul myšlienku ďalej tak, že vnútorné pracovné modely seba so špecifickými vzťahovými osobami v (ranom a neskoršom) detstve „sa čoraz viac stávajú vlastníctvom dieťaťa“ (1988) – proces, ktorý by bol komplexnejší pre dieťa s dvoma veľmi odlišnými špecificky-vzťahovými pracovnými modelmi. (Pripúšťajúc, že sa vie len málo o relatívnom

vplyve vzťahu dieťaťa k matke a otcovi na vývin osobnosti dieťaťa,) Bowlby uvažoval nad tým, že v ranom detstve, model self v interakcii s matkou má zrejme väčší vplyv, keďže je pravdepodobnejšie, že matka preberá hlavnú úlohu v opatere o dieťa.

Kontinutia bezpečia v procese vývojovej zmeny

V literatúre o vzťahovej väzbe, označenie „bezpečná“ („secure“) je používané bez ohľadu na vek na popísanie presvedčenia, viery človeka, že jeho podporujúca, ochraňujúca vzťahová figúra bude v prípade potreby emocionálne dostupná a vnímavá. Táto všeobecná definícia zatieňuje vývinové zmeny, ktoré sa odohrávajú v tom ako jednotlivci prežívajú a rozumejú bezpečiu v čase.

Bowlby (1980, 1988) opakovane zdôrazňoval, že pretrvávajúca bezpečná vzťahová väzba vyžaduje, aby základné (jadrové) pracovné modely seba a vzťahovej figúry boli aktualizované s komunikačnými, sociálnymi a kognitívnymi kompetenciami, ktoré sa rozvíjajú v detstve a adolescencii. To isté platí pre rodičovské pracovné modely dieťaťa a seba samých ako vzťahových figúr (viď Gregor a Solomon, kapitola 35).

Bowlby zameral zvláštnu pozornosť na vývin porozumenia malých detí, že ich vzťahové figúry majú izolované (nie na dieťa zamerané) ciele. Tento kognitívny pokrok umožňuje vzťahom s bezpečnou vzťahovou väzbou, aby sa stali vzťahmi s prispôsobenými cieľmi („goal-corrected relationships“), v ktorých obe strany dávajú aj berú, a v ktorých nevyhnutný konflikt môže byť vyriešený prostredníctvom recipročného prispôsobenia cieľov (odteraz termín náprava, prispôsobenie cieľov/„goal correction“, Marvin a Britner, viď kapitola 12). Bowlby, poukazujúc na rolu matky vo vývine vzťahovej väzby, citoval štúdiu Lighta (1979). Štúdia ukazuje, že tie deti, ktorých matky sa počas rozprávania o vzťahu s dieťaťom odvolávali na pocity a zámery, mali lepšiu perspektívu ohľadom šikovnosti, pohotovosti (Solomon a George, kapitola 12). Bowlby tiež pojednával o tom, že schopnosť 2 a ½ ročného dieťaťa hovoriť zmysluplne o mentálnych stavoch seba a druhých sú rozvinutejšie u detí, ktorých matky s nimi zaobchádzajú citlivejšie (druhé vydanie knihy Attachment, 1982, s. 370).

Aj keď pracovné modely môžu a dokonca musia byť počas vývinu dieťaťa aktualizované, Bowlby (1969/1982) popísal niekoľko procesov, ktoré zaisťujú ich relatívnu stabilitu. Po prvé, obvyklé vzorce interakcie ovplyvňujú percepciu – myšlienka prevzatá z Piagetovho (1952) konceptu „asimilácie“. To znamená, že istota dieťaťa v emocionálnej prístupnosti vzťahovej osoby nebude narušená príležitostnými pochybeniami citlivosti jeho opatrovateľa. Po druhé, vo vzťahu majú svoju rolu pracovné modely (a teda aj očakávania) oboch – dieťaťa a rodiča. Keď jeden partner skúša nové spôsoby správania, druhý môže odolávať a pokúsiť sa vrátiť správanie k starým vzorcom. Po tretie, často opakované vzorce správania majú tendenciu stať sa čoraz viac „automatickými“, tým vyžadujú stále menej pozornosti, ale bránia vedomej kontrole pracovných modelov.

Na základe toho, vo vzťahoch s bezpečnou väzbou tieto stabilizujúce procesy umožňujú dieťaťu (alebo dospelému) kontrolovať pracovné modely, pokiaľ si uvedomí, že súčasné modely už nie sú zdrojom adekvátnych predpovedí. Bowlbyho (1988) vlastnými slovami: „Ako bezpečne pripútané dieťa rastie a jeho rodičia s ním jednajú odlišne, pracovné modely sa postupne menia. Toto znamená, že hoci vždy to nastáva s oneskorením, v danom momente aktuálne (operatívne) modely sú vtedy dobrými a primeranými simuláciami jeho vlastných a rodičovských interakcií“ (str. 130).

Odhliadnuc od vývojových zmien vnútorných pracovných modelov vo vzťahoch so vzťahovou väzbou, Bowlby (1973) tiež uvažoval o tom, čo tu nazývame „afektívna diskontinuita“ pracovných modelov. Na základe dôkazov z klinických prípadových štúdií detí

s emocionálnymi problémami, Bowlby (1973, 1980, 1988) tvrdil, že rodičovské správanie, ako napríklad hrozba opustením, v modeloch dieťaťa podkopáva dôveru dieťaťa v rodiča – vo vzťahovú osobu. Naopak, pokiaľ sa stresujúce rodinné okolnosti zmenia alebo rodičia začnú byť dieťaťu prístupnejší, predtým odmietajúci rodič sa môže stať schopným reagovať na vzťahové potreby dieťaťa. Avšak, ak sa raz v organizácii pracovných modelov dieťaťa s neistou vzťahovou väzbou objavia obranné aspekty, pozitívna rekonštrukcia môže byť pomerne zložitá. Ako sa zmienime v nasledovnej podkapitole, opačný proces – keď sa bezpečné vzťahy stávajú neistými podlieha menej priamočiarym zmenám reprezentácií.

Uvedomenie a organizácia pracovných modelov vo svetle obranných procesov

Príchod revolúcie kognitívnej psychológie Bowlbymu poskytol nástroje na rozvinutie nového alternatívneho prístupu k Freudovým myšlienkam o „dynamickom nevedomí“ a potlačení.
Avšak Bowlby (1980) považoval svoje návrhy za dostatočne opatrné, pripúšťajúc, že „je treba prejsť dlhú cestu, predtým než načrtnutá teória dobre vystihne širokú škálu klinicky pozorovaných obranných procesov“ (str. 44).
Citujúc Dixona (1971), Erdelyiho (1974) a Normana (1976), Bowlby (1980, str. 65) vysvetlil potlačenie ako systematické vylúčenie „určitej informácie dôležitej pre jednotlivca“ z ďalšieho spracovávania - na dlhé obdobie alebo navždy. Na podopretie tohto pohľadu uviedol rozsiahly dôkaz o tom, že prichádzajúca informácia je podrobená niekoľkým etapám nevedomej analýzy a syntézy predtým, než sa stane vedomou. V každej etape je informácia, ktorá je najviac relevantná pre aktuálne ciele, podržaná a zvýraznená, zatiaľ čo menej dôležitá informácia je odložená či odmietnutá. Cieľom je rozlíšiť „obranné“ od ostatných typov „selektívneho vylúčenia“ na to, aby bol človek chránený pred uvedomovaním si informácií, ktoré by preňho boli neznesiteľné, ak by ich považoval za pravdivé. Zatiaľ čo „obranné vylúčenie“ môže byť dočasne adaptívne, je pravdepodobné, že sa stane maladaptívnym, keď bude používané dlhodobo.
Na to, aby demonštroval efekt defenzívneho vylúčenia na pracovné modely, Bowlby (1973, 1980) znovu analyzoval publikované prípadové štúdie detí a dospelých s ťažkými emocionálnymi problémami a upozornil, že predložené procesy sú prítomné tiež v menej narušených vzťahoch. Bowlbyho zaujali dve presné situácie, ktoré sa zdali byť podnecovateľmi obranného vylúčenia u malých deti: (1) vysoký arousal pripútavacieho správania, ktoré je pretrvávajúco odmietané, ignorované, zosmiešňované či trestané; a (2) vedomosť niečoho, čo rodič nechce, aby dieťa vedelo, a trestá ho, keď to považuje za pravdivé (1980, str. 73). Príkladom druhého je sexuálne zneužívanie rodičom, ktorý pred dieťaťom toto správanie popiera alebo dieťa po tom, ako bolo svedkom samovraždy otca, je matkou presviedčané, že smrť bola spôsobená infarktom. Najbežnejšími reakciami dieťaťa, ktoré čelí podobnému konfliktu sú dve konfliktné sady pracovných modelov seba a rodiča. Dieťa na základe škodlivej skúsenosti s rodičom toto z pracovného modelu defenzívne vylúči alebo reflektujúc, čo rodič od dieťaťa žiada, táto súčasť modelu zostáva vedome prístupná.
Bowlby pripustil dva dôvody prečo dieťa akceptuje verziu rodiča o tom, čo sa stalo. Za prvé, pre dieťa môže byť viac desivé vidieť vzťahovú figúru ako nestarostlivú, než považovať seba/svoje self za „zlé“. Za druhé, rodič môže dieťaťu prísne zakázať pýtať sa na význam toho, čo sa stalo alebo mu môže hroziť krutým trestom, ak by to prezradilo druhým. V súvislosti s týmto, Bowlby (1973) zdôraznil, že veľa dospelých ľudí s emocionálnymi problémami v terapii stále ukrýva defenzívne vylúčené pracovné modely, ktoré boli vyvinuté v ranom veku a ktoré sú v konflikte s neskoršími sofistikovanými, radikálne odlišnými vedomými modelmi z neskorších období. Tu poznamenal, že inkompatibilné modely môžu

byť vyvinuté tak sekvenčne/postupne ako aj konkurenčne/naraz, a že pracovný model vylúčený v dôsledku obrán, aj keď nebol aktualizovaný, sa objaví v správaní v dospelosti.
Popri defenzívnom vylúčení, Bowlby (1980, citujúc Hilgardov výskum o hypnóze 1974) navrhol druhý proces, ktorý nazval „segregácia hlavných systémov“, ktorý sa zdá byť viac príbuzný disociácii než potlačeniu. Za hlavné systémy považoval self schopné seba-percepcie a činnosti. Segregované mnohonásobné self sú považované za „odrezané“ od seba, každé z nich má vlastný „pamäťový sklad“ (alebo inak - pracovné modely). Tieto self môžu alternovať vo vedomí, ale vo všeobecnosti len jedno self je dominantné v každom okamihu, zatiaľ čo ostatné (zahŕňajú svoje pracovné modely) sú v stave úplnej alebo parciálnej deaktivácie. Bowlby definoval „deaktivovaný hlavný systém“ ako „organizovaný systém o nič menej self-konzistentný než systém s voľným prístupom k akcii a vedomiu“ (str. 347). Tvrdil, že pokiaľ tento „prevezme kontrolu nad správaním, segregovaný systém je schopný zarámcovať plány...aj keď neobratne a neefektívne“ (str. 348). Ako príklad Bowlby uviedol prípad adolescenta, ktorý si bol úplne vedomý toho, že jeho matka zomrela, keď mal tri roky, ale nemal vedomú spomienku na smútok. Občas sa tento chlapec dostal do stavov fugy, kedy utiekol z domu – zdalo sa, že za účelom hľadania matky. Bowlby tiež popísal prípad pacienta s dvoma konfliktnými self, ktoré boli vedome naraz dostupné. Viac než deaktivované, jedno self bolo „utajované“ pred druhými ľuďmi. Prepojil tento stav s Freudovým konceptom “rozštiepeného ega“ („split in the ego“).
Myšlienka o defenzívnom vylúčení self zahŕňa jedno self, ktoré je chránené pred vedomým konfliktom, pretože jeden z dvoch nekompatibilných setov pracovných modelov (self s rodičom) je defenzívne vylúčený. Myšlienka o segregovanom hlavnom systéme, naopak, zahŕňa mnohonásobné disociované self, z ktorých každé má prístup k odlišne organizovanému pracovnému modelu. Rozdiel sa zdá dôležitý, ale Bowlby to neoznámil v nasledovných publikáciách. V rámci revidovania svojich skorších myšlienok v knihe A secure base (1988), Bowlby prepojil defenzívne vylúčenie so „spektrom príbuzných syndrómov, spomedzi ktorých najčastejšími býva „narcizmus“ alebo „falošné self“, vo svojej vážnej podobe – fuga, psychóza, mnohonásobná osobnosť“ (str. 113). Podobne, používa defenzívne vylúčenie na vysvetlenie rozštiepenia osobnosti, ale segregované hlavné systémy viac nespomína.

Nakoniec, vychádzajúc z oboch – z defenzívne vylúčených pracovných modelov a z pracovných modelov segregovaných self, Bowlby navrhol, že protichodné pracovné modely pochádzajúce z rôznych zdrojov (vlastná skúsenosť alebo rodičovský vklad) sú tiež odlišne zakódované. Vychádzajúc z toho, ako Tulving (1972) rozdelil „epizodickú“ (autobiografickú) a „sémantickú“ (všeobecné vedomosti) pamäť, Bowlby navrhol, že vedomé reprezentácie, ktoré má dieťa o tom, čo zavádzajúco povedali rodičia sú uložené ako všeobecné výroky v sémantickej pamäti, zatiaľ čo vlastné spomienky dieťaťa na traumatické okamihy v procese pripútania sú uložené v epizodickom pamäťovom systéme. Poznamenal, že toto môže vysvetliť, prečo pacienti počas terapie popisujú svojich rodičov konfliktne. Niektorí najprv poskytnú všeobecné opisy vynikajúcich rodičov, ale neskôr prichádzajú s detailnými protirečiacimi anekdotami o tom, ako sa naozaj rodičia správali, čo naozaj povedali. Iní robia „uniformne nepriateľské“ zovšeobecnenia rodičov, ale ich detailné spomienky ich zobrazujú v lepšom svetle (1980, str. 62).
Zatiaľ čo často pripisoval konštrukciu self dieťaťu samému, ale skreslené pracovné modely pôsobeniu zavádzajúceho rodičovského správania, Bowlbyho diskusia o dôsledkoch defenzívneho vylúčenia pracovných modelov sa rovnako týka tejto témy.

Dôsledky, ktoré mal namysli zahŕňajú fenomény popísané v psychoanalytickej literatúre ako obrany, ale Bowlby (1980, str. 64-69) preferoval zoskupiť ich do dvoch

širokých kategórií: (1) deaktivácia behaviorálnych systémov a (2) kognitívne odpojenie („cognitive disconnection“).
Vzhľadom k prvej kategórii, Bowlby zdôraznil, že pokiaľ behaviorálnym systémom chýba požadovaný vklad (z externého alebo interného zdroja), čiastočne alebo úplne sa deaktivujú. Ak tieto deaktivované behaviorálne systémy mali za úlohu kontrolovať pripútanie, pripútavacie správanie, myšlienky a pocity s ním spojené sa prestanú objavovať, nebudú ďalej prežívané (1980, str. 66), čo bude viesť k emocionálnemu odpútaniu. Ak fragmenty relevantnej informácie budú naďalej „presakovať“, deaktivácia systému bude len čiastočná a fragmenty pripútavacieho správania alebo afektu sa môžu stať vedomými v podobe nálad, spomienok alebo snov. Aktivity, pocity a myšlienky bežne riadené deaktivovanými systémami budú nahradené inými aktivitami, ktoré pohltia časť pozornosti. (Bowlby sa škriepil o tom, že v skutočnosti nie je aktivita, ktorá by nemohla byť použitá na tento pozornosť-odvádzajúci účel.)
Vzhľadom k druhej kategórii, Bowlby navrhol, že systematické a pretrvávajúce obranné vylúčenie môže viesť k trom rôznym typom kognitívneho odpojenia: od jedincových afektívnych či behaviorálnych odpovedí k úzkosti produkujúcim situáciám, ktoré ich vyvolali. Keď sa toto vyskytne, odpojené pocity a správania sú pravdepodobne vysvetlené menej ohrozujúco, ale zároveň chybne. Za prvé, jedinec môže chybne identifikovať situáciu, ktorá je zodpovedná za negatívny afekt. Napríklad, dieťa sa môže obávať, že keď nezostane s matkou doma, opustí ho, ale vedome odmieta ísť do školy, pretože sa obáva kritiky učiteľa. Za druhé, jedinec môže smerovať svoje negatívne pocity preč od toho človeka, ktorý ich spôsobil, smerom k niekomu druhému alebo smerom k sebe. Napríklad, dieťa alebo dospelý môže defenzívne vylúčiť svoje neutíšené pripútavacie potreby a namiesto toho namieriť kompulzívne starostlivé správanie k odmietajúcej či bezmocnej vzťahovej osobe. Za tretie, jedinec môže reagovať na bolestné interpersonálne situácie tak, že sa od nich odvráti a namiesto toho sa bude prehnane obávať psychologických alebo fyziologických aspektov svojho trápenia.
Bowlby odmietol psychoanalytický slovník na pomenovanie obranných mechanizmov (projekcia, projektívna identifikácia, popretie, presunutie), pretože sa obával, že ich používanie by mohlo brániť terapeutom adekvátne preskúmavať pacientove reálne zážitky. Pre rovnaký dôvod upozornil, aby sa termíny ako „fantázia“ či „magické myslenie“ používali s opatrnosťou: čím viac detailov sa dozvieme o udalostiach v živote dieťaťa, o tom, ako bolo vychovávané, ako bolo vedené a čo „si uvedomovalo“, ale nemohlo vedieť, tým viac môžu byť jeho myšlienky o svete a o tom, čo sa môže stať v budúcnosti považované za odôvodnené konštrukcie.

Komunikácia a medzigeneračný prenos

Bowlby (1973, 1988) uvažoval o dvoch procesoch, prostredníctvom ktorých vnútorné pracovné modely bezpečných a neistých vzťahových väzieb sú komunikované z rodiča na dieťa: (1) kvalita interakcie a (2) otvorený rozhovor o emóciách a vzťahu. Ako iní psychoanalytici (napr. Stern, 1985), Bowlby sa v rozsiahlej miere zameral na to, akú rolu zohrávajú zámerné rodičovské *protirečenia* v pracovných modeloch detí s dezorganizovanou, dezorientovanou vzťahovou väzbou. Priznal, že rodičia zohrávajú pozitívnu úlohu a napomáhajú deťom konštruovať a revidovať/aktualizovať pracovné modely prostredníctvom otvoreného dialógu o emóciách:

Teda skúsenosť detí s rodičmi, ktoré vyrastali so strachom je, zdá sa, charakterizovaná nielen neistotou o opore v rodičovi, ale často akousi maskou, ktorá zahaľuje tlaky zo strany rodičov (napríklad, aby sa dieťa správalo ako

opatrovateľ rodiča); alebo aby prevzalo, a tým potvrdilo, falošné modely rodiča – jeho self, dieťaťa a iných vzťahov. Podobne, rodinná skúsenosť detí, ktoré sú relatívne stabilné a sebaisté je charakterizovaná nielen možnosťou vždy, keď treba sa na rodiča spoľahnúť, ale tiež rovnomernou podporou zvyšovania vlastnej autonómie zo strany rodiča a úprimnou komunikáciou rodičov o pracovných modeloch – o nich, o dieťati a o druhých. Nielen o tom, či sú aktuálne pracovné modely tolerovateľné, ale rovnako či sú otvorené zmenám a úpravám (1973, str. 322-323).

Bowlby ďalej vysvetlil, že skúsenosť otvorenej komunikácie v primárnej rodine by mala posilniť schopnosť rodiča angažovať sa v otvorenej komunikácii o emóciách s vlastným dieťaťom:

Pretože deti sa s rodičmi identifikujú a keď sa sami stanú rodičmi, osvojujú si rovnaké vzorce správania k vlastným deťom, ako sami zažívali počas detstva a teda – interakčné vzorce sú prenášané, viac či menej presne, z jednej generácie na ďalšiu.

Je vhodné všimnúť si tieto myšlienky z dvoch dôvodov: (1) vysvetľujú procesy, ktoré zabezpečujú, že pracovné modely sú prenášané z rodičov na deti prostredníctvom behaviorálnych a emocionálnych interakcií; a (2) zdôrazňujú, že je veľmi pravdepodobné, že u deti sa rozvinú adaptívne a aktualizovateľné pracovné modely, pokiaľ rodičia podporujú skúmanie vnútorného sveta uplatňovaním otvorenej, úprimnej verbálnej komunikácie o emóciách a vzťahoch.

Bowlby, pravdepodobne v dôsledku potreby vysvetliť nejasnosti vo svojich dielach, načrtáva ostrý rozdiel medzi vývinom pracovných modelov v bezpečných a neistých vzťahoch. Je však tiež dôležité zdôrazniť, že nevidel tieto kontrastné popisy ako dichotómiu, ale ako dve vyústenia kontinua:

Medzi skupinami ľudí buď s extrémne dobrými alebo zlými skúsenosťami sú ľudia s množstvom nepolárnych skúseností...Napríklad, niektorí sa mohli naučiť, že vzťahová figúra odpovie uspokojivo, len keď je k tomu vyzvaná. Vyrastú s očakávaním, že všetky figúry majú byť vyzvané. Iní sa počas detstva mohli naučiť, že želanú odpoveď dostane, len keď dodrží určité pravidlá. Ak predpokladáme, že pravidlá a sankcie sú mierne a predvídateľné, človek stále môže veriť, že opora zo strany rodiča bude dosiahnuteľná (1973, str. 208-209).

Odporúčame čitateľovi mať vyššie spomenuté na zreteli počas čítania tejto kapitoly.

Zhrnutie

V rámci formulovania tvrdení o funkcii pracovných modelov v utváraní vzťahovej väzby, Bowlby neustále hľadal validizáciu a oporu mimo oboru psychoanalýzy. Pred vypuknutím „kognitívnej revolúcie“ si osvojil Craikov (1943) významný koncept reprezentácie (ako model budovania) za účelom predpovedania a vedenia interpersonálneho správania. Túto myšlienku potom zlúčil s Piagetovou (1951, 1952) teóriou senzoricko-motorického vývinu, reprezentácií, a schopnosťou „rôznych uhlov pohľadu“ (objektivizácia, perspektíva z rôznych uhlov pohľadu). Na základe štúdií o spracovávaní informácií, odlíšil reprezentačné procesy vo vzťahoch s bezpečnou a neistou vzťahovou väzbou, ale zároveň priznal, že medzi nimi existuje veľa odtieňov. Sledujúc reprezentáciu a interpersonálnu komunikáciu ako vzájomne

sa posilňujúce, navrhol, že emočne otvorený dialóg s prístupnou vzťahovou figúrou facilituje konštrukciu dobre-fungujúceho jedinca a kontrolovateľné pracovné modely, ktoré opätovne posilňujú rozvíjanie otvorenej komunikácie. Bowlby tiež tvrdil, že úprimný rozhovor o emóciách a iných psychických stavoch podporuje vývin sociálnych kognícií. Poznamenal tiež, že v neistých vzťahoch sa jasná a zreteľná komunikácie stáva zložitejšou, keďže rodičovské vedomé či nevedomé pracovné modely sú stále menej konzistentné v dôsledku obranných procesov.
Veľa z toho, čo Bowlbymu napovedala vlastná intuícia o pracovných modeloch sa neskôr overilo a bolo považované za prorocké. Od jeho poslednej publikácie o vzťahovej väzbe v roku 1988, početné štúdie o neuronálnych procesoch a vývine pamäti poskytli zistenia, ktoré napomohli objasniť a prepracovať jeho myšlienky o konštrukte pracovných modelov. V nasledovnej sekcii predstavíme výber z týchto príspevkov.

Vybrané perspektívy z oblasti neurovedy a vývinu pamäte

Vnútorné pracovné modely a tvorenie zmyslu

Podľa toho, čo odhaľujú naše citácie, Bowlby nemienil konštruovať koncept pracovných modelov v zmysle mapovania „objektívnej“ reality. Skôr než to, považoval emocionálne posudzovanie/odhadovanie a zadávanie cieľov za ústredné aspekty reprezentácií – tento pohľad mal veľa spoločného s prácou sociálnych psychológov Lewina (1933), Heidera (1958), ktorých teórie Bowlby nepoznal.
Ovplyvnení Gestal psychológiou a s malou znalosťou behaviorizmu, Lewin a Heider rozsiahlo popísali reprezentácie v zmysle osobného a interpersonálneho vytvárania zmyslu, čím predstavili myšlienky, ktoré sú užitočné pri premýšľaní nad pracovnými modelmi. Podľa Lewina (1933), ľudia konštruujú svoje psychologické prostredie – svoj „životný priestor“, na základe akcií, ktoré sa v ňom odohrávajú, ktoré dovoľuje, zakazuje, odpudzuje v kontexte aktuálnych cieľov a kompetencií. A preto napríklad dieťa, ktoré vníma schodisko ako prekážku na dosiahnutie svojej vzďaľujúcej sa matky, môže o rok vnímať to isté schodisko ako prostriedok na jej dosiahnutie. Podobné myšlienky sa objavili v „koncepte affordancií“ („concept of affordancies“) Jamesa a Eleanor Gibson (viď E. Gibson, 1982).
Heider (1958) rozšíril Lewinov (1933) koncept psychologického životného priestoru na interpersonálnu úroveň a zdôraznil, že keď reagujeme na druhých nepovažujeme ich činy za nezmyselné vzorce správania, ktoré musia byť pracne interpretované. Skôr rozumieme správaniu druhých (a konštruujeme pracovné modely) v tom zmysle, aký pocit v nás vyvolávajú a ako predpokladáme, že (naši partneri v interakcii) budú reagovať, zmýšľať, čo budú prežívať.
Myšlienky Lewina a Heidera sú do veľkej miery v zhode s neurozobrazovacími štúdiami, ktoré boli vykonané v posledných desaťročiach a odhalili množstvo dôkazov o mozgu ako o zmysel-vytvárajúcom orgáne. Tieto zistenia poskytujú nové porozumenie ľudskej kapacite uvažovať o druhých ako o psychologických bytostiach, ktoré dokážu (z)hodnotiť a rozhodovať sa na základe správania – relevantných pre konštrukt pracovných modelov.

Model v mozgu

Po tom, ako Bowlby (1969/1982) včlenil Craikov termín „vnútorný pracovný model“ do teórie vzťahovej väzby, bol tento termín nezávisle znovuobjavený kognitívnym vedcom Johnson-Lairdom (1983). Vďaka jeho vplyvu si ho osvojili neurovedci (Adolphs, 2003; Gallese, 2005), ktorých práca je prekvapivo konzistentná s Bowlbyho myšlienkou o tom, že mozog konštruuje pracovné modely self, vzťahových figúr a prostredia. Tento prehľad začneme štúdiami o makakoch, ale prevažne sa budeme venovať nahliadnutiam relevantným pre pracovné modely, ktoré boli zozbierané neurozobrazeniami ľudského mozgu.

Systém zrkadlových neurónov

Rozzolatti, Fadiga, Gallese a Fogassi (1996) počas zaznamenávania jednotlivých buniek v kortexe opíc nečakane objavili „zrkadlové neuróny“. Tieto neuróny sa spúšťajú, keď opica vykonáva pohyb rukou za účelom dosiahnutia určitého cieľa (zdvihnutie orecha) a rovnako len keď sleduje človeka, ako vykonáva túto alebo podobnú akciu. Je dôležité, aby pozorovaná akcia bola „na cieľ zameraná“, nie aby človek opakoval určitý schematický pohyb rukou. Iné neuróny (takzvané „kanonické“) „sa zahrievajú“, keď opica pozoruje objekt, ktorý zjavne vyžaduje určitý pohyb ruky, aby mohol byť uchopený, ako aj keď opica tento pohyb vykonáva. Zdá sa, že mozog opice vytvára zakotvenú vedomosť o tom, čo je potrebné na zodvihnutie objektu. Na základe týchto a podobných štúdií, Gallese (2005) navrhol, že premotorické zrkadlové a iné neuróny, ktoré párujú vnemy a správanie umožňujú opiciam porozumieť intencionálnemu (zmysluplnému) správaniu druhých opíc v priestore prostredníctvom procesu „zakotvenej simulácie“ („embodied simulation“).
Tieto zistenia prirodzene vzbudili záujem o to, či tiež ľudia majú zrkadlové neuróny, ktoré by umožňovali mentálnu simuláciu správania, emócií a zámerov druhých ľudí. Zistenie, že novorodenci sú schopní imitovať otváranie úst, vyplazovanie jazyka, špúlenie pier, pohyby prstov a niektoré výrazy tváre (Meltzoff a Moore, 1977) napovedajú, že ľudia už počas intrauterinného vývinu disponujú rudimentárnym systémom zrkadlových neurónov. Neurozobrazovacie štúdie (používajúce techniky ako pozitrónová emisná tomografia (PET) alebo funkčná magnetická rezonancia (fMRI)) o ľudskom správaní, emóciách a iných aspektoch „mentalizácie“ potvrdili a rozšírili myšlienku Gallesa (2005) o zakotvenej simulácii. Výsledky pochádzajú zo sledovaní dospelých jedincov, keďže spomenuté techniky nie sú vhodné pre deti, ale zistenia prinášajú dôležité vývinové implikácie pre konceptualizáciu pracovných modelov, o ktorej sa zmieňujeme neskôr.
Špecifické miesta mozgovej kôry človeka, korešpondujúc so správnym umiestnením v „homunkulusovi“, vykazujú zvýšenú aktivitu, keď participanti pozorujú videoklipy iných ľudí vykonávajúcich pohyby úst, rúk, nôh či tváre (Buccino, 2001). Navyše, len predstavovanie si tohto správania (vlastného alebo správania druhého človeka) vyvoláva aktiváciu tých istých premotorických bodov/miest, ktoré sú aktivované pri identickom správaní alebo pozorovaní tohto správania.
Zistenia ohľadom emócií sú podobné. Predný ostrovček, ktorý prijíma vstupy zo všetkých partií/oblastí autonómneho nervového systému (Damasio, 2003), odpovedá rovnakým spôsobom, keď participanti ovoniavajú zapáchajúcu substanciu, ako keď len pozorujú videoklipy ľudských tvárí vyjadrujúcich znechutenie (Wicker, 2003). Interpretácie zistení autorov sú zachytené v článku s názvom: Obaja znechutení – na mojom ostrovčeku“. Korešpondujúce zistenia boli získané pre psychologické aspekty fyzickej bolesti a bolesti zo sociálneho odmietnutia (Eisenberger a Lieberman, 2004).
Navyše mozgové oblasti/regióny zapojené do skúsenosti s vlastnými alebo zástupnými emóciami sú zapojené/recruited/zotavené počas výkonu komplexnejších mentalizujúcich funkcií. Ruby a Decety (2004) napríklad pozorovali rovnaké úrovne aktivácie amygdaly či si

participanti predstavovali vlastné alebo matkine pocity zahanbenia v rôznych situáciách. Avšak za účelom rozlíšenia týchto dvoch perspektív, pravá somatosenzorická mozgová kôra participantov bola zapojená len keď si prežívali vlastné pocity, zatiaľ čo ich temporoparietálna križovatka reagovala len keď zvažovali situáciu z matkinej perspektívy.
Rovnako, pre vnútorné pracovné modely je relevantných niekoľko somatotopicky organizovaných oblastí zodpovedných za pohyby tela a tváre, ktoré sú aktivované, keď jednotlivec interpretuje alebo si predstavuje sociálne interakcie. Superiórna temporálna ryha (sulkus) je aktivovaná počas percepcie biologického pohybu (pohyb očí, výrazy tváre, úmyselný pohyb pier a úst počas rozprávania, rovnako ako pohyby rúk, nôh; Haxby, Hoffman, Gobbini, 2000). Avšak rovnaká oblasť mozgu je aktivovaná počas komplexnejších funkcií mentalizácie, ako napríklad, keď si človek predstavuje seba ako protagonistu príbehu (Vogeley, 2001), pri riešení úloh pravda-lož a morálnych dilem (Frith a Frith, 2003) a pri posudzovaní správania zamýšľaného druhými ľuďmi (Saxe, Xiao, Kovacs, Perrett, Kanwisher, 2004). Komplementárna funkcia identifikácie jednotlivých tvárí, ktorá umožňuje zodpovedajúce emocionálne reakcie na vzťahové figúry je zabezpečená vretenovitou oblasťou v dolnom temporálnom kortexe (Kanwisher a Yovel, 2006). Pacienti s léziou v tejto oblasti nedokážu rozpoznať rodinných príslušníkov a ani seba samých v zrkadle (prosopagnózia; Damasio, 1999).
Tieto a ďalšie neurozobrazovacie štúdie upozornili na to, že ľudský mozog je stavaný na dosiahnutie „intersubjektivity“, či schopnosti porozumieť druhým ľuďom a predstaviť si interakcie s nimi prostredníctvom zakotvenej (a empirickej) simulácie. Systémy v mozgu, o ktorých sa predpokladalo, že zodpovedajú za súdy vzťahujúce sa k sebe samému, sú tiež aktivované, keď ľudia zástupne „prežívajú“ správanie a emócie druhých, avšak v rámci predstavovania si interakcie s nimi. Nielen dôkazy o neonatálnej imitácii, ale aj štúdie o primárnej a sekundárnej intersubjektivite Trevarthena a Hubleyho (1978), ktoré zahŕňajú dôkazy o rozdelenej pozornosti vyvinutej pred koncom prvého roka, nasvedčujú, že táto kapacita začína veľmi skoro. Štúdie o zámernej komunikácii gestami 9-mesačných detí rovnako naznačujú rudimentárne chápanie toho, že mysle môžu byť prepojené (Bretherton a Bates, 1979).
Argumentujeme, že v „dostatočne dobrých“ vzťahoch pripútania, empirické porozumenie správania a emócií druhého človeka sa u dieťaťa vyvíja prirodzene v procese vzájomne reagujúcich sociálnych interakcií. Snahy o vysvetlenie toho, ako je vôbec možné, že sme schopní porozumieť pocitom druhých ľudí na empirickej úrovni sú zatienené novou otázkou o podmienkach, ktoré túto prirodzenú kapacitu empatie a mentalizácie potláčajú.

Spomenuté výsledky neurozobrazovacích štúdií sú kompatibilné s vynárajúcim sa funkčným chápaním pamäti ako „konštruujúcej“ a „rekonštruujúcej“ skôr než „reprodukujúcej“, umožňujúc človeku prežívať minulé a budúce príbehy (Schacter a Addis, 2007). Na základe tvrdenia, že budúcnosť je len zriedka presným zopakovaním minulosti, Schacter a Addis (2007) zdôraznili, že simulácia budúcich scenárov vyžaduje systém, ktorý je schopný načrtnúť minulosť spôsobom, ktorý flexibilne vyníma a (re)kombinuje elementy. Citujú dôkazy o značnom prekrývaní sa neuronálnych procesov zapojených do vybavovania minulosti a predstavovania budúcnosti.

Neurozobrazovacie štúdie a mentálne „operácie“ pracovných modelov

Stanovenou funkciou pracovných modelov je hodnotenie potenciálnej účinnosti alternatívnych spôsobov správania. Neurozobrazovacie štúdie ukazujú, že veľa oblastí v prefrontálnom kortexe je zapojených do tejto úlohy. Tieto oblasti formujú prepojenú sieť,

ale tiež prijímajú a odosielajú signály do iných oblastí mozgu - najmä do tých, čo sú spomenuté vyššie. V spojení s inými kortikálnymi a subkortikálnymi regiónmi sú zapojené do regulácie „zhora-dole“ emocionálnych a sociálnych odpovedí, zatiaľ čo automatické správanie ako reagovanie na neočakávané pohyby a iné, ktoré sa stali automatickými cvikom nie sú podriadené prefrontálnemu kortexu (Miller a Cohen, 2001).
Demonštrujúc dôležitú úlohu emócií v takzvaných „exekutívnych funkciách“, orbitálny prefrontálny kortex zodpovedá za spracovávanie naučených a nenaučených senzorických a psychologických odmien, taktiež odmenu rozpoznania tvárí (Rolls, 2004). Bartels a Zeik (2004) zistili, že neuróny orbitálneho prefrontálneho kortexu zodpovedné za rozpoznávanie tvárí reagovali do značnej miery intenzívnejšie, keď matky videli tváre vlastných detí ako len tváre známych detí rovnakého veku. Oblasti spojené s analytickejšími sociálnymi súdmi (superiórna temporálna ryha a amygdala) boli v rovnakom čase utlmené.
Pre konceptualizáciu zmeny pracovných modelov a adaptívneho rozhodovania je dôležité, že obežný prefrontálny kortex hrá kľúčovú úlohu v nahrádzaní habituálnych odpovedí, čím facilituje nové adaptívne správanie, pokiaľ sa objaví určitý podnet alebo sa ukáže, že daná behaviorálna stratégia je prospešná. Pacienti s poškodeným orbitálnym prefrontálnym kortexom, ktorým chýba táto kapacita na flexibilné zhodnotenie, zvyknú robiť zlé rozhodnutia, či už v bežnom každodennom živote alebo v experimentálnych ekonomických hrách (Damasio, 1999). Robia tieto maladaptívne rozhodnutia aj napriek tomu, že dokážu popísať adaptívne voľby, ktoré by mali urobiť. Deti s týmto druhom prefrontálneho poškodenia trpia viac. Nielenže nie sú schopné vyjadriť (a zrejme prežívať) sociálne emócie súcitu, zahanbenia a viny, ale tiež nie sú schopné porozumieť sociálnym pravidlám a ich porúšaniu. V týchto prípadoch mozog nie je dostatočne plastický, aby nahradil túto stratu (Anderson, Bechara, Damasio, Tranel a Damasio, 1999).
Druhý prefrontálny región, anteriórny cingulárny kortex za zapája pri hlásení konfliktov spracovávania informácií (Botvinick, Carter, Braver, Barch, Cohen, 2001). Jeho aktiváciu počas spracovávania mentálneho konfliktu „zhora-dole“ študoval Singer (2006), ktorý dokázal, že nedôvera ovplyvňuje empatické reakcie. Ak si pozeráme fotku človeka v situácii, ktorá nám spôsobuje bolesť (privretie prsta do dverí), bežne je aktivovaná amygdala a anteriórny cingulárny kortex. Avšak tieto aktivácie sú podstatne znížené pokiaľ ide o fotku človeka, ktorý sa k nám predtým správal viac klamlivo než dôveryhodne.
Tretia prefrontálna oblasť s funkciami relevantnými pre pracovné modely pripútania je dorsolaterálny prefrontálny kortex, ktorý, ako bolo zistené, je dôležitý pre pracovnú pamäť. Táto oblasť obsahuje neuróny, ktoré môžu byť aktivované alebo môžu podržať reprezentáciu „naživo“ desiatky sekúnd po tom, ako bol prezentovaný podnet (Fuster, 1997). Miller a Cohen (2001) navrhli, že tento región, ako súčasť pracovnej pamäti, je zapojený do manipulácie, porovnávania a integrácie pravidiel na dosiahnutie aktuálneho cieľa (skôr než by sa zapájal do spomínania na epizódy). V inej štúdii Krawczyk (2002) tvrdil, že táto oblasť (DPK) je kľúčový pre rozhodovanie v situáciách neistoty spôsobenej variabilnými informáciami. Pravdepodobne za účelom porovnávajúceho posúdenia, predtým než nastane akcia, výstup z orbitálneho prefrontálneho kortexu je zaslaný do primárnej motorickej kôry len nepriamo cez dorsolaterálny prefrontálny kortex.
V krátkosti, neurozobrazovacie štúdie ozrejmili predpokladanú kapacitu pracovných modelov vytvárať a hodnotiť alternatívne plány správania. Táto kapacita zahŕňa množstvo simultánnej aktivácie a kolaborácie špecializovaných mozgových oblastí a je konzistentná s vedomosťami o pamäti, ktorá zahŕňa emóciu ako integrálny a potrebný aspekt vytvárania zmyslu, reprezentácie a adaptívneho rozhodovania. To, že veľa kortikálnych oblastí zapojených do vedenia, plánovania a predstavovania individuálneho správania a sociálnych interakcií je organizovaných v zmysle telových máp (somatotopicky) podľa všetkého nie je náhoda a môže facilitovať integráciu súvisiacich informácií prostredníctvom mysteriózneho procesu, ktorý

neurovedci nazývajú „viazanie“ - „binding“. Nielen, že sú tieto zistenia zhodné s Bowlbyho myšlienkami o funkcii pracovných modelov v plánovaní a so zisteniami o pamäti podľa Schactera a Addisa (2007), ale tiež sú zladené s Nelsonovou (1996) teoretickou reformuláciou vývinu pamäti, ku ktorej sa vrátime neskôr.

Vývojový výskum pamäte

Ako sme spomenuli vyššie, Bowlby navrhol, že „zovšeobecnenia matky, otca a self uchované v tom, čo nazývame pracovné alebo reprezentačné modely sú uchovávané sémanticky“ (1980). Avšak Bretherton (1985) tvrdil, že štúdie pamäti dospelých ľudí pre písanú reč (Schank a Abelson, 1977) a reprezentácie zážitkov detí (Nelson a Grundel, 1981) poskytujú lepšiu zhodu s Bowlbyho názorom, že pracovné modely špecifických vzťahových figúr umožňujú jedincovi mentálne simulovať vzorce habituálnych interakcií s týmito figúrami a tým predpovedať pravdepodobný priebeh budúcich interakcií. Nelsonovej revidovaná koncepcia empirickej pamäti pre zážitky lepšie ozrejmuje túto zhodu.
Pre Nelson (1996), rovnako ako pre Bowlbyho (1969/1982, 1980), každodennou funkciou reprezentácií je viesť správanie v prítomnosti a predpovedať budúce udalosti na základe toho, čo sa vo všeobecnosti stalo v minulosti. Na základe výskumu detí, Nelson predpokladala, že (neverbálna) pamäť na udalosti je tým najzákladnejším pamäťovým systémom, ktorý sa vyvíja ako prvý a že všeobecné reprezentácie udalostí poskytujú počiatočné stavebné kamene pre „pracovné modely“ dieťaťa. Udalosti sú definované ako celé scény rozvíjajúce sa v čase, ktoré zahŕňajú postavy s rolami v určitom čase a priestore“ (Nelson, 2005).
Nelson (1996) považovala pamäť na udalosti za primárnu na rozdiel od Schactera a Tulvinga (1994), ktorí ju zaradili do sémantického pamäťového systému. Nelson nástojila na tom, že sémantická pamäť („všeobecné znalosti bez umiestnenia v čase a priestore“) je konštruovaná prepracovávaním komponentov všeobecnej pamäti na udalosti. Napríklad, deti zoskupujú určité druhy potravy do jednej sémantickej kategórie, pretože tieto slová sa zhodujú vo všeobecnej udalosti, ako „obed v opatrovateľskom centre“. Nelson tiež navrhla, že všeobecné reprezentácie udalostí napomáhajú organizovať autobiografické spomienky. Nakoniec, objasnila, že generické reprezentácie udalostí nesmú byť zamieňané s procedurálnou pamäťou, prinajmenšom podľa toho ako je definovaná Sherrym a Schacterom (1987). Ako vieme, procedurálna pamäť operuje mimo vedomia, zatiaľ čo pamäť na udalosti je „súčasťou reprezentácie, ktorá zahŕňa istý stupeň vedomia“ (Nelson, 1996).
Aj keď Nelson pôvodne predpokladala, že raná (empirická, neverbálna) pamäť na zážitky pracuje vždy v podobe generických reprezentácií udalostí alebo v podobe scenára (textu), zmenila názor po tom, ako štúdie preukázali, že veľmi malé deti dokážu manipulovať s pamäťou prostredníctvom externých opätovných činov po niekoľkých mesiacoch, čo nazvala „mimetické/napodobňujúce/zrkadliace“ (mimetic). Avšak veľa detí, pokiaľ sú ich snahy podporované rodičmi, už pred dosiahnutím druhého roka života začne prekladať reprezentácie udalostí do jazyka a získava základné schopnosti prekladať rozprávanie druhých ľudí do vlastných reprezentácií udalostí – Damasio (1999) to nazval – „neverbálne rozprávanie“. Plné ovládanie týchto schopností dosahujú deti pri dovŕšení predškolského veku a neskôr (Nelson, 1996). Nelson v roku 1989 podala fascinujúci popis toho, ako si deti samé prerozprávaním opakujú denné rutiny predtým než zaspia.
Pokiaľ pridáme zopár predpokladov, Nelsonovej teória (1996) je vysoko konsonantná s myšlienkou o pracovných modeloch vzťahovej väzby. Po prvé, hoci neverbálne a verbálne znalosti detí boli vo väčšine štúdií skúmané vo vzťahu k emocionálne neutrálnym podnetom („obed v opatrovateľskom centre“), Nelsonovej definícia generických reprezentácií udalostí môže byť jednoducho rozšírená tak, aby zahrnula emócie a zámery toho, kto vysiela podnet

a prijímateľa. Po druhé, zatiaľ čo Nelson navrhla schémy udalostí, v ktorých môže viac než jedna osoba spĺňať rolu činiteľa a prijímateľa v reprezentáciách udalostí, na druhej strane sú špecifické – teda generická reprezentácia „self s otcom“, ktorú má dieťa je špecifická a nepovolí žiadnu zámenu osoby v roli otca. Po tretie, vnútorné pracovné modely seba a špecifickej druhej osoby budú nefunkčné pokiaľ budú konceptualizované len ako súbor generických reprezentácií udalostí. Funkčnejšie bude, ak budeme považovať pracovné modely za organizovanú, viacvrstvovú, hierarchickú sieť generických reprezentácií udalostí s rôznymi stupňami zovšeobecnenia a platnosti (Bretherton, 1985, 1991). V takejto sieti potom habituálny, skúsenostný, vzťahovo-špecifický scenár bude slúžiť ako vstup pre všeobecné kategórie udalostí vyššieho rádu.

V rámci rozpracovávania týchto myšlienok v zmysle teórie vzťahovej väzby predpokladáme, že opakovaná skúsenosť dieťaťa v rámci vzťahovej väzby s jeho otcom by mohla pozostávať z prežívania a vyjadrovania úzkosti, zdvíhania na ruky a tisnutia na otcovu hruď a hýčkania radostnými zvukmi sprevádzaných pocitmi uvoľnenia (Stern, 1985). Takéto neverbálne, empirické všeobecné reprezentácie udalostí sa stanú vzťahovo špecifickými, keďže sa odohrávali v konkrétnych situáciách správania otca a dieťaťa a teda umožnia dieťaťu mentálne „simulovať“ otcove nasledujúce správanie v podobných kontextoch. Navyše, podobné „scenáre“ dieťaťa a otca formujú základy pre všeobecnejšie, ale stále vzťahovo špecifické (neverbálne) kategórie udalostí, verbálne vyjadrených napríklad ako: „Keď sa cítim zle/smutný, otec mi pomôže cítiť sa lepšie.“ Toto môže byť vsadené do toho, čo H. S. Waters a Waters (2006) nazvali „scenár bezpečnej väzby“ („secure base script“) vo vzťahu k otcovi, verbálne skrátený ako: „Keď potrebujem pomoc, otec je tu zvyčajne pre mňa.“ Predstavuje to základnú dôveru nielen k otcovej schopnosti poskytnúť emocionálnu podporu a ochranu, ale taktiež jeho ochotu a dostupnosť urobiť tak. Bowlby o pracovných modeloch písal na dosť všeobecnej úrovni, ale podľa nás bez prístupu ku všeobecným reprezentáciám udalostí odvodených z reálnych skúseností dieťaťa, nemôžeme dostatočne podoprieť napríklad spomínanú dôveru. Preto charakteristiky ako „dôveryhodný“ alebo „milujúci“ sú len náhradami všeobecných kategórií udalostí a sú zmysluplné len preto, že tvoria základ všeobecných reprezentácií udalostí odvodených z reálnych skúseností (E. Waters, Crowell, Elliott, Corcoran a Treoboux, 2002). Vývojový proces, počas ktorého sa vzťahovo špecifický pracovný model self s niekoľkými vzťahovými figúrami (v rodine a mimo nej) integruje do primerane koherentného všeobecného modelu self, je len začiatkom zamerania výskumu vzťahovej väzby, aj keď sociálne-kognitívna literatúra poskytuje smerodatné myšlienky (Bretherton, 1990; Mikulincer a Shaver, 2004; Thompson, Laible a Ontai, 2003).

Pre nedostatok miesta sa nevenujeme detailnejšej diskusii o empirickej (verbálnej alebo neverbálnej) pamäti na udalosti vo vzťahu k obranným procesom (k dohľadaniu napr. v Bretherton, 1991), ale stručne čitateľa upozorňujeme na užitočnosť atribučnej teórie s ohľadom na spomenuté. Zasadzujúc túto informáciu do každodenného života (narozdiel od experimentálnych situácií), d*efenzívna manipulácia* príčinnej informácie by mohla byť užitočná v procese zmeny pracovných modelov. Je pravdepodobné, že zmena kauzálnych atribúcií z dočasných a externých (jedinec sa správa určitým spôsobom v dôsledku externých udalostí) na stabilné a interné (jedinec sa správa na základe osobnostných charakteristík), pokiaľ zahŕňajú nezodpovedné správanie vzťahovej figúry (Colins, 1996) bude mať drastické dôsledky na vzťah.

Spomienky z „rozhovoru rodič – dieťa“

Bowlbyho tvrdenie (1973) o tom, že pracovné modely self sa rozvíjajú ako dôsledok interakcií a dialógov so vzťahovými figúrami zdieľali aj psychoanalytici - predstavitelia teórie

objektných vzťahov, ale súbežne sa prelína s teóriami symbolického interakcionizmu - napríklad Mead (1934) - o sociálnom self. Podľa Meada, deti sa učia významom gest podľa toho, ako na ne reagujú druhí, ale Bowlbyho nároky sú odlišné. Keďže predpokladáme, že evolučný proces pripravil dieťa na to, aby očakávalo vhodnú a starostlivú reakciu rodiča na signály vzťahovej väzby, ignorujúce správanie a zámerná zlá interpretácia emocionálnych signálov rodičom nebude viesť k „nezmyselnosti v komunikácii dieťa – rodič“, ale bude značiť jasné odmietnutie rodičom. Pokiaľ je toto odmietnutie prenikavé a konzistentné, vedie k vytvoreniu pracovného modelu self vyjadreného verbálne ako: „Na moje potreby sa nehľadí!“ (Bretherton, 1990). V tomto zmysle, významy odvodené z interakcií vzťahovej väzby majú veľmi veľký emocionálny význam pre dieťa vo vytváraní modelu self. Domnievame sa, že adaptívny vývin systému zrkadlových neurónov, ktorý tvorí základ porozumenia emócií druhých ľudí, je podporovaný reakciami, ktorými rodičia vyjadrujú dieťaťu, že mu rozumejú. Nezávisle na tom, psychoanalytici dokázali, že rodičovo vhodné zrkadliace správanie emócií dieťaťa umožňuje vývin reflexívneho porozumenia – to je pravdepodobne základ pre bezpečný pocit self (Fonagy, Gergely, Target, Kapitola 33).
Rovnako relevantná je Meadova práca o sociálnom pôvode myšlienok, konceptualizovaná ako vnútorné rozhovory s imaginárnymi druhými a so self. Mead navrhol, aby tieto vnútorné konverzácie boli považované za „dramatické“, zahŕňajúc mentálne znovu-prehrávanie konverzácií medzi rodičom a dieťaťom. Črty a intonácia hercov stvárňujúcich „scénu myšlienok“ sa stratí a dôraz zostane na vnútornom jazyku, hoci myšlienky sa vždy môžu vrátiť“ (Mead, 1913). Uplatňujúc toto na vzťahovú väzbu, myšlienky malých detí v istom zmysle pozostávajú z udržiavania vnútorných konverzácií s rodičmi. Napríklad, na zmiernenie strachu si môžu opakovať rodičovské opätovné uistenia o tom, že strašidlo pod posteľou je len tieň. Avšak vonkajšie uisťujúce tvrdenia musia predchádzať schopnosti používať ich vnútorne.
Napriek tomu, že Bowlby (1973) zdôrazňoval dôležitosť dialógu rodič-dieťa pri vzájomnej konštrukcii pracovných modelov vzťahovej väzby, výskum v tejto oblasti bol prvotne inšpirovaný teóriami sociálneho self Meada (1934) a Vygotského (1978). Štúdie o rozhovoroch o minulých a budúcich udalostiach medzi rodičom a dieťaťom (Fivush, Fromhoff, 1988) odhalili, že niektoré matky (označované ako „rozvíjajúce“) uvítali dodatočné, aj keď minimálne, komentáre svojho dieťaťa a reagovali na ne otázkami a potvrdeniami. Iné matky, s „menej rozvíjajúcim“, či „opakujúcim sa“ štýlom odmietali komentáre dieťaťa, pokiaľ sa netýkali témy konverzácie a viackrát opakovali otázku bez počkania na odpoveď. Zdá sa, že celkovo ich viac zaujímalo to, čo sami považovali za správnu odpoveď než vzájomná konštrukcia spolupracujúceho rozhovoru. Tieto opisy pripomenuli Brethertonovi (1993) definície Ainsworth, Bell a Staytona (1974) o senzitívnom a nesenzitívnom materskom správaní počas neverbálnych interakcií doma, ktoré predikujú úroveň bezpečia medzi dieťaťom a matkou. Ukázali sa korelácie medzi odhadmi štýlu vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom a spomienkovým štýlom matky (Fivush, Vasuveda, 2002; Laible, Thompson, 2000). Obzvlášť prínosné boli zistenia z longitudinálnej štúdie o rozhovore medzi matkou a dieťaťom vo veku 19, 25, 32 a 51 mesiacov. Istota pripútania v 19 mesiacoch bola hodnotená matkami pomocou Attachment Q-Set (AQS) E. Waters (1995) a AQS skóre boli dichotomizované na vytvorenie dvoch skupín detí. Matky detí s bezpečnou väzbou používali viac hodnotiaci jazyk (slová o vnútorných stavoch, zdôrazňujúce slová) v každom vekovom období, zatiaľ čo opak platil pre matky s neisto pripútaným dieťaťom. Navyše, počas všetkých piatich stretnutí, deti s bezpečnou väzbou používali viac hodnotiaci jazyk než neisto pripútané deti a skóre hodnotiaceho jazyka matky a bezpečne pripútaného dieťaťa v období 25. mesiaca začali korelovať (u neisto pripútaných toto neplatilo). V podobnej štúdii, Etzion-Carasso a Oppenheim (2000) zistili, že matky

bezpečne pripútaných detí po krátkom odlúčení nadväzovali otvorenú a vnímavú komunikáciu a ich deti voľne dávali najavo svoje potreby a starosti.

Pre zhrnutie, Nelsonovej teória (1996) o empirických a verbálnych reprezentáciách udalostí, nielenže si neodporuje s neurozobrazovacími štúdiami zakotvenej simulácie, ale je tiež vysoko konsonantná s myšlienkou o tom, že pracovné modely sú založené na empirických spomienkach opakovaných interpersonálnych skúseností v kontexte špecifických vzťahov s pripútaním.

Ak pridáme zopár ďalších domnienok, Nelsonovej teória nám dovoľuje predstaviť si ako môžu pracovné modely špecifického vzťahu dieťaťa slúžiť ako základ pre všeobecnejšie reprezentácie vzťahovej väzby. Štúdie vzájomného rozhovoru matky a dieťaťa následne ukázali, že deti z bezpečnejších dyád zvyknú prevziať matkin mentalizujúci štýl spomínania (reminiscing style) - čo nielen ovplyvňuje AKO si deti zapamätávajú špecifické udalosti, ale napomáha im inkorporovať porozumenie mentálnych stavov do ich vedomia, ide o verbálne artikulovateľné pracovné modely self s matkou a druhými.

Zistenia o zakotvenej simulácii, empirickej pamäti udalostí, mentalizujúcich rozhovoroch rodič-dieťa popísané vyššie slúžia na preklenutie sa k výskumu reprezentácií vzťahovej väzby, ale ako ukáže nasledujúci odsek, ich vplyv je zatiaľ stále malý. Najväčší dôraz sa kládol na vývin a validizáciu nástrojov na meranie reprezentácií pripútania.

Výskum vzťahovej väzby relevantný pre pracovné modely

Do polovice osemdesiatich rokov minulého storočia sa výskumníci vzťahovej väzby zameriavali takmer výlučne na kvalitu vzorcov pripútania medzi rodičom a dieťaťom v Strange Situation (Ainsworth, Blehar, Waters, Wall, 1978) – buď aby predpovedali vývinové dôsledky alebo aby skúmali a identifikovali prekurzory neistých a bezpečných vzťahových klasifikácií. Bowlbyho (1969/1982, 1973, 1980) myšlienky o pracovných vzorcov pripútania boli do veľkej miery ignorované. Toto sa zmenilo, keď Main, Kaplan, Cassidy (1985) predstavili niekoľko nástrojov na hodnotenie vzťahovej väzby na úrovni reprezentácií.

Najvplyvnejší spomedzi nich bol Adult Attachment Interview (AAI, George, Kaplan, Main, 1984, 1996), hodinu trvajúci semištrukturovaný rozhovor s dospelou osobou o jeho zážitkoch vzťahovej väzby v detstve a ako ovplyvnili vývin jeho osobnosti (Hesse, kapitola 25). Taktiež dôležitým bola Kaplanom revidovaná verzia Klagsburnovho a Bowlbyho (1976) Testu Separačnej Anxiety (Separation Anxiety Test – SAT), semiprojektívny nástroj na podnietenie rozprávania o vzťahovej väzbe dieťaťom.

To, že táto práca mala takmer okamžitý vplyv na vývojový a klinický výskum pripútania je možné pripísať hlavne dvom zisteniam. Po prvé, zdalo sa, že znaky rodičovských reprezentácií v AAI (Adult Attachment Interview) sa stretávajú s behaviorálnymi vzorcami ich detí v SS (Strange Situation), čo poukazovalo na medzigeneračný prenos. Po druhé, klasifikácie dieťaťa v Strange Situation predpovedali „mentálne aspekty bezpečia“ hodnotené Testom Separačnej Anxiety (SAT) v šiestom roku, odhaľujúc vývojovú kontinuitu vzorcov pripútania z behaviorálne-empirickej do verbálne-reprezentačnej úrovne.

Nasledovalo okamžité opakovanie štúdií a vytváranie dodatočných nástrojov inými výskumníkmi, zahŕňajúc najmenej štyri interview podobné AAI (Adult Attachment Interview) o aktuálnom vzťahu rodič-dieťa, adaptácie AAI pre mladších, niekoľko projektívnych nástrojov na zistenie vzťahovej väzby pre deti či dospelých (prehľad – Solomon, George, kapitol 18). Počas tohto obdobia sa rozvinula metodologická tradícia čo spôsobilo, že nové nástroje na meranie vzťahových reprezentácií boli uznané len ak boli úspešne validizované na

pozadí klasifikácií alebo škál používaných na kódovanie Strange Situation a Adult Attachment Interview. Aj keď bol tento posun veľmi plodný v rôznych ohľadoch, priniesol neželaný bočný efekt na to, že Bowlbyho myšlienky o pracovných modeloch vzťahovej väzby boli často prehliadané.

Naším cieľom v tomto odseku je nahradiť toto zanedbanie tým, že pozorujeme výskum uskutočnený AAI vo svetle vzťahovo-špecifických a všeobecných pracovných modelov pripútania, ich medzigeneračného prenosu a longitudinálnej konzistencie. Tiež zvažujeme ďalšie vhľady prinesené Testom Separačnej Anxiety (SAT) a výberom z iných semiprojektívnych nástrojov na zisťovanie vzťahovej väzby pre deti a dospelých.

Nezahŕňame, aj keď je to veľmi dôležité pre konceptualizáciu pracovných modelov, zistenia založené na výstupoch z „papier-ceruzka" sebavýpoveďových nástrojov, ktoré predstavili Hazan a Shaver (1987) a použitých v stovkách štúdií vedených v prvom rade sociálnymi psychológmi a psychológmi osobnosti. Ako objasnil Crowell, Fraley a Shaver (kapitola 26), tieto nástroje, zdá sa, sa dotýkajú odlišných konštruktov než naratívne hodnotenia vytvorené vývojovými psychológmi. Pre detailnejší náhľad na literatúru viď J. Feeney (kapitola 21) a Mikulincer a Shaver (kapitola 23).

AAI v prespektíve pracovných modelov

Aj keď sa AAI zameriava na skúsenosti v rámci vzťahovej väzby v pôvodnej rodine, klasifikačné procedúry v AAI vyvinuté Main a Goldwyn (1984; Main, Goldwyn, Hesse, 2003) nenástoja na tom, že by hodnotili pracovné modely z minulých alebo prítomných vzťahov. Main a jej kolegovia (1985) sa pokúsili o vysvetlenie týchto klasifikácií v zmysle pracovných modelov, ale Main (1995, 1999) sa neskôr sama vzdialila od tohto prístupu. Namiesto toho ponúkla termín „stav mysle s ohľadom na pripútanie" na zaznamenanie jednotlivcovho obvyklého alebo „organizovaného" spôsobu regulácie pozornosti, keď je konfrontovaný so vzťahovými podnetmi, či v rozhovore, interpersonálnej interakcii alebo interpersonálnej reflexii. Teda klasifikácie AAI reprezentujú jeden prevládajúci stav mysle („bezpečne-autonómny", „dištancovaný", „úzkostný"), čo preniká do diskusie o niekoľkých možných odlišujúcich sa vzťahoch s pripútaním. Dodatočný opis dezorganizovanej väzby v rámci AAI sa nachádza len v časti rozhovoru, ktorý zahŕňa zážitky straty alebo zneužitia, zatiaľ čo zvyšok prepisu rozhovoru zodpovedá jednej z troch základných klasifikácií. Na základe predchádzajúcej práce (Bretherton, Munholland, 1999) argumentujeme pre zavedenie komplementárnej interpretácie klasifikácií AAI v zmysle všeobecných a vzťahovo-špecifických pracovných modelov vzťahovej väzby ako boli ovplyvnené obrannými procesmi (Bowlby, 1980).

Hlavnými charakteristikami prepisu AAI (Adult Attachment Interview, ďalej AAI) bezpečnej-autonómnej väzby sú koherencia, emocionálna otvorenosť, cenenie si vzťahov s pripútaním, avšak koherencia nie je obmedzená výhradne na pozitívne opisy vzťahovej väzby z detstva dotazovaného. To, že niektorí bezpečne-autonómne pripútaní dospelí popisovali vzťahy so svojimi rodičmi ako veľmi zložité viedlo Bowlbyho (1988) ku konštatovaniu, že voľne prístupnú a konzistentnú organizáciu informácií relevantných pre vzťahovú väzbu (vnútorné pracovné modely) dosiahli prepracovaním a teda vyrovnaním sa so svojimi nešťastnými spomienkami z detstva. Termín „zaslúžene-bezpečný", vytvorený pre týchto rodičov, bol založený na nevypovedanom predpoklade, že koherencia v AAI predstavuje prerobenie predchádzajúcich inkoherentných pracovných modelov.

Otázky ohľadom tejto interpretácie vyvstali zo zistení Minnesotskej štúdie o riziku a adaptácii od detstva po dospelosť. V tejto štúdii mala zhruba polovica participantov na základe AAI zistenú „zaslúžene-bezpečnú" vzťahovú väzbu, zvažujúc tiež výpovede o tom, že v ranom detstve dostali podporujúcu starostlivosť (Roisman, Padrón, Sroufe, Egeland,

2002). Vyplývajúca debata o prísnejšej definícii a význame „zaslúženej-bezpečnej väzby“ zatiaľ nedospela k záveru. Nech bude záver akýkoľvek, koherencia rodičov v AAI zostáva najlepším prediktorom bezpečnej vzťahovej väzby ich detí. Koherencia v AAI má tiež silný vzťah s bezpečím mladých dospelých v aktuálnych priateľských alebo partnerských vzťahoch, či už je posúdená na základe pozorovania alebo rozhovorov podobných AAI (Grossman, Kindler, 2005). AAI hodnotenia tiež predpovedajú jedincovo kooperatívne správanie v laboratórnej úlohe s cudzou osobou (Roisman, 2006).

Zvažujúc dôkazy o tom, že bezpečná-autonómna väzba vyplývajúca z klasifikácií AAI predpovedá podporujúce a stabilné správanie v rámci vzťahov so vzťahovou väzbou, tak ako zároveň schopnosť rozprávať o týchto vzťahoch súvislo a otvorene (Hesse, kapitola 25). Interpretujeme AAI status bezpečne-autonómneho pripútania ako indikátor, že človek si rozvinul všeobecný pracovný model bezpečného self v blízkych vzťahoch. Čerpajúc z predchádzajúcej diskusie o spomienkach na udalosti a rozhovory tvrdíme, že všeobecný model vzťahujúceho sa self musí byť zakotvený v minulých pracovných modeloch, v rámci ktorých sa jedinec naučil otvorene a čestne komunikovať pocity, myšlienky, správanie spojené so vzťahovou väzbou. Výskum nasvedčuje, že bezpečný vzťah rodič-dieťa hrá rozhodujúcu rolu, ale tiež kvalita nasledujúcich blízkych vzťahov (zahŕňajúc tie s učiteľmi, spolužiakmi, priateľmi) je dôležitá (Simpson, Collins, Tran, Haydon, 2007; Sroufe, Egeland, Carlson, Collins, 2005). V niektorých prípadoch sa môže bezpečne vzťahujúce sa self rozvinúť aj napriek ranej vzťahovej neistote, pokiaľ mal jednotlivec možnosť uvedomiť si, že zážitky odmietnutia a protirečiacej si starostlivosti nedefinujú jeho/jej vlastnú hodnotu. Chceme však zároveň poznamenať, že stopa hovoriaca o tom, že jednotlivec je schopný rozvinúť bezpečné self v oboch – bezpečnom i neistom – kontextoch, momentálne nie je dostatočne zrozumiteľná. Navyše, ako dokázal Sroufe s kolegami (2005), rané skúsenosti v rámci vzťahovej väzby nikdy úplne nezaniknú.

Netvrdíme, že všeobecný model self vzťahujúceho sa k druhým ľuďom nahrádza existujúce vzťahovo špecifické pracovné modely alebo, že by znemožňoval vývin špecifických pracovných modelov v akomkoľvek veku. Napríklad, bezpečne-autonómni rodičia si s pravdepodobnosťou vytvoria koherentné, dobre organizované, vzťahovo špecifické pracovné modely svojho dieťaťa a seba samých ako opatrovateľov tohto dieťaťa. Bez vzťahovo špecifických pracovných modelov by človek nemohol ani reagovať na minulosť, ani si predstaviť budúce interakcie s konkrétnou vzťahovou figúrou, jedine len na príliš všeobecnej úrovni. V zhode so „zakotvenou simuláciou“ tvrdíme, že jednotlivci, ktorí spomínajú alebo si predstavujú vzťahy s konkrétnymi druhými osobami sa zapájajú do mentálnych procesov emocionálnych skúseností vyvodených zo vzťahovo špecifických pracovných modelov.

V tomto kontexte chceme argumentovať názoru, že pracovné modely sú konštatnte nevedomé alebo, že sú úplne založené na procedurálnej, či implicitnej pamäti. Počas životných interakcií si jednotlivci nebudú vždy uvedomovať aktiváciu vzťahovo špecifických modelov, pokiaľ sa vzťahoví partneri nesprávajú celkom neočakávane. Toto avšak neznamená, že si jednotlivci nemôžu vybaviť valídne aspekty týchto modelov, keď reagujú na blízke vzťahy. Bowlby (1988) počas svojej klinickej praxe navrhol, že „kedykoľvek jednotlivec prezradí niekoľko konzistentných detailov“, mali by sme spomienky z detstva tohto jednotlivca považovať za „primerané priblíženie k pravde“. Slovu „pravda“ by sme mali rozumieť v zmysle aktuálnych konštrukcií dospelého človeka.

Predložený všeobecný pracovný model sebaistého self vzťahujúceho sa k druhým ľuďom ako vlastníctvo jednotlivca (používame Bowlbyho (1988) frázu) by sme nemali považovať za črtu, pretože jeho vývin v rámci vzťahu s pripútaním záleží od toho ako a či vôbec sú dôvera a záväzok vzájomne vymieňané. Niektorí jednotlivci s bezpečnou-autonómnou väzbou zistenou v AAI zvyknú v rozhovoroch podobných AAI komentovať svoj vzťah

s romantickým partnerom s nízkou koherenciou, ale títo jednotlivci zvyknú tento vzťah viac pravdepodobne opúšťať než v ňom pokračovať zosobášením (Crowell, Waters, 2005). Zdá sa, že kapacita pre bezpečné vzťahy, ktorá sa ukázala v AAI slúži skôr na vyjadrenie pravdepodobnosti a nie je zárukou, že všetky vzťahy s pripútaním budú zákonite bezpečne alebo koherentne reprezentované.

Jednotlivci s bezpečne-autonómnou väzbou nielen poskytujú koherentnú a emocionálne otvorenú výpoveď v AAI, ale zároveň empaticky reflektujú svoje vzťahy. Títo dospelí jednotlivci s bezpečne-autonómnou väzbou vždy počas AAI i podobných rozhovorov opisujú seba a blízkych druhých (rodičov a svoje detí) v zmysle potrieb, prianí, presvedčení, sklamaní a hodnôt. Fonagy a Target (1997) sa domnievali, že takáto „mentalizácia" tiež umožňuje rodičom byť viac empatický k pocitom a potrebám vlastného dieťaťa a tým vhodne zrkadliť (reflektovať) jeho vnútorné stavy, „aby dieťa vedelo, čo cíti". Odhaľujúc túto mentalizujúcu tendenciu vo svojej reči predtým, než dieťa začne rozprávať, matky bezpečných (nie neistých) detí vhodne pomenúvajú a komentujú emócie svojho dieťaťa počas vzájomných interakcií (Meins, 2002). Taktiež, ako náhle je bezpečne pripútané dieťa schopné zapojiť sa do verbálneho dialógu, zvykne si od matky osvojovať štýl spomínania, ktorý mu môže pomôcť skonštruovať verbalizovateľný model matky ako indivídua s vlastnými cieľmi, zámermi a emóciami; takýto model je dôležitý pre vzťah s jasnými cieľmi (goal-corrected relationship) (Bowlby, 1969/1982). Porozumenie druhým sprevádzané emocionálnou otvorenosťou a ohľaduplnosťou je rovnako užitočné v renovácii neodvratných konfliktov a nedorozumení, ktoré vyvstávajú medzi rodičmi a deťmi alebo adolescentmi a neskôr medzi dospelými navzájom (Cassidy, 2001; Kobak, Duemmler, 1994; Fonagy, kapitola 33).

Na rozdiel od koherentných, sviežich, pestrých a uveriteľných popisov detského pripútania, ktoré charakterizujú bezpečne-autonómnu vzťahovú väzbu v AAI, rozprávania klasifikované do jednej z troch neistých väzieb (dištancované, úzkostné, dezorganizované) zahŕňajú rôzne rozporuplnosti a zmätočné informácie. Hodnotenie týchto prepisov rozhovorov vyžaduje podrobnú analýzu obsahu rozhovoru so zameraním na jeho konzistenciu, relevanciu, konotatívne významy; podporujúc Bowlbyho tvrdenie, že pracovné modely nadobudnuté v neistých vzťahoch sa rozvíjajú menej zrejmým spôsobom než v bezpečných vzťahoch.

Aj keď medzigeneračná zhoda medzi špecifickými subtypmi rodičovského neistého pripútania na základe AAI a klasifikácie dieťaťa na základe SS je nižšia pre neisté než pre bezpečné pripútanie (Ijzendoorn, 1995), počet rodičov s dištancovaným AAI statusom, ktorých deti sú klasifikované ako vyhýbavé je značný. Main (1999) toto spomenuté medzigeneračné spojenie vysvetlila v zmysle individuálneho „stavu mysle" rodiča, v dôsledku ktorého rodič nevenuje pozornosť vzťahovým kľúčovým podnetom. Implicitným cieľom rodiča je udržiavať falošný dojem pociťovaného bezpečia, či už vyhýbaním sa AAI otázkam alebo odmietaním pokusov dieťaťa o fyzický kontakt (Main, Hesse, Kaplan, 2005). Aj keď považujeme tento dôraz na regulačné procesy za hodnotný, navrhujeme, aby boli preskúmané tiež procesy účastné na regulácii pozornosti. Perspektíva pracovného modelu dištancovaného AAI statusu zdôrazňuje obranné vylúčenie a konflikty v rámci pracovných modelov.

Dve odlišné obranné stratégie (idealizácia a odmietanie) najviac charakterizujú dištancovanú (dismissive) väzbu. Idealizácia je kódovaná, keď respondenti poskytujú brilantné popisy vzťahov so svojimi rodičmi počas detstva, ale zároveň nie sú schopní privolať konkrétne relevantné spomienky. Toto je konzistentné s Bowlbyho (1980) myšlienkou, že defenzívne vylúčenie, nasledované čiastočnou alebo úplnou deaktiváciou systémov sprostredkovávajúcich vzťahovú väzbu, má za následok konflikt vo vedomých a nevedomých pracovných modeloch self so vzťahovými figúrami. Odmietanie je kódované vtedy, keď si respondent spomenie na negatívne vzťahové epizódy počas odpovedania na priame otázky o odlúčení, odmietnutí, a iných nepríjemných udalostiach, ale ich emocionálnej dôležitosti

a vplyvu neprikladá veľký význam, dokonca ich považuje za „neškodné“. Predpokladáme, že to, čo je v takýchto prípadoch regulované alebo potlačené sú afektívne komponenty inak relatívne prístupných pracovných modelov, čo môže spôsobiť úzkosť, keď sa stanú plne vedomými. Vrátime sa k tejto otázke v diskusii o semiprojektívnych metódach.

Zvažujúc fyziologické aspekty takýchto konfliktov reprezentácií, Dozier a Kobak (1992) zistili, že vyhýbanie, dištancovanosť (dismissiveness) v AAI (ale nie idealizácia) bola sprevádzaná signifikantne zvýšenými elektrodermálnymi reakciami, zvyčajne prítomnými pri emocionálnej inhibícii, konflikte alebo podvádzaní. Roisman (2007) pozoroval podobnú reaktivitu u dospelých manželských párov s vysokými skóre deaktivácie v AAI (viažucimi sa k dištancovanej väzbe). Tieto boli zapojené do spoločného riešenia problému, navrhujúc, že títo dospelí si vyvinuli obranne vylúčený model self so svojou manželkou/manželom, ktorý je v konflikte s ich vedomými modelmi. Tušíme, že autonómna inhibícia môže byť tiež demonštrovaná u rodičov, ktorí ignorujú strach svojho dieťaťa a nereagujú na jeho pokusy o blízky telový kontakt. Na rozdiel od toho, deti s vyhýbajúcou (avoidant) väzbou, ktoré sa odvracajú od svojich rodičov počas Strange Situation, vykazujú psychologický *arousal* (zvýšený tep) skôr než inhibíciu (Spangler, Grossmann, 1993). Aj keď sú tieto deti behaviorálne vyhýbavé, je možné, že sa ešte nenaučili inhibovať svoj psychologický arousal, napriek tomu, že vopred očakávajú, že vytúžené rodičovské uspokojenie nenastane.

Pre nedostatok miesta sa nevenujeme diskusii o úzkostnej/ustarostenej AAI väzbe, ale odporúčame čitateľovi zamerať viac pozornosti na jej neprimeraný súčasný výskyt s nevyriešenou (unresolved) klasifikáciou. „Čisto“ ustarostené AAI prepisy sú len zriedkavé (Main, 2005). Taktiež nie sú systematicky združené s ambivalenciou dieťa-rodič v Strange Situation (van Ijzendoorn, 1995).

Tretia neistá AAI klasifikácia – nevyriešená/dezorganizovaná – je pridelená, keď diskusia o strate či zneužití zahŕňa jemné kognitívne a lingvistické omyly (napr. nevhodné detaily, použitie nevhodnej reči, iracionálne myslenie). Odhliadnuc od sekundárneho AAI statusu (založeného na celkovom prepise), značný počet rodičov s touto klasifikáciou zvykne mať dieťa, ktoré vykazuje behaviorálnu dezorganizáciu v SS (viď Weinfield, Sroufe, Egeland, Carlson, kapitola 4).

AAI omyly spojené s diskusiou o nevyriešenej traume nám pripomínajú disociatívny fenomén, ktorý Bowlby (1980) nazval „segregované self“ (alebo „hlavné sytémy“ – „principal systems“), schopné alternácie vo vedomí bez možnosti pretlmočenia a teda zodpovedné za vznik nevysvetliteľného, nestáleho správania. Všimnime si, že Bowlbyho príklady zahŕňajú veľmi ťažké prípady (napr. fugy) a že neobjasnil špecifické spúšťače pre dané zmeny. Main (1999) vysvetlila nevyriešený stav mysle v zmysle dočasného kolapsu alebo dezorganizácie pozornosti v čase konfrontácie so spomienkami na traumatické skúsenosti v rámci vzťahovej väzby (či počas AAI alebo počas interakcie s dieťaťom). Opäť je potrebné hlbšie skúmanie vysvetlení systémov regulujúcich pamäť a tiež nepovažujeme za dostatočné vysvetlenie segregovaných hlavných systémov alebo self a ich pracovných modelov.

V práci s klinickými a vysoko-rizikovými skupinami, Lyons-Ruth, Yellin, Melnick, Atwood (2005) mali potrebu hodnotiť dezorganizovanú AAI kategóriu na základe rozhovoru, podobne ako nevyriešený status. Medzi indikátormi „pervazívnych neintegrovaných stavov mysle“ bola otvorená diskusia o bezmocnom a/alebo hostilnom primárnom opatrovateľovi, s ktorým sa jednotlivec aktuálne identifikoval, implicitne alebo explicitne. Pridruženými indikátormi boli: častý smiech, ktorý nasledoval po opise veľmi negatívnych udalostí z detstva; časté poukazovanie na strach, ale nie vo vzťahu k traume; oznámenia o zneužití (vyriešené alebo nevyriešené). Po nezávislom preskúmaní tohto nového kódovacieho systému, veľa prepisov AAI vysoko-rizikových žien bolo reklasifikovaných pomocou nového názvu „hostilne-bezmocný/bezbranný“, zahŕňajúc polovicu charakteristík bezpečne-

autonómnej väzby v zmysle otvorenosti a koherencie, s ktorými matky diskutovali o veľmi negatívnych rodinných záležitostiach. Lyons-Ruth s kolegami interpretovali reklasifikovaný hostilne-bezmocný/bezbranný AAI status v zmysle zmeny „rozštiepených“ (segregovaných) pracovných modelov self ako dobrý a zlý, nástojac na tom, že negatívne epizódy v týchto AAI boli príliš zaplavujúce na to, aby sa s nimi jedinec vyrovnal...takže problémy sú prezentované ako fakty či dokonca akoby mali hodnotu zábavy či šoku“. Validitu hostilne-bezmocného statusu podporili zistenia o jeho silnom vzťahu s dezorganizáciou dieťaťa vo veku 18 mesiacov.

AAI zistenia dokazujú, že rodičia vedú svoje deti k určitým spôsobom vzťahovania sa, ktoré sú konzistentné s ich vlastnými bezpečnými alebo konfliktnými, defenzívnymi modelmi self vo vzťahoch. Vývojová kontinuita z neverbálnych behaviorálnych a emocionálnych vzťahových vzorcov s matkou od detstva k reprezentáciám AAI statusov v dospelosti bola potvrdená vo viacerých longitudinálnych štúdiách rodín zo strednej vrstvy, ale je väčšia pre bezpečnú než pre špecifické subtypy neistej vzťahovej väzby (Main, 2005; Waters, Merrick, Treboux, Crowell, Albersheim, 2000). Predovšetkým, deti klasifikované ako dezorganizované sa v dospelosti väčšinou prejavujú ako dištancovaný skôr než nevyriešený status AAI (Main, 2005). Avšak, v nemeckej longitudinálnej štúdii neskôr AAI status nebol predpovedateľný zo Strange Situation, ale bol korelovaný s nástrojmi na zisťovanie pripútania v detstve (Grossmann, 2005).

Main s kolegami (2005) podali správu o longitudinálnych väzbách dieťa-matka, avšak nie dieťa-otec, v rámci zvažovania, ktorý z AAI statusov opatrovateľa je najviac vplyvný vo všeobecnom modeli vzťahujúceho sa self dieťaťa. Grossmann, Grossmann, Kindler, Zimmermann (kapitola 36), na druhej strane zistili, že obe - matkine i otcove hodnotenia – prispievajú jedinečne k AAI statusu mladého dospelého.

Nakoniec, v štúdii znevýhodnených rodín vystavených niekoľkým životným stresovým situáciám, veľa jednotlivcov, ktorí boli bezpečne pripútaní k svojej matke ako deti vykazovali neisté, zvyčajne dištancované AAI charakteristiky v mladej dospelosti. Avšak, v tejto štúdii kvalita vzťahu so seberovnými a s učiteľmi, rovnako ako kvalita pripútania k matke vo veku 13 rokov, pridali značné odchýlenie v predpovedaní AAI statusu v mladej dospelosti.

Ďalším dôležitým krokom bude preskúmať vysvetlenia založené na koreláciách, aby sme získali hlbšie porozumenie toho, prečo špecifické vzorce vzťahovania sa sú medzigeneračne prenášané v mnohých dyádach, zatiaľ čo v iných nie a prečo niektoré zostávajú stabilné v nestabilných podmienkach, zatiaľ čo ostatné podliehajú postupným alebo prudkým „afektívnym zmenám“ z bezpečia k neistote, alebo z jedného neistého vzorca k inému.

INÉ nástroje na zisťovanie reprezentácií pracovných modelov v rámci vzťahovej väzby

Semiprojektívne metódy pre malé deti

Na základe dodatočných vhľadov do témy sa domnievame, že semiprojektívne metódy môžu prispieť k porozumeniu vzťahovej väzby z pohľadu reprezentácií pracovných modelov. Najprv sa zameriavame na dva nástroje, v ktorých hodnotia deti: SAT (Main, 1985) a Attachment Story Completion – Dokončenie príbehu o vzťahovej väzbe (ASCT; Bretherton, Ridgeway, 1990).

Nasledujúc Bowlbyho (1973) tvrdenie, že pracovné modely vzťahovej väzby sú založené na reálnych skúsenostiach, výskumníci predpokladajú, že deti čerpajú z aspektov týchto pracovných modelov, keď odpovedajú na zadania v semiprojektívnych metódach.

V SAT sa dieťaťu ukáže šesť obrázkov odlúčenia dieťaťa od rodiča – tak ako pokojné odlúčenia (želajúc dobrú noc), rovnako kruté odlúčenia (lúčiac sa na dva týždne). Potom dieťa požiadame, aby okomentovalo, čo dieťa na obrázku v jednotlivých situáciách cíti a ako by podľa neho reagovalo. V ASCT dotazujúci prerozpráva a predvedie pomocou jednoduchých rekvizít niekoľko úvodov príbehov týkajúcich sa vzťahovej väzby (nehoda, bolestný pád, myš v posteli, odlúčenie dieťaťa od rodiča a opätovné stretnutie) a vyzve dieťa, „aby mu ukázalo a povedalo, čo bude nasledovať“. Zatiaľ čo SAT je určený pre starších predškolákov, „dramatizovaný“ formát ASCT je vhodný pre deti od troch rokov. Avšak, s menšími úpravami, oba nástroje boli použité tiež u osem – deväť ročných detí.

Semiprojektívny formát umožňuje dieťaťu vytvárať imaginatívne odpovede neprítomné počas bežného rozhovoru o každodennom živote. Hoci sú udalosti z reálneho života miestami včlenené, celkový obsah príbehu nezrkadlí reálny život a rozprávanie o vzťahovej väzbe by mohlo byť označené za „čistú fantáziu“. Avšak, doteraz značné množstvo výskumov uskutočnených nielen v Spojených Štátoch zaznamenalo významné longitudinálne a súbežné korelácie hodnotení vyplývajúcich zo SAT a ASCT so staršími nástrojmi na zisťovanie vzťahovej väzby (SS, AQS, naturalistické domáce pozorovanie). Jedna štúdia (Main, 2005) dokazuje významné longitudinálne korelácie SAT s AAI v zmysle dichotómie bezpečné-neisté pripútanie.

Reakcie malých detí na stimuly týkajúce sa vzťahovej väzby prezentované v obrázkoch SAT a úvodoch príbehov ASCT, pokiaľ boli vyriešené konštruktívne a koherentne, boli považované za indikátory bezpečia. Koherentné príbehy o nestarostlivých rodičoch sú veľmi zriedkavé.

Vyhýbanie sa témam pripútania v oboch – SAT a ASCT môže byť vyjadrené odmietaním pripustiť tému pripútania na obrázkoch alebo v úvodoch príbehov (nástojac na tom, že nepríjemná udalosť sa vôbec nestala). Inak deti môžu celkovo obchádzať témy vzťahovej väzby (rozprávaním o protagonistovom vzhľade) alebo vytvárajú príbeh s vyhýbajúcim obsahom, v ktorých detský protagonista nehľadá a jeho rodičia neposkytujú uspokojenie, pohodu v stresových situáciách.

Najprekvapujúcejšie sú nezvyčajné, niekedy priam bizarné príbehy vymyslené na základe obrázkov v SAT (dieťa je zamknuté v skrini) a úvodov príbehov v ASCT (auto s rodinou padne dole z útesu a všetci zahynú). Počas SAT boli takéto príbehy vytvárané deťmi v škôlke, ktoré boli v ranom detstve na základe SS diagnostikované ako dezorganizované (Main, 2005). Ako šesť ročné, tieto deti po opätovnom stretnutí s matkou po hodinovom odlúčení nevykazovali dezorganizované, ale skôr kontrolujúce správanie. Spomínajúc na defenzívnu odpoveď, ktorú Bowlby (1980) nazýval „prevracanie“ (invertovanie) vzťahu rodič-dieťa“, deti buď vydávali prísne príkazy alebo sa správali k svojim matkám prehnane starostlivo. Na tomto mieste behaviorálne (organizované) a reprezentačné (dezorganizované) hodnotenia odzrkadľujú rôzne aspekty pracovných modelov vzťahovej väzby, ktoré spolu poskytujú zrozumiteľnejší, nie však celkom zrozumiteľný obraz.

Berúc do úvahy Bowlbyho sporné tvrdenie, že nerealistické „fantázie“ môžu byť zrozumiteľné pokiaľ na ne nazeráme v ich kontexte, odporúčame bližšie skúmanie zdanlivo bizarných rozprávaní o pripútaní. Príklady zo štúdie predškolákov z rozvedených rodín, kde použili ASCT (Bretherton, Page, 2004) sa zdali zmysluplné, keď boli skonštruované ako metaforické zobrazenia dojímavých emócií o situáciách v rodine (napr. dieťa sa stane duchom, ktorý sa pred rodičom skrýva za nábytkom, alebo rodina je uchytená nekontrolovateľným tornádom). Tieto deti tiež vytvorili príbehy, ktorými vyjadrovali želanú budúcnosť („Otec s nami bude od teraz žiť.“) ale tiež obávanú budúcnosť („Deti budú opustené a musia sa o seba samé postarať“). Takéto rozprávania pripomínajú myšlienky Parkesa (1971), že vzdanie sa pracovných modelov o anticipovanej budúcnosti je zložitou súčasťou všetkých skúseností straty – téma, ktorá vyžaduje viac systematického výskumu tiež

u dospelých. V našej štúdii detí poznačených stratou rodičia viac spolu nežijú, viacero detí sa snažilo prerobiť tento fakt vo svojom rozprávaní, zatiaľ čo iné sa zamerali viac na obávanú budúcnosť.

V rámci týchto hodnotení sú genderové rozdiely vo výpovediach detí zachytené len okrajovo – evidentné hlavne v prípade ASCT, kde chlapci často znázorňovali viac agresie a menej prosociálneho správania ako dievčatá (Page, Bretherton, 2003) – aj keď vo väčšine štúdií sa hlavné výsledky zachovali, aj keď bolo pohlavie štatisticky kontrolované. Navyše, dokončovanie príbehu sa stáva koherentnejším s vekom, hodnotenie je potenciálne problematickejšie pokiaľ sú kritériá rovnakej koherencie aplikované na skupiny s veľkým vekovým rozptylom (pre detailnejšie zoznámenie sa s validitou a limitmi týchto a iných semiprojektívnych nástrojov na zisťovanie vzťahovej väzby u detí viď Solomon, George, kapitola 18). Nakoniec, poznamenávame, že detskému rozprávaniu je prisúdená len jedna klasifikácia reprezentácií, hoci obrázky a rozprávanie zahŕňajú dvoch rodičov a observačné nástroje na zisťovanie pripútania sa môžu líšiť v bezpečí-neistote k matke a k otcovi. Z tohto dôvodu, nenazývali by sme dieťa, ktoré vytvára „bezpečné“ príbehy priamo „bezpečne pripútaným“.

Dve semiprojektívne metódy pre dospelých

Oba nástroje, ktoré spomíname v tejto podkapitole boli vyvinuté neskôr než semiprojektívne nástroje pre deti a boli nimi, z časti, inšpirované. Zatiaľ čo prvý nástroj poskytuje hodnotenia bezpečia, druhý je založený na klasifikáciách a kladie dôraz na defenzívne procesy.

The Secure Base Scriptedness measure - “Scenár Bezpečnej Základne“ (H. S. Waters, Rodrigues-Doolabh, 2004) sa zrodil z myšlienky, že detské rozprávania v ASCT by mohli byť hodnotené v zmysle podobnosti prepisom bezpečnej základne (viď re-analýzu vypracovanú H. S. Waters, Rodrigues, Ridgeway, 1998 z prepisov od Brethertona, 1990). Dospelí nie sú požiadaní vytvoriť príbeh o pripútaní, ale majú vytvoriť rozprávanie používajúc slová zo starostlivo vytvorených zoznamov. Slová môžu byť použité v ľubovoľnom poradí, ale každý zoznam, pokiaľ je čítaný po poriadku, navádza na špecifickú konkretizáciu všeobecného alebo prototypického „scenára“ bezpečnej základne (napr. príjemná interakcia prerušená nepríjemnou udalosťou, ktorá je vyriešená efektívnym zásahom vzťahovej figúry).

Predpoklad je taký, že dospelí jednotlivci, ktorí v minulých vzťahoch nadobudli všeobecný bezpečný pracovný model budú „vidieť“ bezpečný vzorec (scenár) v zoznamoch slov. Naopak, dospelí, ktorí „nevedia“ alebo nemajú prístup k tomuto vzorcu budú vytvárať rozprávania, ktoré sa len sčasti alebo vôbec neprispôsobujú vzorcu bezpečnej základne (H. S. Waters, Waters, 2005), v dôsledku nevhodnej alebo nekonzistentnej vzťahovej podpory v minulosti. Táto zdanlivo jednoduchá myšlienka mala zvláštny prínos.

„Bezpečné“ hodnotenia rozprávaní vytvorených na základe štyroch obvyklých zoznamov slov významne vzájomne korelovali. Keďže niektoré zoznamy zahŕňali slová o dvojici rodič-dieťa a iné sa vzťahovali k romantickým párom, predpokladá sa, že zadanie reflektovalo všeobecný pracovný model. Test-retest korelácie zhruba po jednom roku boli vysoko signifikantné (r vyše .50) a značne stabilné (Vaughn, 2007). Signifikantné spojenia medzi hodnotením matky ako bezpečnej základne a škálami koherencie v AAI boli dokázané vo viacerých amerických a medzinárodných štúdiách (Vaughn, 2007), ukazujúc, že tento prístup založený na pracovných modeloch je kompatibilný so zisťovaním bezpečia v AAI. Avšak keďže spomínaný nástroj The Secure Base Scriptedness measure - “Scenár Bezpečnej Základne“ nehodnotí neisté pripútanie, navrhujeme, aby bol používaný u neklinickej populácie.

The Adult Attachment Projective - “Projekcia pripútania dospelého“ (AAP, George, West, 2004) bola ovplyvnená SAT kódovacím systémom, ktorý vyvinuli Solomon, George a De

Jong (1995) na ich adaptáciu originálneho ASCT. Na rozdiel od The Secure Base Scriptedness measure, AAP bola vyvinutá špeciálne pre AAI kategórie (bezpečný, dištancovaný, ustarostený, nevyriešený) vyvinuté M. Mainovou a Goldwynom (1984). Avšak na rozdiel od kategórií v AAI, kódovací systém v AAP je tesne naviazaný na Bowlbyho (1980) teóriu defenzívnych procesov. Ďalší rozdiel je, že AAP vyžaduje, aby participant rozprával príbeh na základe nakreslených scenárov, zatiaľ čo AAI žiada o spomienky z detstva. Napriek tomu, tvorcovia nástroja, na vzorke 144 dospelých rôznych vekových kategórií a zázemí, zistili podstatnú zhodu nástrojov AAP a AAI (kappa = .84; George, 2007).

Participanti sú požiadaní porozprávať príbeh o ôsmych viacvýznamových kresbách, ktoré znázorňujú dyádu dospelý-dieťa, pár dospelých, jednotlivé postavy v rôznych situáciách, pravdepodobne vyvolávajúcich strach v rámci vzťahovej väzby (odlúčenie, samota, zranenie, smrť). Koherentné a konštruktívne vyriešené rozprávania, v ktorých je o protagonistu buď postarané alebo (reagujúc na „opustené“ obrázky) sa spolieha na vlastné vnútorné zdroje, reflektuje a skúma vlastné pocity, indikujú bezpečný postoj. Tieto odpovede sú považované za indikátory „internalizovanej bezpečnej základne“. Dištancované AAP rozprávania zdôrazňujú vyhýbanie sa a odpojenie sa od tém pripútania vo vzťahu, Bowlbym (1980) sú interpretované ako deaktivácia systému vzťahovej väzby. Ustarostené AAP príbehy sa taktiež zameriavajú na odpojenie v rámci vzťahu, ale protagonista je viac pasívny a jeho kolísavý príbeh je ťažké sledovať. Nasledujúc Bowlbyho, George a West považovali ustarostené príbehy ako dôkaz kognitívneho odpojenia afektu od svojho zdroja. Nakoniec, zápletka nevyriešených AAP príbehov obsahuje témy bezmocnosti, straty kontroly, násilia, izolácie; autori toto pripisujú zrúteniu v dôsledku silnej represie, odvolávajúc sa na Bowlbyho (1980) teóriu o „segregovaných systémoch“. Predpokladáme, že AAP môže byť obzvlášť vhodné pre klinickú populáciu, ako sa ukázalo v neurologickej štúdii žien s borderline poruchou osobnosti (Buchheim a kol., v tlači).

Zhrnutie a komentár

Prosíme čitateľa, aby si bol vedomý toho, že náš selektívny prehľad nemôže pokryť (či sa len dotknúť) všetkých podstatných teoretických otázok a empirických prác o vzťahovej väzbe na úrovni reprezentácií, preto uzatvárame túto kapitolu porovnaním kontrastujúcich výsledkov získaných používaním AAI a semiprojektívnych nástrojov. Toto porovnanie prinieslo pozoruhodný a zaujímavý súbor podobností a odlišností relevantných k, ale zároveň rozpútavajúcich debatu o konceptualizácii vnútorných pracovných modelov.

Po prvé, koherentné rozprávanie detí a dospelých o vzťahoch obsahujúcich vzťahovú väzbu (či už produkované v rámci odpovedí na priame otázky o skúsenostiach z detstva alebo v rámci hypotetických situácií pripútania) je indikátorom bezpečia spojeného so vzťahovou väzbou hodnoteným observačnými nástrojmi na zisťovanie kvality pripútania. Avšak, koherentné rozprávania o prežitých skúsenostiach v AAI charakterizujú obe – pozitívne i negatívne vzťahy pripútania, zatiaľ čo koherencia a konštruktívny obsah idú zvyčajne ruka v ruke s rozprávaním dieťaťa a dospelého o hypotetickej situácii. Očakávame toto spojenie v príbehoch detí, pretože „získané bezpečie“ sa zdá byť nepravdepodobne dosiahnuteľné pokiaľ deti stále žijú s rodičmi, ku ktorým sú neisto pripútaní. Zvažujúc fakt, že pre dospelých platí to isté, dospievame k vhodnejšiemu vysvetleniu. Jednotlivci, ktorí zažívali alebo aktuálne zažívajú bezpečný vzťah budú vytvárať pozitívne hypotetické scenáre vzťahovej väzby založené na *zovšeobecnených očakávaniach* alebo vnútorných pracovných modeloch, hoci sú ich aktuálne vzťahy (z času na čas) zanedbávajúce, či bez opatery.

Po druhé, zvažujeme myšlienku o „internalizovanej bezpečnej základni“ predloženú Georgom a Westom (2004) v spolupráci s AAP rozprávaniami o „opustených“ obrázkoch (obrázkoch s jednou figúrou). Vysvetľujúc tento konštrukt, George a West tvrdili, že

udržiavanie blízkosti k vzťahovým figúram v dospelosti sa stáva takmer výlučne vnútorným procesom spojeným s „internalizovanými vzťahovými figúrami“. V reakciách nešpecifikujú, či sa vzťahujú k reprezentáciám svojich vzťahových figúr z detstva, k súčasným vzťahovým figúram alebo k všeobecným pracovným modelom nespájajúcim sa s nijakou špecifickou figúrou. Ich konštrukt pripomína, ale nie je ekvivalentný k výpovedi M. Main (1999), že bezpečne-autonómne pripútaní dospelí „sa cítia bezpečne vo vnútri/sami so sebou“. Prepracujúc toto vysvetlenie, Main a kol. (2005) predpokladali, že „teoreticky, dospelý, ktorého vzťahové figúry sú už po smrti a nemá dostupný žiaden blízky vzťah môže ešte vždy byť bezpečne-autonómne pripútaný a môže vychovať bezpečne pripútaného potomka“. Aj keď si uvedomujeme hodnotu „internalizovanej bezpečnej základne“ a autonómie, veríme, že Bowlby by nepripísal takú silu „stavom mysle“ a všeobecným pracovným modelom bez akejkoľvek aktuálnej podpory. Navyše, podľa definície Main a kolegov, deti nemôžu byť autonómne, pretože potrebujú fyzickú prítomnosť vzťahovej figúry. Toto zatemňuje fakt, že dokonca malé deti dokážu vyjadriť určitý stupeň autonómie v ich vzťahu so vzťahovou figúrou postupne ako nadobúdajú schopnosť prevziať, zvažovať perspektívu svojich rodičov o vzťahoch s jasnými cieľmi a ako sa postupne stávajú schopnejšími existovať mimo vzťahovej figúry, spoliehajúc sa na to, že bude dostupná v čase potreby.

Po tretie, vzhľadom na vyhýbanie sa v rámci vzťahovej väzby, oba - AAI a semiprojektívne - nástroje pre deti a dospelých vyvolávajú odlišné i podobné defenzívne stratégie. Idealizácia vzťahových figúr, považovaná ako za jeden z hlavných znakov dištancovaného pripútania v AAI, nie je badateľná v SAT, ASCT, alebo AAP. Toto vzbudzuje podozrenie, že AAI idealizácia môže vznikať v dôsledku obáv dištancovaných jednotlivcov sebaprezentovať sa, odhaliť o sebe viac v rozhovore tvárou v tvár o vlastných skúsenostiach – pravdepodobne indikujúc istú formu klamania seba samého, pokus prezentovať sa v pozitívnom svetle. Main a kolegovia (2005) navrhli, že validita AAI nezáleží na tom, ako sú vysvetlené dôvody podstatné pre proces idealizácie, ale preskúmanie tejto otázky je dôležité pre teóriu. Naopak, devalvačné pocity v rámci vzťahovej väzby sú prítomné v AAI, ASCT, AAP; počas SAT však deti, ktoré boli vyhýbavé v ranom detstve označili dieťa na obrázku ako smutné z odlúčenia, ale neschopné zakročiť.

Po štvrté, zápletka dezorganizovaných SAT a ASCT príbehov a nevyriešených AAP rozprávaní obsahujú veľa zobrazení bezmocnosti, straty kontroly, násilia a opustenia. Pohotovosť s akou niektoré deti a dospelí vytvárajú príbehy vzbudzuje otázku, prečo ukazovatele dezorganizácie počas AAI sú jemné a prchavé, zatiaľ čo v projektívnych metódach sú také nápadné. Tieto zistenia nám kladú otázku, či jednotlivci, ktorí vytvárajú tieto príbehy majú tiež denné snenia plné chaotických fantázií, pravdepodobne prameniace z disociovaných pracovných modelov. Toto by znamenalo, že ich vnútorný život je oveľa viac rušivý než sa zdá z prchavých indikátorov dezorganizácie vzťahovej väzby počas AAI.

Všeobecnejšie, usudzujeme, že hodnotenie špecifických vzťahov prostredníctvom rozhovorov, projektívnymi testami, alebo pozorovaním nikdy neprinesú „čisté“ vhľady o špecifických alebo všeobecných pracovných modeloch v dôsledku obojsmerného vplyvu medzi nimi (Sroufe, 2005). Napriek silnému dôkazu, že AAI reflektuje všeobecné stanovisko, domnienky o tomto stanovisku sa musia spoľahnúť na opisy špecifických vzťahov a môžu poskytnúť tiež vhľady do týchto konkrétnych vzťahov. Navyše, vývojová fáza, na ktorej začína byť vhodné hovoriť o všeobecných pracovných modeloch vzťahovej väzby a spôsoboch ako konceptualizovať komplexnosť takýchto modelov nie sú zatiaľ dokázané. Do konca raného detstva bezpečné hodnotenia vzťahových príbehov predpovedajú vyššiu pravdepodobnosť pocitu seba-hodnoty a kvalitu vzťahov s rovesníkmi a vychovávateľmi v škôlke (Cassidy, 1988; Gullon-Rivera, 2008). V tomto veku, vzťahové príbehy dieťaťa môžu byť spojené so všeobecným ponímaním rovesníkov ako viac či menej dôveryhodných (Sues, Grossman, Sroufe, 1992). Na druhej strane, keď v detstve začne byť jeden z prístupov

(dôverujúci, vyhýbavý, ambivalentný, dezorganizovaný) dominantnejší, ak je dieťa vystavené zároveň bezpečnému a neistému vzťahu s rodičmi, zostáva jeho štýl pripútania naďalej „čistý“. Je evidentné, že rozdielne nástroje hodnotenia vzťahovej väzby odhaľujú rozdielne aspekty vnútorných pracovných modelov indivídua, špeciálne vzhľadom k vyhýbaniu a dezorganizácii. Tieto zistenia vyžadujú integráciu do kompletného a koherentného obrazu. Nakoniec, náš prehľad navrhuje, že hodnotenia používajúce rozprávanie môžu byť efektívne ako ukazovatele všeobecných pracovných modelov, pretože evokujú opisy interakcií v rámci pripútania v špecifických kontextoch, na rozdiel od žiadania jednotlivca, aby hodnotil všeobecné vety ako „Moja matka ma miluje.“ Pravdepodobne, môžeme jednoduchšie dospieť k informácii o rozdieloch v organizácii pracovných modelov participanta žiadajúc ho, aby popísal zapamätané alebo predstavované (zakotvené alebo pociťované) interakcie v špecifických vzťahoch so vzťahovou väzbou.

Záverečné konštatovanie

Na to, aby sme urobili pokrok v rozpracovávaní a ujasňovaní konštruktu pracovných modelov a na to, aby sme podporili nové objavy vo výskume reprezentácií vzťahovej väzby, výrazne podporujeme spoluprácu s výskumníkmi, ktorí sa venujú štúdiu pamäti a rozprávaniu príbehov u detí a dospelých. Potrebujeme dospieť k hlbšiemu poznaniu vývinu a fungovania kolaborujúcich mozgových systémov, ktoré Bowlby zahrnul do kategórie „vzťahový behaviorálny systém“, a ku ktorému sa neskôr vzťahoval ako k „systému sprostredkujúcemu pripútanie“ (1980). Tieto systémy umožňujú reprezentačné a empirické procesy a sú nimi striedavo ovplyvnené. Nové pokroky v klinickej a sociálnej psychológii, rovnako ako v neurovede, môžu poskytnúť užitočné konštrukty a zistenia na rozšírenie a prečistenie myšlienok o defenzívnych procesoch, ako ich nazval Bowlby (1980); môžu nám rovnako pomôcť dozvedieť sa viac o mnohých faktoroch, ktoré zodpovedajú za zmenu pracovných modelov, či už v bezpečnom alebo neistom smere a či už postupne alebo prudko (Mikulincer, Shaver, kapitola 23). Ťaženie z bohatých AAI textov by bolo tiež užitočné.

Nakoniec sa cítime prinútení zmieniť tiež obavy o tom, čo by sa mohlo zdať ako jedno-hlas, ktorý kladie dôraz na rolu reprezentácií vzťahovej väzby, či už sú konceptualizované ako pracovné modely alebo stavy mysle. Metódy (semiprojektívne alebo rozhovorové) na zisťovanie pripútania sú aktuálne používané na vysvetlenie mentálneho zdravia, regulácie emócií jednotlivca. Aj keď sa pozorujú interakcie členov dvojice naraz a obaja členovia sú podrobení rozhovoru, výskumník/psychológ najčastejšie hodnotí odpovede každého z nich oddelene skôr než by skúmal fungovanie partnerov, kde sa pracovné modely vzájomne prepletajú. Podobne, návrhy, že bezpečne-autonómni jednotlivci sú „bezpeční sami so sebou“ (Main, 2005) alebo, že sa spoliehajú väčšinu času na „internalizovanú bezpečnú základňu“ (George, West, 2004) môžu viesť k zveličenej myšlienke o rozsahu, v ktorom reprezentácie vzťahovej väzby samé o sebe, bez aktuálnych podporujúcich vzťahov, umožňujú spoľahnutie na seba.

Odporúčame klásť dôraz na prístup k dyádam. Inkoherentné, konfliktné reprezentácie pozorované u neisto pripútaných môžu byť charakterizované ako seba-ochranné a teda adaptívne z jedného pohľadu (napr. defenzívne vylúčenie anxietu provokujúcich myšlienok spojených s vzťahovou väzbou). Avšak, podobné správania sú považované za maladaptívne pre konštruktívnu komunikáciu v rozvíjajúcich sa vzťahoch pripútania. Na rozdiel, koherentné a otvorené procesy reprezentácií v bezpečných vzťahoch nielen podporujú sebadôveru a autonómiu, ale aj podporujú vzťah sám o sebe, ktorý bude pravdepodobne viac uspokojivý pre oboch členov vzťahovej dvojice.

Konspekt vypracovala: Zuzana Manťová

6. Teória attachmentu v modernom evolučnom systéme

Attachment Theory within a Modern Evolutionary Framework

Jeffry A. Simpson
Jay Belsky

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Rozšíreným názorom je, že zvieratá sú predovšetkým spoločenské tvory, a že sa necítia dobre, keď sú osamotené a naopak cítia sa dobre v spoločnosti ostatných. Ale pravdepodobnejšie je, že ako prvé sa vyvinuli práve tieto pocity preto, aby boli zvieratá nútené žiť v skupine a tým aj profitovali z tesnej blízkosti ostatných...Tí jedinci, ktorí zažívali najväčšie uspokojenie zo života v skupine sa mohli vyhnúť rôznym nebezpečenstvám, naproti tomu jedinci, ktoí sa menej zaujímali o svojich druhov a žili osamote, zahynuli častejšie.

DARWIN (1871/1981, č. 1, s. 80)

Ako napovedá citát, Charles Darwin by mohol byť prvým teoretikom attachmentu. Hoci je dôraz kladený na „spoločnosť“ (namiesto na významné osoby v živote jedinca) a na „druhov“ namiesto (namiesto vzťahových postáv), Darwin bol azda prvým vedcom, ktorý si uvedomil hĺbku, do akej je ľudská sociálna prirodzenosť produktom selekčného tlaku. John Bowlby, ktorý obdivoval Darwinovu teoretickú víziu a bol jedným z jeho životopiscov (viď Bowlby, 1991), strávil väčšinu svojej skvelej kariéry pokračovaním intelektuálneho smeru, ktorý začal Darwin. Integráciou myšlienok z Darwinovej evolučnej teórie prostredníctvom prírodného výberu, teórie objektových vzťahov, teórie riadenia systémov, evolučnej biológie a vedných odborov etológie a kognitívnej psychológie, vytvoril Bowlby (1969/1982, 1973, 1980) úžasnú syntézu spoločenského a osobnostného vývoja počas života - teóriu attachmentu. Hlavnými dôvodmi, prečo je teória attachmentu dnes natoľko unikátna, plodná a význačná, je jej hlboká intelektuálna previazanosť k princípom evolúcie.

V skutočnosti je teória attachmentu jednou z niekoľkých strednoúrovňových (middle-level) evolučných teórií. Bowlbyho záujem o kognitívne, emocionálne a behaviorálne väzby, ktoré viažu jedného človeka k druhému začal pozorovaním. Vo všetkých ľudských kultúrach a u väčšiny druhov primátov mladí a zraniteľní jedinci prejavujú špecifické sekvencie reakcií nasledujúce po odlúčení od ich staršieho, či múdrejšieho opatrovateľa. Okamžite po odlúčení väčšina detí silne protestuje, najčastejšie plače, kričí, prejavuje výbuchy hnevu pri hľadaní opatrovateľov. Bowlby sa domnieval, že rázny protest počas raných fáz neprítomnosti opatrovateľa je dobrou iniciálnou stratégiou na zabezpečenie prežitia, obzvlášť vo vývojovo nezrelých a vysoko závislých štádiách. Intenzívny protest obvykle pritiahne pozornosť rodiča k dieťaťu, ktoré bolo v evolučnej histórii vystavené ublíženiu predátorom, ak bolo ponechané osamote.

Ak sa im hlasným a trvalým protestom nepodarí privolať opatrovateľa, vstupujú deti do druhého štádia - zúfalstva, počas ktorého klesá ich motorická aktivita a utíchnu. Bowlby si uvedomil, že z evolučného hľadiska je táto skľúčenosť dobrou „druhou“ stratégiou na podporenie prežitia. Nadmerný pohyb by mohol viesť k nehode alebo zraneniu a hlasný protest v kombinácii s pohybom priťahuje predátorov. Takže, ak zlyhal pokus o privolanie opatrovateľa protestom, nasledujúcou najlepšou stratégiou je vyhnúť sa akcii, ktorá môže zvýšiť riziko sebaublíženia alebo napadnutia predátorom.

Bowlby zbadal, že po období zúfalstva deti, ktoré nie sú opäť so svojim opatrovateľom, vstupujú do tretieho a posledného štádia - detachment (odpútanie). Počas tejto fázy sa začína dieťa vracať k normálnej aktivite bez opatrovateľa, učiac sa správať nezávislým a na seba sa spoliehajúcim spôsobom. Bowlby (1969/1982) postuloval hypotézu, že funkcia detachmentu je umožniť vytvorenie vzťahovej väzby s novými opatrovateľmi. Zdôvodnil to tým, že emocionálne väzby s predchádzajúcimi opatrovateľmi musia byť čiastočne, ak nie úplne uvoľnené, predtým ako sa vytvoria nové. Z pohľadu evolúcie, detachment umožňuje dieťaťu vzdať sa starých väzieb a začať proces formovania nových s opatrovateľmi, ktorí by mohli byť ochotní poskytnúť zdroje potrebné na prežitie.

Bowlby veril, že kognitívne, emocionálne a behaviorálne reakcie charakterizujúce každé štádium odhaľujú zapojenie vrodených pripútavacích systémov. Dôvod, prečo sa vyvinul pripútavací systém a zostal tak hlboko vpečatený v ľudskej prirodzenosti je ten, že poskytoval dobré riešenie jedného z najskľučujúcejších adaptačných problémov, s ktorými sa stretávali naši predkovia: ako zvýšiť pravdepodobnosť prežitia v najnebezpečnejších rokoch sociálneho a telesného vývoja. Vedený Darwinom, Bowlby veril, že systém pripútania bol geneticky „upevnený“ u mnohých druhov prostredníctvom intenzívnej selekcie počas evolučnej histórie.

U Bowlbyho a ostatných raných teoretikov attachmentu sa pravdaže vyskytli obmedzenia v pochopení a aplikácii evolucionistického myslenia, z ktorých mnohé Bowlby počas vývoja teórie attachmentu upravil (viď Belsky, 1999; Bowlby,1969/1982; Simpson, 1999). Jedným nedostatkom bolo Bowlbyho počiatočné zameranie sa na prežitie jednotlivých druhov, nie jednotlivcov. Druhým nedostatkom bolo jeho mimoriadne sústredenie na úlohu attachmentu v zabezpečení prežitia viac ako na jeho dopad na rozdiely v reprodukcii. Na posilnenie reprodukčnej spôsobilosti sa musia jedinci nielen dožiť reprodukčného veku, ale si musia aj úspešne nájsť partnera a vychovať deti, ktoré si následne musia nájsť vlastného partnera a vychovať vlastné deti, a tak ďalej. Našťastie, ako uvidíme, súčasní teoretici attachmentu presunuli pozornosť na fenomény, ktorými sú attachment a procesy v detstve systematicky prepojené s prejavmi rôznych reprodukčných stratégií v dospelosti (Belsky, 2007; Belsky, Stwinberg, & Draper, 1991; Chisholm, 1996, 1999). A keďže sa jedinci nemôžu rozmnožovať bez toho, aby sa dožili reprodukčného veku, bol Bowlby natoľko múdry, že tieto nevyhnutné podmienky vedúce ku konečnej reprodukčnej spôsobilosti zahrnul do základov teórie attachmentu.

Raní teoretici attachmentu tiež zastávali mylné stanovisko, že posledné prostredie z „prostredia evolučnej adaptácie“ (EEA- „environment of evolutionary adaptedness“) bolo priaznivé a preto jeho následkom vznikol bezpečný „druhovo špecifický“ typ attachmentu (viď Ainsworthová, 1979; Main, 1971). EAA však pravdepodobne nebolo natoľko nemenné, bohaté na zdroje a priaznivé, ako sa domnievali raní teoretici vzťahovej väzby (Edgarton, 1992; Foley, 1992). To znamená, že neexistoval jediný typ attachmentu, ktorý bol primárny a druhovo špecifický. Ako neskôr uvidíme, osvojenie si rôznych štýlov attachmentu (u detí) alebo rôzneho zamerania (u dospelých) v skutočnosti predstavuje vyvinutú, vopred nepremyslenú taktiku, ktorá slúži na zlepšenie reprodukčnej spôsobilosti, ktorá je reakciou na špecifické prostredie, v ktorom organizmus vyrastá a vyvíja sa. „Reprodukčná spôsobilosť“ odráža mieru, do akej sú gény jedinca prítomné u jeho potomkov. Koncept „inkluzívnej

zdatnosti“ (viď nižšie) osvetľuje dôležitý rozdiel medzi génmi prezentujúcimi sa u priamych potomkov (čiže u detí) a génmi prezentujúcimi sa u nepriamych potomkov (vnúčatá, netere a synovci). Z evolučného hľadiska je maximalizácia evolučnej a inkluzívnej zdatnosti cieľom žijúcich organizmov vrátane človeka.

V 50-60-tych rokoch 20. storočia, keď začal Bowlby formulovať teóriu vzťahovej väzby, bola azda najväčším problémom situácia v oblasti evolucionistického myslenia. Základy teórie attachmentu boli položené dávno predtým ako vznikli dôležité „stredno-úrovňové“ evolučné teórie. Boli to teórie zaoberajúce sa hlavnými adaptačnými problémami, s ktorými bolo ľudstvo konfrontované v rôznych štádiách života počas evolúcie. Keďže tie boli predstavené začiatkom a v polovici 70-tych rokov 20. st., preto keď Bowlby začal stavať princípy svoje teórie vzťahovej väzby, nebol príliš zasvätený do toho, čomu dnes hovoríme „moderná“ evolucionistická perspektíva. Donedávna bolo len málo moderných evolučných teórií strednej úrovne prepojených s hlavným prúdom teórie a výskumu attachmentu. Dúfame, že sa nám podarí podporiť tento proces.

Ústredným cieľom tejto kapitoly je postaviť teóriu vzťahovej väzby do modernej (neodarwinovskej) evolučnej perspektívy. Ako uvidíte, moderná evolučná perspektíva zahŕňa množstvo teórií, princípov a predpokladov, ktoré zdieľajú spoločnú premisu: že väčšina ľudskej mysle a ľudského spoločenského správania odráža adaptáciu na hlavné prekážky inkluzívnej zdatnosti, s ktorými sa ľudstvo opakovane stretlo počas evolučnej histórie.

Kapitola je rozdelená na sedem častí. Prvá časť stručne sumarizuje teoretický vývoj, ktorý mení pôvodnú Darwinovu (1859, 1871/1981) teóriu prírodného výberu na moderné evolučné stanovisko. Takisto sa zamýšľame nad tým, kam do hierarchie evolučných princípov a stredno-úrovňových teórií zapadá teória vzťahovej väzby. Druhá časť popisuje hlavné adaptačné problémy, ktoré museli naši predkovia prekonať v prostredí existujúcom zhruba pred 100 000 rokmi. S dôrazom na antropologický dôkaz kmeňov lovcov – zberačov zadefinujeme najcharakteristickejšie črty vtedajšeho spoločenského EEA.

Tretia časť sa zameriava na to ako dve hlavné zložky teórie attachmentu- normatívna zložka a zložka individuálnej odlišnosti- zapadajú do moderného evolucionistického pohľadu ľudského správania. Pri normatívnom attachmente stručne zhrnieme druhovo špecifickú tendenciu, prostredníctvom ktorej sa vyvíja vzťahová väzba a rozvíja sa počas celého života. Rôzne typy vzťahovej väzby vznikajú ako adaptívne, ekologicky podmienené behaviorálne stratégie, ktoré môžu uľahčiť reprodukciu v dospelosti a ktoré sú dané prostredím, kde bude jedinec pravdepodobne v dospelosti žiť.

Štvrtá časť sa zameriava na ďalšiu hlavnú stredno-úrovňovú teóriu evolúcie - Triversovu (1974) teóriu konfliktu rodič – potomok. Táto teória vysvetľuje viaceré fenomény súvisiace s attachmentom, vrátane toho ako a prečo sa rodičia a deti vyrovnávajú s otázkou odstavenia od dojčenia, rodičovskej investície a eventuálnej nezávislosti dieťaťa. V piatej časti sumarizujeme a hodnotíme viaceré modely attachmentu/životnej histórie. Väčšina z nich hovorí o tom, ako a prečo rôzne typy pripútania v detstve ovplyvňujú spoločenský a osobnostný vývoj vyúsťujúci do rôznych reprodukčných stratégií v dospelosti. V posledných dvoch častiach poukazujeme na niektoré dôležité nevyriešené otázky a sľubné nové smery vo výskume a ponúkame záverečné komentáre.

Miesto teórie attachmentu v modernom evolucionistickom myslení

Hoci naďalej zostáva Darwinova teória jednou z najväčších úspechov v histórii vedy, z pohľadu súčasných znalostí, ktoré určujú moderný evolučný názor, je jeho teória nekompletná a nepresná.

Darwinove názory boli obmedzené viacerými faktormi. Po prvé, jeho teória predchádzala naše chápanie génov a spôsobov dedičnosti. Mendelov pioniersky výskum dedičných vlastností u rastlín, hoci bol po prvý krát publikovaný v r. 1866, ešte nebol pochopený, nieto ocenený až do prelomu 19. a 20. storočia. Po druhé, pretože Darwin sa nezameral na gény ako

základné jednotky, pomocou ktorých funguje prirodzený výber, nedokázal vysvetliť, prečo sa niektoré organizmy správajú takým sebaobetujúcim alebo nereproduktívnym spôsobom. Táto záhada nebola vyriešená, až do doby, kým Hamilton (1964) nepredstavil a neposkytol presvedčivý empirický dôkaz konceptu inkluzívnej (reprodukčnej) zdatnosti (t.j. poznatok, že replikáciu rôznych génov skutočne riadi evolúcia). Po tretie, Darwin len hmlisto chápal ako pohlavné rekombinácie a genetické mutácie vytvárajú variácie, z ktorých sú vybrané tie s lepšou špecifickou adaptáciou a tiež nové druhy. Po štvrté, Darwin plne nedocenil mieru do akej je špecifická adaptácia spojená ako s prínosom, tak jeho cenou zaň. Podobne, ako mnohí teoretici v tom období, sa viac zameriaval na prínos získaný adaptáciou a nebral úplne do úvahy potenciálne náklady (viď Cronin, 1991). Darwinovi jeho brilantnosť umožnila načrtnúť, ako by mohli fungovať spôsoby prirodzeného výberu bez toho, aby mal možnosť využiť všetky tieto poznatky.

Vznik moderných evolučných teórií

Celé storočie po tom, ako Darwin publikoval svoju druhú knihu „Pôvod človeka“ (1871), ktorá sa stala medzníkom, existoval v evolucionistických vedách len malý pokrok. Tento stav sa zmenil až v polovici 60–tych rokov 20. st. S rozvojom teórie inkluzívnej (reprodukčnej) zdatnosti, predstavil Hamilton (1964) pojem príbuzenskej selekcie. Tým, že za primárnu jednotku, na základe ktorej funguje selekcia považoval gény a nie individuálne organizmy, vyriešil najväčší paradox, ktorý Darwin nikdy neodhalil. A to prečo v evolučnom zápase o reprodukčnú zdatnosť sa niektoré organizmy vzdajú reprodukcie, aby napomohli reprodukčnému úsiliu ich biologických príbuzných?

Hamilton vyriešil tento rébus tým, že si uvedomil, že celková (inkluzívna) zdatnosť jedinca závisí na jeho alebo jej vlastných reprodukčných výsledkoch a naviac na celkových reprodukčných výsledkoch všetkých príbuzných, ktorí zdieľajú určitý podiel génov tohto jedinca. Ak sú gény jednotkou, na ktorej funguje selekcia a ak môžu jedinci napomôcť reprodukčným výsledkom svojich biologických príbuzných, môže dôjsť k situácii, kedy môže jedinec obetovať za nevyhnutných okolností svoje reprodukčné výsledky, vrátane svojho života, aby napomohol reprodukcii blízkeho príbuzného. Na rozdiel od Darwina, Hamilton dokázal vypočítať pravdepodobnosť s akou budú páry jednotlivcov zdieľať pôvodné gény. V priemere zdieľajú rodičia polovicu génov s deťmi, vlastní súrodenci majú polovicu génov rovnakých, starí rodičia majú ¼ génov rovnakých so svojimi vnúčatami, tety a ujovia zdieľajú ¼ génov so svojimi synovcami a neterami a prvostupňoví bratranci zdieľajú navzájom 1/8 svojich génov.

Na základe týchto vedomostí Hamilton potvrdil, že seba-obetujúce správanie môže vznikať v situáciách, kde je cena nižšia ako prínos, ktorý sa dosiahne, krát stupeň príbuzenského vzťahu daného jedinca k inému (t.j. altruistické správanie sa môže vyskytnúť, keď C je menšie ako Br, kde C = cena (náklady), B= zisk (benefit) a r = stupeň príbuzenstva; viď Simpson, 1999). Napríklad, hoci by bolo pochopiteľné obetovať život jedinca, ak sa zachránia prinajmenšom 2 biologické deti (z ktorých každé má 50% rodičovských génov), musel by dotyčný zachrániť oveľa viac synovcov a neterí (ktoré nesú menej génov), aby dosiahol rovnaký zisk. Hamiltonov intelektuálny objav poznačil počiatky moderného evolučného názoru. V skutočnosti je teória inkluzívnej zdatnosti ústrednou teóriou prirodzeného výberu, od ktorej sú odvodené v podstate všetky strednoúrovňové evolučné teórie. Hoci Bowlby necitoval Hamiltonov výskum (1969/1982), jeho prvá štúdia o attachmente svedčí o tom, že je jednou z prvých strednoúrovňových evolučných teórií. Bowlby sa v rozvíjajúcej sa teórii attachmentu snažil pochopiť a vysvetliť to, ako predkovia úspešne „vyriešili“ prvú zásadnú prekážku inkluzívnej zdatnosti - ako prežiť nebezpečenstvá a nástrahy detstva.

V 70-tych rokoch nasledovali viaceré dôležité teoretické pokroky, na čele ktorých často stál Robert Trivers. V r. 1971 predstavil teóriu recipročného altruizmu, ktorá vysvetľuje prečo organizmy, ktoré majú zdedené „sebecké“ gény môžu niekedy kooperovať aj s nepríbuznými jedincami. Trives načrtol niektoré špecifické podmienky, za ktorých selektívny recipročný altruizmus môže napomôcť individuálnej inkluzívnej zdatnosti. Axelrod (1984) následne demonštroval ako stratégia pomoci druhým „quid pro quo“ – (t.j. stratégia oko za oko, zub za zub) sa môže vyvinúť a zostať stabilnou alternatívou ku kompetitívnym stratégiám.
V r. 1972 Trivers predstavil teóriu rodičovského investovania a pohlavného výberu. Podľa tejto teórie rozličné množstvo rodičovských investícií do detí určuje pohlavný výber, čo vysvetľuje, prečo sa samičky a samčekovia rôznych druhov líšia určitými telesnými vlastnosťami (napr. relatívnou veľkosťou tela) a behaviorálnymi charakteristikami (napr. agresivitou). Trivers (1972) tvrdil, že druhy, kde počiatočná investícia u jedného pohlavia zaberá viac času, úsilia, zdrojov a energie na vznik a vychovanie potomka (zvyčajne u ženy, v prípade ľudí), druhé pohlavie (zvyčajne muž) musí súperiť, aby vytvorilo pár s viac-investujúcim pohlavím. Intenzívne súperenie medzi pohlaviami, do ktorého to vyústi, by malo viesť k vytvoreniu niektorých telesných, behaviorálnych a emocionálnych rozdielov, ktoré existujú medzi pohlaviami.
V r. 1974 predstavil Trivers teóriu konfliktu rodič - potomok. Táto teória vysvetľuje prečo rodičia a ich deti - jedinci, ktorí zdieľajú polovicu ich génov a tým by mali byť spoločne zaangažovaní v odovzdávaní ich budúcim generáciám - prekonávajú konflikt. Ich vlastný individuálny záujem nie je identický. Pretože teória konfliktu rodič - potomok má viaceré fascinujúce dôsledky na to ako sú chápané rôzne typy attachmentu medzi deťmi a ich opatrovateľmi, venujeme sa podrobnostiam nižšie.

V posledných rokoch sa stala dominantnou teória životnej histórie (teória životných etáp) (LHT; Charnov, 1993; Clutton- Brock, 1991; Stearns, 1976, 1992; Williams, 1966), ktorá zjednocuje pohľady na evolučné teórie. Aby boli jedinci schopní zanechať potomkov, musia počas života vyriešiť mnohé problémy spojené s prežitím, rastom, vývojom a reprodukciou. V závislosti od životných okolností môže jedinec čas, úsilie a energiu, ktoré má, venovať telesným silám (t.j. investícia do rastu a rozvoja tela jedinca, aby uľahčil prežitie pri neskoršej reprodukcii), reprodukčnému úsiliu (t.j. vyhľadávaniu, dvoreniu a udržaniu si vhodného partnera) a rodičovskému úsiliu (t.j. tehotenstvu, pôrodu, postnatálnej starostlivosti a učeniu/socializácii). LHT upresňuje, ako si jedinci môžu najlepšie rozdeliť telesné a reprodukčné sily, ktoré sú dané minulými, súčasnými a predpokladanými (budúcimi) životnými okolnosťami.

Teória attachmentu v hierarchii evolučných teórií

Teória inkluzívnej zdatnosti, ktorá zahŕňa Darwinov koncept zdatnosti určovanej reprodukciou jedinca (t.j. priami potomkovia - deti) ako aj Hamiltonovo poňatie – čiže reprodukcia biologických príbuzných jedinca (t.j. nepriami potomkovia – vnúčatá, netere a pod.), je nadradenou teóriou evolúcie, od ktorej sa odvíjajú takmer všetky evolučné teórie strednej úrovne. Strednoúrovňové teórie, z ktorých sa každá zaoberá špecifickými problémami adaptácie, ktorým muselo ľudstvo čeliť počas evolučnej histórie, stoja o stupienok nižšie ako teória inkluzívnej zdatnosti, ktorá je viac špecifická a menej všeobecná. Ako sme uviedli vyššie, niektoré z hlavných strednoúrovňových teórií sú recipročné teórii altruizmu (Trivers, 1971), teórii pohlavného výberu a rodičovských investícií (Trivers, 1972), teórii konfliktu rodič- potomok (Trivers, 1974) a teórii vzťahovej väzby (Bowlby, 1969/1982). Pretože sa zameriava na to, akým spôsobom si jedinci môžu rozdeliť svoje obmedzené zdroje počas celého života, LHT (Charnov, 1993; Stearns, 1992) kombinuje

a spája rôzne teórie strednej úrovne. Každá z teórií strednej úrovne obsahuje malú množinu základných princípov, ktoré vychádzajú z poznatkov z najbližšej nižšej úrovne (viď Simpson, 1999). Väčšina evolucionistických hypotéz a predpovedí je odvodených z týchto základných princípov.

Napríklad teória pohlavného výberu a rodičovských investícií zahŕňa dva hlavné princípy relevantné pre výber partnera. Teória hovorí, že výber partnera je daný mierou pravdepodobnosti, že daný partner (1) bude dobrým investorom a bude schopný zabezpečiť budúcnosť potomka a (2) má žiadúce vlastnosti (t.j. fyzickú príťažlivosť alebo iné atraktívne vlastnosti), ktoré môžu byť odovzdané potomkom geneticky (Gangestad & Simpson, 2000). Z týchto princípov sú potom odvodené špecifické prognózy a hypotézy. Teória attachmentu má dva základné teoretické komponenty. Normatívny komponent teórie attachmentu vytvára predikcie relatívne univerzálnych, stabilných vzorcov správania, predovšetkým v situáciách, keď sa jedinec cíti chorý, unavený, vystrašený alebo znepokojený (Bowlby, 1969/1982). Komponent individuálnych rozdielov vytvára predikcie o ontogenetickom pôvode a vývojových následkoch rôznych vzorcov a spôsobov (štýlov) attachmentu, vrátane toho, prečo by mal byť každý z týchto štýlov „adaptívny“ v určitom prostredí.

Hoci bola každá strednoúrovňová evolučná teória zameraná na konkrétny adaptačný problém, mnohé z nich majú sa prekrývajú v dopadoch na spoločenské správanie. Napríklad teória príbuzenskej selekcie tiež určuje, kedy by mohol vzniknúť konflikt medzi rodičmi a ich deťmi, teória konfliktu rodič - potomok definuje kedy sa recipročný altruizmus môže objaviť medzi rôznymi skupinami rodičov; a o teórii recipročného altruizmu hovoríme vtedy keď sa muži a ženy snažia získať spoločenský status v rámci skupiny (viď Simpson, 1999). Toto kladie dôraz na zásadný bod: pre niektoré fenomény neexistuje len jediná evolučná prognóza, obzvlášť, keď je možné aplikovať viaceré konkurenčné teórie strednej úrovne (viď Buss, 1995).

Stabilné rysy EEA

Aby sme jasnejšie pochopili kontext, v ktorom sa systém attachmentu vyvinul a problémy, na „riešenie“ ktorých bol vyvinutý, musíme brať do úvahy fyzikálne a sociálne prostredie, ktoré ľudia pravdepodobne obývali v priebehu evolúcie. Hoci teoretici attachmentu sa tak trochu dohadujú, aké by mohlo byť EEA (obzvlášť fyzikálne EEA; viď Bowlby 1969/1982), menší dôraz bol kladený na sociálne EEA (s výnimkou, viď Brewer & Capotael, 1990, 2006). Nanešťastie nepoznáme mnohé detaily o prostredí, v ktorom žili naši predkovia. To, čo vieme, je že obývali množstvo geografických a klimatických prostredí, od vyprahnutých a pustých púští až po bujné tropické džungle. Tým pádom neexistovalo len jedno EEA, už vôbec nie jednoliate fyzikálne prostredie. Sociálne prostredie, v ktorom sa väčšina ľudí vyvíjala však zrejme malo niektoré zhodné a stabilné rysy (viď Simpson, 1999).

Počas dlhého obdobia evolúcie boli ľudia lovcami a zberačmi (Cronk, 1999, Kelly, 1995). Antropologické pozorovania súčasných domorodých kmeňov lovcov a zberačov, ako napríklad afrického kmeňa Kung San, Inuitov v Antarktíde, či Ache v Paraguaji a Aborigénov v Austrálii poskytujú azda ten najlepší príklad toho, ako mohli žiť kmene našich predkov. Po tisícky generácií žili naši predkovia v malých, vzájomne spolupracujúcich skupinách (Brewer & Caporael, 1990, Eibl Eibesfeldt, 1989). Väčšina ľudí v kmeni bola biologicky príbuzná s iným členom a s cudzincami sa stretávali veľmi zriedka, pravdepodobne počas medzikmeňových obchodov či vojny (Wright, 1994). Hoci ľudia príležitostne migrovali dnu či von z ich rodnej skupiny, väčšina zostávala v tom istom kmeni po celý život.

Väčšina mužov a žien tvorila dlhodobé párové vzťahy (Cronk, 1999), ale bežnou bola pravdepodobne aj viacnásobná monogamia (Fisher, 1992). Deti sa zvyčajne rodili s odstupom 4 rokov a boli vychovávané so značnou podporou širokej rodiny a azda aj

nepríbuzných (Wright, 1994); len málo detí bolo vychovávaných výlučne ich biologickými rodičmi. V skutočnosti boli ľudia pravdepodobne „spolupracujúci vychovávatelia“, ktorí sa delili o výchovu detí s príbuznými (Hrdy, 1999, 2005). Mladšie deti pravdepodbne trávili väčšinu času so staršími deťmi (Eibl Eibesfeldt, 1989). Ako muži tak aj ženy sa venovali zabezpečovaniu potravy, muži ako lovci, ženy ako zberačky (Wood & Eagly, 2002). Zatiaľ čo niektoré predpoklady sú špekulatívnejšie ako iné, ľudská myseľ sa pravdepodobne vyvíjala tak, aby sa dokázala vyrovnať s problémami prostredia, ktoré malo tieto rysy. V skutočnosti mohol byť život v malej kooperujúcej skupine hlavnou stratégiou prežitia u ľudí v minulosti (Brewer& Caporael, 1990). Ak sa snažíme o zaradenie teórie attachmentu v evolučnom rámci, musíme tieto možné rysy EEA brať do úvahy.

Normatívny komponent a komponent individuálnych odlišností attachmnetu

Ako sme už spomínali, teória attachmentu má dva základné komponenty: (1) normatívny komponent, ktorý sa snaží hľadať modálne alebo druhovo špecifické vzorce a stupne attachmentu u ľudí (napr. „ako a prečo bola vytvorená vzťahová väzba?“); a (2) komponent individuálnych odlišností, ktorý sa pokúša vysvetliť odchýlky od modálnych alebo normatívnych vzorcov a stupňov (napr. „ako a prečo existujú rôzne typy vzťahovej väzby?“). Snaha vysvetliť druhovo - špecifické vzorce správania ako aj predikovateľné individuálne odlišnosti je charakteristická pre väčšinu evolučných teórií strednej úrovne (Simpson, 1999). Bowlby a Ainsworthová v skutočnosti ako prví spomedzi evolučných teoretikov strednej úrovne rozpoznali potrebu vysvetliť nielen normatívny spôsob správania, ale takisto individuálne odlišnosti.

Normatívne rysy attachmentu

Existuje niekoľko normatívnych rysov attachmentu, z ktorých tri majú obzvlášť dôležité spojenie s evolučnými princípmi: zjavná „synchronizácia“ v reakciách/správaní detí - rodičov počas úvodných mesiacov života; potreba malých detí udržiavať kontakt a vyhľadávať blízkosť svojich rodičov a základné štádiá, cez ktoré dochádza k vývinu vzťahovej väzby.

Synchronizovaná spôsobilosť

V porovnaní s ostatnými druhmi sa ľudské mláďatá rodia nevyvinuté a nezrelé (Kaplan, Lancaster, & Hurtado, 2000). Avšak už od okamihu narodenia sú schopné tvoriť väzby so svojimi opatrovateľmi (viď Simpson, 1999). Navyše, viaceré popôrodné reakcie matiek sa javia ako synchronizované s reakciami ich novorodencov, čo napomáha formovaniu ranej väzby medzi dieťaťom a matkou. Systém, ktorý synchrónne funguje na princípe „zámka a kľúč“ medzi dvomi kodependentnými jedincami zvyčajne svedčí o známkach rozvinutej adaptácie (Andrews, Gangestad, & Matthews, 2002).

Napríklad u matiek dochádza okamžite po pôrode k vyplaveniu hormónov, účinkom ktorých cítia eufóriu a sú vnímavé na emočné väzby, napriek tomu, že sú vyčerpané z pôrodu (Eibl Eibesfeldt, 1989). Matky všetkých kultúr sa prirodzene samy uložia asi 30 cm od svojho dieťaťa, čo je optimálna vzdialenosť, z ktorej dieťa jasne vidí tvár (Eibl Eibesfeldt, 1989). Matky sa takisto usilujú udržať očný kontakt so svojimi deťmi (Klaus & Kennell, 1976) a keď dieťa očný kontakt opätuje, matka sa stane čulejšou, hovorí výraznejšie modulovaným hlasom

a viac sa k dieťaťu približuje (Grossmann, 1978, citované v Eibl Eibesfeldt, 1989). Očný kontakt a úsmev prináša čerstvej matke mimoriadne uspokojenie a tieto signály si vysvetľuje ako prejavy prirodzenej náklonnosti (Eibl Eibesfeldt, 1989). Pri kontakte s dieťaťom matky používajú prehnané výrazy tváre, menia ich pomalšie a dlhší čas udržiavajú očný kontakt (Eibl Eibesfeldt, 1989). Toto všetko je optimálne pre vyvíjajúci sa vizuálny systém dieťaťa. Keď matky hovoria k svojmu dieťaťu, zámerne spomaľujú reč, zdôrazňujú určité slabiky a hovoria o oktávu vyššie oproti normálnej reči (Anderson & Jaffe, 1972, Grieser & Kuhl, 1988). Tomuto spôsobu reči, označovanému ako „materčina" dáva prednosť väčšina malých detí (Fernald, 1985) a dobre sa hodí pre vyvíjajúce sa detské sluchové schopnosti. Je takmer nemožné, aby sa takto dobre koordinované a prepojené správanie a sklony nevyvíjali súčasne. Evolučná hypotéza hovorí, že tým, že matka je naviazaná na dieťa a dieťa na matku, dochádza ku koordinovaným reakciám, zručnostiam a sklonom, ktoré podporujú prežitie a pravdepodobne aj reprodukčnú zdatnosť matky a jej detí.

Udržiavanie kontaktu a vyhľadávanie blízkosti

Podľa Bowlbyho (1980) sa pripútavacie správanie skladá z činností, ktoré upevňujú blízkosť medzi dieťaťom a jeho vzťahovými postavami. Malé dieťa pozná tri druhy správania, ktorými získava a udržiava blízkosť svojich rodičov (Belsky a Cassidy, 1994). Signálne správanie (napr. vokalizácia, úsmev) má za cieľ pritiahnuť opatrovateľov k dieťaťu spravidla kvôli pozitívnemu kontaktu. Averzívne správanie (napr. plač, krik) privádza opatrovateľov k dieťaťu zvyčajne s cieľom ukončiť averzívnu reakciu. Aktívne správanie (napr. približovanie sa, nasledovanie) vedie dieťa k opatrovateľovi. Hoci sú fenotypovo odlišné, slúžia všetky tieto typy správania rovnakej biologickej funkcii: udržať zraniteľné deti v telesnej blízkosti ich opatrovateľov a tým zvýšiť ich šance na prežitie. Na základe toho, že smrť pred uskutočnením reprodukcie je pre inkluzívnu zdatnosť veľkou hrozbou, Bowlby usudzoval, že riadená selekcia vytvorila u ľudí systém attachmentu a položila tým základy našej sociálnej prirodzenosti.

Fázy vývoja

Podľa Bowlbyho (1969/1982; viď Marvin & Britner, kapitola 12) sa vzťahová väzba vyvíja u ľudí v 4 fázach. V prvej fáze, ktorá sa objavuje medzi narodením a 2-3 mesiacmi, dieťa reaguje na rôznorodé sociálne stimuly a ľudí bez výraznejších preferencií k jednej vzťahovej postave. Hoci Bowlby mohol preceniť mieru, do akej je malé dieťa otvorené kontaktu s viacerými opatrovateľmi (viď vyššie), mal pravdu v tom, že je možné ovplyvniť, ku komu si vytvorí väzbu vo včasných mesiacoch života. Počas druhej fázy, ktorá trvá od 2.-3. mesiaca asi do 7. mesiaca dieťa reaguje rozdielnejšie v sociálnych reakciách. Napríklad začína rozlišovať opatrovateľov a členov rodiny od cudzích ľudí, s tým, že obzvlášť preferuje určité osoby a zameriava tak svoje pripútavacie správanie na špecifické vzťahové postavy.

V tretej fáze, ktorá trvá od 7. mesiaca zhruba do 3. roku, sa dieťa učí byť aktívnejším pri vyhľadávaní blízkosti a iniciovaní kontaktu. Počas tejto fázy si začína vytvárať „vnútorné pracovné modely" (t.j. názory, očakávania a postoje o vzťahoch založené na skúsenosti so vzťahovými postavami) seba a ostatných (Bowlby, 1973). Toto je takisto fáza v ktorej sú viditeľné prvé 3 funkcie attachmentu v správaní dieťaťa: udržiavanie blízkosti (zostávanie v blízkosti a bránenie sa odlúčeniu od vzťahovej osoby), bezpečný prístav (obracanie sa k vzťahovej osobe pre bezpečie a podporu) a bezpečná základňa (využívanie vzťahovej osoby ako základne, z ktorej sa zapája do „neprípútavacieho" správania). Ak sú v tejto fáze deti

dlhšie oddelené od svojich vzťahových osôb, prejavujú sa u nich tri štádiá odpovede na separáciu: protest, zúfalstvo a detachment (odlúčenie). Štvrtú fázu, ktorá začína približne vo veku 3. rokov poznamenávajú začiatky správania, ktoré signalizuje, že sa vyvíja „cieľovo určované partnerstvo“ so vzťahovými postavami. To je dané ďalším vyvíjaním sa reči a iných zručností a schopnosťami „theory of mind“- deti začínajú vidieť svet z perspektívy ich interakčných partnerov. To im umožňuje začleniť ciele, plány a túžby ich interakčných partnerov do vlastných rozhodnutí, čo vyúsťuje do dohody na spoločných aktivitách.

Ako dieťa rastie do veku batoľaťa, je túžba po fyzickej prítomnosti postupne nahradená túžbou po blízkosti psychologickej (t.j. pocite bezpečia; Scroufe & Waters, 1977). Vo včasnej adolescencii sa nadmerné prejavy vzťahovej väzby s rodičmi zmierňujú (Hinde, 1976). S prechodom z adolescencie do dospelosti sa tri funkcie attachmentu - udržiavanie blízkosti, bezpečný prístav a bezpečná základňa - sa presúvajú z rodičov k vrstovníkom a ľúbostným partnerom (viď Furman & Simon, 1999; Hazan& Shaver, 1994).

Súhrnne, každá z týchto normatívnych spôsobilostí a tendencií bola pravdepodobne utváraná selekčným tlakom. Deti (a matky), ktoré nadviazali silnejšie emočné väzby, mali v priemere vyššiu reprodukčnú zdatnosť. Malé deti, ktoré boli motivované zostať v bližšom kontakte s rodičmi (a rodičia, ktorí podporovali takéto správanie) dosiahli vyššiu zdatnosť rovnako ako jedinci, ktorý prešli úspešne každým vývojovým štádiom attachmentu a boli schopní preniesť zásadné funkcie attachmentu na ľúbostných partnerov v dospelosti.

Individuálne odlišnosti attachmentu

Hoci sú deti biologicky predurčené na vytvorenie vzťahových väzieb so svojimi opatrovateľmi, typ väzby, ktorú vytvoria môže závisieť od podmienok, v ktorých vyrastajú, presne ako tvrdili Bowlby (1969/1982) a Ainsworthová (1979). Naopak vnímanie vonkajších okolností môže byť filtrované cez vyvinuté psychologické mechanizmy. Psychologické mechanizmy sú aktivované špecifickými enviromentálnymi podnetmi, čo ústi do „optimálnej“ ekologicky podmienenej stratégie, ktorá sa vyvinula na riešenie špecifických adaptačných problémov v rôznych druhoch prostredia (viď Buss, 1995; Tobby & Cosmides, 1992). Pojem „stratégia“ poukazuje na súbor spolu sa vyvíjajúcich anatomických, fyziologických, psychologických a/ alebo behaviorálnych rysov vytvorených prirodzeným výberom s cieľom zvýšiť inkluzívnu zdatnosť. Používanie tohto pojmu neimplikuje očakávanie, vedomú vnímavosť, alebo zámer. Navyše pojem „optimálny“ neznamená, že prirodzený výber sa snaží vytvoriť jediný dokonalý fenotyp. Optimálne stratégie sú množinou spoluvyvinutých rysov, ktoré sú najvhodnejšie na zvýšenie inkluzívnej zdatnosti v špecifickom prostredí pri mnohých kompromisoch.

Deti samozrejme nemajú kognitívne schopnosti posúdiť kvalitu prostredia (t.j. či je prostredie bezpečné, úrodné a bohaté na zdroje, resp. či je naopak ohrozujúce, drsné a chudobné). Avšak majú schopnosť rozlíšiť, či ich opatrovatelia sú citliví, vnímaví a láskaví v prístupe k ich biologickým potrebám. Takéto informácie môžu napovedať o povahe a kvalite súčasných – a azda aj budúcich- podmienok prostredia (Belsky, 1997; Belsky a kol., 1991; Chisholm, 1996). Ak boli opatrovatelia v histórii evolúcie schopní poskytnúť čas, úsilie a energiu potrebnú na to, aby boli citliví, vnímaví a láskaví k potrebám svojich detí, prostredie bolo pravdepodobne bezpečné a dostatočne bohaté na zdroje (široko definované). Ak boli opatrovatelia necitliví, nedostatočne vnímaví a neláskaví k svojim deťom, bolo zrejme prostredie menej bohaté na zdroje a azda dokonca nebezpečné.

Ainsworthová v titule Nebezpečné situácie ukazuje odlišné typy attachmentu a hovorí o deťoch, ktoré signalizujú nebezpečenstvo v EEA dvoma spoločnými signálmi ak sú deti osamote alebo sú ponechané s neznámym človekom. Sledovali znovuvytvorenie väzby matky

a 12 až 18 mesačného dieťaťa a na základe toho Ainsworthová, Blehat, Waters a Wall (1978) definovali tri primárne vzorce attachmentu u malých detí: „bezpečný“, „úzkostne-ambivalentný“ a „úzkostne- vyhýbavý“. Deti s bezpečným attachmentom po opätovnom pripojení využijú opatrovateľov zmiernenie svojho rozrušenia a hneď ako sa upokoja, zvyčajne znovu pokračujú v ostatných aktivitách (t.j. explorácii, hre). Deti s úzkostne vyhýbavým attachmentom sa po pripojení k opatrovateľom stiahnu a snažia sa zvládnuť a odstrániť negatívny vplyv tým, že sa spoliehajú sami na seba. Deti s úzkostne ambivalentným attachmentom sa nekonzistentným a konfliktným spôsobom snažia získať útechu a podporu od svojich opatrovateľov, ide často o zmes prítulnosti s výbuchmi hnevu (čo Bowlby označil [1973] ako „hnev nádeje“).

Každý model atachmentu predstavuje rôznu „stratégiu“, ktorou sa riešia adaptačné problémy v určitom výchovnom prostredí (viď Belsky, 1997; Chisholm, 1996; Main, 1981). Matky detí s bezpečným attachmentom sú zvyčajne prístupné a vnímavé k potrebám a signálom svojich detí (Ainsworthová a kol., 1978; De Wolff & van IJzendoorn, 1997). Vedia rozlišovať signály, že sú ich deti v nepohode (Del Carmen, Pedersen, Huffman & Bryan, 1993); poskytujú im primeranú a vhodnú úroveň stimulácie (Belsky, Rovine, & Taylor, 1984; Feldstein, Crown, Beebe, &Jaffe, 1995); zapájajú sa do synchronizovaných akcií s deťmi (Isabella &Belsky, 1990; Isabella, Belsky & von Eye, 1989; Leyendecker, Lamb, & Scholmerich, v tlači); a správajú sa láskavo, zúčastnene a citlivo (Braungart-Rieker, Garwood, Powers, & Wang, 2001; Národný inštitút detského zdravia a ľudského vývoja, systém starostlivosti o malé dieťa, 1997). Sčasti aj preto, že sú ich rodičia vnímaví a citliví, nemusia sa deti s bezpečným attachmentom trápiť kvôli dostupnosti a citlivosti svojich opatrovateľov a to im umožňuje sa sústrediť na iné úlohy v živote.

Deti s úzkostne - ambivalentným attchmentom majú naopak opatrovateľov, ktorí sa k nim správajú nestabilne (Ainsworthová a kol., 1978), niekedy kvôli slabým, či deficitným rodičovským zručnostiam. Matky takýchto detí zvyčajne odpovedajú na ich potreby nepredvídateľne, niekedy sa javia ako nedostatočne zaangažovaní rodičia (Belsky a kol., 1984; Isabella a kol., 1989; Lewis, & Feiring, 1989; Scholmerich, Fracasso, Lamb, & Broberg, 1995; Smith & Pedersen, 1988; Vondra, Shaw, & Kevinides, 1995). Je vyššia pravdepodobnosť, že spomedzi týraných detí, budú práve deti s úzkostne ambivalentým attachmentom častejšie zanedbávané (Youngblade & Belsky, 1989). A tak náročná povaha detí s ambivalentným attachmentom sa môže prejaviť práve v ekologicky podmienenej stratégii na získanie, udržanie si alebo zvýšenie rodičovskej starostlivosti (Cassidy & Berlin, 1994; Main & Solomon, 1986). Presnejšie, spôsob správania sa ambivalentných detí – vrátane hypervigilancie a ruminácií o možnej strate vzťahu (Cassidy & Berlin, 1994) sa mohol vyvinúť ako odpor voči nedostatku starostlivosti mladých, preťažených alebo málo zúčastnených rodičov. U detí takýchto rodičov môže táto stratégia viesť k väčšej blízkosti a tým, že si vynútia lepšiu starostlivosť, zvýšia sa ich šance na prežitie. Aj dôkazy z iných kultúr dokazujú, že neisté deti v Izraeli omnoho častejšie vytvárajú úzkostne- ambivalentný attachment (van IJzendoorn & Sagi Schwartz, kapitola 37, táto kniha). Tento model sa tiež mohol vyvinúť ako snaha vytvoriť bezmocnú závislosť s cieľom udržať dieťa veľmi blízko vo svete nielen plnom cudzích ľudí, ale aj ľudí, ktorí ublížili biologickému príbuznému v minulosti.

Deti s úzkostne - vyhýbavým attachmentom majú zvyčajne opatrovateľov, ktorí sú chladní a odmietaví (Ainsworthová a kol., 1978). Určite sú matky vyhýbavých detí menej citlivé na nepohodu svojich detí (Crockenberg, 1981), používajú nadmerne stimulujúci spôsob interakcie (Belsky a kol., 1984; Scholmerich a kol., 1995; Vondra a kol., 1995) a nemajú radi blízky telesný kontakt (Ainsworthová a kol., 1978). Ak sa jedná o týrané deti, deti s vyhýbavým attachmentom sa pravdepodobne stretli s telesným a emočným zneužívaním zo strany svojich rodičov (Youngblade & Belsky, 1989). Evolučný pôvod úzkostného vyhýbania

sa však môže byť komplexnejší a obsahovať viac aspektov ako pôvod úzkostnej ambivalencie. Bowlby (1980) sa domnieval, že vyhýbanie sa umožňuje nevšímať si narážky, ktoré by mohli aktivovať systém attachmentu. Keby týmto signálom venovali prílišnú pozornosť, moli by vyhýbavé deti rozpoznať skutočnú neprístupnosť a odmietavosť svojich opatrovníkov, čo by ich mohlo paralyzovať.

Neskôr vznikli ďalšie dve evolučné vysvetlenia vyhýbania sa v detstve. Main (1981) tvrdil, že spôsob správania charakteristický pre vyhýbavé deti – držia si odstup a spoliehajú sa sami na seba – im umožňuje udržať si primeranú vzdialenosť od agresívnych alebo zdrvených opatrovateľov, bez toho aby ich odohnali.

Inými slovami sa mohlo vyhýbanie vyvinúť na to, aby prekonali nedostatky v starostlivosti ľahostajných, odmietavých alebo trpiacich rodičov. Počas evolúcie mohla táto stratégia zvýšiť šancu na prežitie u detí, ktoré keby kládli príliš veľké požiadavky na rodičov, mohli by ostať opustené. Alebo za určitých okolností mohla skoršia reprodukcia napomôcť inkluzívnej zdatnosti, obzvlášť v drsnom prostredí s nedostatkom zdrojov (Trivers, 1985). Ak bolo odmietanie zo strany matky ukazovateľom drsnosti budúceho prostredia, vyhýbavé správanie mohli dieťaťu umožniť nielen sa skôr odpútať od svojich rodičov, ale navyše viac využívať výhody, a to napomohlo prežitiu a včasnej reprodukcii (Belsky, 1997; Belsky a kol., 1991).

Vzhľadom na komplexné biologické základy systému attachmentu (viď Simpson, Beckes, & Weisberg, 2007), by mala byť základná funkcia systému attachmentu konzistentná počas celého života. Keď deti dospievajú, mali by sa nazbierané skúsenosti v oblasti vzťahov začleniť do ich vnútorných pracovných modelov, ktoré sú stále aktualizované a a prispôsobované. Tieto modely odrážajú mieru, (1) do akej sa jedinci považujú za hodných lásky a náklonnosti a (2) do akej sú signifikantné osoby považované za milujúce a láskyplné (Bartholomew & Horowitz, 1991; Collins & Read, 1994). Na rozdiel od detstva je systém attachmentu v dospelosti prepojený aj so systémom partnerstva a rodičovstva (Kirkpatrick, 1998; Shaver, Hazan, & Bradshaw, 1988; Zeifman & Hazan, 1997). V dôsledku splývania týchto systémov je zložitejšie vysvetliť smerovanie attachmentu v dospelosti ako u detí.

Teória attachmentu a teória konfliktu rodič - potomok

Jedna z významných evolučných teórií attachmentu strednej úrovne je teória konfliktu rodič - potomok (Trivers, 1974). Podľa tejto teórie, by si deti (ktoré majú 50 % svojich génov spoločných s rodičmi a súrodencami) mali vyžadovať väčšie investície od svojich rodičov ako sú rodičia ochotní poskytnúť. Výsledkom je, že deti a rodičia by mali mať mierne rozchádzajúce sa reprodukčné záujmy, ktoré vyústia do konfliktu vrcholiaceho pri odstavení dieťaťa.

Teória konfliktu rodič - potomok a rodičovské investície

Podľa Triversa (1972) zahŕňajú rodičovské investície všetky činnosti vykonávané rodičom pre jeho potomka, ktorá zvyšuje šancu potomka na prežitie a zároveň znižujú schopnosť rodiča investovať do iného potomka (vrátane súčasných či budúcich detí). Úroveň investícií je funkciou nákladov a zisku spojenou s danou činnosťou či správaním rodiča. „Náklady“ sú definované ako reprodukčný úspech ktoréhokoľvek súčasného alebo budúceho potomka a „zisk“ je definovaný ako reprodukčného úspechu súčasného potomka (Trivers, 1974). U ľudí

znamená investícia vyhradenie si času, úsilia, energie a zdrojov pre dieťa a aktivity ako sú kŕmenie, ochrana a učenie. Množstvo investícií, ktoré deti požadujú a rodičia môžu poskytnúť závisí od toho, aký je pohľad oboch zúčastnených strán na náklady a zisk pri rôznych formách rodičovských investícií. Hamilton (1964) napríklad ukázal, že altruistické správanie (t.j. správanie, ktoré znižuje budúci reprodukčný úspech u jedinca tým, že zvýši tento úspech u prijímateľa) sa mohlo vyvinúť, ak bol príjemca biologicky príbuzný a niesol tie isté altruistické gény. Ak je $1 < r.(b/c)$ (kde r = stupeň príbuznosti [0.5 medzi rodičmi a ich deťmi], b= zisk (benefit) z altruistického činu a c = náklady (cost) tohto činu), altruizmus môže zvýšiť inkluzívnu zdatnosť a podliehať (pozitívnej- pozn. prekl.) selekcii.

Keď sú detí malé a vysoko závislé na svojich rodičoch v oblasti starostlivosti a zdrojov, náklady investícií sú nízke a zisk pre deti je vysoký z reprodukčného hľadiska každej zúčastnenej strany. Počas raných štádií výchovy dieťaťa sú preto reprodukčné záujmy detí aj rodičov zhodné. Avšak ako deti rastú, spotrebujú viac zdrojov a stávajú sa sebestačnejšími, začnú sa reprodukčné záujmy rodičov a ich potomkov rozchádzať. Z pohľadu rodičov časom investičné náklady stúpajú, kým zisk detí z dodatočných jednotiek investícií dosahujú asymptotu. Počas tejto fázy môže zameranie investícií na nového potomka posilniť rodičovský reprodukčný úspech viac ako pokračovanie v investíciách do čoraz samostatnejšieho dieťaťa. Toto je bod, kedy v mnohých kultúrach dochádza k odstaveniu dieťaťa.

Pretože deti zdieľajú len polovicu génov so svojimi rodičmi a vlastnými súrodencami, aby sa gény dieťaťa úplne preniesli do ďalších generácií musia prežiť a úspešne sa reprodukovať minimálne dvaja zo súrodencov. Následne musia deti zdevalvovať investičné náklady vynaložené ich rodičmi na 50%, nakoľko očakávajú dvojnásobný zisk ako sa ich rodičia rozhodli poskytnúť. Preto dochádza ku konfliktu medzi dieťaťom a rodičom, nakoľko z pohľadu rodiča vytvárajú investičné náklady viac ako dvojnásobný zisk u dieťaťa (alebo z pohľadu dieťaťa náklady rodičovských investícií prekračujú vlastný zisk). Keď sa dosiahne tento bod, došlo by k poklesu inkluzívnej zdatnosti dieťaťa, ak by sa dožadovalo prídavných investícií. Konflikt odznieva s tým, ako dieťa akceptuje rozdelenie rodičovských investícií medzi ostatných súrodencov.

Trivers (1974) predpokladal, že intenzita a trvanie konfliktu rodič - potomok tiež závisí na faktoroch, ktoré ovplyvňujú pomer náklady/zisk (cost/benefit ratio) v priebehu času. Z tejto teórie vyplývajú niektoré nové predikcie. Napríklad, že konflikt bude väčší, ak sú v rodine nevlastní súrodenci. Nevlastní súrodenci zdieľajú len 25% spoločných génov, preto aby došlo k úplnému prenosu génov dieťaťa, musia prežiť a reprodukovať sa 4 nevlastní súrodenci. Preto v rodinách, kde sú len nevlastní súrodenci, budú potomkovia vyžadovať približne 4x vyššie investície, ako sú ochotní ich rodičia poskytnúť, čo vyústi do nezvyčajne dlhého a intenzívneho konfliktu rodič - potomok. Konflikt môže byť ešte výraznejší v rodinách s veľmi mladými matkami. Pretože mladšie matky majú pred sebou viac rokov reprodukcie (a tým viac lepších možných reprodukčných príležitostí v budúcnosti) ako majú staršie matky, preto môžu mať mladšie matky menšie pochopenie pre „vysokonákladové“ deti.

Teória attachmentu úplne nepopisuje a nerozlišuje mierne rozdiely v reprodukčných záujmoch detí a rodičov (viď Main, 1990). V skutočnosti veľa teoretikov attachmentu predpokladá, že evolučné záujmy rodičov a ich detí sú zhodné, a že každé dieťa (s výnimkou signifikantných abnormalít) by malo mať pre rodičov rovnakú „reprodukčnú hodnotu“. Oba tieto predpoklady sú otázne. Reprodukčná hodnota dieťaťa závisí od viacerých faktorov (Daly & Wilson, 1981; Trivers, 1974), vrátane vlastností (1) dieťaťa (t.j. jeho zdravia, normality), (2) matky (t.j. jej zdravia, veku, schopnosti zabezpečiť dieťa); (3) otca (t.j. istota jeho otcovstva, jeho zdroje, jeho ochota investovať do dieťaťa); (4) rodiny (t.j. počet existujúcich detí, intervaly medzi ich narodením); a (5) lokálne prostredie (t.j. či sú alebo nie sú zdroje

natoľko dostupné, aby minimalizovali náklady a maximalizovali zisk ďalších rodičovských investícií). Keď sú náklady investované do daného dieťaťa neproporcionálne vysoké k zisku, rodičia budú javiť diskriminačnú starostlivosť (t.j. preferenčné investovanie do určitého dieťaťa; Day & Wilson, 1981). V určitých prípadoch môže neistý attachment vzniknúť za podmienok, ktoré znižujú rodičovské investície. Nižšie investície sa môžu prejaviť slabou starostlivosťou, nepozornosťou rodiča, zanedbávaním, odmietaním, zneužívaním a v extrémnych prípadoch dokonca infanticídiom.

Ako ukazujú výskumy v rozličných kultúrach, rodičovské investície sú nižšie, ak je v rodine aspoň jeden nevlastný rodič; ak otec pochybuje o svojom otcovstve; ak je dieťa choré, slabé, alebo deformované; počas období veľkého nedostatku; v rodinách chudobných alebo bez sociálnej podpory; ak sú matky veľmi mladé; ak majú rodiny príliš veľa detí; a ak je časový odstup medzi deťmi veľmi malý (viď Daly & Wilson, 1984, 1988; Dickemann, 1975; Hrdy, 1999; Minturn & Stashak, 1982). Výskyt rodičovského zanedbávania, zneužívania a príležitostného infanticídia za určitých okolností extrémne narastá. Napríklad, ak sa výskum robí prevažne v rodinách s nevlastným rodičom, pravdepodobnosť zneužívania dieťaťa je asi 100x vyššia v domácnostiach aspoň s jedným nevlastným rodičom oproti domácnostiam s oboma biologickými rodičmi (Daly & Wilson, 1985). U nevlastných rodičov, predovšetkým nevlastných otcov je 2x vyššia pravdepodobnosť, že zabijú nevlastné dieťa ako biologickí rodičia vlastné dieťa (Daly & Wilson, 1988). Ak týrajú dieťa biologickí rodičia, skôr sa jedná o zanedbávanie ako aktívnejšie zneužívanie a zvyčajne je dôvod spojený s chudobou (Daly & Wilson, 1981). Navyše hoci existujú štatistiky o finančných podmienkach a manželskom stave, je faktom, že mladšie matky častejšie zabijú svoje dieťa ako staršie (Daly & Wilson, 1988) a je oveľa nižšia pravdepodobnosť, že staršie matky zneužívajú svoje dieťa, či mu inak ubližujú (Daly & Wilson, 1985).

Z evolučného pohľadu, môže mať každá z podmienok uvedených vyššie rastúci zhubný vplyv na kvalitu a/ alebo kvantitu interakcií medzi rodičom a dieťaťom, vytvárajúc tým podmienky pre neisté vzorce attachmentu. Pre deti s vrodeným postihnutím (napr. slepotou, mentálnou retardáciou, ťažkým emočným narušením) alebo pre preťažené matky (kvôli mladému veku, depresii, chýbaniu otcovských investícií, alebo chýbajúcej sociálnej podpory) emočné naviazanie novorodenca môže byť narušené kvôli obmedzenému popôrodnému kontaktu medzi matkou a dieťaťom alebo neschopnosťou matky a jej dieťaťa komunikovať spôsobom, ktorý podporuje vytváranie ranej väzby (Daly & Wilson, 1981). Niektoré dôkazy poukazujú na to, že matky s nedostatkom postpartálneho kontaktu niekedy udávajú, že sa cítia emocionálne vzdialené od svojho dieťaťa (Kennel, Trause, & Klaus, 1975). Deti oddelené od matiek v prvých dňoch života môžu byť o niečo častejšie zneužívané ako batoľatá (Klaus & Kennell, 1976; Lynch, 1975; O´Connor, Vietze, Hopkins & Altemeier, separáciu (Irvin, Kennel & Klaus, 1976; Sugarman, 1977). Ak tieto precipitujúce podmienky pretrvávajú dlhšiu dobu, môže to mať za následok slabú, necitlivú a nesystematickú starostlivosť.

Rodičovské investície a attachment

Je relatívne málo poznatkov o tom, či podmienky ktoré znižujú investície rodičov, spôsobujú neistý attachment u detí. Určité faktory vyplývajúce z kontextu však predikujú vývoj neistého attachmentu (viď Belsky & Fearom, kapitola 13, táto kniha). Napríklad rodičia, ktorí majú lepšie psychické zdravie a pohodu, zvyčajne poskytujú svojim potomkom kvalitnejšiu starostlivosť (Belsky, 1984; Gelfand & Teti, 1990) a ich deti majú tendenciu byť naviazané bezpečne (Belsky & Isabella, 1988; Benn, 1986; NICHD Early Child Care Network, 1997; O´Connor, 1997). Klinicky depresívne matky, ktoré sa prejavujú v starostlivosti o dieťa

intruzívne/ hostilne alebo odťažito/ necitlivo (Belsky & Jaffee, 2006) majú pravdepodobnejšie neisto naviazané deti (podľa metaanalýzy, viď Atkinson a spol., 2000).

Navyše manželia v šťastnejších a súdržnejších manželstvách, preukazujú lepšie rodičovské zručnosti v dojčenskom období a období batoľaťa (pre zhrnutie viď Belsky & Jaffee, 2006; Krishakumar & Buehler, 2000) a výsledkom je bezpečný attachment u detí (Goldberg & Easterbrooks, 1984; Howes & Markman, 1989; Teti, Gelfand, Messinger a Isabella, 1995). Manželia, ktorí vykazujú najnižšiu úroveň rodičovskej podpory budú mať pravdepodobnejšie deti s najťažšou formou neistej vzťahovej väzby – dezorganizovaný/ dezorientovaný (D) attachment (Spieker, 1988; Spieker & Booth, 1988). Isabella (1994) zistil, že vzťah medzi kvalitou manželstva a attachmentom dieťaťa je sprostredkovaný cez spokojnosť matky s jej rolou a jej citlivosťou k potrebám dieťaťa.

Vonkajšia sociálna podpora má takisto pozitívny vplyv ako na rodičovské správanie, tak na bezpečný attachment u dojčiat a malých detí. Matky, ktoré dostávajú viac podpory z komunity, interagujú so svojimi deťmi pozitívnejšie (metaanalýzu viď Andersen & Tellen, 1992), kým matky, ktoré dostávajú menšiu podporu, poskytujú menej senzitívnu opateru (Smith, Landry & Swank, 2000). Ak poskytneme finančné prostriedky chudobným matkám, je vyššia pravdepodobnosť, že sa budú viac prihovárať svojim deťom, dotýkať a bozkávať ich. (Feiring, Fox, Jaskir & Lewis, 1987). Naozaj vo vzorkách vysoko rizikových detí, stupeň sociálnej podpory, ktoré matky dostali, pozitívne koreluje s dlhodobo prítomným istým attachmentom u ich detí (Crnic, Greenebrg & Slough, 1986), čo je sprostredkované kvalitou materskej dennodennej starostlivosti (Crittenden, 1985). Hoci niektoré štúdie nenašli spojenie medzi sociálnou podporou a bezpečnosťou attachmentu (napr. Zeanah a kol., 1993), viaceré experimentálne štúdie túto súvislosť potvrdili (napr. Jacobson & Frye, 1991; Lieberman, Weston & Pawl, 1991; Lyons- Ruth, Connel & Grunebaum, 1990).

Súhrnne sa dá povedať, že teória konfliktu rodič- potomok ponúka nový pohľad na podmienky, ktoré môžu z evolučného hľadiska znižovať rodičovské investície. Teoretici attachmentu tieto poznatky nevyužili v plnej miere (viď Belsky, 1999; Simpson, 1999). Hoci sa javí úroveň senzitivity opatrovateľa jednou s najdôležitejších príčin bezpečného či neistého attachmentu u dojčiat a malých detí (van IJzendoorn, 1995), potrebujú teoretici attachmentu brať do úvahy celý rámec súvisiacich faktorov z hľadiska rozhodujúcej príčiny, ktoré určujú senzitivitu opatrovateľa.

Evolucionistické modely sociálneho vývoja počas života

Teória attachmentu sa zaoberá sociálnym a osobnostným vývojom „od kolísky až po hrob“ (Bowlby, 1979, s. 129). Najskoršie výskumy attachmentu však zistili určité prekážky inkluzívnej zdatnosti (napr. problémy spojené s prežitím dieťaťa) , relatívne vylúčili iné prekážky (napr. problémy spojené s hľadaním si partnera a reprodukciou). Dokonca aj keď niektorí raní teoretici attachmentu (napr. Main, 1981) sa domnievali, že rôzne vzorce attachmentu pozorované u detí, môžu odrážať rozličné stratégie založené na evolúcii na uľahčenie prežitia za určitých výchovných podmienok, nebol typ attachmentu v detstve spájaný s vytvorením rôznych typov ľúbostných štýlov attachmentu u dospelých a vytvárania partnerstva, až do začiatku 90.tych rokov, keď Belsky a jeho kolegovia (1991) publikovali vplyvnú prácu o ľudskom sociálnom vývoji z pohľadu „evolučne/attachmentového“.

Teória životnej histórie

Nedávny teoretický vývoj bol vo väčšej miere vedený myšlienkami z LHT [teória životnej histórie- life history theory] (Charnov, 1993; Sterns, 1992). LHT (viď Kaplan & Gangestad,

2005; posledný súhrn) sa zameriava na to, ako a prečo si jedinci vydeľujú čas, energiu a prostriedky na rozličné črty, spôsoby správania a životné úlohy, keď robia kompromisné rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť ich inkluzívnu zdatnosť. Obzvlášť LHT vytvára modely selekčného tlaku , ktorý bol vyvíjaný na našich predkov v minulosti, ktorý určoval, kedy a za akých podmienok si jedinci rozdeľovali čas, energiu a prostriedky na telesný vývin, rast, reprodukciu, regeneráciu tela a starnutie.

Podľa väčšiny modelov životnej histórie, si môžu jedinci zvýšiť inkluzívnu zdatnosť 2 všeobecnými spôsobmi (Parker & Maynard Smith, 1991). Po prvé, môžu „investovať“ do znakov a vlastností, ktoré ovplyvnia čas ich smrti (t.j. vek, v ktorom upadnú a zomrú). Po druhé, môžu „investovať“ do znakov alebo vlastností, ktoré ovplyvňujú čas ich fertility (t.j. vek a tempo svojej reprodukcie). Mnohé zo znakov životnej histórie majú však protikladný efekt na mortalitu a fertilitu (Kaplan & Gangestad, 2005). Znaky a vlastnosti, ktoré zvyšujú fertilitu napr. prostredníctvom častejšieho a intenzívnejšieho úsilia vo vytváraní partnerstiev, zvyčajne skracujú prežívanie, pretože väčšina vlastností, ktorá robí ľudí (obzvlášť mužov) atraktívnejšími pre druhé pohlavie, môže kompromitovať imunitný systém (Grafen, 1990). Navyše vydelenie energie a zdrojov na rast počas vývoja má tendenciu spomaľovať fertilitu v mladosti jedinca, ale zvyšuje ju počas sexuálneho dozrievania (Stearns, 1992). A vydelenie času, energie a zdrojov potrebných na zaistenie zdravého a silného rastu dieťaťa zvyčajne oslabuje jedincovu fertilitu a pravdepodobnosť prežitia v budúcnosti.

Jedinci musia vyriešiť 3 základné kompromisy počas svojho života: (1) či investovať do súčasnej (okamžitej) alebo budúcej (oddialenej) reprodukcie ; (2) či investovať do vyššej kvantity alebo vyššej kvality potomkov; (3) či investovať úsilie do partnerstva alebo rodičovstva. Ako pri každom kompromise riešenie závisí na viacerých faktoroch vrátane požiadaviek prostredia (napr. od toho, aké je namáhavé, aké množstvo patogénov obsahuje, či je nevyhnutná starostlivosť oboch rodičov); zručností, schopností a zdrojov dostupných jedincovi v danom čase; od zručností, schopností a zdrojov poskytnutých inými (napr. príbuznými, potencionálnymi partnermi, súpermi) a tak ďalej.

Model Belskyho, Steinberga a Drapera

Besky a kolegovia (1991) inšpirovaní LHT a skorším výskumom o chýbaní otca v detstve (Draper & Harpending, 1982) vyvinuli prvý veľký model ľudského sociálneho vývoja založený na evolúcii. Podľa tohto modelu, hlavnou evolučnou funkciou včasných sociálnych zážitkov je pripraviť sa pre sociálne a fyzikálne prostredie, ktoré budú jedinci pravdepodobne počas života obývať. Model sa zameriava primárne na kompromis medzi kvantitou a kvalitou potomkov. Určité informácie získané z raného prostredia umožnia jedincom osvojiť si vhodnú reprodukčnú stratégiu- stratégiu, ktorá v priemere, najviac zvýši inkluzívnu zdatnosť- v budúcom prostredí. Hinde (1986) napríklad predpokladal, že ak je odmietnutie matkou spôsobené krutým prostredím, v ktorom je súperenie intenzívne vzhľadom na nedostatok zdrojov, potomok, ktorý je agresívny a nespolupracujúci, bude mať vyššiu reprodukčnú zdatnosť v dospelosti ako ten, ktorý tieto vlastnosti nemá. Naopak, potomok vychovaný v prostredí s nadbytkom zdrojov môže zvýšiť svoju zdatnosť osvojením si kooperatívnejšieho a viac spoločenského prístupu k ostatným v dospelosti.

Model Belskyho a spol. (1991) zahŕňa 5 štádií. Predpokladá, že (1) včasné kontextuálne faktory v pôvodnej rodine (napr. úroveň stresu, manželská harmónia, finančné prostriedky) ovplyvňujú (2) včasné skúsenosti detí (napr. úroveň senzitívnej, podporujúcej a citlivej starostlivosti). Tieto skúsenosti následne ovplyvňujú (3) psychologický vývin a správanie (napr. vzorec attachmentu, vnútorné pracovné modely), čo následne ovplyvňuje (4) somatický vývin (ako rýchlo sa dosiahne sexuálna maturácia) a eventuálne (5) prevzatie špecifických reprodukčných stratégií. Hoci Belsky a spol. predpokladali, že tieto štádia na

seba nadväzujú postupne, taktiež predpokladali, že skoršie štádiá môžu štatisticky vzájomne interagovať a predpovedať neskorší výsledok (viď Belsky, 2007). Napríklad včasné kontextové faktory pôvodnej rodiny môžu spolu s včasnými zážitkami dieťaťa so starostlivosťou predpovedať jeho somatický vývoj.

Belsky a spol. (1991) postavili hypotézu, že 2 vývinové trajektórie kulminujú v dvoch odlišných reprodukčných stratégiách v dospelosti (hoci sa takisto zabávali možnosťou, že môžu existovať opačné konce jediného kontinua skôr ako vylučujúce sa typy). Jedna stratégia má za následok krátkodobé, oportunistické zameranie na blízke vzťahy (obzvlášť sa týkajúce partnerstva a rodičovstva), v ktorých sa sexuálny styk objavuje v živote skôr, ľúbostné párové väzby majú kratšiu životnosť a sú menej stabilné a rodičovské investície sú nižšie. Táto orientácia je zameraná na zvyšovanie *kvantity* potomkov. Druhá stratégia má za následok dlhodobý, na investície do partnerstva zameraný vzťah, v ktorom sa sexuálny styk objavuje neskôr v živote, ľúbostné párové väzby sú trvalé a rodičovské investície sú väčšie. Táto orientácia sa zameriava na maximalizáciu *kvality* potomkov. Zásadná predikcia odvodená z tohto modelu- ak ju odlíšime od ostatných neevolučných teórií psychologického a behaviorálneho vývoja – je tá, že zážitky z ranej výchovy ovplyvňujú načasovanie puberty. Obzvlášť sa puberta môže objaviť skôr u jedincov, korí sa vyvíjajú podľa „trajektórie kvantity“ ako u tých, ktorí sa vyvíjajú pozdĺž „trajektórie kvality“. Podľa klasickej filozofie vedy, teória, ktorá vysvetľuje, čo vysvetľujú dve súperiace teórie, ale takisto robí originálne predikcie, ktoré iné teórie nerobia, môže súperiace teórie nahradiť, ak sa nová predikcia javí ako správna (viď Ketelaar & Ellis, 2000).

Rastúci počet dôkazov podporuje model Belskyho a spol. (posledné vydanie Belsky, 2007; Ellis, 2004). Napríklad podľa nonevolucionistického pohľadu, vyšší socioemocionálny stres v rodine je spojený s nižšou senzitivitou, väčšou krutosťou, odmietaním, nekonzistentným a nepredvídateľným konaním rodičov. Ekonomická núdza (Burgess & Draper, 1989; McLoyd, 1990), profesný stres (Bronfenbrenner & Crouter, 1982) manželský nesúlad (Belsky, 1981; Emery, 1988) a psychologické utrpenie (McLoyd, 1990) sú všetko prekurzory hostilnejšieho a/alebo viac odťažitého rodičovského štýlu. Naopak, väčšia sociálna podpora a viac ekonomických prostriedkov sa javia ako napomáhajúce vrelšiemu a citlivejšiemu zaobchádzaniu s deťmi (Belsky, 2007; Lempers, Clark- Lempers & Simons, 1989) azda kvôli tomu, že menej zaťažení rodičia sú trpezlivejší a tolerantnejší k svojim malým deťom (Belsky, 1984).

Spojenie medzi rodičovskou senzitivitou a psychologickým a behaviorálnym vývojom detí je takisto dobre doložený, v línii predikcií z mnohých teórií, vrátane klasickej teórie attachmentu. Počas prvých rokov života, necitlivá a neprístupná starostlivosť predikuje vývin neistého attachmentu (viď de Wolff & van IJzendoorn, 1997), ktorá spätne predikuje rozmanité behaviorálne problémy v neskoršom vývoji. Napríklad neisto pripútané 2-ročné dieťa má nižšiu frustračnú toleranciu (Matas, Arend & Sroufe, 1978). Neisto pripútaný predškolák je viac sociálne uzavretý (Waters, Wippman & Sroufe, 1979), menej prejavuje súcit trpiacim rovesníkom (Waters a kol., 1979), je menej ochotný interagovať s priateľskými dospelými (Lülkenhaus, Grossmann & Grossmann, 1985) a je menej obľúbený medzi spolužiakmi (LaFreniere & Sroufe, 1985). Počas základnej školy, neisto pripútané deti majú viac problémov v správaní, obzvlášť agresiu a neposlušnosť (Erickson, Sroufe & Egeland, 1985; Lewis, Feiring, McGuffog & Jaskir, 1984). Podľa Belskyho a spol. (1991) toto správanie je určované neistým pracovným modelom, ktorý „pripravuje“ dieťa na negatívne, nespoločenské vzťahy v živote. (Pre najnovšie dôkazy podporujúce tento model viď Amato, 2001; Belsky & Fearon, 2002 a kapitola 13, táto kniha; Buehler & Gerard, 2002; Parke a spol., 2004; Seccombe, 2000).

Ako už bolo spomenuté, najnovšou časťou tohto modelu sú faktory predikujúce tempo somatického vývinu. Belsky a spol. (1991) tvrdili, že deti vystavené vyššej úrovni

socioemocionálneho stresu, a ktoré si vytvoria neistý attachment, prejavujú poruchy správania a môžu dosiahnuť pubertu- a tým reprodukčné schopnosti- skôr ako deti bez týchto vlastností. Podľa logiky LHT (Chisholm, 1993, 1999; Promislow & Harvey, 1990) prostredie, kde sú zdroje nedostatočné a vzťahové väzby chabé, môže spôsobiť, že bude vynaložené viac energie a úsilia na rýchly fyzický vývoj, rýchle vyhľadávanie partnera a krátkodobé ľúbostné zväzky. Oddialená maturácia a reprodukcia v takomto nevľúdnom prostredí by mohla jedinca strašne veľa stáť, najmä ak by zomrel pred reprodukciou. Na druhej strane, prostredie, v ktorom sú zdroje bohaté a vzťahové väzby vzájomné trvalé, vyústi do nasmerovania úsilia k dodatočnému telesnému vývoju, neskoršej sexuálnej maturácii, oneskorenému vyhľadávaniu partnera a dlhotrvajúcim ľúbostným zväzkom, ktoré prispievajú k vyšším rodičovským investíciám. Vo vľúdnejšom prostredí, môže byť reprodukčná zdatnosť podporená odložením reprodukcie pokiaľ (1) jedinci nezískajú zručnosti a prostriedky na maximalizovanie kvality každého potomka a (2) potomkovia môžu mať úžitok zo zhromaždeného kapitálu, ktorý ľudia potrebujú k úspešnej reprodukcii.

Tri pramene dôkazov podporujú nové prvky modelu Belskyho a spol. (1991). Po prvé, väčšia vrelosť, kohézia a pozitívny vzťah medzi rodičom a dieťaťom predikuje neskorší nástup puberty v obidvoch prospektívnych longitudinálnych štúdiách (Ellis, McFadyen-Ketchum, Dodge, Pettit & Bates, 1999; Graber, Brooks-Gunn a Warren, 1995; Steinberg, 1988) a retrospektívnych súbežných štúdiách (Kim & Smith, 1998a; Kim, Smith & Palermiti, 1997, Miller & Pasta, 2000; Romans, Martin, Gendall & Herbison, 2003; Rowe, 2000). Po druhé, väčší konflikt medzi rodičom a dieťaťom a nátlak predikujú skorší nástup puberty v oboch prospektívnych longitudinálnych štúdiách (Moffit, Caspi, Belski & Silva, 1992) a retrospektívnych alebo súbežných štúdiách (Jorm, Christensen, Rodgers, Jacomb a Easteal, 2004; Kim & Smith, 1998a, 1998b; Kim a spol., 1997; Mezzich a spol., 1997; Wierson, Long & Forehand, 1993). Po tretie, pri šťastnejších a/alebo menej konfliktných rodičovských vzťahoch sa objavuje neskorší nástup puberty u dievčat, v obidvoch prospektívnych longitudinálnych štúdiách (Ellis a spol., 1999; Ellis & Garber, 2000) a aj v štúdiách s menej prísnym dizajnom (Kim a spol., 1997; Romans a spol., 2003).

Vlastne všetky tieto zistenia sú založené na štúdiách dievčat, kvôli problémom spojeným s meraním pubertálneho vývoja u chlapcov. V niekoľkých štúdiách, kde boli vyšetrovaní chlapci, nezistili sa analogické vplyvy na nástup puberty (Ellis, 2004). Navyše niektoré štúdie nenašli určité predpokladané spojenie u dievčat. Ellis a spol. (1999) Miller a Pasta (2000) a Steinberg (1988) napríklad nenašli asociáciu medzi množstvom rodinných konfliktov/nátlaku a nástupom puberty u dievčat. Jednako však vo vynikajúcom komplexnom prehľade tejto literatúry Ellis (2004, str. 935-936) uzatvára, že „empirický výskum poskytuje odôvodnené, hoci neúplné“ potvrdenie modelu Belskyho a spol.

Dôkaz relevantný pre posledné štádiá modelu Belského a spol. (1991), t.j. stratégie vyhľadávania partnera, ktoré si jedinci osvoja v dospelosti, pochádza z 2 zdrojov: (1) výskumu spájajúceho štýl attachmentu v dospelosti so spôsobom vyhľadávania partnera a fungovaním v ľúbostných vzťahoch a (2) výskumu premosťujúceho dospelý attachment a rodičovské metódy. Jedinci, ktorí boli bezpečnejšie pripútaní k svojim milostným partnerom, majú menej pravdepodobne promiskuitné sexuálne postoje alebo sex s iným partnerom (Brennan & Shaver, 1995; Simpson & Gangestad, 1991). Vlastne väčšina bezpečne naviazaných dospelých tvrdí, že v ideálnom prípade túžia iba po jednom sexuálnom partnerovi na budúcich 30 rokov (Miller & Fishkin, 1997) a viac bezpečne naviazané ženy majú tendenciu mať sexuálny styk v neskoršom veku ako neisto naviazané ženy (Bogaert & Sadava, 2002).

Uspokojenie je takisto vyššie v milostných vzťahoch bezpečnejšie naviazaných dospelých (J. Feeney, kapitola 21, táto publikácia; Rholes, Simpson, Campbell & Grich, 2001; Simpson, 1990) a observačné výskumy potvrdzujú, že viac bezpečne naviazaných

dospelých vykazuje menej negatívnych afektov a preukazuje lepšiu taktiku konštruktívneho riešenia konfliktov v interakcii s ich milostnými partnermi (J. Feeney, kapitola 21, táto publikácia, Simpson, Rholes & Philips, 1996). Väčšia bezpečnosť vzťahovej väzby je takisto spojená s lepšou komunikáciou v milostných vzťahoch; vrátane väčšieho sebaodhalenia a citlivosti k sebaodhaleniu u partnera (Kobak & Hazan, 1991; Mikulincer & Nachson, 1991). Navyše, viac bezpečne naviazaných jedincov sa menej často rozvádza alebo rozchádza so svojimi partnermi (Kirtkpatrick & Hazan, 1994; viď B. Feeney & Monin, kapitola 39, táto publikácia); majú dlhšie trvajúce milostné vzťahy (Hazan & Shaver, 1987; Kirkpatrick & Davis, 1994); a udávajú vyššiu vernosť a dôveru svojim partnerom (Brennan & Shaver, 1995; Simpson, 1990) svojim manželom (Feeney, 1994; Fuller & Finchham, 1995; Kobak & Hazan, 1991).

Podľa modelu Belskyho a spol., dospelý attachment je takisto spojený s odlišným očakávaniami ohľadne detí a rodičovstva, dokonca pred tým ako jedinec deti má. Rholes, Simpson, Blakely, Lanigan a Allen (1997) napríklad zistili, že keď sa stanú rodičmi menej bezpečne naviazaní študenti vysokých škôl, budú zo svojich detí podráždenejší, očakávajú, že budú prísnejší vo výchove, budú menej vrelí a menej si veria v tom, že si k nim dokážu vybudovať vzťah. Navyše vyhýbaví vysokoškolskí študenti si myslia, že budú mať menšie uspokojenie zo starostlivosti o svoje deti a prejavujú menší záujem ich vôbec mať. Ak už majú deti, väčšie množstvo vyhýbavých rodičov udáva, že sa cítia emočne menej blízko k svojmu prvému novonarodenému dieťaťu asi 2 týždne po narodení (Wilson, Rholes, Simpson & Tran, 2007) a väčšie množstvo vyhýbavých matiek je menšou emočnou oporou pre svoje deti v predškolskom veku, prevezmúc viac odťažitý, riadiaci či inštrumentálne zameraný spôsob vytvárania vzťahu k nim (Crowell & Feldman, 1988, 1991; Rholes; Simpson & Blakely, 1995).

Navyše, matky klasifikované ako bezpečne naviazané podľa Adult Attachment Interview (ktoré pravdepodobne dostali viac vrelosti a láskyplnej opatery od svojich vlastných rodičov) sú citlivejšie k potrebám svojich detí a viac ich podporujú (viď Belsky, 2005a; Hesse, kapitola 25; táto publikácia; van IJzendoorn, 1995b). Špecificky je bezpečnejší attachment spojený s väčšou vrelosťou a vhodnejším štruktúrovaním úloh ako u matiek, tak u otcov (Adam, Gunnar & Tanaka; 2004, Cohn, Cowan & Pearson, 1992); väčšou emocionálnou podporou v rôznych situáciách (Crowell & Feldman, 1998, 1991), menšími negatívnymi emóciami (Adam a spol., 2004; Slade; Belsky, Aber & Phelps, 1999) a väčším uvedomovaním si potrieb dieťaťa (Das Eiden, Tetiu & Corns, 1995).

Chisholmov model

Chisholm (1993, 1996, 1999) ponúkol jemne upravený a rozšírený model alternatívnych reprodukčných stratégií- model, ktorý sa zameriaval na kompromis životnej histórie okamžitej a odloženej reprodukcie. Chisholm (1993) tvrdí, že lokálna mortalita je jedným z kľúčových enviromentálnych impulzov, ktoré vedú ľudí rôznymi vývojovými a reprodukčnými cestami. Podľa teórie „poistenia pred stratou“ (Horn& Rubinstein, 1984; Promislow & Harvey, 1990), ak je mortalita v danom prostredí vysoká, optimálnou reprodukčnou stratégiou je včasné nájdenie si partnera, čím je maximalizovaná aktuálna fertilita. Ak je mortalita nízka, najlepšou stratégiou môže byť odsunutá, dlhodobá reprodukcia, kde je malému počtu potomkov venovaná intenzívnejšia starostlivosť. V hojnom a bezpečnom prostredí, ktoré signalizuje dlhšie prežívanie je preto odložená/vysokoinvestičná reprodukčná stratégia môže zvýšiť celkový počet potomkov v priebehu viacerých generácií minimalizujúc rozdiely v prežívaní potomkov v každej generácii. Toto následne znižuje pravdepodobnosť toho, že by celá generácia bola neschopná sa reprodukovať.

Vysoká úmrtnosť, ktorá bola barometrom náročnosti miestneho prostredia, bola vo všeobecnosti spojená so slabšou starostlivosťou v EEA. Chisholm (1993, 1996) tvrdí, že rodičovský nezáujem, či necitlivosť by mali byť valídnym markerom miestnej úmrtnosti, čím motivuje deti k vývinu vyhýbavých pracovných modelov a správania, ktoré sú vhodnejšie k zvýšeniu zdatnosti v takomto krutom prostredí. Nižšia úmrtnosť, ktorá signalizovala pohostinnejšie prostredie, bola spojená s lepšou, vnímavejšou starostlivosťou. Citlivé rodičovstvo inými slovami vyjadrovalo deťom to, že predčasná smrť nie je pravdepodobná, čo viedlo k bezpečnejším pracovným modelom a správaniu, čo mohlo posilniť zdatnosť vo vľúdnom prostredí.

Navyše Chisholm (1999) predpokladal ešte ďalší psychologický mediátor spájajúci skúsenosti z detstva s reprodukčnou stratégiou: časovú preferenciu. Časová preferencia, ktorá je spojená s oddialením uspokojenia, odráža mieru, do akej jedinec uprednostňuje dosiahnutie uspokojenia v súčastnosti (ihneď) alebo neskôr (v budúcnosti). Deti, ktoré vyrástli v nebezpečnom, alebo neistom prostredí, kde by čakanie na odmenu mohlo znamenať nezanechanie žiadnych potomkov, budú preferovať okamžitú odmenu, dokonca aj ak by mohlo byť oddialenie (pre nich- pozn. prekl.) lepšie (Wilson & Daly, 2005).

Chisholm (1996) predpokladá, že existovali dva spôsoby ohrozenia prežitia a rastu od rodičov v EEA: (1) rodičovská *neschopnosť* investovať do potomkov a (2) rodičovská *neochota* k tomu.

Trvá na tom, že deti a adolescenti majú vyvinutý psychický mechanizmus na rozpoznanie a reagovanie na odlišné formy ohrozenia. Malé deti sú v skutočnosti veľmi dobrými pozorovateľmi nálad a motivácií svojich rodičov (Cohn & Tronick, 1983) a uvedomujú si ich zámery už v ranom živote (Woodward, Sommervill & Guajardo, 2001). Podľa Chisholmovho modelu a tiež podľa teórie Belskyho a spol. (1991), je bezpečný attachment fakultatívnou adaptáciou na psychologickú a rodičovskú orientáciu rodičov, obzvlášť na ich schopnosť a ochotu poskytnúť vyššie investície. Na druhej strane úzkostne vyhýbavý vzorec attacchmentu je adaptáciou na neochotu (bez ohľadu na ich schopnosť) rodičov investovať, kým úzkostne- ambivalentný vzorec je adaptáciou na rodičovskú neschopnosť investovať. Tento model predpokladá, že vrelá/ senzitívna starostlivosť je dobrým indikátorom rodičovskej schopnosti a ochoty investovať, že chladná/odmietavá starostlivosť signalizuje neochotu investovať a že nekonzistentná/nepredvídateľná starostlivosť vyjadruje neschopnosť investovať.

Stavajúc na modele Belskyho a spol., Chisholm navrhuje, ako každý z troch vzorcov attachmentu u detí sa prejaví v rôznych reprodukčných stratégiách- podobne ako Belsky a spol. (1991) urobili porovnanie bezpečného verzus neistého attachmentu a ako Belsky (1997, 1999) urobili porovnanie všetkých 3 základných vzorcov attachmentu. Počas detstva bezpečne naviazaní jedinci budú maximalizovať dlhodobé učenie sa s cieľom zvýšenia celkovej kvality svojho vývoja; čo vysvetľuje prečo bezpečne naviazané detí rastú rýchlejšie ako u neisto naviazané deti z vysoko rizikových súborov (Velenzuela, 1990) a prečo prejavujú pokročilejšie kognitívne-percepčné a socioemocionálne zručnosti v ranejšom vývine (Belsky & Cassidy, 1994; Sroufe, 1988). Ak sú obaja rodičia ochotní aj schopní investovať a výchovné prostredie nie je ohrozujúce, výraznejšie úsilie môže byť venované dlhodobému vývoju kvalít (vlastností) a tým budúcemu reprodukčnému potenciálu. Preto súhlasne s konštruktom trajektórie kvality Belského a spol., bezpečnejšie naviazaní dospelí vyhľadávajú dlhodobé partnerstvá, sú schopnými a ochotnými rodičmi, intenzívne investujú do svojich detí a poskytujú im citlivejšiu a vnímavejšiu starostlivosť, všetko v službách zvýšenia fenotypickej kvality svojich detí.

Pretože vyhýbavo naviazané deti majú krutých a odmietavých rodičov, čo ich núti byť nezávislými v ranom veku, musia si vyhýbavé deti rozdeliť prostriedky odlišne. Keďže sú rodičia neochotní investovať a miestne prostredie je ohrozujúce, telesnému rastu môže byť

venované menšie úsilie a menej zdrojov. Úsilie a zdroje musia byť venované okamžitej reprodukcii, čo akceleruje sexuálnu maturáciu. Následne má viac vyhýbavých dospelých kratšie milostné vzťahy, sú menej ochotní investovať do detí, poskytujú viac času a energie vyhľadávaniu partnera, cítia sa menej blízke svojim deťom, čo všetko zvyšuje kvantitu potomkov.

Zatiaľ čo Belsky a spol. (1991) spojili nesuportívnu výchovu a neistý attachment vo všeobecnosti s akceleráciou pubertálneho vývoja, Chisholm (1996) rozvinul mimoriadne pútavé myšlienky o jedincoch s úzkostne- ambivalentným attachmentom (viď tiež Belsky; 1997, 1999). Chisholm si myslí, že úzkostne- ambivalentné deti nasmerujú viac úsilia včasnej sexuálnej zrelosti (viď tiež Belsky a spol., 1991), kým sa pokúšajú vyťažiť väčšie investície zo svojich zanedbávajúcich a ľahostajných opatrovateľov (viď tiež Cassidy & Berlin, 1994). Podľa Chisholmovej LHT, ak sú rodičia ochotní, ale neschopní investovať, deti sa snažia uchovať si toľko prostriedkov, ako sa len dá, nasmerujúc väčšinu z nich k včasnej reprodukcii. Toto nám napomáha vysvetliť, prečo jedinci s anxiózne- ambivalentným attachmentom sú natoľko popudliví, požadovační a hypervigilní v získavaní a udržaní si času a pozornosti od svojich opatrovateľov, vrátane svojich milostných partnerov (Cassidy & Berlin, 1994; Kunce & Shaver, 1994). To takisto môže vysvetliť prečo viac ambivalentne naviazaných dospelých prežíva rýchlu a extrémnu sexuálnu príťažlivosť k potencionálnym partnerom (Hazan & Shaver, 1987). Podľa Chisholma (1996) ako aj Belskyho a spol. (1991) takýto dospelí vyhľadávajúci krátkodobé partnerské vzťahy chcú, ale pravdebodobne nie sú úplne schopní investovať do detí a tým pádom sa správajú k nim nekonzistentne. Belsky (1997, 1999) na druhej strane predpokladal, že anxiozne- ambivalentný attachment môže odrážať stratégiu „pomoc v hniezde“, v rámci ktorej rodičovskú snahu vynakladajú aj príbuzní (súrodenci), obzvlášť, ak situácia vyžaduje viac starostlivosti ako rodičia dokážu poskytnúť.

Avšak sa doteraz neobjavil žiadny dôkaz, ktorý by to potvrdil. Niekoľko ďalších nálezov je konzistentných s Chisholmovou (1996, 1999) teóriou. Ako klesá predpokladaná dĺžka života na danom území, stúpa pravdepodobnosť, že ženy sa budú reprodukovať pred 30.tym rokom (Wilson & Daly, 1997). Podobne matky v tínedžerskom veku, u ktorých je pravdepodobné, že skôr zomrú, sa pravdepodobnejšie stanú matkami v nižšom veku (Johns, 2003). Tieto nálezy korešpondujú s Geronimusovou (1996) „hypotézou zvetrávania“, ktorá tvrdí, že včasný pôrod je strategickou odpoveďou na prudký úpadok zdravia u žien medzi 30-tkou a 40-tkou. Navyše metaanalytický výskum odhalil, že matky ktoré zažili stratu milovaného človeka spôsobenú smrťou a a táto strata zostane emocionálne „nevyriešená“, stúpa pravdepodobnosť vývinu dezorganizovaného attachmentu u ich potomka (van IJzendoorn, 1995a). Tieto nálezy osvetľujú význam zaoberania sa lokálnou úmrtnosťou ako významného signálu vývinu alternatívnych reprodukčných stratégií.

Oba modely Belskyho a spol., aj Chisholma zohrali dôležitú rolu v tom, že priviedli vedcov k hlbšiemu uvažovaniu o tom, ako a prečo rané životné skúsenosti ovplyvňujú následný vývin- niečo čo mnohí vývinoví psychológovia pokladali za vopred dané. Obidva modely však môžu byť rozšírené a ďalej vylepšené pripojením ďalších evolučných poznatkov. Po prvé, žiadny model sa nezameriava na všetky faktory, ktoré z evolučného hľadiska riadia osvojenie si špecifických reprodukčných stratégií v dospelosti. Výber partnera je závislý od veľkého množstva faktorov, počínajúc genetickou kvalitou potenciálneho partnera cez jeho alebo jej schopnosti zväčšovať a rozdeľovať prostriedky, až jeho alebo jej kapacitu odovzdávať svoje vedomosti a informácie potomkom (viď Gangestad & Simpson, 2000). Mnohé z týchto faktorov neboli včlenené do súčasných modelov attachmentu. Môžeme sa opýtať napríklad, či bezpečne naviazaní jedinci sú schopnejší ako neisto naviazaní priťahovať partnerov s vyššou reprodukčnou hodnotou. Po druhé, súčasné modely nie sú celkom dostatočne citlivé k rozdielnym rolám, ktoré sa predpokladajú u muža a ženy

v reprodukcii (Buss & Schmidt, 1993; Geary, 2005; Hinde, 1991). Fakt, že ženy musia poskytnúť vyššie iniciálne investície do svojho potomstva ako muži, ovplyvňuje to, akým spôsobom robí každé pohlavie reprodukčné rozhodnutia a aké si napokon osvoja stratégie pri vyhľadávaní partnerov (Hinde, 1984; Trivers, 1972). Napríklad súčasné modely attachmentu sa nezameriavajú na pohlavné rozdiely. Napríklad, v porovnaní s mužmi, vyžadujú ženy vyššie „dávky" zlej alebo necitlivej ranej starostlivosti, aby sa u nich spustila krátkodobá, na kvantitu zameraná reprodukčná dráha? Po tretie, dôkaz efektu načasovania puberty u chlapcov chýba. Ak budúce dobre prevedené štúdie nepotvrdia teoreticky zmysluplný efekt načasovania puberty u chlapcov, budú zrejme modely Chisholma a Belskyho a spol. vyžadovať prehodnotenie. Je možné, že reprodukčné stratégie žien môžu byť citlivejšie na vplyvy prostredia ako stratégie u mužov (porovnaj Gangestad & Simpson, 2000). Napriek týmto obmedzeniam, modely Belskyho a spol. a Chisholma predstavujú dôležité pokroky v pochopení attachmentu a sociálneho vývoja počas života.

Ellisov model

Prepojením myšlienok Belského a spol. (1991); Drapera a Harpendinga (1982), teórie rodičovských investícií (Trivers, 1972), Ellis a spol. (1999; Ellis & Garber, 2000) postavili hypotézu, že otec zastáva špecifickú rolu v rozvoji reprodukčnej stratégie u dievčat. Belsky a spol. sa nazdávali, že neprítomnosť otca v ranom vývoji je markerom stresu v pôvodnej rodine a uvedomili si jeho vplyv na materstvo a otcovstvo. Ellis (2004) na druhej strane tvrdil, že chýbanie otca, alebo prítomnosť nevlastného otca, môže slúžiť ako obzvlášť významná známka otcovských investícií, ktorá signalizuje nízku, nepredvídateľnú alebo meniacu sa úroveň otcovských investícií v rodine.

Neprítomnosť otca naozaj predikuje akceleráciu pubertálneho vývoja u dievčat v prospektívnych štúdiách, kde sú dievčatá sledované od detstva do adolescencie (Campbell & Udry, 1995); Eliis & Garber, 2000; Ellis a spol., 1999; Hetherington & Kelly; 2002; Moffit a spol., 1992; Rowe, 2000; Wierson a spol., 1993) a tiež v retrospektívnych štúdiách dospelých (Doughty & Rodgers, 2000; Hoier, 2003; Jones, Leeton, Mcleod & Wood, 1972; Jorm a spol., 2004; Kiernan & Hobcraft, 1997; Quinlan, 2003; Romans a spol., 2003; Surbey, 1990). Avšak podobné efekty neboli zaznamenané na vzorkách Afroameričanov (Campbell & Udry, 1995; Rowe, 2000).

Ďalšia práca ukázala, že čím ranejšie chýbanie otca sa vyskytuje u detí (obzvlášť počas prvých 5-tich rokov), tým väčší efekt to má na rýchlosť pubertálneho vývoja u dievčat (Ellis & Garber, 2000; Jones a spol., 1972; Quinlan, 2003; Surbey, 1990). Prítomnosť nevlastného otca môže takisto ovplyvniť načasovanie puberty, azda vzhľadom na určité efekty absencie otca (viď Ellis, 2004). Toto stanovisko podporuje pozorovanie, že väčší konflikt medzi matkou a nevlastným otcom spolu s prítomnosťou nevlastného otca v ranom období života sa javí ako obzvlášť významné pre akceleráciu pubertálneho vývoja u dievčat (Ellis & Garber, 2000). V súlade s Belským a spol. (1991) zdôrazňuje kvalitu vzťahu rodič-dieťa. Ellis a spol. (1999) tiež zistili, že pubertálny vývoj u dievčat je tým viac oddialený, čím viac času trávia otcovia starostlivosťou o svoje dcéry počas prvých piatich rokov života a čím viac pozitívnych afektívnych interakcií majú so svojimi dcérami do 5. roku.

Takže existujú dobré empirické a teoretické podklady na to, aby sa matky a otcovia nebrali ako zameniteľní zástupcovia vplyvu na to, ako detské zážitky tvarujú reprodukčné stratégie. Väčšia pozornosť by sa mala venovať prítomnosti biologicky nepríbuzného muža v domácnosti počas vývoja, takisto ako rôznemu vplyvu materských a otcovských investícií (t.j. kvalite rodičovstva).

Modely Hazana/Zeifmana a Kirkpatricka

Vedci sa tiež pokúšali vysvetliť povahu a silu dospelých milostných párových väzieb z perspektívy životnej histórie/ attachmentu. Hazan a Zeifman (1999; Zeifman & Hazan, 1997; viď tiež Zeifman & Hazan, kapitola 20, táto publikácia) napríklad tvrdia, že milostné párové väzby dospelých je možné vysvetliť na základe vzťahových väzieb vytvorených v predošlom živote. Zaznamenali mnoho podobností medzi attachmentom k opatrovateľovi v detstve a atachmentom u dospelého k blízkym priateľom a milostným partnerom (viď tiež Shaver a spol., 1988). Napríklad deti a dospelí vykazujú veľmi podobné reakcie na separáciu od svojich vzťahových postáv alebo na ich stratu. Navyše ľudia hodnotia kvality u potenciálnych partnerov obdobne ako hodnotili opatrovateľov a dospelí a deti sa správajú dosť podobne pri vyhľadávaní blízkeho kontaktu, telesnej intimity a náklonnosti u svojich vzťahových postáv. Vzťahové väzby medzi rodičom- dieťaťom a dospelým- dospelým tiež prechádzajú podobnými skupinami vývojových štádií.

Hazan a Zeifman (1999) tvrdia, že primárna evolučná funkcia bezpečného attachmentu vo vzťahoch dospelých je zvýšiť pravdepodobnosť stabilnej a trvácnej párovej väzby, takže partneri sú si schopní poskytnúť vzájomnú podporu. Preto pokladajú párové väzby za posilňujúce reprodukčnú zdatnosť ako oboch partnerov, tak aj ich potomkov. Stratégie vyhľadávania partnerov v dospelosti sú vlastne spojené so statusom párovej väzby rodičov jedinca, pri chýbaní otca alebo výraznejšom manželskom nesúlade v pôvodnej rodine je pravdepodobnejšia včasná sexuálna maturácia, krátkodobé partnerské stratégie v dospelosti a menej stabilné manželstvá (Belsky, 1999). Deti, ktorých rodičia majú lepšie párové väzby si v porovnaní s predchádzajúcimi osvojujú dlhodobé partnerské stratégie, zdôrazňujú kvalitu investícií oproti kvantite, v prípade, že majú vlastné deti (Hazan & Zeifman, 1999). Partneri s lepšou párovou väzbou takisto prispievajú k svojmu reprodukčnému úspechu tým, že si navzájom poskytujú viac podpory, čo býva spojené s lepším dlhodobým fyzickým aj psychickým zdravím a pravidelnejšou ovuláciou (viď Zeifman & Hazan, 1997).

Kirkpatrik čiastočne reaguje na tento model, keď tvrdí, že štýly attachmentu v dospelosti sa vyvinuli na posilnenie reprodukčnej zdatnosti vo svetle raných detských zážitkov, ale pýta sa, či bezpečie a ochrana sú *primárnymi* funkciami attachmentu v dospelosti. Namiesto toho si Kirpatrick myslí, že komponenty systému starostlivosti (napr. láska) mohli byť vybrané počas histórie evolúcie na spevnenie milostných párových väzieb u dospelých a že (podobne ako v modeloch Belskyho a Chisholma) dospelé štýly attachmentu predovšetkým odrážajú vyvinuté reprodukčné stratégie.

Jedným z hlavných kompromisov teórie životnej histórie je rozdelenie si času a energie medzi úsilie nájsť si partnera a úsilie venované rodičovstvu. Kirkpatrick (1998) tvrdí, že nie vždy bolo pre muža alebo ženu výhodné alebo adaptívne vstupovať do dlhodobých monogamných párovacích stratégií (viď tiež Gangestad & Simpson). Následne môžu byť štýly attachmentu v dospelosti „mechanizmami“ na výber najlepšej stratégie na vyhľadávanie partnera vzhľadom na skúsenosti z raného detstva a kvalitu včasných rodičovských investícií, čo rozoberali Belsky a spol. (1991). Jedinci, ktorí dostali konzistentne citlivú a vnímavú starostlivosť od rodičov, vyvinú bezpečné pracovné modely a takto si osvoja dlhodobé, oddané stratégie partnerstva. Títo jedinci si tiež vytvoria väčšiu dôveru a intimitu vo vzťahoch (Simpson, 1990) a ľahšie sa zamilujú do partnerov, ktorí majú vyššiu partnerskú hodnotu (Hazan & Shaver, 1987) tak ako oni sami. Naopak viac vyhýbavých jedincov je v partnerstve menej oddaných, realizujú krátkodobé partnerské stratégie a majú neobmedzenejšiu sociosexuálnu orientáciu (viď Simpson, Wilson & Winterheld, 2004). A viac anxiozne- ambivalentných osôb túži po dlhodobých partnerských stratégiách, ale ich silná túžba byť atraktívnymi a splynúť so svojimi milostnými partnermi môže vyústiť do krátkodobých sexuálnych vzťahov, z ktorých časom partnerov zapudia (viď Kirkpatrick,

1998). Z týchto dôvodov sa Kirkpatrick nazdáva, že črty systému výchovy – obzvlášť láska ako nástroj „prostriedku oddanosti“ (Frank, 1988)- sa mohli vyvinúť na spojenie a stabilizáciu dlhodobých párových väzieb.

Nevyriešené otázky a sľubné smery

Existuje niekoľko nevyriešených otázok a sľubných smerov pre budúci výskum, z ktorých môžeme len niektoré načrtnúť na doplnenie niektorých otázok a hypotéz, ktoré vyvstali v tejto kapitole. Dve z najkomplikovanejších otázok na poli attachmentu sú (1) prečo materská senzitivita vysvetľuje len určitú časť stavu attachmentu u dieťaťa a (2) prečo nie je medzigeneračný prenos typov attachmentu silnejší ako v skutočnosti je (viď tiež van IJzendoorn & Bakermans Kranenburg, 1997). Možným riešením tejto hádanky by mohla byť aplikácia LHT. Aplikujúc logiku „poistenia voči strate“ , Belsky (1997, 2000, 2005b) predpokladal, že deti sa líšia v svojej citlivosti na vplyv rodičov (viď tiež Boyce y Ellis, 2005). Nedávno bol poskytnutý experimentálny dôkaz dôležitý pre predikciu vplyvu materskej senzitivity na bezpečnosť attachmentu (Velderman, Bakermans- Kranenburg, Juffer & van IJzendoorn, 2006). Takisto dôležité sú štúdie dvojčiat, ktoré neboli vychovávané v rovnakom prostredí, čo viac vysvetľuje variabilitu čŕt a rozdielov ako vysvetľujú enviromentálne vplyvy rovnakého prostredia (Bouchard, 2004; Turkheimer & Waldron, 2000) a že bezpečnosť attachmentu nie je dedičná (Bokhorst, 2004; Turkheimer & Waldron, 2000). Belsky (2000, 20005b) tvrdí, že rozličná citlivosť môže byť adaptívna pre rodičov, deti a ich súrodencov, ak pokusy ich rodičov „pripraviť“ svoje deti na budúce prostredie sú chybné, vzhľadom na vlastnú nepredvídateľnosť budúcich podmienok. Toto by mohlo vysvetliť prečo sme z evolučného hľadiska svedkom rôznej vnímavosti na rodičovské vplyvy v rodinách. Takisto to môže vysvetliť prečo medzigeneračný prenos je slabší ako sa spočiatku predpokladalo (Belsky, 2005a).

Menej než dokonalý stupeň medzigeneračného prenosu je rovnako pútavou otázkou o možnom „časovom rozpätí vplyvu“ na súčasné a budúce rozhodnutia. K dnešnému dňu sa prenos pokladá za jednogeneračný proces (napr. attachment matky formuje stav attachmentu u jej detí, pravdepodobne s malým vplyvom starých rodičov, prastarých rodičov atď.). Koncept „medzigeneračnej fenotypickej inercie“ (viď Kuzawa, 2005) však tvrdí, že určité vplyvy môžu pretrvať počas mnohých generácií, hoci aj keď skúsenosti najbližšej generácie sú v rozpore s modálnou trajektóriou rodiny. Obzvlášť tento model ukazuje, že jedinci typicky kladú väčšiu diagnostickú váhu na podmienky prostredia v súčasnosti (okamžité), keď sa jedná o prerozdelenie zdrojov životnej histórie, ako na znaky signalizujúce, že prostredie, v ktorom žili ich rodičia, starí rodičia alebo vzdialenejší príbuzní, dokonca aj keď minulé prostredie bolo stabilné počas mnohých generácií. Môžu však existovať prípady, keď ohliadnutie sa len generáciu dozadu nemusí viesť k najlepšej interpretácii alebo modelovaniu medzigeneračného procesu, obzvlášť ak je prostredie veľmi stabilné počas viacerých generácií.

Toto vytvára ďalšie dôležité otázky. Hoci evolučné sily formujú vývojové trajektórie, organizmy sa vyvinuli tak, aby adaptívne reagovali na rýchle zmeny miestneho prostredia. Takého adaptívne správanie sa vlastne snaží modelovať behaviorálna ekológia (viď Gangestad & Simpson, 2007). V skutočnosti model strategického pluralizmu (Gangestad & Simpson, 2000) tvrdí, že ženy sa vyvinuli tak, aby páriace rozhodnutia (vrátane rozhodnutia o kvalite rodičovstva v partnerstve) stavali na 2 aspektoch: rozsahu, v ktorom potenciálni partneri prejavujú (1) variabilitu (napr. dobré zdravie, či iné žiaduce partnersky príťažlivé vlastnosti, ktoré môžu byť geneticky prenesené na potomka) a (2) investičný potenciál (ako do milostného vzťahu, tak do každého potomka). V prostredí s prevalenciou patogénov, ktoré

stále charakterizuje súčasný svet a azda charakterizovalo EEA, ženy kladú väčší dôraz u muža na schopnosť prežitia, takže „dobré gény“ takýchto partnerov môžu byť prenesené na ich deti. V prostredí, ktoré vyžaduje veľké investície do detí alebo starostlivosť oboch rodičov, musí žena klásť vyšší dôraz na investičný potenciál muža, aby tým zvýšila pravdepodobnosť prežitia detí. Podľa rozdielnej dĺžky dožitia, dospelí s rôznou históriou pripútania a rôznymi štýlmi attachmentu, môžu hodnotiť, merať alebo aplikovať aspekty partnerstva do určitej miery rozdielne. To nás navracia k otázke, ktorá vyvstala skôr, o reprodukčnej hodnote partnera vo vzťahu. Napríklad vysoko vyhýbavé ženy, môžu očakávať a vyžadovať menej otcovských investícií vzhľadom na vlastnú nezávislosť a spoliehanie sa na seba, aj kvôli ich nedôvere v druhých môžu vyžadovať menej. Vysoko úzkostné ženy naopak môžu očakávať a požadovať vyššie investície, čo je dané ich chronickými obavami zo straty partnerstva alebo opustenia.

Nakoniec výskum epigenetiky prináša prísľub zásadného pokroku v našom chápaní otázok medzigeneračného attachmentu. Napríklad súčasné výskumy na zvieratách ukázali, že materská starostlivosť o novonarodenú samičku potkana nielenže kalibruje jej systém reakcie na stres v dospelosti, ale taktiež ovplyvňuje výchovu jej vlastného potomstva. Prostredníctvom negenetických mechanizmov, táto starostlivosť tiež ovplyvňuje tiež *vnúčatá* pôvodnej starostlivej matky (viď Cameron a spol., 2005). Tieto nálezy sú dôležité kvôli takmer úplnému medzigeneračnému cyklu attachment/materstvo. Tento výskum priťahuje pozornosť faktom, že skúsenosti s opatrovaním stimulujú aktivitu génov, čo spúšťa kaskádu vývinových procesov a výsledkov vedúcich k rozličným reprodukčným stratégiám v dospelosti, ktoré sa prenášajú intergeneračne negenetickými prostriedkami. Z tohto dôkazu vyrastajú ďalšie pútavé otázky týkajúce sa súčasného výskumu o interakciách gény-prostredie (viď Caspi a spol., 2002). Táto práca, ktorá podporuje poňatie rozdielnej náchylnosti na rodičovské vplyvy, poukazuje na to, že vplyvy výchovy (napr. týranie dieťaťa) na vývoj antisociálneho správania sa mení ako funkcia genotypu. Čo však zostáva nejasným je, že či jedinci, ktorí majú genetickú vulnerabilitu podľahnú rizikám prostredia, alebo včasné zážitky s opatrovaním aktivujú určité gény, ktoré môžu uľahčiť vývoj antisociálneho správania.

Záver

Vo svojej (bezpečnej) podstate je teória attachmentu evolučnou teóriou ľudského sociálneho správania „od kolísky až po hrob“ (Bowlby, 1979, s. 129). Hoci je iniciálne teória prepojená s tým, ako normatívne komponenty a komponenty individuálnych odlišností podporujú prežitie dieťaťa, súčasné práce vrhli svetlo na vzorce attachmentu počas celého života – vrátane pripútavacích štýlov v ľúbostných vzťahoch v dospelosti- ktoré sa vyvinuli na zvýšenie reprodukčnej zdatnosti. Tieto nové teoretické pokroky sú dôležité z niekoľkých dôvodov. Až donedávna teoretici attachmentu sa nezameriavali nato, *prečo* existuje medzigeneračný prenos attachmentu a *prečo* materinská senzitivita zohráva azda vedúcu rolu vo formovaní istoty attachmentu u dieťaťa (Belsky, 2007). Tradične sa teoretici a výskumníci zameriavali na to, *ako* tieto procesy fungujú. Nedávna aplikácia LHT v teórii attachmentu začala naprávať tento deficit v pôvodnej teórii, zameriavajúc pozornosť na otázky týkajúce sa ako ultimatívnej tak proximitnej kauzality. Tento nedávny teoretický pokrok je rovnako dôležitý vzhľadom na to, že tvrdí, že štýly attachmentu v dospelosti nie sú náhodným „artefaktom“ vo vzťahu k attachmentu v detstve. Berúc do úvahy životnú históriu, systém attachmentu by mal napomáhať nielen psychologickému zdraviu a pohode, ale u malých detí aj napomáhať prežitiu a vývoju počas nebezpečných rokov raného detstva. V dospelosti môže tento systém attachmentu ďalej posilňovať nielen pocit uspokojenia a šťastia v blízkych

vzťahoch, ale aj inkluzívnu zdatnosť prostredníctvom osvojenia si enviromentálne kontingentných, alternatívnych reprodukčných stratégií.

Vedci budú v budúcnosti zrejme viac opierať svoje uvažovanie o moderný evolučný rámec. Ako raz zvolal Dobzhansky (1973) „Nič v biológii nedáva zmysel ak sa na to nepozeráme z evolučného pohľadu“ (s. 125). Rovnaké tvrdenie sa aplikuje na psychológiu vo všeobecnosti a obzvlášť na vývinovú a sociálnu psychológiu, obzvlášť v oblasti, ktorá sa zameriava na blízke interpersonálne vzťahy. Výrazne hájime kráčanie intelektuálnou cestou, ktorú prvý vyšľapal Darwin a rozšíril Bowlby a ďalší moderní teoretici evolúcie. Rôzne strednoúrovňové evolučné teórie- obzvlášť teória konfliktu rodič- potomok, teória rodičovských investícií a teória pohlavného výberu a LHT – majú ohromne veľa čo ponúknuť vedcom zaoberajúcim sa fenoménom attachmentu v priebehu života. Budúci pokrok v teórii a výskume attachmentu bude spočívať na úspešnej a úplnej integrácii teórie attachmentu do moderného evolucionistického pohľadu.

Poznámky

Toto sú len niektoré z evolučných teórií strednej úrovne doteraz vyvinutých. Ďalšie zahŕňajú koevolučnú teóriu hostiteľa-parazita (Hamilton & Zuk, 1982; Tooby, 1982) a intragenomickú teóriu konfliktu (Trivers, 1997).

Main a Solomon (1990) identifikovali štvrtý vzorec attachmentu u detí, označovaný ako „dezorganizovaný/ dezorientovaný“. Tieto deti nemajú jasnú, koherentnú stratégiu na zvládanie negatívnych afektov, často zmiešavajúc anxiozne- vyhýbavé a anxiozne- ambivalentné behaviorálne stratégie s rôznymi bizarnými stratégiami. Tento vzorec, ktorý má najnižšiu základnú úroveň, býva pozorovaný, ak sú opatrovatelia zneužívajúci, depresívni, alebo emocionálne narušení (viď Lyons, Ruth & Jacobvitz, kapitola 28, táto publikácia).

Tieto precipitujúce podmienky môžu zaujímavým spôsobom interagovať. Napríklad samčekovia väčšiny polygýnnych druhov majú rôznorodejšie reprodukčné úspechy ako samičky (Trivers, 1985). V minulosti u našich predkov sa reprodukovali takmer všetky fertilné ženy a mali približne rovnaký počet detí, kým niektorí muži mali veľký počet detí a iní sa nereprodukovali vôbec. Trivers a Willard (1973) predpokladali, že ak sú zdroje prostredia obmedzené, dostanú dcéry viac otcovských investícií ako synovia. Väčšina dcér v prípade, že prostredie nie je príliš kruté, časom vychová deti, kým synovia, ktorí nedokážu nazhromaždiť prostriedky alebo nepreukážu dostatočnú zdatnosť, nepritiahnu partnerku. Ak sú podmienky prostredia lepšie, môžu však synovia získať vyššie investície ako dcéry, pretože reprodukčne najúspešnejšie samce prenesú v priemere viac rodičovských génov ako by preniesli dcéry. Toto zdôvodnenie poukazuje na to, že ak sú enviromentálne podmienky kruté, vzorec otcovských investícií môže viesť k tomu, že budú bezpečnejšie naviazané dcéry ako synovia, kým opačný prípad nastane, ak sú enviromentálne podmienky priaznivé.

Kapitola 8

Konspekt vypracovala – Mgr. Marta Poliaková

8. Vzťahová väzba u makakov rhesus

Attachmnet in Rhesus Monkeys (str. orig. 173-191)

Stephen J. Suomi

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Vzťahová väzba nie je výlučne ľudským fenoménom. Podľa autora Bowlby v skutočnosti neprispôsobil základné biologické znaky svojej teórie len ľudskú prirodzenosť, ale aj na našich najbližších evolučných príbuzných Bowlby a Hinde identifikovali vzorce správania medzi dojčatami opíc a ich matkami (ale nie medzi mláďatami a inými samicami v skupine), ktoré Bowlby pozoroval u ľudských dojčiat a malých detí. Tieto zistenia podporili jeho základný predpoklad, že vzťahová väzba má svoj biologický základ.

Normatívne vzorce vzťahovej väzby dojča-matka u makakov rhesus

Prvé detailné longitudinálne štúdie týkajúce sa druhovo špecifických vzorcov vzťahovej väzby u makakov boli spracované pred 4O-timi rokmi. Tieto výskumy poskytli popis behaviorálneho vývinu dojčaťa a novo vznikajúcich sociálnych vzťahov, ktoré boli opakovane zaznamenané aj u ostatných dojčiat makakov vyrastajúcich v rôznych prírodných podmienkach, ako aj u iných druhov opíc a opíc Starého sveta. Novorodenec makaka jasne a konzistentne preukazuje štyri z piatich „komponentov inštinktívnych odpovedí“, ktoré Bowlby uvádza ako univerzálne pripútavacie správanie u ľudí: sanie, pritúlenie (clinging), plač a nasledovanie (piate - úsmev bol pozorovaný u šimpanzov, nie u makakov). Mláďatá makakov sú rovnako ako ľudské mláďatá schopné napodobňovať špecifické výrazy v tvári svojich matiek krátko po narodení. Všetky tieto vzorce odpovedí odrážajú snahu mláďaťa získať a udržať si fyzický kontakt s matkou alebo jej blízkosť. Matky makakov následne poskytujú svojim mláďatám základnú starostlivosť; fyzickú a psychologickú vrelosť a ochranu pred živlami, predátormi a aj ostatnými členmi skupiny. Počas tohto obdobia sa medzi matkou a mláďaťom vytvorí veľmi silné a trvalé puto, ktoré je jedinečné v zmysle jeho výnimočnosti a konečnosti trvania.
V priebehu druhého mesiaca začne väčšina mláďat makakov využívať svoje matky ako „bezpečné základne“, z ktorej explorujú svoje najbližšie fyzické a sociálne okolie. Matky tieto snahy pozorne sledujú a často do týchto pokusov v prípade nejakého ohrozenia fyzicky zasiahnu. Medzi druhým a tretím mesiacom sa objavuje u makakov funkčný a vývinový ekvivalent „úzkosti z neznámych“ u 8-12-mesčných detí. Keď sa raz mláďa makaka bezpečne pripúta, jeho matka je pevne stanovenou základňou, z ktorej môže robiť dobrodružné prieskumy za podnetmi, ktoré vzbudili jeho záujem. Čoskoro sa naučí, že ak sa vystraší alebo je inak ohrozené, vždy môže pribehnúť k matke, ktorá je zvyčajne schopná poskytnúť mu okamžitý pocit bezpečia a pohodlia prostredníctvom ventrálneho kontaktu.

S pribúdajúcim vekom väčšina mláďat dobrovoľne trávi väčšie množstvo času vo väčšej vzdialenosti od svojich matiek, očividne presvedčených, že sa môžu vrátiť k ochranne svojich matiek bez prerušenia puta. Keď si mláďa makaka nevytvorí optimálnu vzťahovú väzbu so svojou matkou, jeho exploračné správanie je nevyhnutne ohrozené. Toto zistenie je konzistentné s Bowlbyho pozorovaniami u ľudí.
Vo veku asi 3 mesiacov začína mláďa objavovať sociálne vzťahy s ostatnými členmi svojej sociálnej skupiny vrátane rovesníkov, ktorý sú rovnakého veku, na podobnej fyzickej, kongnitívnej a socio-emočnej úrovni. Po odstavení mláďaťa (okolo 4. alebo 5. mesiaca) až po pubertu (3.-4. rok) predstavuje hra s rovesníkmi hlavnú sociálnu aktivitu mláďat. Postupne hra nadobúda špecifické behaviorálne a sociálne znaky, ktoré ako sa zdá, simulujú takmer celé rozpätie sociálnych aktivít dospelých a ktorých nacvičenie predstavuje základ pre normálne fungovanie v dospelosti. Počas dospievania však stále udržujú blízke puto s matkami.
Obdobie adolescencie sa nespája len s hormonálnou alteráciou, rastom a inými obvyklými fyzickými zmenami, ale aj s významnými sociálnymi zmenami. Samce zažívajú najdramatickejšie a najzávažnejšie sociálne narušenie – opúšťajú svoju materskú tlupu s oddelením sa od všetkých sociálnych väzieb. Na rozdiel od samcov, samice takmer nikdy neopúšťajú svoju tlupu a dospievanie sa u nich spája s nárastom sociálnych aktivít. Počas celého ich života sú súčasťou sociálneho diania v skupine aj po tom, čo majú vlastné mláďa.

Jedinečné aspekty vzťahu mláďa-matka u primátov

Pre dyádu matka-dojča sú niektoré aspekty attachment vzťahu exkluzívne. Netýka sa to len toho, že matka je zdrojom všetkého, čo prejde cez placentu a že prenatálne prostredie je ovplyvňované jej cirkadiálnymi a inými biologickými rytmami, ale aj toho, že je možné predpokladať reakcie plodu na špecifické aktivity matky (napr. vokalizáciu), čo snáď môže predstavovať proto-komunikáciou medzi matkou a plodom. Niektoré z týchto jedinečných aspektov materskej podpory pretrvávajú aj niekoľko týždňov a mesiacov po narodí mláďaťa.
Aké sú teda špecifické aspekty vzťahu matky s mláďaťom u makakov (a ľudí)? Po prvé to je matkina schopnosť redukovať strach svojho mláďaťa prostredníctvom priameho sociálneho kontaktu a ďalším ukľudňujúcim správaním a po druhé, matkina schopnosť byť bezpečnou základňou, aby mláďa mohlo explorovať svoje okolie. Početné kongitudinálne výskumy potvrdili, že matky majú monopol na tieto schopnosti alebo prinajmenšom na možnosť ich prejavenia.

Konflikt vo vzťahu matka-mláďa u makakov

Ako už bolo spomínané vyššie, samice makakov sú značne zapojené do širokej palety interakcií s matkou každý deň, pokiaľ sú obe nažive, samce do obdobia adolescencie. To však neznamená, že všetky tieto interakcie sú stále pozitívne a príjemné. Konflikty medzi matkou a mláďaťom sú časté a často predvídateľné, ak nie nevyhnutné, a objavujú sa každodenne.
Obvyklá situácia konfliktu sa objavuje okolo 20. týždňa, kedy matka odstavuje svoje mláďa od mlieka. Matka sa snaží znížiť frekvenciu pokusov mláďaťa dostať sa k jej bradavkám – hoci so značnou rozmanitosťou vo forme, načasovaní a intenzite pohybujúcej sa od dokonale jemnej až po hraničiacu s týraním. Mláďa sa snaží zvýšiť pokusy, aby si získalo a udržalo fyzický kontakt s matkou. Prakticky vo všetkých prípadoch vedie nová starosť mláďaťa týkajúca sa udržania si kontaktu s matkou k zníženiu exploračného správania a k markantne ovplyvňuje a znižuje jeho interakcie s rovesníkmi. Obvykle trvá zhruba mesiac, kým sa tieto

behaviorálne vzorce vrátia späť do pôvodného, normálneho stavu. „Normalita“ po odstavení trvá však len pár týždňov, pretože nastáva druhý konflikt. Väčšina matiek vo veku 6-7 mesiacov svojich mláďat znovu nadobúdajú reproduktívnu vnímavosť, a teda sa začínajú aktívne snažiť získať dospelého samca. V tomto období je mláďa ignorované, aktívne sa mu matka vyhýba alebo ho dokonca fyzicky odmieta. Niet divu, že väčšina mláďat je v tomto období nešťastná. Niektoré dokonca vykazujú dramatické behaviorálne a fyziologické symptómy, ktoré sú paralelné s Bowlbyho popisom depresie vyvolanej separáciou. Väčšina mláďat začína intenzívne protestovať voči strate prístupu k matke, ale čoskoro presmerujú svoju pozornosť iným smerom. Zaujímavé je, že na rozdiel od mláďat samcov, ktorí vyhľadávajú vzťahy s rovesníkmi, mláďatá samice vyhľadávajú vzťahy s ostatnými členmi rodiny.
Narodenie nového súrodenca má významné následky na život 1-ročného makaka. Nikdy viac nebude mať výhradnú pozornosť matky, namiesto toho väčšina pokusov mláďat využívať matku ako bezpečnú základňu a na upokojenie je ignorovaná alebo zamietnutá. Vzťah medzi matkou a mláďaťom v priebehu detstva následne postupne slabne, významnejšie však pri narodení ďalšieho súrodenca.

Faktory ovplyvňujúce vzťahovú väzbu u makakov

Výskumy identifikovali viaceré faktory, ktoré ovplyvňujú povahu a základnú vývinovú trajektóriu vzťahovej väzby. Niektoré z týchto vplyvov pochádzajú z vonkajších faktorov, iné zo špecifických behaviorálnych a biologických znakov matky a mláďa. Mnohé výskumy dokázali, že väčšina matiek makakov sú obvykle vysoko senzitívne na tie aspekty svojho bezprostredného fyzického a sociálneho prostredia, ktoré predstavujú potenciálne nebezpečenstvo pre well-being ich potomkov a prispôsobujú tomu svoje správanie. Matky z nižšie postavených rodín sú reštriktívnejšie, čo sa týka exploračných tendencií ich potomka, na rozdiel od matiek z vysoko postavených rodín, ktorých materský štýl je liberálnejší.
Iné výskumy zistili, že matky sa stávajú reštriktívnejšími, keď zostane ich aktuálne sociálne prostredie nestále (keď nastanú významné zmeny v hierarchii alebo sa ku skupine pripojí nový samec). Rovnako majú tendencie viac monitorovať interakcie svojich potomkov s rovesníkmi a byť reštriktívnymi, čo sa týka množstva sociálnych partnerov, s ktorými interagujú ich potomkovia, keď sa zväčší ich tlupa. U mláďat, ktorých príležitosť explorovať a interagovať s vrstovníkmi bola v prvých mesiacoch života chronicky obmedzovaná, môže byť schopnosť rozvíjať druhovo normálne vzťahy s ostatnými v sociálnej skupine ohrozená často s dlhodobými následkami pre mláďa aj celú tlupu.
Zmeny rozličných aspektov fyzického prostredia sa tak isto spájajú so zmenou každodenných vzťahov medzi opičími matkami a ich mláďatami, čo má za následok krátkodobé, ale prekvapivo aj dlhodobé dôsledky na vývin mláďaťa. Rosenblum a kol. (1984) zistili, že meniaca sa dostupnosť a množstvo potravy ovplyvňuje vytváranie neistej vzťahovej väzby medzi matkou a mláďaťom. Mláďatá neskôr vykazovali menej sociálnej afiliácie, väčší afektívny odstup a viac podriadeného správania voči ostatným členom skupiny.
Ďalšie štúdie preukázali, že typ vzťahovej väzby ovplyvňujú aj rozdiely medzi matkami týkajúce sa ich materinského štýlu, dokonca aj keď žijú v rovnakých fyzických a sociálnych podmienkach. Rozdiely v materinskom štýle môžu mať závažné a pretrvávajúce následky nielen na vzťahovú väzbu, ktorú si matka vytvorí s mláďaťom, ale aj na behaviorálne a biologické fungovanie jej potomka počas celého života. Napríklad týrané matky mali tendenciu vykazovať neobvykle vysokú úroveň odmietania svojho mláďaťa a pokračovali v tom dlho po tom, čo ich týranie prestalo. Ich mláďatá vykazovali oveľa vyššie hodnoty

vrešťania, záchvatov hnevu a iných behaviorálnych indícií stresu. Taktiež boli emočne reaktívnejšie, menej explorovali svoje okolie a menej sa hrali.
Rozdiely vo vzťahovej väzbe môže ovplyvňovať aj temperament mláďaťa. „Vysoko reaktívne“ mláďatá majú tendencie tráviť viac času so svojimi matkami a menej času s rovesníkmi a je väčšia pravdepodobnosť, že budú vykazovať depresívne správanie počas obdobia párenia ich matky. Na druhej strane však môžu byť „úspešnejšími“ v odsunutí ďalšej gravidity svojej matky v porovnaní s rovesníkmi. Ďalšou temperamentovou dimenziou je impulzivita. Impulzívne samce sú neschopné modulovať i behaviorálne odpovede v hravom klbčení. Vysoko impulzívne makaky si vytvárajú zložité vzťahové väzby so svojimi matkami, neskôr s rovesníkmi a ostatnými členmi skupiny.

Dopad rozdielnych vzťahových väzieb na dlhodobú vývinovú trajektóriu

Mnohé zistenia dokázali, že prototypické behaviorálne a biologické vzorce je možné významne zmeniť určitými ranými skúsenosťami, najmä tými týkajúcimi sa vzťahovej väzby. Túto skutočnosť asi najlepšie ilustrujú výsledky experimentálnych štúdií, v ktorých boli mláďatá opíc oddelené od svojich biologických matiek hneď po narodení alebo krátko po ňom a vychovávané v prítomnosti iných opíc, iných druhov alebo živých či neživých objektov.
Napríklad vývin mláďat makakov, ktoré boli vychovávané svojimi rovesníkmi, bol takmer vždy vo svojej prirodzenosti dysfunkčné. Hoci vykazovali úplne normálny fyzický a motorický vývin, ich rané exploračné správanie bolo ale limitované: Zdali sa byť neochotné pristupovať k novým objektom a mali tendenciu byť plaché pri stretnutí s rovesníkmi, ktorí neboli členmi rodiny. Rovnako aj hravý repertoár bol zaostalý čo do frekvencie a komplexnosti. Raná výchova rovesníkmi, ako sa zdá, má dopad na zvýšenie reaktivity mláďat. Ďalším dlhodobým následkom je, že tieto mláďatá majú tendenciu byť impulzívnejšie, hlavne ak ide o samcov.
Opičí adolescenti vychovávaní rovesníkmi trvale konzumovali veľké množstvá alkoholu a rýchlo si vytvorili vysokú toleranciu naň.

Implikácie pre teóriu vzťahovej väzby u ľudí

Rozličné štúdie makakov a iných druhov opíc Starého sveta preukázali silnú kontinuitu medzi typom vzťahovej väzby, ktorý sa utvorí medzi matkou a mláďaťom samicou, a typom vzťahovej väzby, ktorý si toto mláďa v dospelosti utvorí so svojím mláďaťom.
Kým podľa zistení Maestripeiriho (2005) takmer polovica mláďat-samíc „netýrajúcich matiek“, ale pestúnkami, ktoré ich týrali, taktiež tyranizovali svoje mláďatá v dospelosti. Na druhej strane, mláďatá-samice „týrajúcich matiek“ vychovávané pestúnkami, ktoré ich netýrali, nevykazovali známky týrania svojich vlastných potomkov! Tieto zistenia potvrdzujú, že medzigeneračný prenos aspoň určitých aspektoch sa nevyhnutne týka nie-genetických mechanizmov.
Súčasný teoretici vzťahovej väzby postulujú kontinuitu od novorodenca po dospelosť, čo sa týka typu vzťahovej väzby, vo forme vnútorných pracovných modelov založených spočiatku na raných spomienkach a periodicky menených neskoršími skúsenosťami. Práve vďaka vnútorným pracovným modelom, ktoré majú potenciál k tomu, že môžu byť zmenené špecifickými zážitkami (a/alebo vhľadmi) v neskoršom detstve a adolescencii či dospelosti,

poskytujú základ pre prerušenie pravdepodobnosti, že bude pokračovať kontinuita medzi ranými vzťahovými zážitkami a následným správaním ako rodiča.
Výskum nehumánnych primátov jasne poskytol presvedčivé dôkazy, ktoré podporujú silný biologický základ fenoménu vzťahovej väzby. Ako sám Bowlby povedal: „Všetci z nás, od kolísky po hrob, sme najšťastnejší, keď je život organizovaný ako séria výletov, kratších či dlhších, z bezpečnej základne, ktorú predstavujú naše vzťahové osoby.“

Konspekt vypracovala – MUDr. Zuzana Tománeková

13. Prekurzory bezpečnosti vzťahovej väzby

Precursors of Attachmnet Security (str. orig.295-316)

Jay Belsky
R.M.Pasco Fearon

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

V tejto kapitole sa zaoberáme touto centrálnou otázkou: Prečo si niektoré dojčatá vytvoria bezpečnú vzťahovú väzbu ku svojim primárnym opatrovateľom, zatiaľ čo iné si vytvoria neisté vzťahy? Americká psychologička Mary Ainsworthová bola prvá, ktorá vyvinula značnú empirickú aj teoretickú činnosť na to, aby uvažovala nad determinantmi bezpečnej a neistej vzťahovej väzby dojča, (resp. batoľa) – matka v normálnej, neklinickej populácii.

Jadrom Ainsworthovej rozšírenia Bowlbyho teórie vzťahovej väzby bolo tvrdenie, že senzitívny, vnímavý opatrovateľ má pre rozvoj bezpečného vzťahového puta počas raných rokov života zásadný význam.

Podľa Ainsworthovej dokáže opatrovateľ, ktorý je schopný senzitívnej, vnímavej starostlivosti navodzujúcej bezpečie, pochopiť individuálne atribúty dieťaťa, akceptuje behaviorálne dispozície dieťaťa, a teda dokáže konzistentne organizovať harmonické interakcie medzi sebou a dieťaťom, najmä tie, ktoré v ktorých ide o zmierňovanie strachu, vyčerpania, či ťažkostí dieťaťa.

Starostlivosť, ktorá je senzitívna a napomáha bezpečiu, nemá u všetkých detí rovnakú formu, ani nenadobúda stále rovnakú formu počas všetkých situácií v prípade jedného konkrétneho dieťaťa.

Kvalita materskej a nematerskej starostlivosti

Úloha temperamentu

Metaanalýza 18 výskumov, ktoré boli vykonané pred dvoma dekádami, poskytuje určitú podporu pre tvrdenie, že neistota (vo vzťahovej väzbe) je priamou funkciou náchylnosti dojčaťa k distresu. Avšak nedávny výskum nepodporil názor, že by bola bezpečnosť vo vzťahovej väzbe ovplyvnená temperamentom.

Napriek tomu niekoľké štúdie, ktoré skúmali vzájomný vzťah medzi temperamentom a vyhýbavým alebo vzdorujúcim správaním v neznámej situácii, a nie medzi temperamentom a bezpečnosťou per se, našli dôkazy pre takýto vzájomný vzťah. Podľa týchto výsledkov temperament môže hrať istú úlohu v tom, akým spôsobom dieťa neistotu vyjadruje, ale nie v tom, či je dieťa bezpečné alebo neisté.

Kvalita vzťahovej väzby, ktorú si dieťa vytvorí so svojou matkou, je systematicky a významne závislá od matkinho stavu mysle týkajúceho sa starostlivosti smerujúcej k pripútaniu. Avšak možnosť, že behaviorálne dispozície dojčaťa by mohli ovplyvniť bezpečnosť vzťahovej väzby, aj keď iba nepriamo, zdôrazňujú zistenia, ktoré spájajú temperament a matkinu senzitivitu.

Materská starostlivosť

V súlade s Ainsworthovej teóriou a jej intenzívnym výskumom 26-tich dvojíc matka-dojča je skutočnosť, že variácie v meranej materskej senzitivite sa spájajú s bezpečím v neznámej situácii. Bezpečie sa spája s okamžitým reagovaním na distres, a vyváženou a vhodnou stimuláciou, ako aj s vrelosťou, záujmom a schopnosťou reagovať na podnety. V kontraste s tým je neistá-vyhýbavá vzťahová väzba spájaná s dotieravým, nadmerne stimulujúcim, kontrolujúcim štýlom, a neistá-vzdorujúca (resistant) vzťahová väzba s neschopnosťou reagovať na podnety, nezáujmom zo strany opatrovateľa.

Okrem týchto asociácii, ktoré boli získané počas výskumu detí v neznámej situácii, sa podobné súbežné vzťahy objavili v severoamerickom výskume, ktorý používal AQS na hodnotenie bezpečnosti vzťahovej väzby, ako aj v podobnom výskume, ktorý bol vykonaný v Japonsku.

Ainsworthovej centrálne teoretické tvrdenie, spájajúce materskú senzitivitu s bezpečnosťou vzťahovej väzby, bolo taktiež potvrdené empiricky.

Van den Boom skúmala 100 citlivých holandských dojčiat z ekonomicky slabších rodín. V jej výskume bola zahrnutá aj experimantálna manipulácia zameraná na posilnenie materinskej senzitivity.

Na to boli určené tri návštevy v domácnosti, ktoré mali posilniť matkine konzistentné a vhodné reakcie na pozitívne aj negatívne signály dojčaťa. Tieto tri návštevy sa udiali u 50-tich náhodne vybratých matiek, ktoré boli označené ako experimentálna skupina. Človek, ktorý navštívil domácnosť, mal za cieľ posilniť matkine pozorovacie schopnosti a pomôcť matke prispôsobiť svoje správanie jedinečným signálom jej dieťaťa. V kontrolnej skupine bolo tiež 50 matiek, ktoré boli iba pozorované pri interakcii so svojimi deťmi. Obe skupiny matiek boli rovnocenné, čo sa týka materinského správania sa pred tým, než začali intervencie.

Pozorovania po intervencii ukázali, že v experimentálnej skupine bola vyššia materinská citlivosť. Výsledky hodnotení správania detí v neznámej situácii, ktoré sa uskutočnili po štyroch mesiacoch od ukončenia intervencií v domácnosti, boli v súlade s teóriou vzťahovej väzby: Zatiaľ čo 68% dojčiat z kontrolnej skupiny bolo klasifikovaných ako neisté, v experimentálnej skupine ich bolo iba 28% .

Niet pochýb, že tieto nálezy boli výsledkom skutočnosti, že matky v experimentálnej skupine reagovali na celú škálu podnetov od dojčaťa, zatiaľ čo matky v kontrolnej skupine sa väčšinou zameriavali iba na veľmi negatívne signály.

Prípad dezorganizácie

Výskumy dokumentujúce spojenie medzi nesprávnym zaobchádzaním s dieťaťom a dezorganizovanou vzťahovou väzbou viedli ku vzniku hypotézy Maina a Hesseho, že strach vo vzťahovom pute slúži ako hnacia sila skrytá za dezorganizáciou. Minimálne šesť nezávislých výskumov zistilo, že dezorganizovaná vzťahová väzba je spojená s narušeným správaním rodiča, teda s takým správaním, ktoré môže byť považované za desivé a zastrašujúce pre dieťa.

Nedávna séria výskumov rozšírila skúmanie desivého/disociatívneho správania ďalej aj na poruchy v afektívnej komunikácii zo strany rodiča, kde patrí menej zjavné desivé správanie matky, ako napríklad chyby v afektívnej komunikácii (napríklad protikladné reakcie), zmätenie rolí (napríklad výmena rolí alebo sexualizované správanie) a odstup

(vytvorenie fyzickej alebo verbálnej vzdialenosti od dieťaťa). Empiricky sa táto rozšírená škála materinského správania ukázala byť celkom konzistentne korelujúca s dezorganizovanou vzťahovou väzbou.

Nedávny výskum dokázal súvislosti medzi zmenou v atypickom správaní matky so zmenou v dezorganizácii vzťahovej väzby. Tento výskum obsahoval intervencie, ktoré zredukovali dezorganizovanie vzťahovej väzby, nepriamo redukovali desivé správanie rodiča tým, že zvýšil povedomie rodiča o správaní dieťaťa a o dopade rodičovského správania na dieťa. Pozitívny dopad intervencií zameraných na senzitivitu na dezorganizovanú vzťahovú väzbu bol potvrdený v nedávno vykonanej meta-analýze 15-tich výskumov pracujúcich s intervenciami.

Nematerská starostlivosť

Uskutočnilo sa 40 výskumov s takmer tritisíc deťmi, ktoré sa zaoberali nematerskou starostlivosťou. Zistilo sa, po prvé, že vzťahové väzby ku iným opatrovateľom ako k rodičom sú menej pravdepodobne bezpečné, než vzťahové väzby k rodičom. Po druhé, bezpečnosť detských vzťahov s ich matkami a otcami signifikantne súvisela s bezpečnosťou vzťahov ku ich opatrovateľom. Po tretie, bezpečná vzťahová väzba ku opatrovateľom sa vytvorila pravdepodobnejšie, ak starostlivosť prebiehala v domácich podmienkach, než v detských centrách, pravdepodobnejšie si ju vytvorili dievčatá, než chlapci a vytvorila sa pravdepodobnejšie vtedy, keď deti trávili s konkrétnym opatrovateľom dlhšie časové obdobia. Skutočnosť, že bezpečné vzťahové väzby k opatrovateľom boli vo väčšej miere zistené v starších než v nedávnejších štúdií počas štvrťstoročie trvajúceho výskumu poukazuje na to, že tento trend môže byť výsledkom neustále sa zvyšujúceho dôrazu na vzdelanie (výučbu, matematiku) v detskej výchove, na úkor emočného vývinu.

Psychologické a sociálne-kontextuálne determinanty

V tejto časti sa zameriame na „vzdialenejšie“ faktory, ktoré ovplyvňujú kvalitu materskej starostlivosti.

Rodičovské psychologické zdroje a osobnosť

Pretože poskytovanie bezpečnosť navodzujúcej senzitívnej starostlivosti vyžaduje správne „čítanie“ detských afektívnych a behaviorálnych signálov a empatické reagovanie na ne, existuje teoretický základ očakávať, že psychologické vlastnosti toho, kto sa o dieťa stará, ovplyvňujú bezpečnosť vzťahovej väzby, ktorú si dieťa vytvorí.

Dieťa si s väčšou pravdepodobnosťou vytvorí bezpečnú väzbu, ak je jeho matka psychologicky zdravá. Maslin a Bates zistili, že matky dojčiat s bzepečnou vzťahovou väzbou mali vyššie skóre na osobnostných dotazníkoch, ktoré merali schopnosť matky starať sa o rodinu, jej pochopenie pre druhých, autonómiu, schopnosť pýtať sa, a mali nižšie skóre na škálach merajúcich agresivitu.

Matky bezpečne pripútaných detí sa s väčšou pravdepodobnosťou opisovali ako sebavedomé, nezávislé, radostné, schopné prispôsobiť sa a láskavé.

Deti depresívnych matiek majú veľké riziko, že u nich dôjde k vzniku neistej vzťahovej väzby.

Manželské/partnerské vzťahy

Existuje súvislosť medzi tým, ako funguje manželský/partnerský vzťah a bezpečím vzťahovej väzby dojča-rodič. Najmä v prípade otvoreného konfliktu nie je zložité predstaviť si, ako vystavenie takýmto averzívnym interakciám medzi matkou a otcom môže priamo posilniť neistotu.

Deti vyrastajúce s rodičmi, ktorí majú lepšie fungujúci partnerský vzťah si s väčšou pravdepodobnosťou vytvoria bezpečnú vzťahovú väzbu, než deti vyrastajúce v domácnostiach, v ktorých sú rodičia menej šťastní vo svojom vzťahu. Takéto výsledky priniesli štúdie vykonané v Spojených štátoch a v Japonsku. Sims s kolegami v r. 1996 zistili pri práci s chudobnými afroamerickými matkami a dojčatami, že keď boli otcovia fyzicky násilní voči matkám, dojčatá boli s väčšou pravdepodobnosťou neisto pripútané k svojim matkám.

Sociálna podpora od ostatných

Početné výskumy poskytujú dôkazy, že množstvo a povaha kontaktu a podpory, ktorej sa rodičom, najmä matkám, dostáva od signifikatných druhých ľudí, ovplyvňuje spôsob, ako sa správajú k svojim dojčatám. Napríklad matky zo strednej triedy, ktoré mali väčšiu prenatálnu sociálnu podporu, boli senzitívnejšie, keď sa starali o svoje 3-mesačné deti. Afroamerické matky s nízkym príjmom s väčšou sociálnou sieťou mali tendenciu byť vnímavejšie ku svojim dojčatám.

Konspekt vypracovala – Zuzana Zimová

14. Vzťahové väzby v kontexte viacnásobných opatrovníkov.

Attachment Relationships in the Context of Multiple Caregivers (str. orig 317-332)

Carollee Howes and Susan Spieker

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Vo svojich raných prácach Bowlby (1969/1982) mienil, že vzťahové väzby dieťaťa sa vyvíjajú hierarchicky – prvá s matkou ako primárnym opatrovníkom. V r. 1967 Ainsworthová napísala, že „takmer všetky bábätká v tomto súbore, ktoré sa pripútali ku svojim matkám počas obdobia nášho sledovania, sa pripútali tiež k ďalšej známej osobe – otcovi, starej matke, alebo k inému dospelému v domácnosti, alebo k staršiemu súrodencovi.“ (str. 315). Ainsworthovej súbor bol zložený z Ghanských detí vo východnej Afrike. Ainsworthovej ďalšia veľká práca bola Baltimorská štúdia vzťahovej väzby dieťa – matka (Ainsworthová, Blehar, Waters, & Wall, 1978). I keď sa táto práca týkala vzorcov vzťahových väzieb dieťa – matka, Ainsworthová napriek tomu uznáva možnosť ďalších vzťahových osôb: „Materská osoba je prvoradý opatrovník, bez ohľadu na to, či túto rolu zastáva biologická matka alebo niekto iný.“ (Ainsworthová a kol., 1978, str. 5).

Napriek tomu, že, ako ukazuje táto citácia, poznanie alternatívnych vzťahových osôb sa stalo súčasťou teórie vzťahovej väzby od jej vzniku, výskumy vzťahovej väzby boli v prevažnej miere zamerané na vzťahovú väzbu dieťa – matka. Existujú praktické dôvody na to, aby sme uvažovali o tom, že deti majú sieť vzťahových osôb. V Spojených štátoch rodiny, ktoré sú mimo väčšinovej kultúry (zvlášť farební ľudia, rodiny imigrantov a rodiny žijúce v biede alebo na jej hranici), historicky používajú rozličné konfigurácie pri výchove detí, zahŕňajúce sieť opatrujúcich dospelých častejšie než jednotlivého opatrovníka (Jackson 1993). Tak ako sa úlohy žien a mužov v rodinách menia a tak ako sa dvojpríjmové rodiny stávajú ekonomickou nevyhnutnosťou, väčšina detí je dnes pravidelne opatrovaná viac než jedným dospelým. Deti, ktoré sú adoptované a deti v pestúnskej starostlivosti zažívajú viacnásobné vzťahové väzby nielen odrazu ale aj v slede za sebou. Ako sa výskum viacnásobnej vzťahovej väzby stal obvyklejším, vyskytol sa malý rozpor v tom, že deti utvárajú vzťahovú väzbu s tými, ktorí im poskytujú opateru (child care) a že vzťahové väzby dieťa – matka a dieťa – ostatní sú nezávislé v poradí a kvalite (Ahnert, Pinquart a Lamb, 2006).

Reflektovanie viacnásobných vzťahových osôb vnáša do teórie vzťahovej väzby niektoré problémy. Ústredný pre teóriu je súbor propozícií, ktoré hovoria o tom, ako asi sa vzťahová väzba formuje a aký je vplyv vzťahových väzieb nasledujúcich vo vývine za sebou. Pretože rôzne vzťahové väzby sú tvorené v rozdielnych kontextoch, a často v rôznych vývinových etapách (napr. následne po pripútaní k matke), skúmanie predchádzajúcich prípadne alternatívnych vzťahových väzieb môže priniesť rozšírenie teórie. Podobne výskum predpokladanej sily kvality vzťahovej väzby s alternatívnymi vzťahovými osobami pri vývine detí môže rozvinúť naše porozumenie organizácii vnútorných pracovných modelov vzťahovej väzby.

V tejto kapitole sa predovšetkým zamyslíme nad vzťahovou väzbou detí k iným opatrovníkom ako je matka (alternatívni opatrovníci), potom v niektorých detailoch popíšeme kvalitu vzťahovej väzby dieťa – matka ak deti prijímajú opateru a zároveň sa u nich vyvíjajú vzťahové väzby s inou ako materskou osobou, opatrovníkom.

Pripútanie k nematerským opatrovníkom

Vývinové otázky

Teória vzťahovej väzby predpokladá, že matka a dieťa začnú budovať svoj vzťah od momentu narodenia. Detský repertoár sociálnych signálov, ich kapacita pamäte, vnútorná reprezentácia, afektívne znalosti sa rozvíjajú v rovnakom čase ako vzťahová väzba dieťa – matka. Deti stretávajú alternatívne vzťahové osoby v rôznych etapách svojho vývinu. Môžeme predpokladať, že priebeh budovania vzťahových väzieb k niektorým alternatívnym opatrovníkom – otcom, starým rodičom, príp. budovanie iných vzťahov, k adoptívnym a pestúnskym rodičom ak dieťa je u nich umiestnené od narodenia a k poskytovateľom ranej opatery - je z vývinového hľadiska podobný budovaniu vzťahovej väzby dieťa – matka. Ostatné vzťahy medzi dieťaťom a opatrovníkmi začnú neskôr v živote dieťaťa. Pre tieto vzťahy, berúc v úvahu oboje, vývoj a históriu predchádzajúcich vzťahov, môžu mať utvárajúci vplyv.

Súčasne sa vytvárajúce vzťahové väzby

V rodinách s oboma rodičmi je predpoklad, že si deti postupne od narodenia budujú vzťahové väzby súčasne so svojimi matkami i otcami. (Eastbrooks a Goldberg, 1987).Vzťahové väzby dieťa – matka a dieťa – otec sú budované v priebehu rovnakého vývinového obdobia v jednej domácnosti. Akokoľvek, i keď sa dva súbory vzťahov vyvíjajú vo vzájomnej súvislosti, bezpečnosť vzťahovej väzby sa u dvoch rodičov často líši, pretože každá vzťahová väzba sa formuje v špecifických interakciách (Fox, Kimmerly a Shafer, 1991, Grossmann et al., 2002, van Ijzendoorn a De Wolff, 1997).

Rodiny sú veľmi rozmanité v organizácii opatrovateľskej zodpovednosti a opatrovateľského správania, ktoré sú previazané s budovaním vzťahových väzieb. Väčšina literatúry hovorí, že ak sú otcovia včlenení do opatrovateľských činností, sú malé odlišnosti medzi vzťahmi matka –dieťa, otec – dieťa (Parke a Asher, 1983). Lambove skoršie štúdie ilustrujú fakt, že ak boli pri večerných pozorovaniach prítomní matka, otec aj dieťa, dieťa smeruje pripútavacie správanie k obom, matke aj otcovi. V prípade zdieľanej starostlivosti dieťa nepreferuje vo veku dvoch rokov ani jedného z rodičov (Lamb, 1977b).

Ak starostlivosť nie je zdieľaná oboma rodičmi, zdá sa, že vzťahy medzi opatrovníkmi majú vplyv na vytvorenie vzťahovej väzby k alternatívnemu opatrovníkovi. Steele, Steele a Fonagy (1995) skúmali vzťah medzi matkinou a otcovou AAI klasifikáciou a klasifikáciou vzťahovej väzby ich dieťaťa v tradičnej rodine, kde primárnym opatrovateľom je matka. Zistili, že matkina vlastná bezpečná vzťahová väzba obmedzila a zatienila tvorbu vzťahu otec – dieťa. Zatiaľ čo vlastná matkina bezpečná vzťahová väzba bola spojená s kvalitou pripútania matka – dieťa, bezpečná vzťahová väzba otec – dieťa bola spojená s matkinou bezpečnou vzťahovou väzbou, nie s otcovou vlastnou bezpečnou vzťahovou väzbou. Nedávne

dlhodobé zistenia z rodín, ktoré sa zúčastnili tohto výskumu ukazujú, že otcove AAI bezpečné skóre pred narodením predurčuje subjektívne udávané mentálne zdravie predpubertálnych detí ale len vtedy ak bolo sprostredkované matkinou manželskou spokojnosťou pred narodením dieťaťa (Steel a Steel, 2005).

Tak isto keď je starostlivosť zdieľaná, povaha vzťahov medzi rodičmi ovplyvňuje kvalitu vzťahovej väzby dieťa – rodič. Solomon a George (1999) zistili, že nie všetky deti, ktoré zažili návštevy u svojich rozvedených otcov s nočným spaním si vytvorili oragnizovanú (bezpečnú alebo neistú) vzťahovú väzbu so svojimi rodičmi. Namiesto toho deti, ktoré zažili veľké rodičovské konflikty a zlú komunikáciu, bez ohľadu na to, či sa rodičia rozviedli, boli viac náchylné vytvárať dezorganizované vzťahové väzby. Dezorganizovaná vzťahová väzba dieťa – matka bola vo vzťahu s nočnými návštevami len v kontexte rodičovských konfliktov.

Nie je dosť literatúry, ktorá sa venuje vzťahovej väzbe medzi deťmi a starými rodičmi, ktorá by sa vyvíjala súbežne so vzťahmi medzi deťmi a rodičmi. Je nejaká literatúra zaoberajúca sa adolescentnými rodičmi, zahŕňajúca rodičov adolescentov, ktorí sú, prirodzene starými rodičmi detí. Za určitých podmienok podpora zo strany starej mamy vplývala na zvýšenie bezpečnosti vzťahovej väzby medzi adolescentnou matkou a jej dieťaťom. Vysoká podpora starej matky bola previazaná s bezpečnejšou vzťahovou väzbou dieťaťa len v prípadoch keď adolescenti žili s partnermi. (Spieker a Bensley, 1994) Je možné, že prostredníctvom takých procesov, ktoré boli opísané pri matkách a otcoch, reprezentácia vzťahovej väzby u starej matky ovplyvňuje u adolecsentných matiek ich starostlivosť a vzťahovú väzbu s dieťaťom. Hoci významné životné udalosti, ktoré zahŕňajú aj rodičovstvo, sa zdajú byť katalyzátorom pozitívnych zmien v dospelej reprezentácii vzťahovej väzby. (Ward a Carlson, 1995) Benoit a Parker (1994) skúmali súvislosť medzi reprezentáciou vzťahovej väzby medzi matkami a starými matkami a medzi týmito reprezentáciami a bezpečnou vzťahovou väzbou medzi matkou a dieťaťom.

Je málo výskumov, ktoré sa zaoberajú vzťahovou väzbou medzi deťmi a opatrovníkmi v prípadoch kedy je dieťa zaradené do opatery skôr ako sa uňho mohli vybudovať vzťahové väzby s jedným z rodičov, alebo s inou rodičovskou osobou. Napríklad najmenšie deti, ktoré boli zaradené do výskumu Ahnerta a kol. sú batoľatá, teda boli zverené do opatrovania po utvorení vzťahovej väzby s rodičom. Howes vo svojom neskoršom výskume sledoval súbor 88 detí, ktoré sa narodili v rodinách mexických prisťahovalcov s nízkymi príjmami. 24 detí, ktoré boli dané do opatrovania, väčšinou priateľom alebo príbuzným, bolo vo veku do dvoch mesiacov. Vo veku 14 mesiacov polovica týchto detí mala vybudovanú bezpečnú vzťahovú väzbu k obom, matke i opatrovateľovi. Deti, ktoré neboli bezpečne pripútané k obom – matke i opatrovateľovi, rovnakým dielom, pravdepodobne boli bezpečne pripútané len k matke alebo len k opatrovateľovi, naznačuje to nezávislosť oboch vzťahov.

Vzťahové väzby, ktoré sa utvárajú nasledujúc po sebe.

Väčšina dojčiat alebo starších detí, ktoré stretávajú alternatívne vzťahové osoby už majú aspoň jeden vnútorný pracovný model vzťahovej väzby. V budovaní následných vzťahových väzieb, oboje, vývinový kontext a vzťahová história majú rôznu váhu v ovplyvňovaní vzťahovej väzby dieťa – matka. V tejto časti kapitoly zhodnotíme literatúru týkajúcu sa utvárania vzťahových väzieb nasledujúcich po sebe s inými ako rodičovskými opatrovateľmi. Keď popíšeme vytváranie vzťahových väzieb nasledujúcich po sebe s tými, ktorí poskytujú deťom opateru, sústredíme sa na to, či sa tieto vzťahy tvoria alebo netvoria v súlade s vývinovými procesmi podobne ako je to vidno pri vzťahovej väzbe dieťa – matka. Pri opise výstavby sekvenčnej vzťahovej väzby s pestúnskymi a adoptívnymi rodičmi sa budeme zaujímať nielen o vývinové procesy, ale aj o otázky predchádzajúcich ťažkých vzťahov.

Formovanie nových vzťahov s tými, ktorí poskytujú dieťaťu starostlivosť.

Tvorenie vzťahovej väzby dieťa – matka môžeme pozorovať keď deti hľadajú alebo nasledujú svoju matku, plačú aby ich upozornili na svoju nepohodu alebo sa snažia udržať sociálne kontakty prostredníctvom úsmevov a hlasových prejavov. Majú deti toto isté správanie aj keď sa dostanú do opatery alebo voči učiteľom, alebo je to iný vývinový proces? Tri výskumy explicitne skúmali túto otázku u batoliat. Raikes (1993) zistil, že bezpečné skóre bolo vyššie u batoliat, ktoré strávili veľa času s opatrovateľom. Barnas a Cummings (1997) porovnali pripútavacie správanie batoliat k dlhodobo opatrujúcim členom personálu (viac ako tri mesiace) a ku krátkodobo opatrujúcim. Deti vykazovali viac pripútavacieho správania voči dlhodobému personálu a títo boli úspešnejší než krátkodobý personál pri upokojovaní úzkostných detí. Howes a Oldham (2001) pozorovali deti každý deň a neskôr každý týždeň počas ich prvých šiestich mesiacov opatere. Frekvencia pripútavacieho správania sa znižovala po prvých dvoch mesiacoch v opatere. Akokoľvek, počiatočná frekvencia pripútavacieho správania a následný pokles s plynúcim časom nesúvisela s bezpečnosťou vzťahovej väzby detí koncom šiesteho mesiaca ich opatery. Teda utváranie vzťahovej väzby batoľa – opatrovateľ sa zdá byť podobné ako utváranie vzťahovej väzby dieťa – matka. Keď sa deti dostali do opatrovania, smerovali pripútavacie správanie k opatrovníkovi, s pribúdajúcim časom sa skúsenosť detí s interakciou s opatrovateľom stáva organizovanejšou. Batoľatá reagujú odlišne na opatrovateľov, s ktorými trávia viac času a sú teda pre ne predvídateľnejšími, bez ohľadu na to, či vzťah k nim je viac alebo menej bezpečný.

Utváranie nových vzťahov k adoptívnym alebo pestúnskym rodičom.

Klasické výskumy adoptívnych detí ukazujú, že deti, ktoré boli adoptované po začiatku utvárania vzťahovej väzby (6 – 8 mesiacov) mali ťažkosti utvoriť si pozitívny, dôverný vzťah so svojimi adoptívnymi rodičmi (Tizard a Rees, 1975, Zarrow, Goodwin, Manheimer a Milowe, 1973). Novšie výskumy detí adoptovaných pred, počas a po vývinovej etape utvárania vzťahovej väzby ukazujú, že formovanie vzťahovej väzby u detí adoptovaných počas prvého roka je podobné ako utváranie vzťahovej väzby dieťa – matka a nemá kritické obdobia. (Dontas, Maratos, Fafoutis a Karangelis, 1985, Markovitch a kol., 1997, Singer, Brodzinsky, Ramsay, Steir a Waters, 1985). (Viď Dozier a Rutter, kap. 29, tento zväzok, pre ďalšiu diskusiu o problémoch týkajúcich sa adopcie).

Popisujúc formovanie vzťahovej väzby u detí v pestúnskej starostlivosti a adoptovaných z inštitucionálnej starostlivosti s ťažkou psychickou depriváciou je ťažká skúška dvojitého vplyvu vývinovej etapy a predchádzajúcej vzťahovej histórie v procese tvorby vzťahovej väzby. Väčšina detí v pestúnskej starostlivosti má skúsenosti s ťažkými vzťahmi, nie však nutne s ťažkou depriváciou. Otázka výskumníkov znela, či tieto deti môžu vytvoriť bezpečnú vzťahovú väzbu a či proces utvárania vzťahovej väzby je podobný ako u bežných detí. V skoršej štúdii (Howes a Segal, 1993) takmer polovica detí (47%) vyňatých zo svojich domovov kvôli hrubému zaobchádzaniu alebo zanedbávaniu a umiestnených vo vysokokvalitných útulkoch boli schopné vyvinúť bezpečnú vzťahovú väzbu k opatrovateľom v útulku do dvoch mesiacov od umiestnenia. Pestúnske deti zaradené do predškolského

terapeutického programu tiež boli schopné bezpečnej vzťahovej väzby k opatrovateľom (Howes a Ritchie, 1999).

Iné výskumy boli priamo cielené na správanie detí v pestúnskej starostlivosti, ktoré bolo spočiatku namierené priamo na ich pestúnskych rodičov a bolo zistených veľa prípadov odmietania opatrovateľov, objavilo sa neutíšiteľné, upútavajúce a emočne neregulovateľné a dezorganizované správanie (Dozier, Lindhiem a Ackerman, 2005, Stovall a Dozier, 2000, Stovall – McClough a Dozier, 2004, Zeanah a Smyke, 2005). Pestúnski rodičia z toho často usudzovali, že toto správanie nasvedčuje tomu, že deti nepotrebujú, alebo nevedia profitovať z vrelého a citlivého opatrovania (Dozier, Stovall, Albus a Bates, 2001, Milam a Pinderhuges, 2000). Ak pestúnski rodičia porozumejú tomuto správaniu a odpovedajú deťom tak ako to potrebujú, signalizujú vrelé, organizované a starostlivé prostredie, je vytvorenie pozitívnej vzťahovej väzby možné.(Dozier, Albus, Fisher a Sepulveda, 2002, Dozier a kol., 2001) Nedávne výskumy detí adoptovaných z Rumunských sirotčincov ukazujú podobné vzorce správania voči opatrovateľom u detí, ktoré nemali žiadne skúsenosti s dôveryhodným opatrovateľom (Maclean, 2003, O Conner a kol., 2003). Tieto deti inklinovali pri priblížení cudzích osôb k bezuzdnému správaniu s neúspešným hľadaním vzdialenosti alebo zapojenia sa do organizovaného hľadania pomoci u vzťahovej osoby. Utváranie vzťahovej väzby k adoptívnym rodičom je u týchto detí pomaly napredujúce, ale pomer detí, ktoré si vytvoria bezpečnú vzťahovú väzbu je podobný k pomeru u neadoptovaných detí. Ak to zhrnieme, ukazuje sa, že deti, ktoré si tvoria vzťahovú väzbu matka – dieťa následne po predchádzajúcich ťažkých vzťahoch k opatrovateľom, používajú rozdielny repertoár pripútavacieho správania než je popísané pri vzťahovej väzbe matka – dieťa., napriek tomu sa tieto deti javia byť schopné utvoriť si vzťahovú väzbu s rodičovskými alebo nerodičovskými opatrovateľmi. (Pozri kapitolu 29)

Cesta k bezpečnej vzťahovej väzbe s alternatívnym opatrovateľom

Významným predpokladom výskumov a teórie vzťahovej väzby je, že správanie opatrovateľa, špecificky citlivé a reagujúce správanie a reprezentácia vzťahovej väzby u opatrovateľa sú dôležitými pri utváraní bezpečnej vzťahovej väzby (Ainsworth a kol., 1978, Cassidy a kol., 2005, van Ijzendoorn, 1995). Neprekvapuje, že citlivé a reagujúce správanie a v menšom rozsahu opatrovateľov states of mind s rešpektom voči vzťahovej väzbe zhodnotený pomocou AAI sú na vrchole výskumov toho, čo predchádza utvoreniu bezpečnej vzťahovej väzby s nerodičovskými opatrovateľmi.

Citlivé a vnímavé správanie opatrovateľa

Skoršie štúdie vzťahových väzieb medzi otcom a dieťaťom a medzi opatrovateľom a dieťaťom (myslí sa nerodičovský opatrovateľ) objavili, že citlivejšie predchádzajúce alebo aktuálne opatrovanie smerovalo k bezpečnejšej vzťahovej väzbe. Novšie výskumné práce ukazujú, že na vzťahovú väzbu dieťa – opatrovateľ, môže vplývať opatrovateľova citlivosť (Ahnert a kol., 2006). Bezpečnosť vo vzťahu dieťa – opatrovateľ v opatrovateľských centrách bolo najviac predurčené srdečnou a citlivou starostlivosťou, ktorá monitorovala potreby ako jednotlivých detí tak aj skupiny ako celku. &neprekvapilo, že opatrovatelia boli úspešnejší v tomto dvojitom zameraní vtedy, keď bolo v skupine menej detí. V centrách, ktoré boli postavené na základe rodinného prístupu k starostlivosti, s menšími skupinami detí, dyadické vnímanie predurčovalo bezpečnosť vzťahovej väzby.

States of mind opatrovateľa

Keď deti vo výskume(Ahnert a kol., 2006) mali skúsenosti s prerušenou starostlivosťou a pravdepodobne mali menej spoľahlivých opatrovateľov (viď Howes a Hamilton, 1993), bolo menej pravdepodobné, že budú mať bezpečnú vzťahovú väzbu. Toto napovedá, že priemerný profesionálny stupeň opatrovateľovej citlivosti nemôže byť dostačujúci na vytvorenie bezpečnej vzťahovej väzby s dieťaťom, ktorého vzťahová história ho predisponuje vnímať dospelého opatrovateľa ako nepoužiteľného a nespoľahlivého. (Howes a Ritchie, 2002)

Ktoré vlastnosti umožňujú opatrovateľom byť úspešnými pri riešení ťažkostí v správaní detí? Vieme, že nie sú výskumy, ktoré by boli zamerané priamo na vzťah medzi opatrovateľovým states of mind s rešpektom k vzťahovej väzbe a bezpečnou vzťahovou väzbou dieťaťa. Ale skoršie štúdie ukazujú, že opatrovateľovo vnímanie dieťaťa môže ovplyvniť bezpečnosť vzťahovej väzby, zvlášť ak deti majú iný etnický pôvod. V jednom zo skorších výskumov detí, ktoré boli začlenené do centra zameraného na opatrovanie detí, opatrovatelia boli ohodnotení v priemere ako málo srdeční a citliví. (Howes a Shivers, 2006) Neprekvapuje, že 6 mesiacov po umiestnení dieťaťa do opatery menej ako polovica detí mala vytvorenú bezpečnú vzťahovú väzbu s opatrovateľom. Neistý vzťah medzi opatrovateľom a dieťaťom bol najviac určovaný nezhodou v etnickej príslušnosti a ťažkosťami v interakciách pri príchode. Keď boli učitelia požiadaní aby opísali svoj vzťah s dieťaťom, nachádzali sa podobné vzorce. Ak deti boli etnicky nezhodné s učiteľom a ak deti evokovali u týchto učiteľov negatívne emócie, učitelia pravdepodobnejšie hlásili konfliktné vzťahy dieťa – učiteľ. (Rudasill, Rimm – Kaufman, Justice a pence, 2006, Saft a Pianta, 2001, Stuhlman a Pianta, 2002).

Je viac poznatkov o tom, ako states of mind adoptívnych a pestúnskych rodičov ovplyvňuje bezpečnosť vzťahovej väzby než ako je to u profesionálnych opatrovateľov. Tieto poznatky sú paralelné s tými, ktoré platia pre matky: rodičia s bezpečnejším states of mind sú pravdepodobnejšie schopní utvoriť bezpečnú vzťahovú väzbu s adoptívnym alebo pestúnskym dieťaťom. (pozri kapitolu 29)

Organizácia vnútorných pracovných modelov v kontexte viacnásobných opatrovateľov

Skúmanie vzťahovej väzby v kontexte viacnásobného opatrovateľa si vyžaduje aby sme sa zamysleli nad tým ako je viacnásobná vzťahová väzba organizovaná vo vnútornom pracovnom modeli dieťaťa. Súhlasne s teóriou vzťahovej väzby si dieťa vytvára vnútorné pracovné modely seba a vzťahov s inými založené na opakovaní interakcií so vzťahovými osobami (Bowlby, 1969/1982). Bolo navrhnutých niekoľko odlišných možností pre organizáciu vnútorných pracovných modelov viacnásobnej vzťahovej väzby: „hierarchicky“ – ak u dieťa reprezentácia najdôležitejšieho opatrovateľa, najčastejšie matky, má najväčší vplyv (Bretherton, 1985), „integratívne“ – ak dieťa integruje všetky svoje vzťahové väzby do jednej reprezentácie (van IJzendoorn, Sagi a Lambermon, 1992), „nezávisle“ – ak rôzne reprezentácie sú nezávislé čo sa týka kvality aj vplyvu na vývin (Howes, 1999). Na zhodnotenie empirickej podpory modelu organizácie vnútorného pracovného modelu, musia byť vzaté do úvahy dva druhy zdrojov. V jednom type zdrojov výskumy ukazujú na zhodu v kvalite vzťahovej väzby dieťaťa na viac ako jedného opatrovateľa. V druhom type zdrojov výskumníci porovnávajú predpovedateľnosť výsledného vývinu dieťaťa v závislosti od bezpečnosti vzťahovej väzby s rôznymi opatrovateľmi.

Zhoda kvality vzťahovej väzby

Sú dva veľké smery výskumu zhody kvality vzťahovej väzby na opatrovateľov. Fox a kol. (1991) skúmal zhodu bezpečnej vzťahovej väzby medzi dieťaťom a matkou a dieťaťom a otcom. Usúdili, že vzťahy s matkami a otcami sú menej zhodné, pretože sú nezávislé. Toto je súhlasné s literatúrou, diskutovanou skôr v tejto kapitole, že matky tienia vzťah otec – dieťa (Steel a kol., 1995) a to podporuje hierarchický model usporiadania.

Ahnert a kol. (2006) vyskúmal, že je zhoda medzi bezpečnosťou vzťahovej väzby matka – dieťa a matka – opatrovateľ. Deti boli menej pravdepodobne bezpečné so svojimi profesionálnymi opatrovateľmi než so svojimi matkami.

Predikcia vývinových výsledkov

Relatívne málo štúdií sa zaoberá rozdielnou predikciou vývinových výsledkov v závislosti od kvality vzťahovej väzby vo vzťahu k viacerým opatrovateľom. Ako by sa dalo domnievať podľa väčšieho množstva času, ktorý dieťa strávi s matkou oproti času stráveného s otcom, kvalita vzťahovej väzby dieťa – matka je väčšinou (ale nie vždy) určujúcejšia pre výsledky dieťaťa než je vzťahová väzba s otcom (Main, Hesse a Kaplan, 2005, Main, Kaplan a Cassidy, 1985, Steel a Steel, 20055). Dve dlhodobé štúdie skúmali výsledky vývinu detí použijúc vzťahy medzi matkou a dieťaťom a opatrovateľom a dieťaťom ako prediktory výsledkov dieťaťa. Haifská dlhodobá štúdia skúmala predikciu kvality vzťahu dieťaťa k matke, otcovi a opatrovateľke (metapelet) v detstve voči sociálnym a emocionálnym výsledkom dieťaťa v ranom detstve, skorej a neskorej adolescencii a skorej dospelosti (Sagi – Schwarz a Avierzer, 2005). V ranom detstve, predchádzajúca bezpečná väzba s metapelet opatrovateľkou určovala u dieťaťa predškolské sociálne zručnosti s rovesníkmi lepšie než bezpečnosť vzťahovej väzby dieťaťa s rodičmi (Oppenheim, Sagi a Lamb, 1988). Navyše, výsledky založené na sieti opatrovateľov (matka, otec, opatrovkyňa metapelet) lepšie určovali všeobecné sociálne kompetencie v ranom detstve než bezpečné pripútanie matka – dieťa (van IJzendoorn a kol., 1992). Sieťová bezpečnosť v ranom detstve bola určujúcejšia rovnako v holandskom súbore detí, matiek a opatrovateľov detí (van IJzendoorn a kol., 1992). Tieto zistenia podporujú nezávislé alebo integratívne modely organizácie vnútorných pracovných modelov. Po skončení raného detstva sieťovanie vzťahových väzieb nie je také určujúce ako bezpečnosť ranej väzby k matke a otcovi (Sagi-Schwarz a Avierzer, 2005).

Howe dlhodobo skúmal ako môže vzťahová väzby dieťaťa s matkou, opatrovateľom a učiteľom, od raného detstva, cez stredný detský vek predikovať sociálne a emocionálne výstupy priebežne od skorého po neskorý adolescentný vek. V období batoľacom vzťahová väzba s opatrovateľom a matkou predikovala správanie k rovesníkom, podporovanie integratívnej organizácie vnútorných pracovných modelov (Howes a kol., 1988). V predškolskom veku zistenia ukazujú nezávislú organizáciu, s ranou bezpečnou vzťahovou väzbou k opatrovateľovi, deti vykazovali sociálne kompetencie s rovesníkmi (Howes, Matheson a Hamilton, 1994). Vo veku 9 (Howes, Hamilton a Phillipsen, 1998) a 14 (Howes a Tonyan, 2000) rokov, raná bezpečná vzťahová väzba s matkou bola najlepším prediktorom kvality vzťahov medzi matkou a dieťaťom a bezpečná vzťahová väzba s opatrovateľom predikovala vzťah dieťaťa a učiteľa. Tieto výsledky sú argumentom pre nezávislú organizáciu. Napokon, rovesnícke priateľstvá v týchto posledných dvoch vývinových obdobiach boli najlepšie predikované kvalitou predškolských rovesníckych priateľstiev, ukazujú, že vzhľadom na to, že bezpečnosť ranej vzťahovej väzby s opatrovateľom predikuje

rané priateľstvá s rovesníkmi, kvalita rovesníckych vzťahov v neskorších vývinových obdobiach bola závislá od ranej vzťahovej väzby k dospelým. V neskorej adolescencii (Howes a Aikens, 2002) schéma vzťahov medzi ranou vzťahovou väzbou k matke a k opatrovateľovi na jednej strane a sociálnymi a emocionálnymi kompetenciami na druhej sa nehodia k žiadnemu z navrhovaných modelov organizácie vnútorných pracovných modelov. Komplex vzťahov sa našiel medzi činnosťou adolescentov, pohlavím, a ranou emocionálnou reguláciou v opatrovaní a skorými vzťahmi s dospelými.

Je potrebných oveľa viac výskumov než sú tieto dva na to, aby sa podporuil niektorý z navrhovaných konceptov organizácie vnútorných pracovných modelov vyplývajúcich z viacnásobných vzťahových väzieb (viď Kobak, Rosenthal a Serwick, 2005, Thompson a Raikes, 2003). Tak ako čoraz viac detí bude rozvíjať svoje sociálne a emocionálne kompetencie prostredníctvom vzťahových väzieb s matkami a inými významnými opatrovateľmi, výskumníci budú môcť zvažovať plánovanie výskumov, ktoré popíšu vzťahy s viacnásobnými vzťahovými osobami.

Vzťahy medzi opaterou a materskou vzťahovou väzbou

V záverečnej dekáde 20. storočia nastal v USA dramatický demografický posun vo výchovných skúsenostiach detí. Od polovice 80. rokov počet matiek s dieťaťom do jedného roka, ktoré boli zamestnané prudko stúpol na 50%. Sociálni vedci sa začali pýtať či zážitok opakovanej separácie od matky a odlúčenie od matky počas utvárania základnej vzťahovej väzby dieťaťa bude mať negatívne dôsledky na kvalitu vzťahovej väzby dieťa – matka.

Znepokojenie, že opatera je rizikom pre vznik neistej vzťahovej väzby dieťa – matka

Počas 80. rokov analyzovali dve veľké štúdie predpoklad, že viac ako 20 hodín za týždeň opatery dieťaťa v jeho prvom roku života má vzťah k zvýšeniu pomeru neistej vzťahovej väzby dieťa – matka, ako bola nameraná v Strange situation - SS (Ainsworth a Witting, 1969, viď Solomon a George, kapitola 18). Belsky a Rovine (1988 a Clarke – Steward (1989) popísali neistú vzťahovú väzbu u 43% detí v rozsiahlej opatere a 36%, resp. v porovnaní s 26% a a29% v skupinách, ktoré mali zážitok s obmedzenou alebo žiadnou opaterou. Tieto rozdiely boli zvlášť výrazné pri neisto – vyhýbavej klasifikácii. Lamb, Sternberg, Prodromidis (1992) reanalyzovali dáta z 13 štúdií a tiež zistili, že deti, ktoré boli výhradne v opatere matiek mali vyššie skóre bezpečia ako ostatné deti. V protiklade k týmto štúdiám napokon Lamb a kol. nezistili zvýšenú neistotu a vyhýbavosť u žiadneho z detí, ktoré boli v opatere, ktorá nepresiahla 5 hodín týždenne. Neistotu a vyhýbavosť u detí, ktoré dostávali takúto malú opateru neboli rozdielne oproti deťom, ktoré dostávali opateru 20 hodín týždenne a viac.

Vysvetlením tohto efektu sa stalo predmetom sporu. Barglow, Vaughn a Molitor (1987) mali hypotézu, že zvýšené hodnoty neisto – vyhýbavej vzťahovej väzby indikujú, že tieto deti prežívali opakovanú separáciu od matky ako odmietnutie. Ostatní sa divili, že by čas, ktorý strávili mimo matky mohol prerušiť približovací proces interakcií medzi matkou a dieťaťom, ovplyvňovaných matkinou schopnosťou vnímať a reagovať citlivo na dieťa (Brazelton, 1985, Jaeger a Weinraub, 1990, Owen a Cox, 1988) alebo očakávania dieťaťa, že rodič bude dostupný a vnímavý (Sroufe, 1988).

Nakoniec, dve interpretácie dát sa stali základom úvah vo vývinovej a populárnej literatúre. Jedným bolo, že obsiahla opatera dieťaťa vo veku do jedného roka života bola naozaj rizikovým faktorom pri vzniku neistej vzťahovej väzby dieťa – matka (Belsky, 1990), i keď väčšina detí s týmto zážitkom si vybudovala bezpečnú vzťahovú väzbu. Druhá

interpretácia sa zamerala na mieru neistej vzťahovej väzby samotnej. Clarke – Steward (1989) naznačuje, že dve krátke separácie v procese SS nemôžu byť validným meraním vzťahovej väzby u detí, ktoré majú zážitok rozsiahlej opatery.

Dôkaz relevancie týchto dvoch interpretácií bol zmiešaný. Výsledký štúdií z 80. rokov boli konzistentné, ale Roggmann, Langlois, Hubbs – Tait a Rieser – Danner (1994) skúmali menšiu, ale neskôr narodenú kohortu a nezistili žiadne súvislosti medzi skúsenosťou dieťaťa s opaterou a bezpečnosťou vzťahovej väzby dieťa – matka. Iné štúdie nenašli žiadne rozdiely medzi distresom alebo skúmaním SS pre deti s neistou vyhýbavou klasifikáciou a rôznym množstvom skúseností s opaterou (Belsky a Braungart, 1991, McCartney a Galanopoulos, 1988) a Berger, Levy a Compaan (1995) podávajú dôkaz, že SS bola rovnako validná pre deti s alebo bez zážitku s rozsiahlou opaterou v prvom roku života. Tak bola rozhýbaná „polemika o dennej opatere detí“ (Westman, 1988) keď National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) inicioval štúdiu týkajúcu sa ranej opatery detí aby objasnila tieto a iné otázky týkajúce sa efektov ranej opatery detí v rozvoji detí v oblasti sociálnej, emocionálnej, kognitívnej a rečovej.

Štúdia NICHD o ranej opatere detí

Vzorka 1 364 účastníkov tejto štúdie (NICHD SECCYD) bola zostavená v roku 1991 z 31 nemocníc z 10 oblastí naprieč USA, v súlade s podmienečne náhodnou vzorkou plánovane zostavenou tak, aby sa zaistilo, že zúčastnené rodiny budú odrážať vzdelanostnú, ekonomickú a etnickú rôznorodosť v jej príslušných lokalitách. Autori NICHD ECCRN publikovali dve práce (1997, 2001) týkajúce sa následkov raného opatrovania detí na vzťahovú väzbu, zhodnotenú pomocou SS v 15 a 36 mesiacoch. Následne tieto dáta použili vo svojich štúdiách, resp. položili túto otázku mnohí ďalší výskumníci pri skúmaní prediktorov bezpečnej vzťahovej väzby alebo vplyv bezpečnej vzťahovej väzby na rozvoj dieťaťa, bez ohľadu na skúsenosti detí opaterou. A, ako názov štúdie napovedá, ECCRN publikovala obsiahle vplyvy ranej opatery detí na širokú škálu vývinových stupňov, obsahujúc reč, kogníciu, výkon, rovesnícke vzťahy, problémové správanie a adaptáciu na školu. Iné analýzy sa zamerali na to, že s ranou opaterou nesúvisia také rôznevývinové výstupy ako sú ďalšie školské skúsenosti, fyzická aktivita, rodinné dianie a školské prostredie. Napokon štvrtá fáza sleduje mladistvých účastníkov keď boli vo veku strednej adolescencie.

NICHD SECCYD mala významný metodologický dopad. Veľkosť výskumnej vzorky bola takmer tak veľká ako v najväčšom výskume v 80. rokoch (Clarke – Steward, 1989). Štúdia bola potenciálna a dlhodobá, sledujúc deti od narodenia a tak redukovala selektívnu zaujatosť. Rodičia určovali čas, typ a množstvo opatery detí a pravdepodobne zvažovali kvalitu svojej voľby, výskumníci zaznamenávali tieto informácie pravidelne a sledovali kvalitu väčšiny zrovnaní v prvej fáze štúdie vo veku detí 6, 15, 24 a 36 mesiacov. Plán štúdie použil široký multivarietný rámec, dovoľoval študovať následky opatery detí na bezpečnosť vzťahovej väzby matka – dieťa v kontexte. To bolo dôležité, pretože žiadna z predchádzajúcich štúdií nenaznačovala, že by rozsiahla raná opatera dieťaťa nevyhnutne vplývala na neistú vzťahovú väzbu, len to, že miera neistoty bola zvýšená. Charakteristiky detí (napr. pohlavie, temperament) skúsenosť s opaterou detí (typ, rozsah, vek začiatku, stabilita, kvalita), charakteristika rodiny (vrátane socioemocionálneho diania a ekonomických zdrojov) mohli všetky navzájom interagovať pri vplyve na dosiahnutý rozvoj detí, vrátane bezpečnosti vzťahovej väzby. Deti neboli náhodne zaraďované do opatery, bol zaznamenaný vplyv rodiny na rozhodnutie s akým typom opatery bude mať dieťa skúsenosť. Základný analytický prístup NICHD ECCRN hodnotil počet rozdielov v stupni rozvoja, vysvetľovaných pomocou rôznych premenných súvisiacich s opaterou detí ako je výber,

rodina a detské faktory. Väčšina súvislostí opatery detí so vzťahovou väzbou popísaných v ECCRN bude uvedená nižšie.

Štúdia NICHD týkajúca sa ranej opatery detí a vzťahovej väzby matka - dieťa

Analýza NICHD mala dva ciele. Preskúmať validitu SS pre zhodnotenie bezpečnosti vzťahovej väzby detí s rozsiahlymi skúsenosťami s opaterou detí porovnávajúc podsúbor detí, ktorých skúsenosť bola viac ako 30 hodín za týždeň od 4 do 15 mesiacov (n=251) s deťmi, ktoré mali počas tohto obdobia menej než 10 hodín opatery (n=251). V týchto validačných výskumoch bola použitá klasifikácia vzaťhovej väzby s piatimi kategóriami (A, B, C, D, U). Výsledky 2 (vysoká vs. nízka intenzita opatery) x 5 (klasifikácie vzťahovej väzby) nepodporili hypotézu o tom, že by SS bolo menej validné meranie vzťahovej väzby pre deti so zážitkom extenzívnej opatery. Neboli žiadne významné efekty intenzity opatrovania v žiadnom z týchto ratingov.

Druhým cieľom bolo preskúmanie hlavných efektov súvisiacich s vekom, v ktorom dieťa vstupuje do opatery, jej kvantita a kvalita, stabilita a kvalita bezpečnosti vzťahovej väzby dieťaťa v závislosti od toho ako tieto premenné interagujú s rodinou a/alebo s dieťaťom. Boli testované dva druhy interakcií. Prvá bola zameraná na to, že väčšie množstvo opatery, zlá kvalita, prípadne časté zmeny môžu podporovať vznik neistej vzťahovej väzby, v súčinnosti s inými rizikami, ako sú ťažkosti s temperamentom, mužské pohlavie alebo život s matkou, ktorá má ťažkosti s prispôsobením sa, je málo vnímavá a reagujúca na dieťa. Overované boli aj kompenzačné hypotézy: menovite, že ak je rodina alebo dieťa vysoko riziková, opatera, ktorá prichádza skoro a je stabilná, extenzívna, prípadne išlo o veľmi kvalitnú pestúnsku opateru, podporuje bezpečnejšiu vzťahovú väzbu medzi matkou a dieťaťom.

Hypotézy hlavného efektu opatery neboli podporené. Žiadna z piatich premenných opatery (dve miery pozorovanej kvality opatery, množstvo opatery, vek nástupu opatery a frekvencia) nemala po výbere ukazovateľov rodina – dieťa významný vplyv na bezpečnosť vzťahovej väzby. Šesť z 25 interakcií, zahrnutých v logistickej regresnej analýze sa ukázalo ako predikujúcich upevnenie bezpečnosti vzťahovej väzby. V piatich zo šiestich interakcií bolo významné to, že najvyššia miera neistoty sa objavila vtedy, keď sa vyskytlo dvojité riziko, napr. kombinácia matkinej malej citlivosti a schopnosti reagovať a nekvalitnej opatery. Ak zažili mnohohodinovú opateru chlapci, bolo menej pravdepodobné, že si vytvoria bezpečnú vzťahovú väzbu než dievčatá. Analýza interakcií tiež poskytla dôkazy o nápravných účinkoch. Ak bola matka málo senzitívna a reaktívna, kvalitná opatera zvyšovala pravdepodobnosť bezpečnej vzťahovej väzby, na rozdiel od málo kvalitnej opatery. Dodatočná podrobná analýza dát nenašla nijaké dôkazy o hlavných účinkoch. Booth a kol. (2002) a Huston a Rosenkranz Aronson (2005), skúmali množstvo času, ktoré strávia matky s deťmi v prvom roku života a nenašli žiadnu súvislosť s bezpečnou vzťahovou väzbou v 15 a 36 mesiacoch. Nepodporili hypotézu, že opatera nedala matkám a deťom dostatok času na to, aby sa navzájom spoznali. Avšak ďalšie štúdie NICHD ECCRN (1999) založené na dlhodobých analýzach riadeného výberu detí a rodinných prediktorov popisujú, že viac hodín opatery hovorí o menšej senzitivite matky a menej pozitívnej angažovanosti dieťaťa s matkou. Zrejme vplyv počtu hodín v opatere sa neprekrývajú s účinnosťou množstva času s matkou. Tran a Weinraub nenašli súvislosť medzi senzitivitou matky a stabilitou opatery, vplývajúcou na vzťahovú väzbu dieťaťa.

Pri porovnávaní výsledkov NICHD SECCYD a niektorých skorších štúdií je prikladaná väčšia váha NICHD SECCYD vzhľadom na veľkosť a kvalitu dát. Avšak

nemôžeme ignorovať obmedzenia NICHD SECCYD. Do súboru neboli včlenené najrizikovejšie rodiny – adolescentné matky, predčasne narodené deti...

Všetky tieto obmedzenia majú vplyv na zovšeobecniteľnosť záverov kľúčovej štúdie z roku 1997 o hlavných a interaktívnych účinkoch na charakteristiku vzťahov rodina – dieťa a vplyvu kvality opatery dojčiat na vzťahovú väzbu a ďalší rozvoj.

Haifská štúdia ranej opatery detí a vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom.

Neskoršia izraelská štúdia, postavená na NICHD SECCYD sa zaoberala niektorými z nasledujúcich problémov. HSECC (Sagi, Koren-Karie, Gini, Ziv and Joels, 2002), ktorá tiež čerpala z NICHD, bola postavená tak, aby osvetlila ďalšie otázky týkajúce sa účinkov ranej opatery detí na rozvoj vzťahovej väzby medzi dojčaťom a matkou všeobecne a najmä na základe dát publikovaných v NICHD. Keďže v Izraeli je časť opatrovateľských centier v celoštátnej sieti, kvalita je relatívne homogénna a nie je ovplyvnená socioekonomickým statusom rodín, z ktorých deti pochádzajú a úroveň výchovy je v centrách rovnaká. Výskumní pracovníci použili vzorku zdravých detí narodených počas jedného roka vo veľkej metropolitnej oblasti Haify, vybranú náhodne rozvrstvenou stratégiou. Konečný súbor mal 758 rodín zo všetkých sociokultúrnych stupňov. Výskumný postup bol veľmi blízky NICHD ECCRN. Rovnako bol kontrolovaný výber rodín a charakteristík detí pred testovaním hlavných a interaktívnych účinkov, vrátane opatery detí. Sagi a kol. zistili, že deti, ktoré mali v prvom roku života skúsenosť s opaterou v centrách (46% neistých) v porovnaní s tými deťmi, ktoré nemali také veľké tieto skúsenosti, boli v individuálnej alebo rodinnej opatere (26% neistých celkovo), boli náchylnejšie k neistej vzťahovej väzbe ku svojim matkám. Ďalšie analýzy implikovali vysoký koeficient dieťa - opatrovateľ (M= 8.01, SD=1.69) v izraelských centrách. Výskumní pracovníci demonštrovali, že to, čo ovplyvňuje bezpečnosť pripútania nie je samotná opatera, ale koeficient dieťa – opatrovateľ. Ak boli brané do úvahy len deti, ktoré boli v opatrovateľských centrách, neboli žiadne rozdiely medzi množstvom zážitkov s opaterou u detí, ktoré boli bezpečne, alebo neisto naviazané na svoju matkou. Konečne, 8 z 24 interaktívnych hľadísk významne podporilo interpretáciu dvojitého rizika. Nízka senzitivita matky v spojení s nízkou kvalitou opatery vždy priniesli najnižšiu mieru bezpečnej vzťahovej väzby.

Väčšina izraelských detí s neistou vzťahovou väzbou mali ambivalentnú vzťahovú väzbu., veľmi málo malo vyhýbavú. Naproti tomu, veľa štúdií o opatere z USA zistilo, že väčšina detí malo vyhýbavú vzťahovú väzbu a tento rozdiel zdôrazňuje kultúrny kontext, v ktorom boli tieto štúdie realizované.

Súhrnom, NICHD SECCYD a Haifská štúdia detí skúmali efekty skúsenosti s opaterou počas utvárania primárnej vzťahovej väzby pri bezpečnom vzťahu dieťa – matka. Správa NICHD ECCRN z roku 2001 rozšírila výskum o sledovanie ďalších účinkov tejto ranej skúsenosti tiež o skúmanie účinkov opatery, ktorá prišla až po utvorení vzťahovej väzby dieťa – matka, pomocou SS klasifikácie vo veku 36 mesiacov. Vychádzali z predpokladu, že správa NICHD ECCRN z roku 1999 konštatovala, že opatera, ktorá trvala viac hodín týždenne bola spojená s nižšou senzitivitou matky a s menším počtom pozitívnych interakcií medzi matkou a dieťaťom v prvých troch rokoch života a môže sa stať, že podstatné následky opatery na vzťahovú väzbu dieťaťa, ktoré sa neobjavili v 15 mesiacoch sa môžu prejaviť v 36 mesiacoch. Analýza z roku 2001 sa zaoberá tým, či skúsenosti detí s opaterou (množstvo, počet usporiadaní, vek začiatku, kvalita), samostatne, alebo v kombinácii s faktormi rodinnými, materskými, alebo detskými, majú spojitosť s bezpečnosťou vzťahovej väzby v 36

mesiacoch. Navyše skúmala dieťa, rodinu a opateru v korelácii so stabilitou – instabilitou SS klasifikácie vzťahovej väzby od 15 do 36 mesiacov.

Opatera a stabilita vzťahovej väzby dieťa – matka.

Niekoľko autorov referovalo o vzťahu medzi skúsenosťou s ranou opaterou a stabilitou vzťahovej väzby od dojčenského veku po predškolský. Howes a Hamilton (1992b) našli v nízkorizikovej vzorke veľkú stabilitu vzťahovej väzby od detstva po predškolské obdobie. Okrem toho našli nestabilitu, súvisiacu s počtom hodín týždenne, ktoré dieťa strávilo v opatere. Deti, ktoré boli v opatere len na part – time mali stabilnejšiu vzťahovú väzbu s matkou bez ohľadu na kvalitu väzby ako deti, ktoré boli v opatere plný čas. Stabilita, ktorú opísali Howes a Hamilton (1992b) je zaujímavá vo svetle zistení Egelanda a Heistera (1995). V ich vysoko rizikovom súbore z roku 1970 sa zdá, že raná a extenzívna opatera, ktorá sa začína v prvom roku života má negatívne následky ne deti, ktoré boli bezpečné v dojčenskom veku, ale pozitívne následky na tie, ktoré boli neisté. Ďalej bezpečnosť detskej vzťahovej väzby predikuje neskoršie výsledky len u detí, ktoré neboli v ranej a extenzívnej opatere pred 18 mesiacom veku. Egeland a Heister uvažovali, že tieto vzťahy môžu byť sprostredkované zmenou bezpečnosti vzťahovej väzby k matke u detí, ktoré nemali skúsenosť s opaterou.
Avšak Egeland a Heister aktuálne neposudzjú vo svojej štúdii bezpečnosť v predškolskom veku. Naopak, Rauth, Ziegenhain, Muller a Wijnroks (2000), sledujúc nemeckú vzorku zistili, že stabilita vzťahovej väzby v prvých dvoch rokoch života súvisí so senzitivitou matiek, ale nie s rozdielnosťou skúseností s opaterou v tomto časovom období.

Na rozdiel od štúdie NICHD ECCRN z roku 1997 analýza NICHD ECCRN (2001) zvažuje všetky štyri klasifikácie vzťahovej väzby (A, B, C, D), používajúc multinominálnu logistickú regresiu. Výsledky ukázali, že mamičky, ktoré vykazovali vyššiu citlivosť a vnímavosť počas hodnotenia hry medzi 6 a 36 mesiacom mali pravdepodobnejšie deti s bezpečnou vzťahovou väzbou, než deti s neistou - kontrolujúcou vzťahovou väzbou a okrajovo viac detí s neisto – vyhýbavou oproti neisto – kontrolujúcej, neisto – ambivalentnej oproti neisto – kontrolujúcej a bezpečnej oproti neisto – ambivalentnej. Žiadny z troch prediktorov opatery platný pre celú vzorku významne nepredikoval niektorú z klasifikácií vzťahovej väzby. To znamená, že rozdiely v množstve opatery, frekvencia usporiadaní opatery alebo vek vstupu nezvýšil ani neznížil šance dieťaťa na zaradenie do niektorej klasifikácie vzťahovej väzby po kontrolách všetkých výberov a premenných matka – dieťa – rodina. Priamo nasledujúc zistenia interakcií v 15 mesiacoch, boli testované štyri interakcie (citlivosť x kvalita, citlivosť x hodiny, citlivosť x počet usporiadaní a hodiny x pohlavie dieťaťa) v 36 mesiacoch v modeloch multinominálnej logictickej regresie. Jeden z výsledkov interakcií sa ukázal byť signifikantný, naznačil, že tak ako sa počet hodín v opatere zvyšoval, deti, ktoré mali senzitívnejších rodičov boli náchylnejšie byť klasifikované ako bezpečné a deti s menej citlivými rodičmi mali sklon k neisto – ambivalentnej klasifikácii. Takže, záverom, zistenia týkajúce sa následných efektov skúsenosti s opaterou sa zhodovali so skoršími zisteniami a podporili záver, že efekty skúsenosti s opaterou, ktorá sa začala počas utvárania primárnej vzťahovej väzby pretrvávajú do predškolského veku.

ECCRN (2001) tiež podáva správu o logistickej regresnej analýze predikujúcej bezpečnosť vs. neistotu vo veku 36 mesiacov v rámci oboch skupín, pôvodne bezpečnej aj pôvodne neistej. Tieto analýzy určujú či skúsenosti s opaterou môžu objasniť prečo niektoré deti, ktoré boli pôvodne bezpečné zostávajú takými po celý čas, kým niektoré nie. Bol tu jeden efekt skúsenosti s opaterou u detí, ktoré boli v 15 mesiacoch klasifikované ako bezpečné. Tie, ktorých klasifikácia sa zmenila z bezpečnej na neistú, s väčšou

pravdepodobnosťou začali s opaterou v perióde medzi 15 a 35 mesiacom aspoň 10 hodín za týždeň, v porovnaní s deťmi, ktoré zostali bezpečné. Bol to malý efekt. Tieto nové výsledky pre postupné efekty opatery po utvorení primárnej vzťahovej väzby sú v kontraste s výsledkami pre skúsenosti so simultánnou opaterou, ktoré boli popísané skôr.

Súhrnom možno konštatovať, že analýzy z NICHD SECCYD zistili, že vplyvy rodiny sú silnejšie než efekty opatery, determinujúc kvalitu vzťahovej väzby dieťa – matka, meranej SS v 15 a 36 mesiacoch. Avšak niektoré dôkazy pre dvojito rizikové efekty boli nájdené v oboch vekových kategóriách. Zdá sa, že dlhé denné odlúčenie od matiek pre deti, ktorých interakcie s matkami sú už distresujúce zvyšuje pravdepodobnosť neistej vzťahovej väzby. Vstup do opatery po utvorení primárnej vzťahovej väzby takisto mierne zvyšuje riziko neistej vzťahovej väzby. Podobné zistenia uverejnili Lamb a kol. (1992). Zistili, že neistá vzťahová väzba matka – dieťa bola významne častejšia medzi deťmi, ktoré boli hodnotené po 15 mesiaci veku a medzi tými, ktoré boli dané do opatery medzi 7 a 12 mesiacom veku.

V oboch štúdiách, NICHD SECCYD aj Haifskej, akékoľvek nepriaznivé efekty opatery na vzťahovú väzbu dieťa – matka boli viac pozorované v rizikovej skupine, pretože kvalita materinskej starostlivosti bola menej citlivá a reagujúca – to preto, lebo ich vzťah už mal problémy.

Ako extrémny príklad tohto fenoménu referovala Crittenden (1983) o efektoch povinnej ochrannej dennej opatery (oddychovej opatery) pre malé deti týrajúcich a zanedbávjúcich matiek. Po 4 rokoch boli výsledky dvoch skupín podobné, s výnimkou tých, ktoré boli krátko po umiestnení do opatery premiestnené do pestúnskej starostlivosti, v porovnaní s deťmi, ktoré nemohli byť umiestnené do dennej opatery. Crittenden prišla k uzáveru, že povinná ochranná opatera urýchlila, avšak nie priamo spôsobila presun detí. Tieto prekvapivé výsledky vysvetlila termínmi teórie vzťahovej väzby citujúc dôkazy o tom, že obaja, zanedbávajúca matka aj jej dieťa môžu mať úzkostnú vzťahovú väzbu a preto môžu byť náchylnejší k skúsenosti separácie. Obaja, matky aj deti reagovali na opateru kombináciou priameho a potláčaného hnevu, čo ešte zhoršilo ich aj tak už napäté vzťahy a urýchlilo premiestnenie dieťaťa z domu.

Haifská štúdia, doplnená NICHD SECCYD, doplnili do literatúry tému vzťahovej väzby medzi dieťaťom a matkou v kontexte viacnásobného opatrovateľa. Podstatná časť opatery (zvlášť u dojčiat a v niektorých kultúrnych skupinách viac než v iných) je poskytovaná otcami, starými rodičmi, príbuznými, priateľmi a susedmi. Toto usporiadanie opatery má malý alebo žiadny vplyv na primárnu vzťahovú väzbu medzi dieťaťom a matkou. Napriek tomu sa javí, že sú prahové efekty, ktoré sú ilustrované Haifskou štúdiou: formálnejšia skupinová opatera, veľký počet detí, veľký pomer vzťahu dieťa – opatrovateľ, môže spôsobiť, že sa nevytvorí bezpečná vzťahová väzba ani k matke, ani k alternatívnemu opatrovateľovi. Tento záver je podložený aj meta-analýzou, ktorú predložili Ahnert a kol. (2006). Zistili, že vzťahová väzba dieťaťa k opatrovateľovi bola pozorovaná ako menej bezpečná keď skupiny detí a pomer vzťahu dieťa – opatrovateľ boli veľké. Je možné, že deti za týchto nepriaznivých okolností rozvíjajú stratégie so všetkými svojimi opatrovateľmi, zvyšujú si pravdepodobnosť ochrany a prežita, čo je koniec – koncov evolučným účelom vzťahovej väzby.

Súhrn a záver

Väčšina detí vyrastá a vyvíja sa počas zmien siete vzťahových väzieb, ktoré zahŕňajú niektoré stále vzťahové osoby a niektoré také, ktoré sa menia v čase a okolnostiach. Dieťa je spolutvorca všetkých týchto vzťahov. Deti si vytvárajú vzťah s matkou, otcom, ktorý je

prítomný v rodine. Deti sa pohybujú medzi domovom a ustanovizňou poskytujúcou opateru, dospelí opatrovatelia medzi sebou navzájom buď komunikujú, alebo nie, buď spolupracujú pri starostlivosti o dieťa, alebo nie. Vzťahové väzby medzi dieťaťom a rodičom a dieťaťom a opatrovateľom sú veľmi nezávislé vo svojej kvalite a sú rozdielne antecendentné. Proces vytvárania vzťahovej väzby je veľmi podobný pre rodičov aj alternatívnych opatrovníkov pri bežných deťoch, čiastočne aj u detí, ktoré sú veľmi malé a/alebo majú zážitok pozitívneho vzťahu s rodičom. Tvorenie bezpečnej vzťahovej väzby sa ukazuje závislejšie od mimoriadne zručného a vnímavého správania dospelých keď má dieťa ťažké zážitky s predchádzajúcimi vzťahmi. Tak ako u rodičov, kvalita opatery môže ovplyvniť formovanie vzťahovej väzby, ale dôležité môžu byť aj ďalšie atribúty u detí, ktoré sú v opatere.

Vieme menej o úlohe alternatívnych opatrovateľov v kontexte dlhodobého vývinu detí. Rodičia, zvlášť matky, sú nepochybne emocionálne najdôležitejšie podporné vzťahové osoby vo väčšine prípadov. Opatrovatelia nie sú u väčšiny detí dlhodobí členovia ich sociálnej siete. Vo všeobecnosti môžeme popísať niekoľko záverov ohľadne dôležitosti ranej verzus neskoršej opatery alebo neustáleho zážitku s alternatívnou vzťahovou osobou. Nenašli sme žiadnu dlhodobú štúdiu dlhotrvajúcej alternatívnej vzťahovej väzby, napr. so starými rodičmi. Oveľa viac výskumov, než už je realizovaných, je potrebných na to, aby navrhli koncepciu organizácie vnútorného pracovného modelu postaveného na základe viacnásobnej vzťahovej väzby.

Konspekt vypracovala– Mgr. Ivana Ilavská

15. Vplyv raného pripútania na iné vzťahy

The Influence of Early Attachment on Other Relationships (str. orig 333-365)

Lisa J. Berlin
Jude Cassidy
Karen Appleyard

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Vplyv raného pripútania na iné vzťahy: teoretické úvahy

Podľa Bowlbyho si jedinci vyvíjajú vnútorné pracovné modely, ktoré riadia behaviorálny systém pripútania. Opakované každodenné transakcie medzi rodičom a malým dieťaťom vedú k tomu, že dieťa si vyvinie očakávania týkajúce sa rodičovskej starostlivosti, ktoré sa postupne zorganizujú na vnútorné pracovné modely. Citlivá starostlivosť umocňuje bezpečné pripútanie a rozvoj takých vnútorných pracovných modelov opatrovateľa, ktorý je dôveryhodný a poskytuje podporu, a modelov self ako hodného opatrovateľovej starostlivosti a podpory, a model vzťahu ako vyživujúceho „bezpečného raja“. Naopak, necitlivá starostlivosť vedie k neistému pripútaniu a k vytvoreniu pracovných modelov opatrovateľa ako nedostupného a nedôveryhodného, model self ako nehodného opatrovateľovej starostlivosti a model vzťahu ako zásadne nespoľahlivého.

Podľa Bowlbyho práve vnútorné pracovné modely, ktoré vyplynuli z ranného pripútania, riadia rozvoj iných vzťahov. Tento vplyv sa objavuje spočiatku na základe očakávania jedinca ohľadne citovej dostupnosti druhých ľudí: „...druh zážitkov, ktoré má človek, najmä zo svojho detstva, vo veľmi veľkej miere ovplyvňujú to, či človek očakáva, že neskôr nájde bezpečnú osobnú základňu, alebo nie.“ Na vnútorné pracovné modely sa nepozerá ako na nemenné. Veľké zmeny v prostredí spôsobujú reformuláciu vnútorných pracovných modelov. Traumy, straty a nové pripútania môžu najpravdepodobnejšie viesť ku zmene vnútorných pracovných modelov.

Vplyv raného pripútania na iné vzťahy: dôkazy vyplývajúce z výskumu

Súvis medzi ranými pripútaniami: zhoda pripútaní dojča – opatrovateľ

Bowlby sa jasne vyjadril, že dojča si môže zároveň vytvoriť pripútanie k viacerým opatrovateľom. Predsa však v súlade s Bowlbyho konceptom „monotropie“ majú dojčatá tendenciu mať hlavnú vzťahovú osobu, ktorú v čase núdze prednostne vyhľadávajú ako svoju bezpečnú základňu (dokonca ich uprednostnia pred inými vzťahovými osobami). Je možné,

že pripútanie dojčaťa k hlavnej vzťahovej osobe ovplyvňuje vytvorenie jeho pripútaní k ostatným vzťahovým osobám. Ainsworthová si všimla, že najmä pripútania matka-dojča a otec-dojča pravdepodobne odrážajú jedinečnú a špecifickú históriu vzťahu, pretože sa jedná o simultánne formované iniciálne pripútania. V kontraste s tým pripútania, ktoré sa vytvoria neskôr, sú s väčšou pravdepodobnosťou ovplyvnené ranými pripútaniami.

Hoci mnohé štúdie naznačili, že dojča si môže vytvoriť rozličné typy pripútania k rozličným opatrovateľom, existuje viac dôkazov pre to, že dochádza ku konkordancii, najmä medzi rodičmi. K tejto konkordancii prispieva to, že títo opatrovatelia majú rovnaké názory na výchovu detí a aj temperament dieťaťa. Konkordantná bezpečnosť pripútania medzi dvoma rodičmi a ich deťmi možno čiastočne pripísať aj k podobnostiam v pripútaní a výchovných štýloch medzi rodičmi.

Súvis raného pripútania so vzťahmi medzi súrodencami

Jeden výskum zistil, že bezpečnosť vo vzťahu dojča-matka, no nie vo vzťahu dojča-otec, bola spojená s menšími súrodeneckými konfliktmi, ktoré sa pozorovali doma približne po piatich rokoch. Druhý výskum týkajúci sa súrodencov zistil, že bezpečnosť pripútania dojča-matka bola spojená s pozitívnou starostlivosťou voči staršiemu súrodencovi aj zo strany staršieho súrodenca. V súlade s teóriou pripútania sa potvrdilo, že kvalita súrodeneckého vzťahu sa zrejme odvíja primárne od pripútania každého súrodenca k matke.

Súvis raného pripútania so vzťahmi s priateľmi v detstve a s vrstovníkmi

Výskumy vo všeobecnosti potvrdili teóriu pripútania a odhalili pozitívny vzťah medzi bezpečnosťou raného pripútania a detskými priateľstvami a vzťahmi s vrstovníkmi.

Súvis medzi pripútaním dojča-rodič alebo dieťa-rodič a kvalitou priateľstva, ktoré si vytvoria deti vo veku dva až dvanásť rokov skúmali početné prieskumy. Dosť sa zhodujú v tom, že rané pripútanie dieťa-matka súvisí s kvalitou priateľstva, čo sa týka väčšej citlivosti voči deťom, s ktorými sa hrá batoľa, pozitívnejšími interakciami medzi najlepšími priateľmi 4-ročných detí a menej negatívnejšími interakcií medzi priateľmi 6-ročných detí. Deti, ktoré boli klasifikované ako bezpečne pripútané ku svojim matkám sa s väčšou pravdepodobnosťou priatelili s inými deťmi s históriou bezpečného pripútania. Pripútanie dieťaťa k rodičom môže ovplyvniť nielen kvalitu, ale aj kvantitu detských priateľstiev. Longitudinálne výskumy preukázali, že deti, ktoré boli bezpečne pripútané ako dojčatá, mali v detstve viac priateľov než deti, ktoré neboli bezpečne pripútané.

Napriek tomu, že Bowbly zdôrazňoval vplyv raného pripútania na neskoršie citové väzby, veľká časť výskumu sa zaoberá spojením medzi pripútaním dieťa-rodič a vzťahmi detí s ich vrstovníkmi – vzťahmi, ktoré typicky nie sú charakterizované citovými väzbami. Niektorí výskumníci zdôrazňujú, že vzťah ku vrstovníkom je obzvlášť dôležitou vývinovou úlohou počas obdobia batoľaťa a v predškolskom veku, pretože dláždi cestu pre nasledujúce úlohy, vrátane vývinu úzkych priateľstiev a intímnych partnerstiev. Výsledky výskumov sa zhodujú v tom, že existuje vzťah medzi bezpečným pripútaním dieťa-matka a harmonickejšími interakciami s vrstovníkmi, vyšším uznaním zo strany vrstovníkov a menšími behaviorálnymi problémami v predškolskom a ranom školskom veku.

Výskumy vrstovníkov ukazujú, že vyhýbavé a ambivalentné deti sú vo vzťahu k vrstovníkom tie, ktoré nasledujú druhých, a nie sú vodcami a sú príliš závislé na svojich učiteľoch. Zatiaľ čo ambivalentné deti sú váhavé, inhibované a úzkostné pri vytváraní

vzťahov s vrstovníkmi, vyhýbavé deti sú agresívne, hostilné a aktívne odmietajúce pozitívne vzťahy s vrstovníkmi.

Neisto-ambivalentný profil inhibovaného, neistého dieťaťa je v súlade so stratégiou maximalizácie pripútania dieťa-opatrovateľ, pretože zdôrazňuje potrebu dieťaťa po nadmernej pozornosti a starostlivosti. Takéto správanie tiež odhaľuje vrstovníkom a potenciálnym priateľom zraniteľnosť dieťaťa a jeho strádanie, čo môže viesť k ďalšiemu odmietaniu zo strany vrstovníkov. Vyhýbavý profil agresívneho a odmietavého dieťaťa je v súlade so stratégiou minimalizácie pripútania dieťa-opatrovateľ, pretože zdôrazňuje moc dieťaťa a jeho „nezávislosť". Takéto správanie si taktiež znepriateľuje vrstovníkov.

Ambivalentné deti majú zvýšené riziko internalizujúcich psychických porúch a vyhýbavé a dezorganizované deti externalizujúcich porúch.

Rodičia bezpečne pripútaných detí môžu priamo podporiť pozitívne vzťahy svojich detí s druhými deťmi, napríklad tým, že poskytnú deťom viac sociálnych skúseností. Bezpečnosť pripútania podľa výsledkov jedného výskumu pozitívne súvisí s rozsahom detských kontaktov s vrstovníkmi.

Neisté pripútanie je poddajné a možno ho zmeniť. Výskum ukázal, že u neisto pripútaných detí, ak sa kvalita rodičovskej starostlivosti vo veku 2 – 4 a pol roka zhoršila, problémy v správaní, ktoré hodnotili učitelia, sa zvýšili. Ak sa táto kvalita starostlivosti zlepšila, problémy v správaní začali ustupovať. Toto nebolo pozorované v bezpečne pripútaných detí, preto bezpečné pripútanie dojča-matka má dlhodobú ochrannú funkciu.

Ranné pripútanie a dospelé vzťahy s romantickými partnermi a deťmi

Bowlby zdôrazňoval, že vzťahy s manželským partnerom a s deťmi sú najviac ovplyvnené raným pripútaním. Plné pochopenie vplyvu raného pripútania na vzťahy s romantickými partnermi a vlastnými deťmi však vyžaduje prospektívne údaje o pripútaní dojča-rodič a neskoršími (dospelými) romantickými vzťahmi tohto dojčaťa a o tom, ako ono vychováva svoje vlastné deti. Čo sa týka romantických vzťahov, tieto údaje sa práve začínajú zhromažďovať, hlavne na základe minnesotského výskumu. Pre vzťahy so svojimi vlastnými deťmi zatiaľ nie sú dostupné prospektívne štúdie.

Jeden výskum sa zameral na emočné zážitky ako barometer kvality vzťahu. Bolo zistené nepriame spojenie medzi pripútaním matka-dojča vo veku 12 mesiacov a kvality vzťahov.

Záver a návrhy pre ďalší výskum

Výskumy vzťahu medzi ranným pripútaním a inými vzťahmi sledovalo mnoho výskumov, ktoré napriek významnej variabilite týkajúcej sa účastníkov, metód a merania významne demonštrujú, že jedinci s bezpečným pripútaním k matkám počas raného veku majú tiež harmonickejšie a vzájomne suportívne vzťahy so súrodencami, priateľmi, vrstovníkmi a romantickými partnermi, dokonca aj po dvadsiatich rokoch. Výsledky prospektívnych longitudinálnych štúdií sa postupne hromadia a podporujú Bowlbyho inciálnu hypotézu týkajúcu sa kauzálneho vplyvu kvality raného pripútania na „neskoršiu schopnosť vytvárať afektívne putá." V súlade s teóriou sa v literatúre píše, že ranné pripútanie má silnejší vplyv na vzťahy charakterizované afektívnym putom, než na vzťahy, ktoré nie sú charakterizované afektívnym putom, aj keď aj tieto sú do istej miery ovplyvnené.

Kontinuita kvality rodičovskej výchovy sa ukazuje byť dôležitým sprostredkovateľom a mediátorom spojenia medzi kvalitou raného pripútania a neskorších vzťahov. Pokles kvality rodičovskej starostlivosti po druhom roku života však môže mať hrozivejšie následky pre deti, ktoré boli neisto pripútané v dojčenskom veku, než pre deti, ktoré boli v tomto veku pripútané bezpečne. Zároveň sa zdá, že neisté pripútanie matka – dojča možno neskôr viac prispôsobovať. Deti, ktoré boli v ranom veku neisto pripútané a ktorých rodičia sa o nich začali potom lepšie starať, boli učiteľmi základných škôl označené ako tie, ktoré mali menej behaviorálnych problémov so svojím okolím. Rovnako tak platí, že dokonca aj keď mal 20-ročný dospelý človek neisté pripútanie k svojej matke, ak je jeho súčasný stav mysle, čo sa týka pripútania, bezpečný, potom kvalita jeho romantických vzťahov odráža súčasné – nie rané – vnútorné pracovné modely pripútania.

Objasnenie podmienok, za akých sa môžu vnútorné pracovné modely pripútania meniť ostáva dôležitou úlohou pre budúci výskum. Bowlby tvrdil, že hoci príležitosti k individuálnej zmene časom klesajú, individuálne fungovanie je vždy produktom raného a súčasného prostredia, najmä v súvislosti s kvalitou intímnych vzťahov v tomto prostredí. Tieto argumenty a výskum, ktorý ich podporuje, sú prísľubom pre prevenciu a intervenčné programy pre podporu raného pripútania. Súčasný výskum naozaj nasvedčuje tomu, že starostlivá na pripútanie zameraná terapia môže zmeniť klasifikáciu pripútania dojča-rodič z neistej na bezpečnú.

Teória a výskum poukazujú na to, že je hodno považovať stres za aktivátor raných aj neskorších vnútorných pracovných modelov pripútania. Bowlby napísal, že „čím sú emócie silnejšie.... tým je viac pravdepodobnejšie, že začnú dominovať rané a menej vedomé modely.“ Niekoľko nedávnych výskumov potvrdilo dôležitosť stresu alebo emočného vzrušenia pri určovaní toho, kedy fungovanie jedinca najviac odráža jeho vnútorné modely pripútania. Napríklad jeden výskum sledoval denný stres matiek starajúcich sa o malé deti. Tie, ktoré boli na AAI klasifikované ako bezpečné, sa v čase vysokého stresu správali k svojim batoľatám pozitívnejšie, než tie, ktoré boli klasifikované ako neisté. Keď bola však hladina stresu nízka, nebol medzi týmito dvoma skupinami žiadny rozdiel.

Konspekt vypracovala – MUDr. Natália Kaščáková

16. Raná vzťahová väzba a neskorší vývin

Známe otázky, nové odpovede

Early Attachmnet and Later Development: Familiar Questions, New Answer. (str. orig 348-365)

Ross A. Thompson

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Ako dieťa predznamenáva, akým človekom bude v dospelosti? Filozofi, duchovní, dramatici a v poslednej dobe behaviorálni vedci sa usilujú pochopiť, ako rané dispozície a vplyvy poskytujú základ pre dospelú osobnosť. Jednou z ich odpovedí je vplyv raných blízkych vzťahov. Tento pohľad bol zrejme vyjadrený aj vo Freudovom slávnom výroku, že vzťah matky a dieťaťa je „jedinečný, bez paralelí, nezmeniteľne nadviazaný po celý život ako prvý a najsilnejší objekt lásky a ako prototyp pre ďalšie milostné vzťahy." Bowlby, inšpirujúc sa týmto psychoanalytickým dedičstvom, pridal aj formulácie z evolučnej biológie, vývinovej psychológie a teórie kontrolných systémov (control systems theory), aby obhájil, že vrúcny a neustály vzťah s opatrovateľom podporuje psychologické zdravie a pohodu počas života. V spolupráci s Ainsworthovou predložil teóriu, že rozdiely týkajúce sa bezpečia vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom majú značné dlhodobé dôsledky pre neskoršie intímne vzťahy, sebaporozumenie a tiež riziko psychopatológie.
Bowlbyho koncept bol provokatívny a objavilo sa množstvo výskumnej literatúry so snahou o zistenie pôvodu, korelátov a následkov bezpečných a neistých vzťahov. Vývinoví vedci predpokladali, že bezpečná vzťahová väzba bude predikovať lepšie neskoršie fungovanie a hľadali vzťah medzi raným bezpečím a neskoršími vzťahmi s rodičmi, vrstovníkmi, kamarátmi a ďalšími sociálnymi partnermi ako aj so sebakonceptom, kompetenciou v škôlke, vývinom osobnosti, sociálnou kogníciou, behaviorálnymi problémami a indikátormi akútnej psychopatológie. Výskumníci rozšírili svoje otázky a zisťovali, ako bezpečie predikuje neskorší kognitívny vývin a vývin jazyka, exploráciu a hru, zvedavosť, resilienciu ega (ego resiliency), úspechy v matematike a tiež politickú ideológiu. Výskumníci rozšírili množstvo prediktívnych korelátov, ďaleko viac než Bowlby pôvodne predpokladal. Belsky a Cassidy (1994) sa zamýšľali nad tým, že sotva existuje niečo, čo s bezpečím vzťahovej väzby nesúvisí. Aby sme pochopili túto výskumnú literatúru, vyžaduje si to posúdiť, ako a prečo by bezpečie ranej vzťahovej väzby malo súvisieť s neskorším vývinom a tiež vytvoriť alternatívne modely, prečo by bezpečie mohlo priamo a nepriamo predikovať neskoršie fungovanie. Je to dôležité kvôli interpretovaniu výskumných zistení teoreticky koherentným spôsobom – a tiež kvôli poukázaniu na výskumné návrhy, ktoré by v budúcich štúdiách ranej vzťahovej väzby a jej dôsledkov mali byť viac informatívne.
Táto kapitola začína úvahou o alternatívnych vysvetleniach, prečo by sa bezpečná vzťahová väzba mala spájať s neskorším správaním, s fokusom na bezpečie vzťahovej väzby v ranom detstve. Pokračuje prehľadom výskumných pokusov týkajúcich sa týchto súvislostí vo vývinových oblastiach, ktoré boli najviac skúmané: vzťahy rodič-dieťa, blízke vzťahy s vrstovníkmi a inými partnermi, osobnosť, regulácia emócií, sebakoncept, porozumenie emóciám, sociálne kognície, pamäť a svedomie. V záverečnej časti sa diskutuje o tom, čo by sme mohli skonštatovať o vplyve bezpečia vzťahovej väzby na neskoršie fungovanie a ktoré výskumné prístupy môžu lepšie toto prepojenie v budúcnosti objasniť.

Pojmové (konceptuálne) hľadiská

Teória vzťahovej väzby bola sformulovaná pred desaťročiami, v čase, kedy vedecké chápanie detstva a raného detstva podceňovalo kognitívnu a behaviorálnu sofistikovanosť dieťaťa a dynamiku raných vzťahov rodič-dieťa. Spravili sa významné pokroky v behaviorálnej ekológii a evolučnej biológii. Je prirodzené, že v snahe udržať teórie súčasné s najnovšími poznatkami by Bowlbyho nasledovníci jeho formulácie rozšírili, vysvetlili a doplnili spôsobom, ktorý by nepredpokladal. Bowlbyho teória naďalej poskytuje súhrnný pojmový rámec pre širšie aj užšie konštrukcie vývinového dosahu vzťahov pripútania (attachment relationships). Grossmann (1999) napr. identifikoval najmenej dve rozličné konceptualizácie „vnútorných pracovných modelov" v Bowlbyho teórii a šírka teórie ponúka vysvetlenia pre vývinové vplyvy súvisiace s biologickými adaptívnymi schopnosťami vzťahov pripútania, s kontinuitou a zmenami v interakcii rodiča s dieťaťom a s dynamikou osobnostného rastu. Neskorší výskumníci vzťahovej väzby mali svoje vlastné myšlienky o vplyve bezpečia raného pripútania, ktoré sa usilovali zladiť s Bowlbyho formuláciami.
To všetko sú znaky živej, plodnej teórie. Hlavná rola Bowlbyho teórie nie je v tom, aby bola zdrojom ortodoxnosti pre teoretikov zaoberajúcich sa vzťahovou väzbou (podobne bolo zaobchádzané s Freudovou teóriou v raných dekádach psychoanalýzy), ale skôr základom pre nové zmýšľanie o raných vzťahoch medzi rodičmi a deťmi. Problémom pre súčasných výskumníkov je však rozširovanie konceptuálnych vysvetlení, prečo by rané pripútanie malo (a niekedy nemalo) byť dávané do súvislostí s neskorším vývinom. Zo základov Bowlbyho teórie vyrástli rozličné miniteórie vzťahovej väzby s trochu rozdielnymi pohľadmi na povahu vývinových vplyvov objavujúcich sa pri bezpečných a neistých raných vzťahoch.
V tejto kapitole je cieľom sumarizovať a vyhodnocovať niekoľko rozličných pohľadov vývinových vplyvov pripútania, ktoré sú významné v súčasnom výskume vzťahovej väzby. O týchto prístupoch sa diskutuje s ohľadom na určité kľúčové konceptuálne otázky. Pre ktoré vývinové obdobia je rané bezpečie najviac dôležité a v akom veku? Nakoľko môžeme očakávať, že efekty raného pripútania vydržia a ktoré činitele by mohli ovplyvňovať jeho pokračovanie? Aké sú podmienky vzťahovej väzby, ktoré by mali najviac vplývať na neskorší vývoj? Hoci väčšina z týchto miniteorií vzťahovej väzby neposkytuje jasné odpovede na všetky konceptuálne otázky, dôvodom na ich kladenie je objasniť si, prečo by raná vzťahová väzba mala stimulovať vývin.

Vnútorné pracovné modely

Jednou z Bowlbyho heuristicky najsilnejších formulácií je pohľad, že bezpečie vzťahovej väzby ovplyvňuje psychologický rast dieťaťa tým, že sa rozvíjajú mentálne reprezentácie alebo „vnútorné pracovné modely" (VPM; „internal working models") sociálneho sveta. VPM sú postavené na detských očakávaniach dostupnosti a vnímavosti ich opatrovateľov; tieto očakávania sa vyvíjajú do širších reprezentácií seba samých a vzťahových figúr, interpretácií svojich vzťahových skúseností a pravidiel rozhodovaní sa o tom, ako sa vzťahovať k ostatným. Tieto mentálne reprezentácie umožňujú nielen okamžite odhadnúť vnímavosť opatrovateľa, ale rozvíjajú sa z nich interpretačné filtre, cez ktoré deti (a dospelí) rekonštruujú chápanie nových vzťahov a skúseností spôsobom, ktorý je konzistentný s minulými skúsenosťami a očakávaniami vznikajúcimi na základe bezpečnej alebo neistej vzťahovej väzby. Následkom je, že deti si vyberajú nových partnerov a správajú sa k nim spôsobmi, ktoré sú konzistentné s očakávaniami vytvorenými z raného pripútania, a tak ich pomáhajú potvrdiť. VPM tak vytvára most medzi detskou skúsenosťou citlivého alebo necitlivého

zaobchádzania a rozvojom viery a očakávaní týkajúcich sa následných skúseností v blízkych vzťahoch. Malé deti tiež internalizujú koncepty seba samých z raných vzťahových skúseností a formujú základ pre vývoj sebakonceptu a ďalších presvedčení vzťahujúcich sa k sebe. Tento koncept bol teoreticky plodný: Bretherton a Munholland (1999 a kap 5 z tejto knihy), Crittenden (1990), Main (1991), Sroufe a Fleeson (1988) a Thomson (2006) ponúkli súčasné rozšírenia Bowlbyho konceptov VPM.

Na VPM by sme sa mohli pozerať ako na viac priamo prepojené so schopnosťou dieťaťa vytvoriť si a udržať úspešné blízke vzťahy (s rodičmi, vrstovníkmi, učiteľmi a inými), vytvoriť si pozitívny sebaobraz a vyvinúť konštruktívne sociálne reprezentácie ľudí a vzťahov. Hoci je Bowlbyho náčrt VPM nepresný (a je skôr abstraktnou metaforou než dobre definovaným teoretickým konštruktom), získal tento koncept dosť široký vysvetľujúci záber vo výskume vzťahovej väzby, aby sa mohol rozšíriť o množstvo vývinových dôsledkov, ako je napr. náchylnosť na stres, teória mysle a ideologické hodnoty. Ich použitie spôsobilo množstvo otázok, napr., či VPM vytvárajú „vysvetlenia zo všetkého trochu, vzniknuté po“ (catch-all, post-hoc explanation) pre takmer všetko, čo sa zistilo ako súvisiace s bezpečnou vzťahovou väzbou (Belsky & Cassidy, 1994). Celkovosť súčasného konštruktu VPM má tendenciu sa rozširovať s každým novým empirickým nálezom, ktorý je „vysvetlený“ ako súvisiaci, čo sa pre teóriu vzťahovej väzby a diskriminujúcu validitu jej konštruktu stáva problematickým (Thompson & Raikes, 2003).

Jedným riešením problému nízkej špecifickosti VPM je, chápať ich ako vývinové reprezentácie, ktoré sa časom vrámci rastu dieťaťa a jeho schopnosti pojmotvorby (conceptual growth) menia. Preto na základe znalosti rozvoja pojmových zručností (conceptual skills) u malých detí by mali byť stanovené parametre, ktoré by sa dali očakávať v ich VPM týkajúcich sa seba a vzťahov, zvlášť v ranom detstve. Bretherton (1993; Bretherton & Munholland, 1999 a kap.5) zaviedol tento vývinový prístup pri konceptualizácii VPM vo vzťahu k mentálnym schémam a konštruktívnym pamäťovým procesom a bez ohľadu na nevedomé vplyvy zdôrazňoval, že VPM sú založené na vedomiu prístupných kognitívnych procesoch, ktoré sa počas vývinu menia. Autor (Thompson, 2000, 2006) staval na tejto formulácii a ponúkol vývinové vysvetlenie, ktoré súvisí s rozvojom VPM spolu s pokrokmi v pojmových schopnostiach v ranom detstve – akými sú implicitná pamäť a sociálne očakávania v útlom detstve (infancy), rozvoj reprezentácií udalostí a epizodická pamäť v ranom detstve (early childhood), rozvoj teórie mysle a autobiografickej pamäti v predškolskom veku a rozvoj špecifických sociálno-kognitívnych zručností neskôr v detstve. Každý z týchto dobre známych pojmových pokrokov (conceptual advances) prispieva u Bowlbyho konštruktu VPM k schopnosti vytvárať reprezentácie (representational capacity): chápanie iných ľudí (vrátane vzťahových figúr), utváranie skúseností (hlavne v blízkych vzťahoch), sebakoncept a chápanie toho, ako sa sociálne vzťahovať k druhým. Keď je vývinové chápanie VPM spojené s týmito pojmovými pokrokmi v kódovaní, reprezentáciách a zapamätaní si sociálnych skúseností, rozvoj pracovných modelov súvisiacich so vzťahovou väzbou môže byť konceptualizovaný precíznejšie a študovaný vo vzťahu k najnovšiemu chápaniu detského kognitívneho vývoja.

Táto vývinová formulácia má niekoľko ďalších dosahov (Thompson, 2000, 2006). Po prvé, VPM sa prevdepodobne menia v závislosti od nových vzťahových zážitkov a tiež počas periód pokrokov týkajúcich sa reprezentácií, takých ako je prechod ku schopnosti vytvárať symbolické reprezentácie raného detstva a objavenie sa abstraktného myslenia v adolescencii. Tieto prechody činia VPM viac podliehajúce revízii, keďže nové spôsoby chápania môžu zmeniť skoršie reprezentácie vzťahových skúseností. Po druhé, bezpečie alebo neistota inkorporované do VPM môžu mať najväčší vplyv na sociálne a osobnostné schopnosti počas tých periód, kedy tieto schopnosti najviac dozrievajú. VPM súvisiace s bezpečnou vzťahovou väzbou pravdepodobne v ranom detstve silnejšie ovplyvňujú sebakoncept alebo porozumenie

emóciám, napríklad koncepcie detí o sebe a o pocitoch druhých sa rozvíjajú zreteľnejšie. V tomto ohľade sa, naproti tradičnej výskumnej stratégii používať klasifikáciu situácie s cudzím človekom v útlom detstve (infant Strange situation classification) na predikovanie neskoršieho psychologického fungovania, ukazujú ako viac vývinovo vplyvné VPM asociované s bezpečím vzťahovej väzby posudzované v predškolských rokoch alebo neskôr, v závislosti od záujmu o vývinový dôsledok (developmental outcome of interest).
Nakoniec, VPM sú hlavne v ranom detstve vytvorené nielen priamym vplyvom senzitívnej starostlivosti, ale tiež sekundárnymi reprezentáciami skúseností sprostredkovaných jazykom – zvlášť v konverzácii medzi rodičom a dieťaťom. Zhoduje sa to s výskumnou literatúrou o konštruktívnej pamäti, reprezentáciách udalostí, autobiografickej pamäti a tiež teórie mysle, čo spolu dokumentuje veľký naratívny vplyv konverzácie medzi rodičom a dieťaťom (prehľad pozri Thompson, 2006). Táto literatúra potvdrzuje silný vplyv jazyka v poskytovaní náhľadu na zdieľané zážitky, na pocity a myšlienky druhých a tiež náhľadu na seba. V tomto ohľade, citlivá starostlivosť a hĺbavá, bohatá, dostupná konverzácia, môžu byť vekovo vhodné manifestácie rodičovskej senzitivity, len čo sa malé deti stanú schopnými reprezentovať a zdieľať skúsenosti pomocou jazyka (pozri Warenham & Salmon, 2006). Ako uvidíme, narastajúce množstvo výskumu dokumentuje rozdielne kvality konverzácie medzi rodičmi a deťmi v predškolskom veku pri bezpečných a neistých dyádach.
Bowlbyho konštrukt VPM a rozšírenia, ktoré sa vytvorili, predikujú, že rané bezpečie by malo vplývať na schopnosť dieťaťa formovať blízke, uspokojujúce vzťahy; vytvárať pozitívny sebakoncept; a vytvárať konštruktívne, bystré (insightful) porozumenie iným ľuďom. Existujú aj rozšírenejšie pohľady na vplyv VPM. V niektorých formuláciách sa VPM rozvíja spolu s pojmovými pokrokmi a ich vplyv je výraznejší, keď malé deti čelia novým pokrokom vo vývoji sociálneho porozumenia a osobnosti. Prakticky všetci teoretici súhlasia, že VPM sa menia s ďalšími skúsenosťami a pojmovým rozvojom (hoci existuje nesúhlas ohľadom toho, ako pohotovo sa menia) a tvrdia, že vplyv raných vzťahov pripútania nemusí byť trvalý, pokiaľ nie sú udržané VPM, s ktorými sú spojené.

Vznikajúca organizácia osobnosti (emergent personality organization)
Ďalšia konceptualizácia vplyvu raného pripútania na neskorší vývin je, že bezpečie vzťahovej väzby formuje vznikajúce procesy v detstve, ktoré dozrievajú a upevňujú sa a majú neustály vplyv na postupný rast osobnosti. Rané pripútanie je dôležité, pretože uvádza adaptívne alebo maladpatívne organizačné procesy v osobnosti, ktoré robia malé deti viac alebo menej kompetentné v zdolávaní postupných výziev v osobnostnom raste.
Tento pohľad je najlepšie vyjadrený v „organizačných perspektívach“(organisational perspective), ktoré rozvinul Sroufe (2005) a iní (napr.Cichetti, 2006). Tento neo-Eriksoniánsky pohľad opisuje osobnostný rast ako sled vekovo najdôležitejších vývinových výziev, okolo ktorých sa organizujú dôležité aspekty vývoja osobnosti. Počas prvého roku je prirodzene najdôležitejší rozvoj bezpečnej vzťahovej väzby. V ďalších rokoch sú dôležitými vývinovými témami rozvoj autonómneho self (autonomous self) v batolivom veku, získavanie efektívnych vzťahov v predškolskom veku, úspešná adapácia na školu, priatelia a zaradenie sa do skupiny v strednom detstve, identita a sebareflexia v adolescencii. Autori sú presvedčení, že úspešné zvládnutie raných vývinových výziev poskytuje silnejší psychologický základ pre následné zmeny, pretože sa dieťa môže spoľahnúť na rozvinuté vnútorné zdroje organizácie osobnosti a na podporujúce vzťahy. Avšak, i keď dieťa pri borení sa s novými výzvami stavia na predošlých vývinových úspechoch, zostáva aj možnosť pre zmeny v adaptácii.
Z tohoto pohľadu sa preto vývinové procesy, ktoré sú ovplyvnené raným pripútaním, líšia, v závislosti od výziev závislých na veku, ktorým je dieťa vystavené počas dozrievania. Zástancovia organizačnej perspektívy očakávajú, že adaptívny úspech, s ktorým sa deti

zaoberajú týmito výzvami, má časovú kontinuitu, podobne ako očakávajú možnosť zmeny v organizácii osobnosti.

Stabilita a zmeny vo vzťahoch rodič-dieťa

V útlom a ranom detstve sú vzťahy medzi rodičmi a deťmi opísané ako bezpečné alebo neisté. V dospelosti sa na bezpečie pozerá ako na charakteristiku osobnosti. Teória vzťahovej väzby sa tak usiluje vysvetliť, ako sa do osobnosti inkorporujú charakteristiky vzťahu. Vo vývojovom posune od „vzťahová väzba-ako-vzťah" ku "vzťahová väzba ako osobnostná charakteristika" môže byť stálosť kvality vzťahu v raných rokoch základom pre trvalú dôležitosť raného pripútania pre neskorší vývin. Zjednodušene, raná bezpečná vzťahová väzba poskytuje silnejší základ pre následné psychosociálne pokroky vtedy, keď je po celý čas udržiavaná citlivá, podporujúca rodičovská starostlivosť, ktorá hneď na začiatku prispieva k bezpečiu vo vzťahu (Lamb, Thompson, Garndner & Charnov, 1985). V tomto pokračujúcom vzťahu rodičovskej podpory si malé deti naďalej užívajú benefity senzitívnej starostlivosti, ktorú zažívali v ranom detstve; okrem toho, stávajú sa zvýšene vnímavé na rodičovské vplyvy a socializačné podnety, keď sa identifikujú s cieľmi a správaním dospelých (Kochanska, 2002; Waters, Kondo-Ikemura, Posada & Richters, 1991). Avšak, keď nie je udržaná citlivá rodičovská starostlivosť, ktorá spočiatku podnecuje bezpečnú vzťahovú väzbu, je menej dôvodov očakávať, že rané bezpečie pripútania bude mať na dieťa trvalý vplyv. Z tohoto pohľadu je preto dôležitosť raného pripútania pre neskorší vývin podmienená pokračujúcou citlivosťou rodičovskej starostlivosti, hlavne v raných detských rokoch.
Pri empirickom skúmaní tejto formulácie analyzovali Belsky a Fearon (2002a) údaje zo *Štúdie starostlivosti v ranom detstve v Národnom inštitúte detského zdravia a ľudského rozvoja (National Institute of Child Health and Human Development- NICDH)* na vzorke viac ako 1000 matiek a ich detí sledovaných od pôrodu. Analyzovali klasifikáciu vzťahovej väzby v situácii s cudzím človekom u 15-mesačných detí a následne hodnotili materskú senzitivitu v 24 mesiacoch. Referovali, že najvyššie skóre v širokej škále sociálnej a kognitívnej úrovne v 36 mesiacoch získali tí, ktorí boli bezpečne pripútaní a ktorí následne zažívali citlivú starostlivosť. Tí, ktorí získali najmenšie skóre, boli neisto pripútaní v útlom detstve a neskôr zažívali necitlivú starostlivosť. Z dvoch prostredných skupín, deti, ktoré boli spočiatku neisto pripútané, ale následne zažívali citlivú starostlivosť, skórovali vyššie vo všetkých výsledkoch, než deti, ktoré boli spočiatku bezpečne pripútané, ale neskôr zažívali necitlivú starostlivosť. Títo výskumníci tiež zistili, že správy matiek o výskyte životného stresu, depresie, sociálnej podpory a rodinných zdrojov v 24 mesiacoch pomohli vysvetliť, prečo niektoré bezpečne pripútané deti následne zažívali necitlivú materskú starostlivosť a prečo niektoré spočiatku neisto pripútané deti neskôr zažívali citlivú starostlivosť. V každom prípade súviseli úpadky materskej citlivosti s počtom negatívnych životných udalostí a nedostatkom podpory, ktorú matky prežívali, keď mali deti 2 roky a čo zrejme postihovalo rovnako aj deti. V následnej správe tej istej NICHD štúdie Belsky a Fearon (2002b) referovali, že zvyšujúca sa miera kontextuálneho rizika (contextual risk) počas prvých troch rokov dieťaťa zmierňovala niektoré súvislosti medzi ranou vzťahovou väzbou a neskorším správaním.
O podobných nálezoch referovali aj iní výskumníci (napr. Egeland Kalkoske, Gottesman & Ericson, 1990; Sroufe, Egeland & Kreutzer, 1990) a tiež literatúra zaoberajúca sa príčinami stability a zmien v bezpečí vzťahovej väzby (pozri Thomson, 2006). Tieto nálezy indikujú, že rané bezpečie vzťahovej väzby spolupôsobí s kvalitou následných zážitkov (obzvlášť so senzitívnou rodičovskou starostlivosťou a rozsiahlych životných stresov) v predikovaní vývinových výsledkov. Tieto nálezy predikujú, že neskoršia kvalita starostlivosti môže byť v predikovaní neskoršieho vývinu prinajmenšom tak dôležitá ako rané bezpečie. Pokračujúca

senzitivita v rodičovskej starostlivosti môže byť zvlášť dôležitá v prvých rokoch, keď sú VPM ešte stále rudimentárne. V tejto súvislosti môže pokračujúca harmónia vzťahu medzi rodičom a dieťaťom vytvoriť most medzi bezpečnou vzťahovou väzbou v ranom detstve a vývojom sofistikovanejších neskorších VPM týkajúcich sa spoľahlivosti rodičovskej starostlivosti a zaslúžení si niekoho lásky (ones deservingness of love), čo ovplyvňuje neskorší rast osobnosti.

Biologické adaptácie

Bowlby (1969/1982) a jeho nasledovníci opísali vzťahovú väzbu ako funkciu behaviorálneho systému rozvinutého na podporu zdatnosti ľudského druhu. Konkrétnejšie, behaviorálny systém vzťahovej väzby motivuje deti, aby vyhľadávali ochraňujúcu blízkosť dospelých, zvlášť, keď sú vystrašené alebo v nebezpečenstve. Tento systém tiež vytvára behaviorálne kompetencie na udržiavanie blízkosti. Teoretici vzťahovej väzby sa zo začiatku pozerali na vzorce bezpečnej vzťahovej väzby ako na adaptívne preto, že na rozdiel od behaviorálnych vzorcov neistej vzťahovej väzby, je dobre vytvorená na zabezpečenie a udržanie ochrannej blízkosti k opatrovníkovi (pozri napr. Ainsworthová, 1979, 1984). Avšak, s pokrokmi v behaviorálnej ekológii a teórie životnej histórie je zrejmé, že rozličné behaviorálne vzorce bezpečnej a neistej vzťahovej väzby môžeme považovať za biologické adaptívne reakcie na rozličné kvality rodičovskej starostlivosti (napr. Chisholm, 1996, 1999). Z tohoto pohľadu je senzitívna a vnímavá rodičovská starostlivosť vedúca k bezpečnej vzťahovej väzbe odvodená zo schopnosti dospelého a ochoty zaisťovať potreby dieťaťa, umožňovať mu sebaistú expolráciu, hru a ďalšie aktivity, ktoré tiež dieťa pripravujú na zrelosť. Naproti tomu, nevnímavá alebo necitlivá rodičovská starostlivosť odráža buď neochotu dospelého investovať do dieťaťa zdroje (čo vedie k vyhýbavej väzbe u potomkov) alebo neschopnosť dospelého tak urobiť (čo vedie k trvalej neistote), pričom vzorce neistej vzťahovej väzby reprezentujú prostriedky potrebné na získanie potrebných zdrojov alternatívnymi spôsobmi. Keď sa na to pozeráme z tohoto uhla, na vzorce ranej vzťahovej väzby môžeme pozerať ako na „juvenilné prispôsobenia“, ktorých funkciou je pomôcť jedincom počas ich nezrelosti, ale nemajú bezpodmienečne trvalú dôležitosť.

Teória životnej histórie tiež poukazuje na to, ako zmeny v kvalite ranej starostlivosti zvyšujú citlivosť potomstva na širšie charakteristiky opatery alebo deprivácie z prostredia, ktoré sú dôležité pre stratégie prežitia a reprodukciu. Belsky, Steinberg a Draper (1991) predložili vplyvnú evolučnú teóriu socializácie, ktorá odráža tento prístup. Tvrdia, že vďaka senzitivite potomstva na zmeny v rodičovskej starostlivosti a dôležitosti tejto starostlivosti pre dlhodobý reprodukčný úspech, vzorce ranej vzťahovej väzby pravdepodobne súvisia s neskorším časovaním pubertálneho zrenia, nástupom sexuálnej aktivity, preferenciami v párových väzbách a eventuálne s rodičovským investovaním. V podstate, deti so skúsenosťou vysokého stresu (a z toho plynúcej neistoty) v rodine, si pravdepodobne vyvinú reprodukčné stratégie s nízkou investíciou a s prospechárstvom, pokým deti z bezpečných rodín s nízkym stresom sa vyvinú opačným spôsobom. Tento prístup znázorňuje vzorce ranej vzťahovej väzby nie ako juvenilné adaptácie, ale skôr ako „ontogenetické adaptácie“, ktoré sú významné v ranom živote, ale sa tiež inkorporujú do neskorších behaviorálnych vzorcov, ktoré majú celoživotnú adaptačnú hodnotu (pozri tiež Chisholm, 1996, 1999).

Preto je pre podstatu vývinových výsledkov pri ranom bezpečí alebo neistote ako aj ich dlhodobé následky dôležité, či sa na ranú vzťahovú väzbu pozeráme biologicky ako na juvenilnú alebo ontogenetickú adaptáciu. Výskum Belského a jeho kolegov dostal dôležitú ale nejednoznačnú výskumnú podporu, s argumentáciami, že rodinný stres v ranom období by

mohol byť spojený skôr s pretrvávaním detskej nezrelosti než s pubertálnym dozrievaním a reprodukčnou stratégiou (Ellis, 2004).

Ďalšie úvahy

Existujú aj ďalšie formulácie o tom, ako raná vzťahová väzba súvisí s neskorším vývinom. Podľa Weinfelda, Sroufa, Egelanda a Carlsona (1999 a kap. 4) je rané pripútanie dôležité kvôli jeho vplyvu na vývinové funkcie, ktoré majú dlhodobé následky na vývoj mozgu, reguláciu afektov, synchronizáciu vzťahov a rané reprezentácie vzťahu. Tvrdia, že vzťahy raného pripútania by mohli najviac súvisieť s neskoršou interpersonálnou kompetenciou, psychologickým prispôsobením a sebaporozumením, ale je tu ešte priestor pre ďaleko širšie množstvo druhotných dôsledkov vyplývajúcich z raných vývinových funkcií. Podobne autori (Thompson & Lamb, 1983) tvrdili, že vzťahové väzby v ranom detstve posilňujú vývoj sociálnych zručností a sociálnych dispozícií a to tak, že sú rozšírené na ďalších sociálnych partnerov, vyvolávajú komplementárne odovede od partnerov a prispievajú k rozvoju vzťahov.

Je zjavné, že výskumníci vzťahovej väzby majú množstvo teoretických postupov, aby smerovali svoje otázky k vývinovým dôsledkom raného bezpečia. Tieto formulácie sa niekedy líšia v dôležitých a významných ohľadoch. Zdôrazňujú rozličné dôsledky, napríklad niektoré zdôrazňujú vzťahové dôsledky raných bezpečných alebo neistých vzťahov, iné realistické dôsledky bezpečia vzťahovej väzby a ďalšie jej vplyv na stupne osobnostného rastu, pokým niektoré evolučné teórie sa zameriavajú na reprodukčné adaptívne stratégie. Hoci niektoré formulácie nahliadajú na pokračujúci vplyv rodičovských praktík v detstve ako na sprostredkovateľa trvalých účinkov raného bezpečia, iné nie sú toho názoru. V niektorých prístupoch sú dôsledky bezpečia vzťahovej väzby vývinovo odstupňované – to znamená, že účinky vzťahovej väzby závisia od toho, kedy sa bezpečie posudzuje a kedy sa vyhodnocujú výsledky – ale iné ponúkajú viac všeobecné prognózy. Väčšina týchto prístupov skôr očakáva silnejšie prepojenia medzi bezpečím vzťahovej väzby a ich súbežnými korelátmi než medzi dlhodobými prediktívnymi vzťahmi, ale líšia sa v zdôvodneniach.

Tieto konceptuálne rozdiely sú dôležité, pretože majú implikácie pre návrh výskumu. Keď napríklad výskumníci očakávajú, že neskoršie správanie pramení z interakcie medzi raným bezpečím a pokračujúcou kvalitou rodičovskej starostlivosti, je potrebné každý z týchto faktorov zhodnotiť v pokračujúcich štúdiách. Podobne by sa mali posudzovať aj ďalší potenciálni prostredníci tejto súvislosti, ako napr. rodinný stres. Okrem toho by mali byť analýzy viacpoložkových pokračujúcich štúdií s mnohými výslednými meraniami smerované podľa teoreticky odvodených očakávaní a mali by posudzovať správanie, ktoré je predikovateľné bezpečím vo vzťahovej väzbe a správanie, ktoré je nepredikovateľné, aby sa zaznamenala diskriminačná validita konštruktu vzťahovej väzby. Keď sa vynoria neočakávané súvislosti (ako napríklad súvislosť medzi raným bezpečím vzťahovej väzby a úspechmi v matematike), výskumníci by mali tieto nálezy vysvetliť tak, že preskúmajú a zhodnotia, či by to mohlo pochádzať z teoreticky predikovaných mediátorov (ako je zapojenie rodiča do školského procesu), radšej než by mali vytvárať nové rozšírenia teórie vzťahovej väzby (Thompson & Raikes, 2003). Nanešťastie, pri návrhu nižšie zmieneného výskumu neboli zvážené tieto úvahy a veľká väčšina štúdií používala jednoduché dizajny pred- a po-. Je to na škodu, pretože v kontexte množstva miniteórií na vysvetlenie súvislostí medzi ranou vzťahovou väzbou a neskorším správaním, je často ťažké zistiť, či empirické súvislosti potvrdzujú, nepotvrdzujú alebo vôbec nemajú teoretickú relevantnosť. Dvomi najväčšími výzvami pre teóriu vzťahovej väzby a jej výskum v 21.storočí je mať na pamäti potrebu väčšej teoretickej jasnosti týkajúcej sa dôsledkov ranej vzťahovej väzby a návrhu výskumu

s priamymi, sprostredkovanými, zmierňujúcimi a nepriamymi súvislosťami medzi vzťahovou väzbou a neskorším správaním

Empirické perspektívy

V súlade s týmto konceptuálnymi perspektívami je prehľad výskumu organizovaný podľa rozličných výsledných oblastí, s ktorými bolo bezpečie vzťahovej väzby empiricky spájané. Prehľad začína súvisiacimi výsledkami anticipovanými z bezpečnej vzťahovej väzby (láskavejšie pokračujúce vzťahy medzi rodičmi a deťmi, bližšie vzťahy s vrstovníkmi a inými partnermi); potom sa presúva na výsledky týkajúce sa osobnosti a regulácie emócií; a potom skúma najnovšiu prácu na opisných korelátoch a výsledkoch bezpečnej vzťahovej väzby – sebakoncept, porozumenie emóciám, sociálnu kogníciu, svedomie a nakoniec pamäť. Dôležitou oblasťou je tiež prognóza rizika pre rozvoj psychopatológie na základe ranej vzťahovej väzby, ale o tom pojednáva rozsiahlo iná kapitola tejto knihy (pozri hlavne DeKlyen & Greenberg, Kap. 27 a Lyons-Ruth & Jacobvitz, Kap. 28). Vzhľadom na rozsiahle množstvo empirickej literatúry by sme sa na tento prehľad mali pozerať ako na reprezentatívny, ale nie vyčerpávajúci prehľad hlavných nálezov a dôležitých nových smerov pre výskum.

Vzťah rodič-dieťa

Najsilnejším a najpriamejším výsledkom bezpečnej vzťahovej väzby by mala byť pozitívnejšia interakcia medzi rodičom a dieťaťom v pokračujúcich hodnoteniach. Toto očakávanie je potvrdené v krátkodobých longitudinálnych štúdiách, v ktorých bezpečne pripútané deti (posudzované v situácii s cudzím človekom) vykazovali väčší entuziazmus, compliance a pozitívny afekt- a menej frustrácie a agresie – počas spoločných úloh so svojimi matkami (napr. Frankel & Bates, 1990; Matas, Arend & Sroufe, 1978; Slade, 1987). V skratke, bezpečne pripútané deti mali v druhom roku sklon zotrvať so svojimi matkami v harmonickejšom vzťahu.

V súlade s pohľadom na ranú vzťahovú väzbu ako na vzťah sa v každej z týchto štúdií tiež ukázalo, že matky bezpečne naviazaných detí boli v pokračujúcich hodnoteniach tiež senzitívnejšie a pomáhajúcejšie svojim deťom a ich správanie podporovalo pozitívne správanie ich detí. V slovách jedného výskumníka, „bezpečná dyáda funguje lepšie spolu“ (Slade, 1987), sa potvrdzuje, že stálosť medzi bezpečím vzťahovej väzby a neskoršou interakciou rodiča s dieťaťom je dyadická. Tento záver nie je triviálny, pretože potvrdzuje, že jedným z benefitov bezpečnej vzťahovej väzby je, že utvára to, čo Maccoby (1984) nazval „vzájomná interpersonálna orientácia na pozitívnu reciprocitu“ medzi rodičom a dieťaťom; toto je základ pre spoluprácu, vyhodnocuje zisky (values acquisition) a nadšenú vnímavosť dieťaťa na rodičovské socializačné stimuly (pozri tiež Kochanska, 2002). Ak nie je táto vzájomná harmónia udržiavaná, nemusia benefity raného bezpečného vzťahu medzi rodičom a dieťaťom pretrvať.

Počas dlhších časových období sú dôkazy týkajúce sa trvalých benefitov bezpečnej ranej väzby medzi rodičom a dieťaťom zmiešané. Na jednej strane, výskumníci nezistili dlhodobé súvislosti medzi bezpečnou vzťahovou väzbou testovanou v situácii s cudzím človekom a pri interakcii medzi rodičom a dieťaťom vo veku 3 rokov (Yuongblade & Belsky, 1992) a vo veku 5 rokov (van Ijzendoorn, van der Verr & van Vliet-Visser, 1987). Na druhej strane, niektoré výskumné skupiny zistili významné súvislosti medzi rozličnými posudzovaniami vzťahovej väzby medzi rodičom a dieťaťom aj po dlhších obdobiach (napr. Main & Cassidy, 1988). Tieto zmiešané vzorce výsledkov odrážajú nestálosť nálezov týkajúcich sa stability

bezpečia vzťahovej väzby v čase, pričom niektorí výskumníci zistili dlhodobú stabilitu bezpečia pretrvávajúcu aj po niekoľkých rokoch, iní našli malú konzistenciu medzi opakovanými posudzovaniami vzťahovej väzby aj po krátkom čase - po 6-7 mesiacoch (pozri Thompson, 2006). Konzistencia v kvalite interakcie medzi rodičom a dieťaťom je často sprostredkovaná zasahujúcimi udalosťami, ako rodinný stres, významné zmeny v rodinných okolnostiach alebo iné podmienky, ktoré postihujú vzťahovú harmóniu (Thompson, 2006). Následne, hoci raná bezpečná vzťahová väzba môže vytvárať krátkodobo stálosť v harmónii vzťahov rodiča s dieťaťom, pravdepodobnosť dlhodobej stálosti je viac podmienená ďalšími udalosťami v rodinnom živote.

Ďalšie blízke vzťahy

Jedným z najdôležitejších alternatívnych vzťahových kontextov, v ktorých môžeme sledovať benefity ranej vzťahovej väzby, sú vrstovnícke vzťahy. Metaanalýza od Schneidera, Atkinsona a Tardifa (2001) zistila miernu asociáciu týkajúcu sa bezpečia vzťahovej väzby medzi rodičom a dieťaťom a vzťahov dieťaťa s vrstovníkmi (veľkosť účinku; effect size = 0,20) a zistili, že táto asociácia je silnejšia v štúdiách, kde sa skúmali blízke priateľstvá detí (veľkosť účinku = 0,24) ako v tých, kde išlo o vzťahy s ostatnými vrstovníkmi (veľkosť účinku= 0,14). Je to v zhode s pohľadom, že bezpečie vzťahovej väzby je dôležitejšie pre ustanovenie a udržanie si vzťahovej blízkosti. Vzťahová väzba bola posudzovaná v situácii s cudzím človekom, triedením podľa „Attachment Q-Sort“ (AQS – dotazníková metóda „Q-triedenie“) a sebaposudzovacími škálami pre staršie deti (napr. Kerns, Klepac & Cole, 1996) a nálezy zo všetkých metód súhlasili s týmito závermi. Schneider s kolegami tiež zhrnuli, že asociácia s vzťahovou väzbou je silnejšia pre vrstovnícke vzťahy v strednom detstve a adolescencii než v ranom detstve; tvrdili, že je to odvodené z postupnej konsolidácie a sofistikovania reprezentácií detského priateľstva a VPM vzťahovej väzby. Sila tejto asociácie nesúvisí s tým, aký časový odstup bol medzi posudzovaním vzťahovej väzby a vrstovníckych vzťahov. V štúdii týkajúcej sa rastovej krivky reprezentujúcej údaje z NICHD štúdie ranej detskej starostlivosti autori zistili (Raikes, Virmani, Thompson & Pong, 2007), že bezpečne pripútané detí (posudzované vo veku 24 mesiacov pomocou AQS) mali menej konfliktov s vrstovníkmi v predškolskom veku a na prvom stupni, ako aj väčší pokles konfliktov s vrstovníkmi od 54 do 84 mesiacov.

Rozdiely vo vrstovníckych vzťahoch dané bezpečím vzťahovej väzby sa odrážajú aj v tom, ako samotné deti vnímajú svoje vzťahy s vrstovníkmi. Autori analyzovali údaje zo štúdie NICHD starostlivosti v ranom detstve a referovali, že AQS skóre bezpečia v 24 mesiacoch negatívne korelovalo s osamelosťou hlásenou deťmi na prvom stupni a že deti, ktoré sa javili v modifikovanej situácii s cudzím človekom ako vzdorujúce (resistant), mali signifikantne vyšší výskyt v sebaposudzovaní osamelosti než deti z iných skupín. Tieto nálezy sú dôležité pri tvrdení, že bezpečne pripútané deti majú benefit nielen z posilnených sociálnych zručností pri nadväzovaní priateľstiev, ale aj z vnímania seba ako patriacich do vrstovníckej skupiny.

Ďalšie štúdie podporujú záver, že bezpečie vzťahovej väzby súvisí s fungovaním dieťaťa v blízkych vzťahoch. Bost, Vaughn, Washington, Cielinski a Bradbard (1998) zistili, že bezpečne pripútaní predškoláci (posudzovaní pomocou skóre AQS) mali širšie a podpornejšie sociálne siete a mali vyššie hodnotenia v sociometrickom posudzovaní vrstovníckych kompetencií. Anan a Barnett (1999) zistili u afroameričanov s nižším príjmom u 6a1/2 ročných detí, že bezpečná vzťahová väzba (posudzovaná o dva roky skôr) bola spojená s vnímaním väčšej sociálnej podpory a že sociálna podpora vytvárala vzťah medzi bezpečným pripútaním a nižším skóre týkajúcim sa externalizácie a internalizácie problémov. Tieto výsledky zdôrazňujú dôležitosť toho, ako deti vnímajú sociálnu podporu a ukazujú, ako takéto

sociálne kognície môžu robiť prostredníka medzi bezpečím vzťahovej väzby a jej psychosociálnymi následkami.
Niektoré štúdie zistili, že bezpečne pripútané deti sú v pokračujúcich štúdiách tiež viac sociabilné vo vzťahu s nepríbuznými dospelými (napr. Thompson & Lamb, 1983). Avšak, matky boli počas posudzovania reakcií voči cudziemu človeku prítomné a každá štúdia, v ktorej sa hodnotilo súbežné správanie matky, ukázala rozdiely, ktoré indikovali, že matky bezpečne pripútaných detí viac podporovali svojich potomkov. Teda rozdiely v reakciách voči nepríbuzným dospelým sa zdajú byť závislé od materskej podpory. Na rozdiel od toho, prepojenie medzi bezpečím vzťahovej väzby a schopnosťami dieťaťa rozvíjať blízke vzťahy s vrstovníkmi a dospelými sa zdajú byť viac výsledkom spôsobilostí a predispozícií, ktoré deti prinášajú do týchto vzťahov.

Osobnosť

Najväčšia a najkomplexnejšia štúdia ranej vzťahovej väzby a jej vývinových dôsledkov je *Minesotská štúdia rizika a adaptácie od narodenia do dospelosti* (Sroufe, 2005; Sroufe et al., 2005). Táto prospektívna longitudinálna štúdia detí a rodín v núdzi sa zameriavala na súvislosti medzi vzťahovou väzbou a osobnosťou a tak zaviedla „organizačné perspektívy", ktoré boli opísané skôr. V tejto štúdii boli deti spolu s rodinami získané v ranom detstve a ďalej boli sledované do veku 28 rokov. Situácia s cudzím človekom bola vykonávaná vo veku 12 a 18 mesiacov; v nasledujúcich rokoch sa pravidelne sledovali osobnostné charakteristiky pomocou pozorovaní správania, vedenia interview, posudzovacích škál, vlastných správ o sebe a semiprojektívnych nástrojov.
Správy z tejto štúdie potvrdili značné súvislosti medzi bezpečím ranej vzťahovej väzby a osobnostnými charakteristikami počas detstva a adolescencie, vrátane vzťahu medzi mierou emocionálneho zdravia, sebaúcty, činorodosti a sebadôvery, pozitívneho afektu, resiliencie ega, sociálnymi kompetenciami v interakciách s vrstovníkmi, učiteľmi, ľúbostnými partnermi a ďalšími (pozri tiež Soufe et al, 2005). V útlom detstve je súvislosť medzi bezpečím vzťahovej väzby a vyvíjajúcou sa osobnosťou podmienená primárne pokračujúcou kvalitou starostlivosti alebo, inými slovami, je kontinuita v tomto veku stále na úrovni vzťahu.
Ako dieťa dozrieva, je pokračujúca dôležitosť ranej vzťahovej väzby dávaná do kontextu s následnými vývinovými vplyvmi. Sroufe a jeho kolegovia zistili, že prognóza neskoršej osobnosti bola lepšia vtedy, keď boli zistenia ranej vzťahovej väzby posilnené ďalšími indikátormi kvality pokračujúcej starostlivosti, ktorá mohla zmeniť, respektíve udržať účinky raného bezpečia (pozri Carlson, Sroufe & Egeland, 2004). Okrem toho, čím viac času bolo medzi posudzovaním v situácii s cudzím človekom a neskoršími výsledkami osobnosti, tým bola väčšia pravdepodobnosť, že účinky raného bezpečia budú nepriamo sprostredkované a / alebo zmiernené pokračujúcimi vzťahovými vplyvmi. Čo sa týka zistení, že bezpečné pripútanie je len jedným z pôsobiacich vplyvov pri vývine osobnosti, výskumníci zdôraznili, že pre formovanie osobnosti sú dôležité anamnéza vývinu ale aj súčasné zážitky.
Minesotská štúdia je dôležitým a provokujúcim príspevkom k výskumu dôsledkov ranej vzťahovej väzby a je jednou z mála štúdií dokumentujúcich dlhodobé prepojenie medzi bezpečím vzťahovej väzby a neskorších výsledkov osobnosti.

Regulácia emócií

Jednou z funkcií vzťahov pripútania je pomáhať pri regulovaní emocionálneho rozrušenia u potomkov, hlavne emócií, ktoré sú potencionálne rušivé alebo zaplavujúce (Cassidy, 1994; Thompson, 1994). Nazreteľnejšie je to vtedy, keď rodičia reagujú senzitívne na distress

u svojich detí, ale naďalej to zostáva ako pokračujúca črta bezpečných vzťahov, aj keď dieťa dozrieva a stáva sa viac schopné emocionálnej sebaregulácie . Okrem toho, keď rodičia akceptujú pocity detí a sú ochotní o tom s nimi otvorene komunikovať, hlavne o tých, ktoré sú rušivé alebo ohrozujúce, rodičia v bezpečných vzťahoch tak posilňujú rozvoj emocionálneho sebavnímania u dieťaťa a vystužujú rozvoj kompetentných, flexibilných zručností emocionálnej sebaregulácie. Preto deti v bezpečných vzťahoch bývajú kompetnetnejšie v regulácii emócií než deti v neistých vzťahoch, kde rodičia mohli byť viac odmietaví, trestajúci alebo kritickí voči vyjadreniam emócií u detí (Thompson & Meyer, 2007).
V útlom detstve je dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby na emocionálnu reguláciu emócií zjavná. V štúdii reakcií 18-mesačných detí na mierne stresory napríklad autori (Nachmisa, Gunnar a iní) referovali, že zvýšené hladiny kortizolu sa zistili len u temperamentných inhibovaných batoliat, ktoré boli v neistej vzťahovej väzbe so svojimi matkami. Inhibovaným batoľatám , ktoré boli v bezpečných vzťahoch, im prítomnosť matky pomohla tlmiť fyziologické účinky náročných situácií. Gilliom, Shaw a iní referovali, že chlapci, ktorí boli v 1a1/2 roku bezpečne pripútaní, používali vo veku 3a1/2 roka konštruktívnejšie stratégie zvládania hnevu. Bezpečne pripútaní chlapci používali odpútanie pozornosti, pýtali sa otázky o frustrujúcej veci a pokojne čakali, viac než tomu bolo u neisto pripútaných chlapcov. Tieto nálezy môžu pomôcť vysvetliť emocionálne správanie, ktoré je odlišné u bezpečne pripútaných od neisto pripútaných detí už v ranom detstve. Kochanska (2001) referovala, že u neisto pripútaných detí postupom času boli v štandardizovaných testoch zistené vo vyššej mierne strach a/alebo hnev a menšia radosť oproti bezpečne pripútaným deťom.
Avšak dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby pre reguláciu emócií nekončí v ranom detstve. Pri použití sebaposudzujúceho indexu bezpečia vzťahovej väzby, ktorý rozvinuli Kern s kolegami (1996) a iní, zistili, že bezpečie v strednom detstve bolo signifikantne viac spojené s konštruktívnymi schopnosťami detí zvládať stres a že miera zvládania stresu sprostredkovávala súvis medzi vzťahovou väzbou a kompetenciou medzi vrstovníkmi. O podobných výsledkoch hovorili viacerí autori (napr. Kern, Abraham a iní), ktorí používali početné zisťovania väzby v strednej adolescencii. Ako sa rozoberá nižšie, predškoláci a staršie deti podstupujú mnoho rozhovorov o denných zážitkoch s rodičmi; to poskytuje fórum pre rozhovory o pocitoch a ich zvládaní, ako aj kontext pre dozrievanie v spôsobilostiach emocionálnej regulácie (Wareham & Salmon, 2006).

Sebakoncept

Bowlbyho argument, že bezpečie vzťahovej väzby ovplyvňuje sebakoncept malých detí, hlavne ich chápanie seba samých ako milovaných a hodných lásky, ovplyvnil niekoľko výskumov vzťahovej väzby a sebakonceptu. Cassidy (1088) zistil, že bezpečne pripútané deti opisovali samé seba v rozhovoroch s bábkami vo všeobecne pozitívnych výrazoch, ale boli schopní pripustiť, že nie sú dokonalé (t.j., boli flexibilné alebo „otvorené“). Neisto pripútané deti buď odhaľovali negatívnejšie sebaobrazy alebo sa bránili pripustiť nedostatky. Okrem toho, bezpečne pripútané deti vykazovali globálne vyššiu sebaúctu v meraniach *podľa Hartera a Pike* (1984). Clark a Symons (2000) tiež zistili, že vzťahová väzba vo veku 5 rokov (podľa AQS) bola signifikantne spojená s pozitívnosťou a otvorenosťou reakcií dieťaťa v súbežnej úlohe s bábkami, ale nie so sebaúctou v meraní *podľa Hartera a Pike*. Avšak, vzťahová väzba vo veku 2 rokov (tiež podľa AQS) pre túto vzorku nebola v signifikantnej súvislosti so sebakonceptom vo veku 5 rokov. Goodvin, Meyer, Thompson a Hayes zistili, že AQS posúdenia vzťahovej väzby vo veku 4 rokov predikovali u 5-ročných detí pozitívny sebakoncept, aj keď bolo súčasne kontrolované bezpečie vzťahovej väzby. Bezpečne pripútané deti videli samé seba ako viac sympatické a vyjadrujúce menej negatívnych afektov a tieto dimenzie sebakonceptu boli vo veku 4-5 rokov stabilnejšie u bezpečne pripútaných

detí. V tejto vzorke sa kombinovaným meraním materského emocionálneho stresu zistila negatívna korelácia s pozitívnym sebaobrazom. Bezpečie vzťahovej väzby bolo spojené s pozitívnym sebaobrazom aj u starších detí (Doyle, Markiewitz, Brendgen, Liebremann & Voss, 2000).
Každá z týchto štúdií merala explicitný sebaobraz u malých detí. Len dve štúdie merali implicitný sebaobraz. Colman a Thompson (2002) predstavili sledovanie 5 ročných detí, ktorým dali úlohy so zvládnuteľnými a náročnejšími puzzle. Deti s nižším skóre bezpečia podľa AQS spontánne vyjadrovali viac pochybností o svojich schopnostiach alebo sa negatívne posudzovali počas oboch úloh, kedy napr. hovorili „Je to pre mňa príliš ťažké“ (matky boli prítomné, ale počas toho, keď deti skladali puzzle, boli zamestnané inými úlohami). Druhú štúdiu robili Cassidy, Ziv, Mehta a Feeney (2003), ktorí použili sebaposudzovaciu škálu vzťahovej väzby v strednom detstve (podľa Kerna a kol., 1996) a skúmali spojenie medzi bezpečím a preferenciami detí pre získavanie pozitívnej alebo negatívnej spätnej väzby o sebe. Zistili, že bezpečnejšia vzťahová väzba bola spojená s hľadaním pozitívnejšej spätnej väzby o sebe a že toto spojenie bolo sprostredkované globálne vyššou sebahodnotou. Preto sa výskum implicitného sebakonceptu zhoduje s nálezmi explicitného sebaopisovania malých detí, pričom bezpečne pripútané deti zdôrazňujú pozitívnejšie sebareprezentácie.

Porozumenie emóciám

Niektorí výskumníci ponúkli a testovali pohľad vzťahujúci sa na väčšiu psychologickú intimitu, ktorú zdieľajú so vzťahovou figúrou a ďalšími partnermi. Bezpečne pripútané deti by mali mať väčšie porozumenie pre emócie než neisto pripútané deti. Niektoré štúdie tento názor v súčasnosti potvrdili v súbežnom spojení s predškolákmi pri použití AQS (Laible & Thompson, 1998; Ontai & Thompson, 2002) a v prediktívnom spojení v útlom detstve v situácii s cudzím človekom (Steele, Steele, Croft & Fonagy, 1999) alebo v ranom detstve pomocou škálovania AQS (Raikes & Thompson, 2006). Bezpečne pripútané deti sú vlastne zdatnejšie pri identifikovaní emócií u druhých. Tieto štúdie tiež indikujú, že bezpečne pripútané deti sú zvlášť zručné v chápaní negatívnych emócií a zmiešaných pocitov, ktoré sú pojmovo omnoho komplexnejšie než pozitívne emócie.
V niekoľkých štúdiách sa usilovali porozumieť vzťahovým katalyzátorom tohto posilneného porozumenia. Čerpali z Brethertonovho (1993) vysvetlenia viac „otvorenej, plynulej komunikácie“ medzi bezpečne pripútanými deťmi a ich opatrovateľmi, ktorá umožňuje emocionálne zdieľanie a diskusiu – hlavne o negatívnych emóciách, ktoré môžu byť pre malé deti viac znepokojujúce, rušivé alebo zmätočné. Autori (Ontai & Thompson, 2002) zistili, že viac bezpečne pripútaných detí vo veku 5 rokov mali matky, ktoré pri rozhovoroch o minulých udalostiach alebo pri čítaní knižiek používali opisne bohatší, elaboratívnejší štýl konverzácie o emóciách (pozri tiež Laible, 2004). Mnoho štúdií zistilo, že matky bezpečne pripútaných detí sú v štýle konverzácie s potomkami viac elaboratívne (pozri Reese, 2002); tento nález je dôležitý, pretože takýto konverzačný štýl bol inými výskumníkmi označený za významný pri posilňovaní pamäťových reprezentácií malých detí a prispieva ku konštrukcii autobiografických spomienok (Nelson & Fivush, 2004) a zhoduje sa tiež s Bretheronovým (1993) opisom komunikačného štýlu v bezpečnej dyáde. V recipročnom usporiadaní hovoria predškoláci častejšie v bežných rozhovoroch spontánne so svojimi matkami o emóciách (Raikes & Thompson).
Pri rozprávaní o spoločných zážitkoch bohatým, interaktívnym, elaboratívnym spôsobom, matky bezpečne pripútaných malých detí ich pravdepodobne viac vybavia posilneným porozumením psychologickým dimenziám ľudskej interakcie, pretože porozumenie vplyvu emócií (a iných mentálnych fenoménov) v každodenných udalostiach sa prirodzene

inkorporuje do ich spoločného rozprávania (Thompson, Laible & Ontai, 2003). Okrem toho, Raikes a Thompson (2006) zistili, že kvalita rozhovorov medzi matkami a deťmi o emóciách sprostredkovávala súvislosť medzi bezpečím vzťahovej väzby a porozumením emóciám u 3-ročných detí. A tak prepojenie medzi bezpečím vzťahovej väzby a porozumením emóciám môže mať pôvod vo vzťahových procesoch, v ktorých matky a predškolskí potomkovia vytvárajú porozumenie psychologickému svetu v rámci spoločnej konverzácie – je to pohľad zasluhujúci si ďalší výskum. Je veľmi dôležité toto spoločné utváranie psychologického porozumenia ďalej študovať, pretože potencionálne súvisí so schopnosťou mentalizovať, čo výskumníci ako Fonagy a Slade považujú za srdce bezpečia a vývoja bezpečných vzťahov medzi rodičmi a deťmi (pozri Fonagy, Gergely & Target, kap 33 a Slade, kap 32).

Sociálna kognícia

Posilnené porozumenie emóciám môže prispieť k väčšej sociálnej kompetencii u bezpečne pripútaných detí. V štúdii od Denhama, Blaira, Schmidta a DeMuldera (2002) sa zisťovali rozličné úrovne bezpečia vzťahovej väzby (vrátane AQS) vo veku 3 rokov, zároveň s niekoľkými stupňami emocionálnej kompetencie, vrátane posudzovania porozumenia emóciám, regulácie emócií a vyjadrenia hnevu. Deti boli následne sledované vo svojich škôlkarských triedach, kde sa pomocou sociometrických meraní a škálovaní sociálnych kompetencií učiteľmi posudzovali ich vrstovnícke kompetencie. Títo výskumníci potvrdili prostrednictvom latentnej premennej zistenej metodou „analyzy cesty“ (latent-variable pathanalytic procedure) dve cesty vedúce od bezpečia vzťahovej väzby v predškolskom veku k sociálnej kompetencii v škôlke. Prvou bola priama cesta, súhlasná s výsledkami vyššie zmieneného výskumu. Druhou bola nepriama cesta, kedy malo bezpečie vzťahovej väzby nepriamy efekt na sociálne fungovanie cez emocionálnu kompetenciu (pozri tiež Denham et al., 2001). Zdá sa, že porozumenie emóciám u bezpečne pripútaných detí prispieva k ich väčšej sociálnej kompetencii s vrstovníkmi.

Aj ďalšie sociálno-kognitívne prispenia k vrstovníckym vzťahom sú pravdepodobne ovplyvnené bezpečím vzťahovej väzby. Cassidy, Kirsh, Scolton a Parke (1996) v troch štúdiách zisťovali súvislosti medzi vzťahovou väzbou a detskými prisúdeniami týkajúcimi sa motivácie medzi vrstovníkmi. Klasifikácie vzťahovej väzby v útlom detstve nepredikovali silno reakcie predškolákov na otázky vzťahujúce sa na motivácie vrstovníkov v príbehoch, kedy malo ich negatívne správanie dvojznačný význam. Ale keď sa vzťahová väzba a prieskum prisudzovania vyhodnocovali súbežne, vtedy bezpečne pripútaní škôlkári reagovali predvídateľne: bezpečne pripútané deti mali tendenciu prisudzovať benígne motívy a neisto pripútané deti vyvodzovali v charakterových príbehoch hostílne motívy. Okrem toho sa zistilo, že tieto prisudzovania týkajúce sa vrstovníckych motivácií sprostredkovávajú vzťah medzi bezpečím vzťahovej väzby a utváraním priateľstiev v sociometrických postupoch.

Ziv, Oppenheim a Sagi-Schwartz (2004) skúmali rozdiely v spracovávaní sociálnych informácií u izraelských stredoškolákov na základe klasifikácií vzťahovej väzby v ranom detstve. Na základe reakcií detí na otázky po sledovaní scénok s vrstovníckymi interakciami, výskumníci zistili, že neboli rozdiely týkajúce sa bezpečia pri otázkach obsahujúcich zašifrovanie alebo interpretáciu sociálneho správania alebo vytvorenie alternatívnych odpovedí, ale bezpečne pripútaná mládež mala väčšiu tendenciu veriť, že vrstovníci by reagovali pozitívne a konštruktívne na primerané sociálne podnety.

Analyzovaním údajov z NICHD štúdie starostlivosti v ranom detstve autori (Raikes & Thompson) skúmali súvislosti medzi bezpečím ranej vzťahovej väzby (v 15 mesiacoch v situácii s cudzím človekom, v 24 mesiacoch pomocou AQS a v 36 mesiacoch v modifikovanej situácii s cudzím človekom pre predškolákov) a niekoľkými úrovňami sociálnej kognície, keď mali deti 54 mesiacov a na prvom stupni. Autori zopakovali výsledky

Cassidyho a kolegov (1996) a zistili, že deti, ktoré boli 36 mesiacoch považované za vzdorujúco pripútané (resistantly attached), mali na prvom stupni väčšiu tendenciu prisudzovať negatívne motivácie svojim vrstovníkom ako to robili bezpečne pripútané deti (hoci pri meraní bezpečia vo vzťahu v 54 mesiacoch neboli rozdiely). Bezpečne pripútané deti boli vo veku 24 a 36 mesiacov viac schopné identifikovať sociálne kompetentné a relevantné riešenia úloh týkajúcich sa riešenia sociálnych problémov, ale nebol rozdiel medzi skupinami v identifikácii agresívneho riešenia deťmi.

Niekoľko vecí robí túto štúdiu pozoruhodou. Po prvé, každý z týchto prognostických dôsledkov bezpečia vzťahovej väzby kontroloval vplyv neskoršej úrovne rodičovstva (vrátane materskej senzitivity), aby sa zaistilo, že sú to skôr výsledky raného bezpečia než pokračovania v rodičovských praktikách. Po druhé, prognóza týchto sociálne-kognitívnych premenných bola zvlášť silná, keď boli deti pri viacerých posudzovaniach zistené ako bezpečne pripútané. Nakoniec, klasifikácie pri situácii s cudzím človekom nikdy nepredikovali neskoršie sociálne kognície, snáď kvôli rudimentárnejším VPM prináležiacim k vzťahovej väzbe v útlom detstve v porovnaní s vzťahovou väzou v 24 a 36 mesiacoch veku.

Keď to zhrnieme, tieto nálezy potvrdzujú, že posilnené schopnosti bezpečne pripútaných detí vytvárať a udržiavať intímnejšie, bližšie vzťahy s vrstovníkmi a ďalšími partnermi môžu vychádzať prinajmenšom sčasti z aspektov ich sociálno-kognitívnych zručností (vrátane porozumenia emóciám) a reprezentácií vzťahu, čo je v zhode s Bowlbyho konštruktom VPM. V týchto štúdiách sa ukázalo, že bezpečne pripútané deti sa vyznačujú väčším porozumením emóciám a väčšou sociálnou kompetenciou v riešení problémov než neisto pripútané deti, sú menej osamelé a v nejednoznačných situáciách pripisujú vrstovníkom skôr dobré motivácie. Dôležitosť každej z týchto sociálno-kognitívnych schopností na úspešné vrstovnícke interakcie v detstve je potvrdená aj empiricky. Je potrebný ešte rozsiahlejší výskum, ako súvisí bezpečie vzťahovej väzby so spracovávaním sociálnych informácií.

Svedomie

Kochanska (2002) tvrdí, že jedným zo stimulov raného vývinu svedomia je oddanosť malého dieťaťa, aby si udržalo vzťah vzájomnej harmónie s opatrovateľom. V tomto ohľade môže byť bezpečná vzťahová väzba spojená s väčšou poddajnosťou a spoluprácou a táto svislosť sa potvrdila (Laible & Thompson, 2000). Výskum Kochanskej (1991, 1995) tiež ukázal, že bezpečná vzťahová väzba je zvlášť významná pre deti, ktoré sú temperamentovo relatívne odvážne; pre tieto deti sú emocionálne stimuly vo vzťahu matka-dieťa motivujúce (viac než prísne praktiky provokujúce úzkosť).

Podobne ako vo výskume porozumenia emóciám, sa výskumníci vzťahovej väzby pokúšali detailnejšie porozumieť súvisiacim katalyzátorom pre raný rozvoj svedomia v kontexte vzťahovej väzby. Laible a Thompson (2000) referovali o interakcii medzi bezpečím vzťahovej väzby a spôsobom, akým matky rozprávali o situáciách, ktoré predchádzali nevhodnému správaniu (a dobrému správaniu) u svojich detí. Matky, ktoré hovorili viac o pocitoch ľudí a používali morálne ohodnotenia (napr., „to bola pekná vec, čo si urobil“) pri svojom popisovaní minulých zážitkov, prispievali k vývoju svedomia zvlášť u detí, ktoré boli menej bezpečne pripútané, čo potvrdilo, že keď neexistuje bezpečný vzťah, tak vtedy zmienky o emóciách pri nevhodnom správaní môžu stimulovať vývoj svedomia (pozri tiež Laible & Thompson, 2002). V ďalšej štúdii Laible, Panfile a Makariev (2008) referovali súvislosť medzi bezpečím vzťahovej väzby podľa AQS a stratégiami riešením konfliktu u matky v sporoch so svojimi deťmi vo veku 30 a 36 mesiacov. Matky bezpečne pripútaných detí viac používali ospravedlnenia a kompromisy a menej často zhoršovali konflikt, hoci frekvencia konfliktov medzi matkami a batoľatami sa nelíšila od neistých dyád.

Ďalšie nálezy súvisiacich katalyzátorov vývoja raného svedomia pochádzajú z nálezov Kochanskej, Aksana, Knaacka a Rhinesa (2004). V ich longitudinálnej analýze zistili, že u bezpečne pripútaných detí (posudzovaných v situácii s cudzím človekom v 14 mesiacoch) citlivosť rodičov a používanie jemnej disciplíny (od 14 do 45 mesiacov) predikovali neskoršie svedomie (posudzované vo veku 56 mesiacov), ale u neisto pripútaných detí takéto prepojenie nebolo. Tieto nálezy spolu s ďalšími štúdiami Kochanskej potrvdzujú, že výchovné postupy dospelých majú rozdielny emocionálny dosah, v závislosti od širšej kvality vzťahu medzi rodičom a dieťaťom. Ale ide o jednu z prvých štúdií, ktorá zaznamenáva, že bezpečie vzťahovej väzby zmierňuje vplyv ďalších súvisiacich vplyvov ranej socializácie – ideu, ktorá si zasluhuje ďalšie skúmanie.

Pamäť

Prečo by mala pamäť súvisieť s bezpečím vzťahovej väzby? Aby sme mohli pouvažovať nad touto otázkou, je potrebné prikročiť od *obsahu* VPM k *priebehovým* charakteristikám VPM (t.j. k spracovávaniu informácií), ktoré boli omnoho menej systematicky skúmané. Bowlbyho (1980) náčrt fungovania VPM obsahoval jeho pohľad, že VPM smerujú analýzu nových informácií podľa predtým zavadených očakávaní alebo schém. Hoci teória vzťahovej väzby nie je úplne konzistentná, podľa jej pohľadu na významnosť VPM, niekedy indikuje, že pozornosť a pamäť budú namierené *smerom* k informácii, ktorá je konzistentná s predošlými očakávaniami a predošlými schémami (pozri nižšie) a pri iných príležitostiach (čiastočne v diskusii o obranných procesoch; pozri tiež Main, Kaplan & Cassidy, 1985) indikuje, že pozornosť a pamäť budú namierené *preč* od informácie konzistentnej s očakávaním, zvlášť keď je bolestná alebo rušivá. Predsalen, tieto teoretické pohľady vytvorili niekoľko pokusov preskúmať hypotetický vplyv bezpečia vzťahovej väzby na pamäť.

Belsky, Spitz a Crnic (1996) predpokladali, že rozličné spracovávanie informácie konzistentnej so schémou, ktorá je následkom VPM, by spôsobila, že bezpečne pripútané deti si budú pamätať pozitívne udalosti viac presnejšie než neisto pripútané deti. V štúdii, kde sa posudzovala pamäť pre pozitívne a negatívne udalosti počas predtým pozeraného bábkového divadla, sa tento predpoklad povtrdil. Bezpečne pripútané deti (posudzované v útlom detstve) si pamätali pozitívne udalosti presnejšie než negatívne udalosti; pre deti, ktotré boli neisto pripútané, platil opak; hoci neboli rozdiely v iniciálnej pozornosti voči pozitívnym alebo negatívnym udalostiam v bábkovom predstavení.

Kirsh a Cassidy (1997) tiež skúmali dôležitosť vzťahovej väzby v útlom detstve pre pamäť u 3a1/2 ročných na príbehy vykresľujúce materskú citlivosť, odmietanie a reagovanie stupňujúce distress. Zhodne s nálezmi Belského a kolegov (1996) si bezpečne pripútaní predškoláci pamätali príbehy opisujúce citlivé matky lepšie než neisto pripútané deti. Avšak, narozdiel od očakávaní si bezpečne pripútané deti tiež lepšie pamätali aj príbehy s odmietaním a stupňovaním distressu v porovnaní s neisto pripútanými vzdorujúcimi deťmi v prípade príbehov opisujúcich odmietanie matkou. Hoci autori tieto nálezy interpretovali ako indikujúce, že bezpečne pripútané deti sú otvorené množstvu emócií v spracovávaní informácií súvisiacich s pripútaním, tieto nálezy len zdôrazňujú potrebu väčšieho teoretického objasnenia dôležitosti bezpečia vzťahovej väzby pre pamätanie si niektorých udalostí. Je možné (rozhodne pravdepodobné), že pre súvislosti medzi vzťahovou väzbou a pamäťou pre udalosti týkajúce sa pripútania môže byť dôležitých niekoľko rozličných procesov (pozri Alexander, Quas & Goodmann, 2002, hĺbavý prehľad potenciálnych procesov vytvárajúcich spojenie medzi vzťahovou väzbou a pamäťou detí na traumatické udalosti).

Záver

Tento prehľad nie je vyčerpávajúci čo do množstva skúmaných korelátov a výsledkov bezpečia ranej vzťahovej väzby. Empiricky sa skúmali súvislosti s teóriou mysle, umením motivácie, akademickým úspechom, kognitívnymi a jazykovými funkciami a mnohými inými dôsledkami. Najviac priamo odvodené od Bowlbyho teórie a najlepšie skúmané sú preto dôsledky súvisiace s fungovaním detí vo vzťahoch, s osobnosťou, reguláciou a porozumením emóciám, sociálne-kognitínymi schopnosťami, svedomím a pamäťou.

V najširšom zmysle je tento obraz vykreslený v obrovskom množstve empirickej literatúry, čo je povzbudivé aj znepokojujúce zároveň. Na jednej strane, je tu širšia, súvislejšia sieť korelátov a dôsledkov bezpečia raného pripútania než sa skúmalo v minulosti. Táto literatúra indikuje, hlavne v zdvojených nálezoch, že deti s anamnézou bezpečnej vzťahovej väzby sú schopnejšie rozvinúť si a udržať si úspešnejšie blízke vzťahy, hlavne so svojimi rodičmi a vrstovníkmi, než je tomu u neisto pripútaných detí; v detstve a adolescencii sa u nich vyvíja množtvo dobrých osobnostných kvalít; je viac pravdepodobné, že majú konštruktívne formy emocionality a regulácie emócií; a majú pozitívnejšiu sebaúctu v explicitnom aj implicitnom posudzovaní sebakonceptu. Vzrušujúcejšie nedávne nálezy pochádzajú zo štúdií korelátov týkajúcich sa reprezentácií a dôsledkov bezpečia vzťahovej väzby. Bezpečne pripútané deti vykazujú väčšie porozumenie emóciám, sú kompetnetnejšie v riešení sociálnych problémov, priraďujú benígnejšie posúdenia motiváciám vrstovníkov v nejednoznačných situáciách, sú pokročilejšie v rozvíjaní svedomia a sú menej osamelé než neisto pripútané deti. Existujú tiež dôkazy, že bezpečná vzťahová väzba je výhodná čo sa týka pamäti, hlavne na udalosti súvisiace so vzťahovou väzbou, hoci vysvetlenie ešte čaká na širšie konceptuálne objasnenie a skúmanie.

Rané bezpečie predstavuje určite značný rozdiel pre psychologický vývin, ale empirické výstupy takejto literatúry nie sú až tak veľkorysé ohľadom dôvodov prečo. Rozličné miniteórie vzťahovej väzby poskytujú niekedy rozdielne vysvetlenia, prečo by bezpečná vzťahová väzba mala stimulovať vývin; väčšina štúdií v tejto literatúre sa agnosticky týka toho, prečo vzťahová väzba súvisí s neskoršími následkami, pretože výskum je zriedka usporiadaný tak, aby rozlišoval medzi rozdielnymi potenciálnymi vysvetleniami. Z viac informatívnych štúdií podáva literatúra niektoré dôležité a zaujímavé objasnenia. Rané bezpečie viac súvisí s psychologickými dôsledkami vtedy, keď deti naďalej zažívajú senzitívnu rodičovskú starostlivosť a bezpečie je udržané (Belsky & Fearon, 2002a, 2002b; Raikes & Thompson). Časťou tejto senzitivity môže byť obsah a kvalita konverzácie medzi matkou a dieťaťom, pričom matky bezpečne pripútaných detí sa so svojimi deťmi rozprávajú viac elaboratívnym a psychologicky informatívnejším spôsobom (Raikes & Thompson, 2006; Thompson et al., 2003). Bezpečie vzťahovej väzby môže tiež sprostredkovávať účinky ďalších rodičovských praktík na raný psychologický vývin (Kochanska et al., 2004). Raná bezpečná alebo neistá vzťahová väzba môže zvlášť predikovať neskoršie psychologické výsledky, keď o nich uvažujeme v kontexte postupných vyvinových vplyvov, zvlášť pokračujúcej kvality rodičovskej starostlivosti (Sroufe et al, 2005). Sociálno-kognitívne pokroky detí s anamnézou bezpečnej vzťahovej väzby môžu byť dôležitým mediátorom ich sociálnej kompetencie, hlavne s vrstovníkmi a ďalšími blízkymi vzťahovými partnermi (Cassidy et al., 1996; Denham et al., 2002). Spôsob, akým bezpečne a neisto pripútané deti vnímajú samé seba a svoje vlastné charakteristiky, môže značne prispieť k ich lepšiemu psychologickému fungovaniu (Cassidy a kol., 2003). Bezpečie vzťahovej väzby môže byť dôležité nielen preto, ako malé deti myslia, ale aj ako dávajú pozor, spracovávajú a pamätajú si udalosti súvisiace s ich vzťahovými zážitkami (Belsky et al., 1996).

Toto sú dôležité vysvetlenia, ako raná vzťahová väzba ovplyvňuje neskoršie psychologické fungovanie a vytvárajú podklady pre ďalšie štúdie. Jedným z centrálnych záverov tejto

kapitoly preto je to, že súvislostiam medzi ranou vzťahovou väzbou a psychologickým vývinom môžeme porozumieť viac vtedy, keď budú budúce štúdie usporiadané presnejšie na preskúmanie intervenujúcich procesov než na ich spájanie. Dôležitým prispením k produktívnej výskumnej literatúre v budúcnosti by mohli byť dôkladne navrhnuté longitudinálne výskumné štúdie, spolu s analytickými koncepciami, ktoré umožňujú detekciu priamych a nepriamych súvislostí medzi vzťahovou väzbou a neskoršími následkami. Okrem toho budú zvlášť informatívne vysvetlenia pokračujúcich rodičovských vplyvov (napr. konverzačná plynulosť, výchovné praktiky), požiadavky vyplývajúce zo súvislostí (napr. rodinný stres a narušenie) a procesy vyplývajúce z reprezentácií (napr. presvedčenia o sebe, schopnosť sebaregulácie, motivačné vplyvy), ktoré sprostredkovávajú vzťahovú väzbu a jej dôsledky.

Ďalšou výzvou, ktorej čelia výskumníci vzťahovej väzby v budúcnosti, je zúženie a špecifikovanie množstva očakávateľných korelátov bezpečnej vzťahovej väzby. „Všetky dobré veci idú spolu“ nie je sofistikovaná vývinová teória, ale súčasná literatúra vo veľkej miere tvrdí, že bezpečná vzťahová väzba je spojená so stále sa rozširujúcim množstvom dobrých výsledkov. Ak teória vzťahovej väzby nebude mať koherentné vysvetlenie pre toto množstvo výsledkov, integrita konštruktu vzťahovej väzby bude spochybnená (s týmto problémom sa v súčasnosti konfrontuje literatúra o štýloch vzťahovej väzby v dospelosti), pretože teoretický vývoj nemôže dosiahnuť úspech len na základe nálezov z empirického výskumu bez potenciálne nosnej teórie vzťahovej väzby zodpovedajúcej za formulácie, ktoré by nemala a ani nemôže zavzať(Sroufe, 1988). Preto by mal byť budúci výskum navrhnutý tak, aby preskúmal aj konvergentnú aj diskriminačnú validitu konštruktu vzťahovej väzby, aby sa určila miera, do akej spojenie medzi vzťahovou väzbou a ďalším správaním vychádza z teoreticky predikovaných mediátorov a aby sa facilitovala ďalšia práca na vývoji teórie (hlavne vzťahujúcej sa k reprezentačným dimenziám bezpečia vzťahovej väzby).

Jednou z konceptuálnych a empirických výziev pre výskumníkov vzťahovej väzby je integrovať súčasné vedecké poznatky o vývoji viac celostne do ich premýšľania o dosahu raných blízkych vzťahov, tak ako to pred niekoľkými desaťročiami urobil Bowlby. Pre Bowlbyho boli nové pohľady na detské myslenie, inšpirované Piagetovou teóriou, významnými katalyzátormi jeho konceptualizácie stupňov formovania vzťahovej väzby a vývinových výsledkov raného bezpečia. Pre súčasných bádateľov vzťahovej väzby vychádzajú rovnako silné vhľady z literatúry o implicitnej pamäti, teórii mysle, autobiografickej pamäti, sociálnej reprezentácii a mnohých iných oblastiach vedeckých poznatkov, ktoré majú porovnateľne silný potenciál na posilnenie znalostí o vývoji vzťahovej väzby a jej psychologických následkov. Pretože vedci stále študujú to isté vyvíjajúce sa dieťa, je tu dôvod očakávať, že výsledky súčasného výskumu konceptuálneho a behaviorálneho vývoja by mali informovať teoretikov vzťahovej väzby a viesť k porozumeniu VPM, psychologického významu bezpečných vzťahov a vplyvu týchto vzťahov na špecifické vývinové následky jednotlivých období rastu. Využitie príbuznej vývinovej literatúry by mohlo prispieť k väčšiemu objasneniu, špecifickovaniu a precízovaniu teórie vzťahovej väzby.

Jedným z dôvodov, prečo teória vzťahovej väzby zostala aj počas tých rokov dynamická, je, že vedci našli nové oblasti na skúmanie. Niektorými z nových výskumných smerov, ktoré posilňujú teóriu vzťahovej väzby z minulosti sú „prechod na úroveň reprezentácií“ (Main et al., 1985), vysvetlenie reprezentácií vzťahovej väzby v dospelosti a súvislosť medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou a vznikajúcim rizikom psychopatológie. Nádejné pre budúcnosť je porozumieť dôvodom psychologických následkov bezpečia vzťahovej väzby teoreticky dôkladným, vývojovo informovaným spôsobom, čo by mohlo tomuto študijnemu poľu dodať novú dynamiku a energiu.

Konspekt vypracovala – MUDr. Jela Maliariková

17. Pripútanie v strednom období detstva

Attachment in Middle Childhood (str. orig 366-382)

K. A. Kerns

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

V posledných rokoch rapídne narástol výskum pripútania u detí v strednom období detstva. Táto kapitola sa zameriava na deti vo veku 7-12 rokov. Toto obdobie je dôležitou etapou vývinu a pripútanie počas tohto obdobia je pravdepodobne ovplyvnené širším vývinovým kontextom. Empirická literatúra dokazuje, že pripútanie dieťaťa k rodičom v strednom období detstva je stále výrazné a dôležité.

Povaha pripútania v strednom období detstva

Obdobie stredného detstva sa odlišuje aj od raného detstva aj od adolescencie. V ranom detstve sa sociálny svet dieťaťa väčšinou skladá z rodiny a je aj ňou tvarovaný. V strednom období detstva sa sociálny svet dieťaťa rozširuje. Deti trávia podstatnú časť dňa bez rodičov a rodičia majú menší vplyv na prostredie a sociálne kontakty detí. Rovesníci sú už dôležitejší a v strednom období detstva už deti pri výbere partnera pre hru jasne preferujú rovesníkov pred rodičmi. Rodičovská supervízia prechádza dôležitou zmenou od rodičovskej kontroly po rodičovskú spolu-reguláciu. Deti sa viac spoliehajú samé na seba a preberajú väčšiu zodpovednosť za svoje správanie doma aj v škole. Dôležité zmeny sa dejú aj v kognitívnom vývine dieťaťa.

Mení sa teda aj pripútanie rodič-dieťa. Jedna zo zmien sa týka regulácie pripútavacieho behaviorálneho systému. Bowlby tvrdil, že cieľom je zmena v systéme pripútania od blízkosti (proximity) ku vzťahovej osobe k dostupnosti (availability) vzťahovej osoby. V porovnaní s dojčaťom dieťa dokáže zvládnuť dlhšie odlúčenie a vzdialenosť od vzťahovej osoby, pokiaľ vie, že s touto osobou je možné nadviazať kontakt, napríklad pomocou telefónu, a prípade potreby sa s ňou opäť stretnúť. Okrem toho dochádza k oslabovaniu frekvencie a intenzity špecifického priputávacieho správania, napríklad pridržiavania sa (clinging) a nasledovania (following). Taktiež sa zužuje paleta situácií, ktoré vyžadujú potrebu vzťahovej osoby. Tieto zmeny sa pravdepodobne dejú čiastočne preto, lebo dieťa sa na seba viac spolieha a čiastočne preto, lebo rodičia aj deti očakávajú, že dieťa bude nadobúdať väčšiu autonómiu.

Dochádza aj k zmenám v tom, ako rodičia a deti pozerajú na zodpovednosť v regulácii svojho vzájomného kontaktu. V ranom detstve majú rodičia zodpovednosť za to, že budú udržiavať kontakt s dieťaťom. V strednom období detstva zrejme dochádza k zmene vzájomnej ko-regulácie tým, že dieťa preberá viac zodpovednosti za komunikáciu so vzťahovou osobou, napríklad ju informuje o tom, kde sa práve nachádza.

V ranom detstve slúžia dieťaťu ako vzťahové osoby rodičia a iní dospelí, v niektorých prípadoch aj starší súrodenci. Rodičia naďalej plnia funkciu vzťahových osôb pre svoje deti, minimálne ešte aj počas adolescencie a objavujú sa dohady, že počas adolescencie môže

dochádzať k pripútaniu k rovesníkom. V strednom období detstva rovesníci nie sú vzťahovými osobami detí. Hoci deti v tomto období trávia podstatný čas s rovesníkmi a niekedy vyhľadávajú ich podporu, deti v situáciách, ktoré vyžadujú vzťahovú osobu dokonca aj vo veku 11-12 rokov silne preferujú rodičov pred rovesníkmi. Deti však niekedy v neprítomnosti rodičov môžu smerovať svoje pripútavacie právanie k rovesníkom. Existuje zaujímavá hypotéza, že hoci rodičia jasne ostávajú v tomto období stále primárnymi vzťahovými osobami dieťaťa, môže dochádzať k väčšej diverzifikácii pripútania a deti využívajú rozličné vzťahové osoby pre rozličné situácie, vrátane toho, že v niektorých situáciách vyhľadávajú sekundárne vzťahové osoby, napríklad starých rodičov alebo súrodencov.

Meranie pripútania v strednom období detstva

Na zhodnotenie pripútania v strednom období detstva boli vyvinuté rozličné techniky a špecifické merítka. Patria sem dotazníky, ktoré vypĺňa dieťa, interview s deťmi alebo rozprávanie autobiografických udalostí, analýzy kresieb rodiny a pozorovanie správania orientovaného na bezpečnú základňu v paradigme separácia- opätovné zvítanie. Pre niektoré metódy (dotazníky a interview) sú dostupné mnohoraké merítka. Merítka, ktoré môžu byť vhodné počas neskorších rokov stredného obdobia detstva, nemusia byť rovnako senzitívne a platné v mladšom veku, a naopak. Mnohorakosť merítok má svoje silné aj zároveň aj slabé stránky.

Kontinuita a zmena v pripútaní v strednom období detstva

Výskumy ukazujú, že na rozhraní stredného obdobia detstva a ranej adolescencie dochádza k posunu smerom k väčšiemu vyhýbaniu sa rodičovskému pripútaniu a k väčšiemu odmietaniu tohto pripútania. Deti udávajú, že sa menej spoliehajú na vzťahové osoby, keď dospievajú. Čiastočne zrejme preto, lebo sa stále viac spoliehajú na seba samých. V protiklade s tým niet rozdielu vo veku, čo sa týka vnímania dostupnosti vzťahovej osoby. Deti v strednom období detstva stále chcú, aby ich vzťahové osoby boli dostupné, hoci sa na nich budú s tým, ako budú rásť, obracať menej často. Niektoré výskumy ukázali, že v odstupe jedného roka a štyroch rokov bola stabilita pripútania signifikantná. Iný výskum sa zaoberal tým, či kvalita pripútania v ranom detstve predpovedalo pripútanie v strednom období detstva. Bezpečné pripútanie v ranom detstve predikovalo klasifikáciu a hodnotenie pripútania vo veku 7-9 rokov. Celkovo výskumy priniesli zmiešané dôkazy kontinutity medzi raným pripútaním a pripútaním v strednom období detstva a strednú alebo vysokú stabilitu počas stredného obdobia detstva.

Súvis s výchovou, rodičovskými pracovnými modelmi a rodinným systémom

Niekoľko výskumov sa zaoberalo tým, ako pripútanie súvisí so štýlom výchovy alebo špecifickými praktikami rodičov v strednom období detstva. Deti, ktoré udávajú bezpečnejšie pripútanie ku svojim rodičom, majú rodičov, ktorí udávajú väčšiu ochotu slúžiť ako bezpečná základňa. Deti, ktoré udávali vyhýbavé správanie voči matkám, vnímali svojich rodičov tak, že rodičia sa o nich menej zaujímajú, menej ich podporujú a menej monitorujú ich aktivity.

Vyhýbavé správanie bolo negatívne spojené s tým, či rodičia udávali ochotu slúžiť ako bezpečná základňa.

Ďalší výskum sa zaoberal tým, či bezpečné pripútanie v strednom období detstva súvisí s rodičovským modelom vzťahu (napr. formujú si deti bezpečné pripútanie k rodičom, ktorí sami majú bezpečné pripútanie?) Stav mysle rodiča meraný pomocou AAI (Adult Attachment Interview) ešte pred narodením dieťaťa predikoval koherenciu a kvalitu detskej reprezentácie pripútania vo veku 11 rokov. Bola objavená aj konkordancia medzi pripútaním matiek a detí.

Vzťah rodič-dieťa je typicky zasadený do väčšieho rodinného systému, kam môže patriť viac než jeden rodič, súrodenci a iní príbuzní. Bezpečnosť pripútania dieťa je spojená s rodinným prostredím v tom, že deti z narušených rodín udávajú menšiu bezpečnosť vo vzťahu rodič-dieťa v porovnaní s deťmi so súdržných rodín. Vyššia miera konfliktov medzi rodičmi súvisí s nižšou bezpečnosťou vo vzťahu rodič-dieťa. Deti, ktoré sú bezpečne pripútané ku svojim rodičom sú tiež menej emočne neisté, ak dôjde ku konfliktu medzi rodičmi.

Bezpečné pripútanie v strednom období detstva súvisí s citlivou, vnímavou a akceptujúcou výchovou, s tým, či má sám rodič pocit bezpečia a s črtami rodinného prostredia. Výsledky doterajších výskumov teda súhlasia s teóriou.

Súvis s kognitívnym, sociálnym a emočným vývinom

Dôležité zistenie v ranom veku dieťa je to, že vytvorenie bezpečného pripútania k rodičovi je spojené s väčšími kognitívnymi, emočnými a sociálnymi schopnosťami. Výskumy sa zaoberali aj tým, či to platí aj vo veku 7-12 rokov. Ukázalo sa, že schopnosti detí vo veku 7-12 rokov, vrátane adaptáciu na školské prostredie a kognitívnych schopností, ovplyvňuje kvalita pripútania v skorom období života.

Súvis s kognitívnym vývinom a adaptáciou na školské prostredie

Možno predpokladať, že bezpečne pripútané deti sa budú líšiť od neisto pripútaných detí počas adaptácie na školské prostredie, kam patrí osvojovanie si pracovných návykov, postojov, vytrvalosť a pod. Z literatúry zaoberajúcej sa kognitívnym vývinom je tiež dobre známe, že vnímavá a citlivá výchova je v niektorých prípadoch spojená s kognitívnym vývinom dieťaťa.

Dostupné dáta nám poskytujú silný dôkaz o tom, že existuje súvis medzi bezpečným pripútaním sa k matke a tým, aký má dieťa postoj ku škole a ako sa správa v triede. Výskumy ukazujú, že bezpečnejšie pripútané deti sa vnímajú ako akademicky spôsobilejšie a majú väčšiu motiváciu k výkonom. Učitelia o nich hovoria, že sa lepšie adaptujú v triede, čo sa týka zapojenia do činnosti, akademických zručností a emočného zdravia.

Podľa niektorých výskumov bezpečné pripútanie nesúvisí s úrovňou IQ, avšak podľa iných výskumov bezpečné pripútanie súvisí s vyššími hodnotami IQ alebo vyšším bodovaním pri riešení logických úloh. V niektorých výskumoch mali neisté-kontrolujúce a dezorganizované deti horšie známky a na základe toho sa dá predpokladať, že táto skupina detí je vystavená riziku problémov v kognitívnom vývine.

Výskumy ukazujú, že bezpečné pripútanie súvisí s lepšou adaptáciou na školské prostredie, čo sa prejavuje v postojoch dieťaťa, jeho pracovných návykoch a vytrvalosti. Pripútanie má menší súvis s IQ alebo získavaním špecifických kognitívnych zručností. Je možné, že prítomnosť bezpečnej základne priamo posilňuje entuziazmus a skúmanie

školského prostredia, poskytuje dieťaťu oporu potrebnú pre riešenie problémov. Je tiež možné, že súvis s pripútaním a školskými výsledkami je sprostredkovaný korelujúcou rodičovským prístupom alebo kvalitou domáceho prostredia.

Súvis so seba-konceptom (Self-concept) a spracovávaním sociálnych informácií

Bowlby vyslovil predpoklad, že deti, ktorým sa dostalo citlivej starostlivosti, sa považujú za hodné lásky druhých ľudí. Toto vedie k predpokladu, že bezpečne pripútané deti budú mať o sebe pozitívne, avšak realistické a vyvážené predstavy.

Výskumy ukázali, že 8-12 ročné deti s bezpečnejším pripútaním k rodičom udávali vyššie sebavedomie a učitelia ich považovali za sebavedomejšie. Existuje teda dôkaz, že bezpečnejšie pripútané deti spracovávajú sociálne informácie tak, že to upevňuje ich pohľad na seba a na druhých. Toto je oblasť, v ktorej je potrebný ešte ďalší výskum.

Súvis s reguláciou emócií a osobnosťou

Relatívne málo výskumu sa venovalo súvisu pripútania s emóciami vo veku 7-12 rokov. Existujú určité dôkazy, že pripútanie súvisí so vzorcami emočnej regulácie, že bezpečne pripútané deti požívajú konštruktívne ovládacie stratégie, ako napríklad dokážu lepšie zvládať problémy, alebo vyhľadajú podporu u druhých. Bezpečné pripútanie súvisí s pozitívnejšou náladou počas denných interakcií.

Súvis so vzťahmi k rovesníkom

Bezpečné pripútanie podporuje väčšiu zvedavosť skúmať okolie vrátane skúmania vzťahov s rovesníkmi. Bezpečne pripútané deti naviac prejavujú väčšiu motiváciu vytvárať vzťahy a môžu sa od vnímavých rodičov naučiť sociálne kompetentné spôsoby ako sa správať k druhým.

Výskumy sa zhodujú v tom, že pripútanie súvisí s kvalitou detských priateľstiev, čo sa týka podpory, vzájomného správania sa a riešenia konfliktov.

Súvis s behaviorálnymi problémami a klinickou symptomatikou

Niektoré štúdie ukázali, že vyhýbavé pripútanie súvisí s externalizovanými behaviorálnymi problémami. Viaceré výskumy potvrdili, že bezpečne pripútané deti zažívajú menšiu mieru intenalizovaných problémov. Dva výskumy sa zaoberali deti s klinickými problémami a zistili, že deti z kliník boli menej isté a viac vyhýbavé, než deti z kontrolnej vzorky z ostatnej populácie. Iný výskum ukázal, že deti s deficitom pozornosti a hyperaktivitou mali s väčšou pravdepodobnosťou neisté pripútanie než deti v kontrolnej skupine.

Dôkazy teda hovoria, že deti s bezpečným pripútaním k matke majú menšiu pravdepodobnosť, že budú mať vo veku 7-12 rokov klinické symptómy. Pripútanie je však len jeden z mnohých faktorov, ktoré vplývajú na rozvoj psychopatológie u detí, ďalšími sú genetická výbava, chudoba, zneužívanie, vzťahy s rovesníkmi atď.

Záver

Dôležitým záverom je to, že základné princípy teórie pripútania sa v období 7-12 rokov potvrdili.

Konspekt vypracoval – MUDr. Branislav Moťovský

19. Systém pripútania (vzťahovej väzby) v adolescencii

The Attachment System in Adolescence(str. orig 419-435)

Joseph P. Allen

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Adolescencia je prechodové obdobie, a obzvlášť to platí v prípade systému pripútania. Dieťa sa počas ranej adolescencie začne usilovať o to, aby bolo menej závislé na primárnych vzťahových postavách (rodičoch). Človek má na konci adolescencie potenciál fungovať úplne nezávisle od rodičov a dokonca sa stať vzťahovou osobou pre svojich vlastných potomkov. Avšak adolescencia nie je len prechodnou stanicou medzi týmito dvoma stavmi pripútania. Je to obdobie hlbokých zmien v emočných, kognitívnych a behaviorálnych systémoch, pretože adolescent sa vyvíja smerom od osoby, ktorá prijíma starostlivosť, k samostatnému dospelému a potenciálnemu opatrovateľovi svojich rovesníkov, romantických partnerov a potomkov. Psychologický vývin, ktorý sa odohráva počas adolescencie, prináša hlboké zmeny vo významne a vyjadrení procesov vzťahovej väzby.

Normatívny vývin systému pripútania počas adolescencie

1. vývinová transformácia: Prechod od vzťahov týkajúcich sa pripútania (attachment relationships) ku generalizovaným stavom mysle s ohľadom na pripútanie

Do nástupu adolescencie sa dosiahne určitý míľnik: O systéme pripútania možno hovoriť ako o jednotnej preklenujúcej organizácii pripútania, ktorá je rozvinutá, má určitú stabilitu a predpovedá budúce správanie a fungovanie v rámci rodiny aj mimo nej. „Stavy mysle“ týkajúce sa pripútania – spôsoby, ktorými jedinec konceptualizuje vzťahové zážitky – sa významne vyvíjajú počas adolescencie, a to v súvislosti s tínedžerovými rastúcimi schopnosťami formálneho operačného myslenia, vrátane schopnosti logického a abstraktného uvažovania. Tieto rastúce schopnosti umožňujú adolescentovi vytvárať na základe zážitkov s mnohými opatrovateľmi integrovanejšie a generalizovanejšie postoje voči vzťahovým skúsenostiam. Kognitívne a emočné pokroky adolescencie umožňujú adolescentovi uvažovať nad stavmi svojej mysle týkajúce sa pripútania a modifikovať ich. Umožňujú mu vytvoriť si konzistentnejší pohľad na seba samého existujúceho samostatne, bez interakcií s opatrovateľmi. Adolescent získava schopnosť „deidealizovať“ si rodičov – vidieť ich pozitívne aj negatívne stránky. Výskum túto schopnosť pripisuje bezpečnosti adolescentových vzťahových reprezentácií. Adolescenti majú tiež schopnosť rekonštruovať vlastné stavy mysle týkajúce sa pripútania.

2. vývinová transformácia: pokračujúca rola hodnotenia vzťahov

Adolescenti veľakrát popierajú dôležitosť vzťahov so vzťahovými postavami, no primárne vzťahy týkajúce sa pripútania (attachment relationships) pokračujú aj počas adolescencie,

dramaticky sa vyvíjajú a poskytujú dôležité otázky pre výskum. Na pojem adolescencie je najlepšie pozerať ani nie tak na intrapsychický pojem alebo pojem týkajúci sa vzťahov, ale skôr ako na organizačný pojem, ktorý odráža intrapsychický rozvoj a v mnohých aspektoch pokračujúce vzťahy so vzťahovými postavami.

3. vývinová transformácia: dosiahnutie nezávislosti od vzťahových osôb ako vývinový cieľ.

Jednou z najdôležitejších charakteristík vzťahu adolescentov s rodičmi je jeho potenciál korigovať svoj cieľ. Adolescent získava komunikačné schopnosti a schopnosti vidieť veci perspektívne. A to umožňuje rodičom aj adolescentom modifikovať alebo naprávať svoje správanie týkajúce sa pripútania, keď je to potrebné, napĺňať rozvíjajúce sa potreby adolescenta a zároveň vyvážiť aj ostatné potreby. Povaha vzťahu rodič-adolescent sa stáva viac korigujúca svoj cieľ čo poskytuje dôležitý kontext pre zvažovanie jednej z najdôležitejších zmien adolescencie: aby sa adolescent stále menej a menej spoliehal na rodičov ako na vzťahové postavy. Adolescentov boj o autonómiu sa stáva všadeprítomným pozadím, na ktorom sa odohrávajú vzťahové procesy. Je však nesmierne ťažké pre adolescenta odtrhnúť sa od rodičov a dosiahnuť nezávislosť, zatiaľ čo ho ťahajú späť zvyklosti aj systém pripútania, aby mal stále k dispozícii ich hruď, na ktorej sa môže vyplakať. Je pravdepodobné, že bezpečné pripútanie uľahčí tieto prechody a zmeny prebiehajúce počas adolescencie.

Primárne ide o rozvoj novej rovnováhy medzi vzťahovým správaním týkajúcim sa rodičov a exploračnými potrebami adolescenta. Adolescentova rapídne sa rozvíjajúca spôsobilosť zmenšuje jeho potrebu po závislosti na rodičovských vzťahových postavách a silná potreba skúmať a zvládať nové prostredia napomáha zdravému rastu exploračného systému. Stále väčšia zrelosť zvyšuje bezpečnosť, explorácia sa bude zvyšovať a zreteľné vzťahové správanie bude ustupovať. Napriek tomu sa väčšina adolescentov v čase extrémneho stresu utieka k rodičom a rodičia sú často používaní ako vzťahové postavy dokonca aj v ranom období dospelosti. Adolescenti mávajú oproti dojčatám oveľa menej krát slzy na krajíčku, avšak ak sú pod veľkým stresom, pravdepodobnosť, že sa obrátia na rodičov o pomoc sa ešte stále veľmi zvyšuje. V tomto ohľade systém pripútania funguje tak, ako fungoval vždy, hoci s rýchlejšie sa meniacou a inou rovnováhou medzi vzťahovým a exploračným správaním.

Transformácie vo vzťahoch s rovesníkmi

4. vývinová transformácia: rozšírenie pripútania nad rámec vzťahu dieťa – opatrovateľ

Adolescent sa nestáva len jednoducho nezávislejší od rodičov. Začína proces prenášania závislostí od vzťahov s rodičmi na vzťahy s rovesníkmi. Ak predpokladáme, že väčšina dospelých ľudí dokáže formovať vzťahy týkajúce sa pripútania k rovesníkovi, zatiaľ čo väčšina detí to nedokáže, potom musíme uznať, že adolescencia bude obdobím, počas ktorého vzťahy s rovesníkmi budú postupne nadobúdať kvality plno rozvinutých dospelých vzťahov. V strednom období adolescencie nadobúdajú vzťahy s rovesníkmi mnohé funkcie, ktoré budú mať po celý zvyšok života – poskytujú dôležitý zdroj dôvernosti, feedback ohľadne sociálneho správania sa, sociálneho vplyvu a informácií, a konečne pripútanie a sexuálne vzťahy a celoživotných partnerov. Vývin vzťahov k rovesníkom počas adolescencie je charakterizovaný postupným objavovaním sa schopnosti dospelej dôvernosti a schopnosti podpory.

5. vývinová transformácia: prechod od vzťahov týkajúcich sa pripútania ku vzťahovým procesom vo vzťahoch.

Anisworthová načrtla päť charakteristík, ktoré odlišujú vzťahy týkajúce sa pripútania od iných pretrvávajúcich sociálnych vzťahov: (1) vyhľadávanie blízkosti, (2) úzkosť pri nevysvetliteľnej separácii, (3) potešenie alebo radosť pri znovu zvítaní, (4) smútok kvôli strate, (5) správanie namierené na bezpečnú základňu (spokojnosť a voľnejšie skúmanie v prítomnosti vzťahovej postavy. Jedinec musí považovať vzťahovú osobu za toho, kto sa dlhodobo odhodlal byť v prípade potreby k dispozícii, nezávisle od zmien času alebo kontextu. Ku koncu adolescencie dokáže človek vytvárať dlhodobé vzťahy s rovesníkmi (ako romantickými partnermi alebo blízkymi priateľmi), títo potenciálne slúžia ako vzťahové osoby vo všetkých zmysloch. Zmena, ktorá sa objavuje, nie je len postupným prechodom od jednej triedy vzťahových osôb (rodičov) k druhej (rovesníci). Skôr treba zmeniť aj úplnú podstatu toho, čo znamená vzťah pripútania, pretože obe strany teraz získali schopnosti dospelých ľudí. Na rozdiel od raného detstva, adolescenta nepodporuje k vyhľadávaniu vzťahovej postavy iba základné fyzické potreby, extrémny stres alebo riziko okamžitej emočnej dezorganizácie. Podnety sú teraz obvykle iné, subtílnejšie. Okrem toho vzťah medzi dvoma rovnocennými stranami (z ktorých obe môžu mať záujem o to, aby si uchovali vlastnú nezávislosť) môže prebiehať v kontexte, ktorý zo základov mení význam a vyjadrenie pripútavacieho správania, ktoré sme predtým smerovali voči opatrovateľovi.

Jedným z najdôležitejších bodov týkajúcich sa rozvoju vzťahov k rovesníkom počas adolescencie je dosiahnutie romantických vzťahov, ktoré sa eventuálne môžu stať celoživotnými vzťahmi. Samozrejme, romantické vzťahy nie sú výsledkom iba záujmu o vytvorenie pripútania k rovesníkom. Odrážajú tiež fungovanie sexuálneho / reproduktívneho systému, ktorý je práve tak biologicky zakorenený a kritický pre prežitie druhu, ako systém pripútania. Oba systémy, systém pripútania aj sexuálny systém, tlačia na vytvorenie romantických vzťahov charakterizovaných dostatočnou intenzitou, spoločnými záujmami a silným citom smerujúcim k tomu, že človek prevezme niektoré funkcie predchádzajúceho vzťahu rodič-dieťa. Sexuálna súčasť týchto vzťahov môže tiež napomôcť pokroku vzťahovej súčasti tým, že poskytne motiváciu pre interakciu, skúsenosť s intenzívnym, intímnym citom a spoločne zdieľanej jedinečnej skúsenosti. V strednom období adolescencie začíname považovať romantické vzťahy za také, ktoré občas spĺňajú Anisworthovej kritériá vzťahu pripútanie – od vyhľadávanie blízkosti po silný separačný protest.

Individuálne rozdiely v priputávacích stratégiách adolescentov

Individuálne rozdiely v rodinných vzťahoch

Potenciálna tenzia, o ktorej sme sa zmienili vyššie medzi adolescentovym vývinovým tlakom získať autonómiu a fungovaním systému pripútania dáva podnet na vznik individuálnych rozdielov v tom, ako túto tenziu zvládnuť. Rovnako ako rovnováha medzi skúmaním a bezpečnou základňou bola veľmi informatívna s ohľadom na individuálne rozdiely v pripútaní malých detí, rovnako tak rovnováha medzi autonómiou a procesmi pripútania počas adolescencie sa ukazuje byť veľkým markerom kvality adolescentovho vnútorného stavu mysle týkajúceho sa pripútania. Bezpečné partnerstvo potenciálne umožňuje rodičovi aj adolescentovi uznať adolescentovu snahu po autonómii a podporiť ju a zároveň udržať svoj vzájomný vzťah. Aby bolo takéto partnerstvo úspešné však treba dve komponenty: silná schopnosť komunikovať napriek stále viac a viac sa rôzniacim perspektívam a potrebám

rodiča a adolescenta, a vôľa na oboch stranách umožniť adolescentovi vyhľadávať autonómiu a zároveň si udržať vzťah rodič-dieťa.

6 vývinová transformácia: Otvorená, plne dyadická komunikácia adolescentov s bezpečným pripútaním

Cassidy podotkol, že organizácia bezpečného pripútania v detstve sa čiastočne môže odrážať v úsilí komunikovať pravdivo a plne v dôverných vzťahoch o dôležitých témach. Potvrdzuje to niekoľko výskumov. Jedným s prediktorom bezpečného adolescentovho stavu mysle je prítomnosť rodiča, ktorý je vysoko senzitívny ku adolescentovým vnútorným stavom. Keď sa senzitivita určuje v pojmoch matkinej presnosti ohľadne predpokladania reakcií jej adolescenta, mohutne je spojená s adolescentovou bezpečnosťou v AAI. Korelácia bezpečnosti s týmto markerom senzitivity bola o čosi vyššia než sa typicky objavuje vo výskumoch rodičovskej senzitivity voči malým deťom.

Ďalšie vysvetlenie týkajúce sa súvislosti medzi pripútaním a senzitivitou rodiča počas adolescencie je to, že bezpečne pripútaný adolescent umožňuje rodičom byť senzitívnejšími tým, že rodičom detailnejšie povie o svojich emočných stavoch. Podľa výskumu neisté stavy mysle boli spojené s väčšími celkovým diskrepanciami medzi tým, čo hovorili o adolescentových psychických symptómoch adolescenti a čo rodičia. Neisto pripútaní adolescenti udávajú vyšší stupeň úzkosti, no ich najbližší o tom nie sú informovaní (alebo tomu neveria). Adolescentove ťažkosti presne hovoriť o svojich vnútorných stavoch druhým ľuďom je mocným markerom adolescentovej neistoty – či už tieto ťažkosti pramenia z adolescentových komunikačných problémov, z problémov vybrať si receptívnych partnerov, nedostatku rodičovskej senzitivity alebo z kombinácie týchto faktorov.

7. vývinová transformácia: Riešenie tenzie pripútanie-autonómia u adolescentov s bezpečným pripútaním

Ako sme spomenuli vyššie, vyjednávanie medzi pripútaním a autonómiou môže byť v určitom bode problematické pre všetky rodiny, avšak môže byť obzvlášť ťažké pre rodiny s neisto pripútaným adolescentom. Okrem toho neisto pripútaný adolescent môže mať za sebou horšie skúsenosti so vzťahovými postavami, keď ich potreboval v časoch núdze, čo pravdepodobne sfarbuje budúce interakcie s týmito postavami. Adolescenti s bezpečnými stavmi mysle majú tendenciu zvládať konflikty s rodičmi tak, že to robia počas produktívnej, problémy riešiacej diskusie, ktorá vyvažuje snahu po autonómii s úsilím udržať si vzťah s rodičmi- Takéto diskusie môžu byť občas ostré, ale v rodinách s bezpečne pripútanými adolescentmi sú tlmené správaním, ktoré udržiava a podporuje vzťah rodič – adolescent. Úspech pri vyjednávaní autonómie počas adolescencie môže byť špecifickým prejavom dlhodobého bezpečného pripútania k rodičom.

Individuálne rozdiely vo vzťahoch s rovesníkmi

8. vývinová transformácia: Vzťahy s rovesníkmi ako kritický kontext, v ktorom sa objavujú individuálne rozdiely v procese pripútania

Úzke spojenie medzi organizáciou pripútania u adolescentov a kvalitami ich trvalých vzťahov s rovesníkmi možno očakávať z niekoľkých dôvodov. Bezpečný stav mysle týkajúci sa pripútania, charakterizovaný koherenciou rozprávania (a teda aj myslenia) o skúsenostiach a pocitoch súvisiacich s pripútaním, by mali umožniť, aby boli rovnaké skúsenosti a pocity vo

vzťahoch s rovesníkmi spracovávané tak isto presnejšie a koherentnejšie. V kontraste s tým obranná negácia a zamietanie informácií, ktorá je charakteristická pre neistú organizáciu môže viesť k narušenej komunikácií a negatívnym očakávaniam týkajúcich sa druhých ľudí. Oba tieto procesy sú spájané s problémami v sociálnom fungovaní v rozličných životných etapách. Rovnako tak rozpaky s pocitmi a zážitkami súvisiacimi s pripútaním, môžu viesť adolescentov s vyhýbavými stratégiami pripútania k tomu, aby od seba odháňali rovesníkov, obzvlášť tých, ktorí by sa mohli stať ich blízkymi priateľmi. U vysokoškolských študentov sa nepriateľskosť a nedostatok sociálnych zručností, ktoré udávali ich blízki priatelia, dáva do súvisu s neistou organizáciou pripútania týchto študentov. Neistá organizácia pripútania sa spoluobjavuje s trvalo problematickými vzťahmi s rodičmi a je ich markerom. Toto spôsobuje, že pre adolescenta je ťažké slobodne sa posunúť Ďalej za tieto vzťahy a vytvoriť si nové úspešné vzťahy s rovesníkmi.

Výskum napríklad naznačuje, bezpečne pripútaní adolescenti sú spokojnejší s intímnymi emočnými interakciami, ktoré sú bežné počas blízkeho priateľstva. Táto schopnosť je výsledkom všeobecného uspokojenia z toho, ako človek dokáže zvládať svoje emočné reakcie počas náročných situácií. Výskum ukázal, že úzkostne-ambivalentní adolescenti mali sklon k interpersonálnej hostilite. A hoci niektoré výskumy ukazujú, že istota pripútania je relevantnejšia pre fungovanie v blízkych vzťahoch, než v širších rovesníckych vzťahoch, istota adolescentov je tiež spájaná s takými ukazovateľmi širšej sociálnej zručnosti akými sú celková kvalita priateľstiev, popularita a sociálne prijatie.

Individuálne rozdiely v pripútaní a jeho organizácií má tiež súvis so správaním sa v romantických a sexuálnych vzťahoch počas adolescencie. U adolescentov pracovné modely vzťahov s romantickými partnermi preukazujú podstatné podobnosti s pracovnými modelmi vzťahov s rodičmi (a s priateľmi). Mnoho podobných čŕt kognitívneho hodnotenia a reprezentácií, ktoré sa týkajú myslenia o vzťahoch s rodičmi a rovesníkmi, sa veľmi pravdepodobne rozširuje aj na romantické vzťahy. Preto je pravdepodobné, že predchádzajúce vzťahové skúsenosti a súčasné vzorce prístupu ku vzťahovým myšlienkam a pocitom budú formovať povahu rozvíjajúcich sa romantických vzťahov.

Pripútanie a mentálne zdravie adolescentov

Početné nedávne výskumy naznačili podstatné súvislosti medzi organizáciou pripútania u adolescentov a mentálnym zdravím. Medzi najviac narušenými adolescentmi – tými, ktorí vyžadovali ústavnú liečbu – tri výskumy našli súvislosti s neistým pripútaním.

Kontinutia, diskontinutia a centrálna otázka: Čo je pripútanie počas adolescencie?

Stav pripútania dojčaťa má nepochybne implikácie pre kvalitu budúcich vzťahov. Diskontinutiu v stave pripútania počas adolescencie možno poväčšine vysvetliť faktormi prostredia. Vystavenie sociálnemu a intrapsychickému prostrediu, ktoré emočne zaplavujú adolescentov, ponechajúc ich relatívne neschopných získať podporu od vzťahových postáv, predikuje relatívny vzostup v neistote. K týmto environmentálnym faktorom patrí chudoba, depresia adolescentov, emočné siete (ktoré stresujú adolescentov a zároveň chcú, aby nevyhľadávali útechu u rodičovských postáv). Tieto faktory sa podieľajú na podstatných variáciách v zmenách istoty počas adolescencie.

9. vývinová transformácia: Objavenie sa systému poskytovania starostlivosti

Je očividné, že opatrovanie, t.j. poskytovanie starostlivosti a systémy pripútania sú veľmi pravdepodobne hlboko vzájomne prepojené, pretože oba čerpajú z rovnakých kognitívnych, behaviorálnych a emočných subsytémov. Počas adolescencie jedinci prechádzajú premenou od prijímania starostlivosti od vzťahových postáv ku získavaniu schopnosti túto starostlivosť poskytovať.

Konspekt vypracovala – MUDr. Bohdana Bírešová

20. Párové väzby ako vzťahové väzby /znovudokazovanie ich prítomnosti/

Pair Bond as Attachment: Reevaluating the Evidence(str. orig 436-455)

D.Zeifman
C.Hazan

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Keď Bowlby vyslovil svoj kľúčový poznatok, že vzťahová väzba je podstatnou zložkou ľudskej existencie od „kolísky až po hrob“. Toto bolo viac hypoteticky zdôvodnené, ako empiricky podložený fakt. To, že nebola podrobne rozpracovaná teória vzťahovej väzby v detstve sa podpísalo na oddialení neskorších výskumov počas ďalšieho života. Hazan a Shaver 1x uviedli aplikáciu konceptu vzťahovej väzby na dospelé romantické vzťahy. Výskum dospelej vzťahovej väzby sa rýchlo šíril vďaka dvom faktorom. Bowlby a Ainsworthová uviedli, že vzor vzťahovej väzby formujúci sa vo včasnom detstve je stabilný počas ďalšieho vývoja a párové vzťahové väzby sú typickým prejavom pripútania v dospelosti. V tejto kapitole skúmame kvalitu romantickej vzťahovej väzby v jej kontexte, potom skúmame fenomén dospelej vzťahovej väzby. Je namieste otázka, či romantické väzby sú vzťahovými väzbami v technickom zmysle slova? Jedným z dôvodov prečo skúmame romantické vzťahové väzby je práve to, že sú to práve vzťahové väzby , ktoré odrážajú funkciu väzieb pripútania. Behaviorálny pripútavací systém spočíva v reakcii na selekčné tlaky v prostredí evolučnej adaptácie. Toto prostredie vytvára príležitosť pre deti, aby si udržali blízkosť k ochrancom, to, čo považujeme za menej zrejmé je to, že ako systém attachmentu môže prispievať k prežitiu v dospelosti. Jednoducho nemožno zovšeobecniť to, že systém pripútania v dospelosti slúži k tomu istému účelu ako u detí. U dospelých pripútanie k romantickému partnerovi nie je nevyhnutné pre prežitie. Ale ak v prípade dospelých romantických partnerov tento vzťah zvyšuje šance jedinca na prežitie a /alebo prežitie oboch sex. partnerov, potom je funkcia vzťahovej väzby podobná ako u detí. Pýtame sa potom, či potom v partnerskom zväzku dochádza k náhrade rodičov ako primárnych vzťahových figúr a ak áno, akým procesom sa tak stane?Čo sú tie jedinečné črty, ktoré odlišujú pripútavacie vzťahy /attachment/ od iného typu vzťahov? Sú dospelé vzťahové skúsenosti ideálnym kontextom vzťahových skúseností v detstve? Ako sú spääté vzťahové pripútavacie štýly a sex. stratégie? To všetko sú otázky, ktorými sa zaoberáme v tejto kapitole.

Od rodičovskej vzťahovej väzby k párovým väzbám

Ako je definovaná vzťahová väzba?

Bowlby /1969/1982/ sa snažil definovať špecifický typ socioekonomickej väzby , na ktorú môže byť aplikovaná teória vzťahovej väzby. Pripútavacie väzby majú 4 základné črty:
-udržiavanie blízkosti, separačný distres, „byť v bezpečí“ a bezpečná základňa. Toto je bežne zreteľné v správaní detí k rpimárnym opatrovníkom/ zvyčajne k matkám/. Matka slúži ako bezpečná základňa, od ktorej dieťa sa dieťa vzďaľuje a interaguje so sociálnym a fyzickým svetom. Dieťa kontinuálne monitoruje blízkosť a dostupnosť matky. Ak zacíti nebezpečenstvo, alebo úzkosť, opätovne hľadá matku ako zdroj bezpečia a pohodlia. Tak dlho ako bude zažívať matkinu dostatočnú blízkosť a zodpovednosť, tak dlho bude motivovaný k objavovaniu svojho prostredia. Teoreticky táto dynamická rovnováha medzi pripútaním a exploráciou je významnou súčasťou správania počas života. Zmeny sa dejú s postupným dozrievaním/ napr. typické 12 mes. dieťa začne zažívať oveľa väčší distres, dokonca aj pri kratších a častejších odlúčeniach od opatrovníka, oveľa viac ako napr. 36 mes. dieťa. Neskoršie v detstve, alebo adolescencii sú znášané aj dlhšie odlúčenia bez výraznejšieho dyskomfortu, alebo separačného distresu. Táto úzkosť nie je zjavná, okrem situácie, kedy opatrovník nie je dostupný. Vo včasných fázach života sú asymetrické/komplementárne/ vzťahové väzby tie, kedy dieťa hľadá a odvodzuje bezpečie od opatrovníkov, alebo bezpečnosť nevracia späť, v dospelosti sú nahradené symetrickými recipročnými väzbami. Preto podľa Bowlbyho párové väzby vo vzťahoh, kde si sexuálni partneri odvodzujú a poskytujú bezpečnosť navzájom, sú prototypom vzťahových väzieb v dospelosti.

Ontogenéza detskej vzťahovej väzby:

Možnosť daná všetkým ľudským „mláďatám“ je schopnosť pripútať sa k primárnym opatrovateľom. Typicky sa tak deje v prvých 8 mesiacoch života. Tvorba a formovanie vzťahovej väzby sa deje cez sériu fáz, ktoré začínajú v prvých týždňoch života a končia na konci 2. roka života. Proces začína fyzickou blízkosťou, ktorá je v úvode udržiavaná správaním opatrovateľov a čiastočne reflexným správaním dieťaťa /cumľanie , knísanie sa /. Typicky asi okolo 8. mesiaca života a súbežne s vyzrievaním lokomócie, dieťa začína protestovať voči sepracácii a opatrovateľa používa ako bezpečnú základňu. Separačná úzkosť je indikátor, že vzťahová väzba je plne formovaná. Primárna vzťahová figúra nie je len potenciálny ochranca, ale aj individualita, ku ktorej má dieťa privilegovaný vzťah. S plynúcim časom niektoré osoby systém vzťahovej väzby opúšťajú, iné do neho prichádzajú, rodičia sa zdajú stabilnými prvkami tejto hierarchie, akurát sa zmení ich pozícia pri tvorbe vzťahovej väzby v páre.
Od rodičov ku kamarátom:
Vzťahy s priateľmi sú charakterizované ako „afiliatívne“- t.j. funkčne vzdialené od rodičovských vzťahov, regulované iným systémom správania. Vo veku asi 3 rokov sú deti schopné vytvárať komplex sociálnych interakcií s deťmi rovnakého veku, vzrastá ich príchylnosť ku kamarátom viac ako k rodičom. Tieto vzťahy ale v plnom význame nemajú charakter pripútania. V strednom detskom veku a mladiství sú schopní vyvíjať intímnejšie vzťahy s kamarátmi. To je dôkaz, že v neskoršom veku sú kamaráti preferovaní pred rodičmi a slúžia ako emočná podpora. Posilujúci a podporu - poskytujúci aspekt vzťahov s kamarátmi sa zdá funkčne podobný rodičovskému bezpečie- poskytujúcemu správaniu. Preto kľúč k porozumeniu presunu vzťahovej väzby od rodičov na kamarátov je v porozumení a analýze vzťahovej väzby ako kľúčového komponentu. V interview sme analyzovali 4 prvky vzťahovej

väzby/ blízkosť, bezpečie, separačná úzkosť a bezpečná základňa/Respondenti mali popísať každý z týchto 4 prvkov vo vzťahu k viacerým typom osôb a pomenovať najviac preferovanú osobu v danej situácii. Odpovede respondentov boli rozdelené do dvoch kategórií. Skoro všetky deti a adolescenti boli orientovaní smerom ku kamarátom pri otázke hľadania blízkosti. Radšej trávili čas s kamarátmi ako s rodičmi. Posun bol tiež vo veku 8-14 rokov, kde kamaráti boli uprednostnení pred rodičmi ako zdroj pohodlia a emočnej podpory. Iba medzi najstaršími adolescentami / 15-17 rokov/ sme našli plne vytvorenú vzťahovú väzbu k priateľom, ktorá spĺňala všetky 4 kritériá vzťahovej väzby. Ako predpokladal Bowlby vzťah s partnerom a partneri samotní mali charakter primárnych vzťahových figúr. Zdá sa, že romantické vzťahy by mali trvať minimálne 2 roky, aby boli plne vyjadrené ako vzťahové väzby. Vzťahy, ktoré trvali kratšie a jedinci bez partnerov mali tendenciu obracať sa k rodičom kvôli napĺňaniu ich vzťahových potrieb. Po istom čase sú teda romantické vzťahové väzby považované za bona fide vzťahové väzby. Sex hrá kľúčovú rolu v romantických vzťahoch. Sexuálne výmeny tvoria sociálny kontext, ktorý je vedúci pri formovaní vzťahových väzieb.

Pôvod väzby v pároch

Vyššie uvedené poukázalo na analógiu párových väzieb a vzťahovej väzby. Bol to prvýkrát Freud, kto porovnal vzťah matky a dieťaťa a milencov. V úvode / ako v prípade matky a dieťaťa/ aj milenci trávia veľa času maznaním, ovoniavaním, bozkávaním , hryzením, v tomto kontexte kontakt „tvárou –v tvár“ je nasledovaný kontaktom kože na kožu, bruchom na brucho a v neposlednom rade dochádza k dotýkaniu orgánov, ktoré sú považované za výsostne „privátne“. V subkultúrach, kde sú povolené mimopartnerské sexuálne zväzky , sa bežne emočnej zaangažovanosti vyhýba. Napríklad prostitútky bežne odmietajú nežnosti a bozky s klientami a iné formy kontaktu „tvárou v tvár“. Taktiež aj homosexuálne mužské páry, ktoré majú mimopartnerské sexuálne vzťahy si rezervujú bozky a maznanie pre svojich primárnych partnerov. Existuje aj dôkaz, že je spoločná chemická báza pre milencov a matky s deťmi. Oxytocin, peptid, ktorý sa uvoľnuje počas dojčenia sa považuje za induktor detskej vzťahovej väzby , vyhasína počas klimaktéria a považuje sa za dôležitý element sexuálnej predohry. Komfort pri kontakte, tak ako bolo demonštrované Harlowom , je kľúčovým pre formovanie emocionálnych väzieb.
Selekčné kritériá:
Muži a ženy používajú rozdielne stratégie vábenia a rozdielne selekčné kritériá. Muži produkujú 500 mil. spermií denne, u žien dochádza k produkcii len jedného veľkého vajíčka 1x za mesiac. Výskumy poukázali na to, že ženy používajú rôzne sexuálne a reprodukčné stratégie podľa fázy menštruačného cyklu – vyberajú si mužov s „dobrými génmi“ v najplodnejšej fáze menštruačného cyklu a mužov s „dobrou povahovou“ v menej plodnej fáze menštruačného cyklu. Tiež je rozdiel selekčných kritérií u mužov i žien. Muži majú tendenciu preferovať u žien fyzický vzhľad, ženy, ktoré vyzerajú mlado a zdravo a predikujú plodnosť. Pre obidve pohlavia sú sľubnými kvalitami láskavosť, porozumenie a inteligencia u partnera. Aj muži, aj ženy preferujú takých partnerov, ktorí sú zodpovední a kompetentní , pred partnermi , ktorí sú bohatí a fyzicky atraktívni. Aj muži, aj ženy dávajú prednosť partnerom, ktorí sú im podobní socioekonomickým statusom a fyzickým vzhľadom . Zdá sa, že faktorý, ktoré majú veľký vplyv na selekciu partnerov, sú tie isté, ako tie, čo používajú deti pri výbere potenciálnych vzťahových figúr. V prípade detí majú prednosť osoby, ktoré sú láskavé a zodpovedné, kompetentné a familiárne. Ten, kto najkomplexnejšie, najcelostnejšie redukuje hlad, únavu, stará sa o čistotu a pohodu, je ten, ku ktorému sa dieťa najskôr pripúta. To, že budúci partneri sú vyberaní na základe podobných kritérií, predpokladá sa, že sú

vyberaní ako potenciálne vzťahové figúry. Typické párové väzby zahŕňajú tri socio-behaviorálne systémy, sexuálny, opatrovací a pripútavací. Práve schopnosť pripútania je dôležitým prvkom k vytvoreniu vzťahov/ my- ľudia hľadáme partnerov nielen k reprodukcii, ale aj takých, ktorí budú zároveň aj dobrými rodičmi a spoločníkmi/.

Reakcia na separáciu a stratu

Pôvodná inšpirácia pre Bowlbyho teóriu pochádza z pozorovania batoliat, ktoré boli odlúčené od primárnych opatrovateľov. Bowlby popísal typický vzorec v náväznosti na separáciu, ktorý potom označil ako „protest sprevádzajúci odpútanie".V úvode je typickou reakciou agitovanosť, hyperaktivita, odmietanie ponuky na upokojenie od iných a extrémna úzkosť, ktorá môže vyústiť do paniky. Táto fáza je potom nahradená letargiou, inaktivitou, prerušovaným spánkom a poruchami stravovania. Po čase sa obnovuje pôvodné fungovanie systému pripútania. Ak je systém pripútania operatívny v dospelých väzbách, reakcia na odlúčenie od partnera je potom identická ako bolo popísané vyššie. Viaceré štúdie popísali úvodnú úzkosť a paniku po strate partnera, potom na fázu letargie a apatie, depresie a nakoniec návrat cez emocionálne odpútanie. Je podstatné uviesť, že takto funguje protest-odpútanie len v dvoch vzťahoch- matka- dieťa a u partnerov. Medzi partnermi je reakcia na separáciu rôzna, tí, čo osamejú, trpia, tí, čo opúšťajú, majú pocity viny voči tým, ktorých opúšťajú. Ďalším aspektom, že systém pripútania je aktívny v párových väzbách je aj to, že vyššie popisované fázy reakcia na stratu sú úplne bežné a normálne pri strate dlhoročných partnerov, ale nevyskytujú sa pri strate iných sociálnych kontaktov.

Fyzické a psychologické zdravotné účinky

Aj v dospelom veku sú poznatky o tom, že pre zdravie jedinca je prospešné, ak niekoho má a v prípade straty, alebo chýbania takejto opory, je evidentný dopad na zdravie človeka. Prerušenie /rozpad/ vzťahu- napríklad rozvodom spúšťa celú škálu fyziologických a psychologických dejov, zhoršené fungovanie imunitného systému, nehody, participuje na vzniku abúzov drog, alkoholu, zvyšuje podiel suicidality a tiež sa podieľa na širokej škále psychopatológie. Weiss uvádza, že osamelosť sa prejavuje rôznymi formami v závislosti od toho, či je strata spojená absenciou blízkej osoby /emocionálna osamelosť/, alebo chýbaním/stratou priateľstva /soc. osamelosť/. Ak vzťahové väzby majú výrazný efekt na fyzické a psychologické fungovanie, potom tieto účinky chýbajú v tých vzťahoch, ktoré sa odlišujú od vzťahových väzieb, alebo ešte nemajú status vzťahovej väzby. Ďalekosiahlejšie účinky bude mať materská deprivácia na vzťah matka- dieťa až potom, ak už bolo vzťahová väzba pevne vytvorená.

Funkcia vzťahovej väzby v dospelosti

Bowlby argumentoval tým, že systém vzťahovej väzby má ochrannú, posilujúcu a prežitie-zabezpečujúcu funkciu. Identifikoval batoľatá, ktoré boli pripútané a ktoré zotrvali v blízkosti ochrancov a tým zvýšili svoje šance na prežitie až do reprodukčného veku. S nárastom samostatnosti a dozrievaním boli redukované primitívne formy pripútania / napr. reflexné hľadanie blízkosti/. Oba typy vzťahov /matka – dieťa, ako aj partneri/ sú podobné v tom, že dochádza k selekcii vzťahových figúr v detstve a tiež partnerov v dospelosti. Aby sme mohli plnohodnotne porovnať tieto vzťahy, musíme sa zaoberať evolúciou párových väzieb.

Evolučný aspekt párových väzieb

Ak ľudský reprodukčný úspech k tomu, aby pokračoval rod, vyžaduje len graviditu, tak potom sa reprodukční partneri správajú tak, aby bola dosiahnutá. Veľká väčšina žien a mužov zostáva s rovnakými partnermi počas veľmi dlhej doby. V prípade predčasne narodených detí, ktoré sa rodia s málo vyvinutým mozgom a menšou hlavou, majú výhodu dlhšej doby učenia kvôli zvýšenej neuronálnej plasticite.. Zároveň sa pridávajú aj mnohé riziko s predčasným narodením. Ľudská sexualita je jedinečná, má ale niektoré odlišnosti s inými druhmi. Napríklad ženský hormonálny systém a systém iných druhov u zvierat, napr. opíc. Väčšina opíc sa pári len počas krátkej periódy, kedy je hladina estrogénov najvyššia. Ženy nie sú takto limitované. Ženy sú schopné sexuálneho styku počas celej doby periódy, ale oplodnenie je možné len počas krátkeho intervalu. Samci z rôznych druhov hľadajú samice k páreniu s cieľom posilniť a dosiahnuť otcovstvo. Keď skončí plodná perióda, môžu sa presunúť k inému reprodukč. partnerovi. V prípade ovulácie, ktorá je skrytá, je nemožné určiť, či oplodnenie bude, alebo nebude možné, spúšťajú sa stratégie k zotrvaniu s jedným partnerom dlhý čas. Orgazmus je tiež spúšťaný oxytocínom, u mužov i žien vyúsťuje do stavu kľudu a upokojenia, zvýrazňuje túžbu po ďalšom kontakte, maznaní a prispieva k upevneniu vzťahových väzieb. V priebehu evolúcie sa vyvíjal mechanizmus, je flexibilný a upevňuje dvoch jedincov v silnej motivácii zostať spolu a znižuje riziko separácie. Týmto mechanizmom je vzťahová väzba, jej účelom je posilniť zotrvanie partnerov navzájom spolu.
Reprodukčné výhody párových väzieb: Existuje dôkaz, že stratégie párenia evolučne závisia na párovo –väzbovom stave rodičov, najmä matiek. Adolescenti z rodín, v ktorých chýbal otec, vykazovali skorší sexuálny záujem, relatívne skoršie sex. dospievali, mali viac negat. postojov smerom k potenciálnym partnerom a menší záujem o dlhotrvajúce vzťahy. U dievčat z týchto rodín bolo vyššie riziko skoršej sexuálnej aktivity a skorej gravidity. V prípade, že sa rodičia rozhodli, že nechcú byť spolu /napr. pri rozvode manželov/, deti vo vzťahoch preferovali kvantitu nad kvalitou. Schopnosť prispôsobiť sa novým podmienkam, aj keď nie optimálnym, sa mení za rôznych okolností. Možno to priblížiť na príklade príjmu potravy, kedy prežitie jedinca závisí od príjmu potravy, ale v extrémnych podmienkach, jedinec zje aj pomyje. Tieto zvyšky potravy sú však nutrične menejcenné. Aj v prípade párov s rýchlou a častou kopuláciou, môže byť táto za istých podmienok najdostupnejšou stratégiou, aj keď nie celkom optimálnou. Existuje minimálne jeden indikátor, že že dlhotrvajúce väzby v páre priamo zvyšujú reprodukčný úspech. Je zdokumentované, že ženy v stabilných sex. vzťahoch pravidelne ovulujú a pokračujú v ovulácii do stredného veku a menopauza začína u nich neskôr. Ako bolo povedané už neskôr, čím dlhšie vzťah trvá, tým viac duševného a telesného zdravia a pohody prináša.

Model dospelej vzťahovej väzby

V tejto kapitole sa budeme podrobnejšie venovať tomu, akým spôsobom sa z partnera stáva „rodič“ / osoba plniaca funkciu rodiča / v hierarchii vzťahových figúr. Toto je podmienené tým, aké vnútorné pracovné modely jedinci prinášajú do vzťahy. Vzťah partnerov / romantickej vzťahovej väzby/ a vzťahovej väzby matka- dieťa charakterizujú tieto tri aspekty: V prvom rade recipročný pôvod vzťahovej väzby znamená duálnu rolu každého z partnerov, každý z nich slúži ako vzťahová figúra, zdroj opory a bezpečia, v párových vzťahoch sa k tomuto pridáva sexuálny aspekt, preto sa kvalitatívne odlišuje tento typ vzťahovej väzby od vzťahovej väzby matka- dieťa. V druhom rade podstatným hľadanie blízkosti. Deti sú bezmocné v napĺňaní vlastných fyzických potrieb, otáčajú sa s prosbou smerom k opatrovateľom. Dospelí sa taktiež obracajú na svojich partnerov, hľadajú pohodu a bezpečie, ale sami môžu napĺňať čiastočne svoje fyzické potreby, veľký význam zohráva

sex. zvádzanie, najmä v zač. fázach vzťahu. Tretím rozdielom je väzba dieťaťa na opatrovateľa, bez nej dieťa nedokáže prežiť, je viazané na opatrovateľa, nedokáže existovať bez ochrany a opatery, je tu genetické puto medzi dieťaťom a prim. vzťahovými figúrami. Partneri /milenci/ nemajú k sebe genet. príchylnosť. Hoci sú párové väzby regulované systémom vzťahovej väzby , nie sú neoblomné, alebo nerozpustné ako vzťah matky / opatrovateľov/ a dieťaťa. Najmä v západných kultúrach je vysoká rozvodovosť, ktorá poukazuje na fragilitu vzťahových väzieb medzi partnermi. Rozvod je oveľa menej častý v prípade partnerov, ktorí majú jedno dieťa. Správanie partnerov má podobné črty ako formovanie vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom. Fáza preattachmentu je porovnateľná s tzv. proceptívnou fázou u dospelých, toto pomenovanie navrhol Eibl - Eibesfeld /1989/. V tejto fáze ženy a muži vysielajú signály k potenc. partnerom, flirtujú, zaujímajú sa o sex. kontakty. V druhej fáze „zamilovávania sa“ partneri medzi sebou hovoria detskou rečou, maznajú sa medzi sebou, trpia, keď nie sú spolu, toto je paralelné s druhou fázou, ktorú Bowlby označuje ako formovanie vzťahovej väzby. V tretej fáze sa partneri upriamujú sa na seba navzájom, tak ako dieťa na matku, hovoríme o zostrihávaní vzťahovej väzby. Poslednou fázou je partnerstvo u dospelých, kognitívno - vývojové zmeny počas prvých 3 rokov života, porovnateľné s finálnou fázou už formovaných vzťahových väzieb. V ideálnom prípade , v romantickej vzťahovej väzbe, partner dosiahol status vzťahovej figúry, slúži ako bezpečná základňa, ktorá dovoľuje tomu druhému objavovať vlastný životný priestor s pocitom bezpečia.

Vzťahové väzby versus iné evolučné perspektívy párenia

Teória attachmentu viackrát mylne interpretovala monogamný zväzok ako jedinú adaptívnu stratégiu párenia. V tejto kapitole chceme uviesť 2 hlavné – komplementárne teórie - SST /teória sexuálnej stratégie/ a SPT /strategická pluralitná teória/. Tá prvá /SST/ zdôrazňuje rozdiel pri uprednostňovaní krátkotrvajúcich, resp. dlhotrvajúcich stratégií párenia. Tá druhá /SPT/ poukazuje na pohlavnú variabilitu krátko vs dlhotrvajúcich stratégií párenia ako funkcie ekologických faktorov. Teória vzťahovej väzby, ako už bolo zmienené vyššie, považuje systém pripútania za jeden z dôležitých aspektov v párových väzbách, okrem systém pripútavacieho a opatrujúceho. Tieto tri systémy majú rôzne neurobiologické podklady a fungujú s rôznou behaviorálnou a psychologickou dynamikou. To znamená, že môžu fungovať aj nezávisle, napr. pri absencii vzťahovej väzby funguje sex. správanie. V typických prípadoch ale fungujú všetky tri systémy spolu, nezávisle, ale integrovane. Sexuálna atrakcia /vzhľad/ motivuje rôzne typy fyzických interakcií, ktoré po čase aktivujú ďalšie pripútanie a opateru. Vyššie menované dve teórie , ako aj samotná teória vzťahovej väzby sa líšia v tom, o ktorých a koľkých behaviorálnych systémoch sa zmieňujú. SST sa zameriava na sexuálny systém v párení, pri ktorom sú najlepšie zdokuementované rozdiely. Attachmentová teória sa zameriava na pevné emocionálne väzby. SPT sa zameriava na sexuálny systém, ale nepriamo aj na opatrovateľské správania. Sysstém vzťahovej väzby možno považovať za jedinečný systém, nakoľko v sebe integruje všetky tri zložky. Iným názorom je mylné presvedčenie, že systém vzťahovej väzby je pevnou väzbou, nutne vyžadujúcou monogamiu. Osvojili sme si názor výskumníkov pracujúcich so živočíchmi. Hovoria, že monogamia predstavuje širokú škálu sociálneho správania, napr. nesexuálne udržiavanie blízkosti, teritorialitu, postupne sa upevňujúce a deliace rodičovské správanie. Dokonca zvieratá, ktoré uprednostňujú špecifického samca/samicu mimo párovej väzby a zúčastňujú sa sním kopulácie, sú považované za monogamné. Uviedli sme, že dlhodobé párové väzby prinášajú reprodukčné výhody, čo ale neznamená, že iné stratégie párenia nie sú tiež adaptívne. Optimálne je nájsť rovnováhu medzi reprodukčnou výhodou a adaptáciou. Podľa Ainsworthovej popisu typov vzťahovej väzby prý typ vv.- bezpečná spĺňa aj reprodukčné, aj adaptívne výhody, čo

nemočno povedať o ďalších dvoch. Z evolučného hľadiska je najdôležitejšou výhodou prežitie a reprodukcia. Ďalším faktorom, ktorý sa podieľa na stratégiách párenia, je štýl vzťahovej väzby. Sú to isté očakávania smerom k dostupnosti a zodpovednosti partnerov. Vyhýbaví jedinci majú nízke očakávania smerom k dostupnosti a zodpovednosti partnerov, využívajú častejšie krátkotrvajúce stratégie párenia. Oba štýly- aj štýl vzťahovej väzby, aj stratégie párenia sa formujú počas života jedinca, môžu sa meniť. Schmitt uviedol, že preferencia strtégií pre krátkotrvajúce vzťahy je spojená s istými os. črtami- extroverziou, emoc. stabilitou, sebavedomím. Tento argument by potom predpokladal, že dlhotrvajúce vzťahy sa spájajú s inými os. črtami. My si nemyslíme, že stratégie párenia , ktoré by mali byť adaptívne, by sa mali spájať s nejakým špecifickým puncom výnimočnosti. V súčasnej dobe kontrola pôrodnosti a ďalšie vymoženosti umožňuje aj študentom slobodne sa rozhodnúť, kedy začnú sex. experimentovať. V štúdiách, ktoré sa zaoberali krátkotrvajúcimi partnerskými vzťahmi, muži starší ako vysokoškoláci a ženatí muži preferovali tento typ /krátkotrvajúce vzťahy/, potom vykazovali viac. negatívnych os. čŕt. Výsledky poukázali aj na menší počet sangvinikov medzi týmito osobami. Paul, McManus a Hayes tiež skúmali skupinu ľudí, ktorá experimentovala v sexualite s relat. cudzími ľuďmi. Výsledky poukázali na to, že títo jedinci mali oveľa nižšie sebavedomie ako iní. V neposlednom rade treba poukázať na zdravotné dôsledky krátkotrvajúcich vzťahov - emoc. prázdnotu, rozvody, sex. nespokojnosť. Tieto ničivé účinky v porovnaní s terapeutickými účinkami dlhotrvajúcich vzťahov nás opakovane presviedčajú, že práve dlhotrvajúce vzťahy by mali byť považované za fyziologické.

Závery

Opakovane sme poukázali na to, že je prechod medzi vv v detstve a vzťahovou väzbou v dospelosti. Systém vzťahovej väzby pomáha upevňovať a posilovať puto, ktoré uľahčuje prežitie, prináša aj reprodukčné výhody. Väzby v pároch nie sú dobročinnou alianciou, ktorá je postavená na báze recipročného altruizmu. Majú v sebe hlboké psychologické a fyziologické prepojenie. Strata jedného z partnerov má „život-ničivé“ dôsledky pre toho druhého. Bowlby mal pravdu v tom, že prítomnosť vzťahových väzieb v páre je dôkazom, že vzťahové potreby perzistujú od kolísky po hrob. A v dospelosti sú tieto potreby sýtené práve životom v páre.

Konspekt vypracovala – MUDr. Bohdana Bírešová

21. Romantická vzťahová väzba v dospelosti

Jej vývin v štúdii párových vzťahov

Adult romantic attachment
Developments in the study of couple relationship (str. orig. 456-481)

Judith A. Feeney

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

„Moja partnerka je plná láskavej nežnosti, ktorá ma úplne uzemňuje. Vždy som sa dožadoval lásky a vrelosti, počas celého svojho života, najmä od rodičov, s ktorými náš vzťah nebol dobrý. A ona je jediná osoba, ktorá mi momentálne dáva takú lásku, po akej som vždy túžil..." Nie je nič nezvyčajné na tom, keď ľudia pri opisovaní svojho manželstva a romantického vzťahu kladú dôraz na skúsenosť z detstva buď zo svojimi rodičmi, alebo na skúsenosť so svojimi opatrovníkmi./caregivers/. Iné opisy romantickej vzťahovej väzby poukazujú vo viacerých aspektoch na kontinuitu medzi včasnou a neskoršou soc. väzbou , zahŕňajúc dopad negatívnej skúsenosti v detstve.

„Trvalo mi dlhý čas, kým sme s E. mali k sebe bližšie, nakoľko jej matka zničila jej dôveru v ľudí a tiež ju obrala o možnosť vyjadrovať svoje pocity slobodne. Jej mama bola veľmi náladová, E. sa vždy kvôli tomu trápila. Mám pocit, že E. stratila schopnosť byť bližšie k druhým. Často mlčí a má problém hovoriť o svojich problémoch. Počúva, ale nie je schopná priniesť do žiadnej diskusie svoje problémy. Začína to prekonávať, lebo ja som tento aspekt nášho vzťahu vyzvihol ako veľmi škodlivý a ničiaci naše ďalšie spolužitie. Cítim sa , kvôli jej mlčaniu, nepotrebný a vzdialený, vyvoláva to vo mne pocit, že ju neviem spraviť šťastnou, E. tiež nemala nikdy žiadnu pozornosť od svojho otca. Nejavil žiadny záujem o to, čo robí a mám pocite, že že cíti, že on sa žiadnym spôsobom nepodieľal na jej citovom vyzretí..."

Takéto poznatky a skúsenosti sú v súlade s Bowlbyho teóriou attachmentu/ 1969/1982,1973,1980/ , prikladal enormný význam a dôležitosť vzťahu medzi opatrovateľmi a dieťaťom pre rozvoj budúcich vzťahov. Tiež podporujú Bowlbyho poznatok, že vzťahové správanie hrá kľúčovú rolu počas celého života. Táto kapitola poukazuje na to, že romantická láska a iné emočné skúsenostiv párových vzťahoch môžu byť považované ako proces vzťahovej väzby, ktorý bol čiastočne ovplyvnený skúsenosti počas raného detstva na základe skúseností s opatrovateľmi..

Prvé štúdie romantickej lásky ako vzťahovej väzby

Hoci Bowlbyho teória attachmentu bola prvotne zameraná na vzťah, ktorý sa formuje medzi deťmi a ich opatrovateľmi, teoretická práca z včasných 80. liet poukazovala na dôležitosť vzťahových princípov s dopadom na úzke vzťahy v dospelosti. Tieto poznatky vypovedajú o funkčnosti vzťahov. Vzťahová väzba v detstve zahŕňa „udržiavanie blízkosti“, „protestovanie pri separácii“, nájdenie a založenie „bezpečnej základne“ , ako základne, z ktorej dieťa exploruje okolotý svet a používa ďalšiu osobu ako „bezpečnú“. Tieto poznatky a črty možno preniesť do romantický manželských i nemanželských vzťahov. BOwlby poukázal na to, že dieťa počas vyzrievania do adolescencie získava rôzne očakávanie ohľadom vzťahových figúr na základe včasnej skúsenosti z detstva. Hazan a Shaver navrhli, že romantická láska by mala byť ponímaná ako vzťahový proces. V literatúre sú popisované tri typy vzťahových štýlov, ktoré sa manifestujú v romantických vťahoch. Hazan a Shaver používajú termíny “bezpečný vzťah“, „vyhýbavý“ a „úzkostne- vyhýbavý“. Empirické štúdie Hazana a Shavera poukázali na prepojenie vzťahovej väzby u detí a v dospelosti.

Včasné štúdie romantickej vzťahovej väzby:

Kópie a ďalší vplyv

Poskytnutie puta medzi teóriou detstkej vzťahovej väzby a teóriami romantickej lásky, práce Hazana a Shavera vzbudli veľký záujem medzi výskumníkmi zaoberajúcimi sa vzťahovou väzbou, ktorí ďalej šírili a aplikovali ich nálezy.

Návrh konceptu lásky a vzťahovej väzby

Lee popísal rôzny typy lásky, označuje ich ako: eros- vášnivá láska, ludus –hravá láska, storge? -priateľská láska, mania – závislá, pohlcujúca láska, pragma- logická, racionálna láska, agape- láska, ktorá obetuje seba samého. Podľa Hazana a Shavera tieto typy môžu byť redukované na tri základné vzťahové štýly. Presnejšie, ich koncepty popisujú bezpečnú vzťahovú väzbu ako kombináciu erosa a agapé, vyhýbavú ako ludus, úzkostne- vyhýbavú vzťahovú väzbu porovnávajú s mániou. Podľa Sternbergovej teórie všetky tri aspekty lásky: blízkosť, vášeň a oddanosť boli pozitívne späté s bezpečnou vzťahovou väzbou. Bezpečná vzťahová väzba je spätá s lepším fungovaním vo vzťahoch.

Význam vzťahových otázok vo vzťahu k vnímaniu romatických vzťahov

Viaceré štúdie priniesli poznatky , ktoré boli veľmi vzdialené zmysluplným spojeniam medzi romantickou vzťahovou väzbou / štýlom/ a skúsnosťami v láske. Vo vzťahu k tomuto problému sme sa pýtali účastníkov štúdie, ktorí mali rande, aby poskytli slovný opis ich partnerského vzťahu a povedali: “akou je Váš partner osobou?“ a „ako spolu vychádzate?“. Neskôr účastníci vyplnili koncept/ škálu/ merania vzťahového štýlu podľa Hazana a Shavera. Význam otázok ohľadom vzťahu bol potvrdený skúškou účastníkov, ktorí odpovedali na otázky, ktoré sú kľúčové v pracovných modeloch vzťahovej väzby a referovali o otvorenosti, blízkosti, závislosti, oddanosti a náklonnosti. Najmenej 25 percent zo zúčastnených malo zopakovanú každú otázku, 89 percent z nich odpovedalo najmenej na jednu z piatich otázok. V priemere asi pätina bola pozvaná k diskusii o týchto otázkach.

Tab. 21.2 výňatok z odpovedí s otvoreným koncom týkajúcich sa romantického vzťahu, odpoveda účastníkov z troch kategórií popisujúcich rôzny vzťahové štýly

Bezpečná vzťahová väzba vo vzťahu:
„Sme skutočne dobrí priatelia a dlho pred tým, ako sme začali spolu chodiť, poznali sme dobre jeden druhého, ďalej sa mi na ňom páči, že si rozumie s mojimi priateľmi a môžeme as vždy rozprávať otvorene, ak sa pohádame, snažíme sa veci si vydiskutovať. Vyhovuje mi, že môžem byť sama sebou a nie som vo vzťahu pohltená, myslím, že si skutočne veríme....“

Vyhýbavá vzťahová väzba:
„ môj partner je môj najlepší priateľ. Je pre mňa jedinečný ako veľa mojich priateľov. Nerozmýšľa o manželstve a taktiež o zväzku s inou ženou, čo je pre má dobré. Zisťujem, že nechce byť ku mne príliš intímny, neočakáva veľký závazok, čo ma upokojuje tiež. Niekedy je zlé, ak sa niekto snaží byť príliš blízko tomu druhému a mať kontrolu nad jeho životom.“

Úzkostne – vyhýbavá vzťahová väzba:
„ prišla som tam a on sedel na sedačke, pozrel sa na mňa a ja som sa takmer roztopila, v tom jedinom pohľade bolo všetko Bol tým najkrajším , čo som počas dňa stretla. Išli sme von. Chvíľku sme sedeli a mlčali, ale nebolo to zlé. Niečo iné, ako keď stretnete niekoho cudzieho a nemôžete povedať hocičo, lebo by to bolo nepríjemné. Toto nebolo. Len sme tam sedeli a mali pocit, že sa poznáme dlhý čas, hoci sme sa stretli pred 10 sekundami, toto boli moje prvé pocity pri ňom...“

Pokroky v konceptualizácii a meraní

Aby sme porozumeli nedávnym štúdiám romantickej lásky, je nutné, aby sme niečo povedali o konceptualizácii a meraniach, na kt. sú postavené. Keďže štúdie Hazana a Shavera mali isté obmedzenia, výskumníci sa snažili nájsť skoro viac vylepšených meraní. Treba zmieniť dva aspekty v tejto diskusii. Najprv sa vo viacerých projektoch používalo troj- skupinové meranie, plynulý prechod medzi týmto meraním a hodnotením rôznych vzťahových variet podporoval jeho platnosť a spoľahlivosť. Potom otázkou nie je to, či toto meranie prinesie zmysluplné výsledky, ale radšej ako môže byť zdokonalené psychometricky.

V druhom rade sa treba zmieniť o tom, že Hazan a Shaver neboli prvými priekopníkmi, ktorí meraloi vzťahovú väzbu. AAI/ Adult Attchment Interview/ zachytával spomienky na detstvo, na vzťah rodičov a porovnával efekt týchto skúseností na dospelú osobnosť.. Opisy v interview môžu byť použité k identifikácii troch vzťahových vzorov: bezpečný modus, prepúšťajúci/ dismissing/ a ustarostený / spojený s pocitmi zmätenosti , až inkoherencie vo vzťahu/.AAI klasifikácia bola taktiež použitá na manželský/partnerský vzťah ako bude neskôr zmienené. Väčšina ďalej zmienených meraní sa odlišuje od AAI v dvoch aspektoch, zameriavajú sa na manželskú a partnerskú vzťahovú väzbu a vyžadujú menej tréningu v ich vyhodnocovaní a vykonávaní.

Stabilita vzťahovej väzby v dospelosti a pracovné modely

Hoci štúdie poukazujú na primerané modely vzťahovej väzby v ranom detstve, miera tejto stability zostáva problémom pre ďalšiu anaylýzu a výskum romantickej vzťahovej väzby. Vyjadrenie miery vzťahopej väzby nie je jednoduché, nástroje na identifikáciu miery atachmentu sú nestále, niektorí argumentujú tým, že táto nestálosť je daná chybami v meraní, napriek enormnému úsiliu chyba v meraní zostáva, dokonca aj keď je táto nestálosť

a nespoľahlivosť zahrnutá v meraní. Iní výskumníci argumentujú tým, že nestabilita odráža „ skutočnú“ zmenu, ale tomuto prisudzujú rôzne pozície. Zmena v pracovných modeloch je viazaná aj na zmenu interepersonálnej vzdialenosti, skúsenosti so vzťahmi a životnými udalosťami môžu rôzne ovplyvnňovať pracovné modely..Individuá majú rôzne orient. vzťahové štýly, ktorú sú determinované ich skúsenosťami počas života, v rôznom čase, miery vzťahovej väzby je získaná a podmienená situačnými faktormi. Davila, Burge a Hammen, 1997 sa zmieňujú o tom, že niektoré faktory vulnerability robia ľudí náchylnejšími na zmenu vzťahovej väzby, títo ľudia sú potom sústavne v nebezpečí. K porozumeniu zdrojom stability vzťahovej väzby a zmene počas romantického vzťahu musíme bližšie rozobrať pracovné modely, tieto poukazujú na skúsnosti v intímnej sfére a za druhé majú vplyv na skúsenosti vo vzťahoch....

Vplyv pracovných modelov na skúsenosti vo vzťahoch

Collins et al. bližšie špecifikovali, že pracovné modely sú zložené zo 4 komponentov: spomienky na skúsenosti viazané na vzťahovú väzbu, postoje, domnienky a očakávania seba a druhých vo vťahu k vzťahovej väzbe, potreby a ciele viazané na vzťahovú väzbu, stratégie a plány k dosiahnutiu týchto cieľov...Individuá s bezpečnou vzťahovou väzbou majú tendenciu popisovať svojich rodičov ako vrelých, emočne živých, vyhýbaví jedinci popisujú matky ako citovo chladné, odmietajúce, anxiózne- ambivalentní jedinci popisujú otcov ako nespravodlivých. Tieto nálezy slúžia ako prediktory pre teóriu vzťahovej väzby, aj keď nemožno presne povedať, do akej miery sú ovplyvnené predch. skúsenosťami. Pracovné modely poukazujú jednak na primárne ocenenia- emočnú odozvu na danú situáciu, druhotne kognitívny proces nemenní, alebo zosilňuje, zoslabuje prvotnú emočnú odozvu. Napr.: jedinci, ktorí sa cítia úzkostní ohľadom ich partnerských vzťahov, majú tendenciu vnímať zraňujúce správania partnera a dokonca majú tendenciu toto správanie interpretovať ako úmyselné a nezaslúžené a zosilňujú tento partnerský dyskomfort. Viaceré faktory propagujú stabilitu pracovných modelov. Jednak jedinci majú tendenciu vyberať si životný priestor, ktorí najlepšie vyhovuje im a ľuďom okolo nich, za druhé šudia sa naučili dosiahnuť výsledky v soc. sfére spôsobom, ktorý podporuje ich „ preexistujúce soc. modely“. Pracovné modely, nakoniec majú tendenciu k samovývinu napr.u niekoho, kto verí, že druhí sú odmietaví a nespravodliví, takýmto spôsobom ho môžu druhí začať defenzívne odmietať.

Vplyv skúseností so vzťahmi na pracovné modely

Bližšie o tom hovoria nasledovné úryvky: „ mala som skutočný problém veriť, na začiatku akéhokoľvek vzťahu. V mladosti ma postretlo veľa vecí , ktoré mi spôsobovali citové ťažkosti. Keď bol P. odo mňa preč, išlo mi neustále hlavou, že čo asi robí, či je s nejakým iným dievčaťom, po troch rokoch chodenia to celé vidím v inom svetle...“Osoba, ktorá je sprvu bezpečná, sa na základe predch. vzťahových skúseností, stáva „nie bezpečnou“. ...
Príklad: „Pred T. som mala jeden dlhý vzťah, potom asi 10 mesiacov to bolo dobré, posledné dva mesiace je to hrozné, vždy som verila sama sebe a tomu, čo robím a on to zmenil. Zrazu som mala pocit, že všetko robím zle..“ Dopad vzťahovej skúsenosti závisí od doby jej trvania a emoč. významu.

Stálosť, zmena a koncept vzťahovej väzby

Fraley a Brumbanagh spojili teoretické a empirické poznatky, prevzali dynamický systém, ktorý jednak prispieva k stálosti, ale aj zmene organizovania vzťahovej väzby. Perspektíva

dynamického systému navrhuje , aby korelácia medzi bezpečnosťou vzťahovej väzby v detstve a ktorýmkoľvek iným rokom života viedla k nenulovej hodnote a mala by byť vyššia v dospelosti ako v detstve. Fraley a Brumbanagh navrhujú vybrať jedincov, partnerov, ktorí potvrdia vzájomné očakávania od vzťahu. Štúdie romantickej vzťahovej väzby vyžadujú, aby si partneri sadli. Bezpeční jedinci majú tendenciu tvoriť páry s bezpečnými, zodpovednými jedincami, toto podporuje pozit. pracovné modely. Napr. vzťah úzkostnej ženy a vyhýbavého muža sa javí celkom stabilne, aj keď nie šťastne. Úzkostná žena potvrdí vyhýbavému mužovi názor, že nie je bezpečné pustiť si „druhých k telu“ a a naopak muž potvrdí v žene to, že druhí sú vzdialení a nepodporujúci...Spojenie medzi bezpečnosťou vzťahovej väzby a kvalitou väzby potvrdilo veľa štúdií. Na zač. randenia je spojenie medzi bezpečnosťou vzťahovej väzby a vysokou mierou dôvery, súdržnosti, spolusúznenia. Naproti tomu vyhýbavé a úzkostne – ambivalentné vzťahové väzby boli spojené s dôverou a spokojnosťou. Podľa Collins a Read/ 1990/ úzkosť žien vo vzťahu korelovala s ich predch. vzťahovými skúsenosťami, ktoré boli spojené so žiarlivosťou a nízkou úrovňou intimity. Iné štúdie poukázali na to, že vzťahy úzkostných žien a vyhýbavých mužov sú celkom stabilné dlhšiu dobu, ale relatívnej nízkej kvality.

Úloha komunikácie v udržiavaní kvality vzťahu a vzťahovej väzby

Komunikácia vo vzťahu je kľúčový element. Boli skúmané rôzne komunikačné štýly riešenia konfliktov vo vzťahu. Jedinci s bezpečnou vzťahovou väzbou častejšie používali stratégie zamerané na riešenie konfliktov a tiež robili častejšie kompromisy ako úzkostne- vyhýbaví jedinci. Integrovaní jedinci pozitívne vnímali seba a druhých. Jedinci so stabilnou/ bezpečnou/ vzťahovou väzbou dokázali orvorene vo vzťahu vyjadriť emócie smerom k svojim partnerom. Jedinci s úzkostným a vyhýbavým modusom vo vzťahu používali maladaptívnejšie stratégie riešenia konfliktov, mali slabšiu schopnosť taktizovať vo vzťahu.

Kvalita vzťahu:dyadické účinky

Ako už bolo poukázané vo výskumoch Hazana a Shavera ,kvalita vzťahu je formovaná oboma partnermi, poznanie tejto dyadickej podstaty vzťahu sa stalo námetom rôznych štúdií...Negatívne nálezy boli typické pre úzkostné ženy vo vzťahu a pre mužov, ktorí boli neistí blízkosťou. Kobak a Hazan zistili, že ženy menej bezpečných mužov boli vo vzťahu viac odmietajúce a poskytovali menej bezpečia ako iné typy žien. Senchak a Leonard popísali tri typy vzťahu párov:
Bezpečný – obaja zúčastnení pomenovali vzťahové štýly ako bezpečné
Nebezpečný – obaja partneri použili nie bezpečné a nestabilné opisy svojho vzťahu
Zmiešaný - jeden partner popísal vzťah ako bezpečný, druhý ako nestabilný
Kvalita vzťahu je jednoznačne vyššia pre tých partnerov, ktorí majú bezpečnú väzbu so svojimi partnermi. Pietromonaco a Carnelley urobili pokus, v ktorom účastníci dostali popis hypotetického partnera a mali si predstaviť vzťah s ním. Vzťah mali zaradiť do jednej z troch vyššiepopisovaných kategórií. Jedinci s bezpečnými vzťahmi vyjadrovali menej pozit. pocitov smerom k „nie bezpečným“ hypotetickým partnerom, hlavne vyhýbaví jedinci menej favorizovali vyhýbavých partnerov ako zadaných.

Freeney /1994/ v inej štúdii skúmal páry, ktoré boli spolu 10 a menej rokov. Hlavne úzkosť u žien bola spojená s nespokojnosťou u oboch partnerov, ale iba ak muži mali malú mieru spokojnosti. Úzkosť u mužov bola spojená s nespokojnosťou , bez ohľadu na ženine pohodlie. Zdá sa, že najmä závislé správanie u úzkostného muža pôsobí ničivo, najmä preto, lebo rúca jeho model „mužskej role“. Úzkostné ženy so závislým správaním pôsobia menej ničivo, okrem situácie, kedy muži bojujú s intimitou a neposkytujú dostatočný priestor a podporu. Úzkostnosť u oboch partnerov je prediktorom viacerých konfliktov vo vzťahu. Gallo a Smith zistili, že muži referovali o nízkej úrovni podpory v manželstve, ak sami boli vyhýbaví, ale ich partnerky nie. Campbell et al. referovali výsledky, ktoré poukazovali na interakciu vyhýbavosti a na mieru závislosti vo vzťahu. Spôsob, akým partneri navzájom komunikujú /verbálne, nonverbálne/ hrá dôležitú rolu vo vzťahu. Mediujúca rola komunikácie je podporená aj faktom, že jedinci s bezpečným vzťahom oveľa otvorenejšie vyjadrujú svoje emócie.

Tab. 21.4 Kľúčové aspekty kvality vzťahu spojené s vlastnosťami vzťahovej väzby

Vyhýbavosť /nepohoda pri blízkosti/	Úzkosť vo vzťahu
-nespokojnosť vo vzťahu	-nedôvera partnerov
-nedôvera partnerov	-žiarlivosť
- nízke emoc. Vyjadrovanie	-vysoká miera konfliktogénnosti
-malá miera podpory	-maladaptívne reagovanie na negat. partnerské správanie
-nízka interpersonálna zodpovednosť	- nízka interpersonálna zodpovednosť
-nízka súdržnosť v partnerstve	

Shaver et al . argumentovali , že sexualita a starostlivosť sú nezávislé systémy, ktoré sú integrované so systémom attachmentu, pričom každý z týchto systémov má rovnakú dôležitosť, systém vzťahovej väzby sa objavuje veľmi skoro, ovplyvňuje starostlivosť a sexualitu.. Význam starostlivosti v páre je podporený nálezom, že spokojnosť v manželstve je oveľa viac ovplyvnená indexom starostlivosti ako meraním zdravia a mater. zabezpečenia. Použitím 4 škálovej stupnice na meranie úrovne starostlivosti vo vzťahu, bolo hodnotené nasledovné: - proximita/blízkosť/
-senzibilita – citlivosť
-cooperation- spolupráca, zodpovednosť
-compulsive- nutkavosť
Štúdie s bezpečnou vzťahovou väzbou popisovali viac blízkosti a citlivosti ako v prípade neistých vzťahov. Úzkostní jedinci popisovali starostlivosť ako nutkavú. Pod typom zodpovednej starostlivosti bola popisovaná starostlivosť, ktorá v sebe zahŕňala všetky zložky, vyššie uvedené a menej nutkavý rys starostlivosti. Úzkostné ženy vo svojej starostlivosti sa správajú vo vzťahoch tak, že sú menej orientované na problém a majú tendenciu uniknúť Nestálosť u jedného z partnerov bola spojená s redukciou svojich potrieb a pocitov.

Vzťahová väzba a sexualita

Podľa Hazan, Zeifman a Middleton / 1994/ boli identifikované tri typy sex. štýlov a 3 hlavné typy attachmentu. Jedinci s bezpečným typom pripútania mali častejšie za sebou“ one – night“ sex , alebo mimopartnerský vzťah, častejšie začínali so sexom a mali z neho radosť. Jedinci s neistou/nie bezpečnou/ vzťahovou väzbou mali oveľa viac jednorazových sex. zážitkov a referovali o malej, resp. žiadnej radosti zo sexu , telesného kontaktu a sexualitu prežívali častejšie bez lásky. Úzkostné – ambivalentné ženy boli častejšie zahrnuté do exhibicionizmu, voyerizmu, sado – masochizmu, úzkostné- ambivalentní muži boli oveľa viac sexuálne zdržanliví. Pre obe pohlavia bola sexualitua viac o starostlivosti a podpore, ako

o čistej sexualite. V prípade vyhýbavých vzťahových vzorcov, častejšie bola prítomná „bezuzdná“ /neobmedzená/ sexualita, ktorá je spojená s pocitom pohody v krátko trvajúcich vzťahoch, v ktorých je málo blízkosti a málo záväzkov. A tiež v skupina vyhýbavých jedinov bola oveľa väčšia vôľa k náhodným sexuálnym zážitkov ako v iných skupinách. Úzkosné typy vzťahov boli spojené s vysokou mierou sexuálnej promiskuity a s vysokým počtom sexuálnych partnerov mimo primárnych vzťahov. Toto súvisí s túžbou úzkosných žien mať čo najužšiu blízkosť vo vzťahu, spolu so strachom, že kvôli nejakej chybe ich partner opustí. Pre oba typy pohlaví, ktorí sú úzkostní, je úzkosť prediktorom obtiaží v dojednávaní sex. stretnutí a tiež indikátorom neviazaného sexu. Kvôli strachu z odmietnutia sa potom takíto jedinci častejšie dostávajú k neviazanému sexu a dokážu menej vzodorvať tlaku, ktorí je na nich vyvíjaný smerom k sexualite.
Podľa viacerých poznatkov bezpečnosť bola spojená s lepším sexuálnym fungovaním a oveľa adaptívnejším typom starostlivosti.

Attachment a vzťahy v strese

Tri typy podmienok aktivujú detské pripútavacie správanie: podmienky v životnom prostredí/ niečo náhle, ostražité/, podmienky týkajúce sa starostlivosti/ nedostupnosť blízkosti/, podmienky týkajúce sa samotného dieťaťa/ napr. hlad, smäd/. Taktiež v dospelosti sú tri typy podmienok, ktoré aktivujú v dospelosti pripútavanie. Podmienky v soc. prostredí, podmienky, ktoré kazia vzťah a podmienky v jedincovi samotnom/ napr. choroba/.
Absencia partnera:
Vedci tiež skúmali vplyv odlúčenia na vzťah a partnerov. Ženy, ktoré boli úzkostné vo vzťahu prežívali oveľa väčší separačný distres ako iné ženy. Ženy s vysokou mierou vyhýbavosti boli oveľa menej podporujúce a viac odťažité, vysoko úzkostní muži mali oveľa menšiu tendenciu udržať si partnerský vzťah.
V spleti viacerých štúdií attachmentu v pároch sa javia ako kľúčové štúdie dyadického pôvodu vzťahov a potom štúdie, ktoré poukazujú na spojitosť medzi bezpečnosťou a fungovaním vzťahu. Závery z tých to štúdií majú vitálny dopad pre prax a slúžia k zlepšovaniu stability vo vzťahu. Je dôležité, aby a závery z týchto štúdií dostali do „individuálneho povedomia“./individual mind./

Konspekt vypracovala – MUDr. Bohdana Bírešová

22. Romantická vzťahová väzba v pároch rovnakého pohlavia

Same – Sex Romantic Attachment (str. orig. 482-502)

Jonathan J.Mohr

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

.....Bez výstrahy , ako keď náhle smršť začne ničiť stromy , tak láska opantáva moje vnútro.../Sapfo/

Romantický vzťahová väzba medzi osobami rovnakého pohlavia existovala vo viacerých kultúrach v dejinách ľudstva. Vedecké štúdie párov rovnakého pohlavia sa vyvíjali v priebehu posledných desaťročí od opisného výskumu k čoraz konkrétnejším nálezom, pri ktorých možno použiť teórie, ktoré boli prvotne použité na vysvetlenie vzťahovej väzby v heterosex. páre. V tejto kapitole prinášame základný prehľad použitia Bowlbyho teórie pre štúdium vzťahov rovnakého pohlavia. Hoci prvotný význam vzťahovej väzby bol vo vzťahu matka-dieťa, teóriu možno použiť ako kľúčovú na objasnenie romantickej vzťahovej väzby...Len malý počet štúdií a publikácií sa zaoberá použitím vzťahovej väzby v páre LGB/ lesbičiek, gayov a bisexuálne orient. jedincov/. Štúdie vzťahov rovnakého pohlavia môžu objasniť spôsob, akým pohlavia a vzťahová väzba fungujú v kontexte fungovania vo vzťahu./páre/. Problémy intolerancie vzťahov rovnakého pohlavia v spoločnosti môžu poskytnúť vhodnú bázu na pochopenie spôsobov zvládania chronického stresu v páre rovnakého pohlavia. Táto kapitola poukazuje na dôležitosť vzťahovej väzby /systému attachmentu/ pre LGB.

Evolúcia, sexuálna orientácia a systém attachmentu vo vzťahu rovnakého pohlavia

...Snáď jedna z najväčších výziev ku konfrontácii evolučnej teórii je homosexualita. Homosexualita je priamo šitá na kožu veľkému evolučnému krédu: prežije len najsilnejší! Ako sa dá pochopiť význam sexuality, ktorá nie je reprodukčná?../McKnight/

Vo vzťahu dieťaťa a opatrovníkov /caregiver/ , vo vzťahu partnerov v prípade intimity v priateľskom zväzku, všetky bez pochyby slúžia k zvýšeniu úspechu pri reprodukcii. Asi najľahšie je porozumieť vzťahu dieťaťa , väzbe dieťa- rodič /caregiver/.

Systém vzťahovej väzby sa predilekčne aktivuje v situáciách, kedy je ohrozená bezpečnosť dieťaťa, napr. pri strate blízkosti rodiča , v prítomnosti cudzích a neznámych ôsob, v cudzom prostredí. Bowlby dokázal tento fenomén na ľuďoch, ako aj primátoch a iných typoch zvierat/ napr. jahňatá, ai../.Rodičia, ktorí majú sklon udržať si blízkosť vo vzťahu k dieťaťu a okamžite reagujú na pripútavacie správanie u detí, majú sklon vychovávať deti, ktoré ľahšie prežijú v dospelosti, bez ohľadu na gény. Čím dlhšie žijeme, tým máme väčšie šance priviesť na svet a vychovať deti, ktoré vstúpia do „stabilnej dospalosti“. Čím dlhšie žijeme, tým máme väčšie šance pomôcť našim príbuzným znášať ich genetickú výbavu...West a Sheldon-Keller

/1941/ argumentovali tým, že funkcia vzťahovej väzby, poskytujúc stabilitu, bezpečnosť, zostáva nemenná počas celého života, ale na to aby túto funkciu plnila, musí dozrieť počas vývoja.. Z perspektívy vzťahovej väzby je zrejmé, ž e systém attachmentu poskytuje dospelým podporu, ochranu, opateru počas doby, kedy to najviac potrebujú. Stabilná romantická vzťahová väzba je potom základom prežitia do staroby a je zárukou potešenia z reprodukcie, ktorú poskytuje. Fralley et al. sa domnievajú, že vzťahová väzba v páre sa oveľa viac vyvíja a odvíja od rodičovského vzťahu ako vice versa. Autori sa domnievjú, že vysoká miera kontaktov a blízkosti v rámci druhu a vysoká miera poskytovania starostlivosti zodpovedá za stimuláciu tvorby párov vo vzťahu počas biobehaviorálneho vývinu. V skratke tvorba párovej vzťahovej väzby je spätá s poskytovaním starostlivosti a bezpečia vo vzťahu rodič- dieťa. Homosexualita a homoerotický obdiv bol orieškom pre evolučných vedcov. Ako napísal jeden zo spisovateľov:... *Boli tu od staroveku a sú obrovskou menšinou v spoločnosti Prečo teda nevyhynuli ako mene jvhodný reprodukčný druh ľudstva?...*
Na zač. 19. st. v lekárskej literatúre boli prvýkrát publikované nálezy použitia evolučnej teórie vo vzťahu párov rovnakého pohlavia.
V tom čase sa veľká väčšina duševných ochorení vysvetľovala slabosťou nerv. systému. Jedinci boli popísaní ako zvýšené vulnerabilní na duševné ochorenia. Táto teória sa volá „teória degenerácie“. Taktiež na homosexualitu bolo nazerané ako na formu degenerácie, zvrátenosť mysle a tela, ktorá bola spojená s duševným ochorením, alebo kongenit. defektom. Často sa negaívne spája s masturbáciou, niektorí lekári ale popisovali, už v tých časoch, čistú a nefalšovanú lásku vo vzťahu osôb rovnakého pohlavia.
...Sexuálne perverzie sú častejšie na neurotickej báze mužov a žien, ktorí sa vystavujú masturbácii. Ženy, ktoré masturbujú, sa zvyčajne stávajú príliš prudérne a neznášajú opačné pohlavie. A častejšie sú vo vytržení z iných žien, ktorým sa venujú.../Kiernan, 1888, citované v Gibson 1997/
Nazeraním na lásku k rovnakému pohlaviu ako na formu deviantnej/ zvrhlej/ sexuality, lekári považovali tento druh lásky za vyjadrenie primitívnych sexuálnych inštinktov. Bowlbyho názory sa diametrálne odlišovali od teoretikov jeho generácie. Títo považovali homosexualitu za poškynutie do primitívneho a necivilizovaného inštinktívneho správania. Bowlby vnímal homosexualitu ako prvok nefunkčného systému správania. Čo je to, čo robí systém správania vo vzťahoch párach rovnakého pohlavia neúčinný? Je to z dôvodov, pre ktoré sexuálny systém v týchto párach nemôže plniť svoju prirodzenú reprodukčnú úlohu.
Bowlby hovorí, že...“homosexualita je ako zbraň protivzdušnej ochrany, ktorá síce funguje perfektne, ale ničí priateľské lietadlá nakiesto nepriateľkých...“ A z toho je vyvodené to, že sexualita v prípade homosex. Párov neslúži svojej podstate. Bowlby nevenoval svoje práce špeciálne homosexuálnym zväzkom, skôr argementoval tým, že v týchto zväzkoch platia rovnaké pravidlá ako v heterosex. zväzkoch. Bowlby hovoril o to, že systém attachmentu je činný od „kolísky po hrob..“ a nikdy sa nevzťahoval len na heterosex. zväzky. Mary Ainsworth sa taktiež zmienila o tom, že homosexuálne zväzky fungujú na rovnakom princípe ako heterosexuálne zväzky. Evoluční teoretici vyslovili hypotézu, že homosexualita a bisexualita je podmienená geneticky. Hoci bolo odvodených veľa špecifických teórií, mnohé z nich stroskotali na to, že „ gény pre hemosexualitu“ poskytujú výhody pre reprodukciu mužom, aj ženám, ktoré žijú v heterosex. zväzkoch. Hutchinson bol jeden z prvých, ktorí poskytli hodnoverné dôkazy o tomto, pričom jeho teórie vychádzajú z podobných princípov ako kosáčiková anémia v Afrike, kde mutácie buniek zvyšujú šance na prežitie v prípade malárie, taktiež aj v prípade homosexuality „gay genes“ zvyšujú šance na prežitie, evolučný úspech. Teoretici sa domnievajú, že tieto gény sú zodpovedné za :1. zvýšené libido u mužov, zvýšené libido u žien taktiež za niektoré špecif. rysy ako napr. šarm, empatiu a inteligenciu u žien. Iné štúdie považovali homosexualitu za poruchu spôsobenú mutáciou X chromozómu. Štúdie porovnávajúce primáty poukázali na to, že sex. interakcie

medzi členmi rovnakého pohlavia sú rovnako trvalé ako vo zväzkoch opačných pohlaví. To, v čom sa všetky štúdie zhodujú, je to, že existuje romantická vzťahová väzba vo vzťahoch rovnakého pohlavia. Systém attachmentu dáva LGB /lesbians, gays, bisexuals/ možnosť byť v bezpečí a tešiť sa z pohody v intímnych zväzkoch a zvyšuje šance na prežitie do vysokého veku. Romantická vzťahová väzba taktiež zvyšuje schopnosť jedincov vo zväzkoch rovn. pohlavia podpory pre deti, tak ako je to aj v prípade heterosex. zväzkov. Diskusia ohľadom homosex. zväzkov z evolučnej perspektívy sa vinie v dvoch líniách: jednak sexuálna príťažlivosť k osobe rovnak. pohlavia, potom väzby v páre rovn. pohlavia. Hlavná evolučná funkcia sexuálneho systému sa zdá nasledovná: maximálne zvýšiť pocit pohody orientujúc jedincov smerom k potenciálnym reprodukčným druhom. Sexuálny systém bol vyvinutý, aby zvýšil pohlavnú špecifickosť a príťažlivosť. Systém sexuálneho attachmentu bol vyvinutý, aby zvýšil dlhotrvajúce vzťahy, ktoré slúžia ako ochranná funkcia pri výchove detí. Táto ochranná funkcia nie je viazaná na pohlavie.
Diamond popísal vo viacerých štúdiách, že romantická vzťahová väzba je bežne viac podobná vzťahu rodič- dieťa ako sexuálnemu systému. Sú tu paralely medzi emočnými, biologickými, ako aj procesmi správania medzi romantickým attachmentom a vzťahom rodič- dieťa. Z takejto perspektívy potom možno odviť, že romatická vzťahová väzba by nemala byť obmedzená len na páry rozdielnych pohlaví. Diamond sa ďalej zmienil o tom, že systém aj v dejinách boli viaceré prípady párov rovnakého pohlavia. Taktiež poukázal na to, že v „nonsexuálne“ vzťahy osôb rovnakého pohlavia fungujú podobne ako tie, ktoré zahŕňajú sex. zložku. Niektoré z týcho non- sexuálnych vzťahoch dokonca začínajú s rovnakými pocitmi zaľúbenosti , ktoré sa zjavujú na zač. tradičných romantických vzťahov. Toto poukazuje na nezávislosť systému attachmentu a sex. systému. V longitudinálnej štúdii Diamond oslovil ženy, ktoré boli považované za lesbičky, alebo bisexuálne alebo mali v tomto nejasno na zač. tejto štúdie. Niektoré z nich popisovali to, že mali jedinú skúsenosť s osobami rovn. pohlavia vo vzťahoch, , ktoré boli emočne intenzívne priateľské. Rokov po tejto po tejto štúdii, niekoľko z týchto žien nadobudlo heterosex. identitu . Niektoré z účastníčok, ktoré sa vyhlasovali za lesbičky, odpovedali, že sú vo zväzku s mužom, ale stále ich priťahujú sex. ženy. Tieto príklady ilustrujú, že dôležitosť jednak intímnych priateľstiev a sexuálnej príťažlivosti na vývine romantického vzťahu osôb rovnakého pohlavia. Charles Darwin veľmi tajomne poznamenal: „ Vôbec nám nie je známa konečná príčina sexuality. Celé je to skryté v temnotách..“ Aj keď je to celé tajomné, páry rovnakého pohlavia fungujú na rovnakých princípoch ako heterosexuálne páry. Viaceré štúdie sa zaoberali rozdielmi vo zväzkoch heterosexuálnych párov a párov rovnakého pohlavia. V každej zo štúdií bolo zistené, že nie sú žiadne rozdiely pri porovnávaní oboch skupín. Viaceré štúdie potvrdili, že ľudia majú tendenciu nadväzovať vzťahy s partnermi, ktorí podporujú ich vzorce správania vo vzťahu. Napríklad jedinci s vyhýbavo – úzkostným modusom vzťahového správania majú tendenciu uzatvárať vzťahy s vyhýbavými partnermi, vďaka ktorým môžu byť vo vzťahu dištancovaní. V štúdii Freeneyho tiež boli popísaní jedinci s vysokou mierou úzkosti vo vzťahu, ktorí mali tendenciu vyhľadávať partnerov, ktorí mali vyššiu- než bežnú mieru úzkosti a mali pocit nepohody z blízkosti. Partneri, ktorí mali výraznejší pocit úzkosti z blízkosti a tesnosti vo vzťahu si zvyčajne hľadali partnerov, ktorí mali vysokú zmieru úzkosti vo vzťahoch. V prípade heterosexuálnych párov existujú hojné dôkazy, že partnerova vzťahová väzba formuje skúsenosti jedincov vo vzťahu. Mohr a Fassinger nedávno uverejnili dynamiku , ktorá platí aj pre páry rovnakého pohlavia. Oboje- jednak úzkosť vlastná i partnerova boli negatívne späté s indikátormi kvality vo vzťahu / spokojnosť, oddanosť, bežná intímna debata../ a pozitívne späté s indikátormi, vyjadrujúcimi ťažkosti vo vzťahu /negatívne spôsoby komunikácie/. Podobne to bolo v prípade vlastnej vyhýbavosti, ale nie už v prípade partnerovej vyhýbavosti. Napriek pohlavným rozdielom , ktoré podmieňujä rôznu úroveň úzkosti, nálezy z týchto štúdií poukazujú na to, že je spojitosť medzi attachmentom

a fungovaním vzťahu, ktorá je podobná u mužov i žien. Hlavný rozdiel v rámci pohlaví bol v rozdieloch medzi typom vlastného a partnerovho typu pripútania. Pre ženy, negatívna efekt vlastnej vzťahoveh väzby je podmienený tým, do akej miery bol „nie- bezpečný“ typ attachmentu u partnera. Inak povedaná, dynamika ženskej vzťahovej väzby je dyadická, ich typ attchamentu závisí od partnerovho typu pripútania. Z ďalších štúdií je zrejmé, že sex mimo vzťahu je používaný ako vyhrážka k pripútaniu viac u heterosexuálnych párov a viac v prípade párov ženského pohlavia ako homosexuálnych mužov. Ak je to pravda, potom monogmia by mala aktivovať systém attachmentu viac u heterosex. párov a viac v prípade ženských párov rovnakého pohlavia. Taktiež sexuálna žiarlivosť potom slúži evolučne k tomu, aby zvýšila istotu otcovstva, ale menej plní túto funkciu v tých vzťahoch, kde otcovstvo a istota otcovstva nie je kľúčovým a sporným bodom. / mužské homosexuálne páry/. V sumáre možno povedať, že páry rovnakého pohlavia, kde jedinci sú schopní unášať blízkosť a veria v schopnosti svojich partnerov, majú tendenciu byť spokojnejší v týchto vzťahoch a sú schopní vnášať do komunikácie viac pozitívnych komunikačných modov.

Aj keď sme povedali, že spôsoby pripútania hrajú rolu v trajektórii romantickej vzťahovej väzby u párov rovn. pohlavia, viaceré štúdie sú potrebné, aby to definitívne potvrdili. Bowlby popísal starostlivosť o dieťa a attachment ako dve komplementárne behaviorálne systémy, ktoré pracujú vzájomne a prinášajú jedincom bezpečie a autonómiu počas celého života. Podľa neho včasné skúsenosti ohľadom opatrovania a starostlivosti formujú nielen pracovné modely attachmentu, ale aj interné reprezentácie /caregiving/. Takéto prepojenie bolo nájdené v prípade vzťahu rodič- dieťa a častejšie v prípade romantickej vzťahovej heterosex. väzby. Niektoré štúdie sa zaoberali opatrovaním a starostlivosťou v prípade mužských homosexuálnych párov, kde jeden z partnerov mal HIV, úloha emočného súznenia bola kľúčová na pozit. vzťahové skúsenosti.

Strach, bezpečie a vzťahy rovnakého pohlavia

.....rozprával o tom, že to, čo sa so mnou deje, je Božia odplata za to, že som divný a môj odchod by zachránil deti, stále nemám neobmedzenú slobodu, žijem v neustálom strachu, že sa to stane znova.../Sarris, 1992/

Pre páry rovnakého pohlavia sa vo svete veľa zmenilo. Politicky, sociálne, ale inštitucionálna a personálna intolerancia zostáva stále na tej istej úrovni. Jednak externé prejavy predpojatosti voči LGB / násilie, odmietanie, ai../ spolu s internalizovanými prejavmi/internalizovaná homonegativita, diskriminačné očakávania/ môžu participovať na nespokojnosti a narastaní konfliktov v pároch rovnakého pohlavia. Porozumieť kontextu života LGB je predpokladom , aby mohol byť objasnený spôsob, akým attachment ovplyvňuje fungovanie v pároch rovnakého pohlavia. Proces vývoja v lesbičku, homosexuálneho muža, alebo bisexuálneho jedinca zahŕňa v sebe často zmätok, úzkosť a vnútorné konflikty. Skúsenosti mnohých adolescentov sú také, že práve tieto aspekty zostávajú skryté pri formovaní vzťahov rovnakého pohlavia. Tí, ktorí otvorene prezentujú svoju sexuálnu orientáciu riskujú odmietnutie, výsmech a opovrhovanie. Nedávne dáta z vysokých škôl poukázali na fakt, že študenti, ktorí patrili do LGB katergórie mali oveľa viac skúseností so šikanovaním, sexuálnym harašmentom, núteným sexom, násilím počas randenia, dokonca s ublížením a použitím zbrane. Tieto štúdie opukázali na to, že takíto jedinci častejšie opúšťajú školy kvôli pocitu nebezpečia a taktiež majú ťažkosti v psychosoc. fungovaní. V niektorých častiach sveta je homosexualita trestaná zákonom, dokonca až smrťou. LGB sa musia naučiť počas života identifikovať potenciálne zdroje ohrozenia, zvládať strach a hnev spojený s anti-LGB stigmou a hostilitou v spoločnosti. Tento proces je dôležitým prvkom systému strachu.

Bowlby dosť rozsiahlo písal o predispozícii človeka reagovať „samoochranou“ v prostredí, v ktorom je hrozba strachu a nebezpečia/ tma, zvuky, osamelosť/. Podľa Bowlbyho sú reakcia strachu aktivované jednak stimulmi ohrozenia a taktiež dostupnoťou vzťahových figúr. Bowlby popísal tri typy behaviorálnych reakcií v prípade ohrozenia a strachu. /imobilita – zmrznutie, zväčšenie vzdialenosti od objektu strachu /únik/, zvýšenie blízkosti k vzťahovej figúre / hľadanie/ . Tí jedinci, ktorí používajú tieto tri prvky v správaní ako bezpečnú základňu pre exploráciu, sú menej náchylní podľahnúť strachu ako iní jedinci. Ak vývoj LGB jedincov považujeme za exploračný proces, potom nestabilnosť/ insecurity- nebezpečnosť/ vzťahovej väzby môže zvýšiť náchylnosť k strachu, takáto náchylnosť je potom spojená s negatívnou identitou a problémami v sex. orientácii. Attachment insecurity potom je spojená s väčším strachom a úzkosťou smerom k takému správaniu, ktoré je považované za kľúčové v akceptácii a otvorenosti smerom k sex. orientácii Odpovede na tento strach spočívajú v úteku pred niektorými úlohami vývoja LGB jedincov a tiež v „zamrazení“/zmrznutí/ procesu formovania identity niekoho druhého. Štúdie Mohra a Fassingera sa zaoberali spomienkami dospelých LGB jedincov na včasné detstvo/ typ opatrovania, starostlivosti/ a stupňom rodičovského odmietnutia niečej sexuálnej orientácie.
Rodičia s anti- LGB postojmi môžu odmietať vlastné deti, bez ohľadu na to, akú adekvátnu a dobrú rodičovskú starostlivosť poskytujú. V práci je zmienka o tom, že rodičovská podpora pre LGB deti je ovplyvnená aktuálnou bezpečnosťou romantickej vzťahovej väzby / u týchto LGB jedincov/ a dokonca aj spomienky na starostlivosť rodičov sú pod kontrolou tejto vzťahovej skúsenosti. Herchberger a D´Augelli poskyli jednoznačne stanovisko, že rodičovská podporu, ktorú dieťa dostáva môže slúžiť ako nárazník pre účinkami odmietania a čiastočne aj ako nárazník pred násilnými činmi. Romantické vzťahy a väzby v páre nie sú imúnne voči postojom oboch z partnerov v páre. Napr. ak jeden, alebo dokonca obaja majú v sebe internalizované spoločenské anti- LGB postoje a zmýšľanie, takíto jedinci v pároch rovn. pohlavia potom túžia po romantickej vzťahpvej väzbe, ale toto ide proti ich vlastnému presvedčeniu. Preto tí, ktorí na jednej strane túžia po osobe rovnakého pohlavia, simultánne s týmto sa potrebujú vzdialiť k partnerovi, ktorého pohlavie je pre daného jedinca vnútorne prijateľné. Z viacerých štúdií nepriamo rezultuje, že internalizovaná homonegativita je rizikový faktor pre vznik ťažkostí v pároch rovnakého pohlavia. Interpretácia tejto spojitosti je tá, že internalizovaná homonegativita môže narúšať formovanie väzieb rovnakého pohlavia. Toto nebolo priamo testované štúdiami, ale nepriamo na vzorke študentov VŠ, kde na základe interanizovanej homonegativity bola nižšia tendencia k randeniu u osôb rovnakého pohlavia a tiež poklesla tendencia k blízkosti u jedincov rovn. pohlavia. Aktuálne stresory/ napr. hrozba násilia proti LGB/ slúžia k aktivácii behaviorálneho systému attachmentu. Tento má za úloho ochrániť jedincov pred hrozbou blížiaceho sa nebezpečenstva. Rozdiely v reprezentáciách attachmentu podmieňujú rozdielne reakcia na nebezpečenstvo. Napr. vyhýbavé obete anti- LGB násilia jednak výrazne minimalizujú dopad takejto udalosti na nich a tiež potrebu podpory. Naopak ambivalentné obete sa zaoberajú svojím stavom, obviňujú seba samých a majú intenzívnu potrebu upokojenia od vzťahových figúr. Bezpečné obete / s bezpečnou vzťahovou väzbou/ hľadajú priamu podporu vo svojich ťažkostiach / napr. používajú svojich partnerov ako bezpečnú základňu/ a prejavuje sa u nicj menej sympt. ako u ostatných typov obetí.
Tieto rôzne vzťahovo- závislé strtégie prežitia ovplyvňujú fingovanie vo vzťahu, alebo môžu sa na tomto fungovaní podieľať nepriamo, podľa miery udržiavania symptomatológie podmienenej traumatickou udalosťou. Napr. nárast vyhýbavého správania po udalosti anti – LGB môže ovplyvňovať kvalitu vzťahu priamo narastaním vyhýbavosti v intimite a súznenía nepriamo cez udržiavanie depresívneho naladenia, ktoré potom ovplyvňuje fungovanie páru. Jedinci v páre rovnakého pohlavia s môžu taktiež domnievať, že takéto zväzky sú menej legitímne ako iné zväzky, kvôli strate spoločenského, legálneho a rodinného uznania. Pre

LGB jedincov s vysokou mierou anxiety vo vzťahu , tieto ich názory a viery, že je to tak, výraznou mierou ovplyvňujú zmysel pre bezpečie a vedú k chronickej aktiváii systému attachment. správania. Jedinci s vyhýbavým modusom v správaní môžu, na základe takýchto názorov/ introjektov/ , ešte viac- ako- zvyčajne zvyšovať dištanc od vzťahových figúr. Brown sa zamýšľal nad tým, že jedinci v takýchto pároch , ktorí majú internalizované tieto typy sociálnych odkazov, sú vulnerabilnejší na žiarlivosť/ pokušenie/ vo vzťahu k svojim partnerom, pretože ich vnímajú menej stabilne ako je to u heterosex. partnerov. Výskum heterosex. partnerov poukázal na to, že vyhýbaví partneri majú tendenciu demonštrovať malú mieru emočnej podpory a zodpovednosti v porovnaní s druhými, najmä ak ich partneri sú vnímaní ako požadovační a frustrujúci. Takto to funguje nielen v stresových situáciách, ale aj v čase menšinového stresu, ktorý je špecifický párom rovnkého pohlavia/ násilie, anti- LGB odmietanie, diskriminácia/ . Jedinci, ktorí majú vysokú mieru interanalizovanej homonegativity, majú menšiu tendenciu ponúkať citlivosť a láskyplné opatrovanie svojim partnerom, pretože majú zmiešané pocity ohľadom partnerov rovnakého pohlavia.

Brown pozoroval,že všetky páry rovnakého pohlavia musia čeliť spoločenskej heterosexualizácii, internalizovanej homonegativite a nestabilite romantickej vzťahovej väzby, dokonca páry, ktoré majú zase sebou dlhé a šťastné trvanie. Legislatívne uznanie pre páry rovnakého pohlavia bolo zavedené vo viacerých krajinách, počnúc Dánskom, nedávno tiež aj vo Švajčiarsku. V čase, keď píšem tieto riadky, viaceré štáty v USA poskytujú párom rovnakého pohlavia všetky, alebo aspoň väčšinu práv spojených s uzatváraním manželstva.

Strata v pároch rovnakého pohlavia

Pred niekoľkými týždňami som čistil garáž a našiel som jedno z jeho starých tričiek, pohodené v kúte. Stále ním bolo cítiť- tou ľahkou pomarančovou vôňou. A tiež som našiel starú plážovú loptu, ale nemohol som ju vypustiť, bol v nej jeho dych..../McCreary,1991/

Posledná časť Bowlbyho trilógie *„Attachment a Strata“* pod názvom *„Strata: Smútok a depresia“*je venovaná problematike straty a smútenia. Bowlby sa zameral na vysvetlenie procesu smútenia z etologickej perspektívy a na vysvetlenie afektívnych, kognitívnych a behaviorálnych zmien, ktoré sprevádzajú proces straty. Stratu vnímal ako časť širšieho kontextu separácie od dôležitej vzťahovej figúry. Z ohľadom na perspektívu attachmentu dôsledkom prolongovanej separácie u detí je znecitlivenie, protest, zúfalstvo a reorganizácia. Toto je dôsledok existencie vrodeného behaviorálneho systému, ktorý má zaručiť čo najväčšiu blízkosť k opatrovníkom / caregivers/. Jedinci, ktorí stratili romantického partnera buď kvôli úmrtiu, alebo rozpadom vzťahu, zažívajú dlhé obdobie túžby po stratenom partnerovi, ktoré charakterizuje vysoká miera úzkosti a depresie a taktiež aj ťažkosti prispôsobiť sa bežnej dennej rutine. V jednej štúdii sa píše, že po rozpade romantickej vzťahovej väzby muži a ženy v pároch rovnakého pohlavia sa nelíšia od heterosex. párov so zreteľom na separáciu a mieru separačného distresu. Kurdek tiež podotkol, že miera predrozchodovej úrovne neuroticizmu / ktorý koreluje s attachmentovou úzkosťou/, je prediktorom porozchodovej úrovne separačného distresu. V roku 1991 Kurdek predvídal, že jedinci, ktorí mali menej problém v porozchodovom období, referovali o malej miere psychologického distresu. Z tohto rezultuje istá vyhýbavosť a síce tá, že vyhýbaví LGB jedinci mali tendenciu popisovať menšie problémy v prispôsobovaní v pororzchodovom období. Simspon zistil, že vyhýbaví muži mali nízke hladiny emoč. distresu 6 mesiacov po skončení romantického vzťahu. Epidémia AID postavila viacerých homosexuálnych mužov pred tvár smrti . Štúdia podľa Folkman, Chesney et al. sa zamerala na partnerov tých mužov, ktorí zomreli na AIDS, študovala prediktory pred úmrtím a ich vplyv na depresiu po úmrtí

partnera. Títo muži boli vyhodnocovaní dvakrát do mesiaca počas 10 mesiacov, štúdia začala tri mesiace po smrti partnera. Miera a prítomnosť depresie bola porovnateľná s výsledkami heterosex. párov. Muži, u ktorých starostlivosť prispievala pozitívne k romantickej vzťahovej väzbe, sa rýchlejšie dostali z depresie ako ostatní jedinci. Jedinci, ktorí boli považovaní za kompulzívnych opatrovníkov, alebo za ambivalentných opatrovníkov, boli vystavení chronickému smúteniu. Bolger et al. zistili, že jedinci s vysokou mierou neuroticizmu boli , oproti ostatným , vystavení väčšiemu množstvu konfliktov počas dňa a reagovali naň smútkom, alebo hnevom. Jeden dôležitý poznatok zo štúdie Folkmana a kolegov je ten, že jedinci, ktorí mali vysokú hladinu/ mieru/ depresie pred stratou , sa rýchlejšie dostávali z depresie po strate. Depresívna nálada je odpoveďou na to, ako sa jedinci začínajú dostávať do začiatočnej fázy uvoľňovania pút od partnera v procese hroziacej smrti. Na proces možno nahliadať ako na včasnú fázu toho, čo Bowlby nazval štádiom reorganizácie, v skutočnosti sa táto fáza v úvode volá „odlúčenie“ / detachment/. Začiatok odlúčenia od partnera pred jeho smťou môže uľahčiť proces reorganizácie života a pracovných modelov partnera po smrti. Iný poznatok zo štúdie Folkmana je , že partneri, ktorí prišli o HIV + partnerov nedosiahli pokles depresie po 7 mesiacoch po strate partnera.
Shelby zistil, že proces smútenia je často komplexný a zdĺhavý pre partnera HIV+ jedinca, že prezentuje často kontinuálne idealizáciu zomierajúceho partnera a identifikuje sa s jeho smťou a ochorením, ktoré môžu voesť k nárastu izolácie a depresívnej nálady. Strata hrá tiež dôležitú úlohu vo vývoji LGB identity. Crespi napísal veľa o význame smútenia vo vývine lesbickej identity. V spoločnosti, ktorá favorizuje heterosexualitu, LGB jedinci musia čeliť strate statusu, úcty, fyzického bezpečia a vzťahov v rámci rodiny a priateľov. Strata podpory napr. od rodičov môže byť zodpovedná za ťažkosti vo fungovaní v romantických vzťahoch.

Konspekt vypracovala – Alžbeta Malejčíková

23. Vzťahová väzba u dospelých a regulácia afektov

Adult Attachment and Affect Regulation. (str. orig. 503-531)

Mikulinec Mario
Shaver Philip,R.

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Z názvu druhého a tretieho zväzku Bowlbyho trilógie o pripútavaní – *Separácia: Strach a hnev a strata: smútok a depresia* je zrejmé, že emócie patrili k jeho ústrednému záujmu. Zaujímal sa o príčiny a dôsledky emočného súvisu so vzťahovou väzbou a jeho prejavmi, s objektmi pripútania (napr. láska, neha, radosť), separáciou od nej (napr. úzkosť, hnev) a trvalou stratou objektu (smútok, zúfalstvo). Teória vzťahovej väzby je pokus o vysvetlenie ako bezpečné pripútavania rozvíjať, ako pomáha ľuďom prežiť dočasné stavy bolesti, problémov, pochybností a úzkosti a neskôr ako im pomáha obnoviť nádej, optimizmus, a emočnú vyrovnanosť. To tiež vysvetľuje, aké variabilné formy neistého pripútania rozvíjajú a zasahujú do regulácie emócií, sociálneho prispôsobenia a duševného zdravia- tak ako je to popísané v mnohých kapitolách tohto zväzku.

Špeciálne v rannom detstve, ale aj neskôr v živote („ od kolísky do hrobu“ Bowlbyho slová , 1979, str. 129) ľudská bytosť potrebuje objekt pripútania (napr. rodičov, manželov/ partnerov, učiteľov, terapeutov) ako pomoc pri regulácií emócií. Pri poskytnutí bezpečia matkou dieťaťu, ktoré má strach, alebo kedy upokojujúco drží ustrašené dieťa v rukách v pre dieťa znepokojujúcej situácii, skôr odoznieva nadmerné autonómne vzrušenie (napr. Field, 2002, Hertenstein, 2002). Keď milujúci manžel drží manželkinu ruku v bolestivej, alebo zúzkostňujúcej medicínskej situácii, nálezy neurozobrazení mozgu manželky odhalia návrat do kľudnejšieho stavu (Coan, Schaefer, &Davidson, 2006). (Zaujímavé je, že ruka menej milujúcich manželov nemá taký priaznivý účinok; pozri Coan, kapitola 11,tento zväzok).

V tejto kapitole sme zhrnuli náš model systému pripútavania, jeho aktivácie a dynamiky v dospelosti – model je zložený na tom, čo nazývame „adult attachment theory“ a jeho výskum bol inšpirovaný (pozri recenzia Mikulincer&Shaver, 2003, 2007). Cieľom tejto kapitoly je používať pojmy a poznatky z recenzii o pripútavaní, ktoré boli pôvodne zamerané predovšetkým na vzťah matka- dieťa a na orientáciu dieťaťa v pripútavaní (ako je tiež vysvetlené v mnohých ďalších kapitolách tohto zväzku), na osvetlenie a pochopenie úlohy dospelých a ich upevňovania vzťahov a mentálnej reprezentácie skúseností s attachment v emočnej regulácii u dospelých. K dosiahnutiu nášho cieľa, sme konzultovali predovšetkým rozsiahly počet výsledkov výskumov uvádzaných v literatúre, ktoré boli vytvorené osobnosťami a sociálnymi psychológmi , ktorí používajú vlastné report opatrenia personálnej hierarchie objektov pripútavania a „attachment style“ v kombinácii s rôznymi inými opatreniami a experimentálnym výskumom paradigiem (Shaver &Mikulincer, 2002 a, 2002b) za účelom odhalenia a osvetlenia dynamiky pripútavacieho správania v dospelosti. Výskum personálnych a sociálnych psychológov a procesy vzťahujúce sa na pripútavanie sú

preskúmané v kapitole 21 – J. Feeney a v kapitole 39 Moninom. Tu sa zameriavame na individuálnu psychológiu pripútavacieho správania súvisiacu s duševnými procesmi v dospelosti, čo považujeme za spoločný výsledok z predchádzajúcich skúseností o vzťahovej väzbe a súčasných kognitívnych a sociálnych kontextov, vrátane súvislostí, ktoré sú systematicky overované v laboratórnych podmienkach. (Tu je pravdepodobné, že v týchto procesoch zohrávajú značnú rolu gény, pozri napr. Crawford a kol. , 2007.)

Koncept štýlu vzťahovej väzby u dospelých ako vyplynul z výskumu Hazana a Shavera (1987, 1990, 1994), ktorí uplatnili teóriu vzťahovej väzby pri štúdiu romantických a manželských vzťahov dospievajúcich a dospelých. Vo svojich ranných štúdiách, títo autori vytvorili 3 jednoduché kategórie druhov priputávacieho správania založené na koncepcii Ainsworthovej (Ainsworth, Blehar, Waters a Wall, 1978) opisy troch hlavných šablón vzťahovej väzby u detí. V úvodnom článku z r. 1991 Bartolomej a a Horowitz argumentovali pre rozdelenie do 4 štýlov vzťahovej väzby, ktoré sú založené na 2 dimenziách navrhovaných Bowlbym (1969/ 1982) o analýze vnútorných pracovných modelov self a okolia. (Bartholomew a Horowitz rozdelil každú z týchto dimenzií, model self a model ostatných, do dvoch oblastí : pozitívne a negatívne) . Bartholomew a Horowitz a ich merania a teórie (viď Bartholomew a Horowitz, 1991, Griffin a Bartholomew, 1994) boli inšpirované množstvom iných meraní a štúdií, ktoré v roku 1998 viedol Brennan, Clark a Shaver (1998) ako faktorové analýzy všetkých do tej doby popisovaných správ. Na základe týchto analýz a vlastných zistení (1991), Bartholomew a Horowitz vytvorili dve 18 položkové samoposudzovacie škály (the Experiences in Close Relationships – ECR scale) na meranie pripútavania – úzkosti a vyhýbaniu. Tieto dve dimenzie sú podobné tomu, ako definovala Ainsworth kategórie pripútavacieho správania v detstve (viď Ainsworth et. Al., 1978, obrázok10, strana 102). ECR škála umožňuje výskumným pracovníkom rozdeliť adolescentných a dospelých účastníkov výskumu do dvoch dimenzionálnych priestorov pripútavacieho správania uvedených na obrázku 23.1.

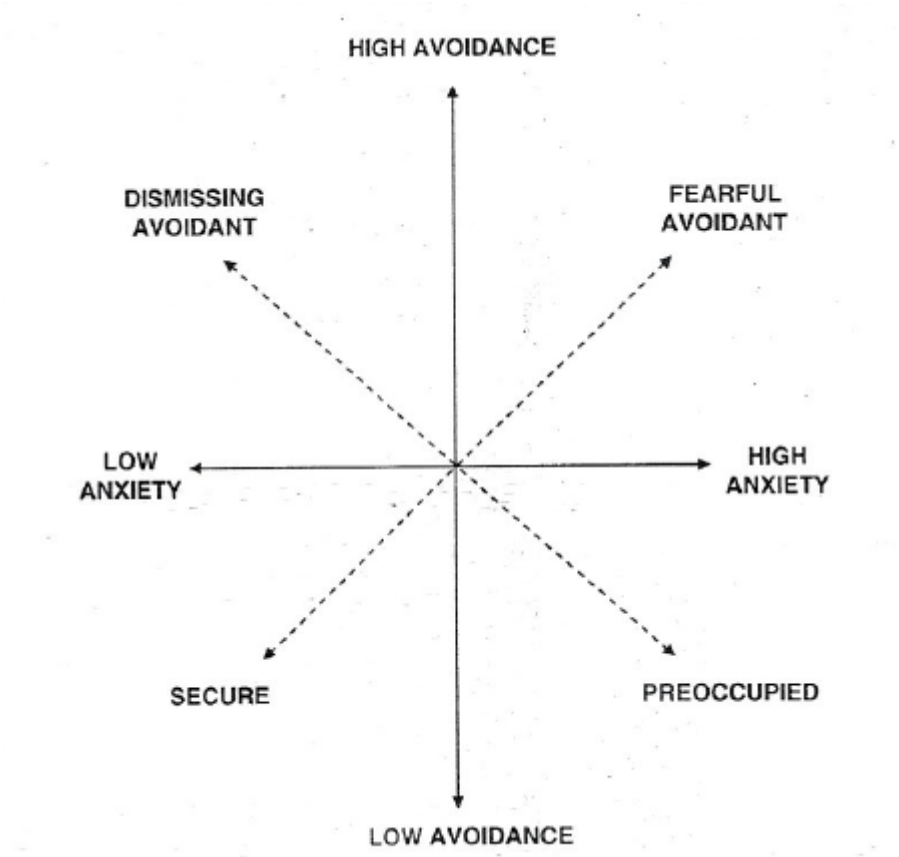

obrázok 23.1. Diagram dvoj dimenzionálneho priestoru definujúci pripútavaciu úzkosť a vyhýbanie, znázorňujúce kvadranty pomenované podľa návrhu autora (Bartholomew, 1990). Prevzaté z Mikulincer a Shaver (2007, str. 89).

Stovky štúdií (preskúmané Mikulincer a Shaver, 2007) teraz využíva tento prístup pri štúdiu fenoménov pripútavania u dospelých , vrátane otázok týkajúcich sa regulácie emócií.

Začneme náš prehľad relevantných štúdií s popisom nášho modelu pripútavacieho systému aktivácie a fungovania v dospelosti. Ďalej sa zameriame na regulačnú funkciu pripútavacieho systému aktivácie, posúdime štúdie, ktoré skúmali „prenoscious“ aktiváciu s pripútavaním súvisiacich duševných reprezentácií v stavoch ohrozenia, rovnako ako využitie vyhľadávania pomoci ako stratégie emočnej regulácie. Potom uvedieme recenzie štúdií zoberajúcich sa účinkami bezpečnosti vzťahovej väzby na reguláciu emócií a duševného zdravia, ako aj psychologické mechanizmy, ktoré udržiavajú tento efekt. Berieme tiež do úvahy rozdiel medzi úzkostnými/hyperaktivovanými (hyperactivating) a vyhýbavými/ deaktivovanými (deactivating) stratégiami , keď nemáme istotu, že poskytnuté údaje, ktoré sú k dispozícii, sú odpovedajúce. Zhrnieme tiež dôkazy a súvisiace dôsledky týchto stratégií pre reguláciu emócií a duševného zdravia. Nakoniec sme stručne načrtli, čo je ešte potrebné vykonať, ak chceme dosiahnúť čo najviac bohaté pochopenie vplyvov pripútavania a ich vzorcov na emočné regulácie v dospelosti.

Model aktivácie a fungovania systému pripútania v dospelosti

Na základe hodnotenia štúdií pripútavania u dospelých, sme (Mikulincer a Shaver, 2003) navrhli troj-fázový model pripútavacieho systému aktivácie a dynamiky, ktorý je zobrazený na obrázku 23.2. Tento model sa skladá z troch hlavných komponentov, alebo modulov. Prvý spočíva v monitorovaní a hodnotení ohrozujúcej udalosti, ktorá často aktivuje systém pripútavacieho správania(pozri Cassidy, kapitola 1, tento zväzok) Táto zložka obsahuje hlavné normatívne (transkulturálno univerzálne, celospoločenské), evolučné funkčné vlastnosti pripútavacieho systému ako bol konceptovaný Bowlbym (1969/1982). Navrhol, že tento systém umožní zvýšenie šancí dieťaťa na prežitie a prípadné rozmnožovanie tým, že pravdepodobne by sa dieťa snažilo o vyhľadávanie a udržanie blízkosti silnejšej a múdrejšej vzťahovej osoby čím by dosiahlo získanie ochrany, emocionálnu podporu, povzbudenie, poradenstvo a pomoc pri regulácii emócií – najmä pri vzniku ohrozenia, stresu, bolesti

Druhá zložka tohto modelu pojednáva o monitoringu a hodnotení dostupnosti a vnímavosti objektu pripútania. Táto zložka je významná pre individuálne rozdiely v zmysle bezpečnosti pripútania („ cítil bezpečie“ ; Sroufe a Waters, 1977), ktorá je výsledkom opakovaných skúseností s primárnou vzťahovou osobou, ktorého účinné, alebo neúčinné poskytnutie starostlivosti spôsobilo odpoveď, že dieťa sa cítilo viac, alebo menej bezpečne. Do dospelosti je táto zložka pripútavacieho systému vysoko prepracovaná na základe mnohých skúseností, to zahŕňa rozsiahlu zásobu spomienok vzťahujúcich sa na stretnutia s hrozbami a skúseností so vzťahovou osobou, rovnako ako to ponúka schématická mentálna reprezentácia týchto skúseností – „ vnútorné pracovné modely“ uvedené Bowlbym (1969/ 1982) a o ktorých diskutovali Bretherton a Munholland (kapitola 5, tento zväzok). Opakované skúsenosti s obnovením a zvyšovaním bezpečnosti k objektu pripútania, vytvára a zabezpečuje pocit zabezpečenia, ktorý iniciuje a podporuje kaskádu účinkov vedúcich k „rozširovaniu a stavaniu „ kruhu bezpečnosti (Fredrickson, 2001; Mikulincer a Shaver, 2007) ktorý ovplyvňuje mnohé aspekty duševného zdravia, osobný rast a sociálnu adaptáciu.

Tretia zložka modelu sa zaoberá monitorovaním a hodnotením rentability a pravdepodobne úžitku hľadania blízkosti s objektom pripútania (buď konkrétny objekt, alebo objekty všeobecne) ako spôsob vyrovnávania sa so starosťami a hrozbami. Táto zložka je zodpovedná za individuálne rozdiely v systéme pripútavania medzi ľuďmi, ktorí sú pomerne neistí a s tým korešpondujúce stratégie regulácie emócií, ktoré môžme charakterizovať ako „hyperaktivujúce“ alebo „deaktivujúce“ (Casidy a Kobak, 1988). Hyperaktivujúce stratégie sú výsledkom predchádzajúcich skúseností , ktoré boli v zmysle nepozornej, roztržitej, alebo úzkostnej vzťahovej figúry, ktoré boli vnímané pravdepodobne ak normatívne stratégie ako volanie, plač, kontaktovanie boli zvýšene regulované až do bodu náročnej odpovede (vzorec správania, ktorý Bowlby 1969/1982 nazval ako „protest“) . Pretože takéto správanie, ktoré je adresované menej ako adekvátne citlivej a vnímavej opatrujúcej osobe je niekedy účinné pri zmiernení utrpenia a niekedy nie, podľa nepredvídateľných a čiastočne posilnených údajov (Skinner, 1969), je viac odolné voči vyhynutiu. Keď konsolidovanie trvajúce mesiace a roky, hyperaktivované stratégie a ich vplyv na subjektívnu skúsenosť pozorovateľné správanie sa sumarizuje na úzkostné, úzkostne- nerozhodné, alebo úzkostne- rezistentné spôsoby pripútavania (Ainsworth a kol., 1978; Cassidy a Berlin, 1994), ktoré v období dospievania a v dospelosti nazývame „úzkostný (anxious)“ štýl pripútavania.

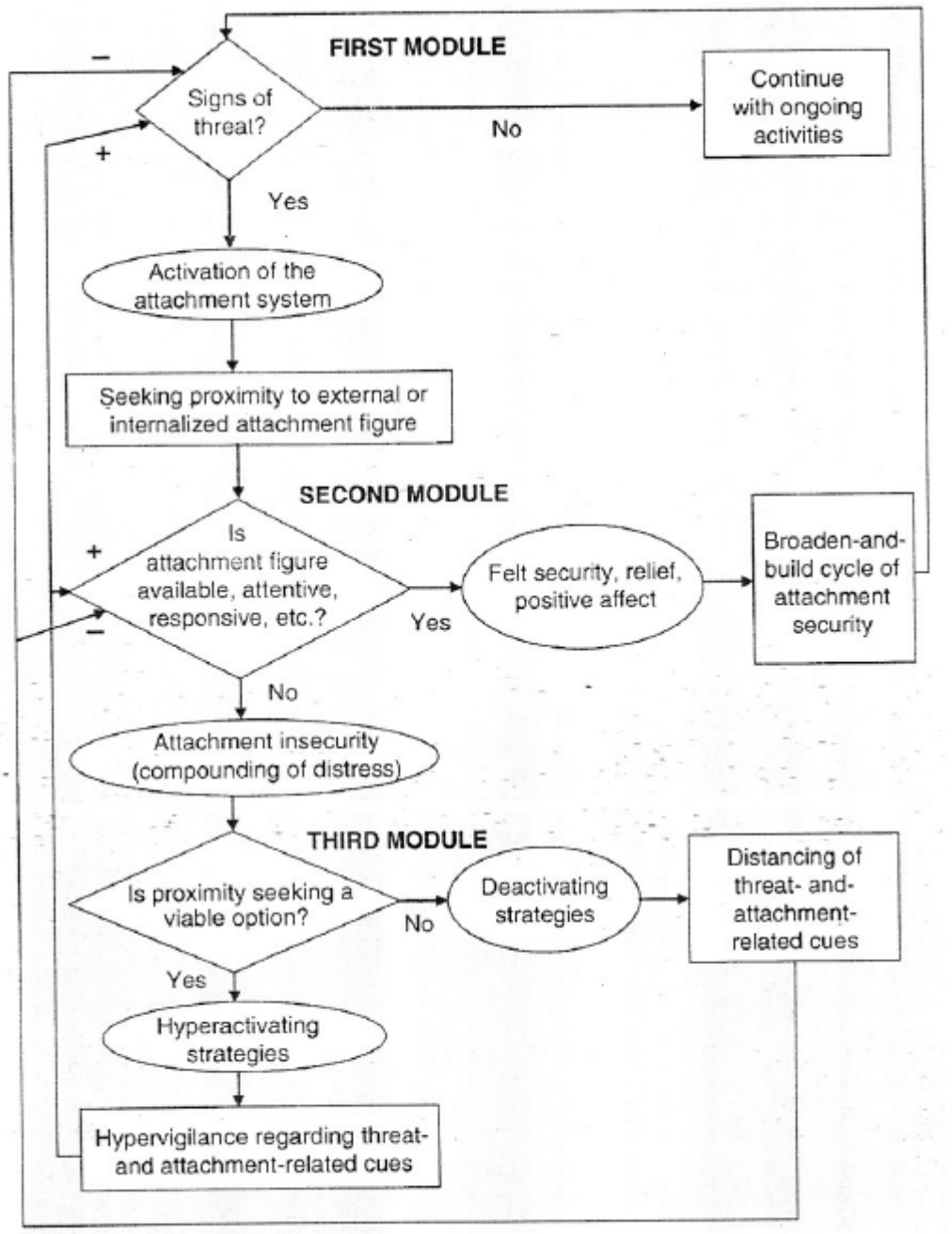

obrázok 23.2. Model aktivácie a fungovania pripútavacieho systému v dospelosti. Prevzaté od Mikulincer a Shaver (2007, str. 31)

Deaktivujúce stratégie vyplývajú z predchádzajúcich skúseností, kde citovo chladná, vzdialená, odmietavá, alebo nepriateľská opatrujúca osoba reagujúca na normatívne prejavy ako plač vyžadujúci pomoc odňatím, odmietaním, alebo reakciou s hnevom. Tento druh správania, ak je bežný a pretrvávajúci, spôsobí pravdepodobne to, že dieťa sa bude brániť, potláčať a deaktivovať normálne pripútavacie správanie; to vedie k „ vyhýbavým(avoidant)“ vzorcom správania (Ainsworh a kol., 1978), ktoré Bowlby nazval „ compulsive self-reliance“.

Náš model obsahuje hypotézy inhibičných a aktivačných slučiek spätnej väzby (zobrazené ako šípky smerom hore na ľavej strane obr. 23.2), ktoré vyplývajú z opakovaného použitie hyperaktivujúcich alebo daktivujúcich stratégií. Tieto slučky ovplyvňujú sledovanie

ohrozenia a hodnotenia dostupnosti ,či nedostupnosti objektu pripútania. Obzvlášť hyperaktivujúce stratégie vedú k pretrvávajúcej tendencii byť nadmerne vnímavé k ohrozeniu; s výnimočne expresívnymi prejavmi strachu, potreby a pochybností; a tiež neustále sa obávajúce o dostupnosť a reakcie objektu pipútania. Všetko toto predisponuje osobu k nadmerne závislému správaniu, intenzívne a časté vyhľadávanie blízkosti a udržiavanie kontaktu (Ainsworth a kol., 1978; Fraley a Shaver, 1998). Deaktivujúce stratégie, naopak, vedú k odmietnutiu, alebo zníženiu pozornosti k potenciálnym hrozbám, potlačeniu , či popretiu obáv, potrieb a vnímavosti; a dištancovanie sa od potreby podpory a prítomnosti vzťahovej osoby. Všetko to je príčinou, že osoba ignoruje vzťahové osoby, odmieta ich ponuky pomoci a vedie k zníženiu prejavov sympatie a angažovanosti v intímnej citovej komunikáii (Edelstein a Shaver, 2004).

Regulačné funkcie aktivície systému pripútania

Základný problém teórie vzťahovej väzby (Bowlby, 1969/1982) je zapojenie systému pripútavania pri regulácii negatívnych emócií, ktoré vzniknú pri rozpoznaní hrozby a nebezpečenstva. Bowlby poznamenal, že reakcia na tieto podnety zhŕňa nielen klasicky zdôrazňovanú odpoveď „ fight- or- flight“ (Cannon, 1939), ale tiež vyhľadávanie blízkosti „ silnejšej a múdrejšej“ podpornej a ochrannej vzťahovej osoby. Main (1990) to nazval „primárnou“ stratégiou pripútania. V dospelom veku (a pravdepodobne tiež v detstve, hoci teraz sa venujeme obdobiu dospelosti), môžu ľudia vyhľadávať blízkosť a podporu vzťahovej osoby a to buď skutočne žiadať pomoc od reálnej , fyzicky prítomnej osoby a vzťahu k nej, alebo vyvolaním mentálnych obrazov, prototypov, schém, alebo konkrétnych spomienok na interakciu s reálnou vzťahovou osobou alebo jej predstavou (napr. duchovnou). Dospelí tiež môžu zapojiť do procesu seba uspokojenia aj naučenie sa kontaktu so vzťahovou osobou (Mikulincer a Shaver , 2004). Inými slovami primárna stratégia - či už pomocou správania alebo je evokovaná interne v podobe mentálnej reprezentácie – je často rozhodujúca v procese účinnej regulácie emócii, ako by sa to dalo očakávať v prostredí intenzívnych sociálnych kontaktov.

V zložení nášho modelu fungovania systému pripútavania sme postulovali dvojstupňový proces, pri ktorom posúdenie ohrozenia vedie k aktivácii primárnej stratégie pripútania. V prvej fáze rozpoznanie ohrozenia spúšťa nevedomú aktiváciu systému, ktorý prináša automatické zvýšenie mentálnej prístupnosti s pripútaním súvisiacich reprezentácií v asociatívnej pamäťovej sieti V druhej fáze táto nevedomá aktivácia , ak je dostatočne silná, má za následok vedomé myšlienky o hľadaní blízkosti vzťahovej figúry, tiež správanie zamerané na vyhľadávanie blízkosti a podpory a tiež skutočné hľadanie blízkosti a podpory.

Podľa našich teórií , nevedomá aktivácia systému pripútania zahŕňa zvýšenú dostupnosť mentálnych reprezentácií dostupných a odpovedajúcich objektov pripútania; epizodických spomienok podporujúcich a upokojujúcich interakcií s týmito objektmi; myšlienok a obrazov vzťahujúcich sa k blízkosti, láske, pohodliu, úľave a pomoci; a tiež cieľov dosiahnutých pri hľadaní blízkosti. Tieto mentálne procesy a obsahy sa stanú okamžite dostupné k použitiu v ďalšom spracovaní informácií a môže zafarbiť stav ľudskej mysle a ovplyvniť jeho, alebo jej zámery v správaní a aktuálne správanie a to aj predtým ako sú vedome formulované. Tento teoretický model súhlasí s mnohými nálezmi sociálno-kognitívnych výskumov, ktoré poukazujú na dostupné kognitívne prvky stavu ľudskej mysle predtým ako sa objavia v prúde vedomia (Bargh, 1990; Wegner a Smart, 1997).

Obe etapy aktivácie systému pripútavania môžu byť ovplyvnené osobnostnou dispozíciou štýlu vzťahovej väzby (Mikulincer a Shaver, 2003). Napríklad , ezpečnosť, alebo aj neistota vzťahovej väzby môže mať vplyv na druh mentálnych reprezentácií súvisiacich

s pripútavaním ä spomienky, schémy, predstavy), ktoré sú automaticky aktivované pri rozpoznaní ohrozenia. V prípade dospelých v relatívnom bezpečí, pri rozpoznaní ohrozenia dôjde k vyvolaniu myšlienok a pocitov spojených s pozitívnym objektom pripútania(t.j. myšlienky na ukľudňujúcu a upokojujúcu blízosť takejto osoby; schémy spomienok emocionálnej a praktickej podpory poskytnutej týmto objektom; a pocity úľavy, vďačnosť a emocionálnu rovnováhu a pokoj). V prípade pomerne neistého dospelého však signál ohrozenia môže priniesť v mysli , či už vedome, alebo nevedome, negatívne, bolestivé, skľučujúce skúsenosti súvisiace so vzťahovou väzbou(t.j. separácia, odmietnutie, tresty). U takýchto ľudí sú v mysli pevne zakorenené asociatívne väzby medzi myšlienkami o hľadaní blízkosti s objektom pripútania a spomienkami, alebo obavami pred separáciou, nesúhlasom, alebo odmietnutím. Tieto väzby pravdepodobne spôsobujú, že systém pripútania nebude vzbudzovať nie len nádej na vieru v ochranu, blízkosť a oporu, ale aj úzkosť, nedozhodnosť a obavy.

Ľudský dispozičný štýl pripútania môže ovplyvniť aj jeho alebo jej skutočné správanie vyhľadávajúce blízkosť a oporu (Mikulincer a Florian, 1998; Shaver a Clark, 1994). História vzájomných vzťahov s dostupnou a prispôsobivou vzťahovou figúrou zvyšuje jeho alebo jej dôveru v to, že vyhľadávanie blízkosti je efektívnou stratégiou regulácie emócií, čo je viac pravdepodobné, že táto stratégia sa uplatní v čase núdze. Pozitívne očakávanie o dostupnosti a efektívnosti štátnej sociálnej podpory (Ognibene a Collins, 1998; Priel a Shamai, 1995) má za následok , že je pre ľudí ľahké požiadať o pomoc v čase keď ju potrebujú.

Na rozdiel od toho, neistí ľudia, ktorí zistili prostredníctvom mnohých bolestivých skúseností s nedostupnosťou, alebo odmietavosťou vzťahovej figúry, že primárna stratégia systému pripútania (hľadanie blízkosti) často nedokázala splniť cieľ regulácie emócií, mala za následok nevyhnutné vytvorenie alternatívnych sekundárnych stratégií: hyperaktiváciu, alebo deaktiváciu pripútavacieho systému. Z toho vyplýva, že neisté individuality sa spoliehajú na alternatívne cesty regulácie emócií skôr ako sebavedomo hľadať blízkosť objektu pripútania. Dospelí s vyhýbavým pripútavacím správaním môžu deaktivovať systém pripútania, zrieknutím hľadania opory a spoliehať sa hlavne na seba pri riešení hrozby. Úzkostní dospelí pravdepodobne regulujú svoje emócie pomocou signalizácie alebo prejavovania ich potrieb a obáv, preháňania ich obáv a prezentovaním sa ako mimoriadne citlivých osôb voči bolesti a zraneniu (Collins a Read, 1994; Shaver a Mikulincer, 2002a).

Nevedomá aktivácia systému pripútania v dospelosti

Nevedomá aktivácia systému pripútavania bol skúmaný v doch sériách pokusov (Mikulincer, Birnbaum, Woddis a Nachmias, 2000; Mkuincer, Gillath a Shaver, 2002) v ktorých mladým dospelým boli nevedome pripravené slová spojené s ohrozením (napr. smrť, zlyhanie) a neutrálne slová (napr. stôl, klobúk). Mentálna prístupnosť kognitívnych a afektívnych prvkov vzťahujúcich sa na systém pripútania bola hodnotená dvoma validnými kognitívnymi technikami : slovná presnosť úlohy (rýchlosť rozhodnutia či séria písmen sú slová) a Scroopova úloha farebného pomenovania (pomenovanie, tak rýchlo ako sa dá, v akej farbe je konkrétne slovo zobrazené na obrazovke počítača, čo vyžaduje potlačenie mimovoľnej tendenciu čítať slovo aktivovať ich asociácie v pamäti).Tieto úlohy odhalia dostupnosť najmä mentálneho obsahu v danom čase a to aj v prípade, že tieto obsahy nie sú prístupné skúsenosti; výskumníci tak môžu preskúmať účinky symbolického ohrozenia na dostupnosť s pripútaním spojeným konceptom bez toho, aby účastníci výskumu vedeli čo sa práve skúma.

Mikulincer a jeho kolegovia (2000) vo svojej štúdii vykonali u mladých dospelých osôb slovnú úlohu, v ktorej je reťazec písmen zaradený do reťazca slov súvisiacich s blízkosťou (napr. „láska“, „objatie“), súvisiacich s odlúčením (napr. „ oddelenie“, „odlúčenie“), neutrálne slová (napr. „kancelária“, stôl“), pozitívne slová, ktoré nemajú súvislosť so vzťahovou väzbou (napr. „ úprimnosť“, „ účinnosť“), negatívne slová, ktoré nemajú súvislosť so vzťahovou väzbou (napr. „lenivosť“ , podvod“) a tzv. „nonwords“ (vytvorené z existujúceho slova, ale v zmenenom poradí písmen- napr. btale= table, vleo=love. Pred každým reťazcom slov, ktorý bol prezentovaný sa cca 20 milisekúnd na monitore objavili slová evokujúce ohrozenie (napr. „zlyhanie“, choroba“) ,alebo neutrálne slovo (napr. „klobúk“), čo je príliš krátky čas na to, aby mool účastník výskumu vedome vnímať tento podnet.(Táto metóda sa nazýva „podprahový priming“). Reakčný čas (RTs) vyjadruje mieru dostupnosti súvisiacej myšlienky zameraného slova: ˇím rýchlejší reakčný čas, tým väčšia dostupnosť (Meyer a Schvaneveldt, 1971).

Podprahové ohrozujúce podnety viedli k rýchlejšej identifikácii s blízkosťou súvisiacich slov (naznačujú väčšiu mentálnu dostupnosť), čo sa ale nevzťahuje na neutrálne a pozitívne slová nesúvisiace s pripútaním. Navyše táto zvýšená dostupnosť nastala nezávisle na spôsobe pripútavania. (hoci individuálne odlišnosti v spôsobe pripútavania mali tiež svoj účinok, ako je popísané nižšie); toto zistenie naznačuje, že každý jedinec je predmetom nevedomej aktivácie systému pripútania, ako by sa dalo očakávať, ak táto aktivácia je druhom všeobecného, biologicky funkčného mentálneho procesu.

Mikulincer a kol. (2002) rozšírili tieto štúdie a uskutočnili tri pokusy zamerané na mentálnu dostupnosť mien vzťahových figúr. Každý účastník štúdie absolvoval WHOTO dotazník (Hazan a Zeifman, 1994), ktorý identifikoval ľudí zameraných na blízkosť a oporu (napr. „S kým rád tráviš čas?“) identifikovaných ako bezpečné útočisko (napr. „ Na koho sa obrátite, keď sa cítite byť sklamaný?“), a tiež ako bezpečná základňa (napr. „Na koho cítite, že sa môžte stále spoľahnúť?“) Každý účastník tiež pomenoval potenciálne blízke osoby, ktoré nevníma ako osoby spĺňajúce úlohu vzťahovej osoby (napr. otec, kamarát, súrodenec- ak nebol spomínaný vo WHOTO dotazníku), ako aj známych, ktorí neboli citovo blízki (napr. spolupracovníci, príležitostní známi). Účastníci tiež vybrali mená, ktoré sa nvzťahovali na osoby, ktoré by poznali osobne. Každý účastník potom vykonal jednu z dvoch úloh (slovná presnosť úlohy a Scroopova úloha farebného pomenovania). V prvej úlohe boli požiadaní pomenovať osoby, ktoré považujú za vzťahové figúry, uviesť mená blízkych ľudí, kotré nepovažujú za vzťahové figúry, mená známych, mená neznámych ľudí a „nonwords“. Boli požiadaní aby každú odpoveď uviedli čo možno najrýchlejšie, bez ohľadu na to, či reťazec písmen bolo alebo nebolo meno. V druhej úlohe boli účastníci vystavení tým istým štyrom kategóriám mien, pričom každé bolo zobrazené jednou zo základných farieb a potom boli vyzvaní pomenovať farbu, ktorou bolo každé meno vyznačené. Pred každou skúškou bolo na 20 milisekúnd prezentované slovo stimulujúce obavu („porucha“, „separácia“), alebo neutrálne slovo(„klobúk“, „dáždnik“).

V troch pokusoch účastníci reagovali na podprahové ohrozenie zvýšenou dostupnosťou mien osôb uvedených ako vzťahové osoby. Pri porovnaní s emočne neutrálnymi slovami, slová vyjadrujúce potenciálne ohrozenie viedli (1) k rýchlejšej reakcii v pomenovaní vzťahových osôb v prvej úlohe a (2) k pomalšiemu popísaniu farby vzťahovej osoby v Stroopovom teste. V oboch prípadoch kratší reakčný čas v slovnej úlohe a dlhší reakčný čas pri farebnom pomenovaní boli interpretované ako zvýšenie aktivácie mentálnej reprezentácie mien (a pravdepodobne aj ďalších kvalít) objektov pripútania v ohrozujúcich situáciách (Mikulincer a Shaver, 2004). Podprahové slová evokujúce ohrozenie nemali žiaden vplyv na mentálnu reprezentáciu u príležitostných známych, alebo známych, ktorí neboli uvedení v dotazníku WHOTO. Táto zvýšená dostupnosť mentálnej reprezentácie

určitej osoby v ohrozujúcom stave závisí od rozsahu, do akej miery bola daná osoba vnímaná ako bezpečná základňa a bezpečný prístav (t.j. ako vzťahová osoba, alebo objekt pripútania).

Individuálne rozdiely v podprahovej aktivácii systému pripútania

Okrem získania týchto výsledkov sme zistili, že dospelí, ktorí pociťovali vňčšiu ochranu boli pripravenejší na myšlienky o blízkosti a mená vzťahových osôb, *ale len v kontexte ohrozenia*(Mikulincer a kol.,2000,2002). To znamená, že títo dospelí nie sú podvedome kontinuálne, alebo dlhodobo zaujatí témami súvisiacimi so vzťahovou väzbou. Skôr myslenie zamerané na pripútavanie bolo aktivované len pri signáloch vysielajúcich možnú potrebu ochrany. Okrem toho Mikulincer a spolupracovníci (2000) zistili, že reakcie jednotlivcov s bezpečnou vzťahovou väzbou na podprahové ohrozenie boli obmedzené na témy pripútavania s vedľajším významom; vykazovali relatívne malú aktiváciu pri slovách vzťahujúcich sa na separáciu a odmietnutie. Interpretovali sme tento výsledok ako poukazujúci na to, že u chránených ľudí s priaznivým vývojom pripútavacieho systému malo za následok rozdiel v ich spomienkach k aktivácii pripútavacieho systému na jednej strane a k obavám z odmietnutia na strane druhej.

Jednotlivci s úzkostnou vzťahovou väzbou mali vzorce aktivácie mien v podstate opačné ako boli vzorce ochraňovaných jednotlivcov(Mikulincer a kol., 2000,2002). Po prvé, viac úzkostní ľudia (ako dokazuje ich skóre v ECR attachment anxiety scale) ukazujú zvýšený mentálny prístup k témam súvisiacim k pripútavaniu a k menám obejktov pripútania v *oboch ohrozujúcich aj neohrozujúcich súvislostiach.* Po druhé, zobrazujú tiež väčšiu pripravenosť k slovám súvisiacim s odmietnutím a separáciou. Tieto nálezy sme interpretovali ako indikujúce hyperaktiváciu myšlienok vzťahujúcich sa ku vzťahovej väzbe, čo sa javí aj v neohrozujúcich súvislostiach (alebo možno ovplyvňuje prah pre vnímanie situácie ako ohrozujúcej).

Vyhýbaví jednotlivci priniesli zložitejšiu sériu výsledkov. Všeobecne možno povedať, že ich model prístupu k duševným obsahom súvisiacim so vzťahovou väzbou sa podobali tým u jednotlivcov s bezpečnou vzťahovou väzbou. Avšak boli tam značné rozdiely. U vyhýbavých ľudí myšlienky o separácii a odmietnutí boli relatívne neprístupné aj po nasledujúcich podprahových podnetoch slova „smrť“ , čo je zvyčajne silný aktivátor obáv súvisiacich s pripútaním (Kalish, 1985). Navyše, tieto obavy sa náhle stali prístupné odpovedi u vyhýbavých jednotlivcov, ktoré boli vystavené podprahovému ohrozeniu ak „kognitívne zaťaženie“ bolo pridané k slovnej rozhodovacej úlohe. To znamená, že keď sa vyhýbaví dospelí musia zapojiť do ďalšej náročnej kognitívnej úlohy (zapamätanie si dlhej série čísel), zdalo sa, že nemajú dostatok nevyhnutných zdrojov na udržanie si ich zvyčajného vylúčenia problémov súvisiacich s pripútavaním. tieto výsledky podporujú názor, že teoretické poňatie, že vyhýbaví ľudia sú neistí, podobne ako ľudia s úzkostnou vzťahovou väzbou, ale viac alebo menej plynule používajú defenzívne prostriedky na potlačenie albo zakázanie ich neistoty.

Mikulincer a spolupracovníci (2002) tiež zistili, že ak ohrozujúce slovo bolo „ separácia“, jednotlivci s bezpečnou vzťahovou väzbou vykazovali posilnený prístup k menám svojich objektov pripútania, vyhýbaví jednotlivci vykazovali znížený prístup. Nebol pozorovaný žiaden výrazný rozdiel ak podprahové ohrozujúce slovo bolo „zlyhanie“, čo nesúvisí tak úzko s pripútaním. Preto sa zdá, že pripútavací systém je podvedome aktivovaný u oboch typov ľudí- vyhýbavých aj nevyhýbavých ohrozujúcimi podmienkami nesúvisiacimi s pripútavacím systémom, ale sú tiež podvedome inhibované, alebo deaktivované ohrozujúcimi podmienkami súvisiacimi so vzťahovou väzbou (alebo aspoň pri hrozbe

odlúčenia) ak ide o vyhýbavú osobu. Zdá sa pravdepodobné, že osoby s vyhýbavou vzťahovou väzbou sa naučili nenaliehať na vzťahové figúry, keď tieto figúry odchádzajú. Tento záver je totožný s vyjadrením Ainsworthovej a kol. (1978), že „ vyhýbanie slúži na zamedzenie priameho vyjadrenia hnevu ku vzťahovej figúre , čo môže byť nebezpečné a tiež chráni dieťa pred znovuprežívaním očakávania odmietnutia pri snahe o bližší kontakt s matkou“ (str. 320).

Vyhľadávanie blízkosti a hľadanie podpory ako stratégia emocionálnej regulácie

Je ďaleko známe že hrozba aktivuje vyhľadávanie blízkosti a podpory u väčšiny dospelých a tento fakt je zaznamenaný v rôznej vedeckej literatúre. Napríklad, testovacou štúdiou Schachtrova (1959) známa hypotéza, že strach zvyšuje pripútavanie, dôsledne preukázala vopred pripravená škodlivá skúsenosť, ktorá zvyšuje túžbu byť s inou osobou, ktorú vníma ako podobnú jemu samému, alebo je mu sympatická (pozri Shaver a Klinnert, 1982). Podobne, teória a výskum stresu a vyrovnávanie sa s tým indikuje, že podobná metóda vyrovnávania sa s hrozbou je vlastne hľadaním spoločenskej a emocionálnej podpory. (Zeidner & Endler, 1996) Posledné štúdie „riadenie strachu“ (štúdie ľudského riadenia strachu zo smrti) ukázali, že morálne vybočenie vyvoláva v mnohých ľuďoch potrebu vyhľadať príbuzného a pomoc v zmysle prekonávania znepokojenia nad smrťou a obnovenia emocionálnej stability (Mikulincer, Florian a Hirschberger, 2003).
Výskum taktiež poukázal na fakt, že štýl pripútavania usmerňuje výber vyhľadávania blízkosti či inej podpory ako stratégiu emocionálnej regulácie. Napríklad, intenzita strachu zo smrti spôsobuje hľadanie blízkosti a ovplyvňuje väčšinou viac tých bezstarostných ako neistých ľudí (Mikulincer a Florian , 2000; Taubman – Ben – Ari, Findler a Mikulincer, 2002). Navyše, bezpečie pripútavania sa predisponuje osobu, aby hľadala pohodlie a podporu od oboch neformálnych zdrojov podpory (rodičia, priatelia) a formálnych zdrojov (učiteľ, právny poradca, advokát) (Larose a Bernier, 2005). Toto smerovanie môžeme vidieť pri metódach používanými istými ľuďmi ako sa vyrovnávajú so stresujúcimi udalosťami (viď Mikulincer a Florian, 1998,2001)
Medzi rozličnými ľudskými hrozbami (napr. strelné napadnutie, tréning boja, chronická bolesť) a špecifickými hrozbami spätými s pripútavaním sa (rozchod s mileneckým partnerom, medziľudské konflikty, prechod na rodičovstvo) ľudia s bezpečnou väzbou preukazujú väčšiu nádej pri vyhľadávaní podpory ako to robia ľudia s neistou väzbou.
Hľadanie podpory u ľudí s bezpečnou väzbou bolo demonštrované pomocou troch experimentov skúmajúcich tendenciu vzhľadávania blízkosti voči symbolickým objektom pripútavania sa ako je Boh (Birgegard a Granquist, 2004). Švédski študenti boli vystavení hrozbe súvisiacej s pripútavaním sa (napr. „Matka je mŕtva,“ „Boh ma opustil“) alebo podprahovými regulovanými začiatkami (napr.„Ľudia kráčajú“) Následne doplnili mieru hľadania vzťahu ku Bohu („Vrátim sa k Bohu keď sa trápim, keď trpím,“ „Snažím sa udržať blízkosť k Bohu“). Vo všetkých troch štúdiách, jedinci s bezpečnou väzbou reagovali k podprahovému regulovanému začiatku (prirovnanému k neutrálnemu začiatku) ako k zvýšenému hľadaniu blízkosti Boha. Študenti s neistou väzbou boli menej naklonení možnosti hľadať Boha nasledujúc rozdeľujúci začiatok. Mikulincer, Gurwiths a Shaver (2007) podobne zistili, že židovskí študenti vystavení podprahovej hrozbe preukázali zvýšený vzťah k slovám spojeným s Bohom a že podprahová prezentácia náboženského objektu mala za následok zvýšenie pozitívnych pocitov, ktoré by mohli byť nevedome presmerované na vopred neutrálny stimul (viď Gransqvist a Kirkpatrick, Kapitola 38, tento diel prezentuje štúdie pripútavania a náboženstva)
V súlade s teóriou, iné štúdie preukázali, že pri bezstarostných ľuďoch je viac pravdepodobné ako u neistých vyťažiť z prospešných interakcií počas prekonávania stresu, v skutočnosti

dokážu vyťažiť dokonca z obyčajného vzťahu k partnerovi. Ako príklad týchto účinkov podporných interakcii, Mikulincer a Florian (1997) zistili, že bezstarostní ľudia, keď premýšľajú nad dotýkaním sa hada využijú obe: emocionálne podporujúci rozhovor (rozprávanie o pocitoch plynúcich z hada) a prakticky podporujúci rozhovor (rozprávanie o tom ako zaobchádzať s hadom). Hoci tieto rozhovory zlyhali pri zlepšovaní citového stavu neistých ľudí, a emocionálne podporujúci rozhovor bol škodlivý pre citový stav bezstarostných jedincov, pričom prakticky podporujúci rozhovor bol škodlivý pre jedincov túžiacich po pripútaní sa k niečomu.

Iný výskum poukázal že: symbolická blízkosť k partnerovi v čase núdze, či potreby má priaznivé účinky na bezprostredných jedincov. Napríklad, McGowan (2002) požiadal ľudí aby mysleli na svojich (výnimočných) najmilovanejších, alebo známych predtým ako sa zúčastnia stresujúcej úlohy. Myslenie na výnimočného človeka znižovalo úzkosť medzi bezstarostnými ľuďmi, ale neistí preukázali väčšiu úzkosť po myslení na výnimočnú osobu ako keď mysleli na známeho.

Rozdielne štýly pripútavania boli zaznamenané v štúdiách súčasného vyhľadania podpory v stretávaní sa (randení) a u manželského partnera. V dvoch štúdiách, Simpson a spolupracovníci určili jedného člena z dvojice, ktorá sa stretávala (randila) (ženy v Simpson, Rholes a Nelligan, 1992, muži v Simpson, Rholes, Orina a Grich, 2002), že ona alebo on sa podrobia strašnej, bolestnej laboratórnej procedúre, po 5 minútach čakania partnera, správanie účastníkov bolo nenápadne zaznamenávané videom čo pomohlo zaznamenať do akej miery partneri vyhľadávali podporu. Porovnávanie týchto dvoch výskumov ukázalo zaujímavý rodový rozdiel (v pohlaví) čo sa týka štýlu pripútavania a vyhľadávania podpory. Pre ženy, zrušenie, pozbavenie činnosti smerovalo k obmedzeniu hľadania podpory u partnera hlavne, keď strach bol vysoký. V takýchto prípadoch, vyhýbavé ženy sa často pokúsili odreagovať čítaním časopisu namiesto hľadania podpory. Pre mužov, ale nešlo o rozdiel štýlu pripútavania a hľadaním podpory. Simposon a spol (2002) pripisovali tento nedostatok nadviazania kontaktu k spoločenskej norme, ktorá zabraňuje mužom hľadať podporu u žien, alebo tendenciu chápať pokus ako nie ohrozujúci.

Dve ďalšie pozorovacie štúdie dokazujú evidentný rozdiel v prístupe k hľadaniu podpory u vyhýbavých a úzkostlivých ľudí (Collins a Feeney 2000, Fraley a Shaver,1998). Fraley a Shaver (1998) nenápadne zaznamenali výrazy túžby po blízkosti a podpory, keď ich ľúbostný partner, alebo manželský partner opúšťal na letisku, Collins a Feeney (2000) zaznamenali správanie pri hľadaní podpory, kým členovia párov, ktorý sa spolu vážne stretávajú, rozprávali o osobnom probléme. V oboch štúdiách, odlúčenie bolo asociované nižšou frekvenciou hľadanie blízkosti alebo podpory. Navyše, túžba pripútania priamo neovplyvnila požiadavky na partnerovu blízkosť a podporu, bolo to asociované nepriamymi metódami hľadania podpory ako neverbálne vyjadrenie úzkosti (plač, trucovanie, mrzutosť).

Celkovo, údaje, fakty dôsledne indikujú, že bezpečnosť pripútavania sa zosilňuje hľadaním podpory a všeobecne sa to uskutočňuje konštruktívnou a efektívnou cestou, zatiaľ čo neistota pripútavania zabraňuje, alebo prekáža v efektívnom hľadaní podpory. Vyhýbaví jedinci reagujú na hrozbu podvedomým aktivovaním systému pripútavania, ale ich deaktivačné stratégie obmedzujú výrazy prežívania v núdzi. Úzkostliví jedinci taktiež preukazujú jasný dôkaz podvedomej aktivácie pripútavania spätého s myšlienkami, ale asociované podvedomé aktivovanie strachu z odmietnutia, narušuje úsilie hľadať podporu. Tieto obavy spojené s pochybnosťami môžu prekaziť priame požiadavky o pomoc a vyvolať u človeka pocit dôvery v nepriame výrazy bezmocnosti a úzkosti, čo nemusí byť účinné. Samozrejme, tieto závery pochádzajú z integrovaného hľadania rozličných štúdií. Bolo by hodnotné mať jednu štúdiu asociácie štýlu pripútavania pri oboch: podvedomom aktivovaní hľadania podpory a súčasnom správaní hľadania podpory.

Posledný výskum potvrdil ďalší dôležitý názor (princíp, podstata) teórie pripútavania: úspešné hľadanie podpory umožňuje osobe stať sa za nejaký čas menej závislou a autonómnejšou. Výskumy detského vývoja poukázali, že ku koncu prvého roka života, dieťa (dojča) ktorého matka reagovala pravidelne a okamžite na jeho plač, plakalo menej ako dieťa, ktorého matka ho nechala často plakať (napr. Ainsworth a kol, 1978; Belsky, Rovine a Taylor, 1984; Bowlby 1988). Inými slovami, matkina citlivosť a zodpovednosť voči signálom detského prejavu úzkosti vyústilo v menšie rozčúlenie a menej žiadostí o pomoc, na rozdiel od toho čo sa tvrdí v mnohých behavioristických manuálov pre deti (napr. Belsky a Isabella,1988). Navyše, čo sa týka pripútavania, výskumníci, ktorí skúmajú adolescentov, zistili, že autonómia adolescentov je najjednoduchšie a najefektívnejšie dosiahnutá v kontexte bezpečného pripútania k rodičom. (napr. Allen, Kapitola 19, toto vydanie; Dykas, Ziv, Feeneya Cassidy, 2007; Noom, Dekovic a Meeus, 1999).
B.C.Feeney (2007) použila viacnásobné metódy, aby testovali tú istú myšlienku v kontexte romantického vzťahu mladého dospelého človeka. Stanovila hypotézu a zistila, že akceptácia hľadania blízkosti a závislosti v časoch potreby u partnerov v blízkom vzťahovom zväzku (byť citlivý voči úzkostlivým narážkam) bol asociovaný menšou závislosťou, väčšou autonómiou a sebestačnosťou voči podporovanému jedincovi. Vo dvoch štúdiách, zhromaždila mieru prístupnosti partnerov v závislosti od potreby a cieľ nezávislého fungovania osoby. Miera obsahovala správu členov párov, ich správanie počas laboratórnych úloh, reakcie na experimentálne manipulovanie partnerovej podpory počas individuálnych laboratórnych úloh a úspešný cieľ počas doby 6 mesiacov. Všetky z týchto výsledkov podporili hypotézu, že mať ľúbostného partnera, na ktorom ste závislí, mladému človeku umožňuje byť odvážnejším a nezávislejším.

Rozširujúci a upevňujúci cyklus bezpečnosti pripútavania

V tejto časti, sa zameriavame na druhý komponent nášho modelu: rozširovací a upevňovací cyklus bezpečnosti pripútavania vytvorený súčasnými alebo symbolickými stretnutiami (narážkami) a interakciami s dostupnými objektmi pripútavania v čase potreby, núdze. Tento kolobeh je kaskádou (stupňovaním) mentálnych a behaviorálnych udalostí, čo zvyšuje u jedinca udržanie pokojného a ukľudňujúceho stavu mysle počas toho ako rieši problémy, hrozby a výzvy vo svojom živote a to rozširuje jeho perspektívu a kapacitu. Aktuálna, alebo symbolická vhodnosť utešovania a opatrovania objektu pripútania spojená s ich zodpovednosťou, ochranou a podporou vytvára pocit bezpečnosti a istoty, zvyšuje u človeka pocit seba oceňovania a lásky a buduje dôveru v prospech hľadania podpory v partnerskom vzťahu. Dlhý čas opakovane dospievame k tomu, že pocit bezpečia zvyšuje a posilňuje schopnosť jedinca vyrovnávať sa, vytvárať flexibilný súbor schopností vyrovnávať sa s ťažkosťami čo stále viac funguje autonómne. Táto istota a sebadôvera spúšťa ďalšie behavioristické systémy (bádanie a dávanie opatery, starostlivosti) ako pôsobiť efektívne, spolu s jedincovým bezpečným chápaním seba a sveta, fyzického a mentálneho zdravia a zručností.

Pozitívna nálada a mentálne zdravie

Najčastejšie psychologické výhody dostupnosti objektov pripútavania sú úspešná regulácia úzkosti a obnova emocionálnej rovnováhy. Interakcie dosiahnuteľných a podporných objektov pripútania prenesením pocitu bezpečnosti, znižuje úzkosť a evokuje pozitívne emócie (úľava, satisfakcia, upokojenie). Ľudia s bezpečnou vzťahovou väzbou môžu ostať

relatívne nerušene v strese a zažiť dlhší čas v pozitívnom pôsobení. Skutočne mnoho štúdií preukázalo, že ľudia s bezpečným pripútaním dosahujú vyššiu mieru radosti, potešenia, záujmov, lásky ako ich neistí rovesníci. (Mikulincer a Shaver,2007). Napríklad, dve denníkové štúdie, každá trvala týždeň, účastníci vyplnili Rochesterov Interakčný Záznam zakaždým ako zažili spoločenský vzťah, interakciu trvajúcu minimálne 10 minút, alebo dlhšie. Oba skupiny bádateľov (Pietromonaco a Barrett, 1997; Tidwell, Reis a Shaver,1996) zistili, že istejší jedinci zažili pozitívnejšie emócie počas denných interakcií.

Bádatelia pripútavania, užívajúc prierezový aj predvídajúci pozdĺžny projekt, zistili predurčené asociácie medzi bezpečným pripútaním k rodičom alebo milostnému partnerovi na jednej strane a nižší level negatívneho správania a menej vážnych psychiatrických symptómov na strane druhej (Mikulincer a Shaver, 2007) Napríklad, Torquati a Raffaelli (2004) požiadali univerzitných študentov, aby zaznamenali svoje emócie šesť alebo sedem krát denne počas týždňa a zistili, že „zabezpečení, istí" jedinci zažili menej časté a menej intenzívne negatívne emócie ako „neistí" jedinci. Zaujímavé bolo, že tento rozdiel bol intenzívnejší počas dennodenných situácií počas ktorých účastníci neboli zapojení do spoločenskej interakcie. Osamote „neistí" študenti mali väčší sklon k pocitu samoty, podráždenosti a úzkosti ako „istí" študenti.

Niekoľko štúdii taktiež poukázalo, že bezpečnosť pripútania je asociované s nižším stupňom úzkosti počas obdobia stresu a námahy, pričom zneistenie pripútania – úzkosť, vyhýbanie sa, sú asociované zvýšeným pocitom úzkosti a poškodeným zdravým (napr. Birnbaum, Orr, Mikulincer a Florian, 1997; Mikulincer a Florian, 1998; Mikulincer, florian a Weller,1993). Niektoré z týchto štúdií porovnávali citové reakcie ľudí prekonávajúcich stresovú situáciu s týmito kontrolnými prípadmi a objavili ďalšiu výhodu v bezpečnom pripútavaní (napr. Berant, Mikulincer a Florian, 2001; Birnbaum a kol., 1997; Mikulincer a Florian, 1998): Stresujúce udalosti zvyšujú stupeň negatívnych pocitov hlavne medzi neisto pripútanými ľuďmi, ale nie medzi ľuďmi s bezpečným štýlom pripútavania. Pre ľudí s bezpečnou väzbou sa neeviduje žiadny väčší rozdiel emócií medzi neutrálnymi a stresujúcimi podmienkami – ďalší indikátor toho, že bezpečnosť efektívne prekonáva stres.

Výskumné štúdie preukázali, že dočasné aktivovanie duševného (mentálneho) odporu dosiahnuteľných a zodpovedných objektov pripútavania (čo voláme „vpečatenie bezpečia" (security priming)) sa môže zväčšiť dokonca aj počas značne stresujúcich podmienkach (napr. Mikulincer, Gillath a kol., 2001; Mikulincer, Hirschberger, Nachmias a Gillath, 2001).

V týchto pokusoch, mentálna reprezentácie podporných objektov pútania bola aktivovaná platnými sociálno-kognitívnymi technikami, ako prezentovanie obrazov sugestívnej platnosti objektu pripútavania (Picasso maľujúci milujúcu matku, ktorá chová svoje dojča, dvojica držiaca si ruky a dívajúca sa do svojich očí), mená ľudí, ktorí boli určení účastníkmi ako zvýšenie bezpečnosti objektu pripútavania, pozitívne slová spojené s pripútavaním („láska," „blízkosť," „objatie"), obrazy ovládané dosiahnuteľnými a podpornými objektmi pripútavania a vizualizácia stránok zvyšujúcich bezpečie pripútavania. Vo všetkých týchto štúdiách, zobrazuje platnosť objektov pripútavania vedenú k pozitívnejšej nálade ako podklad k stimulu nespätého s pripútavaním.

Mikulincer, Hirschnberger a kolektív (2001) taktiež zistili, že vpečatenie s reprezentáciami podporných objektov pripútavania skôr neutrálnym stimulom je spojené s pozitívnymi kvalitami, dokonca keď vpečatenie bolo dané podprahovo. Napríklad, podprahová prezentácia mien ľudí, ktorí boli určení účastníkmi ako objekty zvyšujúce bezpečnosť pripútavania, v porovnaní s menami blízkych ľudí, alebo iba známych, ktorí neboli určení ako objekt pripútavania, viedlo k väčšej pravdepodobnosti pri neznámych Čínskych idiogramoch. Potom, podprahová mentálna reprezentácie dosiahnuteľných objektov pripútavania vzbudzuje pozitívnejšie hodnotenie neutrálneho stimulu, dokonca počas ohrozovania a vyradil škodlivé efekty, čiže hrozba pripomína neutrálny stimul. Tak podklad s mentálnymi reprezentáciami

objektmi zvyšujúcimi bezpečnosť pripútavania má ukľudňujúci, lichotivý efekt, podobne ako efekty súčasných interakcií s dostupnými a zodpovednými partnermi.

Rozširovanie kapacít a perspektív

V tomto popise systému správania, Bowlby (1969/1982) navrhol, že dynamická súhra medzi systémom pripútavania a inými systémami správania (ako je prieskum, starostlivosť, sex) prispieva k vývoju osobnej znalosti a zručností, otvára myseľ jedinca novým možnostiam a perspektívam a pomáha osobne flexibilne sa adaptovať rôznym situáciám a aktualizovať prirodzené talenty. Jedným dôvodom pre tieto priaznivé vplyvy je že interakcie zvyšujúce bezpečnosť redukujú úzkosť, nespavosť a zaujatosť pripútavania, dovoliť osobe venovať viacej pozornosti. Navyše tieto interakcie spôsobujú pocit bezpečia a ochrany čo umožňuje osobe nebáť sa riskovať a prijať dôležité výzvy. So vzťahom zvyšujúcim bezpečnosť v mysli sa človek cíti pohodlne, podpora je dosiahnuteľná vtedy, keď sa vyskytne potreba a môžeme predpokladať, že partneri vo vzťahoch budú akceptovať a milovať toho druhého aj v prípade, že sa stane chyba alebo nejaké rozhodnutia sa preukážu nesprávnymi.
Bowlby (1973) a Ainsworrh (1991) sa hlavne zaujímali o vzťah medzi pripútavaním a výskumom, nazvali ich ako dva rozdielne systémy správania. Navrhli, že dosiahnuteľný a podporný objekt pripútavania zvyšuje zvedavosť dieťaťa a povzbudzuje kľudné skúmanie psychického a spoločenského sveta. V dospelosti, navrhujeme, že bezpečnosť pripútavania by mala podporovať otvorenosť novým informáciám a prispôsobovať sa štruktúre vedomostí, keď evidentne indikuje, že prispôsobovanie je potrebné. V rovine týchto hypotéz sa nachádza dôkaz asociácií medzi samosprávou bezpečnosti pripútavania a mierou zvláštnosti (Mikulincer a Shawer 2007). Navyše, dospelí s beypečnou väzbou dosiahli nižšie skóre v miere poznávacieho záveru, netolerancie dvojzmyselnosti a dogmatického zmýšľania (Mikulincer, 1997). V laboratórnych štúdiách, Mikulincer (1997) zistil, že ľudia s bezpečnou väzbou v porovnaní s ľuďmi s neistou väzbou: (1) tvorili menej úsudok na základe prvotnej informácie ignorujúc ďalšie informácie a (2) vytvárali menej stereotypné úsudky (posudzovať členov skupiny na základe zovšeobecneného názoru na skupinu a nie podľa informácií o konkrétnom členovi).
Výskum taktiež demonštroval, že experimentálny podklad mentálnej reprezentácie dosiahnuteľného a podporného objektu pripútavania má priaznivé účinky na výskum a kognitívnu otvorenosť. Napríklad, Green a Campbell (2000) pripravili reprezentáciu vhodnosti a nevhodnosti objektov pripútavania (požiadaním ľudí aby si prečítali vety opisujúce blízky vzťah istých a neistých ľudí) a zistili, že bezstarostné začiatky viedli k silnejšiemu potvrdeniu správania spätého s výskumom a mali radšej novely ako neistí. Navyše, Mikulincer a Arad (1999, Štúdia 3) zistili, že ľudia, ktorí boli požiadaní predstaviť zodpovedného a podporujúceho partnera (v porovnaní s tými, ktorí predstavili odmietavého partnera) preukázalo zvýšenú kognitívnu otvorenosť a boli ochotnejší skontrolovať poznatky o partnerovi na základe správania partnera, ktoré sa zdalo byť neúplné voči predchádzajúcim činom.
Experimentálne podklad mentálnych reprezentácií dosiahnuteľných a zodpovedných objektov pripútavania taktiež ovplyvňuje negatívne, zaujatý postoj k iným skupinám. (Mikulincer a Shaver, 2001) V piatich výskumoch, sme zistili, že aktivácia mentálnych reprezentácií vhodnosti objektov pripútavania (s podvedomými slovami spojenými s bezpečnosťou, ako „láska“ a „blízkosť“ alebo požiadaním účastníkov aby prečítali príbeh, alebo predstavili tvár podporujúceho partnera) odstránila negatívne reakcie voči rôznym ďalším skupinám (ako homosexuál, sekulárny izraelský židovský študent): Izraelskí arabi, ortodoxní židia, ruskí imigranti a homosexuáli. Mentálne reprezentácie vhodných objektov pripútavania podporili

tolerantnosť a postoj akceptovania voči ľuďom, ktorí nepatrili do určitej spoločenskej skupiny.
Teoreticky, zvýšenie bezpečnosti „rozširujúce“ účinky vhodnosti objektov pripútavania môže povzbudiť ľudí, aby využili svoje efektívne stratégie citovej regulácie aby zmiernili úzkosť iných a pomohli im prekonať úskalia života. Ako sme si mohli všimnúť (Shaver a Mikulincer 2002a), bezpečne pripútaní ľudia dôverujú stratégiám konštruktívnej citovej regulácii, ktorá umožňuje zníženie vlastnej úzkosti a pocit spokojnosti, takže môžu efektívne riešiť problémy ostatných. Ako výsledok, bezpečnosť pripútavania zlepšuje fungovanie systému opatery, ktorý sa vyjadruje v ochote poskytnúť starostlivosť ostatným, ktorí trpia, alebo sú v núdzi (Gillath, Shaver a Mikulincer,2005). V súlade s touto predpoveďou niekoľko štúdií zistilo, že ľudia s bezpečným pripútaním zaznamenajú empatickejší prístup k iným (B.C.Feeney a Collins,2001; Joireman, Needham a Cummings, 2002; Lopez, 2001) a inklinujú viacej dať perspektívu skľúčenej osobe (Corcoran a Mallincrodt, 2000; Joireman a kol., 2002) a väčšiu snahu o zodpovednosť za blahobyt pre ostatných (Collins a Read, 1990; Shaver a kol.,1996).
V laboratórnom výskume skúmajúcom umocňovanie správania, Westmaas a Silver (2001) zaznamenal videonahrávkou ľudí počas toho ako vychádzali so spoločníkom experimentu, o ktorom si mysleli, že mu diagnostikovali rakovinu. Autori zistili, že oba typy neistého pripútavania presmerovali špecifickú prekážku k efektívnej starostlivosti. Ako sme očakávali, vyhýbaví účastníci boli stanovení pozorovateľmi ako menej verbálne a neverbálne podporujúci a menej schopní očného kontaktu. Túžba pripútavania nebola asociovaná s podporou, ale úzkostlivejší účastníci zaznamenali väčší nepokoj počas kontaktu so spoločníkom a boli ochotnejší pripustiť sebakritické myšlienky po stretávaní sa.
Nedávno sme zistili účinky oboch dispozícií vzťahov pripútavania a aktivované reprezentácie bezpečnosti pripútavania ako sa ľudia vyrovnávajú s bolesťou iných a regulujú osobnú úzkosť spôsobenú niekým v núdzi (Mikulincer, Gillath a kol., 2001; Mikulincer, Shaver , Gillath a Nitzberg,2005) Napríklad, Mikulincer, Gillath a spol (2001, Štúdia 1) uskutočnili experiment skúmajúci účinky vyhľadávania opory (účastníci čítajú príbeh o pripútavaní sa k objektu lásky, ktorý vedie k spoločenskej a citovej podpore) na súcitné reakcie na krátky príbeh o študentovi, ktorého rodičia zahynuli pri autonehode. Ako sme očakávali, zvýšený pocit bezpečnosti viedol k intenzívnejším súcitným reakciám ako obyčajný podklad pozitívneho účinku alebo neutrálnych predstaviteľov. Súhrnné výsledky boli nájdené v štyroch ďalších štúdiách (Mikulincer, Gillath a kol., 2001 štúdia 2-5) využívajúce odlišné techniky na zvýšenie bezpečnosti (požiadanie účastníkov aby si pripomenuli osobné spomienky zvýšenej opatery, podprahovo prejavené slovami spojené s blízkosťou) a meranie rozličných príslušníkov rodiny, ktorý sa menia (popis pocitov zistených iných, ktorí trpia, dostupnosť spomienok pri ktorých účastníci zažili úzkosť, súcit).
V posledných sériách štúdií, sme (Mikulincer a kol., 2005) zistili súčasné rozhodnutie pomôcť, alebo nepomôcť osobe v úzkosti. V prvých dvoch experimentoch, každý účastník chvíľu sledoval spoločníka počas toho ako vykonával niekoľko averzných úloh. Keď štúdia postúpila, spoločník bol stále viac v úzkosti kvôli svojim úlohám a mienený účastník mal možnosť nahradiť spoločníkovo miesto, vskutku obetovanie sa pre dobro druhého. Krátko pred tým ako sa scenár rozvinul, účastníci boli pripravení reprezentáciami bezpečnosti pripútavania (meno poskytovateľa bezpečnosti účastníka) alebo reprezentáciami, ktoré nie sú späté s pripútavaním (meno známej osoby, ktorá nebola objektom pripútavania, alebo meno známeho). Táto procedúra bola riadená na podprahovom stupni (veľmi rýchlou prezentáciou mena) alebo nadprahovom stupni (požiadaním účastníkov aby si spomenuli na interakciu s konkrétnou podpornou osobou). Zistili sme, že oba podprahové a nad prahové aktivovanie pocitu bezpečného pripútavania zvýšili súcit účastníkov a ich ochotu zaujať miesto skľúčeného jedinca.

Celkovo, výskum indikuje, že aktuálna alebo symbolická interakcia s milujúcim a podporným objektom pripútavania posunulo osobu smerom k ideálu obhajovanému vyšším náboženskými a humanistickými psychológmi – kľudná, spokojná osoba, ktorá túži a je schopná založiť si láskyplný partnerský vzťah a riskovať pri pomoci ostatným a rozširovať osobné zručnosti a perspektívu. Sledujúc Bowlbyho (1988) vedenie, sme skonštatovali, že bezpečnosť pripútavania, dokonca aj v dospelosti, spôsobuje narastanie zlepšenia psychologického zástupcu (agenta) alebo katalyzátor. Podporuje to prosociálne motívy a vzťahy a podporuje osobný vývoj a zlepšené vzťahy.

Základný mechanizmus rozširujúceho a upevňovacieho cyklu bezpečnosti pripútavania

Teoreticky, rozširujúci a upevňujúci cyklus bezpečnosti pripútavania je zachovaný mentálnymi reprezentáciami súčasnej, alebo symbolickej vhodnosti citlivých a zodpovedných objektov pripútavania. Tieto námietky obsahujú oboje vysvetľujúce a procesné vedomosti usporiadané okolo relačného prototypu alebo scenára (Waters, Rodrigues a Ridgeway,1998) čo zahrňuje niečo ako následné návrhy: „Ak narazím na prekážku a/alebo budem skľúčený, môžem požiadať o pomoc iného významného, on, alebo ona bude pravdepodobne dostupný a podporujúci, ja pocítim úľavu a pohodlie ako výsledok blízkosti k tejto osobe, následne sa môžem vrátiť k iným činnostiam.“ Tento scenár funguje ako príručka na adaptívne regulovanie emocionálnych procesov jedinca. V tejto časti, predstavujeme štyri odlišné, ale podobné typy vysvetľujúcich a procesných vedomostí čo tvorí základ rozširujúceho a upevňovacieho cyklu bezpečnosti pripútavania a upevňuje pozitívne účinky na citovú reguláciu, mentálne zdravie a psychologické fungovanie: (1) optimistické chápanie života, (2) pozitívne mentálne námietky ostatných, (3) autentické formy pozitívnej sebareflexie a (4) konštruktívne zastrešujúce stratégie.

Posudzovanie života

Navrhli sme, že námietky bezpečnosti pripútavania obsahujú, alebo sú asociatívne prepojené s deklaratívnymi názormi a procesnou vedomosťou, čo zohráva hlavnú úlohu pri udržiavaní emocionálnej stability a osobného prispôsobenia. Prvá skupina obsahuje posudzovanie problémov v živote ako zvládnuteľné, a to pomáha osobe udržať postoj optimistický a plný nádeje vzhľadom na riadenie úzkosti. Táto viera je výsledkom pozitívnych interakcií s citlivými a vhodnými objektmi pripútavania, počas ktorých jedinci zisťujú, že úzkosť je zvládnuteľná, ovládateľná, externé prekážky môžu byť zdolané, a priebeh a výsledok najhrozivejších udalostí sú aspoň čiastočne kontrolovateľné. Štúdie pripútavania dospelých preukázali, že jedinci s bezpečnou väzbou, smerovali k hodnoteniu širokej škály stresujúcich udalostí menej výhražnými výrazmi čo robia neistí ľudia a aby si zachovali optimistickejšie očakávania o ich schopnosti zvládať stresujúce udalosti (Berant a kol., 2001; Mikulincer a Florian, 1995; Radecki- Bush, Farell a Bush,1993) Navyše, bezpečnosť pripútavania bola empiricky asociovaná s pozitívnejšími očakávaniami vzhľadom na negatívne nálady (Creasey, 2002; Creasey a Ladd,2004), nádejnejší prístup k životu (Shorey, Snyder, Yang a Lewin,2003) a ťažší a postoj imunnejší voči stresu (Mayseless, 2004; Neria a kol., 2001).

Mentálne námietky ostatných

Druhým typom deklaratívnej vedomosti, ktorá podporuje efektívne reguláciu emócii a zmiernenie úzkosti pozostáva z pozitívnej viery, nádeje o zámeroch a charakteristike ostatných. To znamená, nádej, že ostatní budú reagovať na potrebu niekoho pomôcť osobe zvládnuť negatívne pocity a zvládnuť úzkosť. Opäť, tieto pozitívne námietky sú podľa všetkého výsledkom interakcií s dosiahnuteľnými, zodpovednými objektmi pripútavania počas ktorých sa jedinec učí o citlivosti, zodpovednosti a dobrej vôli svojho pôvodného partnera vo vzťahu. Pravidelné experimentovanie vhodnosti objektov pripútavania môže ukľudniť strach z odmietnutia, kritizovania, nesúhlasu a zneužitia. Také výskumy podporujú vôľu človeka priblížiť sa k partnerovi, vyjadriť potreby, túžby, nádeje a bezbrannosť a žiadať o pomoc, keď je potrebná.
Tento pozitívny vzťahový proces začína s posudzovaním citlivosti a zodpovednosti objektu pripútavania a následne formovaním pozitívnej viery a očakávania z dobrých kvalít a zámerov osoby. Osoba, ktorá pravidelne zažíva takéto zážitky s ďalšou osobou si postupne začína myslieť, že takýto dobrý a starostlivý objekt by nebol schopný zradiť dôveru, nereagoval by negatívne, alebo urážlivo voči výrazom potreby a neodmietne ponuku blízkosti. S takým uspokojením je pre osobu jednoduché správať sa prosociálne a hlbšie sa zaoberať vzťahom. Mnoho štúdií preukázalo, že jedinci (tí, ktorí sú relatívne zabezpečení) vlastnia pozitívny pohľad ľudskej prirodzenosti (Collins a Read, 1990; Hazan a Shaver, 1987), používa pozitívne termíny čŕt na popísanie dvoch partnerov (J. A. Feeney a Noller, 1991; Levy, Blat a Shaver, 1998), chápu týchto partnerov ako podporných (Davis, Morrisa Kraus, 1998; Ognibene a Collins,1998) a majú dôveru voči svojmu partnerovi (Collins a REad, 1990; Hazan a Shaver, 1987; Simpson,1990). Navyše, bezpečne „pripútaní“ ľudia majú kladné očakávania týkajúce sa správania partnerov (Baldwin, Fehr, Keedian, Seidal a Thompson, 1993; Baldwin, Keelan, Fehr, Enns a Koh- Rangarajoo,1996) a majú tendenciu vysvetliť partnerovo negatívne správanie relatívne pozitívnym spôsobom (Collins, 1996).
Používaním primárnych techník, výskumy pripútavania zistili, že okamžite aktivované mentálne námietky dosiahnuteľných a podporných objektov pripútavania majú priaznivé účinky na očakávanie týkajúce sa partnerovho správania. Napríklad, Rowe a Cmelley (2003) pripravili účastníkov, aby podali námietky o vhodnosti a nevhodnosti objektov pripútavania (písali 10 minút o vzťahu, ktorý sa skončil bezpečne, alebo neisto) a boli požiadaní, aby vyplnili dotazník zhodnocujúci základné očakávania na správanie partnerov. Podklad s príkladmi partnerovej vhodnosti viedol k pozitívnejším očakávaniam bežného vzťahu ako podkladový s neistými námietkami.

Skutočná sebaúcta

Tretí druh deklaratívnej vedomosti je autentický, s dobrými základmi spokojnosti voči svojej hodnote, spôsobilosti a ovládania. Tento silný zmysel pre hodnotu človeka je rozhodujúci pri udržiavaní stabilnej sebaúcty a emocionálnej rovnováhy v porovnaní so zlyhaním, odmietnutím, alebo inými životnými ťažkosťami. Taktiež podporuje reguláciu autonómnych pocitov, ktoré sprevádzajú ľudí s funkčnými seba-ukľudňujúcimi procedúrami, ktoré môžu zmierňovať úzkosť dokonca aj bez prítomnosti momentálneho objektu pripútavania.
Počas interakcií s citlivými, dostupnými objektmi pripútavania, jedinci sa učia chápať sa ako aktívni, silní a schopní, pretože môžu efektívne mobilizovať partnerovu podporu a prekonať úzkosť, ktorú aktivuje správanie pripútavania. Tieto presvedčenia sú viazané na dôveru, že môžu účinne riadiť a prekonávať prekážky a úzkosť. Ľudia s bezpečnejšou väzbou sa všeobecne chápu ako hodnotní, sympatickí a sú hodnotení, milovaní a považovaní za špeciálne objekty pripútavania. Napríklad, s porovnaním s ľuďmi so štýlom úzkostného

pripútavania, oznamujú vyšší stupeň sebaúcty (Bartholomew aHorowitz, 1991; Mickelson, keesler a Shaver, 1997), vidia samých seba ako schopných a pôsobivých (Brennan a Morris, 1997; Cooper, Shaver a Collins,1998), a popisujú sa pozitívnymi výrazmi a majú malé nezhody medzi ich súčasnou vlastnou reprezentáciou a vlastnými štandardami (Mikulincer, 1995).

Interakcie s dosiahnuteľnými, starostlivými a milujúcimi objektmi pripútavania v čase potreby ustanovujú primárny zdroj autentického, stabilného vnímania seba hodnoty (Kernis, 2003), ktorú Rogers (1961) nazval „skutočná vlastná osobnosť (ja), ktorá je pozitívne ja – vnem atómov získaný z jasnej a nepodmienenej úcty (pozornosti) ostatných ľudí. Pretože ľudia s bezpečným pripútavaním sú schopní mať zo seba dobrý pocit dokonca v nepríjemných podmienkach, je tam nižšia potreba zvýšiť sebaúctu defenzívne alebo odmietaním kritiky ostatných ľudí. V skutočnosti, hľadanie opory v stratégiách obranných emočných regulácií je označenie, že osoba bola nútená spoločenskými zážitkami, skúsenosťou ako zvládať úzkosť a stresormi bez adekvátnych mentálnych reprezentácií bezpečnosti pripútavania a musela bojovať o pocit bezpečia, seba hodnotenia a lásky.

Výskum pripútavania dospelých poskytuje podporu pre tieto teoretické myšlienky. Napríklad, Mikulincer (1995) meral dosiahnuteľnosť pozitívnych a negatívnych čŕt vlastnej podstaty v úlohe a skúmal stupeň integrácie medzi ľuďmi s vlastným názorom. Zistil, že ľudia, ktorí boli úspešnejší v pripútavaní si mohli jednoducho spomenúť na obe pozitívne aj negatívne vlastné hodnoty a zahrnúť všetky z nich medzi integrované štruktúry. Vyhýbavejší účastníci sa preukázali obrannou seba organizáciou a nízkou integráciou medzi tými hodnotami a inými vlastnými hodnotami.

V iných častiach štyroch štúdií, Mikuncer (1998a) zistil, že obranné stratégie citovej regulácie boli najviac charakteristické u vyhýbavých jedincov, hlavne v hroziacej situácii, čo zabezpečuje jednotlivcom vykonať relatívne stabilne a nezaujate seba hodnotenie napriek tomu že narazili na závažný problém. Ľudia v týchto štúdiách boli vystavení rozličným hroziacim a neutrálnym situáciám a seba hodnotenie bolo merané mierou vlastnej osobnosti a inými kognitívnymi technikami. Účastníci, ktorí sa klasifikovali ako bezpeční sa nelíšili svojím seba hodnotením v neutrálnych a hroziacich podmienkach. Ale neistí účastníci vykonali explicitnejšie a implicitnejšie pozitívne seba hodnotenie v hroziacich aj neutrálnych situáciách – ide o prítomnosť dôvery v defenzívnych stratégiách emočnej regulácie.

Dve ďalšie štúdie poskytli údaje o účinkoch kontextovo aktivovaných na seba hodnotiacich tendencií bezpečnosti pripútavania (Arndt, Schimel, Greenberg a Pyszczynski, 2002; Schimel, Arndt, Pyszczynski a Greenberg, 2001). V týchto štúdiách, boli podporené myšlienky o dostupnosti objektov pripútavania (premýšľanie o akceptácii a milovaní ostatných) alebo boli zaznamenané neutrálne myšlienky a využitie stratégií seba hodnotenia účastníkov. Schimel a kolektív (2001) študovali zaujatosť v spoločenskom porovnaní, čo znamená hľadanie viacerých informácií sociálneho porovnávania ako to bolo zvyčajne spomínané, že jeden účinkoval lepšie ako druhý (Pyszczynski, Greenberg a LaPrelle,1985). Arndt a kolektív (2002) študovali, obranný seba hendikepovanie, čo znamená zdôraznenie faktorov, ktoré znehodnocujú vykonávanie jedinca v úsilí ochrany proti zničeniu sebaúcty, čo by mohlo viesť k výsledku pripísanému negatívnym dôsledkom pri nedostatku schopností. (Berglas a Jones, 1978). V oboch štúdiách, krátkodobo zosilňujúce mentálne námietky dostupnosti objektov pripútavania oslabili tendenciu vytvoriť seba zlepšenie sociálneho porovnávania alebo atribúty vlastného postihnutia.

Štúdie pripútavania dospelých taktiež navrhujú spôsoby, v ktorých ľudia s bezpečným pripútavacím správaním si môžu utvrdiť stabilný zmysel seba hodnoty bez sledovania defenzívnych seba zdokonaľovacích stratégií. Napríklad (Mikulincer, Shaver, 2004) sme navrhli, že niektoré časti, alebo podprogramy vlastnej osobnosti, ktoré vznikajú počas interakcií s dostupnými objektmi pripútavania, sú základom udržiavania seba hodnoty

a emocionálnej vyváženosti v čase stresu. Špecificky, zdôrazňovali sme (1) reprezentácie seba samého diferencované počas interakcií s dostupným objektom pripútavania a (2) reprezentácie seba samého diferencované z reprezentácií s črtami a charakteristikami starostlivej a podpornej osoby pripútavania. Stanovili sme hypotézu, že tieto reprezentácie by sa mali stať prístupnými počas stretnutí s hrozbou, mali by priaznivý, upokojujúci účinok na osobu a mali by zvrátiť zbytočné úsilie o defenzívne seba hodnotiace stratégie.
Aby sme otestovali tieto očakávania, zorganizovali sme dve rozdielne dvojdielne štúdie. V prvej sekcii každej štúdie sme sa pýtali účastníkov, aby vytvorili charakteristiky, ktoré popisujú objekt pripútavania zvyšujúci bezpečnosť a ich vo vzťahu k tomuto objektu. V druhej časti sme vystavili účastníkov buď hroziacim, alebo neutrálnym podmienkam, zaznamenávali sme prístupnosť rôznych kategórií charakteristík počas vlastného popisovania a potom sme zaznamenali ich súčasný citový a kognitívny stav. Ako sme predpokladali, ľudia s bezpečnou väzbou reagovali na hroziace podmienky s vyšším duševným odhadnutím čo sa bezpečnosti týka. Hodnotili charakteristiky, ktoré pôvodne označili za objekty pripútavania zvyšujúce bezpečnosť, alebo vlastné charakteristiky „vo vzťahu k tomuto objektu“ a viacej popisujúc ich samých podľa hroziacich ako neutrálnych podmienok. Táto zvýšená prístupnosť vlastných reprezentácií založených na bezpečnosti nebola pozorovaná medzi účastníkmi s neistou väzbou. Dôležitejšie je, že seba repreyentácia založená na bezpečnosti mala priaznivejšie účinky. Čím väčšia prístupnosť tým pozitívnejší bol citový stav účastníkov na základe hrozby a tým nižšie obavy a ohrozujúce myšlienky plynúce zo zadania. Vysvitlo, že bezprostrední, bezstarostní jedinci môžu zmobilizovať dobrosrdečné kvality v sebe samom, taktiež ako reprezentácie bytia milovaným a vzácnym. A zdá sa, že tieto reprezentácie poskytujú skutočný komfort, poskytujúci osobe cítiť sa cenným bez styku s defenzívnymi formami seba zdokonaľovania, aby reguloval úzkosť.

Konštruktívne stratégie zvládania

Navrhujeme ďalej, že reprezentácie bezpečnosti pripútavania zahrňujú procesné vedomosti o citovej regulácii a efektívnom zvládaní stresu. Keď regulujeme emócie, osoba s bezpečnou väzbou je schopná smerovať väčšinu svojho úsilia na zmenu udalosti citového zistenia (riešením konfliktu, alebo riešením problému) a týmto je schopná obchádzať alebo skrátiť mnoho bolestných skúsenosti. Hlavne, keď osoba s bezpečnou väzbou stretáva vnútorné a vonkajšie podnety, alebo udalosti, ktoré by mohli vyprovokovať neželateľné pocity, alebo sa on či ona môžu spojiť v riešení problému, plánovaní a kognitívnom prehodnocovaní, umiestniť negatívnu udalosť v širšom kontexte, a mobilizuje podporu od ľudí s ďalšími zdrojmi, alebo perspektívami pre riešenie problému alebo zmiernením bolestných účinkov. Takáto osoba je pravdepodobnejšie schopná rozšíriť repertoár seba lichotiacich zručností: ukľudnenie sa pomocou implikujúcich a explicitných rutinne naučenými schopnosťami, získanými od objektov pripútavania poskytujúcich bezpečnosť a zdôrazňujúc pozornosť na konštruktívne alternatívy. Tieto konštruktívne regulačné úsilia sú tie, ktoré Epstein a Meier (1989) nazvali „konštruktívne spôsoby zvládania“ a Gross (1999) nazval „ prioritne zdôraznená citová regulácia“
Výskum odhalil, že existuje asociácia medzi bezpečným pripútaním a konštruktívnym prekonávaním so zameraním na problém. Napríklad, vlastné vyhlásenia bezpečnosti pripútavania sú spojené s oporou na stratégie zamerané na zvládanie problému v štúdiách obsahujúcich široký záber stresorov (Lussier, Sabourin a Turgeon, 1997; Mikulincer a Florian, 1998) Navyše, ľudia, ktorí sa klasifikujú ako bezpečne pripútaní, snažia sa riešiť medziľudské konflikty vo svojich osobných vzťahoch kompromitujúc a kreatívnym integrovaním vlastných postojov a postojov ich partnerov (Carnelley, Pietromonaco

a Jaffe,1994) taktiež ako otvoreným rozhovorom o probléme a konflikte.(Simpson, Rholes a Phillips, 1996)
Zvládnutím skutočností zistenia pocitov, alebo zhodnocovaním láskavými výrazmi, bezprostrední ľudia nemusia často meniť, alebo potláčať iné časti emocionálneho procesu. Tvoria to, čo Lazarus (1991) nazval „krátke spojenie hrozby“ obchádzaním prekážok a nefunkčných aspektov emócií, kým podporuje ich funkčné, adaptívne kvality. Môžu zvýšiť otvorenosť svojich citov, vyjadrujú a oznamujú pocity voľne a presne iným, a zažívajú ich naplno bez úzkosti. Bezprostrední ľudia sa môžu zúčastňovať na vlastnej úzkosti bez strachu zo straty kontroly (Cassidy, 1994). Pre tých, ktorých objekty pripútavania boli dostupné a zodpovedné, výrazy negatívnych pocitov boli zvyčajne vedené k úzkosti zmierňujúcim reakciám. Bezprostredná osoba zisťuje, že úzkosť môže byť vyjadrená čestne bez riskovania vo vzťahu a toto stále viac podporuje rovnovážny spôsob zažívania a vyjadrovania pocitov s citlivým zámerom v mysli a bez nadmierneho nepriateľstva, odplaty alebo nepokoja zo straty kontroly, alebo bytia opusteným.
Vo výskumoch pripútavania dospelých, existuje výrazný dôkaz, že seba hodnotenie bezpečnosti pripútania je spojené s vyšším skóre seba posudzovania a meranie správania citovej výraznosti a seba odhalenie (Bradford, Feeney a Campbell, 2002; J.A.Feeney,1995, 1999). Napríklad, Mikulincer a Nachshon (1991) analyzovali obsah verbálneho odhalenia účastníkov pri rozhovore medzi štyroma očami o osobných informáciách voči inej osobe v laboratórnej situácii a zistili, že bezprostrední ľudia prezradili intimnejšie a emotívnejšie informácie ako neistí účastníci. Navyše, využitím úlohy biografickej pamäte, v ktorej účastníci boli požiadaní spomenúť si na špecifické, včasnejšie spomienky pozitívnych a negatívnych emócií, Mikulincer a Orbach (1995) zistili, že účastníci, ktorí sa klasifikovali ako s bezpečným pripútaním už zažili citový prístup k bolestnej spomienke, ako zlosť, žiaľ a úzkosť a boli schopní znova prežiť niektoré zo sprievodných negatívnych účinkov. Avšak, napriek tomu mali lepší prístup k pozitívnym spomienkam šťastia a nezažili automatický asociácie spomienok iných negatívnych emocionálnych zážitkov. Toto umožňuje ľuďom s bezpečnou väzbou zdôrazniť pozitívny kognitívny kontext a dobre diferencované emočné spomienky, čo im umožňuje postup k negatívnym spomienkam bez vplyvu negativizmu, ako sa často stáva v oboch prípadoch, v laboratóriách a reálnom živote pri úzkostlivých jedincoch.
Funkčná a konštruktívna podstata emočných skúseností ľudí s bezpečnou väzbou je taktiež evidentná spôsobom ako zažívajú a pripúšťajú si zlosť. V sériách troch štúdií, Mikulincer (1998 b) zistil fakt, že keď sa stretávame s udalosťami, ktoré zdôrazňujú zlosť, bezprostrední ľudia si udržali optimizmus voči následnému správaniu partnera („On alebo ona ma bude akceptovať“) a vytvorili posúdenia zámerov dobre diferencované, späté s realitou svojich partnerov. Jedine, keď tam boli jasné kontextové podnety, poskytnuté experimentátorom, že partner skutočne reagoval zaujatým úmyslom, spôsobilo to u ľudí s bezpečnou väzbou zdôraznenie nepriateľstva voči partnerovi a reagovali zlosťou. Navyše, výkazy udalostí zdôrazňujúce zlosť u účastníkov s bezpečnou väzbou boli charakterizované konštruktívnymi zámermi opravy vzťahu, zapájajú sa do riešenie problémov a zažívaním pozitívnych dojmov nasledujúc dočasnú dobu nezhody. Bowlby (1973) pomenoval nezhodu ako „zlosť nádeje“, pretože je zameraná na opravu zničených vzťahov. „Nádej“ referuje k pozitívnym očakávaniam, ktoré partner osoby s bezpečnou väzbou ak sa mýlila, bude sa snažiť prediskutovať a vynaloží adekvátnu snahu na zmenu.

Sekundárne stratégie pripútavania a regulácie emócií

„Sekundárne“ (neisté) stratégie pripútavania deformujú a ničia regulácie emócií a tak prispievajú k psychologickým a sociálnym problémom. Podľa teórie pripútavania (Main,

1990; Mikulincer a Shaver, 2003; Shaver a Mikulincer, 2002a,2002b) a náš model fungovania systému pripútavania (Diagram 23.2), sekundárne stratégie pripútavania (hyperaktivita a deaktivita) zahrňujú psychologickú obranu proti frustrácii a bolesti spôsobenej nedostupnosťou objektov pripútavania. Hoci sú to pokusy pri adaptácii v nepriateľským spoločenských pomeroch, nakoniec sa zle adaptujú pri neskorších situáciách počas vzťahu, kde by bezpečné stratégie mohli byť efektívnejšie. Každá zo sekundárnych stratégií je zameraná na dosiahnutie fungujúceho vzťahu so vzdialenou alebo nedosiahnuteľnou osobou pripútavania. V snahe podporovať tieto stratégie, osoba musí vytvoriť buď skreslené alebo obmedzené pracovné modely a osvojiť si neoptimálny podnet regulačných stratégií, ktoré často prekážajú v následnom vývoji a bránia vytvoreniu hodnotného vzájomného vzťahu.

Keď regulujú svoje emócie, ľudia s vyhýbavou väzbou sa pokúšajú blokovať, alebo zabrániť emocionálnym stavom asociovaným s myšlienkami ohrozenia (strach, smútok, hanba), pretože tieto myšlienky môžu aktivovať nechcené potreby, spomienky a správanie. Navyše, vyhýbaví ľudia často vidia negatívne emócie a pocity slabosti, alebo zraniteľnosti spojené s ich túžbou po nájdení vlastnej podpory. Toto im spôsobuje zabránenie prirodzených emočných reakcií voči hrozbám vo vzťahu (odmietnutie, rozchod a strata) a pokúšajú sa udržať tieto pocity mimo vlastnej mysle. Ako ľudia s bezpečnou väzbou, vyhýbaví sa snažia regulovať emócie späté s hrozbou. Avšak, zatiaľ čo regulačné prístupy ľudí s bezpečnou väzbou zvyčajne podporujú komunikáciu, kompromis a udržanie vzťahu, snahou vyhýbavých ľudí je udržanie deaktivovaného systému pripútavania, čo môže mať rušivé dôsledky na vzťah.Na rozdiel od ľudí s relatívne bezpečnou väzbou, tí ktorí sú neistí vo väzbe, často nemôžu otvoriť myseľ pri riešení problému, pretože toto si často vyžaduje otvorenie štruktúry vzdelania (stereotyp, schémy) novým informáciám, uznaním frustrácií a možnej prekážky, jednaním s pochybnosťou a voľnými myšlienkami bez pokusu blokovať aktivačný systém pripútavania (Mikulincer, 1997). Ľudia s neistou väzbou majú ťažkosť prehodnocovať udalosti a zisťovať pocity, pretože počas frustračných interakcií s neprístupnými, nereagujúcimi alebo nesúhlasnými objektmi pripútavania, boli nútení k pochybnostiam voči všeobecnej dobrote sveta a motívom a zámerom ostatných ľudí. Majú problém pozerať na jasnú stranu nepríjemnej udalosti, menia hrozbu na výzvu a očakávajú podporu ostatných ak sa stávajú demoralizovaní.

Deaktivácia stratégií spôsobuje ľuďom, aby sa vyhli upozorňovaniu ich vlastných citových reakcií. Neistí jedinci často popierajú, alebo potláčajú myšlienky späté s emóciami a spomienkami, potláčajú akčné tendencie späté s emóciami, alebo zabraňujú alebo maskujú oba verbálne a neverbálne výrazy pocitov (Kobak, Cole,Ferenz- Gillies, Fleming a Gamble,1993; Mikulincer a Shaver,2003). Odvrátením vedomej skúsenosti a výrazu nevhodných emócií, u ľudí s neistou väzbou bolo menej často pozorované, že citové skúsenosti budú integrované do kognitívnej štruktúry, a že ich budú využívať efektívne vo formačnom procese. Počas mnohých frustračných a bolestivých interakcií s odmietnutím objektu pripútavania, naučili sa, že priznanie a prejav úzkosti vedie k odmietnutiu, alebo trestu (Cassidy, 1994).

Na ľudí s vyhýbavou väzbou, ktorí skôr vidia negatívne emócie ako inkongruenciu mentálneho stavu, ktorá by mala byť zorganizovaná efektívne, alebo potlačená, úzkostlivo pripútaní jednotlivci smerujú k chápaniu tých emócií ako zodpovedajúcich so zámermi pripútavania a kvôli tomu smerujú k podporovaniu až preháňaniu. Ľudia úzkostlivého pripútavania sú chránení nesplneným želaním na objekt pripútavania venovať mu väčšiu pozornosť a uskutočniť dôveryhodnejšiu ochranu (Cassidy a Berlin, 1994; Mikulincer a Shaver, 2003). Jeden spôsob ako dosiahnuť tento cieľ je chronologicky dodržiavať systém pripútavania a zosilniť ponuku upozornenia až po dosiahnutie upokojujúceho pocitu bezpečnosti pripútavania. Chronologicky úzkostlivo pripútaní jednotlivci majú vo zvyku preháňať prítomnosť a vážnosť hrozby a zvyšujú bdelosť čo sa týka možnou

nedosiahnuteľnosťou objektu pripútavania (Kobak, 1993). Taktiež majú vo zvyku preháňať s pocitom bezmocnosti a bezbrannosti, pretože znaky bezmocnosti a núdze niekedy môžu vyvolať u iných ľudí pozornosť a starostlivosť (Cassidy a Berlin, 1994). Nanešťastie, toto zosilňovanie negatívnych pocitov môže považovať riešenie problému za nepodstatné, pretože riešenie problému môže zmariť túžbu po želaní jednotlivca, aby zvečnil problematické situácie. Navyše, riešenie problému pracuje proti bezbrannému a nekompletnému, príliš veľká starostlivosť by mohla skončiť stratou pozornosti a podpory od objektov pripútavania.
Ako je úzkostlivá hyperaktivácia podporovaná? Jednou z metód je zveličovať proces posudzovania – poznateľné zdôrazňovanie hroziacich aspektov výrazne vľúdnych udalostí, udržiavanie pesimistických nádejí o schopnosti jedinca zdolať úzkosť a pripísanie nekontrolovateľných dôvodov s hrozbou spätým udalostiam a celkových osobných nedostatkov (Mikulincer a Florian, 1998). Tento seba zničujúci posudzovací proces je neprerušený negatívnymi domnienkami o sebe a svete (Collins a Read,1994; Shaver a Clark,1994). Hoci tieto domnienky sú pôvodne rozvíjané v kontexte emocionálne negatívnych interakcií s nedostupnými a nespoľahlivými objektmi pripútavania, tie sú neprerušené kognitívnymi vplyvom, ktorý zovšeobecňuje posledné poškodenia pripútavania a nevhodne používa spomienky poškodenia pri novej situácii (Mikulincer a Shaver, 2003).
Ďalšia regulačná technika, ktorá zdôrazňuje skúsenosť a výraz pocitov spätých s hrozbou, posúva pozornosť smerom k vnútorným indikátorom úzkosti (Cassidy a Berlin, 1994; Shaver a Mikulincer, 2002a). Tento manéver sústreďuje pozornosť na psychologické komponenty emočných stavov, zdôrazňuje pripomenutie s hrozbou spojených skúsenosti a rozmýšľanie nad skutočnými a potencionálnymi hrozbami (Main a Solomon, 1986; Mikulincer a Shaver, 2003). Ďalšou hyperaktivujúcou stratégiou je zosilnenie negatívnych emócií uprednostňovaním na základe prístupu, vykonať seba ohrozujúce rozhodnutie a prevziať neefektívne smerovanie akcií, ktoré často končia zlyhaním. Všetky z týchto stratégií vytvárajú vlastný doplňujúci kruh úzkosti, ktorý je udržiavaný kognitívnymi ruminujúcimi myšlienkami a pocitmi a to dokonca aj po zmiznutí objektívnej hrozby.
Zaujímavé je, že napriek hyperaktívnym a deaktívnym stratégiám vedúcim k opačným prístupom emočného výrazu (zosilňovanie vs. potlačenie), obe skončia ako nefunkčné pocity. Vyhýbavým ľuďom chýba prispôsobivý aspekt citových skúseností blokovaním prístupu vedomia k emóciám a úzkostlivým ľuďom chýbajú adaptívne možnosti presmerovania svojej pozornosti na prierezové aspekty emočných skúseností častejšie ako funkčné aspekty. Ako výsledok, úzkostliví jedinci môžu chápať samých seba ako bezbranných kontrolovať samo rozširujúci tok bolestivých myšlienok a pocitov.

Empirický dôkaz pre regulačnú akciu sekundárnych stratégií pripútavania

Existuje veľká masa dôkazov podporujúca teoretické analýzy. V tejto časti si prezrieme tieto dôkazy počas sledovania diferenčných štýlov pripútavania počas zvládania stresu, riadenie hrozieb počas pripútavania, skúsenosti a riadenie špecifických emočných stavov a kognitívny prístup k citovým skúsenostiam.

Zvládanie stresu

Niekoľko štúdií podporilo teoretické analýzy rozdielnych štýlov pripútavania v zvládaní stresorov – súvisiacich a nesúvisiacich s pripútaním. (Berant a kol., 2001; Berant, Mikulincer a Shaver, v : Birnbaum a kol., 1997; Mikulincer a kol. , 1993). Kým ľudia s úzkostným pripútavaním dôverujú v emócie pri prekonávaní, ľudia s vyhýbavou väzbou častejšie dôverujú dištančnému zvládaniu. Tri štúdie objavili významnú asociáciu medzi vyhýbavým pripútavaním a zvládaním stresu na základe emócií. To znamená, že vyhýbaví jedinci by

mohli pomôcť identifikovať kontextové hranice deaktivačných stratégií. V dvoch štúdiách (Lussier a kol., 1997; Shapiro a Levendosky,1999), bolo pozorované zdôraznené citové zaobchádzanie v reakcii na konflikt s blízkou osobou. V tretej štúdii, Berant a kolektív (2001) zistil, že vyhýbavé matky novorodencov sa skôr spoliehali na dištančné zvládanie v prípade, že ich dieťa bolo narodené zdravé alebo s malou vrodenou vadou srdca, ale zdá sa, že využívajú citovo ladené zvládanie v prípade, že sa im narodilo dieťa so život ohrozujúcou vadou srdca. Kvôli tomu sa zdá, že vyhýbavá obrana, ktorá je často dostatočná na riešenie malých problémov, môže zlyhať, keď sa ľudia stretávajú s vážnym a trvácnym problémom. Tento záver je zhodný s Bowlbyho (1980) myšlienkou, že oddelené mentálne systémy vyhýbavých ľudí nemôžu byť držané mimo ich vedomia a traumatické udalosti môžu oživiť, alebo znovu aktivovať úzkosť, ktorá bola zablokovaná a oddelená od vedomia.

Riadenie ohrozenia spojeného s pripútavaním

Sekundárne pripútavacie stratégie sú taktiež preukázané spôsobom, ako ľudia zvládajú ohrozenie späté s pripútavaním. Mayseless, Danieli a Sharabany (1996) overovali asociáciu medzi stratégiami pripútavania a reakciami na vymyslený rozchod v „Teste o strachu z rozchodu“ a zistili, že vyhýbaví ľudia sa vyhli riešeniu tohto problému, tejto hrozby, pričom úzkostliví ľudia reagovali na rozchod silným seba obviňovaním a prudkou úzkosťou. Podobne, keď sa Meyer, Oliver a Roth (2005) spýtali mladých žien, aby si predstavili, že ich milostný partner plánuje tráviť čas s vysoko atraktívnou ženou, zistili, že vyhýbavé pripútavanie bolo asociované s dištančnou reakciou ako ukončenie vzťahu, alebo vyhnutie sa kontaktu s partnerom. Ako sa dalo očakávať, úzkostné pripútavanie bolo asociované s prudkou úzkosťou a snahou presvedčiť partnera, aby zmenil svoj názor.
Taktiež je evidentné, že vyhýbaní ľudia majú v úmysle riešiť hrozbu plynúcu z pripútavania potlačením myšlienok z rozchodu. V pár výskumných štúdií, Fraley a Shaver (1997) použil Wegnerovu (1994) myšlienku potláčacieho vzoru a spýtali sa účastníkov, aby plynulo napísali všetko na čo mysleli a cítili, keď boli požiadaní myslieť na situáciu, že ich partner ich opustí pre niekoho iného. V prvej štúdii, schopnosť potlačiť tieto myšlienky bola (sprístupnená) evidovaná počtom myšlienok na rozchod v myšlienkovom pochode účastníka počas písania. V druhej štúdii, táto schopnosť bola sprevádzaná stupňom fyziologických reakcií počas úlohy rozchádzania. Čím nižšia reakcia tým väčšia schopnosť potlačiť myšlienky.
Zistenia uvádzali, že úzkostné pripútavanie bolo asociované so slabou schopnosťou potlačiť myšlienky na rozchod, ako to bolo uvedené pri častejších myšlienkach o strate v spomínanej úlohe. Na rozdiel od toho, vyhýbavosť pripútavania bola asociovaná s vyššou schopnosťou potlačiť tieto myšlienky, čo bolo naznačené nižším počtom myšlienok o strate partnera. Posledná štúdia zobrazenia funkčnou magnetickou rezonanciou (Gillath, Bunge, Shaver, Wendelken a Mikulincer, 2005) preukazuje, že tieto štýly rozdielneho pripútavania sú evidentné vo charakteristike aktivácie a deaktivácie mozgu, keď ľudia myslia na stratu, rozchod a keď sa pokúšajú potlačiť takéto myšlienky.
Vo dvoch štúdiách, (Mikulincer, Dolev a Shaver, 2004) sme zopakovali a rozšírili Frealeyove a Shaverove (1997) zistenia pomocou Stroopovej úlohy pomenovania farieb, kognitívnej prístupnosti predchádzajúceho potláčania myšlienok na bolestivý rozchod. Zistenia indikovali, že vyhýbaví jedinci boli schopní potlačiť myšlienky späté s rozchodom, pre nich takéto myšlienky boli pomerne neprístupné a ich vlastná pozitívna charakteristika sa stala prístupnejšou. Avšak, ich schopnosť ovládnuť tento obranný postoj bola narušená, keď bolo pridané kognitívne vyťaženie k výskumnému zadaniu. Pod vysokým kognitívnym vyťažením vyhýbaví jedinci preukázali pripravený prístup k myšlienkam rozchodu a negatívnemu seba hodnoteniu. To znamená, že potláčaný materiál bol vydaný na povrch počas zážitku

a správania kedy bola vyslaná vysoká kognitívna požiadavka. Vyslovili sme podozrenie, že podobne sa to deje pri emocionálnej požiadavke.
Fraley, Garner a Shaver (2000) prešetrili regulačný mechanizmus tvoriaci základ deaktivácie úzkosti u vyhýbavých ľudí. Pýtali sa, či deaktivačné stratégie pôsobia v obrannom správaní „preemptívnym“ alebo „postemptívnym“ spôsobom. Účinkujúci počúvali rozhovor o hrozbe spätej s pripútavaním a a boli požiadaní, aby si spomenuli na detaily hneď po rozhovore a v intervale 30 minút až 21 dní po rozhovore. Analýza zabúdania zmapovala fakt, že vyhýbaví jedinci si počiatočne pamätali menej informácií z rozhovoru ako tí menej vyhýbaví, obe skupiny zabudli informácie približne rovnako. To sa javí ako fakt, že výhýbavé defenzívne správanie najmenej často pôsobí preemptívnym spôsobom a to pomocou blokovania ohrozujúceho materiálu z informácii a pamäte.

Zažívanie a zvládanie hnevu

Niekoľko štúdií skúmalo, ako sekundárne stratégie pripútavania ovplyvňujú zažívanie a zvládanie hnevu. Napríklad, Mikulincer (1998b) zistil, že napriek tomu, že vyhýbaví jedinci neoznámili príliš prudkú zlosť voči nevhodnému (negatívnemu) správaniu inej osoby, preukázali prudkú fyziologickú zmenu počas nezhodných interakcií. Taktiež oznámili využívanie dištančných stratégií ako zdolať udalosti vyvolávajúce hnev a prejavili sklon k nepriateľstvu voči partnerovi dokonca aj keď išlo o kontextový podnet (sprostredkovaný experimentátorom) týkajúci sa partnerovho nevhodného (nepriateľského) zámeru. Na rozdiel od toho, spomienky na skúsenosť vyvolávajúcu zlosť u ľudí s úzkostnou väzbou zahŕňali nekontrolovateľnú záplavu zlostných pocitov, smútok a zúfalstvo. Ľudia s úzkostným pripútavaním taktiež mali negatívnejšie očakávania na reakcií ostatných počas situácií vyvolávajúcich hnev a mali v úmysle posúdiť partnerove zámery nediferencovane negatívne. Nepriateľské správanie pripísali partnerovi a sami reagovali milo dokonca aj keď išlo o podnet týkajúci sa nepriateľského zámeru.
Fyziologickými meraniami boli taktiež študované problémy úzkostlivých ľudí počas zvládania hnevu. Diamond a Hicks (2005) vystavili mladých mužov dvom experimentálnym prípadom provokujúcim k hnevu, zlosti a merali výpovede úzkosti a hnevu počas a po experimente. Štúdia úzkostného pripútavania bola asociovaná vlastnou výpoveďou o úzkosti a zlosti počas a po zadaní experimentu.
Pozorovacie štúdie hnevu počas súčasných spoločenských interakcií taktiež poskytujú údaje obsahujúce disfunkčný pôvod hnevu neistých ľudí. Simpson a kolektív (1996) overili reakcie hnevu počas konfliktu, v ktorom partnerská dvojica bola požiadaná identifikovať nevyriešiteľný problém vo vzťahu a snažiť sa vyriešiť ho cez rozhovor. Zistenia odhalili, že pripútavanie bolo asociované zobrazeným a oznámeným hnevom a nepriateľstvom počas konverzácie
Rholes, Simpson a Orina (1999) preskúmali prejavy o hneve medzi tými, ktorí hľadajú podporu a tými, ktorí podporu poskytujú v situácii vyvolávajúcej úzkosť. Ženám bolo povedané, že sa zúčastnia aktivity vyvolávajúcej zlosť, a aby s partnerom počkali kým aktivita začne. Počas 5 minút stresujúceho čakania boli u žien vyhľadávajúcich oporu a mužov- poskytovateľov podpory nenápadne nahrávané reakcie na video. Potom bolo povedané každej dvojici, že žena by nakoniec nemusela zniesť stresujúcu aktivitu, každá dvojica bola nenápadne nahrávaná 5 minút v „období zotavenia.“ Video zaznamenalo disfunkčný pôvod neistého hnevu účastníkov počas oboch „stresujúcej“ a „zotavovacej“ periódy. V stresujúcej časti, pozbavenie účinnosti bolo asociované intenzívnejším hnevom voči partnerovi a to bolo hlavne bežné keď ženy boli skľúčené a od svojich partnerov prijímali relatívne malú podporu. Navyše, u mužov to bolo asociované väčšou zlosťou a to hlavne keď partnerky boli smutnejšie. Počas zotavujúcej doby, túžba pripútavania bola

ovplyvnená väčšou zlosťou voči partnerovi, to sa potvrdilo keď boli nahnevané počas stresujúcej doby, alebo keď hľadali väčšiu podporu od partnera.
Tieto zistenia tvrdia, že u mužov nedostatok ochoty starať sa a podporovať smútiace partnerky mohlo zvýšiť hnev voči nim. U žien, nedostatok dôvery v partnerovej podpore mohlo spôsobiť, že boli viacej sklamané a nahnevané počas hľadania podpory. Nedostatok dôvery v podpore partnera sa zdalo, že vyvoláva hnev iba po vystupňovanej hrozbe, keď podpora už nebola potrebná. Preto ženská silná potreba podpory a opätovného uistenia mohla jednať proti alebo viesť k potlačeniu ich zlostných reakcií počas hľadania podpory. Hoci, tieto pocity by mali vyjsť na povrch keď sa ukončí hľadanie podpory, ktoré by ilustrovalo spôsob hyperaktivačných stratégií usilujúcich sa o zachovanie pocitov spojených s úzkosťou.

Kognitívny prístup k citovým skúsenostiam

Teoreticky, sekundárne stratégie pripútavania by mali ovplyvniť prístup človeka k informáciám týkajúcich sa pocitov, rovnako ako spôsobu ako osoba zakóduje a organizuje tieto informácie v sieti asociatívnej pamäti (Mikulincer a Shaver,2003). V experimentálnej štúdii emocionálnych spomienok, Mikulincer a Orhach (1995) získali podporu v tomto očakávaní. Účastníci boli požiadaní spomenúť si na skoré detské skúsenosti hnevu, smútku, starosti alebo šťastia a spomienky získané oneskorene boli interpretované ako indikátory kognitívnej prístupnosti a neprístupnosti. Účastníci taktiež hodnotili intenzitu ohniskových a neohniskových emócií v každej udalosti. V spomienkovej úlohe, vyhýbaví ľudia boli vystavení najchudobnejším prístupom k smutným a úzkostlivým spomienkam, úzkostliví ľudia mali najrýchlejší prístup k takýmto spomienkam a ľudia s bezpečnou väzbou boli niekde medzitým. Ľuďom s bezpečnou väzbou trvalo dlhšie opäť získať negatívne ako pozitívne citové spomienky. V úlohe hodnotenia citov, vyhýbaví jedinci hodnotili ohniskové spomienky (smútok) a neohniskové pocity (zlosť) menej intenzívne ako to spravili jedinci s bezpečnou väzbou, úzkostliví jedinci oznámili prežívanie veľmi intenzívnych ohniskových a neohniskových spomienok, keď boli požiadaní spomenúť si na úzkosť, smútok a hnev.
Tieto zistenia poskytli nahliadnutie do stratégii citových regulácii. Vyhýbaví ľudia zaznamenali znížený prístup k negatívnym citovým spomienkam. Táto nedosiahnuteľnosť negatívnych spomienok bola tiež dokumentovaná v štúdii dlhotrvácnych spomienok sexuálneho zneužitia detí u Edelsteina a kolegov (2005). Na vzorke 102 dokumentovaných obetí sexuálneho zneužitia, voči ktorým prípadom boli podané trestné oznámenia, vlastné správy vyhýbavého pripútavania boli negatívne asociované s presnosťou pamäte na špecifické, zdokumentované, ťažké sexuálne zneužitie maloletých, ktoré sa vyskytli približne pred 14 rokmi. Zaujímavé je, že tieto spomienkové problémy boli zredukované medzi účastníkmi, ktorí preukázali relatívne vysoký stupeň materskej podpory po zneužití, zvýrazňovali vyrovnávací efekt interakcií vyžadujúcich od objektu podporujúceho pripútavanie. Bezpečnostný základ môže pomôcť vyhýbavým ľuďom zostať otvoreným voči bolestivým a traumatickým spomienkam. Zistili sme, že podprahový bezpečnostný základ môže zvýši otvorenosť človeka spomienkam byť zranený partnerom (Shaver, Mikulincer, Lavy a Cassidy, v tlači).
V Mikulincerovej a Orbachovej (1995) štúdii, úzkosné pripútavanie bolo asociované s hotovým prístupom k negatívnym spomienkam a s oslabením kontroly aktivácie z jednej negatívnej spomienky na inú. Tieto zistenia sedia s Peitromonaco a Barettyho (1997) zisteniami z ich denníkového štúdia, poukazujúce na to, že vyhýbaví ľudia neskôr vyhlásili, že boli celkovo viacej skľúčení ako vyhlásili hneď po udalosti vyvolávajúcej hnev. Toto zistenie tiež sedí s Poisman, Tsai a Chiangovými (2004) zisteniami týkajúcimi sa výrazu tváre ľudí počas Rozhovoru Pripútavania Dospelých (AAI-RPD, Hesse, Kapitola 25). Kým výraz

tváre ľudí s bezpečnou väzbou bol vysoko podobný s valenciou detských udalostí, ktoré popisovali, jednotlivci s úzkostnou väzbou boli vystavení výrazným nezhodám medzi kvalitou zážitkov z detstva, ktoré popisovali a ich výrazmi tváre (výraz tváre ako smútok, zlosť počas neutrálnych a pozitívnych skúseností z detstva). Podľa Roismana a jeho kolegov, tieto nezhody odrážajú zmätok a citový chaos u týchto jedincov.

Vyhýbavá vzťahová väzba a nedostatok psychobiologickej súvislosti (koherencie). Vyhýbaví ľudia zredukovali prístup k emóciám a myšlienkam vyvolávajúcim pocity a to je evidentné v štúdii skúmajúcej súvislosti medzi vedomým zhodnotením emocionálnych skúseností a menej vedomým, automatickejším vyjadrením týchto skúseností. (Predpokladáme, že vyšší súlad medzi opatreniami vyvoláva vyšší prístup k citovým skúsenostiam.) Použitím samoposudzovacích škál pripútavania, Mikulincer, Florian a Tolmacz (1990) zistili, že vyhýbaví ľudia majú relatívne nižšie sebaposudzovacie skóre strachu zo smrti, ale odhalili tiež zvýšený žiaľ, smútok zo smrti v prípadoch, ktoré popísali v Teste Tématickej Vnímavosti. Mikulincer (1998b) taktiež vyhlásil, že vyhýbaví ľudia v porovnaní s ľuďmi s bezpečnou väzbou reagovali na príhody vyvolávajúce zlosť s nižším stupňom zlosti na sebaposudzovacej škále, ale vyšším stupňom fyzického nabudenia (srdcová frekvencia). Tri príbuzné štúdie skúmali prístup k emóciám počas RPD a zistili, že vyhýbaví ľudia verbálne vyjadrovali svoje negatívne pocity počas rozhovoru, preukázali vysoký stupeň fyziologického nabudenia (zvýšená elektrodermálna aktivita – Dozier a Kobak,1992; Roisman a kol.2004) a intenzívnejšie výrazy zlosti, smútku a negatívneho prekvapenia na tvári (Zimmermann, Wulf a Grossmann, 1996) počas toho ako rozprávali o svojich vzťahoch s rodičmi.
Spangler a Zimmermann (1999) skúmali rozdiely štýlu pripútavania v súvislosti s reakciami tvárových svalov (svalov smiechu a mračenia sa meranými elektromyografmi) a subjektívnymi reakciami (posúdenými ako príjemné) na 24 filmových fragmentov. Pre každého účastníka, vypočítali koreláciu medzi svalovými a subjektívnymi reakciami počas 24 scén, s vyššou pozitívnou koreláciou bolo registrovaná vyššia psychobiologická koherencia. Zistili, že bezpečnosť pripútavania bola pozitívne asociovaná s psychobiologickou koherenciou, ale vyhýbanie bolo asociované s nižším uvedomením si fyziologického stavu.
Sonnby-Borgstrom a Jonsson (2004) poskytli ďalší dôkaz nedostatku psychobiologickej koherencie u vyhýbavých ľudí počas spracovania negatívnych emócií, vo svojej štúdií boli účastníci vystavení obrázkom šťastných a nahnevaných tvárí v troch odlišných časoch vystavenia (17, 56 a 2,350 milisekundy) a ich svalové reakcie boli zaznamenané pri každom obrazci. Keď obrazy boli prezentované podprahovo a účastníci nemohli rozlíšiť tváre (doba vystavenia 17 alebo 53 milisekundy), obe skupiny účastníkov aktivovali svaly zapojené v negatívnych citových zobrazeniach (zvrašťovanie, zamračenie), keď boli prezentované nahnevané tváre. Hoci, keď účastníci boli schopní rozoznať tváre (výrazy) (doba vystavenia 2,350 milisekundy) účastníci s vyhýbavou väzbou preukázali nižší stupeň zvrašťovanej činnosti a zvýšené reakcie lícnych svalov (úsmev ako reakcia) keď boli vystavení zlostným výrazom. Na rozdiel od toho, ľudia s bezpečnou väzbou reagovali na tieto obrazy napodobňovaním (vyššia zvrašťovacia aktivita). Podľa Sonnby-Borgstrom a Jonssona vyhýbaví ľudia zdôraznením zvrašťovacej reakcie na podprahové vystavenie nahnevanej tváre indikovali, že tieto obrazy automaticky vyvolali negatívne emócie. Preto, tendencia smiať sa, keď mohli vedome vidieť nahnevanú tvár (počas 2,350milsek) podnecuje obranný pokus ako blokovať kognitívny prístup k negatívnym pocitom.

Problém neistých ľudí pri pokuse o emócie: Prípad Alexithymie. Štúdie štýlu pripútavania a „alexithymie“ (problém v identifikácii a popise pocitov) taktiež odhaľujú nedostatok vedomého prístupu k emóciám u vyhýbavých ľudí. Vyhýbavé pripútavanie je späté s nepozornosťou voči pocitom (Kim, 2005; Searle a Meara, 1999) a alexithymiou

(Mallinckrodt a Wei, 2005,; Montebarocci , Codispoti, Baldaro a Rossi, 2004; Picardi, Toni a Caroppo, 2005). Je zaujímavé, že tieto štúdie odhaľujú, že úzkostlivo pripútaní ľudia taktiež majú problém s identifikovaním a popisovaním svojich pocitov. Podľa Mallinckrodta a Weina (2005), vyššia alexithymia nie je iba brzdením uvedomenia si svojich pocitov, ale aj problémom derivácie celkového emočného vzrušenia do špecifickejšieho citového stavu a vyjadrením týchto špecifických pocitov iným. Je možné, že vyhýbavé stratégie – s oslabenou kontrolou rozširovania emócii počas siete asociovaných sémantických spomienok, a vytvorenie chaotickej emocionálnej architektúry – môžu vytvoriť problémy v diferencovaní a identifikovaní špecifických pocitov. Ako výsledok, alexithymia môže odrážať blokovaný prístup k emóciám alebo slabé diferencovanie počas emocionálnych skúseností.
Problémy jedincov úzkostného pripútavania v diferencovaní a identifikovaní špecifických pocitov môžu vyplývať z tendencie reagovať prudkými emóciami na nebezpečné udalosti. Niektoré štúdie zistili, že ľudia, ktorí skórujú vyššie v úzkostnom pripútavaní tiež skórujú vyššie v miere emocionálnej reakcie a intenzity (Pietromonaco a Barrett, 1997; Searle a Meara,1999). Podobne, J. A. Feeney (1999) oznámil koreláciu medzi úzkostlivým pripútavaním a intenzitou hnevu, smútku a úzkosti počas spoločenskej interakcie. Je zaujímavé, že niektoré z týchto štúdií (J.A. Feeney,1999; Pietromonaco a Barrett,1997) odhalili, že vyhýbavé pripútavanie bolo asociované s nižšou citovou reaktivitou, alebo intenzitou. Toto sa zhoduje s našim celkovým záverom, že vyhýbavosť blokuje prístup k citom a bráni citovému vyjadrovaniu, pričom úzkosť zintenzívňuje citové reakcie.

Problém mentálneho zdravia a prispôsobenie

Teoretici pripútavania sledujú stratégie pripútavania ako faktory rizika, ktoré redukujú pružnosť počas stresujúceho obdobia a prispievanie k citovým problémom a slabému prispôsobeniu (Bowlby, 1988; Mikulincer a Shaver, 2003). Hyperaktivačné stratégie vedú k zosilneniu disstresu a chaotickej schéme emócií a poškodzujú schopnosť regulácie negatívnych emócií u ľudí s úzkostnou väzbou. Ako výsledok, úzkostliví ľudia zažili nekonečný a nekontrolovateľný nával myšlienok a emócií, ktoré môžu viesť ku kognitívnej dezorganizácii a v určitých prípadoch kulminovať do psychopatológie. Hoci vyhýbaví deaktivovaním stratégií prinášajú obrannú podporu základu bezpečnosti a pokoja, blokujú prístup k emóciám a tým môžu poškodiť schopnosť človeka konfrontovať a zvládať ľudské nešťastie. Toto zhoršenie je zdôraznené počas predĺžených, vysoko náročných stresujúcich skúseností, keď je požiadavka na konfrontáciu problému a mobilizáciu externých zdrojov podpory. Navyše, napriek deaktivácii stratégií obsahujúcich podporovanie vedomej skúsenosti a vystavenia úzkosti, úzkosť stále môže byť nepriamo prejavená somatickými symptónmi, problémami so spánkom a inými zdravotnými problémami. Negatívny postoj k blízkym a k partnerovi môže prepojiť nevysvetliteľnú úzkosť do pocitov nepriateľstva, samoty a odcudzenia sa.
Vzhľadom k hyperaktivačným stratégiám, veľký počet štúdií poukázalo, že úzkostlivé pripútavanie je naopak spojené so zdravím a kladne spojené s vlastným sebahodnotením a klinickou diagnózou celkovej úzkosti, depresie, úzkosti, poruchami stravovania, ťažkými poruchami osobnosti (Mikulincer a Florian, 2001, Mikulincer a Shaver,2007). Tieto asociácie boli zistené podľa rozličných vekových skupín (od adolescentov po starších ľudí), spoločenských vzoriek, psychiatricky hospitalizovaných pacientov a ambulantných pacientov a jedincov zažívajúcich kritické stresujúce skúsenosti (neúspech/potrat) alebo chaotickejšie stresujúce podmienky (chronická bolesť).
Pre vyhýbanie sú zistenia komplexné. Na jednej strane, postup štúdií nedal žiadne významné spojitosti medzi vyhýbavým pripútavaním a vlastným posúdením miery zdravia a celkovej

úzkosti (Mikulincer a Florian, 2001; Mikulincer a Shaver, 2007). Na druhej strane, niekoľko štúdií udáva, že vyhýbavé pripútavanie je späté so vzorkami problémov správania a citov, ktoré môžu vyplývať zo základného pôsobenia deaktivačných stratégií. Špecificky, významné asociácie boli zistené medzi vyhýbaním a známkami depresie charakterizovanými perfekcionizmom, vlastným potrestaním a sebakritikou (Zuroff a Fitzpatrick,1995), zdôraznené správy somatických ťažkostí (Mikulincer a kol., 1993), nepriateľstvo voči iným ľuďom (Mikulincer, 1998b), zneužitie a riadiaca porucha (Cooper, 1998, Mickelson, 1997), poruchy schizoidných a vyhýbavých osobností (Brennan a Shaver, 1998; Crawford a kol. 2006).

Navyše, kým žiadna konzistentná asociácia nebola zistená v spoločenskej vzorke medzi úzkostlivým pripútavaním a celkovou úzkosťou, štúdie, ktoré sa zameriavajú na vysoko náročné a úzkostlivé udalosti odhaľujú, že vyhýbanie je spojené s vyšším stupňom zaznamenanej úzkosti. Napríklad, Berrant a kolektív (2001, v tlači) zaznamenali reakcie matiek na reakcie narodenia dieťaťa s vrodenou vadou a zistili, že vyhýbanie ako zaznamenané v čase začiatku diagnostiky vady, bol najpotencionálnejším prognostikom materskej úzkosti po roku. Zdá sa, že deaktivačné stratégie môžu prispieť k mentálnemu zdraviu za typických okolností charakterizovaných miernym stretnutím so stresom. Počas vysoko náročných podmienok, tieto stratégie sa zdá, že padnú a v tom prípade jedinci s vyhýbavou väzbou sa smú vystaviť vysokému stupňu úzkosti a citových problémov.

Záver

Nesmierne veľká časť výskumov – väčšia ako tu vieme obsiahnuť – podporuje teoretický prístup pripútavania ako pochopiť citovú reguláciu u dospelých. Mnoho kreatívnych hypotéz bolo formulovaných na základe teórií a boli testované od roku 1990, boli využívané rôzne metódy ako pozorovanie správania, rozhovor, dotazník, psychologické odhalenie, implicitné meranie kognitívnych a citových procesov, systematické manipulovanie hroziaceho kontextu a sociálnych situácií. Zistenia sú koherentné a kompatibilné s modelom aktivačného systému pripútavania a fungovania prezentovanom tu.

Napriek tomu existuje mnoho dôležitých problémov, ktoré je potrebné skúmať. Väčšina sociálno-psychologických štúdií dospelých, vrátane našej vlastnej, zahrnulo vzorky študentov a dôverovali samoposudzovacej miere štýlu pripútavania. Ako vysvetlili Crowell, Fraley a Shaver (Kapitola 26) a Hesse (Kapitola2.5) tieto merania nie sú často zhodné s AAI, čo znamená, že viacero výskumov je potrebných na ujasnenie zmyslu rozdielnych meraní a ich asociácií s emocionálnou reguláciou. Navyše, primárne výskumy od Crawforda a jeho kolegov (2007, pozri tiež Brussoni, Jang, Livesley a MacBeth, 2000) zistili, že rozdiely u niektorých jedincov v úzkostnom pripútavaní je pripisované genetickým faktorom. Ak je toto pravda, bude to mať dôsledky v oboch teóriách a klinických aplikáciách. Nakoniec, sociálni psychológovia, ktorí študovali normálne plnoleté osoby brali vývojovú literatúru za samozrejmosť, ale zriedkavo študujeme súčasné prepojenie medzi pripútavaním v detstve a emočným regulačným procesom v dospelosti. To znamená, že aktuálne detské korene väčšiny fenoménov ostávajú aby ešte boli identifikované v dospelosti.

Akokoľvek posledný príbeh dopadne, teória pripútavania vo veľkej miere zdokonalila štúdium emočnej regulácie v dospelosti. Väčšina z tu zhrnutých zistení sú reprodukovateľné a mnoho ich bolo reprodukovaných (preložený) v rôznych krajinách, používajúc stimulujúce materiály a miery v rôznych jazykoch. Mnohé zo zistení nevyzerajú byť zmenené, alebo odmietnuté v budúcnosti. Zostáva, aby bola vytvorená iba ich posledná, kompletná a správna interpretácia

Konspekt vypracovala: Lucia Lesayová

24. Attachment v strednom a staršom veku

Attachment in Middle and Later Life (str. orig 532-551)

Carol Magai

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Bolbyho poznatky o pôvode a povahe vzťahovej väzby (Bowlby, 1969/ 1982, 1973, 1980) predstavujú bohatú teoretickú základňu o dôležitých aspektoch ranných vzťahov a ich vývinu v čase. Jeho teória podnietila obrovské množstvo výskumov vzťahovej väzby v ranom detstve i v mladšom strednom veku (Cassidy & Shaver, 1999, Mikulincer & Shaver, 2007) Výskumy vzťahov v neskorších obdobiach života (z perspektívy vzťahovej väzby) existujú však len v relatívne obmedzenom množstve (Magai & Consedine, 2004). Taktiež nie sú žiadne dlhodobé výskumy stability typu vzťahovej väzby v čase (od ranného detstva až do neskorej dospelosti, chýbajú akékoľvek výskumy, ktoré by hovorili o vzťahu medzi určitým typom vzťahovej väzby a postojmi a správaním neskôr počas života.
Existujú však výskumy vzťahu medzi ranou rodinnou situáciou a fungovaním v staršom veku, ktoré naznačujú, že skoré zážitky v rodine predpovedajú zdravie, choroby, psychologickú „pohodu“ či úmrtnosť (Lundberg, 1993, Preston, Hill, & Drevenstedt, 1998, Shaw, Krause, Chatters, Connell, & Ingersoll-Dayton, 2004, Weisner, 2005).
Tieto výskumy naznačujú, že môžu ranné vzťahy môžu mať dlhodobé následky na ľudský život.
V tejto kapitole sa budeme venovať vzťahovej väzbe v strednej a neskorej dospelosti a to v kontexte normatívnych vývinových zmien a výziev dospelého veku. Medzi kľúčové témy týkajúce sa stredného veku patrí sledovanie zdravia starnúcich rodičov, často preberanie zodpovednosti za starostlivosť o rodičov, pričom niekedy sa tak deje v kombinácii s pokračujúcou starostlivosťou o vlastné dospievajúce deti (Perrig-Chiello & Hoepflinger, 2005). Nakoniec sem patrí i vysporiadavanie sa zo smrťou primárnych vzťahových osôb. Ďalšie témy, ktoré sa týkajú ľudí v staršom veku zahŕňajú narastajúcu sociálnu, emocionálnu, fyzickú a finančnú závislosť, vyrovnávanie sa zo smrťou partnera a priateľov, a nakoniec i témy blížiacej sa vlastnej smrti a hľadanie zmyslu života na konci životnej cesty.
V kontexte prehľadu literatúry sa budeme venovať nasledovným otázkam: 1, či sa vzťahová väzba mení s vekom 2, aké sú podmienky, ktoré ju môžu meniť.

Distribúcia a stabilita attachmentu (typu pripútania) v staršom veku

Zaujímajú nás dve otázky. Prvá je tá, či je zastúpenie jednotlivých typov pripútania, ktoré sú prítomné v detstve a počas dospievania zhodné s jeho distribúciou v staršom veku a druhá, či sú jednotlivé typy pripútania stabilné v čase, teda či sa časom nejakým spôsobom

menia, alebo nie. Dá sa argumentovať tým, že distribúcia typu pripútania je iná, keďže vzťahová väzba nie je vytváraná iba vzťahovým kontextom, ale tiež kultúrnym a historickým (Weisner, 2005).
V súvislosti s dospelými ľuďmi musíme brať do úvahy, že každá ďalšia generácia je nielen staršia, ale predstavuje tiež vzorku skôr narodenej populácie, ktorá bola pravdepodobne vystavená iným historickým úlohám a výzvam, a iným výchovným predstavám a normám. Výskum, ktorý zahŕňa i mladšie vzorky ukázal, že distribúcia štýlu pripútania variuje v závislosti od kultúry (van Ijzendoorn & Kroonenberg, 1988, van Ijzendoorn & Sagi-Schwartz, kapitola 37, toto vydanie)a tieto rozdiely zjavne súvisia s miestnymi kultúrnymi hodnotami, ktoré ovplyvňujú vznik vzťahovej väzby (Weisner, 2005). Preto je možné, že distribúcia typu pripútania je odlišná medzi rôznymi vzorkami starších dospelých i rôznych generáciách dospelých.
Tiež je nutné overiť hypotézu, že typ vzťahovej väzby je relatívne stabilný v čase, keďže je zrejmé, že neskoršia fáza životného cyklu zo sebou prináša rôznorodé výzvy, ktoré môžu vytvárať značné odlišnosti v pripútaní.

Distribúcia typov pripútania v staršom dospelom veku
Štúdie mladšieho stredného veku naznačujú, že distribúcia pripútania pripomína distribúciu pripútacieho správania u kojencov a detí. Podľa sebaposudzovacieho dotazníka má približne 55 – 65 % zúčastnených (výskumu) bezpečnú väzbu, 22 – 30 % neistú - vyhýbavú, 15 – 20 % neistú - ambivalentnú vzťahovú väzbu (Davila, Burge, & Hammen, 1997, J.A. Feeney & Noller, 1990, Hazan & Shaver, 1987, Kirkpatrick & Davis, 1994).
Podľa staršej metaanalýzy (van Ijzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1996) štúdií, ktoré používali Adult Attachment Interview (AAI), 58 % účastníkov bolo ohodnotených ako bezpečných (slobodných) vo vzťahovej väzbe, 24 % ako vyhýbavých, a 18 % ako zapletených vo vzťahovej väzbe. V novšej analýze výsledkov AAI (515 účastníkov v troch štúdiách, Roisman, Fraley & Belsky, 2007), bolo 55 % s bezpečnou, 26.2 % s vyhýbavou a 8.5 % zapletenou 10.1 % nejasnou (nevyriešenou) vzťahovou väzbou.
Takáto distribúcia sa neopakovala vo viacerých štúdiách sledujúcich starších respondentov. V skratke by sa dalo povedať, že výskyt vyhýbavej vzťahovej väzby rastie z vekom a klesá výskyt ambivalentnej a zapletenej vzťahovej väzby. Prierezová štúdia respondentov (obyvateľov mesta) s priemerným vekom 63 rokov (Magai, Hunizker, Mesias, & Culver 2000) ukázala, že bezpečná vzťahová väzba (podľa AAI) negatívne koreluje s vekom a vyhýbavá vzťahová väzba korelovala s vekom pozitívne.
Ďalšia štúdia (Diehl, Elinck, Bourbeau, & Labouvie-Vief, 1998) skúmala typ vzťahovej väzby na vzorke mladých (priemerný vek 30 rokov), strednom veku (50 rokov) a neskorých dospelých (70 rokov), všetci obyvatelia predmestia. Výsledky poukazujú na to, že zatiaľ čo iba 18% mladších dospelých mali vyhýbavú vzťahovú väzbu, vo vzorke stredného veku to už bolo 22 % a v staršom veku až 40 %. Štúdia, ktorá skúmala vzťahovú väzbu a pripravenosť (ochotu) ľudí v strednom veku starať sa o starších členov rodiny, 56 % mali bezpečnú, 31 %, vyhýbavú, 4 % zapletenú a 9% bojazlivú (fearful?) vzťahovú väzbu (Soerensen, Webster, & Roggman, 2002). V štúdii skúmajúcej pacientov s demenciou (priemerný vek 76 rokov, Magai & Cohen, 1998), boli opatrujúce osoby požiadané aby posúdili pacientovu vzťahovú väzbu pred ochorením. Zistilo sa, že 56 % bolo posúdených ako bezpečných, 37 % ako vyhýbavých a 6 % ako ambivalentných vo vzťahovej väzbe. V štúdii komunitne žijúcich starších ľudí (priemerný vek 68 rokov)(J.D. Webster, 1997) 52 % bolo ohodnotených ako s bezpečnou vzťahovou väzbou. Vo veľkom súbore náhodne vybraných starších dospelých z mestského prostredia, žijúcich prevažne v ekonomicky znevýhodnenom prostredí, 78 % bolo posúdených ako vyhýbavých, zvyšok prevažne ako bezpeční (Magai a kol., 2001).

Napriek faktu, že výskyt vyhýbavého pripútania v rôznych štúdiách variuje a zdá sa byť vždy ovplyvnený ekonomickým pozadím respondentov, nemožno si nevšimnúť, že výskyt jednotlivých typov pripútania sa vekom mení. Niektorí autori (Diehl a kol. 1998) predpokladajú, že vyšší výskyt dištancovanej vzťahovej väzby u starších dospelých je zapríčinený väčším počtom strát, s ktorými sa musia vysporiadať starší ľudia. Iní autori (Magai, 2001, Magai a kol. 2001) mienia, že tieto rozdiely môžu byť zapríčinené efektom kohorty.

V snahe otestovať túto hypotézu, som spolu s kolegami (Magai, 2001, Magai a kol. 2001) rozdelil vzorku do dvoch kohort. Prvú tvorili respondenti narodení v rokoch 1922 až 1932 (mladšia kohorta) a druhú respondenti narodení v rokoch 1911 až 1921(staršia kohorta). Mladšia kohorta mala signifikantne nižší počet osôb s bezpečnou vzťahovou väzbou. V počte blízkych a priateľov, ktorí zomreli v priebehu posledných 5 rokov však nebol žiaden rozdiel. Predpokladáme, že rozdielny výskyt bezpečného pripútania v rámci uvedených dvoch vzoriek môže byť spôsobený vplyvom Watsonovského behaviorizmu, ktorý sa zasadzoval o ignorovanie emócií u detí a jeho vplyv kulminoval medzi rokmi 1920 a 1930 a teda ovplyvnil najmä mladšiu kohortu. V takomto zmysle môže byť vyšší výskyt vyhýbavej vzťahovej väzby viac dôsledkom kohorty ako vývojového dopadu.

Každopádne je zjavný výskyt vyššieho počtu vyhýbavého pripútania u starších dospelých dôvodom ku záujmu. Grosmann (1996) obohatil tézu o názor, že vzťahová väzba získaná vo väčšom rodinnom systéme prispieva ku prežitiu členov rodiny. Jeho práca a práca jeho kolegov, naznačuje, že isté štýly attachmentu môžu napomáhať prispôsobivosti v neskoršom veku viac ako iné štýly. Vensauer a Grossmann (1995) zistili, že starí rodičia s bezpečnou vzťahovou väzbou (v porovnaní s vyhýbavou) mali širšiu sociálnu sieť, označili viacero podporujúcich členov rodiny, dávali i prijímali viac pomoci. Vyhýbaví jedinci boli signifikantne viac samostatní. Taktiež vďaka dlhodobému 10 ročnému sledovaniu starších Austrálčanov (Giles, Glonek, Luscza, Andrews, 2005) sa zistilo, že sociálna sieť je významnejšou výhodou v porovnaní s demografickými údajmi, zdravotným stavom a životným štýlom. V tejto štúdii sa ukázalo, že kvalitnejšia sociálna sieť bola ochranným faktorom pred úmrtnosťou v najbližších dekádach.

Stabilita a zmena v typoch pripútania

Napriek tomu, že štýly pripútania sú považované za relatívne stabilné, niektoré výskumy ich prirovnávajú dokonca ku osobnostným charakteristikám (Banai, Weller, & Mikulincer, 1998), Bowlbyho model počítal aj zo zmenou. (Bowlby, 1973, Davila & Cobb, 2004, Fraley & Brumbaugh, 2004). Tiež jestvuje empirická literatúra, ktorá hovorí o zmene.

Prehľad literatúry o detskom vývine (Campos, Barett, Lamb, Golsmith, Stenberg, 1983) poukazuje na to, že 32 % deťom sa počas vývinu zmenila vzťahová väzba. Ku podobným výsledkom došli aj pri skúmaní mladších dospelých (Baldwin & Fehr, 1995), hoci ku tejto zmene (46 %) došlo u výskumnej vzorky, ktorá prežívala akútnu stresovú situáciu (Cozarelli, Karafa, Collins, & Tagler, 2003). Literatúra zaoberajúca sa zmenou vzťahovej väzby v neskorej dospelosti je značne obmedzenejšia. Tejto problematike sa venujú iba dve štúdie, ktoré skúmajú zmenu v dlhodobom horizonte 6 rokov. Prvá štúdia zahŕňala 370 vzdelaných, relatívne majetných, mužov a žien vo vekovom rozpätí 15 až 87 rokov (Zhang & Labouvie-Vief, 2004). Druhá zahŕňala 415 menej majetných, menej vzdelaných starších dospelých. Pri prvom meraní mali 72 rokov a pri druhom 78 rokov (Consedine & Magai, 2006). Prvá štúdia zistila nárast oboch typov pripútania – bezpečného i vyhýbavého attachmentu, druhá presný opak, že oba s vekom klesajú. Takýto rozdiel vo výsledkoch môže byť spôsobený už uvedenými rozdielmi v demografických i vekových charakteristikách oboch vzoriek. Tiež to môže byť spôsobené tým, že prvá štúdia používala jednoduchý spôsobom merania attachmentu, pričom druhá využívala 30 položkový dotazník škálujúci vzťahy (Bartholomew

& Horowitz, 1991).V prípade, ktorý skúmal výlučne starších ľudí (Consedine & Magai, 2006), predpokladáme, že pokles bezpečného i vyhýbavého pripútania závisí od zmien vo štruktúre i vo vnímaní sociálnej opory v staršom veku. To znamená, že zníženie pocitu bezpečia je reakciou na stratu kľúčových vzťahových osôb. A naopak, nárast vyhýbavého správania môže byť dôsledkom vývinovej tendencie starších ľudí, kedy si významne vážia intimitu, emocionálne sýtiace vzťahy, ako prejav toho, že ich čas sa kráti.

Attachment medzi deťmi a dospelými v staršom veku

V tejto časti sa venujeme skúmaniu povahy a vývoju emocionálne najsilnejšieho vzťahu medzi rodičmi a deťmi v staršom veku.
Podľa Ainswortha (1989) nie je žiaden dôvod veriť tomu, že ako náhle dieťa dospeje, jeho pripútavacie správaniu ku svojmu rodičovi už len slabne. Tejto problematike sa však v literatúre nevenuje dostatočná pozornosť. Prekvapivo však nájdeme mnoho odkazov na túto tému v sociologickej literatúre.
Vzťahové väzby v staršom veku môžeme rozdeliť do dvoch kategórií:
1, vzťahová väzba starších rodičov ku svojím dospelým deťom.

2, vzťahová väzba dospelých detí voči svojím starnúcim rodičom
Obe kategórie budeme skúmať najprv zo psychologického, následne zo sociologického hľadiska, preto najprv ozrejmím sociologické pojmy, ktoré sa vyskytli v literatúre.

Exkurz do sociologickej literatúry
V sociologickej terminológii sa hovorí o „medzigeneračnej solidarite“ (Bengtson & Roberts, 1991, Silverstein & Bengston, 1997). Pojem „solidarita“ označuje kohéziu medzi členmi rodiny a je charakterizovaná troma dimenziami: 1, príležitosť (frekvencia kontaktov a vzdialenosť – časová i priestorová medzi generáciami), 2, funkcia
(prístupnosť užitočnej pomoci a podpory medzi generáciami), 3, afinita (emocionálna blízkosť a uznávanie podobných hodnôt a názorov).
Literatúra pojednávajúca o medzi generačnej solidarite poskytuje dostatok podpory pre názor, že medzi dospelými deťmi a ich starnúcimi rodičmi existujú vzťahové väzby (tak ako predpokladá i teória vzťahovej väzby) a tiež poukazuje na to, že ranné vzťahy rodičov a detí majú vplyv na aktuálnu solidaritu.
Novšie trendy v sociologickej literatúre mienia, že súčasné (aktuálne) rodinné vzťahy sú rozličné, meniace sa, a často nevyriešené a že vzťahy medzi rodičmi a deťmi sú charakterizované nie len medzi generačnou solidaritou, ale tiež „medzi generačnou ambivalenciou“ (Connidis & McMullin, 2002, Fingerman, 1996, 1998, Luescher & Pillemer, 1998). To znamená, že jeden človek môže pociťovať vo vzťahu ku rodičom zároveň náklonnosť i hnev, lojalitu i stres a iné rozličné emócie.
Existujú 3 hlavné aspekty, ktoré vytvárajú ambivalenciu vo vzťahu rodič - dieťa v staršom veku (Luescher & Pillemer, 1998).
1, napätie medzi snahou o autonómiu a závislosť tak na strane dieťaťa ako i rodiča.
2, napätia vyplývajúce z kontroverzných (konfliktných) noriem, ktoré sa týkajú medzi generačných vzťahov, ako napr. poskytovanie opatery invalidným rodičom,
3, napätia vyplývajúce zo solidarity ako takej, napríklad sa ukázalo, že týranie starších sa vyskytuje za určitých okolností medzi navzájom veľmi závislými rodičmi a deťmi (Wolf & Pillemer, 1989).
Keď sa pozeráme na vzťahy s perspektívy medzi generačnej ambivalencie môžeme očakávať odliv a príliv v kvalite emocionálnych väzieb medzi rodičmi a deťmi, ktorý sa mení s vekom.

Deje sa tak najmä v staršom veku, kedy dospelé deti pociťujú výraznú zmenu v roliach, týkajúcich sa poskytovania a prijímania starostlivosti.
Väzba medzi rodičmi a deťmi je silná ale nemusí byť nevyhnutne statická.

Vzťahová väzba starnúcich rodičov ku svojím dospelým deťom
Poznatky z teórie vzťahovej väzby

Skúmanie vzťahovej väzby starších matiek (priemerný vek 72 rokov) na základe interview (Barnas, Pollina, & Cumming, 1991) identifikovalo 3 základné typy pripútania:
neistý – vyhýbavý, neistý- zmiešaný, bezpečný. Zaujímavé je, že zapletený štýl pripútania sa v tejto kohorte neobjavil. Ešte zaujímavejšie je to, že zatiaľ čo matky s jedným dieťaťom mali zväčša bezpečný attachment, kvalita vzťahu variovala u matiek
s viacerými deťmi.
Štúdia, ktorá skúmala vzorku ľudí (15 – 54 rokov) zistila, že rôzne typy skúsenosti, zahŕňajúce i zneužívanie a zanedbávanie v detstve sú previazané na typ attachmentu v dospelosti. Bezpečná vzťahová väzba negatívne korelovala so záznamami o zneužívaní, vážnom zanedbávaní, alebo vyhrážaním sa zo zbraňou v ruke. Naopak, neistá – vyhýbavá vzťahová väzba pozitívne korelovala s prepadnutím, fyzickým týraním, zanedbávaním, zastrašovaním so zbraňou, znásilnením, a sexuálnym obťažovaním.
Tieto interpersonálne traumy s výnimkou prepadnutia tiež pozitívne korelovali s úzkostným pripútaním.
Ďalšia štúdia (Diehl a kol., 1998) skúmala spomienky na rodinnú atmosféru v detstve. Respondenti boli dospelí vo veku od 20 do 87 rokov.
Pozitívnu atmosféra predstavovala: vzájomná podpora medzi členmi rodiny, možnosť slobodne prejaviť svoje pocity.
Negatívna atmosféra: zdôrazňovanie pravidiel a presadzovanie pravidiel používaním trestov. Vyššie skóre pre bezpečnú vzťahovú väzbu bolo spojené s kladným hodnotením pôvodnej rodiny, vyššie skóre v úzkostnej vzťahovej väzbe bolo spojené s nižšou spokojnosťou s pôvodnou rodinou. Podobný trend bol prítomný i pri vyhýbavej zapletenej vzťahovej väzbe. Tieto výsledky sú podobné výsledkom zo štúdií, ktoré skúmali spomienky na zážitky z detstva dospelých ľudí pomocou AAI (Hesse, 1999, Main, Kaplan, & Cassidy, 1985). Tento výskum naznačuje, že skúsenosť zo zlým zaobchádzaním v detstve (vrátanie telesného týrania) negatívne ovplyvňuje vzťahové reprezentácie a vzťahovú organizáciu v dospelosti (Cicchetti, Toth, & Lynch, 1995, Lutz & Hock, 1995).

Náhľad zo sociologickej literatúry
Medzi generačná solidarita
Zdá sa že rozsah emocionálnej väzby medzi rodičom a dieťaťom je ovplyvnený pohlavím rodiča a dieťaťa (Rossi & Rossi, 1990). Emocionálne puto medzi matkou a dcérou sa zdá byť najsilnejším a najstálejším medzi generačným vzťahom (Rossi & Rossi, 1990, 1991). Štúdia, ktorej sa zúčastnilo 48 starších matiek a ich dcér v strednom veku (Fingerman, 1996) replikovala skorší výskum, a potvrdila, že väzby medzi matkou a dcérou sú veľmi silné, avšak o čosi dôležitejšie pre matku ako pre dcéru. Fingermann (1996) zistil, že
75 % matiek označilo svoju dcéru ako jednu z troch najdôležitejších osôb, zatiaľ čo iba 58 % nominovalo svoju matku. Matky tiež častejšie vnímajú svoje dcéry ako osoby, s ktorými si najlepšie vychádzajú a osoby, za ktorými idú, keď sú rozrušené. Fingerman vidí tento rozdiel vo vzájomnom vnímaní v tom, že matka, ako staršia žena má menšie sociálne siete. S vekom sa sociálna sieť zužuje a preto osoby, ktoré v nej zostávajú predstavujú dôležitý zdroj sociálnej podpory a uspokojenia (Carstensen, 1995).

Emocionálne väzby majú pochopiteľne vplyv aj na sociálnu i praktickú podporu medzi rodinnými príslušníkmi, najmä v čase núdze. Existuje literatúra, ktorá sleduje vplyv faktorov, ktoré ovplyvňujú medzi generačnú podporu (Davey, Janke, & Savla, 2004). Kvalitné interpersonálne vzťahy sú jednou z dôležitých charakteristík, ktoré ovplyvňujú tendenciu rodiča poskytovať podporu svojmu dospelému dieťaťu, nie je to však nevyhnutná, alebo dostačujúca podmienka. Matky, ktoré majú viac detí nepociťujú rovnakú mieru blízkosti, či dôvernosti vo ku všetkým deťom, vzájomná pomoc však nie je jednoznačne závislá od kvality vzťahov medzi rodičmi a deťmi. Naopak, pocity blízkosti u matiek majú často minimálny vplyv na poskytovanie podpory svojím dospelým deťom (Davey a kol, 2004, Suitor, Pillemer&Sechrist, 2006).

Medzi generačná ambivalencia

Napriek tomu, že teoretický záujem o otázky medzi generačnej ambivalencie v posledných rokoch vzrástol, nie je stále dostatok empirickej literatúry.

Medzi generačná ambivalencia vzniká ako dôsledok konfliktu medzi tendenciou ku autonómii a tendenciou ku závislosti. Matky bývajú znepokojené, ak ich dospelé dieťa zlyháva v dosahovaní normatívneho dospelého statusu a finančnej nezávislosti. Štúdia (Shuey, Wilson, & Elder, 2003), ktorá skúmala ambivalenciu matiek v súvislosti z rešpektom ku vlastným deťom zistila, že matkina vlastná závislosť zvyšovala úroveň jej ambivalencie.

Podľa ďalšej štúdie (Fingerman, 2001) je ďalším významným zdrojom napätia nevyžiadaná rada, alebo pomoc zo strany dcéry. Podľa Fingermanových zistení existujú tri hlavné štýly vyriešenia týchto tenzií: konštruktívny, deštruktívny a vyhýbavý. V inej štúdií (Smith & Goodnow, 1999) skúmajúcej reakciu na nevyžiadanú pomoc boli popísané podobné tri štýly:

1, Asertívne ignorujúci, alebo odmietajúci pomoc

2, aktívne odmietajúci

3, prispôsobivý, či ústupčivý.

I keď typ pripútania nebol diagnostikovaný ani v jednej štúdii, trojité rozdelenie štýlov zvládania napätia a konfliktov sa zdá byť kompatibilný s teóriou atachamentu.

Ďalšou významnou témou podporujúcou vznik ambivalencie je rozsah zainteresovanosti dospelého dieťaťa na záležitostiach a zdraví rodičov (Spitz &Gallant, 2004).

Rodičia sú otrávení hyperprotektivitou a kontrolovaním svojich detí, na druhej strane im to však lichotí. Rodičia sa s tým vysporiadavajú jedným z nasledovných spôsobov: vypočujú si názor ale dôverujú radšej inému, ignorovaním, alebo akceptáciou.

Typická je tiež túžba po nezávislosti prepojená s túžbou byť v spojení s dieťaťom.

Medzi generačná ambivalencia bola tiež skúmaná v štúdií, kde mali účastníci rôzneho veku určiť kvalitu vzťahov s osobami zo svojej sociálnej siete (Fingerman, Hay, & Birditt, 2004). Súčasťou štúdie boli dve formy diagramu sociálnej siete, ktoré boli vytvorené Kahnom a Antonuccim (1980).

Účastníci boli požiadaní, aby umiestnili svojich sociálnych partnerov, ktorých považujú za veľmi blízkych do najvnútornejšieho kruhu z troch sústredných kruhov, menej blízkych do stredného kruhu a ešte menej blízkych do vonkajšieho kruhu. Druhý diagram bol vyplnený podobne, ibaže do najvnútornejšieho kruhu boli umiestnení ľudia, ktorí participantov najviac obťažujú (rozčuľujú), a do vonkajšieho tých, ktorí ich obťažujú najmenej.

Jednotlivé osoby mohli byť uvedené v oboch diagramoch. Z uvedených dát autori štúdie identifikovali tri typy vzťahov: výlučne blízke, výlučne problematické a ambivalentné. Štúdia zistila, že ľudia v skorej starobe (60 – 69 rokov) a v neskorej starobe (viac ako 80 rokov) viac hodnotili svoje vzťahy ako výlučne blízke v porovnaní s adolescentmi, mladými dospelými a dospelými v strednom veku. V skutočnosti, až 92 % participantov z najstaršej skupiny hodnotilo svoje vzťahy ako blízke, 8 % ako ambivalentné a nikto ako problematické.

Tento zjavný úbytok konfliktných vzťahov v závislosti od veku je konzistentný s teóriou socioemocionálnej selekcie (Carstensen, 1992, 1995), ktorá predpokladá že starší dospelí úmyselne vytesňujú vzdialenejšie a menej emocionálne radostné vzťahy v snahe vyhnúť sa konfliktu.
Vo vzorke mladých dospelých uviedlo 43 % svoj vzťah s rodičmi ako blízky, a 54 % ho ohodnotilo ako ambivalentný. 63 % dospelých v strednom veku považujú vzťah ku rodičom za blízky, 31 % za ambivalentný. Táto štúdia bola prierezová a na základe výsledkov sa dá usudzovať, že ľudia ako starnú, stávajú sa menej ambivalentnými voči svojim rodičom. Tieto výsledky sa nezhodujú s výsledkami, skúmajúcimi vzťahovú väzbu počas dospelosti a staroby, ktoré hovoria o tom že vekom stúpa početnosť vyhýbavej vzťahovej väzby. Tieto rozdiely môžu byť spôsobené tým, že Carstensenovej štúdií respondenti hodnotili špecifické vzťahy (s príbuznými), zatiaľ čo v seba-posuzdovacích meraniach dospelej vzťahovej väzby sa hodnotí všeobecný štýl vzťahovania sa k druhým. Keď starší dospelí myslia na vzdialené vzťahy, bagatelizujú ich význam (a preto vykazujú vyhýbavý prístup) keď však uvažujú o konkrétnych príbuzných, môžu sa zamerať na ich pozitívne stránky a to najmä preto, že blízke vzťahy v starobe sú základom pre ich well-being a prežitie (preto sa nezameriavajú na ich negatívne aspekty). Ďalším vysvetlením nižšieho ambivalentného hodnotenia starších dospelých v Carstensenovej štúdii môže byť snaha o vyhnutie sa negatívnym interakciám. Niekoľko štúdií naznačuje, že starší dospelí bočia od situácií, kde by mohli vyvstať konflikty a tiež vykazujú vyššiu úroveň pozitívnych emócií, menej interpersonálnych treníc, celkovo nižšiu úroveň negatívnych emócií, a menší počet konfliktov s blízkymi ako mladší členovia rodiny (Akiyama, Antonucci, Takahashi, & Langfahl, 2003, Fingerman & Birditt, 2003, Lawton, Kleban, & Dean, 1993, Lawton, Kleban, Rajagopal, & Dean, 1992, Lefkowitz & Fingerman, 2003, Stimpson, Tyler, & Hoyt, 2005). Nakoniec, ďalším alternatívnym vysvetlením môže byť, že správanie detí voči svojim rodičom sa môže stať pozitívnejším ako rodičia starnú, a deti môžu ostať starostlivejšie v snahe ochrániť rodičov pred problémami a nevyťahujúc témy, ktoré by ich mohli nahnevať (Fingerman & Birditt, 2003).

Vzťahová väzba dospelých detí voči svojim starnúcim rodičom
Z pohľadu teórie vzťahovej väzby
Ako dieťa dospieva, rozširuje svoje vzťahy z prvotne exkluzívneho vzťahu s matkou na otca, súrodencov, starých rodičov a ďalších príbuzných.
Sociálne väzby a siete variujú v priebehu ľudského života a majú podobné charakteristiky u rôznych národností. Štúdia reprezentujúca vzorku japonských a amerických jedincov vo veku 8 až 93 rokov (Antonucii, Akiyama, & Takahashi, 2004) skúmala ako sa sociálne vzťahy menia v závislosti od stúpajúceho veku. Podľa tejto štúdie, 8 – 12 ročné deti vnímajú matku ako osobu, s ktorou majú najbližší vzťah. Nasleduje otec a potom súrodenci. Dospelí ľudia, 21 – 39 uvádzajú stále na prvom mieste matku, potom nasleduje manžel, manželka, resp. životný druh. Medzi 4O až 59 ročnými dominuje životný partner, potom deti a až potom zvyknú menovať matky. 60 až 79 roční nominujú na najbližších ľudí partnera, deti, pričom matka už na zozname nefiguruje. Ešte starší ľudia (80 – 93 roční) uvádzajú partnera, deti a pridávajú vnúčatá.
Môžeme predpokladať, že až smrť matky zapríčiní, že zmizne zo zoznamu najbližších osôb.
Dôležitým aspektom vzťahu dospelých detí a starnúcich rodičov je poskytovanie starostlivosti. Táto problematika je významná pri dlhovekých generáciách, ktoré majú sklony ku akútnym i chronickým ochoreniam, rôznym typom nesvojprávnosti (nespôsobilosti)a vzrastajúcej závislosti.

Náhľad zo sociologickej literatúry
Medzi generačná solidarita

Literatúra obsahuje dosť dôkazov o tom, že existuje vzájomná pomoc a hodnotový konsenzus medzi dospelými deťmi a starnúcimi rodičmi. (Bengston & Roberts, 1991, Bengston, Rosenthal, & Burton, 1996, Davey a kol., 2004).
Reprezentatívny prieskum medzi generačných vzťahov s pohľadu dospelých detí ukázal, že 73 % zúčastnených považujú svoj vzťah ku matke za veľmi blízky a 57% považujú za veľmi blízkeho svojho otca (Silverstein, & Bengston, 1997).
Pocity emocionálnej blízkosti však plne nezodpovedajú všetkým medzi generačným vzorcom vzťahov. Tí istí výskumníci (Bengston a kol. 1996) urobili analýzu 6 dimenzií medzi generačnej solidarity. Dimenzie: emocionálna blízkosť, podobnosť názorov, geografická vzdialenosť, častosť kontaktov, poskytovanie inštrumentálnej pomoci, prijímanie inštrumentálnej pomoci. Na základe tejto analýzy definovali 5 typov vzťahov.
Typ „silne prepletený“, vo vnímaní dospelých detí sú naplnené sú všetky dimenzie.
Typ „kamarátsky“, je charakterizovaný vysokou úrovňou všetkých dimenzií, až na poskytovanie vzájomnej pomoci – tu sú hodnoty nízke. Typ „dôverný ale vzdialený“ je typický silnou emocionálnou blízkosťou, podobnosťou názorov, ale malou geografickou blízkosťou, častosťou kontaktov a vzájomnou pomocou. Typ „povinný“ je presný opak, blízka vzdialenosť, časté kontakty, slabá vzájomná pomoc, emocionálna blízkosť a odlišnosť názorov. A nakoniec „vzdialený“ typ, ktorý nie je naplnený ani v jednej zo 6 dimenzií medzi generačnej solidarity.
Táto charakteristika typov medzi generačnej solidarity nám poskytuje širšiu typológiu, ktorá zachytáva rôzne interpersonálne vzťahy medzi generáciami ako iné, ktoré sú dvojdimenzionálne (Brennan, Clark, & Shaver, 1998), trojdimenzionálne (Hazan & Shaver, 1987), alebo štvordimenzionálne modely (Bartholomew & Horowitz, 1991), ktoré poskytuje literatúra o vzťahovej väzbe.

Medzi generačná ambivalencia
Napriek tomu, že prvé výskumy medzi generačnej solidarity sa venovali najmä zdôrazňovaniu vzájomnej po moci a hodnotovému konsenzu, nasledujúce výskumy sa snažili načrtnúť diferencovanejší a komplexnejší pohľad. (Fingerman a kol, 2004) zisťovali, ako mladí dospelí a dospelí stredného veku hodnotia svoje v vzťahy s rodičmi, v porovnaní s iným členmi rodiny a s ľuďmi mimo okruh rodiny. Zatiaľ čo v najstaršej skupine rodičov iba 6 % hodnotilo svoj vzťah s deťmi ako ambivalentný, 56 % mladých dospelých a 31 % dospelých v strednom veku vnímajú svoj vzťah s rodičmi ako ambivalentný. Zvyšné percento (43 a 63) vníma vzťah s rodičmi ako blízky. Ďalšia štúdia (Wilson, Shuey, & Elder, 2003), sa zamerala na ambivalentné pocity dospelých detí ku svojim rodičom a príbuzným. Autori zistili, deti boli voči rodičom viac ambivalentné v ženských dyádach (matka s dcérou), vo vzťahoch ku svokrovcom, vo vzťahoch s rodičmi s narušeným zdravím a v prípadoch, kedy sa dcéra pôsobila ako opatrovateľka rodiča.

Kontinuita vzťahov v čase
Na základe toho čo vieme o medzi generačnom prenose vzťahovej väzby medzi matkou a malým dieťaťom(napr. Benoit & Parker, 1994, Fonagy, Steele & Steele, 1991, van Ijzendoorn, 1995), môžeme očakávať rôzne vzorce solidarity , ktoré vyplývajú z individuálnej vzťahovej histórie a ovplyvňujú aktuálne fungovanie. Naozaj existuje mnoho dôkazov, ktoré potvrdzujú tento predpoklad. Z literatúry je zrejmé, že história raných parent-child vzťahov, ako napr. zážitok odmietnutia (Stimpson a kol. 2005, Whitbeck, Hoyt & Huck, 1994), rozvod, alebo iné rodinné problémy (P.S. Webster & Herzog, 1995) môžu ovplyvniť aktuálnu solidaritu rôznymi spôsobmi. Medzi ne patrí výmena pomoci a podpory (Parrott & Bengston, 1999, Whitbeck a kol. 1994), konflikt (Clarke, Preston, Raskin, & Bengston, 1999, Whitbeck

a kol, 1994), náklonnosť (Whitbeck a kol, 1994), depresiu(Stimpson a kol, 2005, Whitbeck, Hoyt, & Tyler, 2001) a reciprocitu (Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso & Bengston, 2002).

Prijímanie a poskytovanie opatery

Vo vzťahu ku vzťahovej väzbe

Ako už bolo povedané, vzťahové väzby medzi rodičmi a ich deťmi ostávajú silné počas celého života, napriek tomu, niekedy sa nevyhnú konfliktom.
Jedným zo zdrojov konfliktov je zmena povahy vzťahu v priebehu času a to najmä zámena rolí v prijímaní a poskytovaní starostlivosti. Typické rola dieťaťa ako prijímateľa starostlivosti sa postupom času mení na poskytovateľa starostlivosti a opatery.
V dôsledku demografických populačných zmien vo väčšine krajín Západného sveta, ktoré súvisia s nižšou úmrtnosťou a dlhšou životnosťou (dĺžkou života), prichádza ku neslýchanému predĺženiu spoločnej životnej cesty detí a ich rodičov (Perrig-Chiello & Hoepflinger, 2005). Predlžuje sa priemerná dĺžka života bez akýchkoľvek obmedzení (najmä zdravotných), posledná fáza života však býva často sprevádzaná fyzickou slabosťou, a z toho vyplývajúcim očakávaním, že deti v strednom veku preberú bremeno starostlivosti o svojich rodičov. Predpokladá sa (Himes, 1994, Perrig-Chiello, & Hoepflinger, 2005), že približne
50 % všetkých žien (ktoré majú tendenciu byť opatrujúcimi v rodine) sa budú musieť počas svojho stredného veku vysporiadať zo závislosťou svojich rodičov, a taktiež u mužov i žien budú reaktivované psychologické pocity spojené so vzťahovou väzbou.
Demografické zmeny prinášajú zo sebou nové usporiadanie rolí tak na strane dieťaťa tak i na strane rodiča. Rodič pokračuje vo svojej roli vzťahovej osoby, chorľavosť, alebo nespôsobilosť však môže u neho vytvoriť novú rolu – rolu prijímateľa starostlivosti. Čo sa týka dieťaťa v strednom veku, jeho rodič pre neho ostáva v roli vzťahovej osoby, avšak tiež v prípade choroby rodiča na seba musí zobrať novú rolu – rolu opatrovateľa. Takéto zámeny v rolách aktivujú jednu z najbežnejších zdrojov medzi generačnej ambivalencie: zámena dospelého rodiča za dospelého opatrovateľa a postupné nešťastné zrieknutie sa autonómie starého rodiča (Diehl a kol. 1998, Rossi & Rossi, 1991).

Poskytovateľ opatery (starostlivosti) – nová úloha dieťaťa
Kvalita vzťahu medzi rodičom a dieťaťom môže dostatočne dobre ovplyvňovať kvalitu opatery, ktorú dieťa poskytuje svojmu rodičovi. Diehl a kol. (1998) zistili, že empatia a sociálna zodpovednosť (vlastnosti spojené s tendenciou pomáhať druhým) pozitívne korelovali s bezpečím vo vzťahovej väzbe a negatívne s úzkostnou vyhýbavosťou. Vyhýbavý typ pripútania negatívne koreloval s empatiou a zapletený typ negatívne zo sociálnou zodpovednosťou.
Teoretici sociológie priniesli niekoľko prvých formulácií o motívoch a spôsoboch, akými dospelé deti poskytujú pomoc svojim starnúcim rodičom. Zo sociologického pohľadu je pomáhajúca činnosť vnímaná ako jeden aspekt medzi generačnej solidarity a samotná pomoc je vnímaná ako výsledok potrieb starnúcej osoby, rezidenčnej blízkosti, príbuzenskej povinnosti a genderových rolí.
Dlhodobá štúdia generácii (Silverstein, Parrott, & Bengston, 1995) sa zaoberala vzťahom rodič - dieťa. Výsledky naznačujú, že medzi generačná náklonnosť a láska je najsilnejším faktorom, ktorý motivuje dcéry ku poskytovaniu opatery, pričom synov ovplyvňuje najmä synovská povinnosť, legitimita dedičstva a frekvencia kontaktov. Údaje s tej istej štúdie tiež hovoria o tom, že láska v detstve tiež korelovala zo stálou a recipročnou vzájomnou pomocou

a podporou a tiež s väčšou pravdepodobnosťou poskytovania i prijímania pomoci (Parrot & Bengston, 1999).
Z perspektívy vzťahovej väzby je poskytovanie starostlivosti dospelým dieťaťom ovplyvnené trvalosťou emocionálnej väzby medzi rodičom a dieťaťom. To znamená, že dospelé dieťa, ktoré môže stále požiadať svojho starnúceho rodiča o podporu v ťažkých časoch (napr. problémy v práci, rozvod, starostlivosť o deti) je motivovaný zachovávať, alebo vylepšovať ohrozenú existenciu vzťahovej osoby čo najdlhšie, čo môže obsahovať poskytovanie starostlivosti v čase, keď je rodič chorý (Cicirelli 1983, 1993). Každopádne je kvalita starostlivosti, ktorú dieťa poskytuje svojmu rodičovi závislá od kvality vzťahovej väzby.
Podľa literatúry zaoberajúcej sa poskytovaním starostlivosti počas „ randenia“ alebo v manželských vzťahoch (vzorka mladých dospelých), ľudia s bezpečnou vzťahovou väzbou poskytujú citlivejšiu starostlivosť a sú vnímavejší a menej kontrolujúci v starostlivosti o druhých ako ľudia s vyhýbavou či ambivalentnou vzťahovou väzbou (Carnelley, Pietromonaco, & Jaffe, 1996, Collins, Guichrard, Ford & Feeney, 2006, B. C. Feeney & Collins, 2001, J. A. Feeney, 1996).
Množstvo štúdií zaoberajúcich sa poskytovaním starostlivosti dospelých detí o svojich starnúcich rodičov z pohľadu teórie attachmentu je obmedzené, ale ich výsledky sú konzistentné: bezpečný attachment môže zlepšiť prežívanie očakávaného či reálneho bremena starostlivosti o rodičov. V jednej z prvých štúdií Cirelli (1983)zistil, že emocionálne väzby medzi rodičmi a ich deťmi môžu byť lepším prediktorom pomoci než pocit dcérskej/synovskej povinnosti.
Novšia štúdia (Soerensen a kol. 2002) skúmala úroveň pripravenosti dospelých (v strednom veku) vysporiadať sa s budúcimi povinnosťami súvisiacimi so starostlivosťou o rodičov vo vzťahu ku typu pripútania. Štúdia zistila, že bezpečné pripútanie predstavuje významný a pozitívny prediktor pocitu pripravenosti poskytovať starostlivosť, zatiaľ čo oba úzkostne - vyhýbavý i úzkostne - ambivalentný boli spojené s nižšou úrovňou pripravenosti. Podobné výsledky zistila i ďalšia štúdia (Cicirelli, 1993). Iné štúdie sa venovali problematike rodičov, ktorý trpia demenciou. (Crispi, Schiaffino, & Berman, 1997) zistili, že dospelé deti v strednom veku s bezpečnou vzťahovou väzbou (v porovnaní s nie bezpečnou) majú menšie problémy v poskytovaní starostlivosti svojim rodičom, ktorí trpia demenciou. Meral sa subjektívny pocit záťaže, objektívna záťaž i psychologický distres.
Ďalšia štúdia overovala predpoklad, že typ vzťahovej väzby rodiča môže ovplyvňovať dospelé dieťa a jeho subjektívny pocit záťaže spojenej s poskytovaním opatery (Magai & Cohen, 1998). V tejto štúdii sa zistilo, že pacienti s demenciou, ktorých vzťahová väzba bola v premorbídnom stave ohodnotená ako úzkostná, vykazovali viac úzkostných a depresívnych symptómov, ako pacienti, ktorých premorbídna vzťahová väzba bola ohodnotená ako bezpečná alebo vyhýbavá. Pacienti s vyhýbavou vzťahovou väzbou vykazovali viac paranoidných symptómov ako pacienti s bezpečnou väzbou. Obdobne tí, ktorí sa starali o pacientov s bezpečnou väzbou vykazovali nižšie pocity záťaže ako tí, ktorí sa starali o úzkostných či vyhýbavých pacientov. Je teda zjavné, že na úrovni dvojíc (poskytovateľ a prijímateľ pomoci) sa jedná o dynamické a reciprocné aspekty, ktoré ovplyvňujú kvalitu poskytovanej starostlivosti. Nedávno publikovaný, multikomponentný konceptuálny model (B. C. Feeney & Collins, 2004) berie do úvahy všetky vyššie uvedené faktory.
Dlhodobé údaje zo švajčiarskej štúdie Zmeny a životná perspektíva v strednom veku (Transitions and Life Perspectives in Middle Age) (Perrig-Chiello & Hoepflinger, 2005) poskytujú dôkaz o medzi generačnej výmene attachmentu a modelov starostlivosti. Podľa tejto štúdie je synovská/dcérska (filial autonomy), ktorej ukazovateľom bolo úspešné zvládnutie normatívnych vývinových úloh dospelosti, negatívne korelovala s nápomocnosťou a s bezpečnými vzťahmi ku vlastným deťom. Z uvedeného vyplýva, že silný pocit samostatnosti medzi dospelými deťmi a ich rodičmi sa odzrkadľuje v menej bezpečnom

attachmente ku vlastným deťom. A ďalej, že silný (bezpečný) attachment s rodičmi sa odzrkadľuje v bezpečnom vzťahu ku vlastným deťom.
Ďalší tím výskumníkov (Wilson a kol., 2003), použijúc údaje z Iowa Youth and family project, sa zamerali na vzťah dospelých detí ku svojim svokrovcom. Zistili, že pocity ambivalencie boli výraznejšie u participantov, ktorých vzťah počas detstva boli menej uspokojivé.

Potreba pomoci v starobe:
Nová rola rodiča
Napriek jednoznačnej túžbe starších dospelých o zachovanie si čo najväčšej autonómie i v staršom veku, väčšina ľudí si je vedomá, že istej miere závislosti na druhých sa nevyhne, najmä ak žije dostatočne dlho. Medzi možné príčiny potreby pomoci patria:1, rôzne podoby chronických onemocnení , ktoré postihujú starších ľudí a vyžadujú neustály monitoring a starostlivosť (napr. cukrovka, slabý zrak, porucha obličiek),
2, nárast obmedzení v aktivitách a väčšia fyzická závislosť zapríčinená napr. artritídou, poruchami cirkulácie, obmedzeniami po mŕtvici a podobne, 3, úzkosti a depresie v dôsledku rôznych bolestných strát a blížiacej sa vlastnej smrti.
V rannom detstve sú choroby a rôzne hrozby prirodzeným spúšťačom pripútacieho správania, kedy sa deti automaticky upínajú ku svojim rodičom ako ku bezpečnej základni pre ochranu a podporu. V neskoršom živote, po dekádach úspešnej autonómie, sa môže zdať narastajúca závislosť ako krutý úder pod pás. Ako už bolo skôr naznačené, táto vynárajúca sa hrozba môže aktivovať nový vnútorný prístup – boj medzi autonómiou a závislosťou. Tento boj je komplikovanejší pre ľudí s menej bezpečným pripútaním. Ľudia s úzkostným typom pripútania sú často príliš horlivý v hľadaní pomoci a uistenia od vzťahových osôb, čo môže spôsobiť, že ich potenciálny opatrovatelia sa cítia prevalcovaní ich emocionálnou intenzitou, naliehavosťou a núdzou. Následkom môže byť, že opatrovatelia sa udržujú odstup, čo vyvoláva ešte väčšiu neistotu a úzkosť u starnúcich rodičov v núdzi. U ľudí s vyhýbavým attachmentom je typické, že popierajú svoje problémy a preto zriedka vyhľadajú pomoc. V oboch prípadoch neistej väzby môžu starnúci rodičia pociťovať menšiu sociálnu oporu v porovnaní so štúdiami mladých dospelých (Vogel & Wei, 2005). Napriek dôležitosti takýchto zistení a možnostiam ako by sa dali využiť pre zlepšenie well-being starnúcej generácie, je táto téma nepreštudovaným fenoménom s veľkým teoretickým i praktickým potenciálom.

Strata rodiča

Konečná a definitívna separácia od rodiča je jeho smrť. Demografické údaje naznačujú, že dieťa stratí najčastejšie svoju matku alebo otca vo veku 35 až 54 rokov, respektíve 45 až 64. Teória pripútania predpokladá, že tieto straty vyvolávajú rôzne závažné pocity. Existuje veľa literatúry, ktorá sa zaoberá smrťou životného partnera (Stroebe & Shut, & Stroebe, 2005), alebo skúsenosťou rodičov, ktorí stratia svoje dieťa, tematika smrti rodiča v dospelom veku je však veľmi obmedzená.
Takýto nedostatok výskumu je skutočne podivný, najmä preto, že takmer všetci z nás, v prípade že žijeme dostatočne dlho, zažije postupne (v ojedinelých prípadoch i naraz) smrť svojich rodičov. Ako náhle sú obaja rodičia mŕtvi, bežne sa objavia stavy, kedy si človek pripadá ako sirota (Levy, 1999, Stroebe a kol., 2005).
Aj keď obmedzená, literatúra na túto tému priniesla isté poznatky. Smrť starého rodiča môže zapríčiniť zmeny v manželskom vzťahu dospelého dieťaťa a tiež vzťahu s rodičom, ktorý ešte žije. Manželský partnerský vzťah môže byť na jednej strane zdrojom opory v čase straty

rodiča, a takéto rodinné nešťastie môže dokonca manželský vzťah posilniť (Moss & Moss, 1984), môže však mať tiež škodlivý vplyv na vzťah. Jedna výhľadová štúdia (Umberson, 1995) zistila, že nedávna smrť matky pozitívne korelovala s poklesom sociálnej opory zo strany partnera a nárastu partnerovho negatívneho správania. V tejto štúdii bola nedávna smrť matky spájaná s poklesom manželskej harmónie a nárastu konfliktov v manželstve. Iná štúdia (Lee, Dwyer & Coward, 1993) zistila, že vzťah otec -dcéra sa po smrti matky významne poškodil, pri vzťahu otec – syn je však tento efekt omnoho menší.
Zdá sa, že existujú iba dve štúdie, skúmajúce smrť rodiča z perspektívy vzťahovej väzby, hoci ani v jednej neboli použité štandardné metódy na meranie attachmentu. Prvá štúdia (Scharlach, 1991) testovala hypotézu, že zvládnutie žiaľu závisí od typu vzťahovej väzby dospelého dieťaťa vo vzťahu ku mŕtvemu rodičovi. Scharlach posudzoval prvotné i reziduálne smútkové reakcie u ľudí, ktorí mali od 35 do 60 rokov. Teória predpokladá, že úzkostná vzťahová väzba a zážitok separácie v detstve by mal byť spojený s predĺženým smútkovým procesom. Výsledky tejto štúdie naznačujú, že medzi dva silné prediktory dobrého spracovania straty patrí osobná autonómia dospelého dieťaťa a očakávanie smrti (že nie je náhla – nečakaná).
Druhá štúdia (Popek & Scharlach, 1991) využívala rozhovory a dotazníky aby zistila reakcie dospelých dcér na smrť svojich starnúcich matiek. Autori zistili, že schopnosť dcér prekonať žiaľ zo straty matky do 5 rokov bola významne ovplyvnená kvalitou vzťahu aký bol medzi matkou a dcérou počas matkinho života. Cieľom interview bolo zistiť typ vzťahu (blízky alebo odcudzený) a či sú pocity vzťahujúce sa ku matkinej smrti relatívne vyriešené alebo nevyriešené. 37 % bolo označených ako blízkych a vyriešených, 35 % ako blízkych a nevyriešených, 26 % ako odcudzených a nevyriešených a jeden prípad (0,02 %) bol klasifikovaný ako odcudzený a vyriešený. Na základe ďalších kľúčových charakteristík týchto skupín sa dá usudzovať na to, že prvá skupina pravdepodobne reflektovala bezpečný vzťah matky a dcéry, druhá zaplatený a/alebo vyhýbavý vzťah a tretia odmietavý vzťah.
Takýto do očí bijúci nedostatok výskumu v tejto oblasti, napriek tomu, že smrť rodiča je takmer univerzálna skúsenosť si pýta vysvetlenie. Tak ako to literatúra zaoberajúca sa medzi generačnou ambivalenciou naznačuje, vzťahy medzi rodičmi a deťmi partia medzi najsilnejšie medzi generačné väzby. Napriek tomu sú často plné rôznych napätí, nevyriešených záležitostí a zmiešaných pocitov o autonómii a závislosti. Strata rodiča tak nevyhnutne vyvoláva silný žiaľ, a je možné že takýto žiaľ aktivuje množstvo nevyriešených, hlboko zakorenených zmiešaných emócií. Môže to byť práve kombinácia intenzity a ambivalencie, ktorá motivuje výskumníkov ku vyhýbaniu sa alebo/a zabúdaniu na tému smrti rodiča.
Napriek fyzickej odchodu rodičov zo života dospelých detí, existujú dôkazy o ich pokračujúcom vplyve na život svojich detí. Jedna štúdia, ktorá sledovala pacientov trpiacich demenciou zistila, že ich rodičia (i keď dávno po smrti) zotrvávali vo funkcii dôležitej (i keď mĺkvej) vzťahovej osoby (pozri tiež Shaver & Fraley, Kapitola 3, tento zväzok). Mnohí starnúci pacienti, ktorí trpia demenciou veria, že jeden, alebo obaja rodičia sú stále nažive. Tento jav sa volá „rodičovská fixácia“ a vyskytuje sa dosť bežne (Miesen, 1992).
Miesen (1992) sa domnieval, že obracanie sa pacientov s demenciou na svojich zosnulých rodičov je pokusom o reguláciou ich strachu a neistoty, ktorá sprevádza stratu kognitívnych funkcií.

Novšie výskumy

Keď som začal písať túto kapitolu, bol som presvedčený, že kvantum literatúry o starnutí a attachmente je tak obmedzené, že budem mať problém zaplniť stránky, ktoré mi boli pridelené. Rozhodil som preto široké siete, aby som pokryl rôzne témy – úlohu viery

v neskoršom živote, systém exploračného správania, rôzne emocionálne vzťahy (manžel/ka, súrodenci, rodičia). Nakoniec som zistil, že ak sa chcem zmestiť do ponúkaného priestoru, musím sa obmedziť iba na prehľad typov pripútania, ich stabilitu v čase, a ústrednú tému vzťahu rodič - dieťa v druhej polovici života.

Veľká časť literatúry bola pre mňa novinkou, preto bolo písanie objavným procesom, pri ktorom som natrafil na množstvo objavov, ktoré by som tu rád zosumarizoval, keďže predstavujú nové hranice pre výskum vzťahovej väzby. Prvou vecou, ktorá upútala moju pozornosť je téma merania. Ide o to, že meranie vyhýbavej vzťahovej väzby môže byť pomýlené snahou o získanie a udržanie nezávislosti a autonómie. Takáto snaha sa zdá byť prirodzenou témou v neskoršom živote, ktorý je plný nástrah.

Akonáhle však budeme mať nástroj na meranie z discriminant validity?, vyskytne sa ďalší rad otázok. Aká je deliaca čiara medzi normálnou sebadôverou a prehnanou sebadôverou v neskoršom veku? Aké sú sociálne siete ľudí z bezpečnou a vyhýbavou vzťahovou väzbou? Teória socio - emocionálnej selekcie (Carstensen, 1992, 1993) hovorí, že sociálne väzby sa v staršom veku zužujú na tých, ktorí zostávajú emocionálne najbližší. Je to tak i pri bezpečnom a vyhýbavom attachmente?

Snažia sa sebavedomí, vyhýbaví jedinci udržať si čo najdlhšie svoju autonómiu, čo im napomáha ku dlhšiemu nezávislému fungovaniu v bežnom živote ako je to u jedincov s bezpečnou vzťahovou väzbou? Alebo sú nakoniec náchylnejší ku náhlemu kolapsu? Podľa jednej štúdie, vyhýbaví ľudia nevykazujú žiadnu zmenu vo vzťahovej väzbe ani pri narastajúcom strese, na rozdiel od ľudí s bezpečným pripútaním (Consedine & Magai, 2006). Tieto výsledky naznačujú, že vyhýbaví jedinci môžu byť lepšie chránení. Robí ich to odolnejšími alebo zraniteľnejšími?

Literatúra tiež naznačuje, že existuje viacero typov pripútania ako bežne známe 3 alebo 4 kategórie odvodené od štúdií detí a mladších dospelých.

Podľa sociálnej gerontológie sa populácie starších ľudí vekom veľmi diferencuje. Inými slovami, starí ľudia využívajú rôznorodé stratégie nato, aby sa prispôsobili a vyrovnali zo zmenami, ktoré sprevádzajú starobu (M. M. Baltes & Carstensen, 1996, P. B. Baltes, 1987, Maddox, 1965, Thomae, 1981).

Ako ľudia starnú, stále menej a menej sa na seba podobajú. V dôsledku toho, napriek tomu, že existuje niekoľko normatívnych intra aj interpersonálnych procesov v staršom veku, „neexistuje iba jediná cesta ku sociálnej prispôsobivosti“(Lang, Staudinger, & Carstensen, 1998, s. 29). Starí ľudia sú väčšinou nie pasívny pri riešení problémov, ktoré sa vyskytnú. Naopak, aktívne sa spolupodieľajú na rozširovaní spôsobov ako ich zvládnuť a snažia sa predvídať potenciálne budúce problémy (Consedine, Magai, & Conway, 2004, Gignac, Cott, & Badley, 2000).

Prispôsobenie na fyzické a sociálne straty a vzrastajúcu závislosť, ktorá bežne sprevádza starší vek sú zvyčajne heterogénne. Tak ako sa stávajú ľudia vekom rôznorodejšími, tak môžeme očakávať i rôzne druhy závislosti a vzájomnej závislosti v príbuzenských vzťahoch.

Keďže je literatúra na túto tému je dosť obmedzená, na nedávnej konferencii o attachmente som zvolil empirický prístup (Consedine, Magai, & Gillespie, 2006). V snahe podchytiť rôznorodosť v štruktúre attachmentu dospelého človeka som preštudoval archívne súbory dát, obsahujúcich odpovede na Griffin and Bartholomew´s (1994) Relationship Scales Questionnaire (spolu 5 130 respondentov vo veku 18 – 86) z viacerých štúdií a urobil analýzu základných komponentov. Boli identifikované štruktúry vyššieho (prvého) rádu – 3 faktory a štruktúry nižšieho (druhého) rádu – 7 faktorov.

3 faktory sú nasledovné: „túžba po emocionálnej blízkosti“, „túžba po nezávislosti“, „a úzkostné vyhýbanie sa“.

7 faktorov je nasledovných: „vyhýbanie sa blízkosti“, „ strach z opustenia“, „ túžba po emocionálnej blízkosti“, „ druhí sú nespoľahliví“,“ túžba po nezávislosti“, „ strach zo závislosti druhého“, „spokojnosť zo závislosťou“.
Obe štruktúry (prvého i druhého rádu) sa týkali manželského statusu a skóre jednotlivých faktorov sa menili v závislosti od veku.
Skóre väčšiny faktorov druhého rádu klesalo z rastúcim vekom, až na „túžbu po nezávislosti“ a „ strachu zo závislosti druhého“, ktoré stúplo.
Tieto výsledky inšpirujú ku zaujímavej otázke, či „rozvrhnutie“ attachmentu, ktoré tak pekne sedí na obdobie detstva a dá sa prispôsobiť i obdobiu mladej dospelosti má byť roztiahnuté až na obdobie celej dĺžky života, alebo či by nebolo potrebné prehodnotiť tieto merania v kontexte stredného a staršieho veku a/alebo detailmi vzťahovej väzby , akými sú autonómia, a interpersonálna závislosť počas života. Tiež meranie (zisťovanie a hodnotenie) opatrovateľského správania vo vzťahu ku vzťahovému správaniu bude v budúcnosti dôležitou súčasťou výskumu.
Ako naznačujú niektorí autori (B. C. Feeney & Collins, 2004) z troch známych systémov správania (podľa Bowlbyho), vzťahové, exploračné a opatrovateľské, je to posledné (poskytovanie starostlivosti a opatery) nedostatočne preskúmané.
Existujú výskumy mladých dospelých (Kunce & Shaver, 1994), ktoré navrhujú 4-dimenzionálnu interpretáciu opatrovateľského správania v kontexte romantických vzťahov. Otázkou ostáva, či možno tieto kategórie aplikovať i na vzťah rodič - dieťa.
Demografické trendy naznačujú, že stále viac detí v strednom veku bude zatiahnutých do starostlivosti o svojich starnúcich rodičov, preto Soernesen a kol. (2002) navrhli, že starostlivosť o starších príbuzných bude bežnou vývinovou úlohou dospelých v strednom a staršom veku. Jedna malá, ale kvalitne prevedená štúdia (Thompson, Galbraith, Thomas, Swan, & Vrungos, 2002) skúmala hyperprotektívne správanie opatrovateľov pacientov po mŕtvici, používajúc sebaposudzovanie a priame pozorovanie párovej interakcie (medzi pacientom a opatrovateľom).
Hyperprotektivita, alebo také správanie, ktoré pacient považoval za nadbytočné a zvyšovalo tak jeho závislosť, sa ukázalo byť funkciou opatrovateľovho odmietania. To znamená, že hyperprotektivita bola spojená s hyperkontrolujúcim správaním, negatívnym pôsobením a hnevom voči pacientovi. Táto štúdia tiež zahŕňala meranie závislosti a zistila, že pacientov subjektívny pocit nadmernej kontroly bol spojený s pacientovou závislosťou, napriek tomu, že tento náhodný vzťah nebol potvrdený.
V rámci budúceho výskumu bude dôležité rozlišovať medzi závislosti vychádzajúcej zo sociálneho prostredia, ktorá evokuje a/alebo zosilňuje závislé správanie, závislosť založená na neistote (podobná úzkostnému, zapletenému attachmentu) a rozumnou, prijatou závislosťou, ktorá môže byť prospešná na uchovávanie zdrojov a energie (Parks & Pilisuk, 1991).
Už teraz existujú dosť silné dôkazy vzťahu medzi sociálnou oporou sociálnou sieťou a zdravotným stavom, úmrtnosťou a rizikom inštitucionálnej starostlivosti (pre prehľad dlhodobých štúdií pozri Bowling & Grundy, 1998).Podľa reprezentatívnych vzoriek z Francúzka, Nemecka, Japonska a USA sú negatívne sociálne interakcie v staršom veku spájané so symptómami depresie (Antonucci, Lansford, & Akayama, 2002). Napriek tomu, že existujú výskumy, ktoré hovoria o tom, že kvalita vzťahov je v rámci jednotlivých rodín odlišná, že rodičia majú zjavne „obľúbené“ deti, a že určité dvojice (prijímateľ a poskytovateľ opory, starostlivosti) môžu byť viac problematické ako iné (Westmaas & Silver, 2001), málo sa vie o tom, ktoré dieťa v rodine sa stane poskytovateľom starostlivosti a čo môže ovplyvniť akceptáciu tejto role.
Ak je pravdou to, čo navrhuje Cicirelli (1983, 1993), že poskytovanie starostlivosti je s časti motivované snahou dieťaťa ochrániť vzťahové osoby, aby tak zmiernili vlastný „strach z opustenia“, môžeme predpokladať že sa tejto úlohy zhostí dieťa s neistou vzťahovou

väzbou. Poskytovanie starostlivosti chorému, alebo invalidnému rodičovi môže byť veľmi prospešné, taktiež to však môže byť veľmi zaťažujúce a psychologicky ohrozujúce (Cicirelli, 1983, 1993). Vieme, že prirodzená tendencia ku poskytovaniu starostlivosti druhým môže byť potlačená vzťahovou neistotou (B. C. Feeney & Collins, 2001, Mikulincer a kol. 2005).
Ľudia s neistou vzťahovou väzbou sú zvyčajne zameraní na svoje vlastné potreby viac ako na potreby svojich partnerov v núdzi. Tiež vieme, že neistí ľudia majú tendenciu znevažovať slabosti, citlivé miesta a potreby druhých ľudí (Collins & Read, 1994) a preto nemôžeme očakávať, že budú citliví ku distresu svojho okolia. Tu sa vynára otázka, aká bude kvalita poskytovanej opatery dospelých detí s neistou vzťahovou väzbou a to napríklad i v situáciách, kedy budú vystavení pôvodnej príčine svojej vzťahovej neistoty – (to znamená, keď budú konfrontovaní s neistým správaním svojich rodičov).
Môj rešerš literatúry ma nakoniec priviedol ku zanedbávaniu záťaže, ktorá nasleduje po smrti jedného alebo oboch rodičov, čo môže byť skutočne ťažkou skúsenosťou mnohých ľudí v strednom veku. V tomto kontexte existuje málo empirickej literatúry zaoberajúcej sa úmrtím rodiča, chcem však upozorniť na zápisky klinického psychológa (Levy, 1999), ktorý prežil smrť oboch rodičov a následne so svojimi klientmi v strednom veku skúmal relevantné pocity a myšlienky súvisiace so vzťahovou väzbou. Tieto jeho pozoruhodné záznamy by mohli byť bohatým zdrojom inšpirácie pre budúci výskum. Okrem iného Levy (1999) poukázal na to, že po smrti jedného rodiča sa môže výrazne zmeniť vzťah dieťaťa ku druhému, ešte žijúcemu rodičovi. Taktiež, keď zomrie i druhý rodič, môže dôjsť ku zmene v interpersonálnych vzťahoch alebo ku zmene identity, ktorá provokuje jej reorganizáciu. Je pravdepodobné, že tieto udalosti sa u rôznych ľudí odohrajú rôznym spôsobom, a že typ vzťahovej väzby ovplyvní ako sa s nimi ľudia vysporiadajú, či budú vyriešené, alebo ostanú nevyriešené po zvyšok života.
Stroebe a kol. (2005) v nedávnom výskume ponúka konceptuálny model vyrovnávania sa zo stratou, ktorý sľubne kombinuje teóriu vzťahovej väzby a copingovú teóriu. Podľa tohto modelu existuje kontinuum úspešného a neúspešného zvládania straty a tiež vzťahové štýlu, z ktorého niektoré sú zameraná na stratu a niektoré sú zamerané na obnovu.
Oslabovanie vzťahovej väzby zo zosnulovou vzťahovou osobou môže byť adaptívnym alebo mal adaptívnym procesom. Pochopiť nám ho podľa Stroebe a kol. napomáha rozpoznanie copingového štýlu konkrétnej osoby v spojení so štýlom vzťahovej väzby.
V tejto oblasti existuje veľké množstvo zaujímavého a dôležitého výskumu, ktorý čaká na svoje zrealizovanie.

Konspekt vypracovala: Soňa Kúdelová

25. Interview vzťahovej väzby v dospelosti

Protokol, metóda analýzy a empriciké štúdie

The Adult Attachment Interview
Protocol, Method of Analysis, and Empirical Studies (str. orig. 552-598)

Erik Hesse

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

V roku 1985, v článku s názvom „Istota v ranom detstve, detstve a dospelosti: posun k úrovni reprezentácií“, Main, Kaplan a Cassidy uvádzali výsledky ich šesťročnej štúdie 40 detí, ktoré boli pozorované s každým rodičom v Teste zvláštnej situácie (Strange Situation Test, ďalej SST) Ainsworthovej (Ainsworth, Blehar, Waters and Wall, 1978) vo veku 12 (alebo 18) mesiacov života. V rámci štúdie bol zvláštny dôraz na doslovné texty prevzaté z novo vyvinutého Interview vzťahovej väzby v dospelosti (Adult Attachment Interview, ďalej AAI, napr. George, Kaplan and Main, 1996). V priebehu tohto interview, sú osoby požiadané opísať ich skúsenosti z detstva v súvisloti so vzťahovou väzbou – najmä ich rané vzťahy s rodičmi alebo rodičovskými postavami – a zhodnotiť vplyv týchto skúseností na ich vývin a súčasné fungovanie.

Main a kol. zistili, že prepísané doslovné odpovede z týchto interview mohli byť systematicky umiestnené do jednej z troch klasifikačných kategórií vzťahovej väzby dospelých (napr. Main, 1985). Prvý bol nazvaný „bezpečný-autonómny.“ Druhý typ textu interview bol asociovaný s neisto-vyhýbavými odpoveďami u participanta v SST a bol pomenovaný ako „odmietavý“ („odmietavý, devalvujúci, alebo odstrihnutý od skúseností vzťahovej väzby“). Tretí typ kategórie klasifikácie interview bol pomenovaný ako „príliš zaujatý“ (preoccupied, „príliš zaujatý ranou vzťahovou väzbou alebo skúsenosťami v súvislosti so vzťahovou väzbou“) a bol asociovaný s neisto-vzdorujúcimi/ambivalentnými odpoveďami participanta. Tak bol odhalený zreteľný vzťah medzi hodinu trvajúcou diskusiou rodiča o jeho či jej histórii vzťahovej väzby a správania jeho potomka v SST 5 rokov predtým. Odvtedy bolo AAI vo zvyšujúcej sa miere aplikované v klinickom výskume a výskume vývinu.

V tejto kapitole sa sústreďujem nielen na opísanie otázok použitých v AAI, ale tiež na spojené (asociované) kódujúce škály a klasifikačný systém. Hoci metódy analyzovania prepisov AAI sa stali v priebehu rokov stále viac sofistikovanejšie (napr. Main, Goldwyn, & Hesse, 2003), od začiatku skórovacej procedúry boli sústredené na všeobecnú koherenciu textu; brali do úvahy ako potenciálne indície neistých stavov mysle akékoľvek väčšie poprenie a inkonzistencie v narácii, ako aj pasáže, ktoré sú výnimočne krátke, dlhé, irelevantné, alebo sa ťažko sledujú. Takže rozdiely v použití jazyka relevantného k vzťahovej väzbe - a nie retrospektívne dôsledky o povahe aktuálnej histórie vzťahovej väzby osoby - boli bázou analýzy a zdroja prediktívnej sily AAI.

Opisujem tu tiež spôsoby, ktorými sú prepísané odpovede v AAI analyzované. Existuje 5 hlavných klasifikácií, každá odvodená zo štúdia celého textu. Tieto zahŕňajú tri klasifikácie „organizovaných“ stavov mysle spomenutých vyššie („bezpečný“, „odmietavý“, „príliš zaujatý“) a dve ďalšie „dezorganizované“ klasifikácie“(„nevyriešený/dezorganizovaný“ a

„neklasifikovateľný“; napr. Hesse and Main, 2000), vyvinutých neskôr. Každá z týchto veľkých klasifikácií AAI (okrem neklasifikovateľných) bola opakovane asociovaná s istotou verzus neistotou vzťahovej väzby potomka participanta, s participantovou vnímavosťou k potomkovi a s emocionálnym/klinickým stavom participanta.

V poslednej dobe, medzi mnohými inými príkladmi, AAI bolo používané na odhadnutie miery, do akej rodičia vo vysoko rizikových vzorkách sú ochotní byť zahrnutí do procesu intervencie (Heinicke et al., 2006); určenie, či medzi dospelými sú úrovne neistoty zvýšené nevýhodami ako hluchota, či slepota (nie sú, pozri van Ijzendoorn and Bakerman-Kranenburg, 2008); hľadanie anomálnych vzorcov interakcií rodič-dieťa vo vzťahu k zvláštnym klasifikáciám AAI (nevyriešení/dezorganizovaní rodičia sú podstatne viac vystrašení, vystrašujúci a disociatívni ako iní rodičia; Jacobvitz, Leon and Hazen, 2006); hľadanie odpovede na otázku, či dcéry tých, čo prežili holokaust majú signifikantne pravdepodobnejšie ako dcéry participantov kontrolnej skupiny neistú vzťahovú väzbu (neočakávane a pravdepodobne kvôli okolitým kulturálnym podmienkam, nemajú; pozri Sagi-Schwartz, van Ijzendoorn et al., 2003); otázku, či stav mysle vzhľadom na vzťahovú väzbu môže zmierňovať vzťah medzi popôrodnou depresiou matiek a istotou v SST (môže, McMahon, Barnett, Kowalenko and Tenant, 2006). Prostredníctvom AAI sa tiež podarilo ukázať, že dezorganizovaná/dezorientovaná vzťhová väzba k matke u druhého dieťaťa nasledujúceho po pôrode mŕtveho dieťaťa je plne sprostredkovaná nevyriešeným/dezorganizovaným statusom vzhľadom na počiatočnú stratu.

Kapitola je organizovaná do troch veľkých častí. Prvá časť poskytuje opis protokolu AAI a individuálne rozdiely medzi vzorkami organizovaných odpovedí. Začínam predstavením spôsobov, ktorými môžu tri organizované klasifikácie chápané v pojmoch ako pozornostných, tak lingvistických mechanizmov. Prvé sa opiera o myslenie Mainovej (napr. 1993) zvažujúce flexibilitu vs. neflexibilitu pozornosti v strese. Analýzy lingvistických, alebo konverzačných mechanizmov sú priblížené v práci lingvistického filozofa Gricea (napr. 1989). Tieto mechanizmy sú dobre reprezentované v ústredných škálach stavov mysle v AAI. Túto časť ukončujem prezentovaním niektorých prototypických odpovedí na dve rôzne AAI otázky, ktoré sú bežné medzi „organizovanými“ participantmi. Pri prezentovaní rôznych odpovedí poukazujem na to, ako môžu byť chápané v pojmoch pozornostných a Griceových konverzačných mechanizmov.

V druhej časti opisujem, ako tí, ktorí sú vyškolení v kódavaní AAI (ďalej kódovači) pristupujú k analýze prepisu AAI. Toto v prvom vydaní tejto kapitoly nebolo vysvetlené (Hesse, 1999), ponechávajúc tak záhadu pre čitateľov, ktorí si boli vedomí nástroja a jeho spojenia s inými fenoménmi, ale nie spôsobov, akými sú texty interview analyzované.

Tri organizované kategórie AAI sú rozdelené do 12 podkategórií, ktoré tu opisujem po prvýkrát. Toto je v súlade s Ainsworthovej rozdelením troch organizovaných kategórií detskej SST do 8 podkategórií, u ktorých predikovala, že časom sa ukážu dokonca oveľa užitočnejšie, ako klasifikácia do samotných troch veľkých skupín. Ako tu poznamenávam, u AAI a SST podkategórií sa zistilo, že sú signifikantne vzťahované v 4 rôznych skúmaniach (zahŕňajúcich Behrensa, Hesse a Main, 2007), ale jednako len ostávajú nedostatočne využité. Za druhé, od svojho počiatku, skórovací systém AAI zahŕňal súbor (9 bodových) kontinuálnych ratingových škál, ktoré ohodnocujú participatov súčasný „stav mysle vzhľadom na vzťahovú väzbu“, či s ohľadom na daného rodiča, alebo (napr. idealizovanie otca) alebo s ohľadom na diskurz prejavujúci sa vo všeobecnosti. Ako výskumníci z niektorých laboratórií správne zdôraznili, použitie týchto škál oslobodzuje obmedzenie v rade uloženej prezentáciou zistení len v pojmoch klasifikácie a z tohto dôvodu podstatne zvyšuje štatistickú silu (napr. Roisman, Fraley and Belsky, 2007). Táto časť dáva dokopy všetky tri súčasné metódy anlýzy textu AAI.

V tretej časti preskúmavam vybrané štúdie založené na AAI, počnúc Mainovej originálnym skúmaním vzorky v Bay Area (napr. Main and Goldwyn 2008). Skúmam (a potom čiastočne aktualizujem) najlepšie replikované zistenia týkajúce sa AAI, zahŕňajúc tie, ktoré sú vo vzťahu k jeho psychometrickým realitám a posúvam sa k vybranej skupine novších štúdií. Tento výber je urobený s ospravedlnením viacerým excelentným výskumníkom, ktorých práca tu nie je spomínaná kvôli nedostatku miesta.

AAI využíva prešpecifikovaný formát, s otázkami kladenými v určenom poradí, doprevádzanými špecifickými následnými „skúškami." Protokol je zámerne aranžovaný, aby predložil štrukturálne variácie v prezentácii životnej histórie a tí, čo vedú interview si musia byť istí, že ich vlastná časť konverzácie slúži len na upozornenie a nie na alteráciu prirodzených tendencií participanta odpovedať svojským spôsobom.

Administrácia AAI trvá obvykle okolo jednej hodiny a v súčasnosti (George a kol., 1996) pozostáva z 20 otázok. Samotné interview, zahŕňajúce všetky komentáre interviewujúceho a interviewovaného, je prepísané doslovne, zahŕňajúc odstopované pauzy, dysfluencie a nové začiatky, hoci kľúče intonácie, prozodiky a neverbálneho správania sú opomenuté. Interview začína s požiadavkou všeobecného opísania vzťahov s rodičmi počas detstva participanta, ktoré je nasledované požiadavkou 5 adjektív, ktoré by najlepšie reprezentovali vzťah s každým rodičom. Po tom, čo sú adjektíva poskytnuté (najskôr pre matku), u participanta sa pátra po špecifických epizodických spomienkach, ktoré by ilustrovali, prečo bol každý deskriptor vybraný. Tento proces je potom zopakovaný u otca a, ak je to príslušné, pre akúkoľvek signifikantnú vzťahovú postavu (napríklad nevlastný otec alebo opatrovateľka). Protokol ďalej obsahuje otázky o tom, ku ktorému rodičovi mal participant bližšie a prečo, čo urobil keď bol emocionálne rozrušený, fyzicky napadnutý, alebo chorý; a ako rodičia odpovedali v týchto chvíľach. Participant je potom vyzvaný spomenúť charakteristické, význačné odlúčenia, možné skúsenosti odmietnutia a akékoľvek hrozby týkajúce sa disciplíny. Ďalej je subjekt dotazovaný na efekty týkajúce sa týchto skúseností na jeho alebo jej osobnsoť, či nejaké skúsenosti konštituovali signifikantnú prekážku vo vývine, prečo sa rodičia správali tak, ako sa správali v detstve a či tam boli nejaké osoby, ktoré neslúžili ako rodičovské postavy, ale boli ešte v detstve za nich považované.

Špeciálne dôležitou črtou AAI protokolu je časť adresujúca skúsenosti straty signifikantných osôb prostredníctvom smrti. Tu je dôraz na detstvo opustený. Participanti sú požiadaní, aby opísali, ako sa smrť objavila, ich reakcie na stratu v tom čase, či sa zúčastnili nejakých pohrebných, alebo memoriálnych služieb, zmeny v pocitoch v priebehu času, efekty na dospelú osobnosť a, ak je to relevantné, efekt na ich správanie k vlastným deťom. V prípade osôb s viacnásobnými stratami interviewujúci obmedzujú svoje otázky na troch, alebo štyroch, ktorí sa zdajú najviac významní.

Ku koncu interview sú participanti požiadaní, aby opísali povahu ich súčasného vzťahu s rodičmi (ak žijú). Dodatočne sa ich interviewujúci pýta, ako sa cítia (alebo si predstavujú, ako by sa cítili, keby mali dieťa), keď sú odlúčení od ich dieťaťa a ako skúsenosti rodičovstva mohli ovplyvniť odozvu, reakcie (alebo predstavované reakcie) na ich vlastné dieťa. Nakoniec je participant pozvaný, aby špekuloval ohľadom prianí týkajúcich sa jeho alebo jej reálneho či imaginárneho dieťaťa, o tom, aké bude, či bolo by v budúcnosti, o 20 rokov. Súčasný 72 stranový protokol je dostupný a administrácia AAI vyžaduje prax so spätnou väzbou od skúsených interviewujúcich.

Centrálna úloha, ktorú interview prezentuje participantom je (1) vyvolávať a uvažovať o spomienkach vo vzťahu k vzťahovej väzbe, kým simultánne (2) udržiavať koherentný, spolupracujúci rozhovor s interviewujúcim (Hesse, 1996). Toto nie je tak jednoduché, ako by sa mohlo zdať, a George a kol. (napr. 1996) poznamenali, že protokol môže potenciálne „prekvapiť nevedomé." Ako bolo naznačené vyššie, interview vyžaduje od participanta, aby reflektoval a odpovedal na veľké množstvo komplexu otázok týkajúcich sa jeho alebo jej

životnej histórie, na veľkú väčšinu ktorých sa ho nikdy predtým nikto nepýtal. V porovnaní s bežnými konverzáciami, kde interviewovaný má čas na plánovanie, AAI sa hýbe v relatívne rýchlom tempe a obyčajne všetky otázky a zisťovania boli prezentované v rámci jednej hodiny. Týmto sú poskytnuté pre participantov dostatočné možnosti na odporovanie samým sebe, na zistenie, že nie sú schopní odpovedať jasne, a/alebo sú vtiahnutí do excesívne rozvláčnych alebo odbiehajúcich diskusií konkrétnych tém. Udržať konzistentnú a kolaboratívnu naráciu, interviewujúci musí nielenže predniesť otázku okamžite, ale tiež byť schopní si spomenúť (a potenciálne reflektovať) na to, čo on alebo ona už povedali. Je zarážajúce, že hoci interviewovaný je vždy informovaný o určitých detailoch týkajúcich sa všeobecne námetu interview ešte pred jeho administráciou, súc aktuálne zahrnutý v procese, často sa zdá, že má oveľa silnejšiu skúsenosť, ako sa očakávalo. Toto môže viesť k pozoruhodným inkoherenciám v lingvistických aspektoch prezentácie, pretože interviewovaný nemusí byť schopný udržať zvyčajný stupeň kontroly nad tým, ako sa príbeh odhaľuje.

Protokol AAI je štruktúrovaný, aby uľahčoval individuálne rozdiely v tom, o čom sa predpokladá, že sú hlboko internalizované stratégie regulácie emócií a pozornosti, keď rečníci diskutujú o skúsenostiach vo vzťahu k vzťahovej väzbe. Toto je dosahované napriek faktu, že - hoci prepisy interview obsahujú plnú doslovnú výpoveď, zahŕňajúc tichá a dysfluencie – nezmieňujú sa o pohybe tela, výrazoch tváre, alebo intonácii. Je pozoruhodné, že len na báze použitia samotného jazyka, kódovači AAI (ako sa opisuje nižšie) sú schopní signifikantne predikovať, ako sa budú rozprávači správať k iným, zahŕňajúc potomkov, partnerov, priateľov a dokonca tým, ktorým boli novo predstavení.

Iniciálnu exploráciu tohto predpokladu na seba vzali Furman a Simon (2004), ktorí dvakrát administrovali AAI 56 mladým dospelým. Jedno interview sa sústreďovalo len na matku a jedno na otca. Ako by sa očakávalo, ak jediný stav mysle prevláda u väčšiny osôb, stav mysle vzhľadom na otca bol zistený v signifikantnom vzťahu k stavu mysle vzhľadom na matku.

Pozornostné a lingvistické procesy zahrnuté v rozlišovaní medzi organizovanými kategóriami AAI

Táto časť predstavuje dva spôsoby, ktorými sme prišli ku konceptualizácii niektorých zásadných mechanizmov, ktoré môžu byť zodpovedné za individuálne rozdiely vo formách rozhovoru charakteristických pre istých, odmietavých a príliš zaujatých rečníkov. Začínam s úvahou Mainovej (1990) o pozornostnej flexibilite verzus inflexibilite. Potom sa obraciam k diskusii Gricea (napr. 1989) hlavných zásad dodržiavania, verzus nedodržiavania požiadaviek konverzačnej koherencie a spolupráce. To, ako sa k sebe hodili Griceove konverzačné zásady a škály stavov mysle, ktoré Main a Goldwyn navrhli niekoľko rokov predtým, než Mainová prvýkrát čítala Gricea, bolo zarážajúce. Bolo to heuristicky vysoko použiteľné a referencie ku Griceovým zásadám sa objavili vo všetkých (okrem raných) verziách skórovacieho a klasifikačného systému AAI.

Organizované kategórie AAI zvažované v pojmoch pozornostnej flexibility

Skórovací a klasifikačný systém AAI bol spočiatku založený na vzťahu medzi 3 centrálnymi, alebo organizovanými formami rodičovských reakcií na otázky AAI (istý-autonómny, odmietavý alebo príliš zaujatý) a 3 centrálnymi alebo organizovanými formami detských reakcií na toho istého rodiča v SST (istý, vyhýbavý alebo príliš zaujatý). Pojem „organizovaný“ je zakorenený v Mainovej (1990) tvrdení, že deti v pôvodne 3 kategóriách SST sa odlišujú vo flexibilite verzus neflexibilite poozrnosti (1) k rodičovi a (2) „neživému“

prostrediu – rozdiely, ktoré sú odhalené v Ainsworthovej procedúre odlúčenia a opätovného spojenia. Kapacita pozornostnej flexibility bola pripísaná isto pripútaným bábätkám, pretože ochotne striedali medzi väzbovým a exploračným správaním, explorujúc v prítomnosti matky a prejavujúc väzbové správanie (napríklad plakanie, volanie) v jej neprítomnosti a znova po opätovnom spojení (vyhľadávajúc blízkosť a kontakt). Pozornostná inflexibilita bola pripisovaná neisto-vyhýbavým deťom, ktorí sa sústreďujú preč od rodiča a na hračky alebo okolie a neisto-ambivalentné/rezistentné deti, ktoré sa sústreďujú stále na rodiča na úkor hračiek a okolia.

Mainová neskôr navrhla, že na organizované kategórie AAI možno nazerať aj v pojmoch pozornostnej flexibility (napr. Main, 1993). Teda pozornostná flexibilita je videná u istých-autonómnych rodičov - premenlivo sa posúvajú medzi prezentovaním ich skúseností vo vzťahu k vzťahovej väzbe a reagujú na požiadavky hodnotenia vplyvov týchto skúseností (Hesse, 1996). V porovnaní s tým, pozornostná flexibilita je pozorovaná (1) v odmietavých odpovediach na AAI, v ktorom je lingvistické sústredenie neustále *preč od* minulých skúseností vzťahovej väzby a ich vplyvov a (2) v príliš zaujatých textoch AAI, v ktorom je sústredenie stále, hoci zmätene, tak silne orientované *k* vzťahovej väzbe a skúsenostiam.

Organizované kategórie AAI zvažované v pojmoch Griceových hlavných zásad

Predtým, než sa bude o metódach analyzovania prepisov AAI diskutovať ďalej, krátko preskúmam práce Gricea (napr. 1989). Cieľom tejto časti je facilitovať pochopenie odchýlneho „organizovaného“ použitia jazyka v rámci AAI a tým vyjadriť, čo je aktuálne hodnotené, posudzované a odhadované, keď je braná do úvahy koherencia verzus inkoherencia daného textu.

Hoci interviewer AAI sa pridŕža otázok interview a preskúmavania ich dôveryhodnosti, do rozhovoru sú samozrejme zahrnutí dvaja. To znamená, že interview je konverzáciou, ako aj odpoveďou na požiadavku hovorenej autobiografiu, pripúšťajúcej jej analýzu v pojmoch do rozsahu, do ktorého sa odpovede participantov približujú Griceovým požiadavkám na ideálne racionálnu, koherentnú a kooperatívnu konverzáciu. Grice (napr. 1989) navrhuje, že tieto požiadavky sú splnené natoľko, nakoľko sa rečníci držia 4 špecifických „zásad“ alebo princípov. Do stupňa, do ktorého sú tieto zásady „porušené“, konverzácia blúdi od kooperatívnej, racionálne ideálnej do iných, menej prehľadných sfér, ale v podstate – ako Grice zdôraznil v jeho neskoršej práci (1989) – kompletné a kontinuálne dodržiavanie sa neočakáva. Aby bol text klasifikovaný ako istý-autonómny, koherentný, kooperatívny rozhovor, musí byť jednoducho relatívne dobre udržiavaný. 4 zásady Gricea sú nasledovné:
Kvalita: „Buď pravdovravný a maj dôkazy pre to, čo hovoríš.“ Táto zásada je porušená keď, napríklad, rodič je opisovaný vo vysoko pozitívnych všeobecných pojmoch, ale špecifické biografické epizódy opísané následne odporujú (alebo jednoducho chýbajú, aby podporili) výberu adjektív interwievovaného. Interview tohto druhu môže byť tiež považované za interne inkonzistentné a interná inkonzistencia tohto druhu len opisovaná sa objavuje väčšinou v textoch osôb klasifikovaných ako odmietavé.
Kvantita: „Buď stručný a predsa úplný.“ Táto zásada požaduje konverzačný obrat v rozumnej dĺžke – ani príliš krátke, ani príliš dlhé. Požadovaním, aby boli rečníci dostatočne „úplní“, Grice hovoril, že neúplné, excesívne krátke odpovede nie sú prijateľné. Toto sa objavuje, keď napríklad „nepamätám si“ a/alebo „neviem“ sa stáva odpoveďou na niekoľko nasledujúcich otázok, odrezávajúc ďalšie otázky. Excesívne stručné odpovede sa objavujú častejšie v textoch osôb klasifikovaných ako odmietaví.

V pojmoch kvantity Grice tiež požaduje, že pokiaľ sú úplné, mali by byť odpovede rozumne stručné; zásada primeranej kvantity môže byť tiež narušená, keď rečník má excesívne dlhé konverzačné obraty. Tu sa môže interviewovaný držať niekoľko minút pri

zemi, pravdepodobne poskytujúc narastajúce nepotrebné detaily. Excesívne dlhé odpovede sa objavujú častejšie v textoch osôb klasifikovaných ako príliš zaujatí.
Vzťah: „Buď relevantný k téme, ako je prezentovaná.“ Zásada vzťahu relevancie je narušená keď, napríklad, otázky týkajúce sa vzťahu k participantovej matke v detstve sú irelevantne adresované diskusiám súčasných interakcií s matkou alebo opisom vzťahu participanta s jeho alebo jej vlastnými deťmi. Ako by sme mohli očakávať, narušenia relevancie sa objavujú častejšie v textoch osôb klasifikovaných ako príliš zaujatí.
Spôsob: „Buď jasný a sporiadaný.“ Táto zásada je narušená keď, napríklad, reč sa stáva gramaticky zamotaná, je používaný psychologický „žargón“, opakovane sa objavujú vágne pojmy, alebo rečník nedokončuje vety, ktoré boli začaté. Narušenia spôsobu sa objavujú často v textoch príliš zaujatých.

Ukončujúc túto diskusiu Griceových konverzačných zásad prezentujem dve reprezentatívne otázky interview a poskytujem príklady odpovedí, ktoré by mohli byť typicky spojené s každým z 3 organizovaných klasifikácií AAI. Kde je to relevantné, diskutujem narušenia špecifických zásad.

Preskúmanie odlišných odpovedí na vybrané otázky interview, ako sa vzťahujú k organizovaným kategóriám AAI

Vybral som dve otázky, ktoré sú obzvlášť užitočné na charakterizovanie individuálnych rozdielov v odpovediach na otázky AAI. Prvá je pravdepodobne najznámejšia zo všetkých otázok protokolu AAI – otázka 3, ktorá znie nasledovne:

„Čo chcem, aby ste teraz urobili, je rozmyslieť si päť prídavných mien, slov, alebo fráz, ktoré by najlepšie opísali Váš vzťah s Vašou matkou v detstve – povedzme, od 5 do 12 rokov, ale aj skôr, ak si viete spomenúť. Minútu porozmýšľajte a ja sa vás opýtam, prečo ste si ich vybrali.“

Všimnite si, že táto otázka má dve časti, ktoré operujú na rôznej „mentálnej úrovni“: sémantická úroveň (samotné adjektíva) a epizodická úroveň (čo sa stalo a ak je to možné, zhruba kedy), ktorá naznačuje, že tu bude racio pre výber adjektív. V dôsledku toho, samozrejme, akékoľvek zvláštne slovo by malo byť čitateľne doprevádzané podporujúcimi opismi skúseností z detstva.

V podstate, konštelácia adjektív, o ktorú je participant požiadaný, aby poskytol pre jeho alebo jej vzťah s rodičom v detstve vyžaduje od osoby (či vedome, alebo nevedome, primerane alebo neprimerane) produkovať „z fleku“ poctivý komplex a prenikavú synopsiu všeobecnej povahy detského vzťahu. Keď sa zodpovie prvá časť otázky, participant má zaujať postoj k druhu vzťahu, ktorý mal alebo mala so svojím rodičom. Konštelácia adjektív môže samozrejme variovať od extrémne negatívnych k extrémne pozitívnym a môže tiež zahŕňať zmiešané stanoviská. Napríklad s ohľadom na matku, ak je výber adjektív „milujúca, starostlivá, podporujúca, dôveryhodná a vrelá“, zdá sa, že participant sa snaží vyjadriť, že on alebo ona mala pozitívnu až vysoko pozitívnu skúsenosť s matkou v detstve. Je tiež zrejmé, že konštelácia adjektív ako „starostlivá, interferujúca, vrelá, nevyspytateľná, tá, čo určovala pravidlá“ vyjadruje zmiešané dojmy.

Ďalej je u participanta systematicky skúmaná špecifická pamäť, ktorá by ilustrovala, prečo bolo vybrané konkrétne slovo, alebo adjektívum. Toto je diel „adjektiválnej“ otázky, v ktorej je participant implicitne požiadaný, aby začal čerpať z epizodickej pamäte. Všimnite si, že aj keď boli adjektíva poskytované dvoma participantmi identické, rozprávanie, ktoré sa objavilo v dvoch prípadoch, malo úplne odlišné formy.

Predstavme si konšteláciu „milujúca...“ spomenutú vyššie. Interviewujúci je teraz požiadaný preskúmať nasledovné

„Fajn, prvé slovo, ktoré ste použili pri opise svojho vzťahu s matkou v detstve je milujúca. Viete si vybaviť nejakú spomienku, alebo udalosť, ktorá by mi ilustrovala, prečo ste si vybrali toto slovo?“

Rozsah potenciálnych odpovedí na túto požiadavku je virtuálne nekonečný. Predsa je pravdepodobné, že odpoveď participanta bude v hĺbke niesť stupeň sebauvedomenia a v niektorých prípadoch, či si osoba je alebo nie je toho vedomá motiváciu vyjadriť zvláštny dojem na interviewujúceho. Ako príklad ponúkam nasledovné úryvky, ktoré môžu ilustrovať, prečo si participanti vybrali „milujúca“:

Participant: Nepamätám si...(5 sekundové ticho). Dobre, lebo bola starostlivá a podporujúca. [Všimnite si, že tu rečník jednoducho používa podobné slová, aby opísal slová predchádzajúce. V podstate rečník opakuje slovo skôr než odpovedá na otázku].
Interviewujúci:Toto môže byť ťažké, lebo veľa ľudí o týchto veciach dlho nerozmýšľalo, ale minútu porozmýšľajte, či si spomeniete na udalosť alebo príklad.
Participant: (10 sekundové ticho) No...(5 sekúnd ticho) Hádam, no, viete, bola skutočne nádherná a veľa sa starala o svoj vzhľad. Kedykoľvek ma viezla do školy, bol som na to skutočne hrdý, keď sme sa dostali na ihrisko.
Interviewujúci: Ďakujem. A, len rozmýšľam, či tu ešte nie je iný príklad?
Participant: Nie, myslím, že to, že bola veľmi pekná, to stačí.

Tu nie je možné, samozrejme, vedieť, či participant si je vedomý toho, že nezodpovedal otázku. Čo môže byť skutočne dedukované je, že bol urobený pokus vyjadriť pozitívny dojem detstva vo vzťahu k matke - ktorý, ak by interview pokračovalo ďalej v tomto duchu, by netvorilo bázu uveriteľnej deskripcie zvolených adjektív. Jasne je tu nejaký psychologický komplex, napriek stručnosti odpovede. Hoci presvedčivo milujúce interakcie môžu byť neskôr v interview spomenuté, na tomto mieste môžme povedať, že ak participant pokračuje týmto spôsobom, pokúša sa vytvoriť pozitívny obraz svojich detských spomienok s matkou, ale v podstate často blokuje rozhovor, ponechávajúc nedostatok podpory pre vybrané pozitívne adjektíva – je pravdepodobné, že prepis ako celok bude klasifikovaný ako odmietavý. Predsa odmietaví rečníci (najlepšie sadnúca klasifikácia, keby bol do úvahy braný len tento extrakt interview, resp. bol dostupný) porušujú Griceovu zásadu kvality/pravdivosti zlyhaním pri poskytnutí dôkazu pre to, čo tvrdili. Odpovede sú tiež priveľmi strohé, porušujúc kvantitu a pravdepodobne zahŕňajúc (či už naschvál alebo nevedome) obmedzenie pozornosti preč od témy skúseností s matkou v detstve.

Teraz sa obrátim k druhému participantovi, ktorý tiež matku opisuje ako „milujúcu“:

Participant: Milujúca...(5 sekundové ticho). Neviem, či toto je ten druh vecí, ktoré hľadáte, ale jedna vec, ktorá mi napadá je spôsob, akým za mnou stála, keď som sa dostal do problémov v škole. Keď som jej povedal o nejakom probléme v škole a ona si myslela, že mám pravdu, alebo keď som jej povedal, že nejaké decko alebo učiteľ so mnou zle zaobchádzal. Išla to vyšetriť a postavila sa za mňa pred učiteľom, alebo pred rodičmi nejakého decka alebo...hocikým, fakt. Mohol by som to tiež povedať inak. Jednoducho som vedel, na čom u nej som a že bola utešujúca, keď som bol smutný, alebo plakal alebo niečo.
Interviewujúci: Ďakujem (prerušené)
Participant: (prerušujúc a pokračujúc) Oh, ste chceli špecifický príklad. Vtedy, keď som podpálil garáž, použijúc chemickú sadu môjho brata, ktorú som úplne jasne použiť nemal.

Prišla bežiac, keď susedia volali hasičov kvôli dymu. Očakával som, že dostanem životnú príučku, ale ona len bežala ku mne a zdvihla ma a objala ma fakt silno. Myslím, že bola tak vydesená a tak rada, že ma vidí, že zabudla na lekciu. Neskôr boli malé náznaky pri večeri..., ale vravím, v podstate, čo urobila vtedy - to bolo veľmi milujúce.

Ak diskusia rodičovstva v detstve pokračuje stále v tomto štýle, s dobre dokumentovanými (či už pozitívnymi alebo negatívnymi) výrokmi vzťahujúcimi sa k rodičovstvu a jasných odpovedí podobných tejto, trénovaný kódovač začne mať podozrenie, že prepis bude pravdepodobne kódovaný ako istý-autonómny. V pojmoch Griceových zásad, participant dodržal zásadu kvality (poskytnúc dôkaz pre „milujúca“), ktorú Grice kedysi volal „prevažujúca zásada“ pre kooperatívny, racionálny rozhovor. Nie sú tu žiadne narušenia v spôsobe relevancie (rečník sa ľahko sleduje a ostáva pri téme). Je tu jemné porušenie kvantity (interviewujúci zvažoval, či je odpoveď kompletná, kým participant pokračoval), ale rečník sa nesťahuje k záveru ukazujúc, že má tému v mysli („ale vravím, čo urobila vtedy – to bolo veľmi milujúce“). Navyše, extra čas na poskytnutie špecifického príkladu, ktorý je tým, o čo interviewujúci žiadal. Pasáž je príliš krátka na ilustráciu pozornostnej flexibility, ale nie je viditeľná žiadna inflexibilita.

Nakoniec je tu príklad tretieho participanta, ktorý si tiež vybral „milujúca“:

Participant: Oh, no, druh veľmi milujúcich v tých časoch, ako boli ľudia za starých čias, moja mladosť, veľa zmien odvtedy. Spomínam si na domov a domov bol dobrý a tak. A och, milujúca, to je ako moja žena... – berúc ho von do kina dnes večer, dadadada, špeciálne, čo chcel vidieť celý týždeň. Je to práve ako mesiac, ten film s korytnačkou, ja sám ho nemám príliš rád. Videl som ho, napriek tomu, teraz, keď to bolo, mm, možno pred 6 mesiacmi. Áno, je veľmi milujúca...
Interviewujúci: Mm-hm. Fajn, dobre, aké veci Vám prídu na myseľ, keď opisujete Váš vzťah s matkou v detstve ako „vtedy veľmi milujúci?“
Participant: Skutočne skvelé veci, cítil som sa skutočne výnimočne, skutočne som vďačný jej za to. Moje detstvo, len si spomínam na sedenie na verande, hojdajúc, hojdajúc dopredu a dozadu pozorujúc mojich rodičov, alebo možno som mal nejakú limonádu - toto, tamto a iné. Skutočne špeciálne druhy vecí, len ja a ona, vďačný za všetko, čo pre mňa urobila. Nebolo to so mnou jednoduché, môj temperament bol na ňu príliš. Nikto ako ona. Ja a moji bratanci z...sme čoskoro išli dole... – skutočne veľké narodeniny, bude mať 80...(pokračuje)

Hoci reč tohto druhu nie je bežná, poskytuje dobrý príklad jednej z podaktegórií príliš zaujatých („pasívne zaujatých“, podkategóriu E1, opísanú neskôr v tejto kapitole). Za prvé, participant vyjadruje silne pozitívne výroky o vzťahu s matkou počas detstva, ale sú sprevádzané výrokom, že jeho temperament bol na ňu príliš. Za druhé, participant nie je schopný zostať pri otázke, ktorá bola o vzťahu s matkou v detstve, a podivne sa skrúca k vzťahu jeho ženy s ich dieťaťom. Iné (než spoločné pitie limonády) príklady, ako bola matka milujúca v detstve neboli poskytnuté, zväčša preto, že participant sa posúva k otázke irelevantných tém (ako matkine nadchádzajúce narodeniny).

Všimnime si, potom, že ako v prípade odmietavého (prvého) participanta spomenutého vyššie, otázka nie je zodpovedaná. Avšak toto zlyhanie odpovedať sa objavuje vo veľmi odlišnej forme. Toto sú narušenia Griceovej zásady relevancie (pohybujúc sa smerom k irelevantným témam) a implicitne tiež zásady kvantity. Tiež vidíme narušenie v spôsobe, s prchavými dodatkami k už dokončeným vetám („a tak“ „toto, tamto a iné“), ako aj nezmyselnú reč („dadadada“).

Teraz stručne zvážme rečníkov, ktorí začnú s negatívnymi deskriptormi vzťahu s matkou v detstve – v tomto prípade „problémová.“ Interviewujúci znova nastaví túto etapu

požiadavkou, či sú nejaké spomienky alebo udalosti prichádzajúce na um vzhľadom k slovu „problémová.“

Nasledujúcu odpoveď je od prvého participanta, ktorý veľmi pravdepodobne nebude klasifikovaný ako isto pripútaný.

Participant: Problémová. Slabá, plakala. Zosypala sa na pohreboch.
Interviewujúci: Rozmýšľam, či máte nejakú špecifickú spomienku na časy, kedy ste ju považovali za problémovú?
Participant: Vzlykala na pohrebe jej tety. Zahanbujúce. Nemohol som sa dočkať, ako pôjdem od nej preč. Ďalšia otázka?

Táto odpoveď bude najpravdepodobnejšie pochádzať od odmietavého rečníka a je jednoduché vidieť, že rečníkova pozornosť (ako bolo vidieť aj v extrémnej stručnosti odpovede a v ukončení náznakov - „ďalšia otázka?“) je sústredená preč od matky a odmieta matku a rané skúsenosti s ňou. Tento rečník odmieta skúsenosti s vzťahovou väzbou odstavením rodiča pohŕdaním.

Odpovede tohto druhu majú tendenciu prichádzať od interviewovaných, ktorí spadajú do podskupiny kategórie dismisívnych AAI (Ds2, opísané nižšie). Všimnime si, že ako výňatok z prepisu predchádzajúceho dismisívneho participanta dával len krátke odpovede a zlyhal v podpore „milujúca“ ako výberu prídavného mena, posledný rečník má tiež málo čo povedať – alebo v Griceových pojmoch, porušuje očakávanú kvantitu tým, že je odpoveď nadmieru stručná. Avšak, je tu malé narušenie kvality alebo konzistencie, ako bolo u predchádzajúceho participanta: z jeho vlastnej perspektívy, tento rečník dal– i keď minimálny – príklad toho, ako bola matka problémová.

Nasleduje prípad druhého participanta s rovnako voľbou adjektíva opisujúceho jeho vzťah s matkou v detstve:

Participant: Problémová. No, bola pre mňa problémová, keď som bol mladý, to bez debaty. Veľa kričala, spomínam si na to, a tiež – vedela naplieskať fakt silno a veľmi sa hnevala. Ale ako som povedal, môj otec odišiel, keď som mal 4 roky a ona nám skúšala dať dosť podpory a veľmi skúšala udržať nás čestných v tom istom čase, ako bola dlhé hodiny preč. Nepáčilo sa mi to, čo robila – ako raz, keď mi strelila facku do tváre za niečo, čo urobila moja sestra, ale nikdy sa neospravedlnila...Áno, problémová, alebo možno som mal povedať, že to bol problémový vzťah. Ale kým som si želal, aby to bolo iné, nezmenilo sa to.

Tento participant je v uvedenej pasáži výnimočne koherentný. Rozhovor je relevantný a dostatočne prepracovaný a príklady sú konzistentné s adjektívom, čiže dodržiavajú kvalitu. Nie je žiaden problém sledovať odpoveď a tak nie sú žiadne narušenia v spôsobe. Neporušuje kvantitu a odkedy ostáva pri téme, nie sú žiadne narušenia relevancie. Je ťažké identifikovať pozornostnú flexibilitu v odseku takejto dĺžky, ale nie je tu žiaden dôkaz pre pozornostnú inflexibilitu.

Nakoniec je tu tretí participant, ktorý bol požiadaný podporiť slovo „problémová“:

Participant: To bolo slabé slovo. Bol to krik, krik, krik – „Prečo si neurobil toto, prečo si neurobil tamto?“ No, mama, bolo to pretože si bola stále naštvaná...ako minulý týždeň, keď si začala kričať na svoje jediné vnúča, ktoré máš, keď si u nás bola na obede. A nahnevaná? Je nahnevaná na mňa, je nahnevaná na jej posledného manžela - to je posledný v sérii - teraz je nahnevaná na jej susedu, kvôli stromu, ktorý jej má brániť vo výhľade a tak ďalej a tak ďalej. Je viac ako problémová, rozdúchava malé veci, ako som hovoril minulý týždeň pri obede....(pokračuje)

Participant porušil spôsob v tretej vete náhlym oslovením matky, ako keby bola súčasne prítomná a pretrvávalo to, čo robí. Keď zvážime, čo „hovorí“ matke, môžme vidieť narušenie v relevancii, ako aj v spôsobe, lebo interviewujúci ju požiadal o jej vzťah v detstve. Toto narušenie spôsobu je pozoruhodne indikatívne pre prílišné zaujatie všeobecne, zdá sa, že participant adresuje reč chýbajúcemu rodičovi v minulosti skôr než odpovedá interviewujúcemu v prítomnosti. Nakoniec, pozornostná inflexibilita (stále sústredenie na rodiča, ako by bol v miestnosti prítomný, dokopy s neobvyklou diskusiou prítomného) je pozoruhodné.

Opäť, príklady, ktoré som dal, sú príliš krátke na to, aby poskytli kódujúcemu viac ako predbežný odhad nasledujúcej klasifikácie interview. Avšak demonštrujú zreteľne odlišné formy odpovedí v rozhovore tak, že ak prevládajú v texte ako celku, viedli by k umiestneniu v rôznych kategóriách AAI.

Ponúknutím niektorých počiatočných príkladov odpovedí na tretiu otázku AAI sa posúvam k otázke 10, ktorá sa zdá byť stredom interview. Táto otázka sa sústreďuje na pohľad participanta na všeobecné účinky skúseností s rodičmi na jeho (jej) osobnosť a sú sprevádzané následnou skúškou vzťahujúcou sa k možným prekážkam participantovho vývinu. Táto otázka a skúška tiež poskytujú dobrý príklad silných požiadaviek, ktoré AAI kladie na participanta: napr. adekvátne odpovedať na otázku spôsobom, ktorý „akurát sedí“ so skorším opisom životnej histórie. Začnem s príkladom, ktorý mohol byť nájdený v opise prevzatom od dismisívneho participanta, ktorý bude často zlyhávať v presvedčivom opise skúseností, ktoré označil ako milujúce (s každým rodičom) spomenutých v interview už skôr.

Interviewujúci: Čo si myslíte, ako všeobecné skúsenosti s rodičmi ovplyvnili Vašu dospelú osobnosť?
Participant: No, ako som už povedal, ide to ruka v ruke so všetkým, čo som povedal na začiatku. Viete, boli to silní ľudia a podporovali ma v tom, aby som bol silný a nebol smutný z vecí a vytrval. A to je dôvod prečo som tu na [meno prestížnej univerzity]...teraz. Mám skutočne dobrý pocit z úspechu, ktorý som dosiahol.
Interviewujúci: Sú nejaké aspekty Vašich raných skúseností, ktoré cítite, že boli prekážkou vo Vašom vývine?
Participant: Nie, možno nejaká malá vec ako...no, nie, v zásade nič, čo by ma neurobilo lepším, viete. Nehovorím, že niekedy sa o mňa nepotrebovali oprieť, aby si objasnili svoje stanovisko, ale to je vyrovnané a splatené v tom, že teraz som skutočne motivovaný.

Tieto odpovede nejako obzvlášť Griceove zásady neporušujú. V pojmoch pozornostnej flexibility si však môžme všimnúť, že poprenie existencie akýchkoľvek prekážok vo vývine môže indikovať aktívne sústredenie *preč od* akýchkoľvek problémov, či ťažkostí. .

Interviewujúci: Aké účinky mali podľa Vás na Vás Vaše skúsenosti s rodičmi?
Participant: No, ja len hádam, že, ako som vám povedal, myslím, že to bol druh veci negatívneho pohlavia. Vždy som sa cítil, akoby si boli moja mama a sestra bližšie, ako som bol s mamou ja, pretože ja som bol chlapec a oni sa k sebe mohli ľahšie vzťahovať. Iná vec, a niekedy si myslím, že toto súvisí s mojou prácou je, že môj otec mal tendenciu robiť príliš a dokonca aj keď som nebol v nejakej kaši, takže to môže byť pre mňa teraz ťažšie zariadiť si veci teraz sám. Myslím, že to veľa záviselo na ňom.
Interviewujúci: Považujete to za prekážku vo Vašom vývine?
Participant: No, napríklad, pre môjho otca, tak veľmi mi pomáhal, môžem byť skutočným váhavcom, obzvlášť keď som úzkostný, alebo pod tlakom. A so ženami, najmä keď sa zdá, že

majú k sebe veľmi blízko, ja....držím sa ďalej, hádam. Ako keď pozerám na moju priateľku s jej matkou, možno.

Tento participant, ako sa zdá, má dostatočne pripravenú odpoveď na túto otázku, takže - hoci obaja rodičia boli predtým presvedčivo opísaní ako milujúci - jeho reflexia na skúsenosti z detstva a potenciálne prekážky z tohto obdobia naznačujú nejaké problémy.

Iní bezpečne-autonómni participanti môžu však začať výrokom, že predtým na túto otázku nepomysleli a potom, pravdepodobne po dlhšej prestávke, poskytnú koherentnú odpoveď. Toto sa stalo u jedného participanta, ktorý opísal ťažký život s rodičmi, ktorí boli obaja odmietajúci a zanedbávajúci:

Interviewujúci: Aké účinky mali Vaše skúsenosti s rodičmi na Vás, čo myslíte?
Participant: Predtým som na to nemyslel (21 sekundová pauza). Myslím, že som sa cítil nechcený a nemilovaný. Hanblivý. Ťažkopádny pri iných dievčatách. Aj chlapcoch, samozrejme...
Interviewujúci: Myslíte, že toto zapríčinilo prekážky vo Vašom vývine?
Participant: Nesocializujem sa tak. Myslím, že to môže pochádzať z ... (3 sekundové ticho) z pocitu, že som bol nechcený, keď som bol dieťa.

Ani v jednom z týchto príkladov bezpečne-autonómnych prepisov nevidíme značné porušenie Griceových zásad, hoci nepochybne druhý participant je o niečo stručnejší. U prvého participanta sa pozornosť ľahko presúva k negatívnym výstupom. Pre druhého, ktorý považuje otázky za nové, si berie čas a flexibilná pozornosť mu umožňuje vstup k negatívnym zdrojom. Nakoniec sa posúvame k tomu, čo môže byť odpoveď prevzatá z prepisu príliš zaujatého, tentokrát ilustrujúca umiestnenie participanta do podskupiny príliš zaujatých - „nahnevane zaujatý“ (E2), ako opozitum k pasívne zaujatému (E1).

Interviewujúci: Aké účinky mali na Vás podľa Vás Vaše skúsenosti s rodičmi?
Participant: Myslím, že musím povedať, že ma to ovplyvnilo, viete, takmer v každom smere, ako som vám hovoril to o tom s mojou matkou - viete, všetko. Je to konštantné. Je to niečo, čo ma úplne zmenilo, vyformovalo, spôsob, akým pristupujem k svojim vlastným deťom. Viete, ako moja matka príde a povie: „Prečo nechávate bežať Angelu takto dookola a robiť ten hluk?“ a ja som na to: „vychovali ste ma tak, ako ste ma vychovali a všetky tie nátlaky a konštantne mi hovorili, čo robiť, tak jej dávam priestor byť sama sebou“, viete? A s mojou matkou je to práve tak.
Interviewujúci: Myslíte si, že to bola prekážka vo Vašom vývine?
Participant: No, musím povedať, že celá tá vec bola prekážka. Myslím, trvalo mi roky, aby sa to stalo minulosťou, aby som sa dostala tam, kde som teraz, dnes.

Zdá sa, že tento nahnevane príliš zaujatý participant používa túto otázku ako možnosť začať sériu sťažností vzťahujúcich sa na rodičov a stáva sa v procese úzkostným. Zaujímavé je, že toto sa deje bez adekvátneho odpovedania na otázku týkajúcu sa prekážok. Namiesto toho sa zdá, že participant je príliš zaujatý špecifickými skúsenosťami, ktoré pochádzajú z počítania prekážok, ako sú požadované (v podstate v tomto príklade participant naznačuje, že napriek bojom je teraz úspešný). Inými slovami, exhibuje pretrvávajúce zaujatie s rodičmi, skôr ako reflexiu o súčasných prekážkach pochádzajúcich z detstva.

Všimnime si, že žiaden z týchto 4 participantov tu citovaných – zahŕňajúc tých, ktorých odpovede sa zdali konzistentné s dismisívnymi alebo príliš zaujatými klasifikáciami – veľmi narúšali Griceove zásady v odpovedi na otázku 10. Pozorované rozdiely v odpovediach tu sú, ako v príkladoch prevzaných z otázky „adjektív“, jasne reflektívne alebo charakteristicky

odlišné prístupy v pozornosti k úlohe interview. Zdá sa, že dismisívny participant nie je schopný dokonca ani začať sústrediť pozornosť na neobvyklé účinky rodičovského správania. Naopak, fluentný, bezpečný rečník ľahko smeruje pozornosť k neobvyklým dôsledkom, kým bezpečný, ale menej fluentný, ktorý, zdá sa, niekde inde v prepise uvádza relatívne kruté skúsenosti, bol tiež schopný pomaly „siahnuť a nájsť“ negatívne účinky. Avšak v porovnaní s príliš zaujatým participantom tak robí zdržanlivým spôsobom. Nahnevane príliš zaujatý participant používa otázku ako príležitosť začať sériu sťažností na jeho svojich rodičov, ktorá vyústi do úzkosti z cieľov otázky. Preto jeho pozornosť podľa tohto zrejme znova sústredená na minulosť s rodičmi skôr ako na súčasnú otázku interview samotného.

Protokol AAI je dizajnovaný tak, aby priblížil to, o čom sa možno zmieniť ako o rôznych „najbližších pracovných stratégiách“ manifestovaných vo verbálnych odpovediach na otázky o raných skúsenostiach v súvislosti k vzťahovej väzbe a ich efektom. AAI sa pýta tie isté otázky každého participanta - a navyše, ako je tu ilustrované - veľmi rôzne odpovede sa objavujú nielen vo vzťahu k tým istým otázkam, ale dokonca aj v ilustrovaní tých istých adjektív. Podstata skórovania a klasifikačného systému AAI (Main a kol., 2003) sa rovná systemizácii rôzneho použitia jazyka v odpovediach na súbor otázok protokolu.

Skórovací a klasifikačný systém AAI

Skórovací a klasifikačný systém AAI sa iniciálne sústreďuje len na pôvodné tri „organizované“ klasifikácie a podklasifikácie, spolu so sprievodným setom ratingových škál. Skoršie pravidlá pre klasifikáciu a skórovanie prepisov AAI boli založené na interview s rodičmi (ako otcami tak aj matkami), ktorí navštevovali Mainovej projektové laboratórium sociálneho vývinu na Univerzite v Berkeley, Kalifornia, spolu s ich 6 ročnými deťmi. Päť rokov predtým, keď mali deti medzi 12. a 18. mesiacom života, bolo každé sledované v SST, ktorý bol vedený s každým rodičom zvlášť. V tom čase bolo určené skóre pre správanie pri opätovnom spojení (napríklad vyhnutie alebo rezistencia), ako aj hlavné klasifikácie a ich podklasifikácie (Ainsworth a kol., 1978).

Mimo dostupnej vzorky 103 dyád, Mainová a Goldwyn vybrali vývinovú vzorku 36 dyád pre intenzívnu štúdiu. V rámci tejto počiatočnej vzorky Mainová a Goldwyn hľadali rozdiely a podobnosti v spôsoboch, ktorými rodičia detí, ktoré boli posudzované ako isté, vyhýbavé, alebo ambivalentné/rezistentné v teste SST 5 rokov predtým, konverzovali a opisovali ich vlastnú históriu vzťahovej väzby a jej účinky.

Charakteristiky každého prepisu boli zaznamenávané a robili sa posudzovania pravdepodobných skúseností participanotv s každým rodičom počas detstva, spolu s participantovým stavom mysle vzhľadom na jeho (jej) históriu vzťahovej väzby. Tento stav mysle bol vyjadrený postupne vyvinutými kontinuálnymi ratingovými škálami používanými na prideľovanie istej-autonómnej, dismisívnej, alebo príliš zaujatej klasifikácie a neskôr séria 12 podklasifikácií. Obidva kódovače využívali poznatky o vzťahovej väzbe na „odhad“ statusu každého prepisu ešte predtým, ako boli sami oboznámení s klasifikáciou SST a podklasifikáciami dieťaťa participanta. Výsledky tejto štúdie sú opísané neskôr v tejto kapitole (pozri tiež napr. Main & Goldwyn, 2008). Keď už bola táto „slepá“ štúdia hotová, Main a Goldwyn použili všetkých 103 dostupných textov na rozšírenie ich porozumenia vzťahu medzi rozprávaním životnej histórie dospelého a vzťahovou väzbou dieťaťa. Tento prehľad viedol k elaborácii raného skórovacieho a klasifikačného systému a nového systému – ktorý zahŕňal kapitolu týkajúcu sa identifikácie (Main, DeMoss a Hesse, 1989) reči a zdôvodňovania nerovnomerností v posudzovaní detí ako dezorganizoavných. Počas nasledujúcich rokov spätná väzba zo štúdií dyád rodič-dieťa v iných vzorkách (zahŕňajúc

postupne vysoko rizikové a klinické vzorky) spôsobila, že systém pokračoval vo vyvíjaní a nedávno (Main a kol. 2003) zahrnul niekoľko nových druhov neklasifikovateľnosti.

Organizované kategórie AAI

Organizované kategórie AAI – bezpečne-autonómny, neistý-dismisívny a neistý-príliš zaujatý sú tie, v ktorých participant ukazuje definitívnu, podstatnú jednotnú „stratégiu“ toho, ako prechádza cez interview, či už „jednoduchým odpovedaním na otázky“ (ako bezpečne-autonómny), blokovaním rozhovoru, či už v rámci alebo mimo vedomia, spolu s odmietaním odhaliť alebo diskutovať potenciálne distresujúce skúsensoti, (ako participanti, ktorých prepisy sú pridelené k neisto dismisívnej kategórii), alebo manifestovaním zmäteného nepoľavujúceho sústredenia na rôzne udalosti, pocity a vzťahy, ktoré vyvstanú z otázok interview (ako u neisto - príliš zaujatých rečníkov). Pokiaľ jedna z týchto stratégií sa zdá byť počas interview funkčná, neprerušovaná kolapsom rozhovoru alebo úvahami počas diskusie potenciálne desivých skúseností, prepis je považovaný za organizovaný.

Rodičia produkujúci neisto-dismisívne texty AAI majú tendenciu mať deti, ktoré sa im vyhýbajú, v podstate „odmietajú“ ich návrat a odchod počas SST. Rodičia, ktorí produkujú neisto-príliš zaujaté texty majú tendenciu mať deti, ktoré sú ambivalentne (nahnevane alebo pasívne) nimi príliš zaujaté, ich pozornosť neupútajú dostupné hračky, alebo iné aspekty okolia. Nakoniec rodičia, ktorí produkujú flexibilné, bezpečne-autonómne texty AAI majú deti, ktorých pozornosť je v SST tiež flexibilná, alternujúca medzi väzbovým a exploračným správaním ako rodičia odídu a znovu sa vrátia do miestnosti.

Kódovač AAI začína svoju prácu so „škálami skúseností“ prideľovaním skóre pre centrálne aspekty usudzovaného milujúceho verzus nemilujúceho správania každej rodičovskej figúry počas detstva interviewovaného. Ďalej sa určuje kontinuálne skóre na „všeobecný stav mysle vzhľadom na vzťahovú väzbu“, zahŕňajúce škálu primárnej dôležitosti (koherencie), ktorá sa od roku 1989 so stúpajúcou mierou odvolávala na prácu Gricea. Nakoniec sa používa analýza „čŕt“, kódovač prideľuje organizovanú klasifikáciu, ktorá textu sedí najlepšie a asociované podklasifikácie, dokonca aj keď text bude neskôr vyhodnotený ako primárne nevyriešený alebo dokonca neklasifikovateľný.

Škály odhadujúce participantove pravdepodobné skúsenosti s každým rodičom počas detstva

Kontinuálna 9-bodová škála je určená na „milujúce správanie“ opisované ako objavujúce sa počas detstva (nie popletené s participantovou láskou k rodičovi alebo nepodporené tvrdenia, že rodič bol milujúci). Odhaduje sa tiež dôkaz týchto štyroch druhov nemilujúceho správania (odmietanie vzťahovej väzby dieťaťa, rola obrátenej vzťahovej väzby, alebo, na najvyššom konci, požadovanie starostlivosti, zanedbávanie a tlak na úspech). Každý ďalší bod na každej škále (napr. 1,3,5,7 a 9) je dobre definovaný a každá škála zahŕňa dlhý úvod vysvetľujúci, čo je konštruktom mienené. Ako je zjavné, čím je vyššie skóre usudzovaných negatívnych skúsensotí, nutne nižšie je skóre milujúcich. Nakoniec kódovač selektujúci skóre môže prideliť skóre rôzne ďaleko od toho, ktoré mohol mať participant pridelené - fakt najviditeľnejší, keď participant poskytoval extrémne pozitívne adjektíva pre vzťah s matkou počas detstva, ale keď je neskôr opýtaný na to, či sa niekedy zranil, alebo či bol v detstve smutný, odpovedá : „Bol som. Raz som si zlomil rameno, veľmi to bolelo, ale nepovedal som to mame, bola by tak naštvaná.“ Forma týchto 5 škál sa podobá tej od Ainsworthovej a kolegov (1978): 4 škály „senzitivity“ (dostupné na www.johnbowlby.com): dlhé, dobre prepracované, úvod nasledovaný striedavými definíciami, ktoré dovoľujú interpoláciu kódovača. Pre každú škálu sú tiež ponúknuté behaviorálne príklady, ktoré môžu byť nájdené v prepise.

Úvod k škálam „milujúceho“ tvrdí, že od žiadneho rodiča sa neočakáva, že bude dokonalý – tvrdenie vo všetkých škálach Ainsworthovej a kol. (1978) v škálach „materskej senzitivity.“ 9 môže byť pridelená rodičovi, ktorý sa „rozsypal“ a pár týždňov participanta ignoroval, napr. keď bol jeho súrodenec chorý alebo zranený, mal krátky záchvat zneužívania návykových látok, zlyhal v navštevovaní dôležitej ceremónie, alebo dokonca udrel participanta v adolescencii do tváre. Na opačnom konci (1) môže byť pridelené rodičovi, ktorý poskytol blaho pre dieťa materiálne, ale aj akademické, pripsel k tomu, že život dieťaťa bol organizovaný a navštevoval školské stretnutia. Skóre 3 je pridelené pre „operačnú“ alebo „inštrumentálnu“ pozornosť alebo asistenciu, ako napríklad konštantný odvoz dieťaťa do školy a príležitostná pomoc pri koníčkoch, alebo domácich úlohách. Zoznam behavioprálnych indícií aktívne milujúceho správania, ako napríklad konzistentné spoľahlivé fyzické prejavy náklonnosti, zabudnutie na to, čo bolo zlé a skóre 5 je pridelené, keď niektoré z týchto sú prítomné v miernej forme. 5 je považovaná za adekvátne milujúce správanie.

Škály opisujúce participantov stav mysle vzhľadom na vzťahovú väazbu

Keď kódovač skóroval 5 škál pre milujúce a nemilujúce správanie, posúva sa k skórovaniu participanta na 8 škálach opisujúcich stav mysle vzhˇaldom na vzťahovú väzbu. Správne skóre na škále stavu mysle nemôže byť pridelené bez starostlivého predchádzajúceho pridelenia skóre skúsenosti.

Napríklad rozsah, do akého je vzťah v detstve s matkou idealizovaný, nemôže byť v participantovom opise a evaluáciách určený, pokiaľ kódovač nerozhodne, ako veľmi „milujúca“ matka pravdepodobne bola.

Avšak eventuálne prideľovanie všeobecne oraganizovaného stavu mysle vzhľadom na vzťahovú väzbu nebude mať ďalšiu závislosť na participantových pravdepodobných skúsenostiach s rodičmi počas detstva. Toto by malo byť jasné z faktu, že participanti s nepríjemným detstvom môžu byť čitateľne pripísaní k bezpečne-autonómnej kategórii, založenej na koherencii ich textu. Podobne, hoci pravdepodobne menej frekventovane, participant s príjemnými skúsenosťami v detstve môže byť počas AAI inkoherentný, napr. po traumatickej strate alebo prvého veľkého odlúčenia od rodičov vstupom na vysokú školu a preto môže byť pridelený k organizovanej kategórii AAI ako neistý.

Pridelenie participanta k akejkoľvek organizovanej kategórii závisí na skóre z kontiuálnych škál identifikujúcich stav mysle vzhľadom na vzťahovú väzbu a analýzu čŕt, ktorá nasleduje, skôr než skály usudzovaného detstva, skúseností rodičovstva.

Hoci čoskoro pristúpim k šokujúcim asociáciám medzi pôvodnými škálami stavov mysle a Griceovými (napr. 1989) zásadami, tu je krátke odbočenie do histórie a zváženie skorých definícií a zistení. Škála najužšie identifikovaná s dospelou (a detskou) istototu bola škála „koherencie prepisu.“

Nový medzinárodný Webstrov slovník (1959, p. 20) tvrdí, že pojem koherencia je odvodený z latinčiny, znamenajúci približne „držať pri sebe, alebo zjednotenie častí.“ Elaborujúc túto definíciu Mainová a Goldwyn (1998) tvrdili, že koherencia môže byť identifikovaná ako „spojenie alebo kongruita vyvstávajúca z bežných rpincípov alebo zťahu, konzistencia, (alebo) spojitosť myšlienok, ako sú časti diskurzu v jasnom vzťahu, formujú logický celok, alebo sú vhodné alebo primerané a adaptované na kontext.“ (p. 44)

Z tohto uhla pohľadu koherencia zahŕňa viac než jednoduchú internú konzistenciu. Inými slovami, dokonca aj keď indivíduum hovorí spôsobom, ktorý je prijateľný a interne kozistentný, on(a) môže stále diskutovať o téme excesívne dlho alebo robiť obskúrne analógie, a preto zlyháva. Konverzačná spolupráca, ako aj interná konzistencia bola dôležitým komponentom v Mainovej a Goldwynovej (napr. 1984a) pôvodnej konceptualizácii

koherencie – a ako bolo spomenuté vyššie – toto platilo dokonca predtým, ako Mainová po prvýkrát čítala Gricea.

Rozpoznávanie vzťahov medzi škálami stavov mysle a Griceovými zásadami

Ako bolo spomenuté vyššie, vo všeobecnosti, rozhovor je posudzovaný ako koherentný, keď sa zda, že rečník je schopný sprístupniť a ohodnotiť spomienky, kým simultánne ostáva uveriteľný (konzistentný alebo implicitne pravdivý) a spolupracujúci (Hesse, 1996). Keď diskusia a evaluácia diskusie vo vzťahu k vzhoavej väzbe je v podstate rozumne konzistentná, jasná, relevantná a stručná, toto vedie k umiestneniu v kategórii bezpečne-autonómny.

Dismisívni participanti už boli identifikovaní v predošlom skórovacom systémem Mainovej a Goldwyna (1984a) ako majúci vysoké skóre „idealizácie rodiča“, ktoré poukazuje na narušenie Griceovej zásady kvality. Viacerí dismisívni participanti boli tiež opísaní ako excesívne struční, narúšajúci kvantitu zásady odstrihávaúc konverzačnú výmenu výrokmi typu „napamätám si.“ Tieto zvyky v reči boli kvantifikované ako „trvanie na nedostatku pamäte.“ Príliš zaujatí participanti mali tendenciu primárne narúšať Griceovu zásadu relevancie, kvantity a spôsobu, ktorý môže byť pomenovaný ako zásady kolaborácie a narušenie každej z týchto zásad je brané do úvahy v škálach pre „nahnevane príliš zaujatých“ ako aj pre „pasívny rozhvor“.Napríklad s ohľadom na relevanciu, ako je ponímaná v týchto škálach, niektorí príliš zaujatí participanti blúdia z témy do témy, alebo preč z kontextu otázky, kým iní sú zatiahnutí v excesívne dlhých opisoch minulých alebo súčasných problémov s rodičmi. Niektorí robia oboje.

Narušenia spôsobu sú tiež predstaviteľom príliš zaujatých participantov, a to je vidno zvlášť v nejasnej reči („niečo ako, niečo ako - a tak“), excesívne používanie psychologického žargónu a použitie nezmyslených slov (dadadadada).

Kódovač AAI najprv odhaduje kategóriu umiestnenia na konfigurácii kontinuálneho skóre škál stavov mysle. Presné „očakávateľné konfigurácie“ sú v skórovacom a klasifikačnom manuáli AAI, kde napríklad vysoké skóre koherencie a nízke skóre idealizácie, zľahčovania, zahrnutého/zahŕňajúceho hnevu, pasivity a trvania na nedostatku pamäte poukazuje na bezpečne- autonómny prepis, kým nízke skóre koherencie a vysoké skóre na (buď alebo oba) zahrnutého/zahŕňajúceho hnev alebo pasivitu rozhovoru poukazuje na príliš zaujatého participanta. Prijateľná séria konfigurácie skóre je v každej klasifikácii AAI a kódovači zaznamenávajú ich prvý odhad klasifikácie z tohto skóre. Kým skóre poukazujú na protikladné veľké klasifikácie, kódovač môže začať zvažovať pravdepodobnosť, že text je neorganizovaný alebo neklasifikovateľný.

Posledný krok v odhadovaní najlepšie sadnúceho organizovaného stavu mysle: aplikácia analýzy čŕt na klasifikáciu a podklasifikáciu textov AAI

Kódovač určuje aplikovateľnosť všetkých čŕt asociovaných s každou veľkou klasifikáciou (a podklasifikáciou) k prepisu. Nakoľko je možné tento krok vpred urobiť nezávisí na kontinuálnom skóre pridelenom škálam pre stavy mysle.

Črty opisujúce a definujúce 12 podklasifikácii AAI

Ako sa vytvárali škály a črty vyvinuté pre analýzy AAI, Mainová a Goldwyn (1984b) si začali všímať zarážajúce rozdiely medzi prepismi, ktoré boli umiestnené vo veľkých klasifikačných kategóriách. V rámci klasifikácie dismisívnych boli rozlíšené 4 podtypy prepisov. Toto naznačovalo, že systém AAI sa líši od Ainsworthovho v dôležitých smeroch, pretože jej klasifikačný systém detí obsahoval len dve podklasifikácie pre vyhýbavé deti (A1

a A2), tieto boli založené na extrémnosti vyhýbania rodiča, ako aj na malom výraze emócií (hnev alebo distres) a dokonca vyhľadávajúce blízkosť (čoskoro pomenované), ktoré sa ukázali u detí v neskoršej podkategórii.

Ako už bolo spomenuté, existujú 4 podklasifikácie dismisívnej dospelej vzťahovej väzby. Boli odhalené dva typy prepisov participantov vysoko dismisívnych vo vzťahovej väzbe - a častejšie majúc vysoko vyhýbavé deti (A1) - a ostro sa líšili v svojich charakteristikách. V prvom podtype, Ds1, participanti vysoko idealizovali jedného alebo oboch rodičov a táto idealizácia bola často sprevádzaná miernym až silným trvaním na postrádaní spomienok na detstvo. V druhom podtype, (Ds2), skôr než idealizovaním jedného alebo oboch rodičov, participanti opovržlivo ponižovali jedného alebo oboch z nich (alebo v niektorých prípadoch v skúsenostiach v súvislosti so vzťahovou väzbou si robili posmech z ľudí, ktorí smútili po nejakej strate). Najprevažujúcejší index ponižovania boli však postoje vyjadrené k rodičom, ktoré zahŕňali považovanie rodičov za bezcenných. Hoci bolo možné isté trvanie na nedostatku spomienok na detstvo bolo pre participantov v tejto podklasifikácii, participanti mohli byť umiestnení v tejto relatívne zriedkavej podkategórii aj bez trvania na nedostatku pamäti. Nie je pravdepodobne prekvapujúce, že participanti v oboch podklasifikáciách mali tendenciu mať vysoko vyhýbavé deti, lebo – hoci v rôznych spôsoboch – odmietanie vzťahovej väzby bolo rovnako silné.

Prepisy boli pridelené k Ds3 (stredne dismisívni) klasifikácii, keď idealizácia a nedostatok spomienok bol zreteľný, ale nie nutne extrémny. Hoci vyjadrenia bolesti boli väčšinou chýbajúce, niekedy bol hnev vyjadrený, väčšinou stiahnutý a sprevádzaný pozitívnym znovu uistením jednak rodičovskej dokonalosti alebo tvrdením naznačujúcim, že práve opísaná skúsenosť mala urobiť participanta silnejším. Títo participanti všeobecne mali A2 (len mierne vyhýbavé) deti.

Štvrtá podklasifikácia dismisívnej klasifikácie (Ds4) bola veľmi zriedkavá, ale bola prideľovaná, keď participanti vykazovali extrémny strach z možnej smrti dieťaťa, s ktorým boli pozorované v SST, ale neboli schopní vystopovať tento strach k nejakej konkrétnej predchádzajúcej skúsenosti (ako napríklad strata predchádzajúceho dieťaťa, alebo nejaká skúsenosť so stratou alebo chorobou v rodine, alebo u priateľov všeobecne).Títo participanti neboli nutne buď idealizujúci alebo pohŕdavo ponižujúci a trvanie na absencii spomienok z detstva nemuselo byť prítomné.

Bolo vyvinutých päť podklasifikácií AAI pre bezpečne-autonómnych rodičov. 4 dobre korešpondovali so 4 podklasifikáciami, ktoré vyvinula Ainsworthová pre bezpečné deti. Typicky bezpeční (F3) rodičia – tí, ktorí boli najviac koherentní a tí, ktorým sedela väčšina čŕt asocioaných s kategóriou - mali tendenciu mať typicky bezpečné (B3) deti. Rodičia bezpečných alebo mierne vyhýbavých detí (B1 a B2) mali tendenciu byť kvalifikovaní pre bezpečnú kategóriu vo všeobecnosti, ale toto bolo sprevádzané niektorými známkami odmietnutia (rozličné pre rodičov F1 detí B1 a rodičov F2 detí B2). Rodičia bezpečných, ale mierne príliš zaujatých detí (B4) mali tendenciu byť mierne príliš zaujatí svojimi vlastnými rodičmi v skúsenostiach v súvislosti so vzťahovou väzbou.

Nakoniec boli vyvinuté 3 podklasifikácie pre rodičov rezistentných/ambivalentných detí. Tieto zahŕňali nahnevane príliš zaujatých rečníkov (E2), od ktorých sa očakávalo, že budú mať nahnevane príliš zaujaté deti (C1) a pasívne príliš zaujatých rečníkov (E1), od ktorých sa očakávalo, že budú mať pasívne príliš zaujaté deti. Tretia podklasifikácia (E3), ustrašene príliš zaujatí, bola vyvinutá dodatočne. Bolo zaujímavé, že bola použitá iba v jednom zo 103 prepisov z Bay Area a odvtedy bola zistená ako prevládajúca v štúdii pacientov s hraničnou poruchou osobnosti (Patrick, Hobson, Castle, Howard and Maughan, 1994).

Nevyriešené/dezorganizované a neklasifikovateľné kategórie: lokálne a globálne rozpady v stratégii diskurzu

Nevyriešené/dezorganizované (U/d) a neklasifikovateľné (CC) kategórie boli opísané len niekoľko rokov po založení AAI, najpravdepodobnejšie preto, že ich jemnosť a komplexita nemohla byť rozpoznaná, pokiaľ nebolo založené spádovanie do troch organizovaných kategórií.

Opísanie a prečistenie kategórie vzťahovej väzby nevyriešení/dezorganizovaní

Mainová a Goldwyn v roku 1984 neformálne upozornili, že rodičia dezorganizovaných/dezorientovaných detí často hovoria zvláštnym spôsobom o skúsenosti straty.

Postupom času sa zdalo stále jasnejšie, že rodičia dezorganizovaných detí mali spoločné rôzne náznaky toho, čo bolo pomenované ako „omyly v sledovaní úvah alebo rozhovoru" počas diskusií o potenciálne traumatických skúsenostiach (napr. Hesse a Main, 2000). Špecifickejšie, prepisy AAI týchto jedincov boli rozlíšené objavením sa (obvykle) krátkych nedopatrení v zjavnom sledovaní myslenia alebo kontextu rozhovoru o strate (objavené neskôr) iných potenciálne traumatických udalostí.

V roku 1990 sa ukázalo, že nevyriešený status v AAI u rodiča je prediktívny pre dezorganizovanú vzťahovú väzbu u dieťaťa (Main a Hesse, 1990)

Objavenie sa kategórie neklasifikovateľnosti v dospelej vzťahovej väzbe

Piata, neklasifikovateľná kategória AAI sa objavila na začiatku 90tych rokov, ako sme si s Mainovou začali všímať malé percento prepisov, ktoré sa nestretávali s kritériami umiestnenia do ani jednej zo štyroch organizovaných kategórií. Napríklad vysoké skóre idealizácie by volalo po umiestnení do kategórie dismisívnych, avšak iné časti prepisu sa vzťahovali skôr ku kategórii príliš zaujatých.

Dodatočné podtypy kategórie neklasifikovateľných boli rozsiahle opísané vo vysoko problematických (napr. forenzných) vzorkách dospelých. Zdôrazňujúc špecifické ťažkosti u nenormatívnych vzoriek, Turton, McGauley, Marin-Avellan a Hughes (2001) zistili, že vo forenzných vzorkách je niekedy prítomné seba-ponižovanie.

Súčasná ťažkosť s neklasifikovateľnou kategóriou je v tom, že hoci sa vie, že sa najčastejšie objavuje vo vysoko problémovej populácii, nebola predmetom ani najzákladnejšieho psychometrického testovania.

Empirické štúdie zahŕňajúce AAI

Počiatočné zistenia a ich aktualizácia

Štúdia z Bay Area: súvislosti medzi odpoveďami rodičov v AAI a stavom vzťahovej väzby u detí

Počiatočná štúdia z Bay Area zahŕňala 32 matiek a 35 otcov a realizovali ju Mainová a Goldwyn (napr. 1988). 48% rodičov bolo klasifikovaných ako istých, 39% ako odmietavých a 13% ako príliš zaujatých.

Spočiatku bola väčšina rodičov oboch pohlaví so svojimi deťmi spájaná v pojmoch istej verzus neistej vzťahovej väzby.

Pre matky aj pre otcov, vyhýbanie sa ich dieťaťu v strese, bolo signifikantne korelované s ich vlastným trvaním na nedostatku spomienok na vlastné detstvo.

Prepisy rodičov rezistentných detí boli najčastejšie posudzované ako príliš zaujaté.

Psychometrické vlastnosti AAI

V roku 1996 van Ijzendoorn a Bakermans-Kranenburg uvádzali, že v kombinovanej (meta-analytickej) vzorke 584 neklinických matiek bolo 24% klasifikovaných ako dismisívnych, 58% ako bezpečne-autonómnych a 18% ako príliš zaujatých. Kombinovaná distibúcia neklinických otcov bola veľmi podobná. Rozdelenie AAi u populácie adolescentov sa od neklinicky dospelých veľmi nelíši.

AAI bolo predmetom série prísnych psychometrických testov stability a diskriminačnej validity (van Ijzendoorn, 1995). Nedávno napríklad H. Steele a M. Steele (2007) uvádzali šokujúcu 5-ročnú stabilitu v skupine 51 matiek interviewovaných počas tehotenstva a znova keď mali ich deti 5 rokov. Interview boli klasifikované nezávislými skupinami tých, ktorí ho kódovali a žiadne nebolo zaradené ako neklasifikovateľné. V tejto štúdii sa počas 5 rokov ukázala až 86% stabilita.

V rámci výskumu bolo nutné ohodnotiť aj všeobecné schopnosti zahŕňajúce pamäť. V tejto súvislosti napr. Bakermans-Kranenburg a van Ijzendoorn (1993) zistili, že kategórie AAI sú od pamäti nevzťahujúcej sa k vzťahovej väzbe nezávislé.

Jedna z najdôležitejších otázok patriaca k diskriminačnej validite AAI zo spoľahlivosti individuálnych rozdielov v charakteristikách prejavu (napr. Crowell, Waters a kol. 1996). Zdá sa však, že obsah protokolov AAI vo vzťahu k vzťahovej väzbe v podstate nemá priamy vplyv na lingvistickú formu manifestovanú v prepise interview.

Súvislosť medzi AAI a stavom vzťahovej väzby dieťaťa

Súvislosti medzi AAI a vzťahovou väzbou dieťaťa boli nájdené vo vysoko rizikových vzorkách (napr. Bus and van Ijzendoorn, 1992) ako aj v nízko rizikových vzorkách. Vzhľadom na dyády rodič-dieťa, neklasifikovateľné a nevyriešené/dezorganizované interview sú asociované s dezorganizovaným/dezorientovaným dieťaťom v klasifikácii SST (Main and Solomon, 1990).

Prchavosť a ťažká identifikovateľnosť naznačuje, že asociácia medzi nevyriešeným stavom vzťahovej väzby u dospelého a dezorganizovaného stavu u dieťaťa môže byť utlmená – nielen nestabilnosťou objavovania sa tohto fenoménu, ale aj potrebou rozsiahleho tréningu v jeho identifikovaní.

Súvislosť medzi stavom AAI a poskytovaním starostlivosti

Asociácia medzi istotou verzus neistotou dieťaťa a materskou citlivosťou na signály dieťaťa bola prvý krát identifikované Ainsworthovou a kol. (napr. Ainsworth a kol., 1978).

V roku 1995 van Ijzendoorn vo svojom meta-analytickom prehľade štúdií uvádzal, že bezpečne-autonómni rodičia boli k svojim deťom vnímavejší ako rodičia, ktorých texty AAI boli posúdené ako dismisívne alebo príliš zaujaté.

V roku 1990 som spolu s Mainovou predložil hypotézu, že rodičia v AAI posúdení ako nevyriešení/dezorganizovaní budú vykazovať zastrašujúce a/alebo disociatívne správanie k svojim potomkom. Preto bol vyvinutý systém na kódovanie takéhoto správania spolu so širším systémom identifikujúcim rodičovské rušivé správanie vo všeobecnosti (napr. Lyons-Ruth, Bronfman, and Parsons, 1999).

Spolu s Mainovou som tiež predložil hypotézu, že rodičovské zastrašujúce správanie bude sprostredkúvať vzťah medzi nevyriešenými/dezorganizovanými výpadkami v reči v AAI a dezorganizovaným/dezorientovaným správaním dieťaťa v SST.

Štúdie porovnávajúce klasifikácie AAI v klinických a neklinických populáciách

Centrálne kategórie AAI boli vyvinuté v polovici 80tych rokov s ohľadom na odpovede jednoročných detí v stresujúcej situácii. Neskôr sa ukázalo, že tento systém diskriminuje medzi klinickými a neklinickými populáciami (napr. van IJzendoorn and Bakermans-Kranenburg, 1996).

V polovici 90tych rokov boli realizované viaceré štúdie s adolescentmi a dospelými v klinickom distrese a prevaha nevyriešenej/dezorganizovanej klasifikácie bola zarážajúca.

V štúdii Allena, Hausera, and Borman-Spurrella (1996) bolo AAI administrované 66 mladým dospelým, ktorí boli pred 11 rokmi hospitalizovaní v porovnaní so 76 dospelými z kontrolnej skupiny. Podiel istých-autonómnych prepisov medzi pred časom hospitalizovanými dospelými bol výnimočne nízky – 7,6%. Škála pre ponižovanie bola vo vzťahu ku kriminálnemu správaniu a ťažkej drogovej závislosti.

Vo väčšine štúdií z tejto oblasti osoby, ktorým bola diagnostikovaná klinická porucha, boli vyšetrované pre ich sprievodnú vzťahovú väzbu v dospelosti. Ward, Lee a Polan (2006) vyšetrovali v New Yorku vzorku 60 dospelých žien. Výskumníci zistili, že väčšina žien s klasifikáciou neistej vzťahovej väzby mala diagnostikovanú nejakú psychopatológiu.

V prehľade 61 klinických vzoriek van IJzendoorn a Bakermans-Kranenburg (2008) zistili, že klinické skupiny s psychiatrickou diagnózou mali tendenciu k neistote, hoci klinický status vo všeobecnosti nebol vo vzťahu k špecifickej organizovanej neistej kategórii AAI.

Nový smer v klinickom výskume využívajúci AAI mohol byť vybudovaný v longitudinálnej štúdii 111 austrálskych matiek strednej triedy s postnatálnou depresiou a ich detí (McMahon et al., 2006). Chronicky depresívne matky mali s väčšou pravdepodobnosťou deti, ktoré boli neisto pripútané. Avšak vzťah medzi depresiou matiek a istotou detí bol moderovaný odpoveďami matiek na AAI, isté matky s popôrodnou depresiou mali neisté deti s menšou pravdepodobnosťou.

Novšie empirické štúdie

Aplikácia AAI na nové populácie

V Izraeli bolo AAI použité napríklad na výskum žien, ktorí prežili holokaust a ich dcéry žijúce v Izraeli (Sagi-Schwartz, van IJzendoorn, a kol. 2003). Nečakaným a sľubným zistením tejto štúdie bolo, že značná časť dospelých dcér, ktorých matky prežili holokaust, boli isté a v miere neistoty sa vo všeobecnosti neodlišovali od kontrolnej skupiny. V teórii môže vysvetlenie spočívať v tom, že traumatické udalosti sú tu prežívané kolektívne. Rané skúsenosti z rodiny boli v mnohých prípadoch bez pochyby milujúce a primárna reprezentácia puta s milujúcim rodičom mohla byť udržaná aj napriek strate.

K ďalším aplikáciám AAI patrí jeho využitie v populácii religióznych/náboženských skupín vo Švédsku (Granqvist, Ivarsson, Broberg, and Hagekull, 2007), v populácii dvojčiat (napr. Torgerson, Grova, and Sommerstad, 2007), v populácii dyád rodič-dieťa v adoptívnej a pestúnskej starostlivosti (napr. Dozier, Stovall, Albus, and Bates, 2001), v populácii dcér rodičov s demenciou (Steele, Phibbs, and Woods, 2004) a taktiež v populácii slepých alebo hluchých osôb (napr. McKinnon, Moran, and Pederson, 2004).

Štúdie intervencie

Heinicke a kol. (2006) použili AAI na odhad 57 vysoko-rizikových matiek pred pôrodom a použili ho v intervenčnom programe zahŕňajúcom domáce návštevy každý týždeň počas prvých 2 rokov života dieťaťa. Regresná analýza ukázala, že kombinovaná škála nevyriešená trauma/koherencia AAI od predpôrodného obdobia bola najlepším prediktorom istoty batoľaťa zhodotenej o dva roky neskôr. Navyše kombinácia škál AAI predikovala pozorovanú vnímavosť matky voči svojmu 24-mesačnému dieťaťu.

Bick a Dozier (2008) prezentovali aspekty ich práce s 200 pestúnskymi rodičmi, ktorým bolo administrované AAI. Vyše polovica pestúnskych rodičov bola klasifikovaná ako istí.

V novom preskúmaní možností intervencie bolo AAI administrované profesionálnym poskytovateľom starostlivosti v inštitúciách, spolu s inštitucionalizovanými adolescentmi v ich starostlivosti (Zegers, Schuengel, a kol. 2006). Počas prvých 3 mesiacov pobytu klienta v inštitúcii sa neukázalo nič, ale po dlhšom časovom období, istejší poradcovia (mentors) boli v zvyšujúcej sa miere vnímaní dostupní ako bezpečná základňa a istejší adolescenti boli vnímaní, že zvyšovali použitie bezpečnej základne ich poradcov.

Štúdie rovesníckych a párových vzťahov

Crowell a kol. (2002) vyvinuli skórovací systém bezpečnej základne pre párové interakcie. Členovia istých párov boli schopní navzájom sa použiť ako bezpečné základe, z ktorých skúmali skúmali ich vzťah a boli schopní obrátiť sa jeden na druhého aj v prípade konfliktu.

Použijúc vzorku 189 študentov vo veľkej metropolitnej oblasti Dykas, Ziv a Cassidy (2008) preskúmali, ako klasifikácie AAI adolescentov boli spojené s rôznym vnímaním adolescentného správania rovesníkmi. Istí adolescenti boli s väčšou pravdepodobnosťou ako neistí-dismisívni rovesníkmi sociálne akceptovaní a boli tiež vnímaní, že sa správajú prosociálne. Naopak dismisívni adolescenti boli s väčšou pravdepodobnosťou ako agresívni, ale aj ako hanbliví, utiahnutí a viktimizovaní ostatnými spolužiakmi.

Longitudinálne štúdie

Beckwith, Cohen a Hamilton (1999) zistili, že materská senzitivita v raných mesiacoch predikovala dismisívny status v AAI vo veku 18 rokov.

Vysoký stupeň zhody medzi výsledkami SST v 12-18 mesiacoch života a statusu v AAI v 19 rokoch identifikovala aj Mainová (2001). Z 12 participantov, ktorí boli v ranom veku klasifikovaní ako dezorganizovaní, nebol vo veku 19 rokov isto pripútaný ani jeden.

Štúdie mimo USA priniesli insignifikantné vzťahy medzi odpoveďami v SST a statusom AAI v mladej dospelosti (napr. Grossmann, Grossmann and Kindler, 2005).

Koncept „zaslúženej" istoty vyvodený z AAI

V roku 1999 sa „zaslúžená" istota len objavovala ako téma v rámci literatúry o AAI. Bolo zdôrazňované, že tí, ktorí v AAI vykazovali koherenciu a kolaboratívnosť mohli byť posúdení ako istí-autonómni, aj napriek tomu, že ten, kto interview kódoval, odhadoval, že rodičia v detstve nevykazovali milujúce správanie.

Bolo by však nezrelé uzatvárať, že skóre lásky rodičov v AAI nie je vo vzťahu k skúsenostiam z detstva.

Zaujímavé by mohli byť longitudinálne štúdie, ktoré sledujú participantov až za neskorú dospelosť, takže jedinci neistí v adolescencii budú mať možnosť formovať koherentné reprezentácie svojich životov napriek raným nepriaznivým skúsenostiam s rodičmi.

Zdá sa, že štúdie pred a po terapii, ktoré ukazujú pohyby od stavu vzťahovej väzby od neistej po istú-autonómnu (Levy et al., 2006) vystopujú vývinovú cestu k zaslúženej istote v rámci dospelosti a môže byť tiež dôležitým prínosom k pochopeniu tejto otázky.

Endokrinológia, kognitívny výkon a neuroveda

Blount-Matthews (2004) zistil, že keď bolo slovo ´"matka" použité na podprahovej úrovni, čas potrebný na splnenie úlohy lexikálneho rozhodovania bol signifikantne pomalší pre príliš zaujatých, ale nie pre dismisívnych a istých participantov. Táto štúdia AAI poskytuje empirickú podporu pre interferenciu kognitívnych procesov cez nevidené „spúšťače" v súvislosti so vzťahovou väzbou.

Vo výskume Rifkin-Graboia (2008) sa ukázalo, že skóre pre idealizáciu rodičov bolo asociované so signifikantným nárastom v hladine kortizolu, špecifického pre interpersonálne výzvy.

Záver

V tomto texte som sa snažil urobiť AAI dostupnejším, pre čitateľov, ktorí sa s touto problematikou stretávajú po prvýkrát, ako aj pre tých, ktorí sú s ním viac oboznámení, ale nie sú trénovaní v skórovacom a klasifikačnom systéme. Prvý krát som prezentoval podkategórie AAI.

AAI je jedinečný výskumný nástroj, so silou načrieť do mnohých psychologických a sociálnych oblastí. Je tu aj priestor pre skúmanie použitím AAI v nových oblastiach, zahŕňajúcich napríklad lingvistiku, kognitívnu psychológiu, biológiu a neurovedu.

Literatúra

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Allen, J. P., Hauser, S. T., & Borman-Spurrell, E. (1996). Attachment theory as a framework for understanding sequelae of severe adolescent psychopathology: An eleven-year follow-up study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 254-263.

Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (1993). A psychometric study of the Adult Attachment Interview: Reliability and discriminant validity. *Developmental Psychology*, 29, 870-879.

Beckwith, L., Cohen, S. E., & Hamilton, C. E. (1999). Maternal sensitivity during infancy and subsequent life events relate to attachment representation at early adulthood. *Developmental Pscyhology*, 35, 693-700.

Behrens, K. Y., Hesse, E., & Main, M. (2007). Mothers´ attachment status as determined by the Adult Attachment Interview predicts their 6-year-olds´ reunion responses: A study conducted in Japan. *Developmental Psychology*, 43, 1553-1567.

Bick, J., & Dozier, M. (2008). Helping foster parents change: The role of parental state of mind. In H. Steele & M. Steele (Eds.), *Clinical applications of the Adult Attachment Interview* (pp. 452-470). New York: Guilford Press).

Blount-Matthews, K. (2004). *Attachment and forgiveness in human development: A multi-method approach*. Unpublished doctoral dissertation, University of California at Berkeley.
Bus, A. G., & van IJzendoorn, M. H. (1992). Patterns of attachment in frequently and infrequently reading mother-child dyads. *Journal of Genetic Psychology*, 153, 395-403.
Crowell, J. A., Treboux, D., Gao, Y., Fyffe, C., Pan, H., & Waters, E. (2002). Assessing secure-base behavior in adulthood: Development of a measure, links to adult attachment relations, and relations to couples´ communication and reports of relationships. *Developmental Psychology*, 38, 679-693.
Crowell, J. A., Waters, E., Treboux, D., O´Connor, E., Colon-Downs, C., Feider, O., et al. (1996). Discriminant validity of the Adult Attachment Interview. *Child Development*, 67, 2584-2599.
Dozier, M., Stovall, K. C., Albus, K. E., & Bates, B. (2001). Attachment for infants in foster care: The role of caregiver state of mind. *Child Development,* 72, 1467-1477.
Dykas, M. J., Ziv, Y., & Cassidy, J. (in press). Attachment and peer relations in adolescence. *Attachment and Human Development.*
Furman, W., & Simon, V. A. (2004). Concordance in attachment states of mind and styles with respect to fathers and mothers. *Developmental Psychology*, 40, 1239-1247.
George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1996). *Adult Attachment Interview protocol* (3rd ed.). Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Granqvist, P., Ivarsson, T., Broberg, A. G., & Hagekull, B. (2007). Examining relations among attachment, religiosity, and New Age spirituality using the Adult Attachment Interview. *Developmental Psychology*, 43, 590-601.
Grice, H. P. (1989). *Studies in the way of words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
Grossmann, K., Grossmann, K. E., & Kindler, H. (2005). Early care and the roots of attachment and partnership representations: The Bielefeld and Regensburg longitudinal studies. In K. E. Grossmann, K. Grossmann, & E. Waters (Eds.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (pp. 98-136). New York: Guilford Press.
Heinicke, C. M., Goorsky, M., Levine, M., Ponce, V., Ruth, G., Silverman, M. et al. (2006). Pre- and postnatal antecedents of a home visiting intervention and family developmental outcome. *Infant Mental Health Journal*, 27, 91-119.
Hesse, E. (1996). Discourse, memory, and the Adult Attachment Interview: A note with emphasis on the emerging cannost classify category. *Infant Mental Health Journal*, 17, 4-11.
Hesse, E. (1999). The Adult Attachment Interview: Historical and current perpectives. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical implications* (pp. 395-433). New York: Guilford Press.
Hesse, E., & Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral an attentional strategies. Journal of the American Psychoanalytiv Association, 48, 1097-1127.
Jacobvitz, D., Leon, K., & Hazen, N. (2006). Does expectant mothers´ unresolved trauma predict frightened/frightening maternal behavior?: Risk and protective factors. Development and Psychopathology, 18, 363-379.
Levy, K. N., Meehan, K. B., Kelly, K. M., Reynoso, J. S., Weber, M., Clarkin, J. F., et al. (2006). Change in attachment patterns and reflective function in a randomized control trial of transference-focused psychotherapy fopr borderline personality disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychopathology*, 74, 1027-1040.
Lyons-Ruth, K., Bronfman, E., & Parsons, E. (1999). Maternal frightened, frightening, or atypical behavior and disorganized infant attachment patterns. In J. Vondra & D. Barnett (Eds.), Atypical patterns of infant attachment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64 (3, Serial No. 258), 67-96.

Main, M. (Chair). (1985, April). *Attachment: A move to the level of representation.* Symposium conducted at the meeting of the Society for Research in Child Development, Toronto.
Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, 33, 48-61.
Main, M. (1993). Discourse, prediction, and recent studies in attachment: Implications for psychoanalysis. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41 (Suppl.), 209-244.
Main, M. (2001, April). *Attachment to mother and father in infancy, as realted to the Adult Attachment Interview and a self-visualization task at age 19.* Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Minneapolis, MN.
Main, M., DeMoss, A., & Hesse, E. (1989). *Unresolved (disorganized/disoriented) state of mind with respect to experiences of loss.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Goldwyn, R. (1984a). *Adult attachment scoring and classification system*. Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Goldwyn, R. (1984b). Predicting rejection of her infant from mother´s representation of her own experience: Implications for the abused-abusing intergenerational cycle. *International Journal of Child Abuse and Neglect*, 8, 203-217.
Main, M., & Goldwyn, R. (1988). *Interview-based attachment classifications: Related to infant-mother and infant-father attachment.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Goldwyn, R. (1998). *Adult attachment scoring and classification system, Version 6.0.* Unpublished manuscriot, University of California at Berkeley.
Main, M., & Goldwyn, R. (2008). [Parental states of mind and infant attachment in the Bay Area sample]. Unpublished raw data, University of California at Berkeley.
Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. (2003). *Adult attachment scoring and classification system. Version 7.2.* Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
Main, M., & Hesse, (1990). Parents´ unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frigtened and/or frigtening parental behavior the linkong mechanism? In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 161-182). Chicago: University of Chicago Press.
Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), Growing points of attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1-2, Serial No. 209), 66-104.
Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (pp. 121-160). Chicago: University of Chicago Press.
McKinnon, C. C., Moran, G., & Pederson, D. (2004). Attachment representations of deaf adults. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9, 366-386.
McMahon, C. A., Barnett, B., Kowalenko, N. M., & Tennant, C. C. (2006). Maternal attachment state of mind moderates the impact of post-natal depression on infant attachment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry,* 47, 660-669.
Patrick, M., Hobson, R. P., Castle, D., Howard, R., & Maughan, B. (1994). Personality disorder and the mental representation of early social experience. *Development and Psychopathology*, 6, 375-388.
Rifkin-Graboi, A. (2008). Attachment status and salivary cortisol in a normal day and during simulated interpersonal stress in young men. *Stress,* 11, 210-224.

Roisman, G. I., Fraley, R. C., & Belsky, J. (2007). A taxometric study of the Adult Attachment Interview. *Developmental Psychology*, 43, 675-686.
Sagi-Schwartz, A., van IJzedoorn, M. H., Grossmann, K. E., Joels, T., Grossmann, K., Scharf, M., et al. (2003). Attachment and traumatic stress in female Holocaust child survivors and their daughters. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1086-1092.
Steele, H., Phibbs, E., & Woods, R. (2004). Coherence of mind in daughter caregivers of mothers with dementia: Links with their mothers´ joy and relatedness on reunion in a Strange Situation. *Attachment and Human Development*, 6, 439-450.
Steele, H., & Steele, M. (2007, July). *Intergenerational patterns of attachment: From pregnancy in one generation to adolescence in the next.* Paper presented at the International Attachment Conference, Changing Troubled Attachment Relations: Views from Research and Clinical Work, Braga, Portugal.
Torgerson, A. M., Grova, B. K., & Sommerstad, R. (2007). A piloy study of attachment patterns in adult twins. *Attachment and Human Development*, 9, 127-138.
Turton, P., McGauley, G., Marin-Avellan, L., & Hughes, P. (2001). The Adult Attachment Intervew: Rating and classification problems posed by non-normative samples. *Attachment and Human Development*, 3, 284-303.
van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictivevalidity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117, 387-403.
van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1996). Attachment representations in mothers, fathers, adolescents, and clinical groups: A meta-analytic search for normative data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 8-21.
van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2008). The distribution of adult attachment representations in clinical groups: A meta-analytic search for patterns of attachment in 105 AAI studies. In H. Steele & M. Steele (Eds.), *Clinical applications of the Adult Attachment Interview* (pp. 69-96). New York: Guilford Press.
Ward, M. J., Lee, S. S., & Polan, H. J. (2006). Attachment and psychopathology in a community sample. *Attachment and Human Development*, 8, 327-340.
Webster´s new international dictionary of the English language. (1959). (2nd ed., unabridged). Springfield, MA: Merriam.
Zegers, M. A., Schuengel, C., van IJzendoorn, M. H., & Janssens, J. M. (2006). Attachment representations of institutiobalized adolescents and their professional caregivers: Predicting the development of therapeutic relationships. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76, 325-334.

Konspekt vypracovala – Veronika Mojžišová

27. Vzťahová väzba a psychopatológia v detstve.

Attachment and psychopathology in Childhood (str.orig. 637-665)

Michelle Deklyen
Mark T. Greenberg

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Ranný vzťah medzi rodičom a dieťaťom je vo všeobecnosti pokladaný za kľúčový pre vývin osobnosti (Bowlby, 1969/1982; Bronfenbrenner, 1979; Erikson, 1963; Freud, 1965; Greenspan, 1981) . Množstvo empirických zistení spája bezpečné pripútanie v prvých dvoch rokoch života so sociabilitou, súladom s rodičmi a efektívnou emočnou reguláciou (Bretherton, 1985 ; Richters a Waters, 1991 ; Weinfield, Sroufe, Egeland a Carlson, kapitola 4 v tejto publikácii). Neisté pripútanie sa spája so zlými vzťahmi k rovesníkom, hnevom a zlou schopnosťou sebakontroly počas predškolského obdobia a aj v neskoršom veku (Carlson a Sroufe, 1995 ; Sroufe, Egeland, Carlson a Collins ,2005).
Myšlienka, že sociálne vzťahy ovplyvňujú a zároveň sú ovplyvňované rozvíjajúcou sa psychopatológiou v detstve, tvorí základ väčšiny moderných teórií vývinu (teoretici Objektových vzťahov, Ego psychológovia). Avšak až po tom, čo Bowlby (1969/1982, 1973) upriamil pozornosť na vzťahovú väzbu, sa výskumníci začali zaoberať spojitosťami medzi blízkymi vzťahmi v detstve a rozvojom rôznych foriem patológie. Práve teória vzťahovej väzby poskytuje užitočný rámec pre porozumenie tomu, ako ranné vzťahy ovplyvňujú procesy , ktoré sú kľúčové pre vznik psychopatológie (procesy ako vznik kognitívno-afektívnych očakávaní, kapacita pre reguláciu emócií a správania, stratégie zvládania stresu) . Obzvlášť schopnosť regulácie negatívnych emócií ako je úzkosť, strach a smútok zohráva dôležitú úlohu pri vzniku rôznych foriem patológie počas celého života (Carlson a Sroufe, 1995 ; Chaplin a Coule, 2005 ; Fonagy et.al., 1995 ; Izard, Youngstorm, Fine, Mostow a Trentacosta, 2006).

Vývinová psychopatológia a modely rizikových a ochranných faktorov.

Väčšina výskumov, ktoré sa zaoberali vzťahovou väzbou a psychopatológiou považovali vzťahovú väzbu za potencionálny rizikový alebo protektívny faktor. Skúmali súvislosti medzi vzťahovou väzbou a maladaptívnym správaním alebo poruchou u bežnej populácie alebo vo vzorkách so špecifickými klinickými diagnózami.
Zdá sa čoraz viac pravdepodobným, že vzťahová väzba prejavuje svoj vplyv v kontexte rôznych ďalších rizikových faktorov týkajúcich sa dieťaťa a rodinného prostredia (Cicchetti a Rogosch, 1997 ; Greenberg, Speltz, DeKlyen a Jones, 2001).

Základné princípy Modelov rizikových faktorov vo Vývinovej psychopatológii

RIZIKOVÉ FAKTORY

Výskum rizikových faktorov pre vznik porúch vedie ku piatim všeobecným záverom : Je veľmi nepravdepodobné, že iba jedna jediná príčina bude postačujúca pre vznik patológie (Greenberg, Speltz a DeKlyen, 1993). Je teda nepravdepodobné, že samotná neistá vzťahová väzba by mohla viesť ku poruche, avšak môže zvýšiť jej pravdepodobnosť.
Smerom „od“ ako aj „ku“ poruche môže viesť množstvo sprostredkujúcich ciest (Cicchetti a Rogosch, 1997). Rozličné kombinácie rizikových faktorov môžu viesť ku tej istej poruche (eqifinalita), a jeden konkrétny rizikový faktor môže potencovať rozličné druhy porúch (multifinalita). Záležitosť ešte viac komplikuje komorbidita, kedy sa viacero problémov kombinuje a prelína. Vplyv rizikového faktora, akým je neistá vzťahová väzba môže byť pozmeňovaný inými faktormi, akými sú napr. pohlavie, alebo etnická príslušnosť. Neistá vzťahová väzba môže jednu poruchu výrazne potencovať, zatiaľ čo pri inej poruche môže redukovať riziko jej vzniku (napr. vyhýbavá vzťahová väzba môže zvýšiť riziko vzniku porúch správania, ale môže redukovať riziko sebevraždy (Adam, Sheldon-Keller a West, 1995).
Rizikové faktory sa objavujú na mnohých úrovniach – samotné dieťa, blízka osoba, širší kontext prostredia (Bronfenbrenner, 1979 ; Kellam, 1990 ; Kobak et al. , 2006 ; Weissberg a Greenberg , 1998).
Vzťah medzi rizikovým faktorom a výsledkom jeho pôsobenia nemusí byť lineárny (môže byť kvadratický alebo napr. exponenciálny).
Vedúcim princípom zostáva, že v rôznych vývinových obdobiach života môže mať konkrétny rizikový faktor rozličnú mieru vplyvu. Bezpečné pripútanie je obzvlášť dôležité v rannom detstve, pretože viacero modelov predpokladá, že práve pripútanie v prvých rokoch života ovplyvní neskoršiu celkovú adaptáciu človeka (Fraley, 2002).

PROTEKTÍVNE (OCHRANNÉ) FAKTORY

Protektívne faktory zmierňujú dopad rizikových faktorov. Predmetom výskumu sa stali tri okruhy ochranných faktorov.

1. Faktory na strane dieťaťa (temperament, inteligencia) (Luthar a Zigler, 1992).
2. Faktory vzťahové (kvalita vzťahov s druhými, vzťahová väzba).
3. Faktory širšieho prostredia (kvalita školského prostredia, bezpečnosť bezprostredného okolia, zákony ochraňujúce alebo podporujúce dieťa a rodinu).

Neistá vzťahová väzba je považovaná za rizikový faktor pre vznik porúch (Sroufe, 1983), zatiaľ čo bezpečné pripútanie môže byť vnímané ako ochrana pred maladaptáciou (Morisset, Barnard, Greenberg, Booth a Speiker, 1990). Coie a spolupracovníci (1993) predpokladajú, že ochranné faktory môžu fungovať rozličnými spôsobmi – môžu priamo znižovať dysfunkciu, môžu interagovať s rizikovým faktorom a tak znižovať jeho vplyv, môžu narúšať sprostredkujúcu cestu, ktorá vedie od rizika ku vzniku poruchy, alebo môžu preventívne pôsobiť proti objaveniu sa rizikového faktora.

Model rizikových faktorov zahŕňajúci neisté pripútanie

Greenberg et al. (1993, 2001) navrhol model rizikových faktorov, medzi ktorými sa nachádza aj vzťahová väzba. Identifikoval 4 oblasti rizikových faktorov :
1.Charakteristiky na strane dieťaťa – (napr. temperament, biologická oslabenosť, neurokognitívne fungovanie).
2. Kvalita ranných vzťahových väzieb.

3. Rodičovský štýl výchovy/stratégie socializácie (tvrdosť, nedostatok jemnocitu)
4. Rodinné prostredie /klíma (stres, prítomnosť traumy, zdroje, vnútorná a vonkajšia sociálna opora)
Vo všeobecnosti možno povedať, že tieto oblasti rizikových faktorov sú kľúčové pre vznik skorých internalizovaných – dovnútra obrátených porúch (anxiózne poruchy, depresia, somatizácia), ako aj externalizovaných – smerom ku okoliu sa prejavujúcich porúch (napr. poruchy správania) . Rôzne druhy rizikových faktorov môžu potencovať rôzne okruhy porúch (napr. v oblasti štýlu rodičovskej výchovy, používanie trestov a nedostatok záujmu vedie skôr ku externalizovaným poruchám (Patterson, DeBaryshe a Ramsey, 1989), zatiaľ čo nadmerná kontrola a absencia autonómie môžu viesť skôr ku internalizovaným poruchám (Allen, Hauser a Borman-Spurell, 1996 ; Kobak, Sudler a Gamble, 1991).
Je málo pravdepodobné, žeby iba jedna oblasť rizikových faktorov sama osebe spôsobila neskoršie ťažkosti. Čím viac oblastí rizikových faktorov sa prelína v živote dieťaťa, tým väčšie je riziko pre vznik signifikantnej psychopatológie. Každá oblasť rizikových faktorov môže byť v konkrétnom prípade hodnotená po kvantitatívnej ako aj kvalitatívnej stránke. Predpokladá sa, že vzťah medzi jednotlivými oblasťami rizikových faktorov a maladaptáciou je transakčný, a podstatné zmeny v stave rizika sa môžu objaviť aj v priebehu času (napr. ak rodinu postihne trauma).
Je pravdepodobné, že niektoré riziká zavážia viac pri niektorých poruchách, napr. nezdravý rodičovský štýl výchovy vedie skôr ku externalizovaným poruchám (Patterson et al., 1989), zatiaľ čo trauma u detí môže viesť najmä ku disociatívnym poruchám (Liotti, 1995 ; Ogawa, Sroufe, Weinfield, Carlson a Egeland, 1997).
Greenberg et al. (2001) sa zaoberal porovnávaním zdravej populácie predškolských detí so skupinou detí, u ktorých bola diagnostikovaná Opozičná vzdorovitá porucha. Analýza preukázala, že čím vyšší počet rizikových oblastí bol u detí identifikovaný, tým viac sa zvyšovala pravdepodobnosť vzniku poruchy (efekt multiplikácie). U detí s diagnózou Opozičná vzdorovitá porucha sa preukázala 34 krát väčšia pravdepodobnosť prítomnosti rizík vo všetkých štyroch oblastiach (neistá vzťahová väzba, nešťastné rodinné okolnosti, biologická oslabenosť, nezdravý štýl rodičovskej výchovy) v porovnaní s kontrolnou skupinou.
Keller (2005) pri longitudinálnom výskume maloletých matiek taktiež došiel ku záveru, že ak je prítomná iba jedna riziková oblasť, nie je to dostatočné pre vznik poruchy, ale čím vyšší počet rizikových oblastí je prítomný, tým viac sa zvyšuje pravdepodobnosť vzniku poruchy.
Je teda dôležité si uvedomiť, že neistá vzťahová väzba sama osebe ešte nemusí byť signifikantným etiologickým faktorom pri vzniku psychopatológie.

Procesové modely a prispievanie rannej vzťahovej väzby ku vzniku poruchy

Procesové modely sú dôležité, ak chceme nastoliť premisu, že vzťahová väzba je kauzálnym faktorom, a nie iba korelátom neskoršej maladaptácie (Sroufe a Fleeson, 1986 ; Waters, Kondo-Ikemura, Posada a Richters, 1991).
Pri snahe prepojiť rannú vzťahovú väzbu a neskoršiu maladaptáciu boli identifikované štyri procesy, ktoré sú medzi sebou vo vzájomných vzťahoch.

1. EMOČNÁ REGULÁCIA – Vzťahová väzba môže mať vplyv na vznik neskoršej poruchy prostredníctvom procesov emočnej regulácie, ktoré sa rozvíjajú v dyádickom vzťahu medzi rodičom a dieťaťom. Na základe týchto ranných vzorcov sú ďalej utvárané stratégie zvládania stresu.

Guttmann-Steinmetz a Crowell (2006) opísali systém vzťahovej väzby ako „vzťahový emocionálny systém regulácie“. Zaoberali sa tým, ako skúsenosť bezpečnej vzťahovej väzby zvyšuje schopnosť dieťaťa zvládať a kontrolovať afekty, zatiaľ čo stratégie zvládania u vyhýbavých a ambivalentných detí (minimalizovanie alebo zveličovanie emócií) sa vylučujú s efektívnou reguláciou.
Niektorí teoretici sa zaoberali tým, akým spôsobom môžu dyádické interakcie v rannom detstve ovplyvniť emočnú reguláciu skrze stupeň zrelosti, stav a organizáciu nervovej sústavy (Speltz, DeKlyen a Greenberg, 1999) – napr. pozmeňovaním procesov podmieňujúcich strach prebiehajúcich v amygdale (LeDoux, 1995) a pozmeňovaním rozvoja spojení medzi limbickým systémom a prefrontálnym kortexom (Schore, 1996).
Asociácie medzi vzťahovou väzbou a psychofyziologickými procesmi (hladina kortizolu, srdcový pulz, svalové napätie) taktiež poukazujú na mechanizmy, ktoré sú spoločné pre emócie, systém vzťahovej väzby a rozličné poruchy (Gunnar, 2000 ; Hertsgaard, Gunnar, Erickson a Nachmias, 1995 ; Lyons-Ruth, Dutra, Schudar a Bianchi, 2006 ; Spangler a Grossmann, 1993 ; Spangler a Schieche, 1998).

2. POZOROVANÉ SPRÁVANIE – Ďalšie spojenie medzi rannou vzťahovou väzbou a neskoršou maladaptáciou sa môže objaviť na úrovni pozorovaného správania.
Greenberg et al. (1993) predpokladá, že maladaptívne správanie u niektorých malých detí môže byť vlastne ich pokusom o reguláciu rodičovských praktík a funguje ako špecifická vzťahová stratégia, najmä ak predošlé adaptívne stratégie boli neúspešné, alebo nemožné. Negatívne formy vyžadovania si pozornosti ako rivalita alebo nespolupráca môžu v niektorých prípadoch slúžiť ako volanie o pomoc, ako signál straty optimálnej starostlivosti a/alebo bezpečia.
Main a Hesse (1990) predkladajú hypotézu, že pri absencii koherentného a predvídateľného prostredia preberá dezorganizované dieťa kontrolu nad vzťahom s rodičom a dochádza tak ku výmene rolí, výsledkom je dominantné dieťa so sklonom riadiť svoje okolie.
Podobne pri ambivalencii, pri ktorej ide často o zmes hnevu a závislosti, správanie dieťaťa slúži ako nástroj na udržiavanie pozornosti rodiča a teda spojenia s ním (Cassidy, 1995, Cassidy a Berlin, 1994) .

3. VNÚTORNÁ REPREZENTÁCIA VZŤAHOV (rozvoj sociálnych kognícií, resp. kognitívno-afektívnych štruktúr). Bowlby (1973) nastoľuje vo svojej teórii, že vzťahová väzba sa rozvíja nie len na úrovni správania, ale aj na úrovni vnútornej reprezentácie. Dieťa si vytvára isté kognitívno-afektívne schémy, alebo pracovné modely seba a tých druhých. Tieto schémy zahŕňajú očakávania týkajúce sa intimity a starostlivosti zo strany druhých, a selektívne ovplyvňujú vnímanie, myslenie a motiváciu dieťaťa (Bretherton, 1985 ; Sroufe a Fleeson, 1986).
Main, Cassidy a Kaplan (1985) definujú vnútorný pracovný model ako : sústavu vedomých a/alebo nevedomých pravidiel organizovania informácií a sústavu pravidiel „povoľovania“ alebo obmedzovania prístupu ku týmto informáciám (ide o informácie, ktoré sa týkajú skúseností, pocitov, myšlienok zo zažitej vzťahovej väzby).
Neistá vzťahová väzba môže zohrávať kauzálnu úlohu pri vzniku maladaptácie, pretože na strane dieťaťa a rodiča sa cez vzájomné interakcie vykryštalizujú recipročné pracovné modely obsadené strachom, nedôverou, úzkosťou a/alebo strachom.
Vekom sa stávajú tieto pracovné modely stále viac rezistentné voči zmene, pretože ovplyvňujú vnímanie druhých a následne správanie dieťaťa voči druhým, čím spúšťajú také vzorce vzájomných interakcií, ktoré ešte viac stabilizujú a utvrdzujú daný pracovný model (Bowlby, 1973). Otázkou zostáva, ako popri sebe fungujú viaceré pracovné modely získané skúsenosťami s jednotlivými blízkymi osobami v rannom detstve.

4. MOTIVÁCIA – Štvrtý proces, pomocou ktorého môže vzťahová väzba prispievať ku maladaptácii sa týka motivačnej funkcie vzťahovej väzby v sociálnych interakciách. Deti

s vrúcnymi a uspokojivými vzťahmi zo začiatku života sú v predškolskom veku ochotnejšie vyhovieť požiadavkám a príkazom rodičov (Maccoby a Martin, 1983 ; Sroufe a Fleeson, 1986), rozvíja sa u nich schopnosť rešpektovať pravidlá, prosociálna orientácia, ktorá slúži ako motivácia a ochrana pred delikvenciou a sklonom ku deštrukcii (Hawkins, Arthur a Catalano, 1995).

Úloha vzťahovej väzby pri porozumení detskej psychopatológii

Teoretické prepojenie rannej vzťahovej väzby a špecifických porúch

Podľa Bowlbyho (1973), vyhýbavé dieťa sa naučilo, že vyjadrenie hnevu ako odpovede na rodičovské nekontaktné alebo intruzívne správanie ešte zníži dostupnosť a blízkosť rodiča, a preto obracia tento hnev na okolie, výsledkom čoho môže byť nepriateľské alebo agresívne správanie. V kontraste s tým , nekonzistentné alebo hyperprotektívne správanie rodiča môže vytvoriť chronickú anxietu a vigilanciu u ambivalentného dieťaťa, ktoré sa presviedča o tom, že jeho potreby nebudú naplnené ani v nasledujúcich situáciách. Ku podobným zisteniam ohľadom vyhýbavých a ambivalentných detí dospel aj Sroufe (1983). Bowlby predpokladal korene depresie v detských zážitkoch separácie od alebo straty vzťahových osôb, obzvlášť ak tieto zážitky viedli ku silnej bezmocnosti a beznádeji.
Rubin a jeho spolupracovníci (1991) predpokladali, že vyhýbavé deti v predškolskom veku vykazujú viac problémového správania v porovnaní s ambivalentnými deťmi. Načrtli vzorec, podľa ktorého sa nereagujúca, odmietavá matka správa ku vyhýbavému dieťaťu autoritársky a nepriateľsky, čo vyúsťuje do agresívneho správania sa dieťaťa. V kontraste s tým predpokladali, že ambivalentné deti rozvinú skôr internalizované poruchy.
Lyons-Ruth (1996) sa venovala spojitostiam medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou a agresivitou a tiež možným koreňom tohto problému v medzigeneračnom prenose. So svojimi kolegami diskutovala o možných súvislostiach medzi dezorganizáciou a disociatívnymi symptómami (Lyons-Ruth et al., 2006). Main a Hesse (1990) hovorili o tom, že traumatizovaná matka dezorganizovaného dieťaťa sa ku svojmu dieťaťu správa desivo nepredvídateľne a dezorganizácia je reakciou dieťaťa na tento prežívaný strach a nekonzistenciu. Egeland a Carlson (2004) podotýkali, že dieťa, ktoré rozvíja dezorganizovanú vzťahovú väzbu je uväznené v neriešiteľnom paradoxe – v ktorom domnelý zdroj bezpečia (rodič) je zároveň aj zdrojom strachu. V tejto situácii približovania-vyhýbania dieťa nie je schopné regulovať svoje emočné nabudenie a ani nie je schopné získať pomoc od rodiča pri regulácii svojich emócií. Takéto dieťa emócie vytesňuje a zlyháva pri spracúvaní rušivých stimulov, čo vedie ku disociácii.

Empirické zistenia ohľadom úlohy vzťahovej väzby pri vzniku poruchového správania.

Za posledné desiatky rokov sa narastajúci počet štúdií venovalo vplyvu vzťahovej väzby na neskorší vývin . Štúdie boli prevedené na rôznorodých vzorkách, na škále od najmenej rizikových až po deti s vysokým socioekonomickým alebo medicínskym oslabením, deti rodičov s psychiatrickými diagnózami, samotné deti s klinickými diagnózami. Vzťahová väzba s veľkou pravdepodobnosťou prispieva ku vzniku poruchy v kontexte ďalších

rizikových faktorov, a preto štúdie znevýhodnených alebo klinicky diagnostikovaných detí priniesli v tomto smere najplodnejšie výsledky. Dokonca aj Národný inštitút zdravia detí a ľudského vývinu (National Institute of Child Health and Human Development, NICHD) v štúdii o rannej starostlivosti o dieťa (Belsky a Fearon, 2002) zistili, že neistá vzťahová väzba je prediktorom neskoršieho problémového správania iba v kontexte ďalších rizikových faktorov. Preto mnoho výskumníkov zvolilo stratégiu skúmať vzťahovú väzbu práve vo vzorkách vysoko rizikovej populácie.

Za zmienku určite stojí projekt z Minnesoty (Minnesota Parent-Child Project), ktorý mal longitudinálny charakter a sledoval deti od narodenia až po skorú dospelosť (Sroufe et al. , 2005). Išlo o deti prevažne mladých slobodných matiek. Výskumníci ohodnotili pripútanie v 12ich a následne 18ich mesiacoch života detí, a vo vzorke ponechali iba tie deti, ktoré bolo možné zaradiť do kategórií bezpečné pripútanie, vyhýbavé pripútanie a ambivalentné pripútanie, a to rovnako pri oboch meraniach. Tento postup zabezpečil väčšiu istotu, že u detí ide o stabilné vzorce správania (Vaughn, Egeland, Sroufe a Waters, 1979). Následné merania v predškolskom veku (Erickson, Sroufe a Egeland, 1985 ; Sroufe, 1983 ; Troy a Sroufe, 1987) , na prvom stupni základnej školy (Renken, Egeland, Marvinney, Mangelsdorf a Sroufe, 1989 ; Sroufe 1990 ; Sroufe, Egeland a Kreutzer, 1990) , v preadolescentnom veku (Urban, Carlson, Egeland a Sroufe, 1991), a v adolescencii (Carlson , 1998) jednotne preukázali, že deti z vysoko rizikového prostredia , ktoré v rannom veku vykazovali neisté pripútanie, mali neskôr signifikantne vyššiu pravdepodobnosť – zlých vzťahov s rovesníkmi, viac prejavov agresivity, depresie, a všeobecnej maladaptácie v porovnaní s bezpečne pripútanými deťmi. Vo vzorke boli tiež identifikované deti s bezpečným pripútaním, u ktorých sa neskôr rozvinuli problémy v správaní. Matky týchto detí boli menej podporujúce v 24 a 42 mesiaci života detí, v neskorších hodnoteniach vyšli ako menej efektívne učiteľky, s nejasnými očakávaniami a nekonzistentnými hranicami. V 30 mesiaci života detí ich domov obsahoval menej podnetných hračiek, matky boli menej angažované, a vykazovali viac emočných rozlád v porovnaní s bezpečne pripútanými deťmi bez problémov v správaní.

Niekoľko ďalších výskumníkov pracovalo následne so vzorkou s Minnesotského projektu. Napr. Aguilar, Sroufe, Egeland a Carlson (2000) zistili, že adolescenti so skorým nástupom antisociálneho správania boli s väčšou pravdepodobnosťou kategorizovaní ako vyhýbaví v rannom veku, v porovnaní s adolescentmi bez problémov alebo s neskorším nástupom antisociálneho správania. Bosquet a Egeland (2006) skúmali vzťah medzi pripútaním a anxietou. Neisté pripútanie v detstve malo za následok v preadolescentnom veku vznik negatívnych vnútorných reprezentácií vzťahov s rovesníkmi, čo následne viedlo ku anxiete v adolescencii. Warren, Huston, Egeland a Sroufe (1997) sa zaoberali anxióznymi poruchami u 17 ročných. 28 percent ambivalentných detí rozvinulo anxiózne poruchy, v porovnaní so 16 percentami vyhýbavých a 11 percentami bezpečne pripútaných. Avšak bezpečne pripútané deti nepreukázali významne nižšie hodnoty celkovej patológie (vrátane anxióznych porúch) v porovnaní s ambivalentnými, a preto je podľa týchto zistení vzťah medzi pripútaním a anxióznymi poruchami skôr nevýznamný. Ogawa a spol. (1997) a Carlson (1998) skúmali vzťah medzi pripútaním, vývinovými faktormi , skúsenosťou traumy a disociáciou u 17 a 19 ročných. Kategórie vyhýbavých a dezorganizovaných detí vykazovali v adolescencii klinické hodnoty disociácie, pričom kategória dezorganizovaných vykazovala symptómy disociácie aj nasledujúce roky v neskoršej dospelosti. Tieto výsledky podporujú teoretický model Liottiho (1995), ktorý hovorí o tom, že ranná dezorganizácia a trauma vedú neskôr ku disociatívnym poruchám.

Ďalšie tri longitudinálne štúdie na vysoko rizikových vzorkách potvrdili výsledky Minnesotského projektu – významnú hodnotu ranného pripútania pre ďalší vývin (Lyons-Ruth a spol, 1989 ; Shaw a Vondra, 1995 ; Munson a spol., 2001). Munson a spol. (2001) sa

zamerali na maloleté matky s vysokými hodnotami depresie a zistili, že vyhýbavé a dezorganizované deti vykazovali vo veku 9 rokov externalizované poruchy. V roku 2005 použili tú istú vzorku Keller a spol. Podľa ich zistení, bezpečné pripútanie funguje ako ochranný faktor, zatiaľ čo vyhýbavé (ale nie dezorganizované) pripútanie bolo prediktorom vyššieho výskytu porúch správania.

Burgess, Marshall, Rubin a Fox (2003) skúmali interakciu medzi vyhýbavým pripútaním a temperamentom. Zistili, že v kontexte neinhibovaného, nebojácneho temperamentu vykazovali vyhýbavé deti vyššie hodnoty problémového správania.

Goldberg, Gotowiec a Simmons (1995) sa sústredili na medicínske riziká a skúmali vzorku detí s cystickou fibrózou a vzorku so srdečným defektom v porovnaní s deťmi bez zdravotných problémov. Zistili, že obe skupiny detí so zdravotnými problémami vykazovali ako 12 a 18 mesačné nižšie hodnoty bezpečného pripútania ako zdravé deti. Tento výsledok zapríčinil vyšší počet dezorganizovaných detí v medicínsky diagnostikovaných skupinách. Deti, ktoré boli klasifikované ako vyhýbavé, vykazovali vo veku 4 rokov viac internalizovaných a externalizovaných ťažkostí, v porovnaní s bezpečne pripútanými. Ani ambivalentné, ani dezorganizované deti nevykazovali signifikantne viac problémov v porovnaní s bezpečne pripútanými.

Napriek tomu, že výskumníci v týchto štúdiách sa sústredili na rôzne typy neistého pripútania, každá z týchto štúdií indikuje, že neisté pripútanie môže nastoliť cestu, ktorá spolu s ostatnými rizikovými faktormi zvyšuje riziko vzniku externalizovanej alebo internalizovanej psychopatológie.

Spojitosti medzi vzťahovou väzbou v neskoršom detskom veku a detskou psychopatológiou

A) Neklinické vzorky

Solomon, George a DeJong (1995) skúmali vzorku strednej sociálnej triedy a zistili, že 6 ročné deti klasifikované ako neisté-kontrolujúce vykazovali v porovnaní s ostatnými vyššie hodnoty agresivity a to v hodnotení rodičov aj hodnotení učiteľov. Ani vyhýbavé ani ambivalentné deti nevykazovali takú mieru problémov. Main a Cassidy (1998) a Cassidy a Marvin (1992) predpokladali, že tento vzorec kontroly je obmenou detskej dezorganizácie/dezorientácie s ktorou sa stretávame vo vysoko rizikových vzorkách.
Taktiež výskum na vzorke detí francúzskych kanaďanov preukázal, že u kontrolujúcich detí bolo vyššie riziko vzniku internalizovaných aj externalizovaných problémov (Moss et al., 1998). Analýza subškál odhalila, že ambivalentné a kontrolujúce deti boli agresívnejšie a vykazovali viac anxiózno-depresívnych symptómov v porovnaní s bezpečne pripútanými deťmi. Kontrolujúce-trestajúce deti mali viac externalizovaných problémov, zatiaľ čo kontrolujúce-starajúce sa deti mali viac internalizovaných problémov (Moss et al., 2004).
Turner (1991) sa zameral na vzťahy s rovesníkmi v anglickej vzorke 4 ročných detí. Zistil, že chlapci s neistou vzťahovou väzbou vykazovali viac agresivity, rušivého správania a vyhľadávania pozornosti v porovnaní s bezpečne pripútanými. Dievčatá s neistou väzbou boli závislejšie, menej asertívne a kontrolujúce v porovnaní s bezpečne pripútanými dievčatami, avšak nelíšili sa v škálach agresivity a narúšajúceho správania.

Ďalšia štúdia u školopovinných detí preukázala súbežnú prítomnosť neistého pripútania a depresívnych symptómov (Graham a Easterbrooks, 2000). Bezpečná väzba sa ukázala byť ochranným faktorom pred vznikom depresie.
Manassis, Bradley, Goldberg, Hood a Swinson (1994) predložili ako prví štúdiu detí matiek s diagnostikovanou anxióznou poruchou. Vo vzorke bolo 20 detí vo veku 22-51 mesiacov. 80 percent týchto detí bolo klasifikovaných ako neisto pripútaných, z čoho vysoké percento tvorili kontrolujúce, dezorganizované alebo neisté/iné. Dve deti splnili kritériá pre detské anxiózne poruchy, obe boli zo skupiny vyhýbavých.

B) Klinické vzorky

Poruchy správania. Poruchy správania si získali vo výskume vzťahovej väzby veľa pozornosti. Dôvodom je najmä ich skorý nástup, čo dovoľuje použitie existujúcich metodík na meranie pripútania. V teórií nachádzame najmä podklady pre očakávanie, že práve u vyhýbavých detí existuje zvýšené riziko vzniku externalizovaných porúch a teda aj porúch správania.

Greenberg et al., 1991 ; Speltz, Greenberg a DeKlyen, 1990) skúmali vzorku predškolských detí, u ktorých bola diagnostikovaná opozičná vzdorovitá porucha. Zistili, že takmer 80 percent týchto detí vykazovalo neisté pripútanie, v porovnaní s 30 percentami detí z kontrolnej skupiny. Hoci u detí s poruchami správania sa vyskytovali rôzne druhy neistého pripútania (vyhýbavé, ambivalentné a kontrolujúce), spoločným menovateľom bolo, že vykazovali vysoké hodnoty kontrolujúceho správania (správanie, ktoré je výrazom snahy dieťaťa aktívne kontrolovať interakciu s rodičom až po znovuzjednotenie). Mnoho detí, ktoré vykazovali tento vzorec, bolo trestajúcich alebo odmietavých voči svojim matkám. Avšak výskumníci zistili signifikantne vysoký počet bezpečne pripútaných detí aj medzi deťmi s opozičnou vzdorovitou poruchou. To naznačuje, že vzťahová väzba sama osebe neurčuje odpor/vzdor a že neisté pripútanie je iba komponentom spomedzi viacerých faktorov vedúcich ku tejto poruche. Ďalším dôležitým faktom, je, že vo vzorke boli testovaní iba chlapci.

Fonagy a spol. (1997) prezentovali model, ktorý prepája ranné pripútanie, neskoršie pripútanie a kriminalitu. Predložili hypotézu, že vnútorné pracovné modely konkrétnych vzťahových osôb sa v priebehu adolescencie zovšeobecnia, čo vedie ku fenoménu s názvom vzťahová väzba/pripútanie ku sociálnym inštitúciám (Hawkins et al., 1995, Hirschi, 1969). Väzba, ktorá sa pôvodne týkala rodiča sa presúva na sociálne inštitúcie a osoby, ktoré ich reprezentujú. Deti, u ktorých chýba zdravá väzba na sociálne inštitúcie a majú deviantné vzťahy s rovesníkmi sú rizikové z hľadiska zneužívania drog a kriminality (Brook, Whiteman a Finch, 1993 ; Le Blanc, 1994). Neisté pripútanie má vzťah ku kriminalite aj kvôli narušenej mentalizácii a teda narušenej schopnosti adekvátne vnímať a brať ohľad na potreby a emócie druhých ľudí. Fonagy a spol. predpokladali, že tieto zistenia sa týkajú predovšetkým vyhýbavých detí.

Anxiózne poruchy. Warren a spol. (1997) v Minnesotskom projekte došli ku záveru, že adolescenti klasifikovaní ako ambivalentní v detstve boli viac ohrození vznikom anxióznych porúch.

Shamir-Essakow, Ungerer a Rapee (2005) zistili , že predškolské deti s dezorganizovanou alebo vyhýbavou vzťahovou väzbou, vykazovali najvyššie hodnoty symptómov anxiety. Napriek tomu, že pripútanie a inhibované správanie boli označené za rizikové faktory pre vznik anxióznych porúch, v tejto štúdii sa nezistili medzi nimi podstatné vzťahy.

Depresie. Predpokladaný vzťah medzi pripútaním k rodičom a depresiou bol potvrdený na vzorke adolescentov (Essau, 2004, Nada Raja, McGee a Staton, 1992).

Abela a spol. (2005) skúmali školopovinné deti depresívnych rodičov. Vyhodnocovali seba-výpovede o kvalite pripútania ako aj seba-výpovede o hľadaní uistenia. U detí s neistou vzťahovou väzbou a zároveň vysokými hodnotami v hľadaní uistenia sa s väčšou pravdepodobnosťou objavovali symptómy depresie alebo bola u nich preukázaná depresia v minulosti, v porovnaní s deťmi, ktoré vykazovali iba jeden z týchto rizikových faktorov.

O depresii platí to, čo u porúch správania – v niektorých prípadoch vzťahová väzba nemusí mať s poruchou žiadnu súvislosť, alebo narušené pripútanie môže byť výsledkom samotnej poruchy.

Pervazívne vývinové poruchy. U detí s autizmom a inými formami pervazívnych vývinových porúch nachádzame neobvyklé interpersonálne interakcie, bizarné správanie, dezorganizáciu, stereotypie, rečové problémy, mentálnu retardáciu – čo všetko sťažuje klasifikovanie typu pripútania u týchto detí. Van Ijzendoorn a spol. (2007) zistili, že deti s pervazívnou poruchou sú s väčšou pravdepodobnosťou klasifikované ako dezorganizované, v porovnaní s deťmi bez tejto diagnózy. Avšak 72 percent detí s pervazívnou poruchou malo mentálnu retardáciu, ktorá sama o sebe zvyšovala pravdepodobnosť ako dezorganizácie tak aj neistej vzťahovej väzby. To potvrdilo už predošlé zistenia, že jedine deti, u ktorých bola prítomná pervazívna porucha a súčasne mentálna retardácia vykazovali zvýšené hodnoty dezorganizácie (Willemsen-Swinkels, Bakermans-Kranenburg, Buitelaar, van Ijzendoorn a van Egeland, 2000).

Narušená vzťahová väzba ako odpoveď na extrémne nedostatočnú starostlivosť v rannom detstve

Od dávna brali výskumníci na vedomie malú, ale vážne zasiahnutú skupinu detí, s históriou extrémne narušenej starostlivosti v rannom detstve. Išlo najmä o extrémne životné okolnosti ako absencia vzťahovej osoby, inštitucionálna výchova, ťažké zneužívanie a zanedbávanie, deprivácia, trauma, strata vzťahových osôb. Práve to viedlo Bowlbyho a ostatných ku skúmaniu dopadov druhej svetovej vojny na vývin detí (Bowlby, 1953 ; Goldfarb, 1995 ; Spitz, 1946).

Až do roku 1980 diagnostické systémy nepripúšťali, že porucha môže byť výsledkom narušenej alebo chýbajúcej vzťahovej väzby s blízkou osobou. Reaktívna porucha pripútania (reactive attachment disorder, RAD) sa prvý krát objavila v DSM-III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). Bola definovaná ako : všetkým prestupujúce (pervazívne) narušenie vzťahov, objavujúce sa pred 10. mesiacom života, s pridruženým zlyhávaním v prospievaní, ktoré má malú alebo žiadnu spojitosť so vzťahovou väzbou (Richters a Volkmar, 1994 ; Zeanah, 1996). ICD-10 (International Classification of Diseases) posunula vek nástupu poruchy (5 rokov a menej) a vypustila kritériá o zlyhaní prospievania. Tieto diagnostické systémy rozlišujú dva typy Reaktívnej poruchy pripútania – 1. inhibovaný typ (plachý, vyznačujúci sa hypervigilanciou a strachom, ktoré sa manifestujú ako utiahnutosť a ambivalencia), 2. desinhibovaný typ (vyznačuje sa nedostatkom selektívneho pripútania ku konkrétnej vzťahovej osobe a teda nerozlišujúcou družnosťou voči okoliu). V DSM-IV sa pri stanovení tejto diagnózy požadovalo zdokumentovanie patogénnej starostlivosti o dieťa.

O alternatívnu taxonómiu porúch pripútania sa pokúsili Zeanah a Boris (2000). Snažili sa vylepšiť dovtedajšie klasifikácie, ktoré len málo odrážali už známe zistenia z teórie a výskumu vzťahovej väzby. Rozlíšili tri kategórie vzťahovej väzby :

A) *Neexistujúca* (nonattachment) – je charakterizovaná nerozlišujúcou sociabilitou, pri ktorej chýba väzba na konkrétnu vzťahovú osobu, alebo ide o zlyhávanie reagovať na rodiča vývinovo typickým spôsobom.

B) *Patologická/chorobná* (disordered attachment) –pri tejto kategórii existuje selektívna vzťahová väzba na konkrétnu osobu, ale táto väzba má patologický charakter – napr. dieťa ohrozuje seba, je extrémne inhibované, kompulzívne poslušné alebo ide o výmenu rolí s rodičom.

C) *Narušená/zničená* (disrupted attachment) – zahŕňa deti, ktoré zažili stratu vzťahovej osoby. Môžu vykazovať rôzne druhy smútkových reakcií, od protestu, cez zúfalstvo až po „odpojenie sa".

Problémom zostáva, že hoci mnoho detí s poruchou pripútania vykazuje neistú vzťahovú väzbu, niektoré z nich ju nevykazujú (O Connor et al., 2003). A tiež celkovo u veľmi málo detí s neistou vzťahovou väzbou už môžeme diagnostikovať poruchu pripútania. Preto sa diagnostické systémy DSM a ICD pre diagnostikovanie poruchy pripútania javia ako nedostačujúce.

Následky inštitucionálnej výchovy, skorej adopcie a zlého zaobchádzania.

Marcovitch a spol. (1997) skúmali vzorku 3-5 ročných rumunských detí, ktoré boli adoptované do kanadských rodín a boli považované za dobre adaptované. Odlíšili dve skupiny – deti, ktoré boli adoptované v prvých 6 mesiacoch svojho života a deti, ktoré žili dlhší čas v deprivujúcom prostredí inštitucionálnej výchovy. Obe skupiny vykazovali zvýšené hodnoty neistého pripútania, nezávisle od dĺžky inštitucionálnej výchovy. Avšak deti, ktoré boli v detskom domove dlhší čas, vykazovali vyššiu mieru problémového správania. Žiadne z detí nebolo klasifikované ako vyhýbavé. Autori predpokladajú, že počas prvých kontaktov s možnými adoptívnymi rodičmi by vyhýbanie zo strany dieťaťa nebola veľmi dobrá stratégia a takisto u rodičov motivovaných ku adopcii by sme ťažko hľadali rodičovské vzorce vyhýbania a odmietania.

Singer, Brodzinsky, Ramsey, Steer a Waters (1985) zistili, že deti adoptované v prvých mesiacoch svojho života vykazovali hodnoty bezpečného pripútania podobné ako u detí vyrastajúcich s biologickými rodičmi. Ku takýmto zisteniam došli aj Chisholm, Carter, Ames a Morison (1995).

Nedávne štúdie potvrdzujú záver, že vážne deficity v starostlivosti vedú ku neistej a patologickej vzťahovej väzbe. Avšak klasické merania vzťahovej väzby nie sú dostatočné pri popisovaní detí s klinicky signifikantnými poruchami pripútania.

Vývinová psychopatológia a výskumná agenda : Meranie vzťahovej väzby.

Ako výskumníci vzťahovej väzby začali užšie spolupracovať s výskumníkmi a teoretikmi z ostatných oblastí (temperament, neuropsychológia, rodinné procesy), ich práca sa postupne stále viac integrovala do širšieho rámca vývinovej psychopatológie, a úloha vzťahovej väzby v psychopatológii začala nadobúdať stále jasnejšie kontúry.

Prekážky v oblasti merania

Teória vzťahovej väzby je čiastočne odvodená z dlhej tradície využívania klinických prípadových štúdií. Nanešťastie, pri snahe preniesť výskum z tohto klinického zdroja na normálnu populáciu , výskum bol obmedzený na niekoľko úzkych aspektov vzťahovej väzby , zatiaľ čo širší obraz zostal nezachytený.

Odkedy Ainsworth ako prvá vyvinula metódu Neznámej /cudzej situácie, metódy merania pripútania sa stali centrom pozornosti výskumníkov z tejto oblasti. Rozvoj alternatívnych meracích nástrojov procesov pripútania by mohol otvoriť nové príležitosti a umožniť nové porozumenie úlohe vzťahovej väzby pri vzniku psychopatológie. Návrat ku klinickým vzorkám by mohol uľahčiť vývoj užitočných nástrojov merania. Potrebné je taktiež obrátiť pozornosť na širšie systémy, v ktorých sú vzťahy pripútania ukotvené (rodina).

Alternatívy merania

V meraní pripútania v rannom detstve, neskoršej adolescencii a dospelosti sa udiali výrazné pokroky (Ainsworth, 1989 ; Cicchetti et al., 1995 ; Greenberg, Cicchetti a Cummings, 1990 ; Main a Cassidy, 1988). Používanie situácií separácie-znovustretnutia a metódy Q- triedenia u predškolských detí viedlo ku plodným zisteniam. Taktiež AAI (George, Kaplan a Main, 1984 , 1985, 1996), určené pre neskorú adolescenciu a dospelosť sa rýchlo ujalo medzi výskumníkmi a prinieslo dôležité informácie o prispievaní vnútorných reprezentácií blízkych vzťahových osôb ku vzniku psychopatológie v dospelosti.

Značne menší pokrok bol zaznamenaný pri vývoji meracích nástrojov pre deti školského veku. V zásade sa používali tri druhy metód merania :

1. Zaznamenávanie správania v situácii separácie-znovustretnutia (Main a Cassidy, 1985, 1988).
2. Meranie vzťahovej väzby na úrovni reprezentácií (bolo používané najmä u 3-6 ročných) (Bretherton, Ridgeway a Cassidy, 1990 ; Cassidy, 1988 ; Main et al., 1985 ; Oppenheim, Nir, Waren a Emde, 1995 ; Oppenheim a Waters, 1995; Slough a Greenberg, 1990).
3. Seba-výpovede (u detí nad 6 rokov). Avšak bez ďalších meracích nástrojov, s ktorými by sa dali skombinovať, je ich spoľahlivosť neistá (Cook, Greenberg a Kusche, 1995 ; Kerns et al., 1996 ; Lynch a Cicchetti , 1991).

Vývoj nástrojov merania pre tento vek je sťažený z viacerých dôvodov – pozorovanie správania u detí tohto veku neodhaľuje individuálne odlišnosti, v tomto veku sú deti menej schopné alebo ochotné odhaliť svoje reprezentácie vzťahových osôb vo forme interview.

Otázkou zostáva, či tieto rôzne metódy merania používané v rôznom vekovom období zachytávajú v skutočnosti ten istý konštrukt. Je potrebné zamerať sa na osvetlenie vzťahov medzi jednotlivými metódami merania, a používať rôznorodé metódy súčasne, aby tým bola zaistená väčšia spoľahlivosť hodnotenia konštruktu vzťahovej väzby.

Návrat ku štúdiu klinických vzoriek by mohla byť užitočná stratégia pre posun v oblasti merania školopovinných detí. Pretože merania vzťahovej väzby v rannom detstve a v dospelosti vznikli na normálnych vzorkách, nemusia zachytávať dôležité aspekty pripútania v klinicky diagnostikovanej populácii (Adam et al., 1995 ; Crittenden, 1995 ; Goldberg, 1997 ; Levine a Tuber, 1993).

Rodinné systémy, vzťahová väzba a psychopatológia

Tak ako sa vyvíjal výskum vzťahovej väzby v detstve, rovnako s tým stúpal záujem o systémy presahujúce dyádu, konkrétne o rodinné systémy. To sa javí ako dôležité najmä v oblasti kliniky, ak zoberieme do úvahy centrálnu úlohu rodiny pri liečbe porúch u detí.
Empirický výskum preukázal, že správanie sa otcov má vplyv na vzťahovú väzbu medzi matkou a dieťaťom (Das Eiden a Leonard, 1996), a aj to, že vzťahová väzba medzi otcom a dieťaťom ovplyvňuje adaptačné schopnosti dieťaťa (Cowan, Cohn a Pearson, 1996 ; DeKlyen et al., 1998). Starí rodičia taktiež pomáhajú formovať štýly pripútania u svojich vnukov/vnučiek (Benoit a Parker, 1994; Spieker a Bensley, 1994).

Závery

Neistá vzťahová väzba sa zdá byť dôležitým , avšak nie špecifickým faktorom , ktorý zvyšuje riziko vzniku niektorých foriem detskej psychopatológie. Chýba dostatočný počet longitudinálnych dát, ktoré by s istotou potvrdili existenciu spojení, ktoré vedú od jednotlivých typov pripútania ku jednotlivým formám psychopatológie. Výskum preukazujúci spojitosti medzi vyhýbavým pripútaním a vznikom externalizovaných porúch a ambivalentným pripútaním a vznikom internalizovaných porúch je podnetný, avšak nepostačujúci. Najsilnejšia signifikancia bola preukázaná v rámci projektu z Minnesoty, kde sa vyhýbavé pripútanie spájalo s agresivitou v strednom školskom veku a ambivalentné pripútanie s pasívnou utiahnutosťou. Avšak tieto zistenia platili iba u chlapcov (Renken et al., 1989). Ambivalentné pripútanie v rannom veku mierne korelovalo so vznikom anxióznych porúch u 17 ročných (Warren et al., 1997). Podobne aj dezorganizované pripútanie bolo označené za rizikový faktor pre neskorší vznik poruchy, avšak špecifická asociácia ku konkrétnej poruche nebola potvrdená.
Je zrejmé, že neistá vzťahová väzba sama osebe nie je formou psychopatológie, avšak môže nastoliť cestu , ktorá pri spolupôsobení ďalších rizikových faktorov zvyšuje riziko vzniku psychopatológie (Rutter, 1985).
Niekedy dochádza ku mylnému chápaniu teórie pripútania, kedy sa predpokladá, že ranné vzťahové reprezentácie sú úplne nemenné a bezpodmienečne vedú buď ku zdraviu alebo ku patológii. Spojitosti medzi vzťahovou väzbou a maladaptáciou v detstve a skorej adolescencii existujú, ako ukázali nami prezentované výskumy. Avšak neistá vzťahová väzba sama osebe nie je dostatočnou príčinou pre vznik porúch, a v niektorých prípadoch môže byť následkom samotnej poruchy (Cicchetti et al., 1995). Je evidentné, že až prienik viacerých rizikových faktorov prítomných v osobnej histórii dieťaťa zvyšuje pravdepodobnosť neskorších problémov.
Súčasné zistenia naznačujú, že dosah vzťahovej väzby môže byť pozmeňovaný/ ovplyvňovaný pohlavím. Neisté pripútanie u chlapcov sa často spája s rozvojom externalizovaných problémov. Toto zistenie je v súlade so všeobecným poznatkom o celkovo zvýšenej zraniteľnosti chlapcov (Duncan, Brooks-Gun a Klebanov, 1994 ; Zaslow a Hayes, 1986).
V poslednom desaťročí zaznamenali výskumníci pokroky najmä v oblasti skúmania spojitostí medzi vzťahovou väzbou , normalitou a psychopatológiou, a tiež na teoretickej úrovni zaznamenali pokroky pri osvetľovaní prenosu a vypracovaní modelov rizikových faktorov.
Pre lepšie porozumenie transakčných vzťahov medzi pripútaním, rizikom a psychopatológiou, je potrebné venovať väčšiu pozornosť vývoju a validizácii indikátorov vzťahovej väzby v rannom a strednom detskom veku. Obnovenie dôrazu na výskum u detí, ktoré zažili extrémne okolnosti rannej starostlivosti je takisto kľúčovým pre oslovenie potrieb zdravia spoločnosti.

Konspekt vypracovala – Mgr. Hanka Vojtová

28. Dezorganizovaná vzťahová väzba

Genetické faktory, rodičovský kontext a vývinové premeny od detstva po dospelosť

Attachment Disorganization: Genetic Factors, Pareting Contexts and Developmental Transformation from Infancy to Adulthood (str.orig. 666-697)

Karlen Lyons-Ruth
Deborah Jacobvitz

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Dezorganizovaná vzťahová väzba (DVV)

U detí, ktoré neboli klasifikovateľné v rámci známych troch kategórií VV, identifikovali Main a Solomon dezorganizovanú vzťahovú väzbu (DVV). Deti vykazovali protichodné intencie (približovanie k rodičovi s odvrátenou hlavou), alebo správanie, ktoré zahŕňalo strach/zábrany buď priamo (výraz strachu, nepriame priblíženie) alebo nepriamo (dezorientované správanie, tranzové stavy, zamrznutie pri príchode rodiča).
Koncept DVV umožňuje hlbšie porozumenie vzťahu medzi vývinom a psychopatológiou. DVV patrí k jednému z mála identifikovaných prediktorov neskoršej psychopatológie u zdravých jedincov. Psychopatológia rodiča, nízky socioekonomický status a iné známky rodinného prostredia, v ktorom chýbajú zdroje, tiež predikujú zvýšené riziko psychopatológie, ale ich vzťah k detskej psychopatológii je naznačený len vzdialene.

Rodičovské správanie a psychické stavy vo vzťahu k DVV dieťaťa a ich klasifikácia

Významným prínosom tejto kapitoly je, že prezentuje systémy klasifikácie rodičovského správania, ktoré má vzťah k DVV a uvádza aj validizované nástroje pre ich zhodnotenie.
1) Dotazník VV u dospelých (Adult Attachment Inventory, AAI) umožňuje identifkovať u rodičov tzv. *hostilné/bezmocné* (HH) stavy mysle, charakteristické protichodnými výpoveďami o väzbových vzťahoch resp. ich celkovou devalváciou (Lyons-Ruth, Yellin, 2005). Tento vzorec zodpovedá obrannému mechanizmu štiepenia a umožňuje ho operacionalizovať.
2) Iný spôsob klasifikácie hovorí o *vystrašenom/strach nahňajúcom* (frightened/frightening, FR) rodičovskom správaní. Sem patrí
vyhrážanie sa,
vystrašenosť,
disociatívne prejavy (tranz, i. zmenené stavy vedomia, zamrznutie a pod.),

plachosť,
partnerské/romantické alebo
dezorganizované správanie voči dieťaťu.
Výskumy ukazujú signifikantnú súvislosť medzi FR, nevyriešenými traumami u rodičov a DVV u detí.
3) AMBIANCE (Atypical Maternal Behavior Instrument for Assemssment and Clasification) je nástroj, ktorý kóduje špecifické rodičovské správanie, ktoré sa predpokladá, že je podkladom DVV a nemodulovaného strachu dieťaťa. Päť dimenzií *narušenej afektívnej komunikácie rodiča* zahŕňa:
Negatívne-intruzívne správanie,
Zmätok rolí
Stiahnutie sa
Chyby afektívnej komunikácie
Dezorientácia

Mnoho výskumov zhodnocovalo vzájomné vzťahy rodičovského správania, psychopatológie rodiča, VV u dieťaťa a jeho následných vývinových ťažkostí a psychopatológie. Napriek rôznorodým designom a nekonzistentným výsledkom, ukazujú sa určité trendy a v niektorých prípadoch aj signifikantné korelácie.
Metaanalytický prehľad viac než 12 štúdií ukázalo korelácie medzi FR alebo narušeným materinským správaním a dezorganizáciou u dieťaťa, ako aj s nevyriešenou traumou alebo stratou u matky.
Zmienené validizované nástroje umožňujúce klasifikovať rodičovské správanie otvárajú možnosť ďalšieho skúmania súvislostí medzi špecifickými prejavmi rodičovského správania, psychických stavov a komunikácie a špecifickými prejavmi narušenia vývinu u dieťaťa (v kognitívnej, afektívnej, interpersonálnej oblasti fungovania apod.). Ďalšou otázkou je vzťah špecifických rodičovských charakteristík a ich psychopatológie (depresia, hraničná porucha osobnosti a pod.).
Ak do posudzovania zahrnieme nielen kvality VV dieťaťa, ale aj kvality rodičovského správania, môžeme tým spresniť predikciu neskorších psychických ťažkostí dieťaťa. Môžeme tiež vniesť viac svetla do chápania interakcie genetických faktorov a faktorov prostredia v tejto oblasti skúmania.

Vzťah medzi DVV a neskôršími následkami je komplexný. Dosiaľ vieme, že procesy DVV predstavujú rané prediktory internalizujúcej aj externalizujúcej psychopatológie od raného detstva až po školský vek. DVV je vysvetľujúci koncept, ktorý poukazuje na maladaptáciu a psychopatológiu iným spôsobom ako konvenčné diagnostické kategórie. V interakcii s vrodenou vulnerabilitou prispieva k rozsiahlemu súboru psychiatrických porúch.
V súčasnosti nám chýba hlbšie porozumenie procesom VV a ich dlhodobému priebehu v strednom detstve a adolescencii. Nedávne práce vyvinuli nové kódovacie systémy pre dezorganizované a kontrolujúce formy interakcie rodič-dieťa v týchto vekových obdobiach a začali ich dávať do vzťahu k objaveniu sa určitých druhov správania – impulzívneho a sebadeštruktívneho, vrátane rizikového sexuálneho správania, zneužívania látok a suicidality.
Potrebujeme tiež lepšie porozumieť procesom VV a tomu, ako dochádza k jej reorganizáciám a posunom, napr. z DVV ku kontrolujúcej.

Predikcia porúch má veľký význam, ale nesmieme strácať zo zreteľa, že dezorganizovaná a kontrolujúca VV predstavujú v určitých rodinných a sociálnych podmienkach adaptívne prispôsobenie. Prežitie skupiny (rodiny v širšom slova zmysle) je vykúpené značnými biologickými a sociálnymi problémami jedinca. Pre matku bez partnera s minimom

sociálnych a emocionálnych zdrojov môže byť adaptívne obmedziť venovanie sa dieťaťu. Ak dieťa následne preberie vedenie vzťahu rodič-dieťa a uplatňuje kontrolujúce väzbové správanie, môže tým prispieť k povzbudeniu starostlivosti rodiča a širšej rodiny. Kontrolujúce väzbové stratégie zaisťujú rodičovskú pozornosť a interakcie, hoci modulácia strachu a reálna ochrana zostávajú vážne nedostatočné. Z evolučného pohľadu tak môže byť dezorganizované / kontrolujúce správanie dieťaťa adaptívne ako pre skupinu, tak i pre jedinca samotného, hoci si vyberie u dieťaťa daň v podobe narušenej fyziologickej regulácie stresového nabudenia a integrácie mentálnych stavov.

Nedávno uskutočnený výskum s randomizovanou kontrolovanou intervenciou presvedčivo empiricky dokazuje, že procesy DVV sú prístupné zmene. U depresívnych matiek zo strednej ekonomickej vrstvy a matiek z nízkej ekonomickej vrstvy, ktoré s dieťaťom zle zaobchádali, pozorné a dlhodobé intervencie (nad 40 sedení) boli spojené so signifikantnými redukciami DVV u dieťaťa (Cichetti et al. 2006, Toth et al. 2006). (Viď 31. kapitola) Relatívne široké spektrum intenzívnych intervencií môže byť efektívne (od zamerania na materské reprezentácie po zlepšovanie interakcie matka-dieťa). Nepodarilo sa však identifikovať, aké mechanizmy produkujú zmeny. Vyššie spomínané nástroje hodnotenia rodičovského správania a interakcie by mohli prispieť k tomuto skúmaniu, keďže etiopatogenetické súvislosti FR alebo narušených interakcií rodič-dieťa sú silne teoreticky a empiricky podložené.

V súvislosti s rýchlym pokrokom v neurovedách má veľký význam porozumenie dynamickej súhry neurobiologických a behaviorálnych procesov VV. Rôzna miera biologickej vulnerability spolu s rôznymi skúsenosťami straty, zneužívania a/alebo chronicky hostilných alebo zanedbávajúcich vzťahov môže viesť k veľmi rôznorodým dráham biobehaviorálneho vývinu a následkom v dospelosti.

Konspekt vypracovala – Tatiana Viszusová

29. Problémy a možnosti vzniku attachmentu u malých detí v pestúnskej a adoptívnej starostlivosti

Challenges to the Development of Attachment Relationships Faced by Young Children in Foster and Adoptive Care (str.orig. 698-717)

Dozier Mary
Michael Rutter

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Deti sa rodia biologicky pripravené na vznik pripútania (attachmentu) k tomu, kto im poskytuje primárnu starostlivosť. Rodičia sú naopak zvyčajne biologicky predisponovaní na poskytovanie starostlivosti o ich deti (Numan, Insel; 2003). Pestúnska starostlivosť a adopcia sú deviáciou oproti najtypickejšej situácii, kedy je dieťa kontinuálne v opatere biologických rodičov. V niektorých prípadoch sa v pestúnskej starostlivosti či v adopcii attachment nevyvinie, v niektorých typoch náhradnej starostlivosti je zriedkavý (Maestripieri, 2005). Vďaka počiatočnému nastaveniu na vzájomné vytvorenie attachmentu reaguje tento mechanizmus v prípade odmietnutia veľmi flexibilne, čím sa otvárajú možnosti vzniku väzby aj medzi náhradným rodičom a dieťaťom. V závislosti od podmienok pred umiestnením do náhradnej starostlivosti, od samotného umiestnenia, detskej vulnerability a tiež schopnosti zvládať záťaž sú pozorovateľné rôzne reakcie biologického a psychického prežívania dieťaťa.

Uvedená kapitola pojednáva o deťoch v náhradnej rodinnej starostlivosti, pričom nerozlišujeme medzi deťmi umiestnenými v rovnakej krajine alebo v medzi národnej starostlivosti. Napriek tomu, že deti v týchto dvoch skupinách zažívajú odlišné skúsenosti, všetky sú vychovávané aspoň po istú časť svojho života inými osobami, ako svojimi biologickými rodičmi. Mnohé z detí v týchto skupinách majú rannú skúsenosť s inštitucionálnou starostlivosťou, zmenou opatrovateľov, zlým zaobchádzaním či nepriaznivé prenatálne a genetické faktory, ktoré zvyšujú ich zraniteľnosť. Kapitola tiež pojednáva o zvieracích modeloch odlúčenia a zlého zaobchádzania, pretože bohato obohacujú naše možnosti porozumenia problematike odlúčenia v rannom detstve.

Typy náhradnej starostlivosti

Pestúnska starostlivosť

V USA je formálne viac ako 500tisíc detí v pestúnskej starostlivosti (Ministerstvo zdravia a ľudských služieb USA (DHHS – US Department of Health and Human services), 2006). V roku 2004 (dosiaľ posledný rok, z ktorého sú dostupné štatistické údaje), bol presný počet detí 518tisíc. Toto číslo je podstatne vyššie ako 280tisíc, čo je údaj zistený v roku 1985, avšak od roku 2000 možno pozorovať rovnomerné znižovanie počtu prípadov US DHHS, 2006). Uvedený údaj nezhŕňa množstvo detí, ktoré žijú v pestúnskej starostlivosti neoficiálne, napríklad v starostlivosti príbuzných či susedov. V USA prichádza do pestúnskej starostlivosti

14% detí pred dovŕšením prvého roku života, 26% medzi 1. a 5. rokom. S umiestnením do pestúnskej starostlivosti súvisí prerušenie dovtedajšej starostlivosti a vzťahov, pričom nadväzovanie attachmentu k novým pestúnom sa často musí udiať až po období, kedy je dieťa biologicky naprogramované na vznik väzby pripútania. Deti vstupujúce do pestúnskej starostlivosti majú obyčajne predchádzajúcu skúsenosť s inými opatrovateľmi (zväčša biologickými rodičmi), prípadne s predchádzajúcou pestúnskou starostlivosťou. Okrem tých, ktoré sú umiestnené do pestúnskej starostlivosti bezprostredne po narodení, väčšina ostatných zažila zanedbávanie alebo zneužívanie vlastnými rodičmi, často krát oboje. Napriek tomu, že pestúnska starostlivosť je v USA považované iba za dočasné riešenie, deti všetkých vekových kategórií v nej zvyknú zotrvávať relatívne dlho. Iba 5% ostáva v pestúnskej starostlivosti kratšie ako mesiac, ďalších 34% ostane menej ako rok. 21% ostáva v pestúnskej starostlivosti 1 až 2 roky, 40% viac ako dva roky. Po tom, čo deti opustia pestúnsku starostlivosť, približne 55% sa vracia k biologickým rodičom a 18% je adoptovaných (US DHHS, 2006). Z týchto detí sa približne tretina vráti v nasledujúcich troch rokoch opäť do pestúnskej starostlivosti.

Adopcia

Populácia adoptovaných detí sa prekrýva s populáciou detí v pestúnskej starostlivosti. V USA bolo v rokoch 2000 až 2004 ročne z pestúnskej starostlivosti adoptovaných 50-53tisíc detí, pričom tento počet je každý rok približne rovnaký. Medzinárodnou adopciou prišlo do USA v rokoch 2004 a 2005 ročne približne 22 tisíc detí (Ministerstvo zahraničných vecí USA, 2005), pričom počet takto adoptovaných detí začal dramaticky vzrastať najmä po roku 1990, kedy bol ich počet 7000. Adopcie najčastejšie prebiehajú z Číny, Guatemaly, Ruska a Kórei. Pravidlá v jednotlivých krajinách tiež ovplyvňujú počet a množstvo detí poskytovaných na adopciu (napr. v Číne legislatíva preferuje rodiny s jedným dieťaťom, pričom z historických a kultúrnych dôvodov sú preferovaný potomkovia mužského pohlavia. Dôsledkom je nárast počtu dievčatiek, poskytnutých na adopciu.). Začiatkom 90tych rokov bolo mnoho detí adoptovaných z Rumunska, krátko po páde Ceaucescu a jeho režimu (Ministerstvo zahraničných vecí USA). Veľká časť detí adoptovaná medzinárodne bola aspoň istý čas pred adopciou umiestnená v inštitucionálnej starostlivosti.

Skúsenosti predchádzajúce umiestneniu do náhradnej rodinnej starostlivosti

Ľudské mláďatá majú dlhé obdobie dospievania, z čoho vyplýva aj dlhoročná závislosť na opatrovateľoch. Obdobie, počas ktorého má pravdepodobne počiatočný výberový vzťah pripútania najväčší biologický význam, je prvých niekoľko rokov života. Počas druhej polovice prvého roku života dieťa zvyčajne rozvinie vzťah pripútania ku konkrétnemu opatrovateľovi. Z evolučného hľadiska, jednou z funkcií attachmentu je pripútanie dieťaťa blízko opatrovateľa, ktorý mu zabezpečí ochranu počas situácií nebezpečenstva. Aj predtým, ako dieťa vytvorí výberové pripútanie, hrajú opatrovatelia významnú rolu v jeho živote a to z hľadiska napĺňania a regulovania jeho bio-psychologických potrieb. Pre novorodencov je napríklad typická ich závislosť na matkách kvôli ich nedostatočnej termoregulácii, dojčatá sú závislé na rodičoch pri napĺňaní ich fyziologických potrieb. Skúsenosť odlúčenia, zlého zaobchádzania a odňatia, najmä ak k nej dôjde počas prvého roku života, môže mať z vývinového hľadiska dlhodobé dôsledky.

Deti prichádzajúce do náhradnej rodinnej starostlivosti majú rôzne predchádzajúce skúsenosti. Na jednom konci kontinua sa nachádzajú deti, ktoré mali opatrovateľov, ktorí o ne nejavili záujem a poskytovali minimálnu alebo žiadnu starostlivosť a stimuláciu. Napriek

tomu, že odňatie v tomto štádiu sa zväčša spája s umiestnením do inštitucionálnej starostlivosti, možno nájsť aj deti, ktoré prešli do náhradnej rodinnej starostlivosti. Na druhej strane spektra sú deti, ktoré boli vychovávané milujúcimi, starostlivými rodičmi, ktorí však z nejakého dôvodu nemohli vo výchove pokračovať (úmrtie, uväznenie,...)Väčšina detí, ktoré prichádzajú do náhradnej rodičovskej starostlivosti, sa pohybuje niekde medzi týmito dvoma extrémami; neboli absolútne deprivované, ale ani nezažili nepretržitú stálu starostlivosť. V nasledujúcich častiach priblížime skúsenosti z inštitucionálnej starostlivosti, zanedbávania, zneužívania a separácie od primárnych opatrovateľov.

Inštitucionálna starostlivosť

Z historického hľadiska, mnoho detí, ktoré boli bez rodičov, vyrastalo v skupinovej alebo inštitucionálnej starostlivosti (Bowlby, 1951). Výskumy venované dôsledkom takejto starostlivosti ukončili v USA a Veľkej Británii v 40tych - 50tych rokoch 20. storočia éru masového využívania inštitúcii a viedli k zníženiu jej podielu na náhradnej starostlivosti. Inštitucionálna starostlivosť v USA stále na niektorých miestach existuje, často je nazývaná tiež skupinovou starostlivosťou alebo zhromažďujúcou starostlivosťou. Približne 19% detí, ktoré sú vyňaté z ich pôvodnej rodiny je umiestnených do zariadení, kde je v dome viac ako 11 detí (US DHHS, 2006). Napriek tomu, že inštitucionálna starostlivosť je určená najmä pre staršie deti, sú do nej rovnako umiestňované aj dojčatá a deti predškolského veku. Dôvody pre umiestňovanie malých detí do inštitúcií je jednak snaha držať súrodencov pospolu, jednak vysoká úroveň týchto zariadení. Avšak aj najkvalitnejšia inštitucionálna starostlivosť má, žiaľ, svoje problematické dôsledky (Kaufman a kol., 2004).

V porovnaní s USA a UK je inštitucionálna starostlivosť častá v mnohých iných krajinách. WHO definuje inštitucionálnu starostlivosť ako zariadenie, ktoré poskytuje starostlivosť najmenej 11 deťom. V 46 európskych krajinách, odkiaľ sú dostupné dáta, žije spolu v inštitucionálnej starostlivosti viac ako 44 tisíc detí mladších ako 3 roky. Krajiny s najvyšším počtom malých detí v inštitucionálnej starostlivosti sú Rusko, Rumunsko, Ukrajina, Španielsko a Francúzsko (Browne a kol., 2006).

V 1945 Spitz popísal podmienky sirotincov v USA. V záujme zníženia rizika infekcie a tiež zásluhou tendencie znižovať počet potrebných zamestnancov sirotincov, inštitúcie sa stávali takmer sterilné. Bábätká boli čo najmenej držané a vystavované fyzickému kontaktu, umiestnené v postieľkach, odkiaľ nemohli nadväzovať kontakt navzájom ani s personálom, kŕmené a prebaľované ľahostajne a bez záujmu. Bowlby (1951) zverejnil pre WHO štúdiu dokazujúcu, že v danom čase boli podmienky v Európe takmer totožné. V Rumunsku a v St. Peterburgu v Rusku boli podobné podmienky zaznamenané ešte o 50 rokov neskôr (Groark, Muhamedrahimov, Palmov, Nikiforova, McCall, 2005; Rutter, Kreppner, O`Connor, 2001). Fľaše v týchto zariadeniach boli napríklad umiestnené tak, aby dieťa nemuselo byť držané a deti boli ponechávané ležať v ich postieľkach dlhý čas bez záujmu.

Dôsledky inštitucionálnej starostlivosti vo vývine

Silná deprivácia sa prejavuje pervazívne na celom fungovaní dieťaťa. Na úplne základnej úrovni deprivácie je vysoké percento úmrtia. Okrem toho, deti sú často spomalené vo fyzickom raste. Vykazujú deficity v motorickej aktivite, mnohé z nich sa začínajú plaziť a chodiť s významným oneskorením (Johanson a kol, 1996). Dlhodobé zaostávanie sa prejavuje tiež v rozvoji kognitívnych funkcií a reči (Carlson, Earls, 1997; Johnson a kol., 1996). Okrem vývinových oneskorení vykazujú deti z inštitucionálnej starostlivosti často známky anomálneho správania sa , rôzne stereotypy ako napríklad kolísanie sa alebo seba-stimulácia. Sociálne správanie je zvláštne a často zahŕňa jeden z dvoch extrémov: niektoré deti javia príznaky zúfalstva a depresie, kým ďalšie sú nerozlišujúce v ich pripútavacom

správaní (Chisholm, 1998; Chisholm, Carter, Ames, Morison, 1995; O`Connor, Rutter, the English and Romanian Adoptees Study Team, 2000; Tizard, Rees, 1975).

Sledovanie mláďat primátov v podmienkach izolácie ukazuje podobné deficity funkcií ako u detí. Mláďatá makaka rézusa vychovávané bez prítomnosti opatrujúcej matky vykazujú vysoko anomálne správanie, ktoré pretrváva aj po opätovnom umiestnení mláďat do domovskej klietky. Tieto opice sa prejavujú stereotypmi, neadekvátnym sociálnym správaním a, v prípade že sa stanú rodičmi, aj neadekvátne rodičovské správanie sa. Znovuzačlenenie týchto izolovaných jedincov medzi ostatné zvieratá je obtiažne, pretože ich neadekvátne vzorce správania ich robia často cieľmi zneužívania (Suomi, Harlow, 1972).

Rozdiely medzi inštitúciami

Samozrejme, medzi jednotlivými inštitúciami, rovnako ako medzi jednotlivými oddeleniami v rámci inštitúcií sú rozdiely v spôsobe starostlivosti (Groark a kol., 2005; Gunnar, Bruce, Grotevant, 2000). Kľúčové rozdiely medzi inštitúciami sú spôsobené najmä rôznym pomerom detí k zamestnancom, a filozofiou obmedzovania kontaktu medzi deťmi a ich opatrovateľmi(Groark a kol., 2005). Zdá sa však, že v inštitúciách nastávajú zmeny k lepšiemu. Napríklad, Groark so spolupracovníkmi (2005) zistili, že podmienky v ústavoch sa konštantne zlepšujú, pričom zaznamenával zmeny v správaní sa a prejavoch detí. Zlepšovanie prístupu k deťom v kombinácii s akceptovaním vyššie uvedených výhrad vedie k tomu, že sa v inštitúciách začínajú uplatňovať nové vzory správania.

Napriek týmto záverom sa zdá, že dokonca aj najkvalitnejšia inštitucionálna starostlivosť má na detský vývin zhubný účinok (Kaufman a kol., 2004). Zvyčajne deti v nej minú šancu vytvoriť selektívny attachment k jednej osobe, teda opatrovateľovi v inštitúcii, rovnako ako sú opatrovatelia vzniknutým systémom odrádzaní od vytvorenia väzby k deťom. Množstvo aspektov sa pričiňuje o to, že starostlivosť v inštitucionálnych zariadeniach je iba povrchná. Vyvíjanie rýchlejších metód kŕmenia a prebaľovania detí sa stalo jedným z dôležitých aspektov inštitucionálnej starostlivosti. Zdá sa, že inštitucionálna starostlivosť s jej dôsledkami má na deti špecifický škodlivý vplyv, ktorý iné formy deprivácie nemajú. Napríklad, nenaplnenie attachmentu, ktoré je viditeľné u detí v inštitucionálnej starostlivosti, je zriedkavo zaznamenané medzi deťmi, ktoré zažili odlišné formy deprivácie, o čom budeme hovoriť v ďalšom texte.

Zanedbávanie

Zanedbávanie tvorí v USA asi 63% spomedzi všetkých nahlásených prípadov zlého zaobchádzania s dieťaťom. Zanedbávaním chápeme neposkytnutie základných životných potrieb dieťaťu jeho rodičom alebo opatrovateľom. Príkladom je napríklad zanechanie malého dieťaťa osamelého doma, neposkytnutie adekvátneho jedla a bývania, vystavovanie dieťaťa nebezpečným situáciám, resp. nedostatočná ochrana pred nimi. Napriek tomu, že popísané môže pripomínať situáciu v inštitucionálnej starostlivosti, zanedbávajúci rodičia majú zvyčajne vzťah so svojím dieťaťom a ich deti si k nim (prípadne k inej osobe v domácnosti) zvyknú vytvoriť selektívny attachment. Z hľadiska evolučnej psychológie sa zdá byť logické, že systém vytvorenia väzby je adaptabilný a teda aj schopný prispôsobiť sa možnostiam opatrovateľa. Predpokladáme, že vytvorenie selektívneho attachmentu chráni zanedbávané deti pred dlhodobými dôsledkami, ktoré možno vidieť u detí z inštitucionálnej starostlivosti.

Na druhej strane, napriek tomu že zanedbávanie nemá také zhubné účinky ako odňatie rodičom, má tiež dlhodobé dôsledky ovplyvňujúce celý život (porovnaj Smith, Fong, 2004). Deti, ktoré zažili zanedbávanie v rannom veku, vykazujú častejšie známky problémov v správaní a porúch. V školskom veku majú tieto deti častejšie poruchy správania a vykazujú aj väčšie komplikácie pri nadväzovaní vzťahov s vrstovníkmi (Egeland, Sroufe, Erickson,

1983). Počas adolescencie a dospelosti sa výrazne zvyšuje (v porovnaní s intaktnou populáciou) riziko vzniku psychických problémov ako sú depresie, úzkostné stavy, poruchy príjmu potravy, látkové závislosti, posttraumatická stresová porucha, samovražedné pokusy a ilegálne aktivity (Keiley, Howe, Dodge, Bates, Pettit, 2001; US DHHS, 2006). K dispozícii sú tiež výsledky poukazujúce na to, že čím je nižší vek dieťaťa v čase zanedbávania, tým výraznejšie sú spomínané dôsledky.

Zneužívanie

V prípade, že je v rodine dokladované zneužívanie, deti sú zvyčajne z rodiny vyňaté, minimálne na určitý čas. Tak ako deti, ktoré zažili zanedbávanie, aj zneužívané deti zvyčajne tvoria selektívny attachment k svojim opatrovateľom. V skutočnosti, Roth a Sullivan (2005) ukazujú, že situácia zneužívania posilňuje city dieťaťa k opatrovateľovi. Štúdiom mláďat hlodavcov zistili, že tieto v situácii, keď museli zvládať bolesť v prítomnosti matky vykazovali zosilnené pozitívne pocity voči matke (pozri Polan, Hofer, kpt. 7 tejto sekcie). Podobné zistenia boli zaznamenané aj pri odlišných živočíšnych druhoch (Rajecki, Lamb, Obmascher, 1978).

Napriek tomu, deti, ktoré sú vystavené zneužívania sa, slovami Hesseho a Maina (2006, str. 336), ocitajú v „paradoxnej situácii". Keď dieťa zažíva zneužívanie zo strany svojho opatrovateľa, prináša to zo sebou strach z osoby, ktorá by mala za normálnych okolností poskytovať podporu a ochranu. Malé dieťa je obyčajne vystrašené z mnohých vecí: z tmy, zo samoty, zo štekotu psa, avšak v takýchto situáciách sa obracia k rodičovi pre podporu a utíšenie. Napríklad, mnoho detí zle znáša očkovanie, pretože sa im v tejto situácii spája bolesť so strachom. Napriek tomu je však v moci rodiča paniku dieťaťa utíšiť alebo aspoň zmierniť (Gunnar, Brodersen, Krueger, Rigatuso, 1996). V prípade, ž opatrovatelia sú súčasne zdrojom strachu, nechránia dieťa dostatočne pred nebezpečenstvom a nepríjemnými situáciami. „Paradoxná situácia" týchto detí je viditeľná v ich správaní pri stretnutí sa s opatrovateľom v „Zvláštnej situácii" (prek. Jedná sa o experimentálnu situáciu, kedy je dieťa oddelené od rodiča, prípadne ponechané s cudzou osobou, dieťa s normálnou väzbou sa po návrate rodiča k nemu obyčajne rýchlo približuje, teší sa z návratu) (Hesse, Main, 2006). Typickou reakciou zneužívaných detí je zmrznutie na mieste alebo dokonca pohyb smerom od rodiča, namiesto k nemu. Strach detí z rodiča sa dostáva do konfliktu s tendenciou priblíženia k rodičovi. Správanie detí je zvláštne, nevysvetliteľné, pričom ho možno popísať ako zmätené a dezorientované (pozri Lyons-Ruth, Jacobvitz, kpt. 28 a George, Solomon, kpt. 25 tejto sekcie).

Opakované vystavenie dieťaťa zneužívaniu môže mať za následok nadmerné nabudenie neurobiologických štruktúr, ktoré sa prejavuje najmä zaznamenaním silných neprimeraných reakcií v správaní a prežívaní. Ďalšie efekty zlého zaobchádzania s dieťaťom sa prejavujú najmä v zníženej schopnosti nadviazať funkčný vzťah s opatrovateľom (Milan, Pinderhughes, 2000), odlišným prejavovaním a vnímaním hnevu (Cicchetti, Curtis, 2005; Pollak, Tolley-Schell, 2003), nedostatkom empatie voči vrstovníkom (Goerge, Main, 1979), negativistickými postojmi a zaujatiami (Dodge, Pettit, Bates, Valente, 1995; Gibb, 2001) a v staršom veku disociáciou a externalizáciou symptómov (Lyons-Ruth, Alpern, Repacholi, 1993).

Odlúčenie od opatrovateľa

Okrem zriedkavých prípadov, kedy je dieťa umiestnené v náhradnej starostlivosti hneď od narodenia, pre väčšinu detí umiestnenie znamená súčasne odlúčenie od pôvodných opatrovateľov. Novorodenci a dojčatá majú množstvo biologicky podmienených mechanizmov na to, aby zvyšovali pravdepodobnosť poskytovania starostlivosti od matky.

Napríklad, novorodenec okamžite po pôrode preferuje vôňu matky pred inými ženami a samovoľne sa natáča smerom k bradavke pri kojení (Roth, Sullivan, 2005). Za priaznivých podmienok, dieťa prichádza na svet pripravené a nastavené na spôsob a rytmus, akým sa oň starajú jeho rodičia či opatrovatelia (Beebe, Lachman, Jaffe, 1997; Gianino, Tronick, 1988). Dokonca aj pred vytvorením selektívneho attachmentu spôsobuje väčšinou zážitok odlúčenia od primárneho opatrovateľa obmedzenú alebo narušenú schopnosť regulácie (pozri tiež Polan, Hofer, kpt. 7 tejto časti).

Štúdie na zvieratách ukazujú, ako výrazne reagujú mláďatá primátov a hlodavcov na odlúčenie od ich matiek. Levine, Weiner a Coe (1993) ukázali, že mláďatá opice saimiru si nikdy dostatočne nezvyknú na separáciu od matiek. Dokonca aj keď boli mláďatá oddelené od matky mnoho krát, stále vykazovali neuroendokrinnú stresovú reakciu. Množstvo výskumov (napr. Levine et al, 1993; Sanchez, Ladd, Plotsky, 2001) zistili, že separácie v rannom veku majú krátkodobé aj dlhodobé dôsledky na neuroendokrinný systém. Napríklad, keď mláďatá hlodavcov boli oddelené od ich matiek na čas presahujúci obvyklý čas odlúčenia v prírode, stal sa ich neuroendokrinný systém hypersenzitívny. Podľa všetkého, endokrinný systém mláďat hlodavcov nie je nastavený na možnosť dlhodobejšieho odlúčenia, pretože v prírode je nízka šanca na prežitie, pokiaľ sa matka do hniezda nevráti v relatívne krátkej dobe. Napriek tomu, že tieto separácie boli popísané ako neprirodzene dlhé a sú isté obmedzenia v možnosti generalizovať zaznamenaný výsledok aj na ľudské mláďatá, je tu možnosť, že detská skúsenosť po umiestnený do náhradnej starostlivosti je podobná.

Zlé zaobchádzanie a následná separácia idú veľmi často u malých detí umiestnených do náhradnej starostlivosti ruka v ruke, preto je ťažko posúdiť, čo je efektom separácie a čo zneužívania alebo zanedbávania. Štúdie na zvieratách môžu pomôcť rozriešiť, ktoré skúsenosti sú kritické a ktoré z hľadiska ďalšieho vývinu menej významné, podmienkou je však tvorba adekvátnych modelov zneužívania a separácie, ktoré by umožňovali generalizáciu poznatkov medzi jednotlivými druhmi.

Faktory ovplyvňujúce zvládanie nepriaznivej sitácie dieťaťom

Zraniteľnosť dieťaťa

To, ako dieťa znáša nepriaznivé situácie, je ovplyvnené množstvom prenatálnych a genetických faktorov. Niektoré z nich, ako napríklad prenatálne pôsobenie alkoholu na plod alebo nedostatočná zrelosť pri pôrode, môžu byť u detí, ktoré vstupujú do náhradnej rodinnej starostlivosti dokonca častejšie, ako v bežnej populácii (Barth, Needell, 1996). V anamnéze mnohých detí vstupujúcich do náhradnej rodinnej starostlivosti v USA je tiež látková závislosť matky. Počet detí, ktoré sú prenatálne vystavené vplyvu rôznych látok je zvyčajne vyšší medzi tými, ktoré sú do náhradnej starostlivosti umiestnené ihneď po narodení, keďže zistenie, že matka užíva nepovolené látky je dôvodom na odňatie dieťaťa. Je dôležité si uvedomiť, že medzi prenatálnymi a postnatálnymi rizikovými faktormi je často obrátená závislosť. Myslíme tým, že deti, ktoré sú do pestúnskej alebo adoptívnej starostlivosti umiestnené ihneď po narodení, majú zvyčajne vyššie prenatálne riziká, avšak nižšie riziko toho, že budú vystavené zanedbávaniu, zneužívaniu alebo podobným javom, v porovnaní s deťmi, ktoré sú do náhradnej starostlivosti umiestnené neskôr.

Medzi deťmi, ktoré boli umiestnené do náhradnej starostlivosti v USA, je veľký podiel tých, ktorých matky fajčili, pili alebo užívali ilegálne látky (napr. kokaín alebo amfetamíny) (Barth, 1991). Vytavenie spomínaným prenatálnym vplyvom podmieňuje veľké množstvo problémov, napríklad poruchy pozornosti (Savage, Brodsky, Malmud, Giannetta, Hurt, 2005), látkové závislosti (Gantz, Chambers, 2006) a poruchy správania (Wakschlag, Hans, 2002).

Množstvo dôkazov poukazuje na to, že rizikové faktory sa medzi sebou sčítajú, teda každý ďalší pridaný rizikový faktor zvyšuje pravdepodobnosť zvláštneho a problémového správania (Appleyard, Egeland, van Dulmen, Sroufe, 2005; Sameroff, Bartko, Baldwin, Baldwin, Seifer, 1998). Niektoré štúdie dokonca zistili, že efekt kumulovania rizikových faktorov je násobiaci, teda že tri zo štyroch sledovaných faktorov vykazujú oveľa väčší efekt ako menej faktorov (Appleyard et al., 2005). Objavuje sa tiež narastajúce množstvo dôkazov potvrdzujúcich interakciu pôsobenia génov a prostredia. Genetické odchýlky (resp. varianty) majú zvyčajne malý alebo žiadny účinok na vznik maladaptívneho správania, avšak podmieňujú zvýšenú zraniteľnosť dieťaťa voči takým vplyvom, ako je napríklad zneužívanie (Rutter, Moffitt, Caspi, 2006). Napríklad, Caspi et al.(2002, 2003) ponúka dôkazy o interakcii pôsobenia génov a prostredia na príklade génu monoamínu oxidázy A (MAOA), ktorý súvisí s antisociálnym správaním a ďalšieho génu (recesívna alela génu na transport serotonínu), ktorý súvisí s mierou depresivity (pozri Kaufman et al. 2006). Podobne Suomi (2003) ukázal, že jedna z verzií génu zodpovedného za transport serotonínu spôsobuje maladaptívne správanie sa u makakov, avšak iba u tých, ktorí boli vychovávaní vo vrstovníckej skupine. Makaky vychovávané matkou neboli týmto génom ovplyvňované. Bakermans-Kranenburg a van IJzendoorn (2006)našli signifikantný vzťah medzi génom DRD4 (gén zodpovedajúci za variant dopamínového D4 receptoru) a materinskou necitlivosťou prezentovanou vonkajším správaním. Všeobecne, efekt pôsobenia rôznych genetických variant môže byť zmiernený pôsobením citlivých rodičov a pozitívnej disciplíny (Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Mesman, Alink, Juffer, v tlači).

Skúsenosť náhradnej starostlivosti a jej kvalita

Pre deti, ktoré žijú v intaktných rodinách, aj pre tie, ktoré sú umiestnené do náhradnej rodinnej starostlivosti, je prostredie jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré ovplyvňujú ich ďalšie správanie sa a pôsobenie (Ackerman, Kogos, Youngstrom, Schoff, Izard, 1999; Duyme, Dumaret, Tomkiewicz, 1999, Sinclair, Wilson, 2003). Deti, ktoré sú umiestnené do uprednostňovaných adoptívnych rodín potom, čo boli v inštitucionálnej starostlivosti, zvyknú vykazovať zrýchlenie fyzického rastu, ktorý je nasledovaný aj rýchlym kognitívnym vývinom. Jednako, sú aj oblasti vývinu, v ktorých dieťa nie vždy napreduje, aj keď je umiestnené do stabilnej opatrovateľskej rodiny (van IJzendoorn, Juffer, 2006). Tieto oblasti podrobnejšie zmienime v ďalšej časti.

Sroufe a kol. (Sroufe, Egeland, Carlson, Collins, 2005; Weinfield, Sroufe, Egeland, 2000) zistili, že keď sa zmenia podmienky, v ktorých dieťa žije, vo vývine sa objaví tzv. zákonitá diskontinuita. Prevažná väčšina štúdii sa zaoberá zmenami ako rozvod rodičov, smrť jedného alebo oboch rodičov, alebo podobné stresujúce rodinné zmeny. Aj keď tieto zmeny sú bezpochyby významné, často vyblednú v porovnaní so zážitkom prechodu do náhradnej rodinnej starostlivosti. Pre deti, ktoré túto zmenu zažívajú, sa totiž spravidla zmenia ich opatrovatelia, súrodenecká skupina, susedia, škola a trieda, socioekonomický status a niekedy národnosť, kultúra či dokonca jazyk. Predpokladáme, že pre batoľatá a deti predškolského veku, najväčšmi ovplyvňuje zvládanie tejto zmeny povaha a typ náhradného opatrovateľa.

Hinde a McGinnis (1997) zistili, že mláďatá makaka rézusa sú schopné oveľa rýchlejšie zvládnuť situáciu separácie, keď sa po návrate matka správa pokojne a prirodzene, ako keď je jej správanie poznačené stresom a neobyčajné. Podobný jav zaznamenali aj štúdie, venujúce sa detskej schopnosti zvládať situácie ako smrť alebo rozvod rodičov. V prípadoch, kedy bol nasledujúci opatrovateľ dieťaťa schopný poskytovať efektívnu podporu, detské zvládanie stresu bolo oveľa adaptívnejšie ako v prípade, keď to nedokázal (Harris, Brown, Bifulco, 1986).

Opatrovatelia v adoptívnej, pestúnskej a príbuzenskej starostlivosti

Vo všeobecnosti možno povedať, že adoptívni rodičia, pestúni a príbuzní opatrovatelia tvoria tri rozličné populácie. Rodičia podstupujúci medzi národnú adopciu sú sledovaní veľmi pozorne, príbuzní starajúci sa o dieťa sú naopak sledovaní oveľa menej. Žiadatelia o medzinárodnú adopciu sú (aj po adopcii) sledovaní najmä z dôvodu ubezpečenia sa, že dieťa nemôže byť zneužité ani vystavené nevhodnému štýlu výchovy. Na základe predadopčných psychologických vyšetrení sa ukazuje, že medzi adoptívnymi rodičmi sa vyskytuje menej psychopatológii ako v bežnej populácii (Rutter, 2006). Možno teda predpokladať, že vzhľadom na typy väzieb vytvorených v detstve sa bude jednať o populáciu porovnateľnú s bežnou populáciou, poprípade vykazujúcu vyššiu mieru autonómnej väzby. Treba si však tiež uvedomiť, že mnoho adoptívnych rodičov je poznačených stresom z neplodnosti a márnymi pokusmi pri asistovanej reprodukcii. Tieto skúsenosti môžu byť obrovským dôvodom pre adopciu, ovplyvňujúcim správanie sa rodičov tak, že pripomína skôr neurčený typ väzby. Nakoľko je nám známe, štúdie sledujúce typ attachmentu s ohľadom na stav mysle adoptívnych rodičov (Hesse, kpt. 25, táto časť) neboli doteraz publikované. Nie sú známe ani systemizované poznatky o tom, ako pôvodný attachment adoptívnych rodičov ovplyvňuje ich zaobchádzanie s adoptovaným dieťaťom a vytváranie attachmentu medzi nimi.

Výber opatrovateľov

Výber pestúnskych rodičov je veľmi variabilný. Väčšina spoločností a agentúr, ktoré sa snažia o umiestnenie detí do rodín, preferuje umiestňovanie dieťaťa v rovnakom meste alebo aspoň oblasti, z ktorej bolo vyňaté. Žiaľ, v oblastiach, kde množstvo detí vyňatých z rodinnej starostlivosti je veľmi vysoké (napr. v chudobných oblastiach), nie je spravidla dostatočne veľké množstvo záujemcov o vykonávanie pestúnskej starostlivosti. V takýchto oblastiach je spravidla dôsledkom znížená úroveň sledovania a výberu pestúnov.

V prípade, že sa začneme zamýšľať nad tým, prečo si ľudia vyberajú možnosť stať sa pestúnmi, ponúka sa nám viacero teórii súvisiacich s ich vlastným typom vytvoreného attachmentu. Napríklad, keď si uvedomíme, že pestúnstvo je záväzok starať sa o potenciálne problematické dieťa bližšie neurčenú dobu, môžeme predpokladať, že medzi pestúnmi bude vyššie zastúpenie tých, ktorý vytvorili v detstve autonómny typ väzby (pretože ich vytýčený cieľ je náročný a vyžaduje množstvo energie). Avšak, možno bude vyššie zastúpenie rodičov s odmietavým typom väzby, pretože pestúnstvo vyžaduje udržanie istej emočnej vzdialenosti na to, aby bolo možno akceptovať, že vzťah sa môže hocikedy ukončiť. Možno tiež bude vyššie zastúpenie pestúnov s neurčitým typom väzby, pričom ich motivácia vychádza z vlastných neurčitých vzťahov. Možno však povedať, že rozdiely medzi výskytom jednotlivých typov pripútania sa medzi pestúnmi a bežnou populáciou nevyskytli (Dozier, Stovall, Albus, Bates, 2001). Na druhej strane, vzorka, ktorú použili Dozier a kol. (2001), bola dosť malá, čo ponecháva otvorenú možnosť, že výskumy na väčších vzorkách prinesú nové zistenia.

V prípadoch, kedy sa o dieťa starajú príbuzný, nachádzame zvyčajne dve situácie: buď sú títo príbuzní aj oficiálne pestúnmi dieťaťa, alebo sa jedná o neoficiálnu dohodu a usporiadanie. V kombinácii so skutočnosťou, že opatrovníci sú najčastejšie rodičia jedného z rodičov dieťaťa (ktorý nie je schopný sa o dieťa postarať), niet divu, že sú v porovnaní s klasickými pestúnmi vystavovaní väčšej záťaži a majú menej opory a zdrojov na jej zvládanie (Brooks, Barth, 1998; Cuddleback, 2004). Zastúpenie jednotlivých typov pripútania medzi príbuzenskými opatrovníkmi nebolo dosiaľ sledované, predpokladáme však, že títo opatrovníci budú vykazovať ich rozloženie niekde medzi zastúpením rizikových biologických rodičov a klasických pestúnov.

Výzva pre dieťa

Tvorba pripútania k novému opatrovateľovi

Až do tohto bodu sme uvažovali o okolnostiach, ktoré pravdepodobne ovplyvňujú prispôsobenie sa dieťaťa umiestneného do náhradnej rodinnej starostlivosti. V nasledujúcom budeme uvažovať viac o možnosti vytvorenia väzby pripútania, ktorá sa dieťaťu po takomto umiestnení naskytuje. Literatúra zaoberajúca sa problematikou attachmnetu v náhradnej starostlivosti sa delí do troch prúdov: pestúnska starostlivosť, adopcia pri narodení alebo tesne po ňom a adopcia nasledujúca po predchádzajúcej inštitucionálnej opatere.

Väzba pripútania u dieťaťa v pestúnskej starostlivosti

Proces formovania nového väzbového vzťahu

Za normálnych okolností, keď vývin dieťaťa prebieha v dyáde dieťa-matka, vytvorenie selektívnej väzby pripútania je dôsledkom zrenia a dovtedajšej interakcie. Avšak, dieťa, ktoré je umiestňované do pestúnskej starostlivosti, je zvyčajne už vo vývinovom štádiu, kedy by selektívny attachment s primárnym opatrovateľom mal byť dávno vytvorený. Vytvorenie pripútania k opatrovateľom sa odohráva dvoma spôsobmi: vytvorí sa kvalitatívne normálny attachment avšak iným spôsobom ako zvyčajne, alebo sa vytvorí odlišný attachment.

So zámerom študovať tento proces vyvinuli Stovall a Dozier (2000) metódu sledovania detského správania smerujúceho k attachmentu, záznamy sa písali do špeciálne vytvoreného denníka. Cieľom bolo sledovať formovanie vzťahu podľa možností od prvých dňoch dieťaťa v novej rodine, pričom inštruovali pestúnov, aby sledovali a zaznamenávali správanie dieťaťa v situáciách, ktoré sú pravdepodobne podmienené tvorbou attachmentu dieťaťa. Okrem toho vedci zaznamenávali, ako deti reagujú, keď sú vystrašené, keď ich niečo bolí alebo keď sú oddelené od pestúnov. Pestúnski rodičia tiež zaznamenávali vlastné reakcie na správanie dieťaťa a odpovede dieťaťa na tieto reakcie. Sledované správanie bolo zaznamenávané do vyvinutého záznamového listu, snahou bolo podľa možnosti skompletizovať všetky položky. Rodičia každú zaznamenanú situáciu komentovali krátkym rozprávaním, aby sa overilo, že sa všetky situácie správne zaznamenali a asistovali pri interpretovaní jednotlivých udalostí.

Deti, ktoré boli charakterizované ako tie s istým typom väzby (podľa „Zvláštnej situácie“, viď vyššie)vykazovali nižšiu mieru vyhýbania sa ako ostatné deti, tie s vyhýbacím typom väzby (opäť podľa „Zvláštnej situácie“) vykazovali mieru vyhýbania naopak vyššiu (Stovall-McClough, Dozier, 2004). Podobne ako pri vyhýbaní sa preukázala závislosť aj pre bezpečnom, istom správaní sa, avšak menej významne. Úroveň vyhýbacieho správania sa nekorešpondovala s výsledkami v „Zvláštnej situácii“.

Stovall a Dozier použili na štúdium väzbového správania detí metódu zaznamenávania správania do denníka (Stovall, Dozier, 2000; Stovall-McClough, Dozier, 2004). Ukázalo sa, že deti umiestnené do pestúnskej starostlivosti najneskôr do dovŕšenia prvého roku svojho života sa na prostredie adaptovali veľmi rýchlo; v priebehu 1-2 týždňov dojčatá a batoľatá vytvorili konzistentný systém odpovedí na správanie ich pestúnov (Stovall, Dozier, 2000). Pre deti umiestnené v rodine neskôr, ako okolo jedného roku, bol proces zvykania náročnejší ako pre mladšie deti. Dokonca ešte ani po dvoch mesiacoch tieto deti nevykazovali stabilný typ väzbového správania. Okrem toho, záznamy ukazujú, že v skorom období formovania attachmentu „vedú tanec deti“ (Stern, 2002). To znamená, že odmietavé a vyhýbavé správanie vyvoláva odmietavé správanie aj v pestúnoch a to dokonca aj v tých, ktorý majú vytvorenú autonómnu väzbu.

Tieto zistenia ohľadne tvorby attachmnetu v pestúnskej starostlivosti nie sú pravdepodobne ani až také povzbudzujúce, ako by sa mohlo zdať na základe zistení o malých

deťoch, avšak ani také pesimistické, ako sa javí na základe prípadov starších detí. Prvým dôležitým zistením je fakt, že deti mladšie ako jeden rok tvoria s autonómnymi pestúnmi bezpečnú väzbu veľmi rýchlo. Naznačuje to schopnosť malých detí prispôsobiť svoje správanie novému pestúnovi. Obdobie 1-2 týždne (koľko približne trvá dieťaťu do jedného roka vytvorenie väzby k novému pestúnovi) je v živote dieťaťa pravdepodobne veľmi dlhé obdobie. Napriek tomu, že sa deti rýchlo prispôsobia vytvorením väzby novému opatrovateľovi, vyňatie z pôvodného prostredia má pravdepodobne stále efekt narušenia regulácie dieťaťa, ako už bolo spomenuté v sekcii o neuroendokrinných vplyvoch.

Druhým dôležitým zistením je, že deti, ktoré sú v čase umiestnenia staršie ako jeden rok, majú problémy dostatočne veriť svojim novým opatrovateľom a akceptovať láskavé a podnetné zaobchádzanie. Stovall a Dozier (2000) predpokladali, na základe uvedených zistení, že detské správanie bude samo-potvrdzujúce, teda že deti, ktoré sa správajú vyhýbavo alebo odmietavo, budú zlyhávať v tom, aby vyvolali podnetnú a láskavú starostlivosť od pestúnov, čím teda nezažijú pozitívnu skúsenosť so svojim prostredím a nezmenia ani svoje očakávania. Avšak, ako popíšeme v nasledujúcej sekcii, tieto deti sú v niektorých prípadoch schopné vytvoriť vzťah, ktorý reflektuje organizáciu ich pestúna výraznejšie, ako ich vlastné očakávania neláskavého zaobchádzania.

Konsolidácia väzby pripútania u detí v pestúnskej starostlivosti

Dozier a kol. (2001) sledovali konsolidáciu attachmentu u detí v pestúnskej starostlivosti minimálne 2 mesiace po ich umiestnení. U dojčiat a batoliat bola kvalita attachmentu posudzovaná reakciou v „Zvláštnej situácii“, typ vytvoreného stavu mysle na základe attachmentu u pestúnskych matiek bol sledovaný metódou Adult Attachment Interview (George, Kaplan, main, 1984, 1985, 1996; pozri tiež Hesse, kpt. 25). Na základe dvtedajších zistení, Dozier et al. predpokladal, že stav mysle pestúnskej matky bude predikovať typ väzby, aký sa vytvorí u dieťaťa, avšak iba u detí mladších ako 12 mesiacov, teda tých, ktoré boli umiestnené do pestúnskej starostlivosti skoro. V rozpore s týmto predpokladom, stav mysle matky síce podmieňoval vytvorenie väzby u dieťaťa, avšak nezávisle na veku v čase umiestnenia. Obojsmerné ovplyvňovanie medzi stavom mysle matky a typom attachmentu dieťaťa bolo takmer také silné, ako možno vidieť u intaktných dyád matka-dieťa, ktoré podrobil meta-analýze van IJzendoorn (1995). V štúdii Dozera a kol. bol stav mysle pestúnskej matky konkordantný s attachmentom dieťaťa v 72% prípadov (kappa = 0.43), čo možno porovnať s 76% (kappa = 0.49) v meta-analýze bežných dyád matka-dieťa.

Zdá sa teda, že u detí, ktoré sú umiestnené do rodín pestúnov s autonómnym stavom mysle, sa ich predchádzajúce skúsenosti so zanedbávaním a zlým zaobchádzaním neodrazili na ich schopnosti vytvárať attachment. Tieto výsledky sa môžu zdať na jednej strane prekvapivé, avšak na druhej strane sú konzistentné so zisteniami, že schopnosť tvoriť attachment je špecifická schopnosť tvorby vzťahu v rannom veku. Napríklad, štúdie ukazujú, že kvalita pripútania k matke, k otcovi, k vychovávateľke sú na sebe navzájom relatívne nezávislé (Goossens, van IJzendoorn, 1990; Howes, Hamilton, 1992; pozri tiež Howes, Spieker, kpt. 14). Predpokladáme, že existuje istý vekový limit, po ktorom je pre dieťa obtiažnejšie nadviazať dostatočne úzky vzťah s novým opatrovateľom, avšak neexistujú dáta, ktoré by túto teóriu potvrdzovali. Dozier a kol. (2001) na malej vzorke detí starších ako 20 mesiacov preukázali, že ich schopnosť vytvoriť attachment je podmienená autonómnym stavom mysle ich opatrovateľov.

Zistenia týkajúce sa detí, ktoré boli umiestnené do rodín s pestúnom s autonómnym stavom mysle, boli celkovo optimistické. Ukazuje sa však, že deti umiestnené k pestúnom s neautonómnym stavom mysle vyvíjajú nepomerne pravdepodobnejšie zmätený typ pripútania. Deti vo veľkej miere vykazujú zmätený typ pripútania v prípadoch, kedy je pestún s odmietavým alebo neurčitým stavom mysle. Pri sledovaní biologických dyád, zmätený typ

väzby sa vyskytuje iba u detí, ktorých rodičia majú neurčitý stav mysle, nie však u tých, ktorých rodičia sú s odmietavým stavom mysle. Dozier a kol. (2001) interpretujú toto zistenie tak, že deti, ktoré zažili v rannom detstve zlé zaobchádzanie, majú špeciálnu potrebu láskavého zaobchádzania. Bez poskytnutia takejto starostlivosti nie sú schopné vytvárať vzťah bezpečného pripútania.

Význam bezpečného pripútania pre deti v pestúnskej starostlivosti

Je dôležité si uvedomiť, že z uvedeného nevieme, či má novo vytvorená väzba medzi dieťaťom a jeho pestúnom rovnakú predikčnú silu, ako má väzba v biologickej intaktnej dyáde. V štúdii Doziera a kol. (2005) nebolo možné predikovať neskoršie spôsoby správanie detí na základe toho, že vytvorili bezpečnú väzbu so svojím pestúnom. To znamená, že aj keď dokonca kvalita detského attachmentu je závislá na stave mysle opatrovateľa, tento attachment nepredikuje dostatočne neskoršie správanie dieťaťa, jeho schopnosť riešiť problémy alebo prezentovať seba či iných (Dozier, 2005). Zhrnuté, zistenia, že dieťa je schopné vytvoriť kvalitný attachment v závislosti od stavu mysle pestúna neznamená, že tento attachment bude prinášať tie isté výhody a pocit stability, ako klasický attachmet v biologickej dyáde. Toto zistenie môže mať dôležitý dosah na ďalší vývin teórie pripútania.

Pripútanie u adoptovaných detí

Deti adoptované v krátko po narodení

Medzi deťmi, ktoré boli adoptované hneď po narodení a medzi deťmi, vyrastajúcimi v intaktnej biologickej dyáde matka-dieťa, neboli preukázané žiadne signifikantné rozdiely v distribúcii typov attachmentu (Singer, Brodzinsky, Steir, Waters, 1985)Metaanalýza nepublikovaných výsledkov (van IJzendoorn, Juffer, 2006) však naznačuje, že bezpečný typ pripútania sa vyskytoval v skupine adoptovaných detí o málo zriedkavejšie, ako v skupine neklinických a neadoptovaných detí.

Deti adoptované po tom, ako boli v inštitucionálnej starostlivosti

Jediný publikovaný výskum, ktorý sa zaoberá tvorbou attachmentu v inštitucionálnych podmienkach a následne v situácii adopcie a po adopcii, vypracoval Vorria a kol. (2003, 2006). Ich výskumná vzorka bola tvorená deťmi, ktoré boli najskôr v starostlivosti Greek Metera Babies Centre a potom z tejto inštitúcie adoptované v priemernom veku 20 mesiacov (najmladšie 11 mesiacov a najstaršie 41 mesiacov). Porovnávacou skupinou boli deti navštevujúce denné centrum v rovnakom meste (teda v Aténach). Deti boli sledované až do priemerného veku 50 mesiacov, niektoré z nich teda až 28 mesiacov po adopcii. Zistenia ukazujú vysokú mieru dezorganizovaného attachmentu v dobe, kým boli deti v inštitucionálnej starostlivosti (64% vs. 28%), v zhode s podobnými výskumami (van IJzendoorn, Schuengel, Bakersman, Kranenburg, 1999; Zeanah, Smyke, Kog, Carlson & the Bucharest Early Intervetion Project Core Group, 2005). Ďalšie sledovanie (niektoré vyše dva roky po adopcii), ktoré bolo vykonané metódou Attachment Q-sort procedure (Waters, Deane, 1985) založenou na pozorovaní, ukazuje nižšiu úroveň bezpečného pripútania medzi bývalými deťmi z Metera centra ako v porovnávacej skupine (rozdiel viac ako polovica štandardnej odchýlky) a menšiu koherenciu a vyššiu úroveň vyhnutia sa zaznamenanú Brethertonovým Attachment Story Completion Task - ASCT (1985). Taktiež, dokonca po dvoch rokoch, boli stále prítomné rozdiely v bezpečnosti pripútania spájané s inštitucionálnou výchovou v rannom detstve. Avšak, prekvapivo, efekt predadopčného attachmentu na bezpečnosť attachmentu po adopcii sa nepreukázal ani v ASCT a ani v Q-sort procedure. Pri analýze závislosti predadopčného a poadopčného attachmentu sa ukázalo, že

dezorgaznizovaný attachmentu pred adopciou sa v porovnaní s bezpečným attachmentom pred adopciou viac pravdepodobne spájal s bezpečným attachmentom po adopcii.

Tieto zistenia je nutné preveriť ďalším výskumom, a možno Zeanah a kol (2005) poskytnú vo svojej štúdii ďalšie vysvetlenia (aj keď táto sa zaoberá viac deťmi, ktoré prešli z inštitúcie do pestúnstva, ako do adopcie). Taktiež, štúdia Vorriu a kol. (2006) je limitovaná skutočnosťou, že použitie Q-triedenia v nasledujúcom meraní po adopcii neumožňuje dosť dobre metodologicky merať samotný dezorganizovaný attachment. Napriek tomu, pokiaľ by boli tieto zistenia v budúcnosti potvrdené, otvorí sa tým priestor veľkému množstvo nových výziev a otázok o koncepte dezorganizovanej väzby. Má rovnaký význam u detí, ktoré sú v inštitucionálnej starostlivosti ako u detí, ktoré zažili zlé zaobchádzanie vo svojej primárnej rodine? Môže dezorganizácie, zvyčajne chápaná ako disfunkčná, byť adaptívnym správaním v kontexte inštitucionálnej starostlivosti? A naopak, môže sa stať, že vytvorenie bezpečného attachmentu v inštitúcii komplikuje následnú tvorbu attachmentu po prechode do adoptívnej rodiny?

Atypické pripútanie

Sroufe a kol. (2005) tvrdia, že v intaktných dyádach je sila pripútania nepodstatná. Okrem niektorých veľmi atypických okolností, všetky deti v dyáde rodič-dieťa sú náchylné tvoriť väzbu k ich primárnemu opatrovateľovi. Dokonca aj v prípadoch, že dieťa zažíva zlé zaobchádzanie d svojich rodičov, má tendenciu vytvoriť k nim špecifickú väzbu pripútania (Crittenden, 1985; Egeland, Sroufe, 1981). To, čo deti diferencuje, je kvalita attachmentu, ktorý vytvoria, oveľa viac ako sila alebo intenzita tohto attachmentu. Medzi deťmi, ktoré prešli do náhradnej rodinnej starostlivosti sa však javí ako potrebné kriticky zvažovať, v akej oblasti je tvorený attachment k novým opatrovateľom. Je nutné si uvedomiť, že „Zvláštna situácia“, ktoré je štandardným spôsobom na meranie kvality attachmentu, nezisťuje, či je dieťa pripútané k aktuálnemu opatrovateľovi.

Zlyhania pri tvorbe špecifického attachmentu

V prípade, že deti nemajú príležitosť na tvorbu pripútania k primárnemu opatrovateľovi v rannom veku, môže sa stať, že zlyhajú v tvorbe špecifického attachmentu k ďalšiemu opatrovateľov, alebo budú vykazovať zvláštne formy správania smerom k ich opatrovateľovi. Zeanah a kol. (2005) vyvinuli systém sledovania a zaznamenávania oblastí, v ktorých deti vykazujú väzbové správanie smerom k príslušnej osobe zo „Zvláštnej situácie“. Správanie je posudzované podľa toho, či a v akej miere sa u dieťaťa vyskytlo, pričom situácie sú odstupňované od tých, ktoré typicky vykazujú deti v dyáde rodič-dieťa (tzv. vysoký koniec škály) až po tie, v ktorých sa nevyskytuje žiadny náznak väzbového správania (nízky koniec škály). Tento systém je dôležitý vzhľadom na rozlišovanie medzi deťmi, ktoré strávili prvé mesiace života v inštitucionálnej starostlivosti. Zeanah a kol. (2005) zistili, že tieto „skoro inštitucionalizované“ deti vykazujú menej odlišujúce správanie, ako deti, ktoré nikdy neboli umiestnené do inštitúcie. V skutočnosti, až 100% neinštitucionalizovaných detí ukazovalo jasne jeden z klasických typov pripútania (bezpečný, vyhýbavý, odmietajúci, dezorganizovaný), kým medzi deťmi, ktoré boli v prvých mesiacoch života umiestnené do inštitúcii, jasný typ pripútania vykazovalo iba 3,2%.

Nerozlišujúca priateľskosť a dezinhibované (odbrzdené) pripútanie

Jedným z typov zlyhania pri vývine rozlišujúceho attachmentu sú dezinhibované pripútanie a nerozlišujúca priateľskosť alebo sociabilita. Nerozlišujúca sociabilita bola po prvý krát popísaná Tizardom a Hodgesom (1978); jednalo sa o deti, ktoré sa správali k neznámej osobe rovnako, ako k opatrovateľovi. Rutter a kol. (2007) uskutočnili viac zdrojové hodnotenie dezinhibovaného pripútania 11 ročných detí, ktoré boli najmenej 7,5 roka v adoptívnej rodine. Spomedzi rumunských detí adoptovaných do Veľkej Británie medzi 6. a 42. mesiacom veku, po tom, ako boli umiestnené v inštitúcii, 26% vykazovalo známky dezinhibovaného attachmentu (skórovanie na základe informácii od rodičov) v porovnaní s 9% tých, ktoré boli za rovnakých podmienok adoptované pred 6. mesiacom života a 4% tých detí z domácich adopcií, ktoré nemali skúsenosť s inštitucionálnou starostlivosťou, alebo z nej boli vyňaté pred 6 mesiacom života. Analýza metódy ukázala, že najväčšmi sa ako prejavy dezinhibovaného attachmentu ukazovali: sociálne nevhodný sociálny kontakt, nedostatok sociálneho odstupu, nezvyčajný vzťah s examinátorom, verbálne aj sociálne porušovanie konvenčných hraníc, vysoká úroveň spontánnych komentárov. V 6. rokoch sa dezinhibovaný attachment viaže najmä s vysokou proporciou dezorganizovaného, neistého alebo neklasifikovateľného pripútania, pričom ale 41% je bezpečná väzba. Tiež bolo pozoruhodné, že väčšina detí s dezinhibovaným typom väzby vykazovala aj ďalšie problémy v správaní.

Nerozlišujúca priateľskosť a dezinhibované pripútanie je možné nájsť relatívne často medzi deťmi, ktoré strávili v inštitucionálnej starostlivosti počas prvých dvoch rokov života aspoň 6 mesiacov (Chisholm, 1998; Zeanah, Smyke, 2005). Väčšina z existujúcich štúdii naznačuje, že medzi deťmi v pestúnskej starostlivosti sa zvýšený výskyt spomínaných typov attachmentu nepreukazuje.

Význam dezinhibovaného attachmentu (DA)

Najvýznamnejšie zistenia možno zhrnúť do štyroch bodov. Za prvé, DA tvorí klinicky významný problém, ktorý viditeľne pretrváva aj mnoho rokov po adopcii dieťaťa, ktoré sa už raz dostalo do inštitucionálnej starostlivosti, a prakticky sa nevyskytuje v ostatnej populácii. V rannom intervenčnom programe Bucharesta, Zeanah a Smyke (2005) zaznamenali, že DA sa v rovnakej miere vyskytuje aj u detí v pestúnskej starostlivosti, pričom sa nezmierňuje ani po 18 mesiacoch od umiestnenia.

Za druhé, nezdá sa byť vhodné považovať DA iba za istú formu neistého pripútania. Pravdepodobnejšie je vysvetlenie, že sa jedná o poruchu pripútania, ktorá sa vyvinula ako zlyhanie tvorby normálneho attachmentu.

Za tretie, napriek tomu, že sa tento typ attachmentu spája zvyčajne s inštitucionálnou depriváciou, je nutné si uvedomiť, že veľká časť inštitucionálnych detí nevykazuje takéto správanie. Dôvody na tieto rozdiely ostávajú doposiaľ skryté. Stevens, Sonuga-Barke, Asherson, Kreppner a Rutter (2006) sa domnievajú, že za tieto rozdiely môžu genetické vplyvy v súčinnosti s rizikovým prostredím. Možnosti interakcie genetiky a prostredia (Rutter, 2006) bude nutné v budúcnosti dôkladne preskúmať, pričom výsledky možno pomôžu vysvetliť dôvod vzniku individuálnych rozdielov.

Za štvrté, zdá sa, že DA sa zriedkavo vyvíja u detí, ktoré síce boli inštitucionalizované, avšak umiestnené do rodiny pred 6. mesiacom života. Naopak, je bežným u detí, ktoré sú v inštitúcii aj po 6. mesiaci života, pričom jeho výskyt nerastie s dĺžkou zotrvania v inštitúcii, minimálne do 42. mesiaca života. Uvedené naznačuje, že u detí s DA môžu byť poškodené niektoré formy biologického programovania. Tieto dohady priam volajú po ďalšom preverovaní biologických procesov, ktoré môžu byť poškodené. Ale vyvolávajú tiež otázky o možnej existencii senzitívneho obdobia na vývin selektívneho attachmentu.

Efektt rannej traumy na neuroendokrinný systém

Neuroendokrinný systém, najmä hypotalamo-hypofýzovo-adrenokortikálna (HPA) os, sa zdá byť špeciálne citlivý na narušenie vzťahov. Glukokortikoidy (kortizol u primátov, kortikosterón u hlodavcov) sú konečným produktom HPA systému. Kortizolu sa v súčasnosti venuje vo výskume veľká pozornosť, pretože je látkou, ktorej úroveň môžeme ľahko zaznamenávať a je prítomná v slinách, čiže na jej odber netreba vykonávať invazívne vyšetrenie, ktoré je podrobované najväčšej kritike pri výskume malých detí.

HPA systém má dve primárne funkcie. Prvou je viac známa funkcia odpovede na stres, druhou je rovnako dôležité udržovanie denného rytmu. V ďalšom budeme popisovať uvedené dve funkcie a dôsledky ich poškodení.

Reaktivita na stres

Keď zviera zaznamená stresor, limbický systém vydá signál hypotalamu, ktorý uvoľní hormón, zodpovedný za vyučovanie kortikotropínu (CRH). Ten signalizuje hypofýze, že je nutné vylučovať adrenokortikotropný hormón (ACTH), ktorý je signálom pre adrenálny kortex na produkciu glukokortikoidov (v prípade ľudí sa jedná o kortizol). To je zároveň negatívnou spätnou väzbu, pretože vylúčenie glukokortikoidov signalizuje hypofýze, že má ukončiť vylučovanie ACTH, čím vlastne ukončí aj vylučovanie ďalších glukokortikoidov. Systém sa aktivoval v prípade krátkotrvajúcich, prechodných stresorov, pričom pripravoval organizmus na reakciu „bojuj alebo uteč“. Dlhodobá vysoká úroveň glukokortikoidov vedie k poškodeniu hypokampusu a v niektorých prípadoch tiež k poškodeniu prefrontálnej kôry – dvoch častí mozgu s najväčšou hustotou glukokortikoidných receptorov (Sapolsky, Romero, Munck, 2000). Navyše, vysoká úroveň glukokortikoidov môže vyústiť do dlhodobo zníženej regulácie HPA systému, takže sa dlhodobo zníži množstvo produkovaných glukokortikoidov (Gunnar, Fisher, the Early Experience, Stress, and Prevention Network, 2006).

U hlodavcov existuje obdobie, počas ktorého je reaktivita mláďat na stres znížená a neodpovedajú na väčšinu stresorov. Predovšetkým, tvárou v tvár hrozbe, mláďatá vykazujú potlačenú odpoveď v zmysle produkcie ACTH a glukokortikoidov. Znížená odpoveď na stres je vo väčšine prípadov adaptívna, pretože mláďatá hlodavcov nepotrebujú vyvíjať stresovú odpoveď. Tvárou v tvár predátorovi sú bezmocné a preto na ich ohrozenie musí zareagovať samica, aby ich ochránila. Šanca na prežitie sa zvyšuje, ak sú mláďatá pasívne. Existujú dôkazy, že ľudské mláďatá, dojčatá a batoľatá, majú tiež fázu zníženej odpovede na stres, ktorá sa podobá na fázu zníženej odpovede na stres u hlodavcov (Dozier, Peloso a kol., 2006; Gunnar a kol., 2006). Rovnako ako mláďatá potkanov, aj ľudské mláďatá sú bezmocné tvárou v tvár nebezpečenstvu v prípade, že ich nechráni ich opatrovateľ.

V množstve experimentálnych štúdií prebiehajúcich na normálne sa vyvíjajúcich deťoch, Gunnar a kol. (2006) objavili, že prítomnosť stresorov sa u malých detí nespája s nárastom hladiny kortizolu. Namiesto toho, také aktivity, ako návšteva laboratória, príchod do jaslí či škôlky alebo umiestňovanie do autosedačky sú spájané skôr s poklesom ako s nárastom úrovne kortizolu. Vo veku, kedy možno očakávať, že deti budú odkázané viac samé na seba, HPA systém sa stáva viac reaktívny na stres, ale vo veku, kedy sú deti odkázané na iných je značne utlmený. Vzhľadom na tieto údaje sa pravdepodobne nejaví ako prekvapivé, že nie sú zaznamenané žiadne rozdiely medzi malými deťmi vychovávanými v biologickej rodine a tými v náhradnej starostlivosti.

Udržiavanie denného rytmu

Druhou funkciou HPA systému je udržiavanie denného rytmu. Ostatné systémy, napríklad telesná teplota, tiež fungujú v závislosti od toho, či je jedinec bdelý v čase, keď aj ostatní predstavitelia jeho druhu sú bdelí. Pre denné živočíchy, ku ktorým patrí aj človek, je typická vysoká ranná hladina kortizolu, ktorá pomáha organizmus prebrať, nasledovaná postupným znižovaním počas dňa a minimom v noci. Tento vzor aktivity nachádzame už u 6 týždňových detí (Gunnar, Brodersen, Nachmias, Buss, Rigatuso, 1996). Pre nočné živočíchy, ako napríklad potkany, je tento vzorec podobný, avšak s vysokou hladinou kortikosterónov večer a nízkou ráno. Pri sledovaní úrovne kortizolu u ľudí je dôležité pamätať, že vysoká hladina ráno a nízka večer nereflektuje odlišné úrovne stresu, ale skôr typický prejav denných živočíchov. Dozier, Manni a kol. (2006) a Fisher (2005) zistili, že dodržiavanie abnormálneho denného rytmu odlišuje dojčatá v pestúnskej starostlivosti od bežnej populácie. V oboch štúdiách malé deti v náhradnej starostlivosti vykazovali v zvýšenej miere atypický denný rytmus. Nikeotré deti vykazovali zníženú úroveň kortizolu cez deň, niektoré zvýšenú. Gunnar, Morison, Chisholm, Schuder (2001) zaznamenali vysokú úroveň kortizolu u detí, ktoré boli niekedy umiestnené v inštitúcii.

Dôsledky zistení

Pri malých deťoch, ktoré sa nachádzajú v období zníženej reaktivity na stres, to vyzerá tak, že HPA systém je dostatočne dobre chránený. Zdá sa, že rannou traumou je narušený systém udržiavania denného rytmu. Toto narušenie však nie je priamo prepojené s odlišnosťami detí v náhradnej starostlivosti pri tvorbe attachmentu. V zásade, nezávisle na tom, či deti v náhradnej starostlivosti prispôsobujú svoje správanie schopnostiam opatrovateľa, rovnako môžu vykazovať známky deregulácie na neuroendokrinnej úrovni.

Napriek tomu, že v porozumení vplyvu rannej traumy na neuroendokrinný systém sme stále iba na začiatku, počiatočné zistenia sú zaujímavé. Existuje niekoľko štúdií poukazujúcich na skutočnosť, že nízka raňajšia úroveň kortizolu je spájaná s poruchami správania (McBurnett, Lahey, Rathouz, Loeber, 2000; Pajer, Gardner, Rubin, Perel, Neal, 2001), rovnako ako s posttraumatickou stresovou poruchou (Davies, Sturge-Apple, Cicchetti, Cummings, 2007; Yehuda a kol., 2000; Yehuda, Halligan, Bierer, 2002), pri oboch je výskyt vyššej raňajšej hladiny kortizolu súčasný s výskytom poruchy a predikujúci. Vynára sa možnosť, že zážitok traumy v rannom detstve ovplyvní vývin mozgu spôsobom, ktorý zvyšuje náchylnosť k neskorším poruchám.

Funkcia systému HPA a vývin mozgu

Prepojenie medzi fungovaním systému HPA a vývinom mozgu sú predmetom štúdia, s veľkým množstvom výsledkov, pričom niektoré pôsobia vierohodne. Obe zložky, hipokampus aj prefrontálna kôra, sa zdajú byť najdôležitejšími oblasťami, ktorým sa tieto štúdie venujú (De Bellis, 2001). Dlhotrvajúce problémové otázky týkajú sa emocionálnej regulácie na jednej strane a pozornosti a kontroly impulzov na strane druhej sú hlavným dôvodom na silný záujem o tieto dve oblasti.

Štúdie na zvieratách ukazujú, že skorá trauma môže ovplyvniť vývin hipokampu a prefrontálnej kôry, s možnosťou, že toto ovplyvňovanie prebieha sprostredkovane vysokou úrovňou glukokortikoidov. Ako už bolo zmienené skôr, je možné, že nižšia úroveň kortizolu, často videná u starších detí v pestúnskej starostlivosti, je dôsledkom toho, že systém je dlhodobo menej reagujúci v odpovedi na príliš vysokú úroveň glukokortikoidov v obehu. V tomto momente je dôležité si uvedomiť, že sa stále máme mnoho čo učiť o tom, ako tieto systému fungujú u ľudských detí. Zvieracie štúdie sú odlišné, avšak s istou opatrnosťou môžeme niektoré ich závery aplikovať aj na ľudí. Pretože sa ľudské bytosti rodia oveľa

bezbrannejšie ako ostatné primáty, pravdepodobne majú oveľa dlhšie fázu zníženej reaktivity na stres, z čoho vyplýva, že opice nie sú ideálne na modelovanie situácie človeka. Hlodavce nám poskytujú lepší model pre tieto aspekty systému, napriek tomu ako veľmi sú odlišné vzhľadom na komplexnosť poskytovanej starostlivosti mláďatám.

Pripútanie opatrovateľov

V biologických intaktných rodinách je stálosť vzťahu zvyčajne automaticky predpokladaná rodičmi i deťmi. Je relatívne zriedkavé počuť rodičov, ktorí by sa vážne vyhrážali svojim deťom, že ich umiestnia preč z domu (do polepšovne, nechajú ich na ulici,...), rovnako ako maloleté deti vážne uvažovať o opustení domova. Pre deti v pestúnskej starostlivosti a ich pestúnov to však nie je také samozrejmé. Pestúni majú stále možnosť vrátiť dieťa nazad do inštitúcie. Pri adopciách, napriek tomu že sú zamýšľané ako trvalé riešenie, sa každoročne objavuje 8% tých, ktoré sú zrušené, zväčša pretože biologickí rodičia žiadajú dieťa naspäť. Aj keď malé deti zväčša tvoria attachment ku svojím novým opatrovateľom, niektoré deti udržujú aj vedomie prepojenia na iných rodičov a inú rodinu. Všetky tieto odlišnosti sú predmetom nasledujúcej časti.

V typických podmienkach, zriedkavo očakávame nedostatok pripútania rodiča voči dieťaťu. Z biologického hľadiska ľudia majú veľmi málo mláďat a investujú obrovské množstvo energie a vlastných zdrojov na to, aby ich vychovali. Je iba málo prípadov, kedy sa pripútanie k dieťaťu javí byť znížené na strane biologických rodičov. Avšak, keď sú deti umiestnené do náhradnej rodičovskej starostlivosti, pripútanie rodičov k nim môže variovať.

V niektorých živočíšnych druhoch, mláďatá môžu byť tiež adoptované, avšak iba za prísne určených životných podmienok. Napríklad, pri makakoch môže byť sirota alebo opustené mláďa adoptované iba samicou, ktorá tiež kojí a je jeho príbuzná (M. Gerald, osobná konzultácia, 14.2.2004). Vo všeobecnosti, ľudia sú menej pod vplyvom pôsobenia hormónov ako zvieratá, možno čiastočne aj zásluhou viac vyvinutej prefrontálnej kôry. Čiže, je dôležité si uvedomiť, že pestúnstvo a adopcia prebiehajú bez zvyčajného biologického nastavenia rodičov, ktoré je prítomné za normálnych okolností.

Na jednej strane kontinua sú pestúnski rodičia, ktorí sú náchylní brať pestúnske deti ako svoje a prejavujú všetky emócie rovnako, ako to robia biologickí rodičia v intaktnej rodine, na druhej strane spektra sú pestúni, ktorí vidia samých seba iba ako dočasných opatrovateľov, ktorí by nemali prejavovať priveľa emócii zvereným deťom (Dozier, Lindhiem, 2006).

Sledovali sme mieru priútania pestúnskych rodičov pomocou interview nazvaného „Toto je moje dieťa“ (This is my baby Interview) (Bates, Dozier, 1997). V tomto interview sme požiadali pestúnsku matku, aby popísala jej dieťa, aby sa pokúsila predstaviť si, ako veľmi by jej chýbalo, keby bolo premiestnené inde, a ďalšie podobné situácie. Rozdiely v miere pripútania k dieťaťu sa ukázali najmä vzhľadom n to, koľko detí už mala pestúnka v predchádzajúcej opatere, pričom miera pripútania k dieťaťu rástla so znižujúcim sa počtom detí, ktoré doteraz boli v pestúnskej starostlivosti v danej domácnosti (Dozier, Lindhiem, 2006). Napríklad, niektorí pestúni majú v starostlivosti už viac ako svoje sté dieťa, niektorí dostanú svoje prvé. Pestúni, u ktorých bolo postupne viac detí, nemajú takú silnú tendenciu pripútať sa k deťom, ktoré sú u nich aktuálne umiestnené. Taktiež, rozdiely v pripútaní sa rodiča sú spôsobené aj vekom, v ktorom dieťa prichádza, pričom k mladším deťom sa pripútanie vytvorí rýchlejšie.

Dozier a Lindhiem (2006) tvrdia, že to, či má opatrovateľ vzťah pripútania k dieťaťu je dokonca viac dôležité pre detský pocit bezpečia, ako je citlivosť opatrovateľa na detskú potrebu opätovného uisťovania o vzťahu. Tieto dva konštrukty, pripútanie a citlivosť na distres sú považované za nezávislé, vytvárajúce spolu dimenziu vzťahu. Napríklad, pestúnska

matka môže byť odmietajúca (a necitlivá na detské podnety), ale súčasne vysoko pripútaná k dieťaťu. Z evolučného hľadiska je rozhodujúce, či dieťa má opatrovateľa, ktorý ho bude chrániť za každých podmienok v prípade ohrozenia. Aj keď je optimálne, ak je opatrovateľ aj chlácholiaci a chápavý, javí sa to byť menej významné ako pripútanie opatrovateľa k dieťaťu. Pripútanie je spájané s tým, či vzťah vydrží alebo za nepriaznivých okolností zanikne, pričom sú zrejme jemné bežné spôsoby, ako v komunikácii prejaviť, že existuje alebo že nie je vytvorený. Pobyty detí v pestúnskej rodine sú častejšie ukončené v prípade, keď opatrovateľ javí známky menšieho pripútania, ako keď je viac pripútaný k dieťaťu (Dozier, Lindhiem, 2006).

Otvorená adopcia a kontakt s biologickou rodinou

V prípadoch, že deti bývajú navštevované svojimi biologickými rodičmi, alebo dokonca presúvané tam a späť medzi biologickými rodičmi a pestúnmi, často sa u nich vynára otázka „Čie dieťa vlastne som?“. Napríklad, môže sa stať, že biologická matka si želá, aby dieťa považovalo za svoju matku ju, avšak dieťa, keď rozpráva o svojej matke, spomína pestúnku. Čím mladšie je dieťa, tým je preň náročnejšie akceptovať myšlienku, že existujú aj iní rodičia (Piaget, 2000). Keď sa dieťa stáva starším, je preň ľahšie chápať myšlienku, že vyrastá v jednej rodine, a okrem nej existuje ešte ďalšia rodina, do ktorej tiež patrí. Podobne je to aj s deťmi v adoptívnej starostlivosti.

Tieto otázky sa vynárajú najmä v tých otvorených adopciách, kedy je možnosť pre biologických alebo adoptívnych rodičov, že sa budú navzájom hľadať. Výskum si až teraz začína všímať otvorené adopcie, a napriek tomu, že sa zdajú byť veľmi vhodné vzhľadom na práva biologických aj adoptívnych rodičov, neexistujú merania ani sledovania vývinu attachmentu v takýchto rodinách. Presun k otvoreným adopciám sa uskutočnil na základe toho, že sa javia ako viac užitočné pre dieťa (Hale, Fortin, 2008). Domnievame sa, že otvorená adopcia má význam pre všetky tri skupiny adopčného trojuholníka (Triseliotis, Feast, Kyle, 2005) – biologickú rodinu, adoptívnu rodinu i pre samotné dieťa.

Aký je vplyv vlastného typu attachmentu biologických rodičov na to, že poskytli svoje dieťa na adopciu? A aký je paralelný typ attachmentu u adoptívnych rodičov, zdieľajúcich svoje rodičovstvo s inými, biologickými, rodičmi dieťaťa? Aký má vplyv na dieťa, keď vplyvom okolností, napríklad medzinárodnej adopcie, nie je prakticky možné udržiavať ďalej akýkoľvek kontakt s jeho pôvodnou rodinou? Má nejaký, a ak áno, aký vplyv na vlastnú reprezentáciu attachmentu u dieťaťa skutočnosť, keď vyrastá v uzatvorenej adopcii a po rokoch bez kontaktu je nadviazané spojenie s jeho biologickou rodinou? Teória attachmentu neposkytuje jasné odpovede na to, čo sa stane alebo by sa malo stať. Nech však budú odpovede na uvedené otázky akékoľvek, umožnia nám načrtnúť možnosti, čo sa v takýchto prípadoch deje s ľudským vnímaním sveta a seba v ňom, ako aj vývinom vzťahov k ostatným ľuďom.

Literatúra o hľadaní a znovustretaní bola veľmi dobre sumarizovaná Triseliotisom a kol. (2005). Howe a Feast (2001) sa zamerali na adoptované deti (resp. dospelých) – porovnávali 394 tých, ktorí hľadali svojich biologických rodičov a 78 tých, ktorí nehľadali, avšak boli vyhľadaní pôvodnými príbuznými. Spomedzi tých, ktorí našli svojich príbuzných, 7% bolo úplne odmietnutých a ďalších 9% bolo takých, že kontakty vymizli v priebehu času a ostali iba jeden alebo dva, kde boli odmietnutí. Celkovo, väčšina (71%) hodnotila stretnutie ako emocionálne uspokojujúce a takmer polovica udala, že sa stretnutím zvýšila ich sebaúcta. Menej, 11% spomedzi tých, ktorí hľadali a polovica tých, ktorí boli nájdení, pociťovali, že stretnutie bolo pre nich zarmucujúce. Howe a Feast (2001) uzavreli, že tí adoptovaní jedinci, ktorí nehľadali svojich príbuzných boli vo všeobecnosti dobre integrovaní v ich adoptívnej

rodine. Tí, ktorí boli umiestnení v rodine odlišnej rasy, ako bola ich vlastná, referovali zriedkavejšie o tom, že sa cítia byť patriaci do svojej adoptívnej rodiny (56% vs. 71% tých, ktorí boli umiestnení v rámci svojej rasy).
Triseliotis a kol.(2005) sledovali dopad vzájomného kontaktu pre všetky tri strany adopčného trojuholníka. Dáta boli získavané širokospektrálnym dotazníkom, ktorý bol zasielaný poštou, pričom výsledky boli jednoducho párované (rodič-dieťa), pričom mimoriadna pozornosť sa venovala tým adoptovaným deťom, ktoré sa zúčastnili aj prvej štúdie. Vysoké množstvo spomedzi nich sa zapojilo aj do tejto druhej štúdie (82%).

Približne jedna polovica biologických matiek bola v čase pôrodu mladšia ako 20 rokov, menšia časť (11%) dokonca mladšia ako 16 rokov. Väčšina z nich otehotnela v priebehu 50tych a začiatkom 60tych rokov, kedy boli sociálne postoje voči nemanželskému tehotenstvu stále veľmi prísne a odsudzujúce. Väčšina z rodičov týchto dievčat bola najskôr šokovaná a sklamaná, ale nakoniec sa približne jedna tretina prejavila ako podporujúca (napriek tomu, že zvyčajne držali tehotenstvo v tajnosti). Väčšina žien popisovala, že cítili, že nemajú možnosť výberu v tom, či sa vzdajú svojho dieťaťa. Emocionálna podpora v čase, kedy sa vzdávali svojho dieťaťa bola zväčša veľmi slabá alebo takmer žiadna a väčšina z biologických matiek udáva, že sa cítili veľmi osamelé a zanedbávané. Napriek tomu, väčšina (70%) z biologických matiek udáva, že keď sa pozrú späť, cítia, že adopcia bola správnym riešením. Väčšina si nemyslí, že by táto skúsenosť nejakým spôsobom ovplyvnila ich schopnosť tvoriť nové vzťahy (myslí si to iba 14%). Podobne, tri pätiny sa nedomnievajú, že by odlúčenie od dieťaťa, ktoré poskytli na adopciu nejakým spôsobom ovplyvnilo ich vzťah s ich ostatnými deťmi, avšak dve tretiny si to myslia. Tieto zistenia poukazujú jasne na to, že je nutné sa dôkladne a detailnejšie zaoberať sociálnymi vzťahmi, pričom využitie konceptu väzby môže byť užitočné.

Vzhľadom na kontakt s adoptovaným dieťaťom, ktorý bol nadviazaný o mnoho rokov neskôr, matky, ktoré boli vyhľadané, popisovali pocity zo stretnutia ako omnoho príjemnejšie v porovnaní s deťmi, ktoré ich hľadali. V dvoch tretinách prípadov bol ďalší kontakt ukončený zo strany adoptovaných osôb, špeciálne v prípade, že hľadanou príbuznou bola matka. Pre väčšinu biologických matiek, kontakt a stretnutie boli šťastnou a uspokojujúcou skúsenosťou, pričom polovica uvádza, že cíti, že ich schopnosť zdieľať s ostatnými zážitky týkajúce sa adopcie po stretnutí vzrástla. Akokoľvek, niektoré, približne 1 z 10, boli sklamané a približne rovnaká časť udáva, že od stretnutia pociťuje väčší hnev ako pred ním.

Väčšina adoptovaných hodnotí ich vzťah s adoptívnymi rodičmi ako blízky, iba 20% ho popisuje ako nie až tak blízky. Tí, ktorí vzťah s adoptívnymi rodičmi pociťujú ako blízky, sa zriedkavejšie cítia odmietnutí biologickými rodičmi. V prípadoch, kedy sa objavili pocity odmietnutia, tieto zvykli vrcholiť v čase adolescencie. Niektoré adoptované osoby dokonca udávajú v tomto období pocit straty. Približne tretina z adoptovaných popisuje, že ich stretnutie s biologickými rodičmi malo za následok zlepšenie ich vzťahu s adoptívnymi rodičmi, naopak asi šestina udáva, že stretnutie viedlo k zhoršeniu vzťahov. Osem rokov po stretnutí približne tri štvrtiny udržiavali kontakt so svojou biologickou rodinou, niektorí (cca 1 z 3) sa na biologických rodičov díva ako na skutočných rodičov a vyše polovica ich považuje za priateľov alebo známych. Zvyšná časť (18%) popisuje vzťah s biologickými rodičmi ako vzdialený, resp. úplne cudzí. Väčšina (80%) bola spokojná s tým, že sa skontaktovali so svojimi príbuznými a v prípade, že sa kontakt ustálil, pocity odmietnutia alebo straty mali tendenciu sa zmenšovať. Napriek tomu, istá časť adoptovaných (10-20%) cíti, že adopcia mala negatívny dopad na ich manželstvo a sociálne vzťahy.

Väčšina adoptívnych rodičov (takmer 90%) si adoptovala dieťa, keď malo 4 alebo menej rokov a udávajú, že cítia, že to bol ten správny čas. Rovnako väčšina udáva, že sa (niekedy alebo často) rozprávali so svojim dieťaťom o jeho biologickej rodine, avšak niektorí (1 z 5)cítili, že ich dieťa bolo ohľadne takýchto rozhovorov odmietavé. Takmer všetci adoptívni

rodičia udávajú veľkú blízkosť so svojím adoptívnym dieťaťom a vzájomný vzťah ich robí šťastnými. Viac ako tri štvrtiny adoptívnych rodičov popisuje motiváciu ich detí hľadať biologickú rodinu ako veľmi silnú a väčšina ich v tejto snahe podporovala. Napriek tomu, niektorí z nich (asi 1 zo 6) sa cítili pri týchto tendenciách vystrašení a plní obáv. Hlavné obavy spočívali v tom, že ich deti môžu byť kontaktom zranené, niektorí tiež vyjadrili svoj strach z toho, že by mohli svoje dieťa „stratiť".

Väčšina (70%) adoptívnych rodičov vraví, že ich vzťah s dieťaťom ostal po jeho hľadaní a stretnutí sa s biologickou rodinou nezmenený, väčšina ostatných popisuje zlepšenie vzťahu. Niektorí však udávajú (1 z 8), že najmä v počiatočných fázach hľadania bol vzájomný vzťah pod tlakom. Celkovo, takmer 70% adoptívnych rodičov popisuje kontakt ako pozitívnu skúsenosť a iba 3% sa o ňom vyjadrujú negatívne.

Keď sa na uvedenú problematiku pozrieme ako na celok, hľadanie a stretnutie s biologickou rodinou bolo pozitívnou skúsenosťou. Pre nezanedbateľnú menšinu, odlúčenie od ich biologického dieťaťa negatívne poznamenalo ďalšie sociálne vzťahy, podobne menšia časť adoptovaných udáva, že skutočnosť adopcie ovplyvnila niektoré aspekty ich sociálneho prežívania. Detailnejšie štúdium týchto variácií by pravdepodobne mohlo priniesť nové poznatky týkajúce sa aj attachmentu, bolo by však chybou ignorovať širší sociálny kontext. Vlastnosti attachmentu bude teda nutné skúmať v spojitosti s ostatnými sociálnymi perspektívami.

Intervencie na zlepšenie väzby detí v náhradnej rodinnej starostlivosti

Harlow vo svojom výskume s makakmi zistil, že tie, ktoré boli vychovávané izolovane, sa po umiestnení do svojej pôvodnej klietky (po dôslednej izolácii) správali zvláštne, agresívne a seba deštruktívne. Toto správanie sa zmenilo zásluhou mladších jedincov, ktorí slúžili izolovaným opiciam ako „terapeuti"; mladé makaky povoľovali aj blízky kontakt, pričom tolerovali aj odchýlky v štandardnom správaní a netrestali ho (Suomi, Harlow, 1972; Suomi, Harlow, McKinney, 1972). Toto zistenie možno zhrnúť nasledovne: izolované makaky potrebovali kontakt, avšak taký, aby prípadná „neprístojnosť" nevyústila do potrestania. Intervenčné programy pre deti v náhradnej starostlivosti (či už v inštitúcii, pestúnskej starostlivosti alebo adopcii) sa často snažia riadiť týmito dvoma kritériami. Zmysluplná stimulácia, v spojení s tolerantným prostredím, vedie zvyčajne k excelentnému fyzickému pokroku, rovnako ako aj k prijateľnej kognitívnej úprave u inštitucionalizovaných detí (Gunnar a kol., 2000).

Dokonca aj po terapeutickom pôsobení mladých makakov, izolovaní jedinci vykazovali stále niektoré zvláštne prejavy. Väčšina z nich sa v dospelosti nepárila a tí, ktorí sa spárili a mali potomstvo, vykazovali nevhodné rodičovské správanie. Podobne, deti, ktoré sú adoptované zo sirotincov, naďalej vykazujú zvláštne správanie, špeciálne v oblasti sociálnych vzťahov a vnútornej kontroly. Bez starostlivých rodičov, deti v pestúnskej starostlivosti sa môžu vyvíjať kognitívne, avšak s ťažkosťami pri tvorbe attachmentu (Gunnar a kol. 2000). Oblasti, v ktorých niektoré spomedzi týchto detí vykazujú problémy, sú najmä neuroendokrinologické fungovanie, oslabená vnútorná kontrola a kontrola vlastného správania (vrátane rizika vytvorenia látkových závislostí a príbuzných problémov), rovnako ako dezorganizovaný attachment, nedostatočne rozlišujúca väzba a zvláštne sociálne správanie (Gunnar a kol., 2000). V súčasnosti je relatívne málo výskumov objasňujúcich, ako čo najlepšie meniť alebo mierniť uvedené prejavy. Domnievame sa, že intervenčné programy by mali byť zamerané na správanie, ktoré je špecificky problematické. V niektorých

prípadoch sa budú intervenčné stratégie pre deti v adoptívnych rodinách v domácej alebo v zahraničnej adopcii, pestúnskej starostlivosti a v inštitúciách prekrývať, v niektorých naopak nie. V posledných dvoch desaťročiach sme svedkami rozmachu intervenčných programov pre malé deti založených na teórii attachmentu (Hoffman, Marvin, Cooper, Powell, 2006). Menší počet intervenčných programov je zacielený špeciálne na deti v pestúnskej alebo adoptívnej starostlivosti (Dozier, Lindhiem, Ackerman, 2005; Fisher, Chamberlain, 2000; Juffer, Hoksbergen, Riksen-Walraven, Kohnstamm, 1997).

Výskumy týkajúce sa intervenčných programov pre adoptívne rodiny

Juffer a kol. (1997) hodnotili efektivitu intervenčného programu pre rodiny, ktoré vstúpili do medzinárodnej adopcie, sledovali tie rodiny, ktoré si vzali dieťa ešte pred šiestym mesiacom života. Adoptívni rodičia boli náhodne rozdelení do dvoch skupín. Polovica rodičov dostala knižku popisujúcu primerane vnímavé správanie voči dieťaťu, druhá polovica dostala okrem knihy aj video feedback navrhnutý na zlepšenie vnímavosti. Deti, ktorých rodičia dostali aj video kazetu vykazovali nižšiu mieru výskytu dezoroganizovanej väzby, ako deti z kontrolnej skupiny. Táto štúdia je pôsobivá najmä použitím znáhodňovania skupín a krátkou intervenciou. Na druhej strane, možno namietať, že doterajšie zistenia ukazujú, že medzi deťmi adoptovanými pred 6.mesiacom života je celkovo nižšie riziko na vývin dezorganizovaného attachmentu.

Výskumy týkajúce sa intervenčných programov pre deti v pestúnskej starostlivosti

V nasledovnom sa budeme zaoberať dvoma intervenčnými programami, ktoré boli vyvinuté špeciálne pre deti v pestúnskej starostlivosti, avšak zrejme je možné ich za podobných okolností použiť aj pre adoptované deti: „Attachment and Biobehavioral Catch-Up intervention“ (ABC intervencia) (autori Dozier a kol., 2005, voľne preložené ako Program na rozvoj pripútania a biologicky podmieneného správania) a „New Orleans Intervention for maltreated children in foster care“ (NOI program) (autori Zeanah a kol., 2005; voľne preložené ako New Orleanský intervenčný program pre zneužívané a zanedbávané deti v pestúnskej starostlivosti). Oba tieto intervenčné programy si kladú za cieľ viesť rodičov pri tom, aby boli schopní pomôcť ich deťom regulovať emócie, efektívne reagovať v záťažových situáciách a učí rodičov rozumieť detským signálom.

Efektívnosť ABC intervencie bola sledovaná v malej, náhodne vyberanej klinickej vzorke. Skupina malých detí v pestúnskej starostlivosti bola náhodne rozdelená na tie, ktorých pestúni absolvujú intervenčný program ABC a tie, ktorým bude poskytnutá kontrolná intervencie s rovnakou dĺžkou trvania a frekvenciou (10 stretnutí v domácom prostredí). Deti, ktorých rodičia prešli experimentálnou intervenciou vykazovali menej vyhýbavého správania v porovnaní s ostatnými deťmi, rovnako ako sa ich denný rytmus stal viac typický v závislosti od viac typického vylučovania kortizolu (Dozier, Peloso, kol., 2006).

Intervenčné programy navrhnuté pre staršie deti (napr. predškolákov) majú tiež dopad na väzbové správanie sa týchto detí. Fisher, Burraston, Pears (2005) sledovali účinnosť domácich intervencií založených na ovplyvňovaní správania, tzv. Multidimensional Treatment Foster Care (Fisher, Chamerlain, 2000), ktorý je určený pre opatrovateľov predškolákov v pestúnskej starostlivosti. Deti často vykazujú závažné poruchy správania, ktoré narúšajú snahu opatrovateľa formovať vzájomný vzťah. Pestúni, ktorí prejdú spomínaným programom, sa učia poskytovať dieťaťu také prostredie, ktoré podporuje jeho reálne možnosti. Napriek tomu, že tento druh intervencie sa možno nezdá relevantný z hľadiska tvorby attachmentu, jedno zo zistení Fishera a kol. je, že deti, ktorých pestúni ho absolvovali, vykazujú väčšiu mieru správania typického pre bezpečné pripútanie a zostávajú

v pestúnskej rodine dlhšie, ako deti, ktorých rodičia týmto programom neprešli. Domnievame sa, že je to tým, že získanie kontroly a porozumenia voči detskému problematickému správaniu umožňuje rozvinúť v pestúnskej dyáde vzťah, aký dovtedy nemohol vzniknúť. Problémy v správaní dieťaťa v dlhodobej perspektíve narúšajú schopnosť pestúna reagovať dostatočne opatrujúcim spôsobom a napomáhať detskému vývinu, preto intervencia vedúca k lepšiemu pochopeniu a akceptovaniu týchto problémov posilňuje dôveru opatrovateľa k dieťaťu a naopak.

Intervencie škodlivé pre deti v náhranej starostlivosti

Tak, ako existujú intervenčné programy s pozitívnym dosahom na dieťa v pestúnskej alebo adopčnej starostlivosti, možno nájsť aj také, ktoré tvrdia, že vychádzajú zo základov teórie attachmentu, avšak ich koncept je k tejto teórii protichodný. Tieto prístupy, napríklad známa „attachment terapia“ alebo „holding terapia“ , nevykazujú dostatok empirických dát svedčiacich v ich prospech a namiesto toho môžu pôsobiť traumatizujúco (Lillienfield, 2007; Pignotti, Mercer, 2007; O`Connor, Zeanah, 2003; a ďalší). Lillienfield dokonca v jeho príspevku v *Psychological Science (2007)* zaraďuje holding terapiu medzi „terapie potenciálne vedúce s poškodeniu (PHT)“ (str. 53). Holding terapia je zaradená v prvej úrovni PHT, teda ako „pravdepodobne vedúca pri niektorých jedincoch k poškodeniu“(Lillienfield, 2007, str. 59). S použitím tejto metódy je spájaných niekoľko úmrtí (Pignotti, Mercer, 2007) a nie sú známe randomizované klinické štúdie, ktoré by potvrdzovali účinnosť metódy (Lillienfield, 2007). Napriek tomu, že deklamuje opačné ciele, holding terapia neposkytuje zmysluplný základ pre budúci vývin ani pre nápravu porúch vývinu vzťahovej väzby u detí, či už vyrastajúcich v biologickej rodine alebo nie. Táto metóda nápravy je bohužiaľ často zmieňovaná ako „attachment terapia“, je však nutné dôsledne ju rozlišovať od tých metód, ktoré naozaj vychádzajú z teórie attachmentu.

Záver

Z evolučného hľadiska je výhodné, že sa ľudský systém tvorby attachmentu dokáže adaptovať v závislosti na okolnostiach a schopnostiach opatrovateľa. Deti sú schopné formovať attachment k novému opatrovateľovi, keď bol predchádzajúci vzťah prerušený alebo keď dieťa prežilo zlé zaobchádzanie. V prípade, že je nový opatrovateľ dostatočne starostlivý, dieťa je schopné vytvoriť k nemu väzbu v závislosti na schopnostiach tohto opatrovateľa. Na druhej strane, ak sa dieťa dostane do nepriaznivých špecifických životných situácií, ktoré sa spoja s tvorbou attachmentu a je na ne senzitívne, môže to vyústiť do vytvorenia rigidného spôsobu zvládania stresu (napr. dezinhibovaný attachment) alebo sa prejaviť neurobiologicky ako predispozícia na neskoršie ochorenia. Intervenčné programy musia byť teda zamerané na špecifické oblasti, s ktorými deťmi v náhradnej starostlivosti zápasia najviac.

Konspekt vypracovala – MUDr. Bohdana Bírešová

30. Vzťahová väzba a psychopatológia v dospelosti

Attachment and Psychopathology in Adulthood (str.orig. 718-744)

Mary Dozier a kol.

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Bowlby navhol model vývinu s jasne formulovanými závermi pre psychopatológiu. Podľa tohto je základom pre dospelosť formovanie vzťahovej väzby dieťaťa k opatrovníkovi, táto väzba je kľúčová pre ďalší život a ovplyvňuje reprezentácie seba a druhých u dieťaťa. Udalosti viazané na attachment/ ako napr. zneužívanie, strata, ai/ ovplyvňujú tieto vnútorné reprezentácie a stratégie u dieťaťa, zodpovedné formovanie myslenia a ďalších pocitov.
Vzťahová väzba k opatrovníkom:
Cez vzťah k opatrovníkom sa vyvíjajú predstavy detí o dostupnosti/ dosiahnuteľnosti/ opatrovníkov. Ak dieťa , na základe skúseností, očakáva, že opatrovníci budú reagovať na jeho potreby, potom sa u neho vyvíjajú bezpečné stratégie, ktoré mu umožnia hľadať opatrovníka v čase nepohody, alebo keď to potrebuje, s očakávaním, že jeho potreby budú naplnené. Keď majú deti opačné skúsenosti, že budú odmietnuté, alebo nezávislé od svojich opatrovníkov, neočakávajú od opatrovníkov, že budú dostupní v čase dyskomfortu a rozvíjajú sa u nich maladaptívne stratégie prežitia. Takéto stratégie potom zvyšujú riziko vzniku závažnej psychopatológie. Minimalizujú stratégie môžu u dieťaťa zvýšiť predispozíciu k externalizujúcim ochoreniam, nakoľko pozornosť je obrátená smerom von, naopak maximalizujúce stratégie môžu zvyšovať riziko k internalizácii ochorenia, pretože pozornosť je upriamená na dostupnosť opatrovníka a negatívne reprezentácie zostávajú bolestne živé. Bowlby považoval také dôležité prvky ako strata opatrovníka, traumatické skúsenosti,miera dostupnosti opatrovníka za kľúčové v kontinuite a diskontinuite. Napr. strata opatrovníka alebo zneužívanie činí dieťa zraniteľným a bez emočnej dostupnosti vzťahových figúr. Dieťa potom môže prehodnotiť včasné modely opatrovníkov, ku ktorým malo dôveru. V tejto kapitole sa budeme zaoberať akurát súvislosťami , ktoré sú vo vťahu k vzťahovej väzbe a v ďalšej spojitosti s psychopatológiou v dospelosti. Začíname afektívnymi poruchami a následne úzkostnými poruchami, s prechodom k disoaciatívnym poruchám , potom rozoberieme poruchy príjmu potravy a v závere diskusie sa budeme venovať schizofrénii. Z tejto kategórie sa posunieme k najčastejším poruchám na osi II –poruchám osobnosti /BPO a antisoc. PO. V každej kapitole vysvetlíme hlavný opis ochorenia, s dôrazom na genetický podiel, potom sa budeme zaoberať podielom vzťahovej väzby na vývoji tejto špecifickej psychopatológie.

Afektívne poruchy/poruchy nálady – mood disorders/

Unipolárna depresia je charakterizovaná len depresívnou náladou, pri bipol. af. poruche je aj prítomnosť elevovanej nálady. V prípade miernej depresívnej nálady, ale chronickej trvajúcej najmenej 2 roky, hovoríme o dystýmii. V Dánsku vo veľkej vzorke dvojčiat bol výskyt unipol. depresie 43 % u monozygotných dvojčiat, 20% u dizygotných. BAP sú vysoko dedičné, konkordancia u monozygotných dvojčiat je 70-86%, u dizygotných 25%. Veľká

depresia/Major depression/ a dystýmia sa líšia s ohľadom na genetický podiel, taktiež sa líšia vzhľadom na dôležitosť vzťahovej skúsenosti. Niektorí ľudia s unipol. depresie majú prítomné najmä internalizované sympt. /internalizing/ - sebaobviňovanie, samoodsúdenie,, iní vykazujú najmä externalizované sympt.- napr. interpersonálna hostilita. Zaoberanie sa vlastnými pocitmi a myšlienkami je späté s internalizovanými sympt., naopak také naladenie mysle, ktoré zahŕňa odťažitosť od problémov druhých , je spoejené s externalizovanými sympt. Podľa typu sympt. je rôzne odpoveď na liečbu.

Attachment a afektívne poruchy- teoretické odkazy

Podľa Bowlbyho sú tri hlavné okruhy, ktoré sa podieľajú na neskoršom vývoji depresie. V prvom rade po smrti rodiča , keď dieťa zažíva malý pocit kontroly nad následnými udalosťami, ako reakcia na traumatickú udalosť sa u neho vyvíja pocit beznádeje a zúfalstva.

V druhom rade, keď dieťa nie je schopné vytvoriť si stabilný vzťah s opatrovníkmi, naučí sa vnímať samého seba ako zlyhávajúce. Hocijaká strata potom znovu oživí pocit v dieťati, že zlyháva. V treťom rade, keď rodičia dávajú dieťaťu odkaz, že je nechcené, alebo nemilované, dieťa sa naučí vnímať samého seba ako nemilované a ostatných ako nemilujúcich. V budúcnosti, v prípade potreby sa dieťa naučí očakávať hostilitu a druhých vnímať ako odmietavých. Bowlbyho formulácia je kompatibilná so Seligmanovou teóriou naučenej bezmocnosti. Podľa tejto teórie sa bezmocnosť a depresia vyvíjajú vtedy, ak škodlivé udalosti, ktoré sa objavujú, sú vnímané ako nekontrolovateľné.

Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší vývoj depresie

Nie bezpečná vzťahová väzba/ alebo vyhýbavá, rezistentná/ predurčovali rozvoj depresie v adolescencii. Viaceré štúdie sa zaoberali spojitosťou medzi včasným úmrtím rodiča neskorším rozvojom depresie. Harris et al. urobili štúdie dievčat, ktorým matky zomreli pred dovŕšením 11 roku života, 42% týchto dievčat malo neskôr dg. depresiu, 14% dievčat bolo po tom, ako dovŕšilo 11 rok života a smrť matky bola po tomto veku. Smrť bola spätá s rôzne vyjadrenými formami depresie, ktorá bola sprevádzaná veget. sympt.- napr. PM retardáciou. Strata podmienená odlúčením bola spojená s depresiou, ale skôr s vyjadrením hnevu počas depresie. Harris a kolegovia navrhli, že neadekvátna starostlivosť, ktorá je po strate, zvyšuje riziko depresie v dospelosti až dvojnásobne. Skôr v prípadoch separácie ako v prípadoch úmrtia. Retrospektívne viaceré štúdie hodnotili rodičov jedincov, ktorí mali depresiu, títo popísali rodičov ako menej podporujúcich a viac odmietajúcich V štúdii Fonagyho rodičia depresívnych jedincov boli popísaní ako nemilujúci a odmietaví, v tomto sa depresívni jedinci nelíšili od pacientov s inými psych. ochoreniami, ale líšili sa od jedincov bez psychiatrických ochorení.

Stav mysle vo vzťahu k attachmentu a unipol. depresia

Main a kolegovia vyjadrili, že rôzne spôsoby myslenia v spojitosti s attachmentom sa podieľajú na formovaní myšlienok , pocitov a spomienok v súvislosti so vzťahovou väzbou/ vzťahom/. V prvom rade skúmali stav mysle Rosenstein a Horowitz u adolescentov, ktorí boli odosielaní na psychiatriu. U adolescentov boli klasifikované afektívne poruchy, ak spĺňali kritériá pre veľkú depresiu, dystýmiu, alebo schizoafektívnu poruchu. Ďalšia kategória boli adolescenti s poruchou pozornosti, ak boli splnené kritériá pre poruchu pozornosti alebo poruchu opozičného vzdoru, ale neboli splnené kritériá pre depresívnu poruchu. V tretej kategórii boli adolescenti, ktorí mali oboje sympt., komorbiditu depresívnej poruchy a poruchy pozornosti. U tých, ktorí mali „čistú afekt. poruchu“ bol oveľa častejší výskyt „preoccupied“- roztržitého stavu mysle /typu myslenia/ . Asi 69 percent jedincov s čistou afekt. poruchou bolo klasifikovaných s roztržitým typom myslenia, asi 25 percent jedincov s komorbiditou poruchy pozoronosti a depresívnej poruchy, cca 14 percent jedincov s poruchou pozornosti malo tento typ myslenia. Z viacerých štúdií rezultuje záver, že skúsenosť straty je signifikantným faktorom vulnerability k depresii, podľa Fonagyho veľká

skupina pacientov s depresiou – 72 percent malo bližšie neurčený typ myslenie, v prípade Rosensteina a Horowitza to bolo len 18 percent a v prípade Patricka 16 % jedincov zo vzorky pacientov. Fonagy a kol. skúmali rôzne podtypy depresie spojené s rôznymi typmi myslenia. Porovnaním s inými poruchami nálady veľká depresívna poruchami sa najčastejšie spájala s autonómnym typom myslenia. Dickstein, Seifer, Albus a Magee/ 2004/ skúmali spojitosť medzi dospelým pripútacím stavom mysle, ktorý odráža mieru rodičovského fungovania, vrátane depresie u matky a manželským typom pripútania, , merateľným pomocou Marital Attchment interview. Dickenstein vyvodil dva závery, jednak konzistentný stav mysle je spojený s lepším predvídaním a toto je spojené s lepším emoc. fungovaním. V druhom rade jedinci, ktorí sú depresívni, majú častejšie tendenciu tvoriť vzťahy, ktoré sú v nesúlade s vnútornými predch. pracovnými modelmi. V prípade BAP neboli podľa štúdií získané žiadne relevantné závery, okrem toho, že ľudia s BAP mali častejšie pocit prázdnej mysle“ vyčistenej hlavy“ oveľa viac ako v prípade iných ľudí.

Úzkostné poruchy

Podobne ako poruchy nálady, aj úzkostné poruchy sú heterogénnou skupinou, veľká časť z nich je charakterizovaná prítomnosťou strachu a vyhýbavosti, keď dominuje strach, u ochorenia sú v popredí internalizujúce symptómy, keď dominuje vyhýbavosť, ochorenie zahŕňa externalizujúce symptómy. GAD je úzkostná porucha charakterizovaná chronickou úzkosťou, panická porucha je typická primárne strachom, veľmi často v sprievode agorafóbie. Vyhýbavosť je často spojená s panickou poruchou. Fobické poruchy sú sprevádzané vyhýbaním špecif. úzkostným stimulom, ale vyhýbavosť je často v popredí. V prípade OCD jedinci trpia strachom pri nevyhovení nutkavému správaniu. PTSP je charakterizovaná dominantnou strachom a úzkosťou, vyhýbanie sa spomienkam, kt. sú spojené s traumou, znovu prežívanie traumy je spojené s úzkosťou, základom tejto emoc. instability je generalizovaná hypervigilancia. Komorbidita úzkostných ochorení a iných porúch je bežná, napr. sa často objavuje komorbidita depresívnych porúch a úzkostných porúch. Rôzne úzkostné poruchy majú rôznu mieru dedičnosti.

Teoretické prepojenie medzi attachmentom a úzkostnými ochoreniami
Podľa Bowlbyho všetky formy úzkostných ochorení / s výnimkou špecifických fóbií ohľadom zvierat/, sú považované za ochorenia týkajúce sa dostupnosti vzťahových figúr. Bolo popisovaných viacero rodičovských prostredí, vo všetkých ako kľúčová bola kontrola rodičov cez ochranu, odmietnutie, v niektorých rodinách dieťa muselo čeliť suic.vyhrážkam rodičov, v iných podmienkach bolo dieťa odmietané, alebo bolo spoločníkom rodičov, alebo rodič bránil dieťaťu v živote a ďalšom napredovaní.

Vzťahová väzba v detstve a neskorší výskyt úzkostných porúch
Minnesotská štúdia rizika a adaptácie od narodenia po dospelosť skúmala spojitosť vzťahovej väzby u detí a neskorším výskytom úzkostných ochorení. Deti s rezistentnou vzťahovou väzbou v detstve boli v dospelosti oveľa častejšie dg. ako úzkostné oproti deťom, ktoré mali vyhýbavú, alebo bezpečnú vzťahovú väzbu. Dokonca aj pri rôznych temperamentoch, rezistentná vzťahovä väzba bola významným prediktorom úzkostných porúch.

Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší výskyt úzkostných porúch
Problémové rodinné zázemie bolo spojené s výskytom úzkostných porúch. Brown a Harris popísali pacientov s panickou poruchou, ktorí mali častejšie skúsenosti včasnej straty opatrovníkov , alebo extrémne neadekvátnej opatery , oveľa viac ako ľudia bez psychických ochorení. Watson a kol. poukázali na fakt, že ľudia s agorafóbiou mali častejšiu skúsenosť

včasnej separácie od matky, alebo rozvodu rodičov, oveľa viac ako v kontrolnej skupine jedincov bez psychickej komorbidity. V iných metaanalýzach je zmienka o dospelých s agorafóbiou, ktorí referovali o väčšej separačnej úzkosti oproti kontrolnej skupine, ale v detstve netrpeli separačnou úzkosťou. Dospelí s agorafóbiou tiež hodnotili svojich rodičov ako málo „ emočne živých“ a s vysokou mierou kontroly. Cassidy uviedol , že ľudia s GAD mali oveľa častejšie odmietavých rodičov. Podobne Chambles uviedol, že veľké množstvo ľudí s úzkostnými poruchami popisovalo svojich rodičov ako nemilujúcich a kontrolujúcich. Jedinci, ktorí používali viac vyhýbavého správania, mali matky, ktoré boli popisované ako zanedbávajúce a jedinci so závislým, alebo pasívne- agresívnym správaním popisovalo svoje matky ako nadmerne ochraňujúce. Podľa retrospektívnych štúdií Bandelow a kol. uviedli, že pacienti s panickou poruchou mali počas svojho života oveľa viac traumatických udalostí ako iní jedinci / smrť rodičov, separácia/. Títo pacienti tiež referovali o rodičovskom odmietaní a menšej láske a väčšej kontrole.

Typy myslenia u ľudí s úzkostnými poruchami
Pocity strachu a zraniteľnosti boli spojené so zaujatým typom myslenia. V istej štúdii 18 žien, všetky boli klasifikované ako osoby s non autonómnym typom myslenia. Ženy mali rôzne typy úzkostných porúch /GAD, panická porucha/. V prípade PTSD sa domnievajú, že táto má viac spoločného s disociatívnymi poruchami ako s úzkostnými. Cloitre skúmal attachment vo vzorke 60 žien, ktorí mali za sebou anamnézu sex. zneužívania, z toho 30 žien malo PTSD ako dôsledok zneužívania, ďalších 30 nemalo dg. spojenú s traumou. 63% pacientov s PTSD bolo klasifikovaných ako s neurčeným typom myslenia, bez vzťahu k traume, v porovnaní s 27 % tých, ktorí sú bez traumy. Neurčený /Unresolved/ typ myslenia je oveľa viac ako ustarostený /zadumaný – preoccupied/typ myslenia spojený s PTSD. Neurčená trauma bola spojená s PTSD, s s vyhýbavými symptómami a nie s hypervigilanciou.

Disociatívne poruchy

Sú charakterizované disociáciou jednotlivých častí seba. Drobné disociatívne stavy sú bežné , je to napr. keď pri šoférovaní človek konverzuje s niekým a neuvedomuje si okolitú krajinu. Donedávna závažnejšie disociatívne poruchy boli dg. oveľa častejšie
Attachment a disociácia – teoretické spojenie
Disociácia má adaptívnu funkciu, vďaka nej človek nemusí byť vystavený opätovne traume. Evolučne sa deti a batoľatá dostávali do stavov disociácie v prípade ohrozenia. Takéto deti sú senzitizované a ak sa opakovane dostávali do stavov disociácie, budú mať tendenciu dostávať sa do nich aj počas mierneho stresu. Ak nejaká traumatická udalosť / prírodná katastrofa strata, zneužívanie/ ohrozuje dieťa, ale opatrovník poskytuje dostatok láskyplnej opory a podpory, dieťaťa sa nedostáva do pozície „hrôzy, z ktorej sa nedá uniknúť“. V takýchto situáciách dieťa funguje normálne ďalej. Ak opatrovník nemôže ochrániť dieťa, alebo rodič sám dokonca je vnímaný ako zdroj ohrozenia, dieťa sa môže dostávať do disociatívnych stavov. Jedným z prediktorom disociatívnych sympt. Je dezorganizovaná vzťahová väzba v detstve. Pre niektoré deti je nová situácia často stresujúca, ale organizovaný systém attachmentu u nich funguje, u iných detí sú stratégie pripútania zničené. Zneužívané deti ako aj deti tých opatrovníkov, ktorí majú sami nevyriešenú traumu alebo stratu, takéto deti častejšie predisponujú k zničeniu týchto stratégií. Podľa Maina a Hesseho a Liottiho včasné skúsenosti s „hrôzou bez východiska“ u dieťaťa vyvoláva rôzne posuny v aktivácii seba a druhých/ rodiča/. V interakcii s opatrovníkmom potom dieťa vníma opatrovníka jednak ako ohrozujúceho, vzápätí ho vníma ako opatrujúceho, s každým posunom, rozdielny model seba a druhých – opatrovníka /obeť, prežívajúca obeť, zodpovedný opatrovník/ je aktuálne aktivovaný. Tieto rôzne modely seba a druhých nemôžu byť u mladších ľudí integrované

a existujú ako takéto rôznorodé modely. Tieto deti potom počas nepohody sú vo veľkej dileme. Jednak nie sú schopné ísť k opatrovníkom pre podporu , ale zároveň sa nedokážu od nich odpútať a zbaviť ich. Kvôli vysokej miere ambivalencie môžu mať zvýšené riziko disociácie. Liotti sa domnievaj, že existuje spojenie medzi stavmi „ podobnými tranzu/ v detstve a disociatívnymi stavmi v dospelosti. Zážitok disociácie v detstve podmieňuje senzitizovaný neurobiologický systém, ktorý predisponuje jedincov k vzniku neskorších disoc. stavov. Zážitky zneužívania, dezorganizovaná vzťahová väzba , strata ochrany môžu jedincov predisponovať k takémuto typu poruchy v dospelosti.
Vzťahová väzba v detstve a vznik disociatívnych porúch v dospelosti
Viaceré štúdie sa zaoberali prepojením medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou v detstve a vznikom disociatívnych porúch v dospelosti.- napr. Minnesotská štúdia. Podľa Ainsworthovej klasifikácie dezorganizácia u detí bola spätá s vysokými hodnotami disociatívnych sympt. na ZŠ i SŠ.
Niekto môže namietať, či výrazný neurologický deficit neprispieva k vyššej miere disociácie u detí a adolescentov. Nebola nájdená žiadna spojitosť medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou a endogénnou vulnerabilitou v zmysle prenatálnych ťažkostí, ťažkostí behom detstva, užívania drog matkou, či užívania alkoholu matkou. Dutra / 2005/ vo svojej longitudinálnej štúdii prišiel k podobným záverom, ako najsilnejší prediktor budúcich disociatívnych porúch sa ukázala dezorganizovaná vzťahová väzba v detstve, narušenie emočnej komunikácie s matkou a chýbanie matky.

Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší vznik disociatívnych porúch
Deti, ktoré majú dezorganizovanú vzťahovú väzbu v detstve, majú zvýšené riziko zneužívania v neskoršom veku, práve kvôli patol. Rysom opatrovníkov. Takéto deti sú potom častejšie zneužívané a náchylné k vzniku disociatívnych porúch. Na druhej strane až 97 percent ľudí s disociatívnymi sympt. bolo zneužívaných. Main a Hesse navrhli používať intergeneračný model transmisie disoc. porúch. Podľa nich nevyriešená strata a trauma sú základnými príčinami zastrašujúceho rodičovského správania, alebo správania, ktoré pôsobí pre deti ľakajúco. Taktiež aj neskoršia strata môže mať dezorganizačný vplyv na rodičov. Napr. úmrtie niekoho blízkeho pôsobí u rodiča tak, že vyvolá dezorganizovanú vzťahovú väzbu a u detí zvyšuje pravdepodobnosť disoc. stavov. Liotti poznamenal, že 62 % dospelých s dg. disociatívnej poruchy malo matky, ktoré v priebehu dvoch rokov od narodenia detí prežili stratu, alebo inú traumatickú udalosť. Takíto pacienti majú 2,6násobne vyššie riziko disoc. poruchy.
Typ myslenia a disoc. poruchy:
Pri znovuprežívaní straty, alebo zneužívaní sa objavuje pocit strachu a osoby s dezorganizovanou vzťahovou väzbou sa môžu opakovane dostávať do stavov disociácie. Zdá sa, že s týmto typom poruchy je spojený ustarostený typ myslenia/ Preoccupied – zadumaný/.V prípade mnohopočetnej poruchy identity, prepisy dojmov týchto osôb boli charakterizované viacerými organizovanými stratégiami, jednotlivé osobnosti mali svoje vlastné osobné histórie a vlastné stratégie pre zvládanie afektivity.

Poruchy príjmu potravy

Zahŕňajú anorexia nervosa/MA/ a bulimia nervosa /MB/. MA je charakterizovaná udržiavaním nebezpečne nízkej hmotnosti, sprevádzanej narušeným sebaobrazom vlast. Tela, strachom z pribratia na hmotnosti. MB je charakterizovaná nadmerným jedením/ obžerstvom/, ktoré je sprevádzané správaním, ktoré slúži ku kompenzácii tohto obžerstva/ vyvolávanie vracanie, nadužívania laxatív/. 90% pacientov sú ženy v adolescencii, často pri nástupe na VŠ, mnohé z nich súbežne trpia depresiou, niektoré štúdie udávajú až 75 % komorbiditu.

Vzťahová väzba a PPP – teoretické prepojenie
Bowlby uviedol, že dieťa sa cíti mimo kontroly a neprimerane, ak má od rodičov odklon a on/ ona cíti, že je nemilované, takéto dieťa potom nie je schopné samostatne fungovať. Ako už bolo spomenuté vyššie takéto deti nedokážu normálne fungovať, môžu cítiť úzkosť a môže sa u nich vyvinúť agorafóbia. Ak tieto deti rozvinú vyhýbavé stratégie a odvrátia pozornosť od svojej vlastnej nepohody, majú zvýšené riziko externalizovaných symptómov. Podľa Cole-Detke a Kobaka aj v prípade mladých žien, majú tieto tendenciu kontrolovať svet skrz jedlo, takto odvracajú pozornosť od svojich vlastných pocitov.
Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší vznik PPP
Veľká časť dôkazov je podmienená retrospektívnym skúmaním rodičovskej dostupnosti. V prvom rade ženy s MA opisujú oboch svojich rodičov negatívne. Otcovia sú popisovaní ako emoc. nedostupní a odmietajúci , matky ako dominantné, hyperprotektívne, perfekcionistické. Ženy s MA opisujú rodičov ako takých, ktorí ich nepodporujú v ich vlastnej autonómii.

Humphrey nadobudol dôkazy, ktoré zverejnil vo svojej štúdii. Rodičia v rodinách dcér s PPP komunikujú tak, že vysielajú dvojaké signály, jednak dávajú dcére podporu, ale na druhej strane potom podmínovávajú jej sebavedomie. Dcéry sa cítia bezcenné. Ženy s PPP si nedokážu predstaviť, že by u nich došlo k separácii od milovanej osoby. Tento obraz odráža nadmerne milujúcu, perfekcionistickú matku, ktorá dcéru nepodporuje v autonómii a na druhej strane citovo odmietavý otec, dcéra sa medzi nimi cíti slabá, kontrolovaná, odmietaná a bezcenná. Hoci sa tiež uvažovalo o sex. zneužívaní ako o kauzálnom faktore PPP, viaceré štúdie ukázali, že nehrá až takú silnú úlohu v etiopatogenéza PPP.

Typy myslenia a PPP
Ženy s PPP boli často popisované s pohŕdavým/odmietavým/ typom myslenia. Ženy s PPP a depresiou boli popisované s ustarosteným typom myslenia /preoccupied/. Podobne podľa Ward a kol. 95 % pacientov bolo klasifikovaných ako non- autonómni a 72% bolo popisovaných ako odmietaví k sebe. V štúdii Cole –Detkeho a Kobaka nadpolovičná väčšina žien s PPP / 61 %/ malo aj depresiua neboli zahrnuté v čistej skupine PPP. Tá skupina, ktorá bola klasifikovaná ako „ čistá“- len s PPP mala popisovaný odmietavý, pohŕdavý typ myslenia. Wad uviedol, že ženy s PPP kontrolujú svoj život cez jedlo a táto kontrola je presmerovaná von / externalizovaná/ Tento typ kontroly je prítomný preto, že takéto ženy nemajú schopnosť vyskúšať si svoje vlastné psychologické stavy namiesto toho distres presmerovávajú na svoje telo. Cole- Detke uviedol, že PPP predstavujú odvedenie pozornosti od centrálnych objektov pripútania smerom k dosiahnuteľnejším cieľom, akými je aj zmena telesnej hmotnosti.

Schizofrénia

Rôzne typy schizofrénie sú charakterizované najväčšou dysfunkciou na osi I. Schizofrénne ochorenia charakterizujú bludy a halucinácie, má vysokú mieru dedičnosti. Napr. konkordancia monozygotných dvojčiat je 50 %, dizygotných 15%.Dokonca aj v prípade adoptovaných detí je vysoký podiel dedičnosti. Mechanizmus nie je presne známy, či sa jedná o jeden gén, albo o 1 lokus na 1 chromozóme.
Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší vznik schizofrénie
Ako kauzálna príčina sa ukazuje vplyv prostredia, najmä „ expressed emotion“. Vysoká miera EE je typická v komplikovaných rodinách a pri zvýšenej kritičnosti. Narušenie komunikácie a vysoká hladina EE v rodinách adolescentov, je rpediktorom schizofrénie a ochorení schizofrénneho spektra. Na videonahrávkach detí, ktoré boli snímané niekoľko rokov pred prepuknutím schizofrénie, sa tieto deti výrazne odlišovali od svojich súrodencov. Taktiež aj

miera rekurencie je podmienená mierou EE, v takýchto rodinách je 4násobne vyššia rekurencie. Ak sa cez rodinné intervencie manipuluje s „expressed emotion“, je vyššia miera relapsov ochorenia.

Typy myslenia a schizofrénia
Tyrrel a kol. zistili, že 89 % ľudí so schizofréniou mali odmietavý typ myslenia, zatiaľčo nevyriešený stav myslenia sa ani nezvažoval, ale ak bola táto kategória typu myslenia, potom 44 % ľudí malo tento podtyp. Tieto čísla hovoria málo o prediktoroch schizofrénie. Napr. nevyriešený typ myslenia by mal byť interpretovaný s opatrnosťou. Schizofrénia je charakterizovaná hlavne ako porucha myslenia, zahŕňajúc poruchy vo vnímaní, uvažovaní. Preto ľudia s poruchou myslenia môžu mať nevyriešený typ / stav/ myslenia s ohľadom na stratu a zneužívania práve kvôli poruche myslenia. V ďalšom rade si myslíme, že nájsť mnoho autonómnych prepisov medzi ľuďmi so schizofréniou je nemožné, práve kvôli inkoherencii v myslení. Na type myslenia sa podieľa to, aké má pacient vzťahy a ako je zaliečený.

Borderline porucha osobnosti

Ľudia s BPD majú nestabilný pocit vlastnej sebahodnoty. Podobne aj reprezentácie druhých sú nestabilné a nevyvinuté. Druhí sú v jednom momente idealizovaní a vzápätí devalvovaní. Centrálnym motívom je strach z opustenia idealizovanými objektami. Pretože neistý pocit sebahodnoty závisí od hodnotenia druhými, hrozba opustenia je potenciálne devastujúca. Táto instabilita vnútorných reprezentácií je spojená s emocionálnou nestálosťou /labilitou/ . Silné pocity hnevu a dysfunkcie môžu byť vyprovokované napr. odmietnutím. Tieto faktory ukazujú na pravdepodobné vplyvy, ktoré sú pre pripútanie najdôležitejšie a hrajú centr. rolu v etiopatogenéze BPD. V populácii asi 1% ľudí má BPD, v skupine liečených pacientov asi 15 %, v skupine pacientov s poruchami príjmu potravy asi 50%. Nigg a Goldsmith uviedli, že v prvostupňovom príbuzenstve je výskyt BPD asi 11 %. Je malá pravdepodobnosť spojitosti schizofrénie a BPD. BPD a poruchy nálady sú často komorbídne, v niekt. štúdiách až 50% komorbidita.

BPD a vzťahová väzba- teoretické spojenie
Main a Hesse predpokladali, že skúsenosť traumy pri absencii podpory predisponuje jedinca jednak k rozvoju BPD , alebo disoc. patológie. Pripravenosť k distresu je konzistentná s maximálnym vyjadrením attachmentových potrieb ako to možno vidieť u detí s rezistentnou vzťahovou väzbou .Internalizované modely opatrovníkov sú nedostupné a nekompetentné.Fonagy uviedol, že bezpečnosť vzťahovej väzby určuje vývoj kapacity rozumieť svojmu vlastnému duševnému stavu, alebo duševným stavom druhých. Schopnosť spojiť interpersonálne správanie a afekt je kritická pre rozvoj emočnej regulácie, kontroly impulzov, pre pocit vlastnej sebahodnoty, empatie. Fonagy hovorí, že absencia empatie, af. labilita, interpersonálna instabilita a difúzia identity charakterizuje BPD. Toto rezultuje ako dôsledok ťažkého poškodenia schopnosti mentalizácie.

Skúsenosti detí so vzťahovou väzbou a neskorší výskyt BPD
Rodinná anamnéza detí s BPD je veľmi podobná deťom s antisoc. PO. Aj v prípade BPD je prítomné často včasné zneužívanie. Herman a Perry zistili, že 81 % pacientov s BPD bolo fyzicky alebo sex. zneužívaných, alebo bolo svedkom takéhoto zneužívania. U 57 % sa trauma objavila pred 7 rokom života. Podobne Ogata a kol. uviedli, že 71 % žien bolo sex. zneužívaných, v kontraste len s 22 % žien s poruchou nálady. Ľudia s BPD referujú o vysokej

miere predĺženej separácie od opatrovníkov / najmä matiek/ v destve. Deti matiek, ktoré zažili stratu, mali 2,5 násobne vyššie riziko vzniku BPD. Jedna longitudinálna štúdia sa zaoberala spojitosťou medzi kvalitou pripútania v puberte a neskorším vznikom BPD. Včasné narušenie komunikácie rodič- dieťa sa ukázalo ako kľúčové pri vzniku tejto poruchy.

Typ myslenia a BPD
Barrow skúmal 80 pacientov, z nich 40 malo známky BPD a 40 bolo bez prítomnosti klinickej sympt. Vo vzorke pacientov s BPD malo 7% autonómny typ myslenia, 20% ustarostený typ myslenia, 20 % odmietavý typ myslenia a 50 % nerozriešený typ myslenia. V kontrolnej skupine 62 % bolo s autonómnym typom myslenia,10 % ustarosteným typom myslenia a 7 % nerozriešený typ myslenia.

Antisociálna porucha osobnosti

Je charakterizovaná trvalým porušovaním prác a pocitov druhých a porušovaním zákonov v spoločnosti. Charakteristická je impulzivita, instabilita, strata sebavedomia, ako jedno z kritérií je aj prítomnosť včasnej poruchy pozornosti v detstve.

Vzťahová väzba a antisoc. porucha osobnosti – teoretické prepojenie
Bowlby poznamenal, že deti, ktoré majú skúsenosť separácie od rodičov a je hrozba opustenia rodičmi, takéto deti pociťujú hnev. Stresujúce separácie detí od rodičov sú často spojené s hnevom, ktorý má svoju rolu v komunikácii rodičov a detí, smerom k separácii.
Keď je separácia dlhá, je spojená s výraznou úzkosťou, deti poskytujú dysfunkčnú úroveň hnevu smerom k rodičom. V úvode je hnev upriamený na rodičov, neskôr sa presmeruje na iné ciele.

Skúsenosti detí s pripútaním a neskorší vznik antisoc. PO
Prolongovaná separácia od rodičov/ ako dôsledok separácie a rozvodu skôr ako smrti/ , antisociálne správanie rodičov a zanedbávajúca starostlivosť zo strany matky prispieva k rozvoju antisociálnej poruchy osobnosti. Robins zistil, že opustenie rodičmi, rozvod a separácia boli spojené s touto dg. 89 % ľudí s antisoc. poruchou osobnosti zažilo v detstve opustenie rodičmi, event. Prolongovanú separáciu. Mnoho ľudí s antisoc. PO zažilo fyzické zneužívanie, alebo tvrdú výchovnú disciplínu.

Typ myslenia a antisoc. porucha osobnosti
Antisoc. porucha osobnosti bola spojená s nerozriešeným / nezatriedeným/ typom myslenia. Kriminalita a užívanie drog sa objavilo za 10 rokov od dg. antisoc. PO. Kriminalita a užívanie tvrdých drog sa objavilo po predch. psychiatrickej hospitalizácii. Typické pre osoby s touto dg. je zážitok vyhýbavej vzťahovej väzby/ odmietavej/, pre ktorú je typické pohŕdanie pripútaním a vzťahovými figúrami. V prípade komorbidity PO a poruchy nálady, títo pacienti mali /pohŕdavý, odmietavý/ typ myslenia a druhá polovica nezatriedený typ myslenia. Holtzworth -Munroe zverejnili štúdiu, podľa ktorej muži s anamnézou domáceho násilia boli častejšie klasifikovaní ako s non- autonómnym typom myslenia. /nie –bezpečným/.

Zhrnutie

Pripútanie v detstve – jediné evidentné spojenie je medzi dezorganizovanou vzťahovou väzbou a vznikom disociatívnych porúch vo včasnej dospelosti. A medzi rezistentnou vzťahovou väzbou a vznikom úzkostných porúch. Taktiež skúsenosti s opatrovníkmi ,

predurčujúce typ vzťahovej väzby/ dezorganizovanej/ rezistentnej/ a podieľajú na neskoršom vzniku disociatívnych a úzkostných porúch. Taktiež je evidentné spojenie medzi zneužívaním a neskorším vznikom disociatívnych porúch. Toto je podmienené neurobiologicky, kedy dieť zažíva situácie, z ktorých niet úniku. Carlson podotkol, že ak sa dieťa opakovane stáva nadmerne nabudené/ stresované?/, pri nedostupnosti adekvátnej ochrany a opatrovníka, vyvíja sa pre neho neurobiologický základ pre úzkosť .
Strata – predurčuje viacero ochorení, neskoršiu depresiu, úzkosť, antisoc. PO. Rôzny stupeň psychopatológie závisí od typu straty. Pri depresii včasná strata matky, pri vzniku veľkej depresie permanentná strata, depresia spojené s hnevom v náväznosti na separáciu. Úzkosť sa zjavuje pri hrozbe straty, pri instabilite, skôr ako pri permanentnej strate. Antisoc. PO je spojená so stratou počas separácie, rozvodu, úniku rodičov. Pre vznik poruchy nálady a úzkostné poruchy je dôležitá odolnosť voči strate skôr ako strata samotná. Starostlivý vzťah matky, pokračujúca starostlivosť s matkou/otcom chráni dieťa pre účinkami straty. Emočne nedostupná matka a/alebo zanedbávajúca starostlivosť rodičov činí dieťa zraniteľným pre neskorší vznik depresie a úzkosti. Bowlby podotkol, že deti, ktoré majú odmietavých rodičov, môžu ma skúsenosť straty ako niečoho „válcujúceho“.
Zneužívanie- vyššia miera je u BPD, antisoc. PO a pri disoc. poruchách. Zneužívané deti zažívajú neriešiteľné konflikty, pretože tí, ktorí by ich mali chrániť, ich ohrozujú. Alexander argumentoval, že zneužívanie je symptómom fungovania rodiny. Zneužívajúci rodičia dovoľujú , aby zneužívanie pokračovali dlhý čas. Ustarostení rodičia si často vymenia roly so svojimi rodičmi , títo zlyhávajú vo výchovnej funkcii. Keď pri zneužívaní niekto z opatrovníkov adekvátne zasiahne a je emočne dostupný, dieťa lepšie a úspešne môe zvládnuť ničivý dopad zneužívania.

Kvalita opatery- podmieňuje rôznu mieru psychopatológie. Poruchy nálady a úzkostné poruchy sú spojené s rodičovským odmietaním a zážitkom straty. Antisoc. porucha osobnosti je spojená s rodičovským odmietaním, neadekvátnou kontrolou a tvrdou disciplínou pri výchove. Poruchy príjmu potravy sú spojené s materským odmietaním a nadmernou potrebou ochrany, ktorá môže byť kombinovaná s rodičovským zanedbávaním. BPD je spojená s komplexným rodičovským zanedbávaním.
Bowlby metaforizoval vplyv rodičovskej opatery a výchovy na vznik neskoršej psychopatológie. Prirovnal to k vetviacim sa koľajniciam. Budúce skúsenosti s opaterou a zážitky straty majú rôzne účinky na deti, pôsobia na rôznych úrovniach , na rôznych rozvetvených cestičkách. Tieto cesty a spôsoby sa stávajú viac, alebo menej pravdepodobnými, vyvíjajú sa spolus dieťaťom ako org. systémom, ktorý má svoje vlastné stratégie zvládania.

Konspekt vypracoval – Mgr. Matúš Bieščad, PhD

32. Implikácie teórie a výskumu vzťahovej väzby pre psychoterapiu dospelých

Výskum a klinické perspektívy

(The Implications of Attachment Theory and Research for Adult Psychotherapy. Research and Clinical Perspectives, str.orig. 762-780)

Arietta Slade

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Teória vzťahovej väzby začala Bowlbyho elegantnými a úspornými myšlienkami o povahe a funkcii ľudských väzieb. Tieto myšlienky začali začiatkom 60-tich rokov formovať vývinovú psychológiu hlavne vďaka práci jeho kolegyne a priateľky Mary Ainsworthovej. Napriek tomu, že Bowlby bol psychoanalytik a psychoterapeut, jeho práca bolo po desaťročia výrazne ignorovaná klinikmi a klinickými výskumníkmi. Bowlby neskôr sám vyjadril svoje znechutenie nad tým, že hoci jeho teória vzťahovej väzby bola formulovaná pre klinické využívania v diagnostike a terapii, jej používanie viedlo k podpore výskumu prevažne vo vývinovej psychológii.

Nedostatok prijatia Bowlbyho teórie klinikmi bolo vo veľkej miere spôsobené rozporom, ktorý mal Bowlby s psychoanalytickou komunitou. Tento rozpor vznikol preto, lebo Bowlby spochybnil niektoré základné psychoanalytické princípy, ako je teória pudov a vplyv fantázie (viac ako reality) na psychické fungovanie a psychopatológiu.

Vďaka priekopníckej práci Ainsworthovej študentky Mary Main a tiež vďaka psychoanalytikovi Petrovi Fonagymu sa to koncom 80-tich rokov zmenilo. Stalo sa to v čase, keď psychoanalýza začala opúšťať výlučné zameranie na pudy a prijala nárast vzťahovej a intersubjektívnej perspektívy. Takmer po 50 rokoch po publikovaní Bowlbyho štúdie o skúsenostiach s rodičovskou stratou u 44 mladistvých zlodejov sa Bowlbyho túžba po dialógu stala skutočnosťou a teória vzťahovej väzby sa mohla vrátiť do svojho pôvodného domova – do psychoanalýzy.

V dôsledku týchto posunov vzrástol záujem o klinické implikácie teórie a výskumu vzťahovej väzby v posledných dvoch desaťročiach exponenciálnym radom. V poslednom desaťročí dramaticky vzrástol záujem o prepojenie medzi vzťahovou väzbou u dospelých, mentalizáciou a dynamickou psychoterapiou. V súčasnosti môžeme vidieť vplyv teórie a výskumu vzťahovej väzby vo veľkom počte oblastí klinického výskumu, teórie a praxe. Niektoré významné klinické a výskumné časopisy venovali svoje špeciálne vydania snahe preklenúť priepasť medzi teóriou vzťahovej väzby a klinickou prácou (napr. *Journal of the American Psychoanalytic Association* (2000), *Infant Mental Health Journal* (2004), *Psychoanalytic Inquiry* (1999 a 2003), *Journal of Infant, Child and Adult Psychotherapy* (2002), *Journal of Clinical and Consulting Psychology* (2006)). V roku 2000 začal vychádzať časopis *Attachment and Human Development*, ktorý sa týmto témam neustále venuje.

V zásade existujú dve veľké oblasti literárnych zdrojov, ktoré skúmajú klinické implikácie teórie a výskumu vzťahovej väzby pre psychoterapiu dospelých. Prvá oblasť hľadá prepojenia medzi rozličnými klasifikáciami alebo typmi vzťahovej väzby vo vzťahu k procesu a výsledku psychoterapie. Druhú oblasť tvoria popisy praktikov, ktorí uvádzajú rozličné

spôsoby toho, ako konštrukty a metóda teórie vzťahovej väzby ovplyvňujú ich klinickú prácu. V tejto kapitole sa budeme venovať obom oblastiam.

Mojim názorom je, že teória a výskum vzťahovej väzby môžu obohatiť terapeutovo pochopenie konkrétnych pacientov. Teória vzťahovej väzby nepredpisuje konkrétnu liečbu, skôr porozumenie povahe a dynamike vzťahovej väzby a mentalizácii prináša nové informácie pre intervenciu a klinické rozmýšľanie. Teória vzťahovej väzby prináša široký pohľad na ľudské fungovanie, ktoré má potenciál zmeniť spôsob, ako klinici rozmýšľajú o svojom vzťahovaní sa k pacientom a spôsob ako rozumejú dynamike terapeutického vzťahu. Konštrukty vzťahovej väzby môžu byť užitočné pre pochopenie niektorých, aj keď nie všetkých pacientov. U niektorých pacientov môžu byť kvality vzťahovania sa, spôsoby obrán, regulácia afektov a/alebo zlyhávanie v mentalizácii spojené s neistou vzťahovou väzbou, čo bude viacerými spôsobmi formovať liečbu a jej priebeh. Pre iných pacientov to môže byť téma iba v pozadí, ktorá môže prinášať údaje pre liečbu, aj keď v nej nebude dominovať.

Bowlby, Ainsworthová a Mainová: Krátky prehľad

V priebehu svojej kariéry Bowlby sformuloval základné východiská teórie vzťahovej väzby: 1) že dieťa je predisponované k tomu, aby sa pripútavalo k svojim opatrovateľom; 2) pretože tieto primárne vzťahové väzby sú pre dieťa životne dôležité, *dieťa si ich bude udržiavať za každú cenu.* Bowlby ďalej uvádza, že ak táto kľúčová adaptácia vedie k narušeniu alebo skresleniu primárnej vzťahovej väzby, tak je tým ovplyvnená kapacita dieťaťa pre vzťahovanie sa aj pre autonómiu, a niekedy môže viesť k rozvoju psychopatológie. Rané formulácie Bowlbyho teórie urobili silný dojem pre Ainsworthovú, ktorú inšpirovali pre štúdium prirodzeného vývinu väzby matka-dieťa v prvom roku života dieťaťa. Jeden z jej najvýznamnejších príspevkov je zostavenie jednoduchej laboratórnej procedúry, známej ako „cudzia situácia (*Strange Situation*)“, ktorá jej umožnila vymedziť kľúčové prvky rovnako neistej ako aj bezpečnej vzťahovej väzby u detí. Jeden z jej vplyvných príspevkov je popis individuálnych odlišností v organizácii vzťahovej väzby následkom materskej starostlivosti v prvom roku života dieťaťa: bezpečná vzťahová väzba *(secure)* a dva typy neistej väzby *(insecure)* – „vyhýbavá *(avoidant)*“ a „rezistentná *(resistant)*“.

Mainová, študentka Ainsworthovej, svojimi dvoma príspevkami významne rozšírila prácu Bowlbyho a Ainsworthovej. Prvým príspevkom bolo vymedzenie štvrtej kategórie detskej vzťahovej väzby, a to väzby dezorganizovanej/dezorientovanej. Ďalším príspevkom bolo vytvorenie metodiky Adult Attachment Interview (AAI, Rozhovor vzťahovej väzby dospelého), čo malo revolučný dopad na výskum vzťahovej väzby. AAI obsahuje 16 otázok, ktoré sa kladú dospelým, aby opísali svoje rané skúsenosti so svojimi rodičmi. Táto metóda je veľmi úspešná vo vyvolávaní „stavov mysle vo vzťahu ku vzťahovej väzbe“, a vo viacerých ohľadoch tvorí verbálnu analógiu k „cudzej situácii“. Mainová so svojimi kolegami analýzou AAI rozhovorov dospela k naratívnym organizáciám, ktoré boli analogické k vzorcom správania sa dieťaťa v cudzej situácii. Tieto naratívne vzorce Mainová považovala za reprezentáciu vnútorných vzťahových modelov pripútania, v ktorých sa nemanifestovali popisy udalostí v živote dospelých, ale to, ako sú tieto vzťahové príbehy zapamätané a organizované v ich rozprávaní.

Tieto naratívne analýzy viedli Mainovú a jej kolegov k popisu troch typov vzťahovej väzby u dospelých, ktoré boli analogické k typov detskej vzťahovej väzby u Ainsworthovej, ktoré boli doplnené o neskôr objavenú dezorganizovanú vzťahovú väzbu:
bezpečná-autonómna vzťahová väzba *(secure-autonomous)*, analogická k detskej bezpečnej *(secure)* väzbe

vyhýbavá vzťahová väzba *(dismissing)*, analogická k detskej vyhýbavej *(avoidant)* väzbe
zapletená vzťahová väzba *(preoccupied)*, analogická k detskej rezistentnej *(resistant)* väzbe
nevyriešená vzťahová väzba *(unresolved)*, analogická k detskej dezorganizovanej/dezorientovaná *(disorganized/disoriented)* väzbe
O niekoľko rokov neskôr Hesse popísal kategóriu „nemožno klasifikovať".
Vo svojom originálnom výskume sa podarilo Mainovej a jej kolegom zdokumentovať vysokú úroveň zhody medzi typov vzťahovej väzby matiek a ich detí. Ak zoberieme do úvahy, že s matkami bol robený rozhovor päť rokov potom, ako bola vyšetrovaná vzťahová väzba u ich detí, tak sú tieto výsledky zvlášť pozoruhodné.

Fonagy a teória mentalizácie

Revolúcia v teórii a výskume vzťahovej väzby, ktorú začala Mainová so svojim „pohybom smerom k úrovni reprezentácie" viedla k základu pre prácu Fonagyho a jeho kolegov (menovite Mary Target, Anthony Bateman, Miriam Steele a Howard Steele), ktorá odštartovala ďalšiu revolúciu vo výskume vzťahovej väzby – revolúciu, ktorá mala zvláštny dopad na klinický výskum a prax. Skôr ako na klasifikáciu typov vzťahovej väzby sa Fonagy zameral na popis vývinu a fungovania jednotnej, ale komplexnej schopnosti – „reflektívnemu fungovaniu" a „mentalizácii" – a ich prítomnosti, chýbaniu alebo narušeniu v psychopatológii.

Mentalizácia a reflektívne fungovanie

Konštrukt mentalizácie sa vyvinul z úvodných snáh Fonagyho a jeho kolegov o operacionalizáciu a rozšírenie Mainovej pojmu „metakognitívneho monitorovania". Pýtali sa, čo je tou kľúčovou schopnosťou, ktorá sa vyskytuje u jednotlivcov s bezpečnou vzťahovou väzbou ale absentuje u jednotlivcov s neistou alebo narušenou vzťahovou väzbou? Ako skúsení klinici opísali sadu psychologických schopností, ktoré boli kľúčové k tomu, čo Mainová popísala ako bezpečný stav mysle pri vzťahovaní sa k druhým. „Reflektívne fungovanie *(reflective functioning)*" a „mentalizácia *(mentalization)*" sa týkali schopnosti predvídať, predstaviť si duševné stavy u samého seba a druhých, a porozumieť vlastnému správaniu a správaniu druhých ľudí v termínoch základných mentálnych stavov a zámerov. Vo svojej podstate je vysoká úroveň mentalizácie schopnosťou regulovať a predstavovať si negatívne a narušujúce mentálne stavy, rovnako ako uvedomovať si interpersonálne, intrapersonálne, príčinné a dynamické aspekty mentálnych stavov.

Podľa Fonagyho a jeho kolegov je mentalizácia základná vnútorná ľudská schopnosť pre reguláciu afektov a produktívne sociálne vzťahy. Umožňuje jednotlivcovi porozumieť, že jeho vlastné správanie a správanie druhých je zmysluplným a predpovedateľným spôsobom prepojené so základnými, často nepozorovateľnými, meniacimi sa a dynamickými pocitmi a zámermi. Čím viac je človek schopný predvídať a predstavovať si duševné stavy u seba a iných (a teda rozlíšiť, čo je vlastné, vnútorné mne samému a čo patrí iným), tým je pravdepodobnejšie, že človek bude vytvárať produktívne, intímne a pomáhajúce vzťahy s ostatnými. Tým sa bude viac na subjektívnej rovine cítiť spojený s ostatnými a tým viac sa bude cítiť autonómny a so svojou vlastnou, oddelenou mysľou. Naozaj, neschopnosť zaoberať sa duševnými stavmi iných alebo vlastnými duševnými skúsenosťami je ukazovateľom celého rozpätia neistých vzťahovo-väzbových stavov mysle.

Vo svojom výskume Fonagy s kolegami demonštrovali, že dospelí, ktorí sú vysoko reflektívni počas rozhovoru AAI (to znamená že sú schopní mentalizácie o samých sebe a svojich rodičoch pri pýtaní sa na svoje rané detské vzťahy), boli s väčšou pravdepodobnosťou klasifikovaní ako s bezpečnou vzťahovou väzbou. Ich deti mali tiež

s väčšou pravdepodobnosťou bezpečnú vzťahovú väzbu. V skutočnosti bola pre predikciu vzťahovej väzby detí významnejšia úroveň reflektívneho fungovania ich matiek, ako typ ich dospelej vzťahovej väzby. Vo svojom neskoršom výskume s klinickou populáciou sa Fonagymu a jeho kolegom podarilo odhaliť vzťah medzi zlyhávaním v mentalizácii a psychopotológiou – zvlášť pri ťažších formách porúch osobnosti, konkrétne pri borderline poruche osobnosti. Tiež sa im podarilo ukázať, že vývin mentalizácie je ochranným faktorom v prípade traumy, takže jednotlivci, ktorí mali nenarušenú schopnosť mentalizácie mali menšiu pravdepodobnosť pre vytvorenie borderline poruchy osobnosti, aj v prípade, keď títo jednotlivci boli vystavení ťažkým raným vzťahovým traumám.

Na rozdiel od AAI skórovacieho systému, ktorý je postavený na kategoriálnom skórovaní materiálu z rozhovoru, reflektívne fungovanie sa skóruje na kontinuu od – 1 (bizarné) po 9 (plné reflektívne fungovanie). Aj keď je toto skórovanie založené na jednoduchom kontinuu, umožňuje diferencovať vyhýbavú alebo zapletenú formu na základe narušenia alebo deficitu mentalizácie.

Mainovej práca na vzťahovej väzbe dospelých a Fonagyho práca o mentalizácii mali významný vplyv na klinický výskum a prax.

Vzťahová väzba dospelých a výskum psychoterapie

V poslednom desaťročí enormne vzrástol výskum sledujúci súvislosti medzi vzťahovou väzbou a psychoterapiou. Hoci tento výskum priniesol viac otázok ako odpovedí na ne a ponúka iba zopár jednoznačných usmernení pre praktikov, jeho šírka sama o sebe hovorí o stupni, v ktorom Mainovej práca o vzťahovej väzbe dospelých zaujala výskum v psychoterapii.

Táto časť ponúka prehľad v niekoľkých širokých oblastiach: 1) súvislosti medzi vzťahovou väzbou pacienta a procesovými premennými (aliancia, prenos, vzťahová väzba k terapeutovi, terapeutove reagovanie); 2) súvislosti medzi premennými na strane terapeuta (organizácia vzťahovej väzby, vzťahovanie sa k pacientovi) a procesom a výsledkom terapie; 3) vzťahová väzba ako ukazovateľ zmien v psychoterapii; 4) vzťahy medzi pacientovou vzťahovou väzbou a výsledkom psychoterapie.

Literatúra k týmto oblastiam pochádza z posledných rokov a stále sa vyvíja. Hoci bolo publikovaných množstvo štúdií zisťujúcich vzťahy medzi pacientovou klasifikáciou vzťahovej väzby a procesom a výsledkom terapie, v štúdiách je iba mála konzistentnosť čo sa týka typu pacientov, liečby a terapeutov. Navyše bolo použitých veľké množstvo nástrojov merajúcich vzťahovú väzbu, veľa z nich merali mierne odlišné konštrukty. Relatívne malý počet štúdií použil AAI metódu a klasifikačný systém vyvinutý Mainovou. Veľa štúdií, ktoré použili AAI metódu využili na jej vyhodnocovanie Kobakovo Q-triedenie vzťahovej väzby, ktorej výsledkom je skóre na dvoch dimenziách: deaktivácia – hyperaktivácia; bezpečie – neistota. Najpoužívanejšími nástrojmi sú sebaposudzovacie dotazníky, ktoré majú oproti AAI výhodu efektivity v čase a cene. Za posledných 20 rokov vzniklo množstvo sebaposudzovacích dotazníkov vzťahovej väzby dospelých (napr. *Adult Attachment Scales, Relationship Syles Questionnaire, Experiences in Close Relationship Inventory*), ktoré sa skórujú rozličnými spôsobmi. Typy vzťahovej väzby vychádzajúce z týchto dotazníkov sa často nezhodujú s kategorizáciou AAI rozhovoru. Tieto nástroje merajúce vzťahovú väzbu dospelých medzi sebou korelujú iba čiastočne, lebo merajú prekrývajúce sa, ale nie identické konštrukty.

V súčasnosti väčšina výskumníkov opisuje vzťahovú väzbu dospelých v priestore dvoch nezávislých dimenzií: 1) vyhýbanie *(avoidance)* a 2) úzkosť *(anxiety)*, čím vznikajú štyri základné typy vzťahovej väzby. Termínmi vyhýbavá *(avoidant, dismissing)*

a deaktivačná *(deactivating)* sa v ďalšom texte bude myslieť stav mysle typicky spájaný s Mainovou vyhýbavou *(dismissing)* kategóriou, termínmi úzkostná *(anxious)*, hyperaktivovaná *(hyperactivating)*, a zapletená *(preoccupied)* sa bude rozumieť stav mysle spájaný so zapletenou *(preoccupied)* kategóriou. Až na pár výnimiek, štúdie, ktoré využívajú AAI metódu, sa venujú iba porovnaniu bezpečnej a neistej vzťahovej väzby a vynechávajú kategóriu dezorganizovanej väzby a kategóriu „nedá sa klasifikovať".

Ovplyvňuje vzťahová väzba pacienta proces psychoterapie?
Prvé otázky, ktoré si výskumníci kládli, boli, či pacientov typ vzťahovej väzby predikuje pacientovu ochotu vstúpiť do terapie, jeho kapacitu formovať pracovnú alianciu, a kapacitu rozvinúť vzťahovú väzbu voči terapeutovi. Jednoduchá odpoveď – v súlade s teoretickými východiskami – je áno. Bowlby predpokladal, že ochota vyhľadať a akceptovať starostlivosť súvisí s bezpečím vo vzťahovej väzbe. Dve rozličné štúdie zistili, že pacienti s bezpečnou vzťahovou väzbou bez ťažkostí vyhľadali terapiu a boli schopní zaangažovať sa do terapeutického procesu. Od nich sa líšili pacienti s vyhýbavou vzťahovou väzbou, ktorí popierali potrebu pomoci, a pacienti so zapletenou väzbou, ktorým ich potreba a závislosť spôsobovala ťažkosti v produktívnom využívaní terapeuta. Tieto výsledky o bezpečnej a vyhýbavej vzťahovej väzbe boli potvrdené ďalšími štúdiami, nepodarilo sa však dospieť k jednoznačnému vplyvu zapletenej alebo hyperaktivovanej vzťahovej väzbe na procesové premenné.
Viaceré štúdie tiež potvrdili, že bezpečná vzťahová väzba facilituje vytvorenie pozitívnej aliancie, pričom iná štúdia zistila rozdiel medzi jednotlivými typmi neistej vzťahovej väzby (horšie sa darilo vytvoriť pracovnú alianciu úzkostným, viac zapleteným pacientom, ako vyhýbavým pacientom).
Ak však berieme do úvahy, že väčšina psychoterapeutických pacientov má neistú vzťahovú väzbu, odhalenie vzťahu medzi bezpečnou vzťahovou väzbou a pozitívnou pracovnou alianciou nie je nijak zvlášť informatívne, pretože prináša iba málo svetla k objasneniu toho, prečo a ako pacienti s neistou vzťahovou väzbou zlyhávajú vo vytváraní pracovnej aliancie, a ako jednotlivé typy neistej vzťahovej väzby zasahujú do povahy liečebných ťažkostí. Iba pár štúdií, ktoré sledovali fluktuáciu úrovne aliancie *v priebehu času* priniesli jemnejšie zistenia ohľadom vzťahu typu neistej vzťahovej väzby a zaangažovania sa do liečebnej aliancie. V jednej štúdii sa zistilo, že kým pacienti s bezpečnou vzťahovou väzbou uvádzali iba malý posun v úrovni pracovnej aliancie v priebehu liečby, pacienti so zapletenou vzťahovou väzbou *(preoccupied)* vykazovali v strede liečby strmý pokles v úrovni aliancie a v závere liečby strmý nárast. Vyhýbaví pacienti *(dismissing)* naopak vykazovali strmý pokles v hodnotení aliancie na konci liečby. Iná podobná štúdia zistila súvislosť medzi vzťahovou väzbou a typom ťažkostí v liečebnom vzťahu. Zapletení pacienti uvádzali častejšie ťažkosti, kým vyhýbaví zriedkavejšie. Tieto výsledky sú v súlade s teoretickými východiskami a hovoria o tom, že poklesy a stúpania v hodnotení úrovne terapeutickej aliancie majú rozličný priebeh v závislosti od pacientovej organizácie vzťahovej väzby.
Malý počet štúdií opäť v súlade s teoretickými predpokladmi uvádza, že typ vzťahovej väzby predikuje rozdiely v rozvoji prenosu. Špecificky to znamená, že typ vzťahovej väzby predikuje tendenciu pacientov projikovať svoje interprersonálne očakávania a fantázie z detstva do terapeuta. Autori popísali typológiu dimenzií prenosu, ktoré pokrývajú Mainovej typológiu vzťahovej väzby. Úzkostne pripútaní pacienti viac inklinovali k používaniu štiepenia *(splitting)* v prenose, kde zažívali prepínanie medzi idealizovaním terapeuta na jednej strane a pocitmi hnevu, frustrácie a sklamania voči terapeutovi na strane druhej. Táto manifestácia prenosu rovnako významne ovplyvňovala aj terapeuta.
Niektoré výskumné skupiny uvažovali o otázke vzťahovej väzby a prenosu z hľadiska pacientovej *vzťahovej väzby voči terapeutovi.* Bola vytvorená sebaposudzovacia škála *(Client*

to Therapist Attachment Scale), ktorá rozlišuje medzi „bezpečnou“, „vyhýbavou/obávajúcou sa“ a „zapletenou/zlúčenou“ vzťahovou väzbou ku terapeutovi. Tiež bol vyvinutý sebaposudzovací nástroj na hodnotenie pacientovho prežívania terapeuta v deviatich základných komponentoch, medzi ktoré patrilo hľadanie blízkosti, bezpečná základňa, dostupnosť a sila/múdrosť. Tiež bolo vyvinuté interview priamo odvodené z AAI, ktoré autori nazvali Pacient-terapeut AAI, ktoré zisťuje vzťahovania sa pacienta k terapeutovi, nie k svojim rodičom, a ktorého výsledkom je typológia podobná ako u Mainovej.
Používanie termínu „vzťahová väzba“ na popis vzťahu medzi pacientom a terapeutom prináša množstvo komplexných otázok ohľadom toho, aký typ vzťahu ešte môžeme vážne nazývať vzťahom so vzťahovou väzbou *(attachment relationship)*. Vo všeobecnosti sa zdá, že v najúspešnejšej liečbe sa terapeut pre pacienta stáva významnou osobou, ich vzťah má veľa elementov vzťahu so vzťahovou väzbou a terapeut plní veľa funkcií figúry vzťahovej väzby. V skutočnosti rozvoj pozitívneho ako aj negatívneho prenosu znamená, že terapeut sa stáva figúrou vzťahovej väzby, „to znamená, že aktivuje vnútorné pracovné modely (asociačné siete), pôvodne sformované na vzťahovanie sa pacienta k pôvodným figúram vzťahovej väzby“. V optimálnom prípade rozvinutie bezpečnej vzťahovej väzby pacienta k terapeutovi na jednej strane znamená, že pacient využíva bezpečie prítomné v súčasnom vzťahu s terapeutom k prepracovaniu doteraz vytvorených neistých pracovných modelov. Na druhej strane bezpečná vzťahová väzba vytvára možnosti k pacientovej tolerancii a k chápaniu zmyslu pocitov sklamania, hnevu alebo dokonca strachu (z opustenia, nepochopenia a pod.). Tieto pocity sú nakoniec zahrnuté do pozitívnej reprezentácie terapeuta a vlastného self pacienta. Výskum v tejto oblasti potvrdzuje viaceré predpoklady. Napríklad, že pacienti s neistou vzťahovou väzbou s väčšou pravdepodobnosťou vytvoria neistú vzťahovú väzbu aj k svojmu terapeutovi a majú ťažkosti s vnímaním terapeuta ako bezpečnej základne, ako spoľahlivej a starajúcej sa vzťahovej figúry, bez ohľadu na terapeutovo správanie. Rovnako stupeň, v akom je pacient schopný zažívať terapeuta ako prístupný a istý prístav a bezpečnú základňu, vyjadruje pravdepodobnosť plnšieho a úspešnejšieho zaangažovania sa v liečbe.
Neprekvapuje, že výskum ukazuje, že pacientov typ vzťahovej väzby neovplyvňuje len schopnosť zaangažovania sa v liečbe a dôvery k terapeutovi, ale ovplyvňuje aj terapeuta a jeho reakcie na pacienta. Dve nezávislé štúdie poukázali na to, že typ vzťahovej väzby pacienta predikuje, či terapeut bude reagovať viac „kognitívnym“ alebo „afektívnym“ spôsobom. V oboch štúdiách terapeuti častejšie reagovali interpretáciami na vyhýbavých pacientov a reflektovaním pocitov na zapletených pacientov.
Oba štúdie teda potvrdili, že terapeuti majú tendenciu používať príslušný „štýl“ odpovedania, kde ponúkajú viac kognitívnych komentárov pre vyhýbavých pacientov *(dismissing, avoidant)* a viac explorujú pocity u zapletených pacientov *(preoccupied)*. Hoci tieto výsledky dávajú intuitívny zmysel – očakávali by sme, že terapeuti budú zrkadliť afektívny štýl svojich pacientov pri reagovaní na nich – ostáva stále množstvo otázok: 1) či je naozaj viac terapeutické odpovedať príslušným „štýlom“ a 2) aké iné faktory ako sú pacientove charakteristiky ovplyvňujú spôsob reagovania terapeutov.

Ovplyvňuje vzťahová väzba terapeuta proces psychoterapie?
Väčšina psychoterapeutických výcvikov zdôrazňuje, že úspešnosť terapeuta závisí od schopnosti zvládania vlastných emocionálnych reakcií na pacienta. To znamená súčasne schopnosť byť si vedomí vlastných pocitov a reakcií voči pacientovi, tiež schopnosť využiť tieto pocity v liečbe bez toho, aby narúšali liečbu alebo provokovali k ich priamemu vyjadreniu pacientovi. Môžeme predpokladať, že neistá vzťahová väzba u terapeuta by mohla nepriaznivo zasahovať do všetkých týchto procesov. A skutočne to tak je. Na základe teórie vzťahovej väzby by sme mohli predpokladať, že záujem o starostlivosť je rovnako náchylný k narušeniu u terapeuta s neistou vzťahovou väzbou, tak ako je to u pacienta s týmto typom

väzby. Bez ohľadu na stupeň terapeutovej neistej vzťahovej väzby, rozličnı́ pacienti budú rozlične aktivovať terapeutove reprezentácie vzťahovej väzby. Teda v intersubjektívnej rovine, ktorá stojí v strede dobrej terapie, sú s veľkou pravdepodobnosťou u terapeuta aktivované jeho reprezentácie vzťahovej väzby, ktoré môžu súvisieť s objavovaním sa problematických protiprenosových reakcií.

Tieto predpoklady boli potvrdené viacerými štúdiami. V jednej štúdii sa uvádza, že terapeuti s bezpečnou vzťahovou väzbou boli schopnejší ako terapeuti s neistou vzťahovou väzbou načúvať a reagovať na potreby závislosti u svojich vyhýbavých pacientov a rovnako boli menej náchylní k protiprenosovým reakciám k týmto pacientom. Terapeuti s bezpečnou vzťahovou väzbou boli rovnako schopnejší zvládať vyjadrené požiadavky a explicitné potreby závislosti u pacientov so zapletenou vzťahovou väzbou. Terapeuti s neistou vzťahovou väzbou častejšie videli svojich zapletených/hyperaktivovaných pacientov ako viac núdznych a závislých ako terapeuti s bezpečnou väzbou, tiež mali väčší sklon strácať sa v práci s týmito pacientmi, pričom reagovali viac na ich zjavné prejavy ako na ich vnútorné potreby. To potvrdili viaceré štúdie. Iba dva štúdie dokázali, že terapeutova úzkosť spojená so vzťahovou väzbou môže zlepšiť pracovnú alianciu. Aj keď tieto výsledky môžu byť interpretované spôsobom, že terapeuti s úzkostnou vzťahovou väzbou vedia vytvoriť lepšiu pracovnú alianciu, pravdepodobnejšie je vysvetlenie, že terapeuti s menej bezpečnou vzťahovou väzbou sa v úvode liečby veľmi snažia, aby ich pacienti mali radi a cítili sa s nimi spojení. Aj keď to môže mať na prvý pohľad pozitívny dopad na odštartovanie liečby, tento efekt však pravdepodobne nepretrváva počas celého priebehu liečby.

Terapeutova organizácia vzťahovej väzby rovnako určuje, či terapeut reaguje na svojich pacientov v „štýle“ alebo „mimo štýlu“. Vyššie bolo spomenuté, že terapeuti inklinujú k reagovaniu v štýle ich pacientov – reagujú viac kognitívne na vyhýbavých pacientov a viac afektívne na zapletených pacientov. Táto jednoznačná súvislosť však neplatí, ak sa do úvahy berie typ vzťahovej väzby terapeuta. Zistilo sa, že prípadoví manažéri *(case managers)* s bezpečnou vzťahovou väzbou s väčšou pravdepodobnosťou ako prípadoví manažéri s neistou väzbou sa nenechali zapliesť s hyperaktivovanými pacientmi, ani sa neuzatvárali v zhode so svojimi deaktivovanými pacientmi. V skutočnosti terapeuti s bezpečnou väzbou mali sklon osvojiť si štýl, ktorý bol nekomplementárny ku štýlu svojich pacientov. V inej štúdii sa potvrdili podobné výsledky, hoci terapeuti v tejto štúdii mali všetci bezpečnú vzťahovú väzbu, tí, ktorí boli menej vyhýbaví dokázali vytvoriť silnejšiu alianciu s pacientmi, ktorí boli viac vyhýbaví. Naopak, viac vyhýbaví terapeuti vytvárali slabšiu alianciu s rovnako viac vyhýbavými pacientmi. Tiež sa zistilo, že viac vyhýbaví pacienti pracovali lepšie s viac zapletenými klinikmi a naopak.

Tieto výskumy teda hovoria o tom, že čím má terapeut silnejšiu bezpečnú vzťahovú väzbu, tým viac vie reagovať „mimo štýl“ ak je to potrebné a vhodné. V mnohých prípadoch má takéto jemné spochybňovanie pacientovej vzťahovej väzby vplyv skôr na zjemňovanie ako provokovanie charakteristických obranných štýlov, čím sa zvyšuje flexibilita a zmena. V skutočnosti striedanie týchto dvoch stratégií – zrkadlenie pacientových zážitkov (odpovedanie „v štýle“) a vyzývanie pacientových stavov mysle (odpovedanie „mimo štýl“) – sa zdá byť dôležitou súčasťou úspešnej terapie. Výskum doteraz dokázal, že takáto flexibilita je typickejšia pre terapeutov s bezpečnou vzťahovou väzbou. Je však dôležité uviesť, že významnú úlohu v terapeutovom stupni flexibilného prístupu k pacientom zohráva terapeutická skúsenosť bez ohľadu na konkrétnu terapeutickú orientáciu. Bezpečná vzťahová väzba a terapeutická skúsenosť sú tak pravdepodobne dve kľúčové premenné, ktoré zohrávajú úlohu vo výsledku psychoterapie.

V inej práci bol použitý dotazník Pacient-terapeut AAI, ktorým sa zisťovali nielen pacientove vnútorné pracovné modely terapeuta, ale ja terapeutove vnútorné pracovné modely jeho pacienta. Výsledky malej pilotnej štúdie ukázali, že terapeuti mali bezpečnú väzbu vo svojich

vnútorných reprezentáciách pacientov, hoci väčšina pacientov malo neistú väzbu vo svojich vnútorných reprezentáciách terapeutov. Fakt, že terapeuti si vytvárajú vnútorné pracovné modely svojich pacientov neznamená, že pacienti sa stávajú objektmi vzťahovej väzby pre svojich terapeutov. Skôr môžeme naopak argumentovať, že vytvorenie vzťahovej väzby k pacientovi – čo môže napríklad zabrániť v mentalizácii o pacientoch – by mohlo znemožniť určité druhy terapeutickej práce. Terapeuti však majú silné pocity voči svojim pacientom – či sa však tie dajú najlepšie opísať ako vzťahová väzba, ostáva naďalej otvorené.

Predikuje vzťahová väzba pacientov výsledok psychoterapie?
Jeden zo spôsobov ako zisťovať vzťah medzi typom vzťahovej väzby a výsledkom psychoterapie je sledovanie, či psychoterapia vedie k zmene vzťahovej väzby u pacientov. Výsledky malého počtu štúdii v tejto oblasti sú neurčité a spletité. V jednej štúdii s 82 hospitalizovanými pacientmi sa zistilo, že hoci v úvode mali všetci neistú vzťahovú väzbu, pri prepustení bolo 40% pacientov s bezpečnou vzťahovou väzbou. Aj iná štúdia potvrdila, zvyšovanie počtu pacientov s bezpečnou vzťahovou väzbou a znižovanie s neistou väzbou. Každopádne u veľkého množstva pacientov pri zmene vzťahovej väzby išlo o posun z jedného typu neistej väzby na iný. U tých, ktorým sa vzťahová väzba zmenila na bezpečnú, išlo prevažne o pacientov s najnižšou mierou symptomatológie pred liečbou. Iná štúdia zistila súhrnnú zmenu v type vzťahovej väzby v priebehu ročnej liečby u malej skupiny hospitalizovaných pacientov s hraničnou poruchou osobnosti. V skupine 10 pacientov sa niekoľkí posunuli z neistej do bezpečnej väzby, niektorí sa nezmenili a niektorí sa z neistej väzby posunuli do kategórie „nedá sa klasifikovať“.
Jednoznačný dôkaz o užitočnosti metódy AAI ako nástroja merania výsledkov psychoterapie sa v súčasnosti objavil v jednej znáhodňovanej klinickej skúške s veľkým výberom. Štúdia porovnávala efektivitu psychoterapie zameranej na prenos s dialekticko-behaviorálnou terapiu a modifikovanou podpornou psychodynamickou terapiou u pacientov s hraničnou poruchou osobnosti. Po jednom roku sa v skupine s psychoterapiou zameranou na prenos (ale nie v ostatných dvoch skupinách) zistil významný nárast pacientov s bezpečnou vzťahovou väzbou, tiež sa významne zvýšila ich naratívna koherencia a reflektívne fungovanie.
Každopádne však stojí za opýtanie, či klasifikácia vzťahovej väzby je vhodný nástroj na zisťovanie zmien v priebehu psychoterapie. Pri klasifikácii vzťahovej väzby sa pravdepodobne jedná o zjavnú manifestáciu hlbokých štruktúr, ktorých zmena si vyžaduje určitý čas aj pri najúspešnejších terapiách. Vyššie spomínané štúdie priniesli aj dôkazy o tom, že v priebehu liečby sa vyskytuje posun z jednej obrannej organizácii do inej. Tiež zmeny vo vzťahovej väzbe nemusia byť nevyhnutne sprevádzané so zmenami v reálnom živote a vzťahoch. Zmena v type vzťahovej väzby tak môže, ale nemusí, sprevádzať úpravu symptómov, štrukturálnu zmenu alebo zmenu správania.
Výskumníkov tiež zaujímalo, či konkrétny typ vzťahovej väzby pacientov sa spája s lepším výsledkom liečby alebo, čo je tiež dôležité, či určitý typ vzťahovej väzby si môže vyžadovať konkrétny typ liečby. Jedna veľká štúdia zameriavajúca sa na túto otázku zistila, že vyhýbaví pacienti dosiahli lepší výsledok ako pacienti so zapletenou a nevyriešenou vzťahovou väzbou. Iná súčasná štúdia zistila, že depresívni pacienti s vyhýbavou vzťahovou väzbou dosiahli lepšie liečebné výsledky ako zapletení pacienti.
Je zaujímavé, že oba štúdie zistili, že lepšie výsledky v liečbe dosahujú vyhýbaví *(avoidant/dismissing)* pacienti ako zapletení pacienti *(preoccupied/anxious)*. U zapletených pacientov sa predpokladá, že sú *viac* v kontakte so svojimi pocitmi, kým na vyhýbavých pacientov sú kladené väčšie nároky pri napĺňaní základných predpokladov psychoterapie (a to hovoriť o svojich problémoch a byť otvorený k utvoreniu terapeutického vzťahu). Napriek tomu sa v terapii darí lepšie práve vyhýbavým pacientom. Niektorí autori špekulujú, že je to tým, že vyhýbaví pacienti sú v terapii postupne exponovaní svojmu emocionálnemu

prežívaniu, kým zapletení pacienti majú „dobre vyformované a im samým dobre zrozumiteľné názory“ ohľadom ich pocitov a životných skúseností, ktoré sú odolné voči zmene.
Toto všeobecné zistenie môže byť pripísané tiež aj skutočnosti, že pacienti so zapletenou a nevyriešenou vzťahovou väzbou majú na začiatku liečby viac ťažkostí ako pacienti s vyhýbavou vzťahovou väzbou, čím je pre nich liečba náročnejšia. Tento predpoklad potvrdzuje aj fakt, že hraniční pacienti majú najčastejšie zapletenú a nevyriešenú vzťahovú väzbu. Fakt, že táto skupina pacientov je veľmi náročná na psychoterapeutickú liečbu viedol k vytvoreniu viacerých špecifických prístupov, ktoré sa cielene venujú následkom neistej vzťahovej väzby.
Ďalšia otázka sa týka toho, či je určitý typ vzťahovej väzby indikovaný pre určitý typ liečby. V jednej štúdii sa zistilo, že vyhýbaví pacienti dosahujú lepšie výsledky v psychoanalyticky orientovanej psychoterapii. Iná štúdia naopak zistila, že vyhýbaví pacienti dosahujú lepšie výsledky v KBT ako v tradičných interpersonálne orientovaných dynamických terapiách. V ďalšej štúdii zistili, že pacienti so záchvatovým jedením *(binge-eating)* so zapletenou vzťahovou väzbou dosiahli lepšie výsledky v KBT ako v psychodynamickej liečbe, kým vyhýbaví pacienti benefitovali z obidvoch terapií rovnako.
Je ťažké porovnávať výsledky z týchto štúdií, kvôli použitiu iných nástrojov merania, iných výberov a iných druhov liečby. Zaujímavé je, že sa tu stále objavuje otázka, či najlepšia liečba je tá, ktorá je *nekomplementárna* s typom vzťahovej väzby pacientov. Viac deaktivujúce liečby (ako napríklad KBT) by mohli byť efektívnejšie pre zapletených pacientov *(preoccupied/anxious)*, kým hyperaktivujúce liečby (napr. psychodynamicky orientované psychoterapie) by mohli byť efektívnejšie pre vyhýbavých pacientov *(dismissing/avoidant)*. Na druhej strane však skúsení terapeuti jemným spôsobom prispôsobujú svoju liečbu v jednotlivých jej momentoch, podľa potrieb ich pacientov. Pôsobia teda bez ohľadu svojej teoretickej orientácie viac deaktivujúco alebo hyperaktivujúco podľa pacientových vlastných orientácií na ich vnútorné posuny v priebehu liečby.

Z vyššie uvádzaných štúdií môžeme vyvodiť niekoľko predpokladov:
Rôzne typy neistej vzťahovej väzby ovplyvňujú liečbu rozličným spôsobmi. Zapletení pacienti majú pravdepodobne viac fluktuácií pri formovaní terapeutického vzťahu, kým vyhýbaví pacienti veľmi pomaly nadobúdajú vrelosť k liečbe a k terapeutovi. Zapletení pacienti zažívajú intenzívne a primitívne afekty voči terapeutickému vzťahu.
Tieto rozdiely pravdepodobne majú silný dopad na terapeuta – tento dopad je ovplyvňovaný aj terapeutovým vlastným typom vzťahovej väzby. Celkovú tendenciu reagovať na pacientov „v štýle“ dokážu lepšie modifikovať skúsení terapeuti s bezpečnou vzťahovou väzbou, ktorí vedia reagovať aj „mimo štýl“.
Kým liečba má určite dopad na to, ako pacienti zvládajú svoje potreby a strachy z autonómie a intimity, tento dopad nie je dobré merať v hrubých kategóriách alebo typoch.
Otázkou pre praktikov zostáva, ako tieto zistenia aplikovať do svojej každodennej práce. Jednoducho klasifikovať pacientov do jednotlivých typov vzťahovej väzby by malo len obmedzenú hodnotu.

Teória a výskum vzťahovej väzby dospelých: Implikácie pre psychoterapeutickú prax

Od momentu publikovania významnej práce Mainovej a kolegov o medzigeneračnom prenose vzťahovej väzby, čím naznačili prepojenie medzi ranými skúsenosťami a súčasným

„stavom mysle vo vzťahu k vzťahovej väzbe“ sa skončila éra vyhnanstva teórie a výskumu vzťahovej väzby z psychoanalýzy. S „posunutím sa k úrovni reprezentácií“ Mainová s kolegami popisujú vývin vnútorného sveta, ktorý je úplne konzistentný s objektnými vzťahmi a súčasnými psychoanalytickými teóriami (t.j. vzťahová a intersubjektívna perspektíva). Navyše Mainovej metóda bola plne „klinická“ (na rozdiel od spôsobu hodnotenia detskej vzťahovej väzby), zdôrazňujúca obrany, reprezentácie a regulácie afektov, ktorá bola veľmi blízka dynamicky orientovaným klinikom.

Bolo to sčasti spôsobené aj tým, že dokumentovaním prepojení medzi ranými zážitkami a rozvojom vnútorných reprezentácií a štruktúr sa Mainovej podarilo potvrdiť predpoklad, ktorý bol skoro storočie jadrom psychoanalytickej vývinovej teórie, ale ktorý nebol dovtedy empiricky dokázaný. Vyvinuli sa teda kvalitatívne a klinické metódy, ktoré potvrdili dôkazy, že: 1) kvalita raných skúseností, zvlášť tých vzťahových, ovplyvňuje spôsob ako dospelý rozmýšľajú, poznávajú a cítia; 2) efekt tohto vplyvu sa prenáša z generácie na generáciu, skôr však na úrovni *štruktúry* ako *obsahu*. Termín „vzťahová väzba“ sa stal signálnym slovom pre rané zážitky, ktoré malo teraz navyše empirické potvrdenie a podporu.

Napriek tomu, že v posledných rokoch psychoanalyticky orientovaní klinici zaradili *pojmy* vzťahovej väzby do svojho rozmýšľania, iba málo z nich (menovite Diana Diamond, Morris Eagle, Jeremy Holmes, Pat Sable, David Wallin a Peter Fonagy) skutočne integrovali *kľúčové* elementy perspektívy vzťahovej väzby do svojho klinického rozmýšľania. Okrem toho, pojem vzťahová väzba sa stal synonymom ťažkostí v ranom vzťahu, implicitne sa spája s ťažkosťami v pre-oidipálnom období.

Výskum vzťahovej väzby u dospelých spočíva v prevažnej miere v hrubom odlíšení medzi bezpečnou, vyhýbavou, zapletenou a nevyriešenou organizáciou vzťahovej väzby. A či už sú merané kategoriálne alebo kontinuálne, tieto dimenzie a *ich dynamické vlastnosti* sú skutočným jadrom takmer všetkých výskumov.

V súčasných výskumoch vzťahovej väzby sa ukazujú dve dimenzie stojace v pozadí všetkých klasifikačných systémov vzťahovej väzby dospelých a detí. Prvá dimenzia - vyhýbavá/deaktivizujúca *(dismissing/deactivating)* vs. zapletená/hyperaktivizujúca *(preoccupied/hyperactivating)* dimenzia, sa týka obranného štýlu jednotlivca alebo špecifického spôsobu regulácie afektívnych skúseností. Vyhýbavý pól kontinua sa týka tendencie favorizovania obrán, ktoré zľahčujú alebo minimalizujú afekt. Zapletený pól sa týka favorizovania obrán, ktoré afekt maximalizujú, zintenzívňujú, obyčajne v snahe dosiahnuť blízkosť. Z perspektívy vzťahovej väzby sa tieto spôsoby obrán využívajú prevažne v situáciách, keď v kontexte väzbových vzťahov dochádza k nabudeniu negatívnymi emóciami. Druhá dimenzia – organizovaná vs. neorganizovaná – sa týka úrovni alebo stupňa psychologickej štruktúry, ktorú má jednotlivec k dispozícii pre konteinovanie a reguláciu emocionálnych zážitkov. V zásade sa táto dimenzia týka *úrovni* fungovania, dolný koniec tohto kontinua znamená zvýšené narušenie fungovania. Ak zoberieme do úvahy psychoterapeutických pacientov, rozmýšľanie v termínoch vzťahovej väzby je zvlášť dôležité pre tých, ktorých obranné stratégie sú najrigidnejšie a najviac seba-zmárajúce a ktorých organizačná kapacita je neflexibilná a zraniteľná.

To prináša nasledujúcu otázku: Ak sú si v skutočnosti klinici vedomí týchto dimenzií a podľa toho reagujú, aký je konkrétny príspevok teórie a výskumu vzťahovej väzby na individuálnu klinickú prácu praktika? Verím, že nasledujúce časti prinesú odpovede na túto otázku.

Teória raného vývinu a obrán

V súlade s konceptom vzťahovej väzby je koncept vývinu ľudskej bytosti, ktorý prebieha pravidelným a stabilným spôsobom, chrániac sa pred pocitmi vychádzajúcimi y

z narušenia starostlivosti. Výsledné „vzorce“ alebo „vnútorné pracovné modely vzťahovej väzby“ sú nevyhnutnými adaptáciami na prostredie poskytujúce starostlivosť, ktoré dovoľujú dieťaťu udržiavať kontakt a blízkosť so svojim opatrovateľom, čím si zaisťuje naplnenie základných potrieb pohody a výživy a garantuje si tak prežitie. Dôležité je, že tieto vzorce sú skôr *dynamické*, ako *statické* jednotky. Tieto vzorce sa aktivujú v situáciách týkajúcich sa vzťahových väzieb a za úlohu majú udržiavať určité stavy mysle k sebe samému a k druhým. Tak napríklad deaktivácia alebo oddelenie sa slúži na kontrolu ostatných a ich blízkosti (obraňuje tak pred ich potenciálnym odmietnutím alebo zranením), jednotlivcovi poskytuje pocit spoľahnutia sa na samého seba a pocit nezávislosti a regulujú sa tak neúnosné emócie.

Mainová lokalizovala tieto vzorce do raných interakcií s opatrovníkom, kde dochádza k internalizácii týchto interakcií, ktoré tak vytvárajú základ pre vnútorné pracovné modely vzťahovej väzby. Je kľúčové porozumieť tomu, že tieto modely sú vo svojej podstate dynamické. Reakcie opatrovníka sú zakódované do zážitkov hľadania blízkosti a výživy. Znamená to teda, že aktivácia systému vzťahovej väzby sa deje súčasne na vnútornej rovine aj vo vzťahovom rámci. Dva príklady: „Keď som veľmi hladný a nazlostený, mama ma od seba zloží a nepozerá sa na mňa, a ja sa vtedy bojím“, a „Keď leziem dookola a zaujímam sa o veci ďaleko od mamy, mama je smutná a nevenuje mi pozornosť. Keď začnem plakať, mama rýchlo pribehne a zoberie ma na ruky. Tak sa cítim v bezpečí.“ Tieto príklady reprezentujú nevedomé očakávania, ktoré sú vytvárané pri konfrontácii s určitými afektmi alebo afektívnymi dysreguláciami. Tieto organizačné princípy sa stávajú centrálnymi v psychoterapii pacientov, ktorý trpia následkami neistej alebo dezorganizovanej vzťahovej väzby. Tieto vzorce a ich dynamika sú tým, čo terapeuti očakávajú, že sa v priebehu terapie bude meniť. Preto rozpoznávanie, ako a kedy je táto dynamika aktivovaná v pacientových vzťahoch v skutočnom živote a ako je aktivovaná v terapeutickom vzťahu, je základnou súčasťou každej dobrej liečby.

Zachytávanie procesov vzťahovej väzby v jazyku

Jedným z najvýznamnejších aspektov Mainovej práce je vývin techník na zachytenie manifestácií neistej vzťahovej väzby v rozprávaní pacientov. Zistila, že rôzne formy neistej vzťahovej väzby sú priamo rozlíšiteľné v narušeniach a inkoherenciách naratívneho procesu, ktorých znakmi sú zmeny v hlase, protirečenia, výpadky, irelevantnosti, narušenia významov v priebehu diskusie o rodinných vzťahoch. Toto sú podľa Mainovej manifestné príznaky „organizačných princípov“ v raných vzťahových zážitkoch jednotlivca.

Vo viacerých smeroch Mainovej práca analýzy príbehov poskytla empirické potvrdenie kľúčového psychoanalytického predpokladu: že flexibilita ego-organizácie je jadrová pre adaptáciu a že narušenia v myšlienkach a pocitoch dôležito ovplyvňujú pohľad na samých seba a ostatných. Navyše, zdôraznenie skôr kognitívnych a lingvistických vzorcov než behaviorálnych a dôraz skôr na organizáciu ako na obsah rozprávaných príbehov, bolo plne v súlade s dynamickým, klinickým spôsobom počúvania textu, s dôrazom na významy a obranné procesy v rozprávaných príbehoch.

Mainovej práca teda hovorí o tom, že načúvanie špecifickým lingvistickým vzorcom, ktoré sa týkajú *vyhýbavého, zapleteného a dezorganizovaného obranného štýlu organizácie*, ponúka priamy pohľad na to, ako dospelí jednotlivci regulujú silné emocionálne zážitky v kontexte intímnych vzťahov a väzieb. Ak teda terapeut sústredí pozornosť na jazykový prejav pacienta pri popise príbehov, môže si utvoriť predstavu, ako pacient žije vo svete a vo svojich vzťahoch, ako toleruje pocity, a aké pocity potrebuje vytvárať u druhých aby sa sám cítil bezpečne. To umožňuje terapeutovi porozumieť funkcii jednotlivých vzorcov myšlienok a pocitov, ktoré chránia pacienta pred neznesiteľnými pocitmi a ktoré slúžia na to, aby vyvolávali spôsoby myslenia a správania u druhých (v reálnych vzťahoch aj v prenosovom terapeutickom vzťahu).

Počúvanie procesom vzťahovej väzby ponúka terapeutovi pohľad na to, ako boli rané vzťahové väzby internalizované a reprezentované a ako boli základné skúsenosti s hľadaním bezpečia a starostlivosti zakódované do štruktúry a funkcií jazyka. Zameranie sa na to, *čo* môže a *čo* nemôže byť povedané a na to, *ako* je to povedané, pomáha terapeutovi vytvoriť si obraz o pacientových raných vzťahových skúsenostiach.

Dopad načúvania vzťahovej väzbe na terapeuta

Načúvanie príbehom vzťahovej väzby pomáha terapeutovi používať jazyk a metafory, ktoré sú pre pacienta zmysluplné, evokatívne a blízke jeho skúsenosti. Čím viac terapeut rozpráva spôsobom, ktorý zrkadlí pacientove skúsenosti, tým hlbšie a efektívnejšie môže s pacientom pracovať. Tým je tiež pravdepodobnejšie, že terapeut bude zažívaný ako bezpečná základňa pre pacienta.

Načúvanie vzťahovej väzbe tiež pomáha terapeutovi stať sa viac citlivým na spôsoby toho, ako sú stratégie a dynamika vzťahovej väzby aktivované v pacientovom živote, a tiež v priebehu terapeutickej hodiny. To môže pomôcť terapeutovi rozhodovať sa, či bude reagovať „v štýle“ alebo „mimo štýl“. Veľmi zjednodušene to znamená, že či bude odpovedať viac emočne alebo empaticky u vyhýbavého pacienta, a viac intelektuálne alebo štruktúrovane u zapleteného pacienta. Cieľom liečby pre vyhýbavých pacientov bude tolerovanie a vyjadrovanie emocionálnych zážitkov, ktorým bol popieraný prístup do vedomia. Naopak pre zapletených alebo hyperaktivovaných pacientov bude od terapeuta potrebné väčšie „konteinovanie“, títo pacienti majú väčšiu potrebu po štruktúre a organizácii. Cieľom liečby bude teda konteinovanie, či zadržiavanie toho, čo zostáva zaplavujúce a traumatizujúce.

Rovnako dôležité pre vytváranie a posilňovanie terapeutickej aliancie je aj zrkadlenie pacientovej organizácie obrán. Je ťažké tlačiť vyhýbavého pacienta k vyjadrovaniu emócií, pokiaľ sa nevytvorí základná dôvera v terapeutickom vzťahu. Rovnako by bolo ťažké bez vytvorenia terapeutickej aliancie pôsobiť na úzkosti zapleteného pacienta racionálnymi a pragmatickými prostriedkami. U oboch typov pacientov je navyše vytvorenie terapeutického vzťahu veľkým víťazstvom. Práca rovnako v opozícii aj v súlade s organizáciou vzťahovej väzby pacienta sa zdá byť základnou pre vytvorenie a udržiavania aliancie, rovnako ako pre zabezpečenie terapeutickej zmeny.

Skúsení terapeuti, zvlášť tí, ktorí majú bezpečnú vzťahovú väzbu, robia takéto prispôsobovania počas celého času, upravujú svoje reakcie tak, aby čo najefektívnejšie zaangažovali individuálneho pacienta do daného momentu terapie. Bez ohľadu na typ vzťahovej väzby pacienta úspech terapie zahŕňa nájdenie spôsobu ako pomôcť pacientovi stáť sa menej rigidným a viac flexibilným, viac otvoreným k zmene. Terapeut tak môže očakávať, že vyhýbaví pacienti sa stanú viac ochotní tolerovať afekty a zapletení pacienti budú schopnejší regulovať intenzívne emócie a efektívnejšie tolerovať separáciu.

Konštrukt „koherencia“ ponúka tiež užitočný spôsob ako rozmýšľať o terapeutickom výsledku. Podľa Mainovej je naratívna koherencia jeden z najsilnejších ukazovateľov bezpečnej vzťahovej väzby. Koherencia je konštrukt, ktorý zahŕňa rovnako vysoký stupeň organizácie aj flexibilitu obranného štýlu. Táto perspektíva sa odráža v súčasných analytických prístupoch, ktoré hovoria, že jedným z výsledkov úspešnej terapie je objavenie alebo vytvorenie „koherentného“ príbehu, ktorí je spoluvytváraný pacientom a terapeutom. Vytvorenie koherentného príbehu znamená, že jednotlivé aspekty seba-prežívania, proti ktorým sa pacient bránil, ktoré boli narušené alebo držané mimo uvedomovania, sa zintegrujú do jednotného, organizovaného pojmu self. Obranné štýly sú zmäkčené, štruktúra pre reguláciu self a afektov je viac organizovaná. Bowlbyho pojem bezpečná základňa veľmi dobre popisuje spôsob, ako terapeut poskytuje základ pre to, aby pacient v celej hĺbke a šírke exploroval svoje vlastné emócie, bez strachu zo straty alebo odvety.

Teória vzťahovej väzby a špeciálne postavenie strachu

Základom teórie vzťahovej väzby je koncepcia, že psychopatológia a maladaptácia je prevažne funkciou strachu, ktorému musí čeliť dieťa pri skutočnej alebo pociťovanej hrozbe prežitia – strach z nebezpečenstva, strach zo straty, strach z opustenia. Tieto hrozby často pochádzajú od primárnych opatrovateľov dieťaťa, inokedy sa objavujú mimo týchto vzťahov. Tieto narušenia môžu byť ľahké a prechodné, tiež môžu byť ťažké a chronické. Keďže je dieťa biologicky programované k tomu, aby hľadalo starostlivosť u toho, ku komu je pripútané, pri postavení sa strachu urobí čokoľvek, čo je nevyhnutné k udržaniu vzťahu s osobou vzťahovej väzby, aj keď by samotným zdrojom strachu bol práve opatrovateľ. Dieťa sa kvôli prežitiu musí adaptovať na plnenie implicitných požiadaviek vzťahu. Neistá vzťahová väzba je manifestáciou tejto adaptačnej schopnosti – narušenia správania, myslenia a pociťovania, ktoré sú typickú pre jednotlivé kategórie vzťahovej väzby, sú manifestáciou jedinečných požiadaviek primárnej vzťahovej osoby.

V mnohých spôsoboch bol Bowlbyho pohľad na to, čo tvorí jadro formatívnej detskej skúsenosti, značne odlišný od jeho klasických psychoanalytických súčasníkov. Bowlbyho zdôrazňovanie strachu pred agresivitou spochybnilo koncept dieťaťa (alebo rodiča), ktoré sa musí vzdať princípu slasti proti svojej vôli, a nahradilo ho konceptom dieťaťa, ktoré lipne na tom, čo je relatívne bezpečné (alebo čo verí, že si zachováva relatívne bezpečie, aj keď je to maladaptívne), a súčasne sa bojí nebezpečenstva a strát spojených so zmenou. V tradičnom modely bola úzkosť výsledkom vnútornej hrozby agresie. V modely vzťahovej väzby je agresia odpoveďou na úzkosť z vonkajších aj vnútorných ohrození základnej bezpečnosti a integrity.

Skutočnosť, že Freud zdôrazňoval agresivitu vo svojom motivačnom systéme, súvisí s tým, že na väčšinu psychopatológie sa pozeral cez oidipálnu optiku. Tento spôsob nazerania na psychopatológiu môže byť užitočný pre porozumenie konfliktov oidipálne organizovaných neurotických pacientov, u ktorých ťažkostí so vzťahovou väzbou nie sú centrálne. Pre pacientov s pre-oidipálnou organizáciou, ktorí majú ťažkosti s dyadyckou reguláciou, majú problémy v intimite a v autonómii, alebo sú dezorganizovaní interpersonálnou traumou a/alebo stratou, Bowlbyho zdôraznenie strachu je zmysluplnejšie.

Z tejto perspektívy je pre pacientov, ktorých primárne problémy sa týkajú vzťahovej väzby, najlepšie chápať ich organizáciu ako spojenú skôr so strachom ako s agresiou. Toto prerámcovanie bude mať veľký dopad na spôsob, ako rozmýšľame o týchto pacientoch, ako s nimi hovoríme, ako pracujeme s terapeutickým vzťahom. Tieto zmeny terapeutického postoja sú veľmi jemné, ale zásadné. Keď sa stane strach jadrom porozumenia týchto pacientov, terapeut bude skôr sympatizovať ako bude v opozícii s pacientovými obranami a odporom – tieto obrany sa totiž potom zdajú ako celkom čestné a dávajú veľký zmysel v kontexte pacientovej histórie. Tento postoj sympatie alebo súcitu (nie však v zmysle potešenia z toho) vychádza z toho, že pacientova adaptácia na vzťahy a emočný život bola uskutočnená zmysluplným a účelným spôsobom, ich zanechanie bude nepochybne bolestné, ťažké a spôsobujúce úzkosť.

V tomto zmysle je Bowlbyho koncept terapeuta ako bezpečnej základne skutočne veľmi radikálny. Pacient na preskúmanie svojho vnútorného sveta potrebuje oslobodenie od úzkosti. Toto uvoľnenie vychádza z rozvinutia vzájomného a transformujúceho vzťahu s vľúdnou a dôveryhodnou figúrou vzťahovej väzby, ktorá neohrozuje pacientovo bezpečie a psychickú integritu. U pacientov s neistou vzťahovou väzbou musí byť nazerané na strach ako na koreň problému, nie ako na sekundárny následok, pretože samotná agresia je symptómom a následkom tohto strachu. Vtedy a jedine vtedy môže pacient explorovať svoj vnútorný svet a privlastniť si agresiu a ďalšie prvky emocionálneho prežívania.

Terapie založené na mentalizácii

V tejto záverečnej sekcii stručne popíšem prácu Fonagyho a jeho kolegov o klinických aplikáciách teórie mentalizácie. Tým, že Fonagy ako psychoanalytik písal „z vnútra" psychoanalytickej psychológie a jeho príspevok sa týkal konštruktu, ktorý nie je kategoriálny a je viac ukotvený v psychoanalytickom chápaní emocionálneho fungovania (na rozdiel od viac kognitívnej perspektívy Mainovej konštruktu koherencie), jeho práca o mentalizácii bola viac akceptovaná psychodynamicky orientovanými klinikmi ako práca Mainovej. Konštrukt mentalizácie zachytáva základné rozdiely medzi normálnymi/neurotickými jednotlivcami a tými, ktorí sú viac narušení, menej emocionálne prístupní a oveľa náročnejší na liečbu. Tento konštrukt veľmi pekne zachytáva to, čo sú aktuálne posuny a konečné zmeny v dobrej klinickej práci. Ako je zjavné pre každého skúseného psychoterapeuta: „každá rozumná a efektívna psychoterapia zvyšuje schopnosť mentalizácie". A keďže Fonagyho škála reflektívneho fungovania je relatívne metodologicky jednoduchá a klinicky relevantná, je úspešné používaná ako nástroj merania výsledkov psychoterapie vo výskume.

Za obdobia posledných 10 rokov sa Fonagy so svojimi kolegami zameral na rozvíjanie spôsobov zvyšovania schopnosti mentalizácie v klinickej populácii. Ich snahy viedli k vytvoreniu „terapii založenej na mentalizácii *(mantalization-based therapy)*", ktorá hoci bola vyvinutá pre pacientov s hraničnou poruchou osobnosti a inými ťažkými osobnostnými narušeniami, bola úspešne rozšírená a adaptovaná pre používanie aj v ostatných liečebných usporiadaniach.

Terapia založená na mentalizácii je empiricky validizovaný liečebný prístup spočívajúci na predpoklade, že zachovávanie mentalizačných postojov je najviac ohrozené v čase intenzívneho emocionálneho nabudenia alebo stresu. Zlyhávanie v mentalizácii, ktoré sa odráža v nementalizačnom rozprávaní, vedie k nátlakovým a kontrolujúcim interakciám s druhými. Táto terapia je teda zostavená tak, aby: 1) rozvinula schopnosť rozoznávať medzi mentalizačným a nementalizačným rozprávaním a podporovala mentalizačné zručnosti; 2) rozvinula schopnosť v priebehu popisu nementalizačných interakcií a skúseností zastaviť sa a reflektovať to; 3) navodila a facilitovala zvedavosť ohľadom mentálnych stavov druhých; 4) klarifikovala a označovala priznané a nepriznané emocionálne stavy. Je dôležité, že terapeut a terapeutický vzťah sú kľúčové vo všetkých verziách terapií založených na mentalizácii. Tak ako bezpečná vzťahová väzba podporuje mentalizáciu v ranom vzťahu matka-dieťa, tak „klíma bezpečnej vzťahovej väzby podporuje mentalizáciu v psychoterapii". Úvodné klinické skúšky potvrdili, že tento terapeutický prístup je efektívny k zvyšovaniu mentalizácie, rovnako aj vedie k úprave symptómov u ťažko psychiatricky chorých pacientov.

Aj keď sa z tohto stručného popisu môže zdať, že terapia založená na mentalizácii sa líši od ostatných terapeutických snáh zameraných na zmenu obrán a dynamiky súvisiacich so vzťahovou väzbou, tento prístup je v skutočnosti s týmito snahami zlučiteľný a komplementárny. Pomáhanie pacientom v ich mentalizácii je základná časť každej dobrej terapie a má do činenia s vytváraním koherentných liečebných príbehov a ďalších pozitívnych výsledkov liečby. *Osobitné* porozumenie vychádzajúce z perspektívy vzťahovej väzby, z venovania pozornosti dynamike obrán spojených so vzťahovou väzbou, tak ako v liečebnom tak aj v mimo liečebnom kontexte, je zvlášť nápomocné terapeutovi pre zvyšovanie mentalizácie a pre sprevádzajúce snahy k uvoľneniu rigidných, maladaptívnych spôsobov poznávania, cítenia a bytia u pacienta.

Záverečné poznámky

Výskum, teória a klinická práca ako celok uvádzaná v tomto prehľade nás vedie k záverom, že dynamika organizácie vzťahovej väzby u jednotlivca, rovnako ako jeho schopnosť mentalizácie, zohráva významnú a kľúčovú úlohu v otvorenosti a schopnosti pomôcť prostredníctvom liečby. Stále ostáva ešte veľa tém, ktoré je potrebné adaptovať z výskumnej literatúry do klinickej oblasti. Nápomocné preto môže podľa mňa byť nájdenie spôsobu ako klinikov oboznámiť s nástrojmi merania a metódami výskumu vzťahovej väzby, čím by si mohli viac uvedomiť a oceniť jej kľúčové elementy. Cieľom by nemalo byť učenie klinikov ako administrovať výskumné metódy, ale používanie výskumných metód na získanie informácií pre klinické počúvania a formuláciu.

Porozumenie obranám, regulácii afektov, motivácii a dynamike vzťahov, ktoré ponúka súčasná teória vzťahovej väzby nenahradí ostatné spôsoby porozumenia vývinových a vzťahových procesov, ale môže terapeutom ponúknuť možnosť ako počúvať a porozumieť klinickému materiálu, čo môže byť nápomocné pre niektorých (aj keď nevyhnutne nie pre všetkých) pacientov. Vzťahová väzba a jej procesy tvoria iba jeden (nesporne veľmi dôležitý) aspekt ľudského fungovania. A hoci vzťahová väzba definuje jeden aspekt ľudského prežívania, *nedefinuje* jednotlivca v jeho úplnej komplexnosti. Bez ohľadu na to však porozumenie procesom bohato popísaných Bowlbym, Ainsworthovou, Mainovou a Fonagym, spolu s veľkým radom ďalším teoretikov a výskumníkov vzťahovej väzby, môže vrhnúť svetlo do klinickej činnosti a môže slúžiť ako hodnotný doplnok dobrej klinickej práce.

Konspekt vypracoval – MUDr. Monika Ranincová

33. Psychoanalytické konštrukty a teória vzťahovej väzby a výskum

Psychoanalytic Constructs and Attachment Theory and Research (str.orig. 783-810)

Peter Fonagy,
George Gergely,
Mary Target

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

V posledných 15-20 rokoch sa teória vzťahovej väzby stala najvýznamnejšou témou pre psychoanalýzu a psychoanalytikov /Sandler, 2003, str.13/. Objavili sa stovky prednášok, odborných článkov v časopisoch a monografií, ktoré integrujú psychodynamickú klinickú prácu s teóriou vzťahovej väzby a výskumom. V prvom vydaní tejto knihy /Fonagy, 1999/ a v samostatnej monografii /Fonagy, 2001/ Fonagy identifikoval body, v ktorých sa stretáva a rozchádza teória vzťahovej väzby so psychoanalytickými teóriami. V tejto kapitole autori najskôr analyzujú vzťah medzi teóriou vzťahovej väzby a psychoanalýzou, objasňujú spoločné všeobecné domnienky a zmeny v psychoanalytickom myslení, ktoré môžu vysvetliť čoraz lepšie prijatie teórie vzťahovej väzby, potom robia aktívnu integratívnu prácu: vzťahovú psychoanalýzu /relational psychoanalysis/, kde sa zaoberajú od dobre stanovených psychoanalytických myšlienok cez teóriu vzťahovej väzby a výskumu až po teóriu a výskum založený na mentalizácii, ktoré sú založené na teórii vzťahovej väzby, s cieľom urobiť výstup do klinických záverov.

Analýza vzťahu medzi psychoanalýzou a teóriou vzťahovej väzby

Nedávne zblíženie psychoanalýzy a teórie vzťahovej väzby je výsledkom
l. ich spoločného základu medzi dvoma teoretickými rámcami ako systematickej spolupráce medzi teoretikmi vzťahovej väzby a výskumníkmi,
2. posunu, v ktorom psychoanalytici implicitne kľúčovo prispievajú k svojej disciplíne /Canestry, Fonagy, Bohleber, Dennis, 2006/,
3.objavenia sa objasnení systému vzťahovej väzby zakotvených v psychoanalýze a psychoanalytických klinických prístupov zakorenených v teórii vzťahovej väzby (teória a liečba založená na mentalizácii).

Spoločné východiská

1.rozdelená pozornosť psychologickej kauzality

Všetky psychodynamické prístupy zahŕňajú teóriu vzťahovej väzby. Mentálne poruchy môžu byť zmysluplne chápané ako špecifické organizácie vedomých alebo nevedomých myšlienok, pocitov a presvedčení jedinca. Zatiaľčo Bowlby tvrdil, že interpersonálne skúsenosti, zvlášť tie, ktoré pochádzali z rodiny, by mohli podmieniť veľa ochorení, bolo rovnako jasné, že v jeho psychologickom modeli sú sociálne vplyvy chápané ako výkon kognitívnych štruktúr /Bowlby, 1988/, kým psychoanalytické teórie vzťahovania sa vedia o ich širokom vplyve na vývoj osobnosti. Potrebujeme pochopiť, ako ovplyvňujú úroveň presvedčení, túžob a pocitov jedinca.

2.ústredná úloha prvého objektu v psychickom fungovaní

Dokonca aj tí, ktorí sú nepriateľskí k teórii vzťahovej väzby, poznajú formatívnu podstatu vzťahu matka-dieťa. Prvé roky života hrajú podstatnú rolu vo vývoji osobnosti. Jemnocitnosť matky je kľúčovým faktorom v determinovaní psychického vývinu. Vzťah dieťa-opatrovník je založený na nezávislej potrebe vzťahu, ktorý utvára biologický kontext pre vývoj mentálnych funkcií /Fonagy, 2001, str. 158-164/.

3. *obmedzenie vedomia a vplyvu nevedomých duševných stavov*

Psychodynamickí klinici i teoretici vzťahovej väzby všeobecne predpokladajú, že k pochopeniu vedomých skúseností sa potrebujeme odvolať na nevedomé duševné stavy. V oboch teoretických rámcoch prepokladáme, že nevedomé naratívne skúsenosti, analogicky k vedomým fantáziám, implicitne a explicitne vedú k ovplyvneniu správania a schopnosti regulovať afekt a zvládať interpersonálne prostredie.

4. *predpoklad vnútorných reprezentácií interpersonálnych vzťahov*

Teoretici vzťahovej väzby i psychodynamickí klinici považujú interpersonálne vzťahy za kľúčové v organizácii osobnosti. Líšia sa od iných psychologických prístupov, v ktorých sa kladie dôraz na súčasné interpersonálne vzťahy. Tu predpokladajú, že intenzívne vzťahové skúsenosti sú internalizované, kým formujúce schematické mentálne štruktúry sú tvarované neskoršími interpersonálnymi očakávaniami a sebareprezentáciami. V kontexte teórie vzťahovej väzby a množstva psychodynamických modelov vzťahové reprezentácie seba-druhých považujeme za organizátora emócií a pocity chápeme ako určité vzorce interpersonálneho vzťahovania sa.

5. *všadeprítomnosť psychologického konfliktu*

Oba teoretické rámce sa zhodujú v tom, že túžby, city a myšlienky prichádzajú v čase do konfliktu. Obe teórie vidia inkompatibilitu motívov, myslenia a cítenia ako kľúčové v zapríčinení distresu a zlyhaní pocitu bezpečia. Klinická skúsenosť ukazuje, že také konflikty sa často spájajú s nepriaznivými podmienkami prostredia. Napríklad odmietanie alebo zneužívanie pravdepodobne naruší vzťah k opatrovníkovi, ktorý je prežívaný ako životne dôležitý pre pokračovanie existencie dieťaťa. Vzťahová väzba a psychodynamické modely sa často líšia vo svojom klinickom záujme: najskôr oslovenie konfliktov medzi potrebami jedinca a očakávaniami, ktoré sa týkajú vzťahovej osoby, neskôr fokus na konflikt medzi potrebou a vnútorným odmietaním vzťahovej osoby. V oboch teoretických kontextoch nie sú konflikty chápané iba ako príčiny distresu, ale tiež potenciálne príčiny vedúce k narušeniu normálneho vývoja kľúčových psychologických schopností /Fonagy, Target 2003, Freud 1965/.

6. *psychické obrany*

Obe teórie sú organizované okolo myšlienky mentálnych operácií, ktoré smerujú vedomé mentálne stavy k redukovaniu anxiety, distresu alebo nepohody. Vnútorné pracovné modely sú často obranné. Napríklad traumatické skúsenosti môžu zvýšiť omnipotentné vnútorné pracovné modely k vyjadreniu pocitov bezmocnosti. Deaktivujúce /potláčajúce alebo vyhýbavé/ vzťahové stratégie zahŕňajú obranné potláčanie myšlienok, ktoré sa týkajú bolestných skúseností vo vzťahovej väzbe, na minimalizovanie stresu a distresu a oddelenia

mentálnych systémov k vylúčeniu stresujúceho materiálu z toku vedomia /Bowlby 1980, Cassidy Kobak 1988/

7. *komplexné významy*

V termínoch špecifických významov, ktorými klinici označujú časti správania, sú najvýznamnejšie rozdiely medzi mnohými psychodynamickými prístupmi a teóriou vzťahovej väzby. Avšak oba smery sa zhodujú v tom, že správanie môžeme chápať ako dôsledok mentálnych stavov, ktoré nie sú plne uvedomované.

8. *dôraz na terapeutický vzťah*

Existuje konsenzus, že v terapii je efektívny vzťah so suportívnymi, rešpektujúcimi a empatickými ľudmi. Význam utvárania vzťahovej väzby s klinikom môže byť v týchto smeroch chápaný odlišne. Ferenczi a Winnicott zdôrazňujú zmutované aspekty nových osobných a emocionálnych skúseností, ktoré poskytuje terapia.

Bowlby zdôrazňuje, že úlohou terapeuta je utvárať bezpečnú bázu, psychodynamickí terapeuti vedenie attachment terapie. Zaangažovanie plné porozumenia a súcit spúšťajú základný set ľudskej schopnosti pre utváranie vzťahov /relatedness/ a tým utvárajú alianciu, ktorá je terapeutická. Kvalita tejto aliancie je jednou z najlepších prediktorov výsledku.

9. *vývojová perspektíva*

Psychodynamické terapie sú formulované vo vývojových termínoch, hoci špecifické domnienky sa zameriavajú na normálne a abnormálne dieťa a adolescenta vo vývoji rozdielne. Terapeuti sa zaujímajú o vývojové aspekty súčasných problémov pacienta. .

Kvalita raných skúseností s opatrovníkmi sa odráža v adaptácii na najväčšie životné úlohy dospelosti.

.

Zmeny v psychoanalytickom myslení

Zmeny v psychoanalytickom myslení môžu prispievať k nedávnemu zblíženiu psychoanalýzy a teórie vzťahovej väzby. Psychoanalýza sa podľa Wallersteina stala viac pluralistickou a akceptujúcou rozdiely, ale sú tam iné faktory:

l. Zvyšujúca sa hegemonia modelov objektných vzťahov vytvorila psychoanalytickú kultúru, v ktorej teória vzťahovej väzby kladie dôraz na autonómnu potrebu vzťahu. Tento posun bol jednou z teoretických zmien v psychoanalýze, na ktoré nás Sandler /1983/ upozornil a len nedávno sa stal subjektom systematického štúdia.

2.Vzrastajúci záujem o vývoj dieťaťa ako legitímneho spôsobu vysvetlenia rozdielov v správaní sa dospelého je úzko spájaný s dominanciou teórie objektných vzťahov. Hoci je tento záujem kontroverzný, teória vzťahovej väzby dovoľuje systematizovať správanie dieťa-opatrovník a urobiť ho emocionálne zmysluplným. Nepochybne asistuje v integrovaní takých konceptov ako sú regulácia afektov, senzitivita a spájanie do klinického psychoanalytického slovníka.

3. Veľmi významný bol výskum vedúci k integrácii ako indikátor bezpečnosti vzťahovej väzby. Klinickí psychoanalytici viac využívajú svoje vedomosti o podstate a utváraní vnútorných reprezentácií pacienta a vedia o nich utvárať spoľahlivé úsudky. Výskum vzťahovej väzby dáva viac dôvery psychoanalytickým klinikom, že oni jednoducho nevytvárajú užitočné fikcie o svojich pacientoch, a že vzťahová väzba, keď je systematicky študovaná, naratívne má prediktívnu hodnotu.

4. Hegemónia teórie objektných vzťahov prispela k rastúcemu rozpoznaniu formatívnej podstaty vonkajšieho sociálneho prostredia dieťaťa. Možno klinici viac narazili na klientov, ktorý trpeli vážnou depriváciou. Zaoberanie sa charakteristickými psychologickými dôsledkami rodín s vážnymi sociálnymi nevýhodami prinútili psychoanalytikov

znovuprehodnotiť koncept traumy a prinášať svoje konceptualizácie do formulácií vzťahovej väzby.
5.Rastie rozpoznanie potreby vzťahu k výsledkom psychoanalytickej terapie. Psychoanalytici teraz všeobecne akceptujú, že systematický výskum musí byť robený na všetky intervencie v oblasti mentálneho zdravia, aj na psychoanalýzu, a že kombinácia klinického a kvantitatívneho výskumu psychoanalytických ideí je len spôsob ako zaručiť, že sa Freudove vhľady rozvíjajú /Mayes, Fonagy, Target/.

Množstvo záverov, ktoré sa spájajú s výskumom vzťahovej väzby, mohlo zohrávať úlohu v posune v psychoanalýze prostredníctvom teórie vzťahovej väzby:
Teória vzťahovej väzby pomohla psychoanalýze reagovať na obvinenia, že je to pseudoveda tým, že objasnila pohľad, že ľudský vývoj a myslenie sú v skutočnosti utvárané podľa určitých zákonitostí, ak nie deterministických procesov.
Spojnice medzi dospelými vzťahovými konštruktami a vzorcami objektných vzťahových reprezentácií seba-druhých boli starostlivo študované. Sebaposudzujúce merania vzťahovej väzby viedli k predikcii vedome regulovaného správania, kým na rozprávaní založené a iné implicitné posudzovania boli často lepšími prediktormi správania v čase.
Čoraz viac sa využívajú nástroje na posudzovanie dospelej vzťahovej väzby. Napríklad AAI /Adult Attachment Interview/ sa kreatívne používal v kontexte psychoanalytickej psychoterapie ako indikátor mentálneho fungovania vo vzťahu, ktorý by mohol byť nevedomým opakovaním rodičovských interakcií so svojimi deťmi.
Počas poslednej dekády signifikantne narástli kontrolované štúdie orientované na teóriu vzťahovej väzby a preventívne intervencie, v ktorých psychoanalyticky orientované závery potvrdili všeobecnú efektivitu psychodynamického prístupu.
Vo veľkej škále RCT /randomized controlled trials/ psychoterapia redukovala výskyt neistej vzťahovej väzby u 3-ročných detí chronicky depresívnych matiek. Podobne RCT v terapii matka-dieťa priniesli excelentné výsledky skoršie Liebermanom, Van Hornom a Ippenom /2005/. Kontrolovaná randomizovaná štúdia v psychoterapii
rodič-dieťa v rodine so zlým zaobchádzaním priniesla pozitívny výsledok vo zvyšovaní bezpečnosti vzťahovej väzby a redukovaní dezorganizovanej vzťahovej väzby u detí. Psychodynamicky zakorenené intervencie fokusované na attachment pre vysoko rizikové skupiny boli efektívne v redukovaní neistej dezorganizovanej vzťahovej väzby. Mali by sme si však všimnúť, že nie všetky psychodynamicky orientované a na bezpečnosť vzťahovej väzby zamerané štúdie priniesli signifikantné účinky /Brisch, Bechinger, Betzler, Heinemann, 2003/. Vo všeobecnosti sú psychodynamicky orientované liečby viac efektívne v populácii s vyšším psychosociálnym rizikom / napr. obete zlého zaobchádzania, ťažké odmietanie alebo zneužívanie/
Vzťahová väzba nám môže pomôcť určiť, ktorí jedinci sú vhodnejší k psychoanalyticky orientovanej liečbe. Z RCT je zrejmé, že jedinci s poruchami príjmu potravy a vysokou anxietou vo vzťahovej väzbe majú väčší osoh zo psychodynamickej skupinovej terapie, kým pacienti s nižšou anxietou vo vzťahovej väzbe viac zo skupinovej kognitívnej terapie /Tasca, 2006/. Pri depresiách pacienti s vyšším skore vyhýbania sa vo vzťahovej väzbe tiež ukazujú lepšie výsledky v redukcii závažnosti depresie pri použití KBT v porovnaní s interpersonálnou terapiou. Pacienti s chudobnou sociálnou sieťou /väčšie vzťahové problémy/ sa zlepšili, keď sa v skupine pri psychodynamickej terapii používalo viac prenosových interpretácií. Pri interpersonálnej terapii bojazlivo vyhýbavé ženy tiež pomalšie reagovali na liečbu. Výskum vzťahovej väzby mohol rozšíriť skúmateľnú doménu psychoanalytickej práce cez exploráciu štruktúry osobnosti.
Množstvo na výskum zameraných teoretických vývojov prinieslo attachment teóriu a psychonalytické myšlienky spoločne. Prístup založený na mentalizácii sa objavil

z výskumu vzťahovej väzby. Medzi najviac povšimnuteľnými je práca Blatta, ktorý integroval psychoanalytické a kognitívne-vývojové perspektívy, aby vytvoril epigenetický pohľad na vývoj reprezentácií seba a druhých. Podľa neho vývin

osobnosti zahŕňa dve základné vývinové línie: anaklitickú alebo zameranú na utváranie vzťahov líniu, tz. vývin schopnosti utvárať čoraz zrelšie a vzájomne uspokojivé medziľudské vzťahy a introjektívnu alebo seba-definujúcu líniu, ktorá zahŕňa vývin konsolidovanej, realistickej, esenciálne pozitívnej, diferencovanej self-identity. Normálny vývin prostredníctvom životného cyklu zahŕňa komplex recipročných transakcií medzi týmito dvoma líniami.

Vzťahová a na vzťah fokusovaná psychoanalýza

Väčšina radikálnych zmien v psychoanalytickom myslení sa objavila z interpersonálnej, na vzťah fokusovanej perspektívy – možno najlepšie ilustrovať takzvanou vzťahovou školou, zakotvenou v práci Sullivana. Mitchell predstavil rámec zmeny teoretického vývinu, ktorý môže byť kolektívne nazvaný „vzťahové psychoanalytické teórie“, tento rámec formoval „vzťahovú matrix“ vzťahových konfigurácií self a objektu, kam patria self, druhý a ich vzájomný vzťah. Každý z hlavných teoretikov s takouto orientáciou ponúkal jemne odlišnú integráciu vzťahovej matrix /napr. Mitchellov vzťahový konflikt, Ogdenova teória intersubjektivity a Hoffmanova teória sociálnej konštruktivity/. Vzťahová psychoanalytická teória nie je jednoduchá. Vzťahové teórie sú metateórie, v ktorých sa medziľudské vzťahy považujú pri vytváraní charakteru človeka za nadradené.
Buechler /1997/, vzťahová psychoanalytička, vytvorila 12 bodov prekrývania medzi psychoanalytickou teóriou a teóriou vzťahovej väzby. Napríklad obe riešia emocionálne problémy ako výsledok interferencie s vnútorným potenciálom pre vzájomný vzťah, obe nazerajú na vzorce vzťahovania sa ako na rozhodujúce pre diagnózu a liečbu a obe považujú správanie za interpersonálnu funkciu. Obe teórie vidia dynamické transakcie medzi ľuďmi ako primárny kontext pre teoretickú výstavbu a analytické techniky. Podľa vzťahovej psychoanalýzy a modernej teórie vzťahovej väzby:
1.vzťahová väzba a intersubjektivita pôsobia ako motivačné systémy, 2.jemné aspekty interpersonálnej interakcie v utvorení identity a tiež jej význam v terapii, 3. systemická perspektíva, v ktorej subjekt a objekt si navzájom vymieňajú roly /napr. dieťa ovplyvňuje rodiča, práve tak ako rodič ovplyvňuje dieťa/, 4. dôraz na dyadickú podstatu afekt reprezentácií, 5. dynamika rozpoznania a odlišnosť, že prerastajú transakčné chápanie vzťahov, 6. ústredná úloha reality vo vývoji.

Vývojová perspektíva

Vzťahová psychoanalýza vznikla ako psychoanalýza zameraná na vývinovú prácu prostredníctvom teórie vzťahovej väzby a iných dynamických psychologických prístupov, ktoré sú založené na observácii raného vývoja . Vzťahoví analytici tiež tradične zameriavali svoj fokus pozornosti na raný vývoj, čo mohlo viesť k /obrannému/ vyhýbaniu sa účasti reálnych dospelých v terapeutickom vzťahu. Práca Mitchella a iných ako sú Benjamin kládla fokus čoraz viac na vývinovú teóriu.
Z perspektívy transakčných systémov faktory ako sú temperament transformujú vplyv iných faktorov ako sú rodičovská senzitivita. Tieto faktory interagujú v čase, vytvárajú nové vzorce. Inými slovami vývoj zahŕňa faktory, ktoré účinkujú len prostredníctvom ich

interakcií s inými faktormi, ktoré sú druhom interpersonálnej dynamiky. Transakčné interakčné vzorce sa jasne objavili pri skúmaní temperamentu a vzťahovej väzby u primátov, kde mohla byť genetická predispozícia opatrovníkov i detí experimentálne ovplyvňovaná.

Intersubjektivita a self

Vzťahový model vychádza z predpokladu, že subjektivita je interpersonálna - intersubjektívne nahradí intrapsychické /Mitchell, 1988/. Subjektivita je rôzne zakorenená v intersubjektívnej matrix vzťahových väzieb, v ktorých sú osobnostné významy hlboko vpečatené. Vzťahový model vynecháva špecifické vysvetlenie ako sa vzťahovanie sa a intersubjektivita môže vyvíjať. Z tohto dôvodu môžu byť nápomocné teória vzťahovej väzby a závery vychádzajúce z observácie vzťahov. Bowlby bol vzťahový teoretik, ktorému vďačíme za pevný fokus na interakciu dieťa-opatrovník ako na primárny vodič sociálneho vývinu. Medzi inými Bowlby jasne ovplyvnil Trevarthena, ktorý hlásal, že deti majú vrodenú predispozíciu k sociálnym vzťahom, a že primárna intersubjektivita charakterizuje mentálnu skúsenosť detí počas interakcií dieťa-opatrovník. Teória vzťahovej väzby stanovuje a opisuje iné adaptácie ako vývin v kontexte špecificky rozpracovaných vzťahových procesov, v ktorých sa oni objavujú a prepoja, slúži ako rozhranie medzi distresom dieťaťa a reakciou opatrovníka. Teória vzťahovej väzby podobne vzťahovej teórii je teória o dvoch osobách, konflikte a obranách, kde obranné mechanizmy vznikajú z konfliktu medzi potrebami dieťaťa a reakciami opatrovníka.

Vzťahové dieťa

Podľa vzťahovej teórie sa dieťa orientuje na vonkajší svet už od narodenia a myseľ dieťaťa je už organizovaná a stáva sa viac komplexnou a integrovanou v plne podporujúcom prostredí opatrovníka a interakciami v dyadických štruktúrach ako je vzťah rodič-dieťa.
Tieto štruktúry sa môžu manifestovať vnútorne, navonok alebo v intersubjektívnom priestore medzi nimi. Napríklad interaktívny regulačný model, ktorý zameriava pozornosť na jemné, neverbálne, mikroregulačné a socioemočné procesy interakcií matka-dieťa. To nám umožňuje utvárať také koncepty ako sú „holdingové prostredie“ /Winnicott, 1965/ a „poskytnutie bezpečia“ /Sandler, 1960/ a preniesť nás cez skutočne vzťahový model zmeny v psychoanalytickej liečbe. Štúdia eventualít medzi vokalizáciami matky a dieťaťa nám môže pomôcť predikovať bezpečnú vzťahovú väzbu. Detský vývin je utváraný jeho závislosťou od opatrovníka a neskoršou špeciálnou citlivosťou. Podobne terapeutický proces je utváraný senzitivitou terapeuta v klinickom kontexte. Subjektívne self sa nemôže vyvíjať k sebaporozumeniu bez skúsenosti byť reflektovaný a „pochopený“ druhým.

Subjektivita matky

Teória vzťahovej väzby považuje za najvýznamnejšie materinské správanie a subjektívne skúsenosti dieťaťa s ním. Niektorí teoretici analyzujú vplyv vedomých a nevedomých presvedčení a fantázií matky o rodičovstve. Mainova práca na AAI spolu so Sladeho prácou mapuje vplyv rodičov na detskú myseľ v Parent Development Interview /PDI/.
Psychoanalytici veľmi pomaly presúvajú fokus na skúsenosť s matkou a to dokonca v tradícii britskej teórie objektných vzťahov. Objavenie sa záujmu o nezávislú rolu materskej subjektivity vo vzťahovej teórii bolo vplyvom feminizmu. V tomto rámci bol pochopiteľný

záujem o medzigeneračný prenos materskej roly. Vývinový proces podporuje túto rolu a sleduje ako matky pomáhajú svojim deťom utvárať ich subjektivitu.

Intersubjektivita a terapia

Vzťahoví analytici prispôsobili výskum detí na aplikovanie princípu pokračujúcej dyadickej regulácie na terapeutickú situáciu. /Stern a kol., 1998/ Terapeut a pacient utvárajú dyadický stav vedomia prostredníctvom vzájomnej afektívnej regulácie afektov, každá dyáda pacient-terapeut je odlišná, ale ovplyvňuje budúce zmeny na oboch stranách.
Implicitné vzťahové chápanie dvoch rodičov alebo pacienta sa bude meniť momentami „stretnutia“, čím sa uzákoní nový potenciál. Formy procedurálneho implicitného vzťahového chápania sú znázornené počas prvých dvoch rokov života, keď sú interakcie registrované v reprezentáciách interpersonálnych udalostí v nesymbolickej forme. Jedinečná konfigurácia adaptívnych stratégií, ktoré sa objavujú zo vzťahu, prichádza, aby konštituovala iniciálnu organizáciu vnútorných pracovných modelov dieťaťa.

Pragmatika terapie

Ak tradičné analytické prístupy zdôrazňujú fantáziu a predstavy ako kľúčový konštrukt explanácie, potom vzťahoví psychoanalytici po Sullivanovi venujú väčšiu pozornosť popisom skúseností. Sullivanov zlom od tradičnej psychoanalýzy zrkadlí Bowlbyho konflikt s Britskou psychoanalytickou komunitou: Bowlby zdieľal význam dyadických vzťahov s interpersonalistami, ale tiež zdieľal Sullivanov záujem o pozorovanie správania. Ani Bowlbyho ani Sullivana však nemôžeme považovať za „behavioristov“, pretože oni sústredili svoj systematický záujem na to, čo sa deje medzi ľuďmi. Sullivan detailne skúmal interakcie medzi ľuďmi, zatiaľčo Bowlby sa zameriaval na to, čo sa stalo v minulosti, aby objasnil súčasný stav vecí. Teoretici vzťahovej väzby i interpersonalisti sú neochotní privilegovať fantázie nad realitou. Interpersonálne a intrapsychické faktory sú považované za rovnako dôležité.
Súčasné vzťahové myslenie často používa psychopatologické vysvetlenia traumy k objasneniu vzťahových aspektov aktuálnej skúsenosti.
Základný paradox vzťahovej traumy /napríklad zrejme neúmyselná trauma spáchaná osobou, od ktorej je závislý/ je postoj „nevedieť, čo človek vie“ /Bowlby, 1988/. Ten môže byť prijatý k tomu, aby sa udržal rozhodujúci kľúčový vzťah intaktný. Vzťahoví psychoanalytici a vzťahovou väzbou inšpirovaní klinici poskytujú jednoduché formulácie disociácie spájanej s traumatickou skúsenosťou.

Presymbolizmus /presymbolic/

Mitchell /2000/ identifikoval množstvo základných spôsobov prostredníctvom ktorých vzťahovosť môže utvárať psychické poruchy. Nereflektované presymbolické správanie /alebo čo si ľudia skutočne navzájom robia/ zahŕňa recipročný vplyv a vzájomnú reguláciu, ktoré sú kľúčom k organizácii vzťahových polí. Hlavná oblasť zahŕňa prácu na reprezentácii interpersonálnych interakcií v procedurálnej pamäti /Crittenden, 1997/.
Veľa z týchto myšlienok rezonuje s teóriou vzťahovej väzby. Obranné stratégie vzťahovej väzby tiež zahŕňajú nevedomé, implicitné reprezentácie, ktoré sa vyvíjajú v najranejšom detstve, predtým ako explicitný systém pamäti začína riadne fungovať /Stern a kol. 1998/.

Ako si Lyons-Ruth všimol, tieto implicitné reprezentácie dvoch osôb obsahujú v sebe „hlbokú štruktúru včasného afektívneho dialógu rodič-dieťa, kde patria vymazania a distorzie...ktoré sa prípadne stanú intrapsychickými obranami“. Vzťahový prístup je tiež v súlade s prácou Lyona a Rutha na materskom správaní spájanom s dezorganizovanou vzťahovou väzbou v detstve.
Bowlbyho pôvodný koncept vnútorných pracovných modelov bol rozpracovaný a rozšírený vo vzťahovom rámci. Tento základ bol inkorporovaný do konceptu Sterna /1985/ o generalizovaných reprezentáciách interakcií, konceptu Lyona-Rutha /1998/ o implicitnej interpersonálnej znalosti a Lichtenbergovho konceptu /1989/ modelových scén /model scenes/.
Spôsob „bytia s druhým“ je utváraný explicitne, reflektovaný a modifikovaný v terapeutickom kontexte /Fonagy, 1999/.

Afektívna permeabilita

„Afektívna permeabilita“ popisuje zdieľanú skúsenosť intenzívneho afektu cez permeabilné hranice, kde sa priame rezonancie objavujú v interpersonálnej dyáde /Bromberg 1998/. Práca Lyons-Ruthovej založená na vzťahovej väzbe objasnila túto myšlienku: ona a jej kolegovia opísali atypický stav mysle, ktorý môže predikovať detskú dezorganizáciu v neprítomnosti straty alebo traumy. Podľa nich niektoré neintegrované a bojazlivé afekty jedincov sú u jedinca zakorenené v jeho vzťahu so svojimi opatrovníkmi a sú generované napríklad nezmieriteľne hostilným rodičovským afektom. To je v línii so vzťahovým prístupom ku konfliktu, ktorý nie je pozorovaný u jedinca, ale je utváraný protichodnými signálmi a hodnotami prostredia /Sullivan, 1964/.

Všeobecný vzťahový model terapeutickej zmeny v psychodynamickej psychoterapii

O význame vzájomného vplyvu dieťaťa a opatrovníka poskytuje informáciu objavenie sa vzťahového modelu v terapii ako procesu, ktorý prebieha medzi dvoma osobami. Domnienka, že ľudia sú predisponovaní prostredníctvom systémov, ktoré poskytujú kontext pre psychickú zmenu, vedie k pohľadu, že kvalita zaangažovania medzi terapeutom a pacientom je súčasťou jadrovej terapeutickej práce - v súlade s teóriou vzťahovej väzby. Štýl práce vzťahového terapeuta je viac aktívny, umožňuje účasť a snaží sa vysvetliť podstatu a dôvody pre maladaptívne vzorce správania. Dôraz je na zmutovanosti kombinácie vzťahovosti a interpretačných vhľadov - s človekom závislým od druhého - pre terapeutický efekt. Interpretácia je chápaná v tom zmysle, že vždy čiastočne reflektuje alebo utvára vzťah. Podobne vzťah je považovaný za formu interpretácie, ktorá môže byť vysvetlená a pochopená skôr, ako bola prežívaná.
Globálny výskum naznačuje, že pacient a terapeut sa ovplyvňujú navzájom množstvom spôsobov, kam patria i rýchla nestálosť zmien z momentu na moment a pomalšie sa meniace parametre. Projektívnu identifikáciu chápeme ako objavenie sa medzi analytikom a pacientom v dvojsmernom interpersonálnom poli - model jasne prispôsobený z kleiniánskych prístupov k interakcii dieťa - opatrovník. Ak by sme zobrali túto perspektívu vážne, musíme pripustiť, že všetky analytické intervencie menia situácie, v ktorých sú predstavované, a že ich obsah a štýl vždy odráža protiprenos analytika alebo reakciu na terapeutickú situáciu /Hoffman, 1998/. Kľúčovou terapeutickou otázkou nie je „Čo to

znamená?“, ale radšej „Čo sa to tu deje?“. Terapeut ovplyvňuje pacienta, ale to nie je nebezpečenstvo terapie, ale potenciálne progresívna a určite nevyhnutná súčasť procesu. Zrkadlí interakciu dieťa - rodič, kde narušenie a oprava vytvára potenciál pre expanziu dyadického vedomia. Najviac neobvyklý vzťahový model terapie bol rozvinutý pred desiatimi rokmi štúdiom procesu zmeny skupiny /Process of Change Study Group/ /Nahmu a kol, 2002, Stern a kol. 1998/. Jeho členovia predkladajú, že zmena v terapii je dôsledkom vplyvu implicitného vzťahu medzi pacientom a terapeutom na implicitnú vzťahovú vedomosť pacienta. Opakujúce sa správanie pacienta - napríklad očakávanie nereagovania, ľahostajnosť, nezáujem a odmietnutie - je využité ako súčasť procesu vzájomnej regulácie. Podľa teórie vzťahovej väzby schopnosť sebaregulácie v detstve je získaná prostredníctvom internalizácie vzájomných, ale asymetrických interakcií matky a dieťaťa. Ciele interakcie sú fyziologické /koordinovanie spánku a kŕmenia/ a intersubjektívne.
Prítomné momenty sa stávajú reprezentovanými ako schémy spôsobu bytia s „druhým“.
„Tu a teraz momenty“ sa objavujú, keď sa naruší tradičný rámec terapie /napríklad pacient vyvolá smiech analytika alebo významná životná udalosť prinúti terapeuta reagovať/. V takýchto momentoch sú protagonisti terapie schopní sa navzájom stretnúť tz. neskryť sa za svoje zvyčajné terapeutické role. /Stern a kol. 1998/. Myšlienka zosilnených afektívnych momentov v terapii nie je nová, ale nové je definovanie myšlienky v termínoch prerušenia implicitného vzťahového chápania. Otvára sa vzťahový priestor a zmena v intersubjektovom prostredí zapríčiňuje dyadickú expanziu vedomia, ktorá dovoľuje zmenu vo vzťahovom chápaní pacienta. Zdieľanie vzťahového chápania považujeme za vzdialené od tradičných konštruktov, ktoré sú založené na prenose a protiprenose. Prerušenia nie sú dôsledkom odporu pacienta ani výsledkom protiprenosu analytika. Spontánne, osobné a netechnické reakcie analytika môžu byť najvýznamnejším komponentom v terapii, ktorý prináša žiadaný posun a robia sa spoločnými silami opravy.
Môžeme popísať nevedomé vzťahové procedúry. Výsledný popis môže byť v psychoterapii veľkou premennou. Kognitívne analytická terapia identifikuje a reprezentuje relatívne malé množstvo vzťahových vzorcov, kde patria záležitosti starostlivosti, závislosť, kontrola, submisia, láska, hnev ako „recipročné rolové procedúry“. Tie sú explicitne prinášané do terapie prostredníctvom formálnej korešpondencie medzi terapeutom a pacientom.
Vzťahové myšlienky tiež posilňuje IPT, ktorej účinnosť je zrejmá pri depresiách. IPT môže byť považovaná za pravý psychodynamický prístup. /v širokom zmysle slova/. Psychoanalytické adaptácie interpersonálnej psychodynamickej tradície zameriavajú fokus na vzťahové aspekty ľudského charakteru. Zostáva kľúčový pragmatický záujem dieťaťa a terapeutického vzťahu v tomto kontexte. Nazeranie na spoločný základ medzi vzťahovou psychoanalýzou a teóriou vzťahovej väzby nám umožňuje rozvíjať nový argument prenikania nového konceptu vychádzajúceho z teórie vzťahovej väzby – „mentalizácie“.

Teória vzťahovej väzby a mentalizácia

Teória a liečba založená na mentalizácii reprezentuje nedávne psychoanalytické rozšírenie teórie vzťahovej väzby a jej výskumu. Toto rozšírenie sa týka špecificky záujmu o porozumenie rodiča a reflexiu vnútorného sveta dieťaťa. Existuje živý synergický vzťah medzi procesmi vzťahovej väzby a narastaním schopnosti dieťaťa porozumieť interpersonálnemu správaniu v termínoch duševných stavov /Fonagy, Gergely, Jurist, Target, 2002/. Túto schopnosť nazývame „mentalizácia“. Je operacionalizovaná pre výskum /zvyčajne založený na AAI rozprávaní/ ako „reflexívna funkcia“.

Náš model bol ako prvý načrtnutý v kontexte veľkej empirickej štúdie, v ktorej bezpečnosť detskej vzťahovej väzby s rodičom je silne predikovaná nielen bezpečnosťou vzťahovej väzby rodiča počas tehotenstva /Fonagy, Steele, 1991/, ale dokonca viac schopnosťou rodiča chápať svoje vlastné detské vzťahy so svojimi vlastnými rodičmi v termínoch stavov mysle /Fonagy, Steele, Moran, Steele, Higgitt 1991/. Na základe empirických pozorovaní a rozpracovania teórie môžeme tvrdiť, že schopnosť mentalizácie je kľúčovým determinantom self organizácie a regulácie afektu, a že sa objavuje v kontexte včasných vzťahov v rámci vzťahovej väzby. Pokúšali sme sa popísať ako porozumenie dieťaťa sebe samému ako mentálnemu činiteľovi prerastá interpersonálnu skúsenosť najmä vo vzťahu dieťa-opatrovník /Fonagy, Gergely a kol. 2002/.
Mentalizácia zahŕňa spoločne sebareflektívny komponent aj interpersonálny komponent, je aj implicitná aj explicitná a týka sa pocitov i kognícií /Lieberman 2007/. Vo vzájomnej kombinácii tieto zručnosti umožňujú dieťaťu rozlišovať vnútornú od vonkajšej reality, utvárať reprezentácie svojich vlastných mentálnych stavov zo zreteľných impulzov /vzrušenie, správanie, kontext/, čítať vlastnosti, črty mentálnych stavov druhých z jemných behaviorálnych a z kontextu situácie vyplývajúcich podnetov, signálov, impulzov. Myseľ nie je pre seba transparentná. Predpokladáme vnútornú schopnosť primárneho introspektívneho prístupu k našim vnútorným mentálnym stavom. Plný vývoj mentalizácie závisí od interakcie so zrelšími a citlivými mysľami, dušami. V tejto sekcii spájame mentalizáciu s kvalitou vzťahovej väzby a načrtávame náš psychoanalytický model, ktorý je inšpirovaný teóriou vzťahovej väzby a jej výskumom.

Skúsenosť so vzťahovou väzbou a mentalizácia

Prepojenie vzťahovej väzby a mentalizácie bolo ľahšie urobené nedávnym výskumom v biologickej psychológii, zahŕňajúc genetické správanie a funkčné neurozobrazovanie.

Genetika mentalizácie

Faktory prostredia majú na vzťahovú väzbu podstatný vplyv. V longitudinálnej vzorke 1116 dvojčiat vo veku 60 mesiacov sa ukázalo, že faktory prostredia vysvetľujú najväčšiu časť /85%/ variability v theory of mind. 44% variability v theory of mind nemalo podiel a nebolo špecifické k theory of mind.
Ak mentalizácia nie je predominantne geneticky determinovaná, potom faktory, ktoré ju ovplyvňujú, by mali byť viacej determinované prostredím. Klasifikácia vzťahovej väzby vykazuje málo dedičnosti v štúdiách dvojčiat /Fearon a kol. 2006 / a vplyv prostredia pre najväčšiu časť variability /53%/. Vzťahová väzba sa spája s kvalitou vzťahu dieťa-opatrovník, ktorá je stála s fokusom prostredia. Roisman a Fraley /2006/ odvodili z národnej Early Childhood Longitudinal Study, že pozorované variácie v kvalite vzťahu dieťa-opatrovník by tiež nemohli byť považované za genetické variabilitu, a že oba jedinečné príspevky prostredia boli podstatné. Zdá sa byť selektívnou výhodou nechať včasnú vzťahovú väzbu a sociálne poznanie maximálne otvoriť vplyvu prostredia a sociálnej dedičnosti. Behaviorálne genetické štúdie sú nápomocné nielen v indikovaní sociálnych determinantov, ale tiež v špecifikovaní, že v hľadaní spoločenského vplyvu na vzťahovú väzbu dieťaťa a mentalizáciu, hľadáme kombináciu úrovne rodiny a úrovne vzťahu alebo špecifických dyadických faktorov.

Funkčné neurozobrazovanie vzťahovej väzby a mentalizácia

Nedávne neurozobrazovacie štúdie potvrdili asociáciu medzi systémom vzťahovej väzby a mentalizáciou. Vazopresín a oxytocín zohrávajú dôležitú úlohu v ustanovení sociálnych väzieb a regulácie emocionálneho správania. Vzťahová väzba matky a dieťaťa sa spája s hormónmi vazopresín a oxytocín a tiež s mentalizáciou. Avšak tie isté aspekty rodinného fungovania, ktoré facilitujú bezpečnú vzťahovú väzbu môžu tiež facilitovať objavenie sa mentalizácie. Napríklad tolerancia negatívnych emócií je markerom bezpečnej vzťahovej väzby a včasného mentalizovania.
Proces získavania mentalizácie je tak zvyčajný a normálny, že môže byť správnejšie považovať bezpečnú vzťahovú väzbu za odstraňujúcu prekážky rovnako ako aktívne a priame facilitovanie jej rozvoja. Kľúčom k pochopeniu interakcie medzi vzťahovou väzbou a vývojom mentalizácie môže byť pohľad na situácie, v ktorých normálne katalyzátory pre mentalizáciu chýbajú.

Rodinný rozhovor

Konverzačné a spoločenské príležitosti sú predchodcom mentalizácie. Napríklad nepočujúci dospelí v Nicarague, ktorí vyrastali bez toho, aby počúvali referencie k svojim názorom a presvedčeniam, nie sú schopní úspešne skorovať v testoch omyl-pravda. Je na mieste povedať, že za normálnych okolností konverzácia s rýchlym a presným rozpracovaním psychologických tém môže byť „kráľovskou cestou“ k pochopeniu mysle /Harris, 2005/. Zmysluplný rodinný rozhovor , ktorý je charakteristický pre bezpečnú vzťahovú väzbu, pomáha vytvárať schémy, ktoré umožnia objasniť a pochopiť ale tiež i predvídať správanie druhých. /Fonagy, Hill, Safier, 2003/.

Hravosť

Klasická práca spája kvalitu hry so vzťahovou väzbou /Steele, Fonagy a kol. 1995/. Hra môže byť dôležitá aj pre získavanie mentalizácie. Vplyv nedostatku hravosti je najzjavnejší v extrémnych prípadoch. U slepých detí je aktívna imaginárna hra dosť obmedzená. Oni tiež málo chápu imaginárnu hru, sú spomalení v testoch omyl-pravda a zvládnu ich len po dosiahnutí verbálneho veku 11 rokov v protiklade s normálnym vekom 5 rokov. Slepým deťom chýba neverbálna informácia od rodičov o vnútorných stavoch ako je výraz tváre, môžu prežívať problémy s identitou, čo tiež môžeme spájať s problémami s mentalizáciou. Napríklad pri hovorení o sebe môžu používať formu „ty“.

Týranie

Týranie dezorganizuje systém vzťahovej väzby. Je zrejmý predpoklad, že to môže narušiť mentalizáciu. Mladé týrané deti manifestujú určité charakteristiky, ktoré by mohli predpovedať problém s mentalizáciou: 1. podobne ako slepé deti menej rozvíjajú symbolické a dyadické hry, 2. niekedy zlyhávajú v empatii, keď sú svedkom distresu u iných detí, 3. majú slabú reguláciu afektov, 4. veľmi málo referujú o svojich vnútorných stavoch, 5. snažia sa porozumieť emocionálnym vyjadreniam, zvlášť výrazom tváre. Týrané deti si nesprávne vysvetľujú hnev a vykazujú zvýšený potenciál k hnevlivým výrazom tváre.

Deficity v mentalizácii asociované s týraním v detstve môžu byť formou zrušenia väzby, odlúčenia, inhibície alebo dokonca fobickej reakcie k mentalizovaniu. Nešťastie môže vo všeobecnosti determinovať kognitívny vývoj. Problémy s mentalizáciou môžu tiež odrážať problémy s nabudením, ktoré sa spája s vystavením chronickému stresu. Konečne, dieťa môže vynechať mentalizáciu, aby sa vyhlo otvorenému uvedomovaniu si agresívneho zneužívateľa a nenávistným myšlienkam a pocitom voči nemu.
Týranie môže prispieť k získanej parciálnej „slepote mysle“ kompromisnou otvorenou reflektívnou komunikáciou medzi rodičom a dieťaťom. Týranie môže podmieniť účinok odvodený z učenia o spojniciach medzi vnútornými stavmi a skutkami vo vzťahoch /napríklad dieťa si môže hovoriť, že si to zaslúžilo, chcelo alebo dokonca malo pôžitok zo zneužívania/.
Pravdepodobne pôsobí deštruktívnejšie, ak týranie je spôsobované členom rodiny. Ignorovanie zneužívania rodičmi, ktoré je robené mimo domu, môže zrušiť komunikáciu dieťaťa s rodičmi o jeho pocitoch. Dieťa zisťuje, že reflektívny rozhovor nekorešponduje s jeho pocitmi - v súlade s tým by nepochopenie mohlo redukovať schopnosť dieťaťa rozumieť /mentalizovať/ verbálne vysvetlenia skutkov druhých ľudí. Za takých okolností sa dieťa pravdepodobne snaží rozpoznať mentálne stavy za skutkami a bude mať tendenciu hľadieť na tieto skutky ako na nepredvídateľné a nie ako na plánované a zámerné. Liečba by mala mať za cieľ zaoberať sa týranými deťmi v príčinnom zmysluplnom psychologickom prejave.

Zhrnutie

Bolo by absurdné predpokladať, že bezpečná vzťahová väzba je jediný vzťah, ktorý má vplyv na rozvoj mentalizácie. Veľa dôležitých vplyvov môže pracovať v opačnom smere. Napríklad negatívne skúsenosti môžu facilitovať rýchly vývoj mentalizácie rovnako pohotovo ako pozitívne emócie, ktoré sa spájajú s bezpečnou vzťahovou väzbou. Realitou je, že množstvo aspektov vplyvu vzťahov sa utvára objavením sa mentalizácie, niektoré z nich korelujú s bezpečnou vzťahovou väzbou.

Sociálne-kognitívny vplyv bezpečnej vzťahovej väzby z hľadiska pedagogiky

Pedagogická úloha vzťahovej figúry bola v aspekte ľudských vzťahov dávno zanedbávaná. Táto stránka vzťahu môže niesť podstatné kľúče k prepojeniu vzťahovej väzby a sociálnej kognície. Evolučne je to v ľudskej kultúre tak, že dieťa ide za opatrovníkom, aby dostalo informáciu o vnútornej a vonkajšej podstate sveta. A tak je opatrovník biologicky pripravený k tomu, aby to ako učiteľ urobil. Pedagogický prístup je schopnosť učiť a naučiť sa od učiaceho, ktorý je v sociálnej interakcii vo vzťahu dieťa-opatrovník. Nedávno sme rozpracovali tento model, aby sme prepojili silný vplyv kvality vzťahovej väzby s pedagogickým aspektom interakcie dieťa-opatrovník. /Fonagy, Gergely, Target, 2007/. Preto prinášame krátky prehľad teórie vrodenej pedagogiky /natural pedagogy/ o ich potenciálnom prepojení so psychoanalytickými myšlienkami, ktoré súvisia s objavením sa sociálnej kognície.

Teória vrodenej pedagogiky

Dospelí poskytujú dva druhy pedagogickej komunikácie - ako učiteľ odovzdávajú vedomosti napr.mená objektov alebo upozornia dieťa na pozornosť hovoriacemu, aby komunikovalo, čo spúšťa špecifický postoj u dieťaťa /pedagogické stanovisko/. Hovoria dieťaťu, čo je nové a dôležité, že komunikácia je špecificky adresovaná jemu. Tu patrí aj nadviazanie očného kontaktu, nadvihnutie obočia, rozšírenie zreničiek, nakláňanie hlavy k dieťaťu, nazývanie dieťaťa jeho menom. Obrátenie a pripojenie pozornosti, proto-deklaratívne tvrdenia, sociálne odkazovanie a a imitovanie učenia - to sú všetko príklady pedagogickej komunikácie. Jej primárnou funkciou je facilitovať rýchly a účinný prenos vedomostí o svete ako intersubjektívne zdieľanie vnútorných psychologických stavov.

Vrodená pedagogika subjektívnych stavov

Deti sa potrebujú učiť a dozvedať nielen o fyzických objektoch vo vonkajšom svete, ale tiež o svojich vlastných vnútorných a iných subjektívnych stavoch. Afekt zrkadliace interakcie medzi dieťaťom a opatrovníkom sú pre rozvoj schopnosti introspekcie rozhodujúce. Ľudské dieťa je od narodenia vybavené schopnosťou zmeny afektívnych signálov s opatrovníkom. Pre udržanie normálneho sebaprežívania dieťaťa je potrebné, aby jeho emočné signály boli správne zrkadlené jeho vzťahovou figúrou. Takéto zrkadlenie je dokonca dôležitejšie ako akceptácia a potvrdenie skúsenosti s významným dospelým. Zážitok kontroly, ktorá nasleduje po zrkadlení vzťahovou figúrou, mu dáva zážitok pohody a dôležitosti, čo môže pôsobiť proti emocionálnemu distresu /Watson, 1984/.
V zrkadlení dieťaťa opatrovník musí dosiahnuť viac ako alternatívu v čase, priestore a emočnom rozpoložení, zrkadlenie musí byť „zjavné“, tz. reakcia musí byť ľahko pozmenená alebo transformovaná napr. zveličená, aby dieťa pochopilo prejav opatrovníka ako reakciu na svoje emočné prežívanie a nielen ako vyjadrenie aktuálneho emočného stavu opatrovníka. Nezmenená forma prejavu opatrovníka by dieťaťu hovorila, že emočný prejav nie je súčasťou učenia o komunikácii, ale iba vyjadrenie aktuálneho opatrovníkovho rozpoloženia. Keď je opatrovník zreteľne orientovaný na dieťa, keď reaguje na jeho vnútorné stavy, tak pozornosť dieťaťa sa môže obrátiť priamo na jeho vlastnú tvár a telo. Tento biofeedback systém k pedagogickej interakcii umožňuje deťom internalizovať reprezentácie svojich opatrovníkov reflexiou svojich skúseností s nimi a tým utvárať systém reprezentácií svojich vnútorných stavov /Gergely a Watson, 1996/.
Kvalita vzťahu rodič-dieťa a najmä bezpečnosť vzťahovej väzby vo všeobecnosti predikuje teoreticky /Fonagy 2001/ a empiricky /Fearon a Belsky, 2004/ schopnosť sebakontroly.

Dôsledky pre reguláciu afektu a mentalizáciu

Rodičia môžu v pedagogickom procese zlyhať dvoma spôsobmi: nezrkadlia vnútorné stavy dieťaťa kongruentne alebo nie dosť „zjavne“. Ak sú nekongruentní s dieťaťom, tak môžu dieťa zaplaviť a zmiasť. Narušenia v komunikácii ako je zamrznutie v správaní, silné emočné reakcie alebo náhle výmeny rolí s jasným zlyhaním pedagogického postoja rodiča môžu hovoriť o významnom rodičovskom zlyhaní v mentalizácii dieťaťa /Grienenberger a kol. 2005/.

Z tejto perspektívy dezorganizovaná vzťahová väzba môže byť chápaná ako dôsledok toho, že dieťa bolo často vystavené nekongruentnému, neadekvátnemu či negatívnemu emočnému prejavu.
Kvalitu rodičovstva môžeme v tomto rámci špecifikovať ako kvalitu učenia o vnútorných stavoch. Tento model interakcie rodič-dieťa je rozpracovaním všeobecného princípu, že schopnosť dieťaťa utvárať si koherentný obraz mysle je závislý od jeho skúseností so vzťahovou figúrou. Spoločenské chápanie subjektívneho self môže byť videné ako vznikajúca vlastnosť zo skúseností dieťaťa so zjavným zrkadlením interakcií s opatrovníkom, ktoré vytvárajú základ pre konečné zistenie, že iní majú aj odlišné presvedčenia o svete ako oni samotní.

Zanedbávanie

V longitudinálnych sledovaniach zanedbávanie alebo nedostatočná starostlivosť v detstve sa spája s vyšším rizikom pre borderline, antisociálnu, paranoidnú a schizotypovú osobnosť vo včasnej dospelosti ako dokonca fyzické alebo sexuálne zneužívanie v adolescencii. Množstvo štúdií potvrdilo význam zanedbávania, slabej rodičovskej starostlivosti a emočného týrania ako kritického prediktora závažných osobnostných porúch. V štúdiách rodín s detskou traumou pri bordeline poruche osobnosti išlo o nestabilné, zanedbávajúce rodinné prostredie, kde kľúčový sociálny mediátor je zneužívanie, kým nezáujem o dieťa je najlepším prediktorom suicídia /Johnson a kol. 2002/ a dysfunkčnej osobnosti. Primárnou úlohou pedagogiky je obrátiť pozornosť a reprezentovať detskú skúsenosť a prežívanie, facilitáciou vhodného rozvoja selforganizácie a sociálnej kognície /Lyons-Ruth a kol. 2005/.

Adaptačný význam nie bezpečnej vzťahovej väzby a slabej mentalizácie

Potvrdili sme, že nie bezpečná a nevyspytateľná vzťahová väzba medzi rodičmi a dieťaťom môže vytvoriť nepriaznivé sociálne prostredie, ktoré obmedzuje príležitosti dieťaťa k rozvinutiu „čítania mysle“. V sociálnom prostredí, v ktorom sú obmedzené zdroje, môže byť nementalizovanie adaptívne. Zlyhanie zrkadliaceho správania sa rodiča môže slúžiť ako signál pre obmedzené zdroje, varovať dieťa, že bude potrebovať použiť fyzickú silu, aby prežilo. Násilie je nekompatibilné s mentalizáciou. /Fonagy 2003/. Ak je k prežitiu potrebné skôr násilie ako kolaborácia a je možné len násilie, keď vynecháme rozjímanie nad mentálnym stavom obete, potom nedostatok mentalizačnej schopnosti môže zvýšiť šance na prežitie. V kontraste s tým v prostredí bohatom na zdroje dospelý opatrovník- učiteľ je v lepšej pozícii na facilitovanie získania subjektivity u dieťaťa. Ak zlyháva interakcia rodič-dieťa, mentalizácia bude ustanovená menej pevne a oveľa ľahšie neviazaná pod emočným stresom. Dieťa môže manifestovať včasnú agresiu a problémovo sa správať. Z hľadiska vhodnej intervencie je užitočné vidieť tento druh agresie skôr ako pochopiteľnú adaptáciu než to demonizovať ako nepochopiteľnú genetickú aberáciu.

Vrodená pedagogika a teória diferenciácie self

Mladé deti budú iniciálne nazerať na to, čo sa naučili, ako na všeobecne platnú kultúrnu vedomosť. Keď sa naučili niečo o svete, nepotrebujú kontrolovať, kto to ešte vie. Predpokladajú, že vedomosť subjektívnych stavov je tiež spoločná, a že nie je žiadna

jedinečnosť v ich vlastných myšlienkach a pocitoch. Zmysel a pocit jedinečnosti vlastnej perspektívy sa vyvíja len postupne.
Ak človek niečo vie o svete, tak očakávame, že každý iný by to mal tiež vedieť. To vysvetľuje zjavný egocentrizmus mladých ľudí, ktorí nedokážu chápať perspektívu druhého. Tento jav sa stáva počas dozrievania čoraz menej pravdivým. Ale dokonca i u dospelých sa príležitostne môžeme stretnúť s tým, že predpokladajú, že iní zmýšľajú rovnakým spôsobom ako oni.
Mladí ľudia ešte nevedia, že si môžu vybrať - či budú zdieľať svoje myšlienky a pocity s dospelými. Batoľatá môžu byť náchylné na záchvaty zúrivosti, pretože plne očakávajú, že iní ľudia vedia ako sa cítia a myslia, a že vidia ich situáciu rovnako. Nedokážu chápať nesúhlas ako výsledok rozličného pohľadu na vec, takže ak iní ľudia urobia batoľaťu napriek, tak isto musia byť nepriateľskí alebo im robia zámerne zle. Môžeme tvrdiť, že batoľa považuje vnútorný svet za rovnaký s vonkajším. /Fonagy 1996/. Čo existuje v mysli, musí existovať i mimo nej a čo existuje vonku, musí existovať i v mysli. Tento spôsob prežívania vnútorného sveta môže zapríčiniť intenzívny distres z toho, keď je projekcia fantázie hrôzostrašná. Nevyhnutné je získanie zmyslu pre zdanlivé, neskutočné vo vzťahu k mentálnym stavom. Opakovaná skúsenosť afekt-regulujúceho zrkadlenia pomáha dieťaťu učiť sa, že pocity neprechádzajú nevyhnutne do sveta - že sú odpojené od fyzickej reality. Hoci je to fokusované na vnútorné, nie je možné žiadne spojenie s fyzickou realitou. Len postupne zaujímavými hravými interakciami so sústredeným dospelým, ktorý „predstiera“ psychické možnosti, sa môžu integrovať do utvárania skutočnej subjektivity.
Otázkou je, aké sociálne podmienky môžu pomôcť deťom učiť sa, kedy odložiť svoju chybnú domnienku o univerzalite vedomia.
Psychoterapeuti sú rôzne konfrontovaní s poznaním, že ich pacienti myslia rôznymi spôsobmi. Tiež sa často stretávajú s detským očakávaním určitých pacientov, že budú úplne nepochopení. Všeobecne môžeme povedať, že prvok významu terapeutickej aliancie v psychoterapii je isto založený na vytvorení ilúzie o zdieľaní vedomia s inou osobou. Vo svetle našej teórie môžeme terapeutickú alianciu vidieť prinajmenej niekedy ako takú, ktorá svedčí o neúspechu mentalizácie a znovuobjavenie sa spôsobu myslenia, kde sa domnievame, že myšlienky a pocity druhého sú rovnaké ako naše vlastné. Môžeme tvrdiť, že ruptúra tejto ilúzie môže mať väčší terapeutický potenciál ako jej prítomnosť. Vytvára to príležitosť pre každého mať svoju vlastnú myseľ.
Teória pedagogiky objasňuje úlohu včasných vzťahov v objavení sa individuálnej subjektivity. Utváranie subjektivity sa spája so vzťahovou väzbou a niečím čo označujeme ako citlivé rodičovstvo /Fearon a kol. 2006/. Aspekty bezpečnej vzťahovej väzby majú pedagogickú funkciu, učia deti to, čo sa oni nemôžu naučiť iba jednoducho pozorovaním. Subjektivita patrí k tejto triede fenoménu. Existuje i druhý aspekt tohto procesu, v ktorom vzťah môže zohrať významnú časť - boj s inými ľuďmi, ktorý je potenciálne primárnym hnacím motorom evolúcie mentalizácie /Alexander 1989/. Pedagogická funkcia potrebuje, aby bola chránená od úmyselnej dezinformácie bojovníkov, ktorí nemajú spoločný genetický materiál s dieťaťom a tak neinvestuje do jeho prežitia.
Monitorujeme mentálne stavy druhých v kontexte vytvorenia možných motívov, ktoré sú za danými informáciami. Kvalita vzťahu medzi rodičom a dieťaťom hrá významnú úlohu vo vytvorení našej schopnosti tak robiť. Deti, ktoré majú skúsenosť s dezorganizovanou vzťahovou väzbou budú znevýhodnené, pretože budú zmätené s možnosťou dôvery. Deti s bezpečnou vzťahovou väzbou majú už vytvorený zmysel zdieľanej subjektivity a môžu byť otvorené k tomu, aby sa učili o podobnosti a odlišnosti svojho vlastného prežívania.
Môžeme zhrnúť, že výhoda bezpečnosti vzťahovej väzby pre konečný rozvoj mentalizácie a silnejšieho ustanovenia pocitu self je dôsledkom všeobecnej predispozície dieťaťa učiť sa od dospelého. Učenie je spúšťané zdieľaním v bezpečnom vzťahu s rodičom, vyučovanie detí

s bezpečnou vzťahovou väzbou je hladšie ako tých, ktorí nemajú bezpečnú vzťahovú väzbu. Vplyv bezpečnej vzťahovej väzby môže byť zvlášť rozhodujúci vo vyučovaní detí o ich vlastnej subjektivite. Dospelí vyučujú deti, o ktoré sa starajú, kde majú genetické dôvody na starostlivosť.

Zhrnutie

V tejto kapitole sa hovorilo o vzťahu psychoanalýzy a teórie vzťahovej väzby. Analyzoval sa vzťah medzi týmito dvoma. Výskum vzťahovej väzby a teórie získali dômyselnosť vo vzťahu k nevedomým determinantom správania. Psychoanalýza rozpoznala dôležitosť teórie vzťahovej väzby z mnohých dôvodov, medzi nimi aj pre jej príspevok k zabezpečeniu empirickej legitímnosti psychoanalýzy.
Po druhé môžeme fokusovať na dva modely - každý z nich ilustruje ako teória vzťahovej väzby a psychoanalýza môžu konsolidovať ich vzájomné zblíženie. Po prvé sme považovali vzťahovú psychoanalýzu za najpopulárnejší súčasný psychodynamický prístup. Kľúčové konštrukty vzťahovej teórie ukazujú, ktoré myšlienky z teórie a výskumu vzťahovej väzby sú implikované ich konštruktami a pozorovaniami. Proces zmeny, ktorý bol predložený vzťahovými teoretikmi, sa spája s novými vývojmi vo výskume vzťahu rodič – dieťa , ktorý je inšpirovaný teóriou vzťahovej väzby.
Alternatívny rámec pre integráciu je poskytovaný teóriou, ktorá vychádza z výskumu vzťahovej väzby prostredníctvom klinických aplikácií, cestou vývojových konštruktov, ktoré sú založené na tradičných psychoanalytických myšlienkach a vede o vývoji. Liečba založená na mentalizácii je zakorenená v teórii vzťahovej väzby a je konzistentná s mnohými zisteniami z výskumu vzťahovej väzby, jej klinické techniky sa veľmi silne opierajú o psychoanalytickú prax, relatívne slobodný terapeutický rozhovor o súčasných udalostiach, zvlášť v kontexte interpersonálneho attachmentu. Fokus prístupu je poskytovaný výskumom vývoja inšpirovaného teóriou vzťahovej väzby na zlepšenie porozumenia mentálnym stavom self a druhých.
Máme rozvinutý model vývoja sociálnej kognície, ktorý venuje adekvátnu pozornosť úlohe vzťahov, attachmentu ako primárnemu výučbovému kontextu, v ktorom sa odohráva porozumenie mysle self a iných. To nám môže pomôcť vysvetliť, prečo jedinci v situácii psychologického distresu vyhľadávajú chápajúcu osobu, s ktorou vytvoria pedagogickú konfiguráciu, kde jedna myseľ učí druhú o aspektoch subjektivity. Pokúsili sme sa ukázať ako sú duálne komponenty attachmentu a interpersonálneho porozumenia kľúčovými ingredienciami pre znovunastolenie rovnováhy – druh rekalibrácie porozumenia mentálnym javom. Z tohto pohľadu psychoanalýza s intenzívnym zaoberaním sa ľudskou subjektivitou a teória vzťahovej väzby so špeciálnym fokusom na dyadický ľudský vzťah sú neoddeliteľne spojené v poskytovaní modelu pre psychologickú terapiu.
Teória vzťahovej väzby nemôže a ani neašpiruje na plné bohatstvo a veľké množstvo subjektívnych významov a obsahov, ktoré zamestnávajú bežnú myseľ, nielen myseľ v distrese. To už je ambíciou psychoanalýzy. Avšak práve teória vzťahovej väzby ponúka najlepší teoretický a výskumný rámec pre pochopenie a a rozvinutie interpersonálneho procesu, v ktorom je ľudská myseľ najlepšie schopná skúmať jemnosti subjektivity. Poskytuje porozumenie rámcu rovnako ako niektorým kľúčovým aspektom, psychoanalýzu sprevádza, systematizuje a inšpiruje porozumenie mysle. Pri popisovaní vzťahu medzi teóriou vzťahovej väzby a psychoanalýzou by sme mohli povedať, že prvé poskytuje naratívnu kostru, zatiaľčo druhé menované poskytuje silu popisu, ktorá je potrebná na

vytvorenie kompletného príbehu. Pokus oddeliť jedno od druhého nevyhnutne vytvorí určité paradoxy, avšak ani jedno nie je kompletné bez toho druhého.

Konspekt vypracoval – Mgr. Helena Pytlíková

35. Systém opatrovania, starostlivosti:

Behaviorálny systémový prístup k rodičovstvu

The caregiving System: A Behavioral Systems Approach to Pareting (str.orig. 833-856)

Carol George
Judith Solomon

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Podľa teórie vzťahovej väzby je najdôležitejším faktorom riadiacim vytvorenie vzťahovej väzby skúsenosť dieťaťa s jeho opatrovateľmi. Kvalita starostlivosti určuje organizáciu vzťahu pomocou svojho účinku na dôveru dieťaťa v dostupnosť opatrovateľa. Kde je však pôvod senzitivity vzťahovej osoby? Čo zapríčiňuje, že rodičia vynakladajú starostlivosť o svoje nemluvňatá – starostlivosť, ktorá niekedy vyžaduje nákladné osobné obete zo strany rodičov?
Cieľom tejto kapitoly je poskytnúť komplexný rámec pre pochopenie opatrovania ako samostatného behaviorálneho systému – teda organizovaného súboru správaní, ktoré sú vedené reprezentáciou súčasného vzťahu rodič – dieťa.
Jedinečným príspevkom tejto kapitoly je zdôrazniť, aké je pre rodiča dôležité prejsť od *vyhľadávania starostlivosti vzťahových osôb poskytujúcej ochranu a blízkosť* (čo je funkcia a cieľ vzťahovej väzby pre dieťa) *k poskytovaniu ochrany, pohodlia a starostlivosti dieťaťu* (funkcia a cieľa vzťahovej väzby pre rodiča).

Definícia behaviorálneho systému opatrovania

Behaviorálny systémový prístup k rodičovstvu začína u Bowlbyho, podľa ktorého je systém opatrovania recipročný ku systému vzťahovej väzba a vyvíja sa paralelne s ním.
Prvým krokom pri definovaní systému opatrovania je načrtnúť jeho adaptívnu funkciu a behaviorálny cieľ. Prijali sme Bowlbyho stanovisko, že adaptívna funkcia systému starostlivosti, ako aj systému vzťahovej väzby, je ochraňovať deti a tak v konečnom dôsledku zvyšovať vlastnú reprodukčnú schopnosť.
Systém opatrovania je aktivovaný vnútornými alebo vonkajšími podnetmi spojenými so situáciami, ktoré rodič považuje za ohrozujúce, nebezpečné alebo stresujúce pre dieťa. Tieto situácie zahŕňajú separáciu, dieťa v nebezpečenstve a detské signály nepokoja a núdze.
Keď sa systém opatrovania aktivuje, môže využívať repertoár správania, ktoré slúži ochrannej funkcii systému. Patrí sem zachraňovanie, vyhľadávanie blízkosti, nosenie, nasledovanie dieťaťa, signalizovanie dieťaťu, aby rodiča nasledovalo, sledovanie a u ľudí usmievanie, a to všetko slúži na to, aby sa udržiavala blízkosť, starostlivosť a pohodlie.

Rodičovský systém opatrovania sa deaktivuje fyzickou alebo psychologickou blízkosťou a znakmi, že dieťa je upokojené, spokojné. Bowlby hovorí, že vzťahová väzba je spojená so silnými emóciami a je nimi regulovaná, a týmito emóciami sú napríklad radosť,

hnev, a to podľa toho, či opatrovateľ dosiahol blízkosť k dieťaťu. Matky vyjadrujú intenzívne príjemné pocity a upokojenie, keď dokážu ochrániť a upokojiť dieťa. Keď sú od dieťaťa separované, alebo keď je ich schopnosť chrániť a upokojovať svoje dieťa ohrozená alebo niečím zablokovaná, tak zažívajú stupňujúci sa hnev, smútok a úzkosť.

Keď sa systém opatrovania aktivuje, opatrovateľ sa musí „rozhodnúť", či bude konať a ako bude konať. Správanie opatrovateľa závisí na jeho podvedomom a vedomom zhodnotení prístupných informácií. Jedným zo zdrojov informácií pre opatrovateľa sú signály, ktoré prichádzajú od dieťaťa. Ďalším je to, ako rodiť hodnotí možné nebezpečie alebo hrozby. Rodič musí byť vždy obozretný, pravidelne zhodnocovať podnety z týchto zdrojov. Musí potom na základe rôznych vnemov správne zareagovať.

Rodič má prístup k väčšiemu objemu informácií, než má dieťa, a má aj bohatšie informácie na základe svojich predchádzajúcich skúseností aj v role dieťaťa aj v role rodiča. Existuje mnoho situácií, v ktorých sa aktivuje rodičovský systém opatrovania, ale systém vzťahovej väzby dieťaťa sa neaktivuje. Takéto situácie môžu viesť ku konfliktu medzi rodičom a dieťaťom. Napríklad túžby rodičov dospievajúcich detí ochraňovať svojich teenagerov a starať sa o nich sa častokrát dostáva do konfliktu s názorom adolescenta, že jeho rodičia ho kontrolujú až príliš alebo že sú dotieraví.

Vývoj materinského správania

Biologický základ materinského správania je regulovaný neurobiologickými mechanizmami spojenými s účinnou ochranou a starostlivosťou. Komparatívni vedci opisujú podobnosti medzi cicavcami čo sa týka materinského správania, čo je spôsobené spoločnými mozgovými oblasťami a mechanizmami.

Pryce zdôrazňuje pri vývine materinského správania dôležitosť interagujúcich vplyvov, vrátane prostredia, v ktorom sa starostlivosť odohráva (napr. sociálna podpora, stres), charakteristík dieťaťa a „materinskej motivácie" (ktorá je definovaná ako motivácia matky poskytovať starostlivosť, na základe hodnoty odmeny od dieťaťa). Systém opatrovania má dôležité korene v matkinom detstve, ako aj súčasnejších vplyvov z dospelosti.

Vplyvy z detstva

Prvé prejavy systému opatrovania sa objavujú ako izolované, nezrelé, nefunkčné formy starostlivosti a citov. Dajú sa pozorovať v ranom veku u humánnych aj non humánnych primátov. Jedná sa o „hru na mamu", pričom sekvencie tejto hry sú fragmentované a nekompletné a pozornosť dieťaťa sa dá od hry a jeho „bábätka" ľahko odviesť. Takéto správanie je spúšťané nielen prítomnosťou nemluvňaťa, ale aj na základe vlastnej skúsenosti dieťaťa. Teória vzťahovej väzby predpokladá, že deti si rozvíjajú zmysel pre starostlivosť na základe vlastných skúseností so svojou matkou.

Adolescencia

Je pravdepodobné, že systém oparovania sa začína transformovať smerom k zrelosti počas adolescencie. Táto transformácia je čiastočne podložená biologickými zmenami spojenými s pubertou. Tieto zmeny môžu byť katalyzátormi smerom ku zrelosti systému opatrovania počas adolescencie.

Premena je ovplyvnená tiež skúsenosťou. Stresujúce zážitky z detstva môžu napríklad spôsobiť včasný nástup menarché a skorý záujem o malé deti. Podľa našich skúseností, napriek kultúrnym tlakom proti tomu, aby mali adolescenti deti, mnohé dospievajúce dievčatá (vo veku 17-19 rokov) prejavujú značný záujem a uvedomelosť ohľadne materstva, ktorá

siaha ďalej než intelektuálne vedomosti o reprodukcii. Dievčatá v tomto veku sa často zaoberajú otázkou, či z nich budú dobré matky, ako je to možné, že matka miluje svoje dieťa a aké by to bolo, keby mali zodpovednosť starať sa o bábätko.

Premena smerom k rodičovstvu

Systém opatrovania pravdepodobne prechádza svojim najväčším vývinom počas samotnej premeny k rodičovstvu (počas tehotenstva, pôrodu a mesiacov tesne po narodení). Tento vývin predstavuje kvalitatívny posun. Na biologickej úrovni je toto obdobie v živote ženy sprevádzané intenzívnymi hormonálnymi a neurologickými zmenami, predovšetkým sú ovplyvnené neurálne siete, ktoré sú považované za „materský okruh“. Ovariálne steroidy, hormóny nadobličky a endorfíny, ktoré sa produkujú v tomto období, zrejme aktivujú „materinské impulzy“ a ovplyvňujú, vnímanie, emotivitu a túžbu po blízkosti.
Faktory súvisiace s okolnosťami pôrodu sa považujú za kritické pre ľudské materstvo. Keď sa ľudskej matke poskytnú blízke zážitky s dieťatkom hneď po pôrode (napr. možnosť blízkosti a fyzického kontaktu s novorodencom), posiľňuje sa tým materská starostlivosť (najmä u rizikových matiek, medzi ktoré patria matky zažívajúce ekonomický stres, psychický stres, alebo ktoré si tehotenstvo neželali alebo ho neplánovali). Neukázalo sa však, že by tieto zážitky súviseli s bezpečnosťou vzťahovej väzby novorodencov neskôr počas dojčenského veku.

Bábätko

Ďalšie faktory, ktoré ovplyvňujú vývoj systému opatrovania sú spojené so samotným bábätkom. Bábätko má úžasnú silu vyprovokovať opatrovateľskú starostlivosť. Jeho fyzické črty (napr. okrúhle hlavička tvár, veľké oči) spolu s emočnou expresivitou evokujú u dospelých opatrovateľské správanie. Podnety, ktoré vytvára dieťatko ovplyvňujú rodičovské správanie a motiváciu matky reagovať naň. Ak matka vníma svoje dieťa ako fyzicky neatraktívne alebo abnormálne, môže to vyvolať odmietnutie, zanedbávanie, opustenie alebo infanticídium. Intervenčné techniky, ktoré boli vyvinuté s cieľom zvýšiť rodičovskú pozornosť voči signálom dieťatka, ako napríklad „kangaroo care – klokankovanie“ (ventrálny kontakt s dieťaťom pomocou detského nosiča) zvyšujú citlivosť rodičov, ich náladu a spôsobujú, že matky aj otcovia sa svojich detí dotýkajú viac. Zvyšuje sa tým aj bezpečnosť vzťahovej väzby s matkami v prvom roku života.
To, ako matka vníma svoje dieťa a svoj vzťah k nemu, sa ukazuje byť dôležitejším faktorom, než iba vlastnosti dieťaťa, vrátane temperamentu.
Sociálne-kontextuálne faktory súvisiace s poskytovaním starostlivosti.
Sociálne-kontextuálne premenné – vrátane rozsahu, v akom je matka spokojná so svojou sociálnou podpornou sieťou, jej manželským/partnerským vzťahom alebo ekonomickými faktormi – môže podporiť alebo interferovať s jej schopnosťou sústrediť sa na poskytovanie starostlivosti svojmu dieťaťu. Podľa Bowlbyho je pravdepodobné, že matkino partnerstvo s otcom dieťaťa ovplyvňujú jej schopnosť poskytovať starostlivosť.

Reprezentačné modely opatrovania

Rodičovská reprezentácia opatrovania je špecifická voči dieťaťu. Reprezentácie opatrovania zachytávajú rodičovskú okamžitú „retranskripciu“ alebo rekonštrukciu skúseností s dieťaťom z minulosti a súčasnosti v prieniku so spomienkami rodiča na svoju vzťahovú minulosť v pojmoch, ktoré sa týkajú súčasného myslenia ohľadne vzťahu rodič-dieťa.

Vzťah opatrovania s bezpečným pripútaním

Bezpečnosť detského pripútania spájame s behaviorálnym a reprezentačným opatrovaním, ktoré je flexibilné a vyrovnané a prispieva k cielene korigovanému partnerstvu (goal-corrected partnership). K črtám takéhoto cielene korigovanému vzťahu rodič – dieťa patrí zodpovednosť, dôvera, spolupráca, poznanie seba a dieťaťa ako jednotlivcov a individuality, schopnosť s túžba komunikovať jasne o opatrovaní a vzťahových cieľoch (najmä vtedy, keď sú tieto ciele vo vzájomnom konflikte) a radosť z rodičovstva.

Vzťah opatrovania s vyhýbavým a ambivalentným pripútaním

Náš prístup je postavený na Bowlbyho modeli obrany. Bowlby definoval obranu ako „príspevok k udržaniu toho, čo by sa mohlo ... označiť ako trvalý reprezentačný stav.“ Bowlby opísal tri formy obrannej negácie – deaktiváciu, kognitívne odpojenie a segregovaný systém.

Bowlby definoval deaktiváciu ako obranný proces, ktorý odstraňuje nepohodu z vedomého uvedomovania si. Táto forma charakterizuje matky vyhýbavých detí. Deaktivácia umožňuje obísť aktiváciu systému starostlivosti, výsledkom čoho sa znižuje význam opatrovania a vzťahových skúseností a výchovné praktiky, ktoré nazývame „ochrana z diaľky“. Takéto matky opovrhujú deťmi, ktoré sú veľmi prítulné a nemajú radosť z blízkosti, ktorú prináša opatrovanie. Na deti dohliadajú z diaľky alebo ich dajú do starostlivosti niekoho druhého.

Kognitívne odpojenie je dominantným obranným procesom, ktorý charakterizuje matky ambivalentných/rezistentných detí. Bowlby definoval kognitívne odpojenie ako formu odštiepenia (doslova odpojenia) vzťahových informácii a afektov od ich zdrojov. Odpojenie je podmieňujúcim mechanizmom, ktorý zvyšuje aktiváciu systému opatrovania, čo vedie ku výchove, ktorú opisujeme ako „blízka ochrana“. Väčšina matiek ambivalentných detí/rezistentných detí zdôrazňujú pozitívne aspekty opatrovania a nechcú myslieť na stresujúce aspekty opatrovania. Opisujú, aké sú ustráchané, majú pocity viny a sú zmätené z toho, aké sú neefektívne.

Matky vyhýbavých detí dosahujú ciele opatrovania pomocou ochrany z diaľky a vyzdvihujú pozornosť a energiu investovanú do exploračného systému (napr. osobných úspechov) a vzťahov (napr. trávenie času s priateľmi). Matky ambivalentných detí vyzdvihujú opatrovanie na úkor explorácie a vzťahov. Hoci integrácia systémov matiek organizovaných neistých detí nie je v rovnováhe, poskytujú starostlivosť a ochranu svojim deťom do istej miery, v porovnaní s matkami dezorganizovaných detí.

Nespôsobilý systém opatrovania: vzdanie sa opatrovania, bezmocnosť a dezorganizované pripútanie

Pohľady na vzťahovú väzbu dezorganizovaných detí sa zhodujú v tom, že stredobodom dezorganizovaného pripútania týchto detí je strach, a to zo samotnej matky, alebo z kontextov, ktoré vznikajú matkinou starostlivosťou. V kontraste s matkami detí s organizovaným pripútaním, navrhujeme, že reprezentácie opatrovania týchto matiek sú charakterizované „vzdaním sa opatrovania“, „zlyhaním v ochraňovaní“ a „bezmocnosťou“.

Vzdanie sa opatrovania chápeme ako zlyhanie regulovaných normatívnych obrán, čo Bowlby označil ako „segregované systémy“, ktoré sú psychologickým základom „patologického smútenia“, pretože sa tak blokujú spomienky na traumatické vzťahové udalosti.

Konspekt vypracovala – Eva Bubeníková

36. Rozšírený pohľad na vzťahovú väzbu a exploráciu

Vplyv matky a otca na vývoj psychickej istoty od detstva až po včasnú dospelosť

A Wider View of Attachment and Exploration: The Influence of Mother and fathers on the Development of Psychological Security from Infancy Adulthood. (str.orig. 857-879)

Karin Grossmann
Klaus E.Grossmann
Heinz Kindler
Peter Zimermann

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Len niekoľko rokov po Bowlbyho formulácii a Ainsworthovej preklade teórie vzťahovej väzby do observačného a empirického výzkumu sa rozbehlo viacero štúdii skúmajúcich vzťahové väzby u detí, najmä vo vzťahu k matkách. Štyri z nich v súčasnosti úspešne pokračujú v sledovaní detí, ktoré dosahujú obdobie dospelosti-Minesotská štúdia-Risk and Adaptation from Birth to Adulthood, Berkeley-longitudinálna štúdia , Stony Brook Adult Relationship Project,a vlastné výzk.práce nemeckých autorov Grossmann,Grossmann a Kindler.Vedci, zaangažovaní v týchto projektoch vyšli z rôznych prostredí. Výzkumné práce Grossmanna a kol., ktorých zistenia sú v tejto kapitole z časti prezentované vychádzajú primárne z etológie, podobne ako aj u Bowlbyho a Ainsworthovej.
Kapitola ponúka rozšírený pohľad na to, ako je ovplyvnená vzťahová väzba a explorácia zážitkami dieťaťa s jeho matkou a otcom. Bowlbyho predpoklad bol, že istota a bezpečnosť, ktorú dieťa zažíva vo vzťahu k svojím opatrovníkom mu uľahčuje exploráciu, kompetentnú hru a osvojovanie si svojho okolia.Uvádza sa tu pojem bezpečnej explorácie v prvých rokoch života /„security of exploration“/ Je definovaná ako odvážne, sústredené, horlivé a vynaliezavé skúmanie vecí alebo zvládanie úloh, špeciálne vtedy, keď je dieťa vystavené nejakému sklamaniu. Bezpečná explorácia je doprevádzaná vytrvalosťou, stálosťou a tolerancie istej frustrácie pri snahe dosiahnuť daný cieľ. Tento typ bezpečnosti dovoľuje dieťaťu požiadať o pomoc v prípade, že na nejakú časť zadania nestačí.
Ako príklad je uvedená štúdia s 3-ročnými deťmi. Každé z detí v skupine bolo sledované počas hry so skladacími kruhmi s experimentátorom. V prvom kole nechal experimentátor dieťa vyhrať, v druhom dieťa prehralo a v treťom kole bolo opäť úspešné. Skúmali sa reakcie detí- v prípade ,kedy nedosiahli úspech, alebo hrozilo, že nevyhrajú v korelácii s charakterom vzťahovej väzby detí k ich matkám./hodnotené o dva roky predtým/. Deti s bezpečnou vzťahovou väzbou sústredene zrýchlili a udržiavali očný kontakt s experimentátorom. Boli schopné otvorene prejaviť sklamanie pri prehratom kole.Neisté deti sa tiež pokúšali pri súťaži zrýchliť tempo, ale častejšie sa prejavili ako zmätené a popletené, mali horšiu motorickú koordináciu, ktorá vyústila do pomalšieho skladania .Keď ich experimentátor spýtal, kto vyhral, odvrátili tvár a pozornosť na inú vec.
Schopnosť koncentrovať pozornosť a zaangažovať sa do zvládania neznámych úloh a situácii, dokonca aj s prekonávaním istých prekážok sú vždy známkou bezpečnej explorácie vo všetkých vekových obdobiach- či už u batoliat, v detskom alebo

adolescentnom veku. Autori predpokladajú , že bezpečná vzťahová väzba a bezpečná exporácia spolu tvoria alebo "slúžia" skutočnosti, ktorú môžme nazvať ako „psychická istota"/ psychological security /. Referujú o výzkume, ktorý dokazuje ,že dôvera v spoľahlivo dostupnú a podporujúcu vzťahovú figúru- otcovskú rovnako ako aj materskú- zabezpečuje optimálnu rovnováhu a umožňuje hladký prechod medzi vzťahovou väzbou /pripútavaním/ a exploráciou v každom veku ,dokonca aj za stresových okolností.

V ďaľšej podkapitole sa rozoberá vplyv kvality vzťahovej väzby dieťa-otec na bezpečnú exploráciu. Viaceré štúdie potvrdzujú, že kvalita tejto väzby lepšie koreluje s „hladkosťou" spolupráce medzi otcom a dieťaťom, než s reakciou dieťaťa na separáciu od otca v „ Strange Situation". Hlavnou známkou bezpečnosti vzťahovej väzby je citlivý, dôverujúci a zapájajúci sa otcovský prístup , v situáciach, keď je dieťa vystavené nejakým novým výzvam.Na rozdiel od pozorovaní v Strange Situation, pri tomto novom prístupe, keď sa je predmetom výzkumu sledovanie vzťahovania sa otca a dieťaťa počas aktívnej hry , nachádzame úzku súvislosť medzi kvalitou vzťahovej väzby a exploráciou dieťaťa. Práve táto jedinečná rola ciltivej otcovskej podpory počas hry dieťaťa z mnohých štúdii , nezávisle od použitej metódy, najviac potvrdzuje kvalitu vzťahu dieťa-otec.
Kapitola teda začína detailným pohľadom na koncepciu bezpečnej explorácie. Ďalej pokračuje priblížením výsledkov viacerých štúdii, ktoré ukazujú, ako vplýva bezpečná vzťahová väzba dieťaťa s matkou, spolu s otcovskou citlivou podporou pri explorácii ovplyvňuje budúce kognitívne zmeny a tiež napríklad asociuje s menej výrazným rodovo-stereotypným správaním u dievčat aj chlapcov.
Je tiež zmienka o vzťahu medzi bezpečnou vzťahovou väzbou dieťa-rodič a uspokojivým prechodom a adaptáciou dieťaťa v nových sociálnych a intelektuálnych situáciach, pri ktorých už rodičia nie sú prítomní.Ide o prechod a adaptáciu na predškolskú prípravu-škôlku , základnú,strednú školu a neskôr univerzitné vzdelávanie.Zdá sa, že bezpečná explorácia, vychádzajúca z bezpečnej vzť.väzby k matke a/alebo/ otcovi „prináša ovocie" vo forme úspešnej adaptácie sa jedinca.
Niektoré dodatočné dôkazy odhaľujú prepojenie medzi kvalitou vzťahu otec-dieťa a kvalitou vzťahu dieťaťa k blízkym priateľom a súrodencom.

Koncept Bezpečnej Exporácie

Ústredným tvrdením teórie vzťahovej väzby je skutočnosť, že explorácia a kompetencia u dieťaťa je podporovaná jeho dôverou v poskytovanú starostlivosť dospelého. Počas vývoja dieťa balansuje medzi motiváciou objavovať a skúmať svoje okolie na jednej strane a prípadnou obavou z nového, „nebezpečného".Na tomto mieste je zmienka o období „dozrievania",ktoré je u človeka oveľa dlhšie než u iných primátov a je teda predmetom úvah mnohých antropológov. Špekuluje sa nad tým, že nám toto dlhé obdobie zrenia pomáha udržiavať istú stálu"porciu" „zvedavosti".Veľa z exploračného správania u človeka predstavuje práve hra. A tá je možná len v podmienkach pokojného prostredia. Teória vzťahovej väzby poskytuje prehľad toho, čo dieťa potrebuje pre svoj pocit bezpečia a istoty. Je to ochraňujúci, vnímavý a podporujúci, spoľahlivo dostupný prístup silnejšej a múdrejšej vzťahovej figúry. V takto vytvorených podmienkach dieťa pravdepodobne skúma svet s väčším pocitom bezpečia, je schopné utvárať –vrelšie a priateľskejšie vzťahy s ostatnými nachádza potešenie v získavaní nových znalostí.Ainsworthová už skôr zdôrazňovala , že teória vzťahovej väzby, tak ako bola vytvorená Bowlbym, je teóriou s otvoreným koncom, „otvorená" pre rozšírenie, revíziu a očisťovanie. So zreteľom na túto skutočnosť autori

tejto kapitoly predkladajú koncept bezpečnej explorácie.Main a kol.1983tak ako aj Belský a kol.1984- ako prví poukázali na úzky vzťah medzi kvalitou vzťahovej väzby dieťaťa k matke a /alebo/ otcovi a kvalitou explorácie- koncentrovanej,oduševnenej hry a lepšieho kognitívneho fungovania.
Zdá sa, že „bezpečnosť"explorácie spočíva na 1/schopnosti dieťaťa usporiadavať svoje emócie a správanie „open-mindedly"s otvorenou mysľou, bez defenzívneho nastavenia a teda s potrebnou koncentráciou ,ktorá mu dovoľuje odpovedať na prichádzajúce udalosti a robiť to „starostlivo". 2/dôvere dieťaťa v dostupnosť a nápomocnosť vzťahovej figúry, v prípade, že potrebuje pomoc.Oba tieto faktory sú založené na pozorovateľnej cilivosti a podpory vzťahových figúr počas stresových situácii, kedy sú pripútavací systém, alebo potreba explorácie dieťaťa narušené. Na tomto mieste je poznámka o tom, že bezpečná explorácia nie je to isté ako „mastery motivation"- motivácia zvládať, dokázať niečo, pretože táto „mastery motivation" môže byť napríklad „stratégiou" ako odviesť zo vzťahových problémov. Táto „mastery motivation" menej hovorí o vzťahovaní sa a viac odráža vnútornú charakteristiku dieťaťa.
To ,čo posilňuje kompetenciu dieťaťa v novej situácii je rodičovská ochota a schopnosť vhodnej podpory v explorácii. Dieťa s psychickou istotou prejavuje „horlivú zaangažovanosť" voči okolitému svetu, pretože vie,že bezpečná základňa je dostupná. „Podporovanie "v bezpečnej explorácii má veľa spoločného s pojmom autora Ryan a kol."supporting autonomy in relatedness"-podporovanie k samostatnosti v kruhu príbuzných..Pričom tu nejde o úplnú odkázansť na seba, nezávislosť, alebo izoláciu, ale o schopnosť byť samostatným, ktorá je uťahčovaná a umožňovaná práve pripútavaním a dôverou v spoľahlivú podporu rodičov a nie odlúčením od nich.
Čo sa týka adolescencie, ukazuje sa , že medzi hlavným dôvodom oddelenia sa adolescenta a odmietaním spoľahnutia sa na rodičov je práve nadmerná kontrola a /alebo menšie vzťahové zaangažovanie sa.Podľa týchto analýz, adolescenti, ktorým rodičia vytvárajú dobré výchovné prostredie nemajú potrebu opustiť tento vzťahový priestor z túžby po väčšej samostatnosti a nezávislosti.
Za povšimnutie stojí, že v Adult Attachment Interview /Kapitola 25/ sú zahrnuté koncepty „freedom to explore"slobody v explorácii, a tiež „freedom to evaluate experiences" slobody vo vyhodnocovaní zážitkov. Bretherton a Munholland /Kapitola 5/ rozvíjajú túto myšlienku a predpokladajú, že bezpečná vzťahová väzba zanecháva osobu relatívne slobodnú od predpojatosti, ktorá vyplýva z vlastných zážitkov vzťahovania sa/ napr. pri „zápase" dieťaťa v období neskoršieho detstva pomáha nájsť rovnováhu medzi osobnou autonómiou a pokračovaním kontaktu s rodičmi./
V celej tejto kapitole je zdôrazňovaná idea, že práve slobodná explorácia vonkajšieho a vnútorného sveta je známkou istoty v priebehu podstatnej časti života človeka.
Kvalita vzťahovej väzby dieťa –otec a bezpečná explorácia
V tejto kapitole sa autori zamýšľajú nad špecifikami vzťahovej väzby dieťaťa a otca. Myslia si, že experiment Strange Situation nie je najvhodnejšia metóda na posúdenie jej kvality práve pre odlišné postavenie otcovskej figúry.Prekurzory a koreláty istoty vzťahovej väzby dieťa-otec sú iné ako u vzťahu dieťa-matka, čo potvrdzujú výsledky mnohých štúdii vzťahovej väzby kde sa v Strange Situation za marker istoty vzťahu vybrala citilivosť, vnímavosť otca v interakciách s dieťaťom. Doterajšie dôkazy svedčia , že kvalita vzťahovej väzby dieťa- otec je užšie spojená s celkovým postojom otca k jeho otcovskej role a voči rodine ,čo možno odpozorovať z miery jeho zaangažovanosti a citlivosti počas starostlivosti o dieťa v prvom roku života. Opakovane bolo zdokumentované, že asociácia medzi stupňom otcovskej citlivosti voči

dieťaťu v prvom roku života a istota vzťahovej väzby dieťa- otec posudzovaná v Strange Situation nie je dostatočná.
Na rozdiel od toho ako spoľahlivejší marker kvality vychádza otcovská zaangažovanosť, citlivé a podporujúce interakcie s dieťaťom počas spoločnej hry. Berie sa ohľad na jedinečnú rolu otca, ktorá nie je s materskou totožná a preto vyžaduje špecifický prístup pri posudzovaní jej kvality.Pritom citlivé zaangažovanie otca v starostlivosti o dieťa je ovplyvňované aj inými faktormi ako je kratšia pracovná doba otca ,mladší vek otca,pohlavie dieťaťa,kvalita jeho vzťahu s matkou, stupeň jeho prežívaného stresu, a jeho pocit uspokojenia na oboch poliach ako v práci tak doma.Početné štúdie našli tiež súvislosť medzi záujmom otca byť pri pôrode svojho dieťaťa a väčším zaangažovaním sa v starostlivosti o dieťa v priebehu prvých 9 mesiacov. Zväčša išlo o otcov, ktorí vzťahovanie sa k svojím deťom dokázali oprieť o vlastné zážitky z detstva. A všetky tieto skutočnosti spoľahlivo korerujú práve s citlivým, suportívnym prístupom otca pri spoločnej hre s dieťaťom- skúmané v štúdiach vo veku 24 mesiacov dieťaťa, ktorá sa ďalej stabilizuje v priebehu prvých štyroch rokov veku dieťaťa. Ak sa otec prejavil ako ako citlivý partner pri hre s dieťaťom v dojčenskom veku, tak sa tiež s veľkou pravdepodobnosťou prejavoval ako lepší partner pri hre a „citlivejší sprievodca“ pri zvládaní jeho školských úloh ,keď dieťa dosiahlo vek 6 rokov. A tak sa otcovská citlivosť pri hre s dieťaťom stala ústrednou pre posúdenie stupňa kvality vzťahu dieťa-otec.na rozdiel od Strange Situation ,ktorá vykázala len obmedzenú prediktívnu hodnotu.
Aj americkí a izraelskí vedci vedci dospeli k podným zisteniam.Otcovia, ktorí udávali svoje skúsenosti so vťahovaním sa ako podporujúce a bezpečné ,boli citlivejší a vnímavejší voči svojím deťom počas spoločnej hry.Otcovia, ktorí svojích vlastných otcov opisovali ako starostlivých a zaangažovaných do ich výchovy počas detstva vykazovali tiež väčšiu zaangažovanosť voči svojím deťom, prevzali viac otcovskej zodpovednosti a prejavovali viacej vrelosti,pozornejšie sledovali správanie a aktivity svojích detí a väčšiu starostlivosť o ich zdravie a bezpečnosť.
Závery prezentované v tejto kapitole sa opierajú o vyše 22 ročné longitudinálne štúdie/Grossmann a kol./. Na testovanie vytvorili posudzovaciu škálu –dokument nazvaný v orig. Sensitive and Challenging Interactive Play / SCIP/ -sledovanie rodiča a dieťaťa vo veku 24 mesiacov pri hre. Posudzovali –emocionálnu podporu,povzbudzovanie,láskavosť, vzájomný súlad, pozitívne afektívne prejavy, pochvalu, nevtieravosť a taktiež veku primerané a citlivé pokyny - ako známky citlivosti počas hry. Tieto interakčné kvality môžu byť interpretované ako „organizovanie“ pozitívnych a negatívnych emócií dieťaťa počas explorácie a hry. Tiež napomáhajú udržiavať koncentráciu dieťaťa na zvládanie úloh.
Rozdiely v dosiahnutom skóre u otcov v SCIP signifikantne súviseli 1/ s indexom kvality otcovskej starostlivosti počas prvého roku dieťaťa a 2/ hodnotenia duševného stavu s ohľadom vzťahovej väzby vyhodnotenej podľa AAI.Longitudinálne –otcovská vnímvosť počas hry a kvalita vzť.väzby dieťa-matka predikovali duš.stav 10 ročných čo sa týka vzťahovej väzby. Získané vyššie skóre v SCIP napr.signifikantne predikovalo menej problémov v správaní v škôlke .
Na konci tejto kapitoly je pre zaujímavosť zmienka o experimente Harryho Harlowa s makakmi.Vytvoril umelý model domácnosti- klietku, kde umiestnil samca, samicu makaka a ich mláďa, pričom voľný pohyb von a dnu malo umožnené len mláďa- v prirodzených podmienkach starostlivosť o mláďatá zabezpečujú samice makakov a samci viac menej „nezávislí.“ Na prekvapenie výzkumníkov, dokázali“arogantní alfa

samci makakov objaviť v sebe dovtedy nepoznaný potenciál. Prevzali podieľ na ochrane a chove mláďat.Napríklad chránili mláďatá pred hrubým zaobchádzaním jak

od matiek, kamarátov alebo susedov, ochraňovali skupinu pred „predátormi“ ,v tomto prípade pred experimentátormi.Tiež sa dokázaliz zapojiť do vzájomnej hry na úrovni ďaleko prekonávajúcej matky.Harlow podľa pozorovaní zhodnotil rozdiel u takto vyrastajúcich mláďat –boli viac dôverujúce, spoločenskejšie, „smartes“, vynaliezavejšie, zručnejšie.
Vo vydaní Science Daily /7.2.2008/bol publikovaný článok vedcov z Dukeskej a Princetonskej Univerzity o vplyve správania paviánov- otcov na telesnú zdatnosť ich dcér.Pokrvné potomstvo bolo dokázané genet. testami rozborom vzoriek z fekálii zvierat.A zistili ,že samci žltých paviánov v Amboseli dokázali rozpoznať svojich potomkov a prejavujú im otcovskú starostlivosť skrze ochranu a podporu svojích synov a dcér pri sporoch s ostatnými mláďatami.Vedci zistili ,že táto otcovská ochrana poskytovala jeho dcéram reprodukčnú výhodu. U synov to platilo len vtedy, ak postavenie samca v skupine bolo vysoké.

Bezpečná väzba rodičov a detí a neskoršia bezpečná explorácia

Naša štúdia vysvetľuje vzťah medzi pevnosťou citovej väzby a exploráciou. Ako dieťa rastie, o „adaptácii“ hovoríme hlavne v prípadoch, keď rodičia nie sú prítomní. Sústredíme sa tu hlavne na vývojové následky, ktoré súvisia s putom dieťaťa s matkou a/alebo s otcom, a spôsob, ako rodič môže rôznymi spôsobmi vplývať na fungovanie citovej väzby dieťaťa.

Bezpečná explorácia v prvých rokoch

Túto časť začneme dokázaním súvislosti medzi bezpečnou vzťahovou väzbou dieťa-matka a bezpečnou exploráciou a následne asociáciou so vzťahom medzi dieťaťom a otcom.

Citová väzba medzi dieťaťom a matkou
Dlhodobé štúdium detí, ktorých puto s ich matkami bolo neisté, potvrdilo aj ich zníženú adaptáciu – boli menej úspešné v plnení úloh, menej nadšené, menej zvedavé a menej vytrvalé. Počas výskumu deti vo veku 3 a pol roka dostali ťažšie nástrojové úlohy, ktoré mali zvládnuť s absenciou rodiča. Deti, ktoré mali silné puto s matkou, mali väčšiu šancu dostať sa do skupiny schopnejších, kde prejavili väčšiu sebaúctu, flexibilitu a vplyv. Toto sú všetko znaky adaptácie. Batoľatá so silnejšou citovou väzbou k matke ľahšie získali podporu matky pri riešení problémov a podpora zo strany ich matiek bola náležitá potrebám dieťaťa a exploratívnym cieľom. Štúdium preukázalo, že takáto podpora dieťaťa zo strany matky má vplyv na neskoršiu adaptáciu dieťaťa ako časť jeho osobnosti. Celková starostlivosť o dieťa bola najlepším predpokladom na jeho objaviteľskú zvedavosť vo veku 4½ roka.
V prípade 15-mesačného batoľaťa bolo preukázané, že vysoká úroveň detskej adaptácie a radosť súviseli s istotou citovej väzby typu Q. Jej absencia spôsobila detský hnev; náchylnosť na hnev bola typickou vlastnosťou narušených detí. Presvedčili sme sa, že istota vo veku 12, 18, a 24 mesiacov bola spojená s lepším správaním a ovládaním citov počas náročných úloh.
Ego-flexibilita môže byť chápaná ako aspekt adaptácie – počas predškolského veku bola silne spojená s individuálnou históriou pevnosti detskej citovej väzby. Ďalším poznatkom zo štúdia nízko riskantných predškolákov je Fishovo nedávno znovuobjavené spojenie medzi citovou väzbou a predškolskými schopnosťami. Skúmal skupinu štvorročných detí zo slabých spoločensko-ekonomických vidieckych podmienok pomocou skladačiek, z ktorých jedna bola pre ne príliš ťažká. Úroveň iniciatívy, vytrvalosti, pozornosti, nadšenia a animácie boli ovplyvnené silou vytvorených väzieb dieťaťa.

Spontánna adaptácia alebo „čítanie“ knihy v predškolskom veku boli častejšie pozorované u detí s pevnou citovou väzbou ako u tých s neistým putom. V prípade batoliat, ktoré mali v ranom detstve pevné citové väzby s matkami sa preukázalo viac úlohovej orientácie a strategického prístupu pri riešení problémov ako u detí s neistou alebo porušenou citovou väzbou. Orientácia na úlohy a intenzita explorácie boli značne spojené s nižším stupňom kortizolu po úlohe, kým správanie po úlohe bolo pozitívne korelačné s vyšším stupňom kortizolu, označujúc tak fyziologickú úzkosť.
Neistá citová väzba k matke (alebo inej vychovávateľke) môže spôsobiť slabšiu pozornosť, exploráciu a predstavivosť počas samostatnej hry. 5-ročné dieťa, ktoré prejavovalo neistú väzbu k svojmu profesionálnemu vychovávateľovi, malo menšiu ego-kontrolu, orientáciu na úspech a stupeň nezávislosti ako deti so silnou väzbou k svojim ošetrovateľom.
Kvalita a dĺžka sústredenej hry dieťaťa boli ovplyvnené istotou citovej väzby k matke a – slabšie – istotou citovej väzby k otcovi. Deti so silnou citovou väzbou k obom rodičom predviedli schopnosť vyše dvojnásobnej sústredenej hry ako deti s neistou väzbou k obom rodičom. V týchto prípadoch citová väzba k matke mala väčší vplyv ako väzba k otcovi; avšak toto nemusí byť meradlom kvality vzťahu medzi dieťaťom a otcom. A navyše efekt sústredenej hry bol pozorovaný len u dievčat.
Úloha citovej väzby medzi dieťaťom a otcom bola významnejšia u predškolákov v prípadoch, keď sa počas výskumu mali zúčastniť úlohy na báze obrazového príbehu s neznámym experimentátorom. Výskum mal ukázať úroveň nepriateľských kompetenčných predsudkov v skupinách detí so slabším a silnejším citovým putom k otcovi. Zo skupiny detí s pevnejším citovým putom k otcovi sa do hry prihlásilo 88% detí, kým zo skupiny so slabším putom sa prihlásilo len 62% detí. Pevnejšia väzba k otcovi teda súvisela s istejšou exploráciou.
Počas podobných výskumov v rôznych častiach sveta a v rôznych sociálnych podmienkach sa preukázalo, že vzťah dieťaťa a matky značne súvisel s istotou adaptácie u detí vo veku medzi 12. a 36. mesiacom. Stupeň adaptácie sa prejavoval záujmom o zvláštne a neznáme veci položené na podlahu. Batoľatá s pevnou citovou väzbou objavovali a zapájali do sústredenej hry známe i neznáme veci podstatne častejšie ako deti s neistou citovou väzbou.
Spojitosť medzi pevnosťou citovej väzby matky a dieťaťa a dobrou exploráciou môže súvisieť s určitými stránkami materskej starostlivosti. Autonómna materská podpora prispela nezávisle od materskej senzitivity k pevnosti detskej citovej väzby. Pri dlhodobom štúdiu spôsobu učenia matiek batoliat a skúmaní intelektuálnych schopností ich detí sa zistilo, že matky v skupine s pevnými vzťahmi používali viac senzitívne stratégie učenia a – ako sa predpokladalo – ich deti sa ľahšie pripojili k hre experimentátora a mali vo veku piatich rokov lepšie intelektuálne schopnosti. Dôležité spojenia boli objavené medzi pevnosťou citovej väzby dieťaťa a matky a počtom personálnych dimenzii, ktoré sú typické pre dobrú exploráciu: primeraná sebaúcta, vplyv, sebadôvera, ego-flexibilita, a spoločenská spôsobilosť.

A čo otcovia?
V časoch minulej generácie vyplýval kvalitný vzťah otca k dieťaťu najmä z harmonického rodinného prostredia. Až v poslednom období sa však uskutočnili štúdie zamerané na otcov z menej optimálneho rodinného prostredia, pri ktorých boli použité sofistikovanejšie štatistické metódy. Výsledky presvedčivo dokázali, že aj otcovia sa jedinečným spôsobom podieľajú na vývoji dieťaťa.
Senzitivitu otca najlepšie definuje jeho prístupnosť k dieťaťu, jeho pozitívne zapojenie a podporná účasť, jeho láskavosť a blízkosť dieťaťu. Predmetom výskumu boli vzájomné vzťahy medzi dieťaťom a otcom, ktoré predstavujú spojnicu medzi otcovskou senzitivitou počas hravej interakcie s ich batoľatami a kvalitou samostatnej hry ich batoliat. Nadšená explorácia, ktorá bola sledovaná pri batoľatách pri náročnej úlohe v súhre s otcom i matkou, sa definovala ako „silná, vedomá a horlivá činnosť dieťaťa pri adaptácii materiálov a úloh“.

Vplyv otca a jeho citlivý, podporný prístup spôsobil u detí nadšenú, vedomú exploráciu, nezávisle od materskej variability.
Počas sledovania správania sa pri voľnej hre sa materská i otcovská podpora adaptácie, interpretácie detskej komunikácie menili podľa modelu citovej väzby medzi dieťaťom a rodičom. Rodičia, klasifikovaní ako rodičia s istou citovou väzbou, menej zasahovali do adaptačnej činnosti dieťaťa, ale viac do hry. Keď ich jednoročné dieťa prejavilo nespokojnosť, títo rodičia mu pomohli nájsť nový záujem (napr. podaním novej hračky). Rodičia s pevnou citovou väzbou pomohli dieťaťu udržiavať záujem v explorácii zasahovaním ešte predtým, než by sa rovnováha medzi citovou väzbou a exploráciou otočila k citovému správaniu na úkor explorácie. Rodičia s menej pevnou citovou väzbou reagovali veľmi odlišne: počas sústredenej hry alebo explorácie by sa pripojili k dieťaťu podaním hračky alebo presmerovaním pozornosti. Týmto spôsobili dieťaťu frustráciu a úzkosť. Keď dieťa evidentne prejavilo negatívnu náladu a ich explorácia skončila, títo rodičia sa odtiahli a počkali, aby dieťa túto úzkosť prekonalo samo.
Nezávisle od vzdelania, výšky príjmov či náboženskej príslušnosti boli otcovia rozdelení do skupín počas hry so svojimi 24-mesačnými deťmi. Batoľatá otcov zo skupín s pevnejšou väzbou prejavovali lepšie výsledky počas spoločnej hry, boli viac zaujaté hračkami a boli lepšie hodnotené v kreatívnej hre. Otcova senzitivita počas hry ako aj jeho zodpovednosť a učenie podporujúce správanie utvrdzuje batoľatá v istej explorácii a schopnosti profitovať zo senzitívnej, didaktickej a náročnej súhry.
Skrátka, mladšie deti, ktoré majú pevnú citovú väzbu s ich matkami a/alebo otcami sa dokážu dlhšie sústrediť a sú viac efektívne počas voľnej hry. Prejavujú väčšiu zvedavosť a samostatnú exploráciu. Tiež prejavujú menej frustrácie pri riešení problémových situácií a sú viac nadšené. Naopak, deti, ktoré sú neisté v podpore rodičov, sú viac frustrované, negativistické, menej nadšené pri adaptácii a menej koncentrované pri hre.

Istota explorácie pri poznávacích úlohách v detstve a dospievaní

Detská spôsobilosť riešenia školských úloh zahŕňa rozsah základných zručností spojených s riešením úloh, ako pozornosť, pojmový vývoj, komunikačné schopnosti, logické myslenie, zotrvanie poznatkov, súhra s vychovávateľmi a inými dospelými. Tešiť sa z náročných úloh, chuť učiť sa, tolerovanie frustrácie a nudy a vývoj spoločenských schopností, to všetko súvisí s dobrou exploráciou detí v školskom veku.
Matkina senzitivita a podpora vedie dieťa k úspechom v škole. Citová väzba medzi dieťaťom a matkou je spojená s akademickým výkonom počas neskoršieho vývoja. V chudobe narodené deti s pevnou citovou väzbou k matke tiež produkovali úspechy v škole (predovšetkým v matematike a čítaní). Kvalita domáceho prostredia predpokladá úspechy v škole. Pevná citová väzba u 6-ročných detí vedie k vynikajúcej motivácii a akademickému výkonu v 8. roku. Deti s pevnou citovou väzbou mali lepšie hodnotenia ako ich rovesníci s neistou väzbou v poznávacích záujmoch, komunikácii a motivácii k úspechu. Deti s neistou citovou väzbou mali podpriemerný výkon v každej stránke až na motiváciu k úspechu. Aj tento príklad potvrdzuje, že dobrá explorácia vedie k poznávacím záujmom, komunikačným schopnostiam, ale nie k motivácii k úspechu.
Po náročnej úlohe u mladistvých sa potvrdilo, že vo vysoko stresujúcich podmienkach bola reprezentácia pevnej citovej väzby pevne spojená s exploráciou.
V inej štúdii bola potvrdená korelácia medzi dostupnosťou otca a verbálnou inteligenciou chlapcov i dievčat. Pri výskume čitateľských a počtárskych zručností u 54-mesačných detí sa potvrdilo, že otcova senzitívna podpora samostatnosti mala značný a jedinečný efekt na úspech dieťaťa, dokonca víťazila nad matkinou podporou samostatnosti, ale len pri chlapcoch.

Tento efekt bol sprostredkovaný vyššou sebadôverou u chlapcov v prvej triede a s väčším rastom sebadôvery medzi prvým a tretím ročníkom.
V mladšom a strednom školskom veku detí bol záujem a spoluúčasť otca na školskom výkone dieťaťa, ako v rodine len s otcom, tak aj v rodine s oboma rodičmi, spojený s lepšími akademickými úspechmi dieťaťa a radosťou zo školy. Vnímané podobnosti k otcom spojené so ženskými akademickými výkonmi – aj napriek emocionálnej blízkosti otca – boli negatívne spojené s mužskými akademickými výkonmi. Chlapci teda potrebujú určitý typ tlaku od otca k nezávislosti viac ako dievčatá, ale dievčatá tiež prosperujú z otcovskej a materskej podpory a účasti. Pre oboch, chlapcov i dievčatá, otcovské akceptovanie bolo často vnímané ako podpora v krokoch k samostatnosti mladistvých.
Dlhodobá analýza 16-ročných mladistvých preukázala, že kvalita vzťahu otca s dieťaťom má vplyv na viac ukazovateľov v rôznom veku. Výsledkom týchto ukazovateľov bola lepšia stratégia zvládnutia situácie v puberte, vyššia ego-flexibilita a menej hnevu a depresívnosti.
Ďalší predpoklad dôležitosti otca vo vývoji dieťaťa potvrdil výskum, pri ktorom dospievajúceho charakterizovali matka, otec a jeden priateľ, ktorí opisovali dôsledky citovej väzby medzi otcom a dieťaťom.
Zainteresovaní, priateľskí otcovia mali deti, ktorých úspechy vo vzdelaní a profesii v dospelosti boli väčšie ako úspechy ich samých. Stabilný a pevný vzťah s mužom (otcom alebo náhradným otcom) produkoval vysoký stupeň úspechu v skorej dospelosti. Pozitívne sa prejavil najmä na vzdelaní, zamestnaní, v správaní sa počas puberty, i na dobrom psychickom stave. Naopak, mladým, žijúcim so svojím biologickým otcom, s ktorým však nemali blízky vzťah, sa darilo horšie. V prípade problémových detí sa ukázalo, že zažili viac zmien bydlísk, ťažké finančné situácie a viac mužských postáv v živote. Napriek viacerým obmenám mužskej postavy doma analýzy ukázali, že slabá otcovská podpora v skorom detstve určovala správanie v dospelosti a často viedla k skorému rozpadu rodiny. Podľa ich učiteľov, dievčatá s náhradnými otcami a chlapci s osamelými matkami ukázali najvyšší stupeň problémového správania.
Skrátka, fakty dokazujú pevné spojenie medzi dobrým vzťahom medzi rodičom a dieťaťom a výraznejším nadšením pri zdolávaní ťažkostí samostatnej explorácie a väčšou schopnosťou efektívne použiť poznatky.

Pevná citová väzba k matke, podporujúci otec, správanie podľa pohlavia

Keď sa pri sledovaní citovej väzby brali do úvahy aj záznamy detí bez prítomnosti rodičov, zistilo sa, že pevnosť citovej väzby k matke alebo matke-vychovávateľke, bola pozitívne spojená i s rovesníckou spôsobilosťou. Otcovia majú jedinečný vplyv na rovesnícku spôsobilosť, začlenenie medzi rovesníkov a spoločenskú adaptáciu. Rozdiely medzi citovou väzbou rôznych pohlaví neboli zaznamenané – teória citovej väzby totiž nie je špecifikovaná podľa pohlaví. Nebezpečné situácie sú podobné pre deti pre obe pohlavia.
Niekoľko štúdií preukázalo spojenie medzi väzbou dieťaťa a matky a istými špecifickými dôsledkami len pre jedno pohlavie. Otcova senzitívna podpora svojho predškolského dieťaťa mala značný a jedinečný efekt na chlapcoch, vo výkone v treťom ročníku. Tento efekt sa výraznejšie neprejavil u dievčat. Informácie predpokladajú, že neistá citová väzba medzi dieťaťom a rodičom môže byť rizikovým faktorom pre problémy so správaním u chlapcov. Silná citová väzba k rodičom u chlapcov zabraňuje vyjadriť chlapské a dominantné správanie agresívnejšie, ako je to spoločensky vhodné. Celkovo, problémové správanie u dievčat bolo evidované menej často.

Predškoláci so silnou citovou väzbou prejavovali menej stereotypné správanie typické pre dané pohlavie ako deti s neistým modelom citovej väzby k matke. Agresívnejšie, deštruktívne, priebojné, riadiace, pozornosť pútajúce správanie boli zaznamenané u chlapcov s neistou citovou väzbou. Chlapci s neistou väzbou dostali menej ponaučenia, inštrukcií alebo pomoci a boli viac trestaní. Na druhej strane, dievčatá s neistou väzbou boli príliš „dobré dievčatá". Tieto dievčatá potrebovali viac pomoci, ponaučenia a inštrukcií od svojich učiteľov. Naopak, dievčatá s pevnou citovou väzbou preukázali väčšiu sebadôveru, riadiace kvality, kým chlapci s pevnou citovou väzbou viac spolupracovali a boli ochotnejší ako ich rovesníci.

Podľa štúdie 4 a pol ročných detí z rodín po rozvode sa správanie chlapcov výraznejšie menilo v spojitosti s citovou väzbou pričom sa potvrdili všetky vzťahy medzi agresivitou a citovou väzbou. Za zmienku stojí fakt, že chlapčenské citové väzby s otcom pozitívne súhlasili s materskou efektivitou, s otcovou kooperačnou podporou a spoločenskou kompetenciou učiteľov. Na rozdiel od toho, dievčenské vzťahy s otcom boli spojené s neefektívnym materským vedením a nízkou materskou kompetenciou. Podľa tém vytvorených príbehov sa 6-ročné deti rozdelili do troch skupín: nefyzický materský trest alebo zostavenie hraníc; náklonnosť a iné pozitívne materské vyjadrenie; fyzická agresivita/trest. Pri sledovaní matiek podľa systému AAI, ich dvanásťročné deti prejavili obrovský rozdiel podľa pohlavia: chlapci predvádzali viac protispoločenské témy a dievčatá skôr spoločenské. Navyše, chlapci, ktorých matky počas tehotenstva mali neisté AAI hodnotenie, mali najnižšie prosociálne hodnotenie pre ich príbehy, ale dievčatá, ktorých matky mali počas tehotenstva neisté AAI hodnotenie, mali najvyššie prosociálne hodnotenie. Chlapci a dievčatá, ktorých matky mali isté AAI hodnotenie počas tehotenstva, mali stredné prosociálne hodnotenie.

Počas štúdia šiestakov poprosili deti, aby ohodnotili podporné kvality svojich matiek a otcov. Hodnotenie detí ich vzťahu s otcom odhalilo značnú rovesnícku skupinu a interakciu pohlaví. Spoločenskí chlapci a dievčatá hodnotili svoj vzťah s otcom veľmi podobne: láskavo. Uzavreté dievčatá a agresívni chlapci uviedli menej podpory vo svojom vzťahu s otcom.

Vplyv otca na správanie podľa pohlavia môže byť zjavný v skorej dospelosti, keď si mladé ženy zvolia profesionálnu kariéru a mladí muži si užívajú otcovstvo. Jeden výskum preukázal, že vysoká otcovská zainteresovanosť v predškolskom veku určila netradičné zamestnanie v dospelosti a vysoká otcovská zainteresovanosť počas strednej periódy detstva môže určiť netradičný model založenia rodiny.

„Vyššie dosiahnuté schopnosti" (t.j. stupeň, o ktorý výkon vo vzdelaní alebo úspechu v zamestnaní detí je vyšší od výkonu, resp. úspechu jeho/jej otca) boli jedným z predmetov v jednom dlhodobom štúdiu. Otcovia, ktorí podporovali vývoj svojich dcér aj vo fyzickej zdatnosti, mali pozitívny vplyv na vyššie dosiahnuté vzdelanie svojich dcér – u chlapcov sa spojenie nepotvrdilo. Vyššie dosiahnuté schopnosti u žien, ktoré svedčili o vysoko a vhodne zainteresovanom otcovi, môžu byť časťou pre pohlavie netypickej profesionálnej orientácie, ktoré sa objavilo z hodnotenia správania svojich otcov. Zainteresovaní otcovia neeliminujú ženskosť svojich dcér, ale zoznámia ich navyše i s mužskou perspektívou.

Sledoval sa aj ďalší vplyv otcov na správanie ich synov v dospelosti, na pochopenie a prax otcovstva. Muži, ktorí prijali viac starostlivosti od vlastného otca, viac starostlivosti poskytujú svojim deťom. Fakty svedčia o tom, že pozitívne spomienky mužov o starostlivosti ich otcov a ich kladné a záporné city z detstva vedú viac k chápaniu a vnímaniu potrieb a citov svojich detí. Týmto sa stanú lepším, citlivejším spoluhráčom svojich detí.

V dlhodobom pozorovaní muži a ženy prejavili podobné kvality, ako napr. orientácia na úspech a ocenenie chlapskej podpory. Ženy však prešli viacerými zmenami v živote: 86% žien bolo vtedy vydatých, mali deti a pracovali na plný úväzok. Na rozdiel od nich, len

polovica mužov bola v relevantnom období ženatých a mali deti. Muži a ženy – rodičia mali rozdielne očakávania podľa pohlavia, aj keď obaja očakávali od detí úspech. 8
Skratka, teória o citovej väzbe neposkytuje hypotézy o špecifikáciách pohlaví. Existujú predpoklady, že istá citová väzba s matkou a/alebo podporujúci vzťah s otcom pomôžu dievčatám i chlapcom nájsť širší okruh v správaní, než je to typické podľa pohlavia. Niekoľko štúdií o ľuďoch od predškolského veku až po dospelosť potvrdzuje, že chlapci a dievčatá s istou citovou väzbou k matke sa veľmi nelíšia v správaní typickom pre pohlavie, kým dievčatá a chlapci s neistou citovou väzbou k matke sa viac riadia podľa typického, očakávaného správania pohlaví. Štúdia o vzťahu dieťaťa s otcom a jeho vplyv na pohlaviu typické správanie dokazujú, že dcéry, ktoré zažili zainteresovanú starostlivosť, podporu a povzbudenie od otca preukazujú moduly správania, ktoré sú tradične predpokladané za typické u mužov. Chlapci, ktorí zažili starostlivosť zo strany ich otca sa sami stanú starostlivejšími otcami. Záverom je, že psychicky pevné deti si môžu dovoliť menej pohlaviu typické správanie, čo je ďalším dôkazom istej explorácie.

Bezpečná explorácia, uspokojivý prechod a adaptácia v predškolskom a včasnom školskom období

Pozorovanie detí pri prechode do vzdelávacích inštitúcií poskytuje rozhodujúce dôkazy pre potvrdenie predpokladu,že zážitky vzťahových väzieb tvoria základ organizácie vzťahového správania sa a rozvoja mentálnych schopností, ktoré následne uľahčia konštruktívnu adaptáciu.Sroufe a kol.boli ohromení prediktívnou silou anamnézy vzťahovej väzby pri zkúmaní detí predškolského veku.Deti s anamnézou bezpečnej vzťahovej väzby boli svojimi učiteľmi hodnotené ako prispôsobivejšie než tie s anamnézou vzdorujúcej alebo vyhýbavej.Deti v skupine s vyhýbavou vzť.väzbou vykazovali skôr rovnomerný nedostatok flexibility v správaní pri prispôsobovaní sa okolnostiam.Podľa Izraleskej štúdie adaptácia dieťaťa v škôlke rovnako súvisí s bezpečnou vzťahovou väzbou k matke ako aj počtom ,množstvom bezpečných vzťahových väzieb behom včasného obdobia života dieťaťa/ matka, otec,opatrovníci /.Boli skúmané ego-resiliency/pevnosť/,miera samostatnosti, empatia,dominancia, na cieľ zamerané správanie ako možné zložky interpretujúce bezpečnú exploráciu.V roku 1996 Pianta a Harbers vyhodnocovali štúdie, ktoré predikovali prispôsobovanie detí z miery vzájomnej interakcie matky a dieťaťa v situácii riešenia problému.Dospeli k názoru, podporujúc rozšírený pohľad na teóriu vzťahovej väzby, že kvalitnejší vzťah matka-dieťa je doprevádzaný bezpečnou a dôvernejšou exploráciou aj počas štúdia.Z výskumn.prác Coxa a Paleya vychádza pre budúcu dostatočnú spokojnosť dieťaťa v školskom procese rovnako dôležitý vzťah k matke, otcovi ak nie aj k celej rodine.V nemeckých štúdiach sa odzrkadľovala bezpečná vzťahová väzba k matke, neskôr k otcovi, práve v tomto poradí v rozsahu koncentrácie dieťaťa,čo trvania, v manažmente riešenia konfliktov, v pevnosti ega dieťaťa- podľa hodnotenia učiteliek v materských škôlkach.Je to jedna z mála štúdií, které uvádzajú nájdenú súvislosť medzi kvalitou vzťahovej väzby dieťa-otec skúmané v Strange Situation a uspokojivým predškolským správaním.Bezpečnosť vzťahovej väzby k matke ako ochranný faktor pred problémovým správaním v predškolskom a včasnom školskom veku sa už dostatočne dokázal.Rola otca v tomto procese je podrobovaná vedeckému štúdiu v oveľa menšej miere.Ale napr. v nemeckej štúdii Grossamnn a kol. bol ako spoľahlivý prediktívny faktor problémového správania zistená nízka otcovská citlivosť počas hry s batoľaťom, hodnotená učiteľkami v materskej škôlke .V Belgickej longitudinálnej štúdii boli podrobované štúdiu obe vzťahové väzby ako s matkou, tak aj s otcom ako faktorz predikujúce event. Budúce problémy správania. Pričom existuje rôzna prediktívna sila jednotlivých vzťahových reprezentácii podľa vybranej domény fungovania

dieťaťa.Pozitívny sebaobraz u predškolských detí bol predikovateľnejší zo vzťahových reprez.dieťa- matka, zatiaľčo anxiózne-vyhýbavé správanie zo vzťah.reprezentácii dieťa-otec. Vplyv kvality vzťah.reprezentácii dieťaťa voči otcovi sa ešte viac ukázal vo veku 9-rokov v úzkostne/vyhýbavom prejave medzi vrstovníkmi,akceptácii svojho pohlavia a vrstovníckych sociometrických hodnotení.

Čiže pre uspokojivý prechod dieťaťa do predškolských a školských zariadení je rovnako dôležitá a rozhodujúca kvalita vzťahov s oboma rodičmi, pričom možno povedať, že kvalita interakcií detí predškolského veku s otcom jedinečne ovplyvňuje a predikujesociálne prispôsobovanie sa dieťaťa v triede,dokonca aj keď je ako prediktívny faktor vzatá do úvahy tiež kvalita interakcie dieťaťa s matkou.

Rozhodujúcou sa zdá práve rodičovská citlivosť v situáciach riešenia problémov.Najschopnejšie a najmenej problematické deti podľa pohľadu učiteliek boli tie, ktoré otcovia citlivo podporovali v samostatnosti, tie u ktorých materské rodičovské očakávania podporovali samostatné správanie dieťaťa a tie, ktorých rodičia udržiavali intímny emocionálny vzťah.

Pričom vzťah otca a dieťaťa nie je chápaný ako niečo „navyše“,nadbytočné pri vzťahu dieťa –matka, ale ponúka dieťaťu jedinečné a obohacujúce zážitky do života.

Kvalita vzťahov s oboma rodičmi a adaptované fungovanie v škole a vysokej škole

Je rastúci záujem o hľadanie asociácie / ak vôbec nejaká existuje/ medzi vzťahovou väzbou a rozličnými ukazovateľmi školských výkonov počas štúdia, zahŕňajúc aj univerzitné štúdium. Na prvom stupni deti na seba preberajú plne úlohu študenta s novou skupinou učiteľou a vedúcich, s novou skupinou vrstovníkov a okruhom nových záväzkov a povinností. Spôsob, akým dieťa spĺňa rolu študenta v týchto časných školských rokoch je dôležitým prediktorom jeho budúceho akademického a behaviorálneho prispôsobovania. Z tohto dôvodu sa zdá, že včasné zážitky z domu,spolu s aktuálnymi psychickými modelmi podpory v dôverných vzťahoch sú tým, čo deťom pomáha v tejto dôležitej etape, ktorá zahŕňa zjednocovanie dôležitých kognitívnych, vzdelanostných a sociálnych schopností, ktoré tvoria základ pre aktuálne aj budúce akademické fungovanie.

Počas včasnej dospelosti prispôsobovanie sa škole súvisí rovnako so vzťahovými reprezentáciami ,práve tak ako aj s IQ a vlastným vnímaním školskej spôsobilosti. Spolu s týmito premennými sa berú do úvahy aj iné životné udalosti a premenné, ktoré potom spolu s charakterom vzťahovej väzby dieťa-matka významne prispievajú k vysvetliteľnej variabilite vo verbálnych schopnostiach a zvedavosti, práve tak ako aj stupni emocionálnej zrelosti.Napr. v longit. štúdii školákov vo veku 7-15 rokov v Reykjaviku objavili sôvislosť medzi vzťahovými reprezentáciami dieťaťa na jednej strane a ich školským správaním a spôsobilosťou k univerzitnému štúdiu na strane druhej. Istota vo vzťahových reprezentáciach významne súvisela s pozornosťou , účasťou a sebaistotou v rôznych rokoch veku dieťaťa.Z výsledkov Izraelskej štúdie vyvodili nasledujúci záver, že s istou vzťah.väzbou deti boli svojimi učiteľkami vnímané ako lepšie adaptované, ako deti s neistou vzť.väzbou v školskej ,emocionálnej sociálnej a psychologickej oblasti. Tiež mali vyšší sociálny status u svojích vrstovníkov. Tiež sa potvrdilo, že okrem charakteru včasnej vzťahovej väzby s rodičmi je dôležitá aj následná citliva podpora dieťaťa v jeho samostatnosti.Pričom podpora a citlivosť matky zvyšovala úspešnosť dieťaťa pri zvládaní školských úloh a získavaní nových schopností.Je tiež popisovaná jedinečná dôležitosť otcovskej citlivej podpory v samostatnosti dieťaťa počas prechodu do školy ,ale len u chlapcov, zvlášť pre tých, ktorí mali pôvodne zníženú sebadôveru.

Prechod na univerzitné štúdium ako ďalšia zmena , ktorá vyžaduje adaptáciu môže byť tiež uľahčená skúsenosťou bezpečnej explorácie. V Kanadskej longit. štúdii sa potvrdilo, že lepšie študijné predpoklady majú práve samostatnejší študenti s bezpečnou vzťahovou väzbou v anamnéze, ktorí boli menej negatívne oyplyvnený prechodom na vysokú školu ako

menje samostatní študenti s iným typom vzťahovej väzby v anamnéze.Sledovali sa skutočnosti ako anxiozita, kvalita pozornosti, pohotovosť k vypýtaniu si pomoci,príprava na skúšky a prikladanie dôležitosti štúdiu, jeho priorita.“Preoocupied“ „ študenti zažívali väčšie obavy zo zlyhania počas prvého semestra štúdia než pred koncom štúdia na vysokej škole, mali väčší problém s vyžiadaním si pomoci a štúdium bolo u nich menšou prioritou.
V závere z myšlienky Larosa a kolegov, ktorí čerpali z konceptu bezpečnej explorácie ,že istota vzťahovej väzby sa v období neskorej adolescencie objavuje vo favorizovaní bezpečnej explorácie poskytovaním emocionálnych,kognitívnych a behaviorálnych zdrojov, ktoré ako sa ukazuje, podporujú jeho úspešnosť vo vysokoškolskom štúdiu.
Prídatné /doplnkové/ úvahy a závery
Tie sa týkajú dvoch troch tém .Jednak menej zdôrazňovanému otcovskému vplyvu na vzťahy detí so súrodencami a blízkymi priateľmi, ďalej na vplyve vzťahu rodič- dieťa od raného detstva až po dospievanie na pripútavací proces u mladého dospelého a jeho partnerské reprezentácie. A na záver je zhrnutý súčasný pohľad na doplnenú /rozšírenú/ teóriu vzťahovej väzby , ktorá zahŕňa v sebe skutočnosť bezpečnej explorácie a jedinečné prispenie matiek a otcov k celkovej psychickej istote detí.
Vplyv otca na vzťahy dieťaťa so súrodencami a blízkymi priateľmi
Ďalekosiahly dopad včasnej a pravdepodobne aj následnej vzťahovej väzby dieťa-otec na vzťahy so súrodencami a priateľmi bol demonštrovaný v London Parent-Child Project /H.Steel,Steel 2005/.V 11-roku výzkumu boli 11 ročné deti dotazované ohľadom ich vzťahu k súrodencom a najbližším priateľom. Najpresvedčivejšie,“najpravdivejšie“ vyjadrenia pozitívnych aj negatívnych pohľadov na seba a iných pochádzali od detí, ktorých matky pri AAI v tehotenstve boli posúdené ako „secure-autonomous“.A u chlapcov navyše platilo, že aj ich otcovia v tomto interwiu boli ohodnotení tiež ako „secure-autonomous“.Štúdia našla dlhodobú súvislosť medzi výsledkami AAI u otca a interwiu ich dcér alebo synov v jedinej doméne a tou je práve doména vzťahov so súrodencami a priateľmi.Najlepšie sa sociálne vedeli zorientovať a prezentovať práve deti otcov, ktorí pred 11 rokmi v AAI boli zhodnotení ako „secure –autonomous“.Autori však predpokladajú, že táto longitudinálna súvislosť je pravdepodobne založená aj na pozitívnej pokračujúcej vzťahovej väzbe otec-dieťa.Zo severonemeckej longitudinálnej štúdie – koncept priateľstva v dospelom veku signifikantne závisí od kvality včasnej interakcie dieťaťa s otcom počas hry.Robilo sa interwiu s dotazovaním sa 16-ročných na ich priateľstvá. Zrelosť koncepcie priateľstva bola hodnotená podľa charakteru integrácie do skupiny vrstovníkov v škole aj mimo ňu,dôvernosťv priateľstve aspoň s jedným priateľom, manažment konfliktých situácií,sociálna úzkosť, a dispozícia k hostilnému nastaveniu.Včasná otcovská citlivosť počas hry s dieťaťom bola významne spojená s budúcim charakterom vzťahového nastavenia a silne vplývala na koncept priateľstva v dospelom veku.V štúdii Volling a Belsky /1992/ skúmala okrem iného aj súrodenecké vzťahy. Konklikty a agresivita medzi 6-ročnými deťmi a ich mladšími súrodencami sôvisela s neistými vzťahovými vzorcami s matkou v ranom detstve a menej podporujúcim materským prístupom v preškolskom období.Navyše, keď sa otec viac pozitívne afektívne prejavoval voči mladšiemu súrodencovi –táto skutočnosť podporovala konfltkty , zatiaľčo poskytovanie povzbudzovania a podpory prvorodenému malo za následok priateľskejšie súrodenecké vzťahy .
Dopad interakcií rodič dieťa na vzťahovanie sa a partnerské reprezentácie v ranej dospelosti
V nemeckej štúdii z r. 2002 Grossmann a kol. hľadali korešpodenciu medzi detskými vzorcami organizácie pripútavacieho správania posudzovanými v Strange Situation a neskoršou vzťahovou väzbou v partnerských vzťahoch.Nepodarilo sa nájsť nejakú jednoznačnú súvislosť, objavili sa však rôzne súvsťažnosti, ktoré sú na tomto mieste spomenuté.Odhadovaný vplyv sa posudzoval z vypočítaných zložených indexov, ktoré hodnotili vzťahovú väzbu spolu so zodpovedajúcou rodičovskou stimuláciou /pre každého

rodiča zvlášť/. Zážitky vzťahovej väzby a explorácie dieťaťa s matkou a otcom v období jeho „nezrelosti“ majú rozhodujúci vplyv na charakter vzťahovania sa v jeho budúcich partnerských vzťahoch a to jedinečne a spoločne zároveň.Závery štúdie nasvedčujú ,že psychická istota v období včasnej dospelosti je založená na dlhodobej skúsenosti bezpečnej emocionálnej „organizovanosti“ a slobody pri explorácii a zhodnocuje minulé aj prítomné vzťahovanie sa k rodičom a /alebo partnerom.

Súčasný stav doplneného pohľadu na vzťahovú väzbu

Tento doplnený, rozšírený, prehĺbený pohľad na vzťahovú väzbu je založený na 1/vzájomnej nezávislosti vzťahových a exploračných behaviorálnych systémov 2/ na Bowlbyho predpoklade, že explorácia ,veku primeraná hra a schopnosť „podmaňovať si“,spoznávať svoje prostredie je uľahčované v prípade, keď dieťa cíti bezpečnosť vo vzťahu s matkou a neskôr aj s otcom 3/empirické dôkazy potvrdujúce tieto myšlienky pochádzajúce zo štúdii rôznych kulturálnych prostredí.Predpokladá sa, že pocit istoty /bezpečnosti/ nakoniec závisí od bezpečnej vzťahovej väzby aj od bezpečnom „zoznamovaní sa“ so s okolitým svetom. Výsledky mnohých štúdií podporujú tento širší pohľad , presadzuje sa pojem „psychickej istoty“, ktorá zahŕňa práve bezpečnú vzťahovú väzbu aj bezpečnú exploráciu , tak ako sa odvíjajú od citlivej podpory matky aj otca.

V kapitole je ponúknutý koncept a definícia pojmu bezpečnej explorácie. Hovorí sa o prekurzoroch bezpečenj explorácie.Ponúkajú sa dôkazy,vychádzajúce z mnohých štúdii, nachádzajúce spojenie medzi bezpeč.vzťahovou väzbou a bezp. Exploráciou, ktoré tvoria základ konceptu psychickej istoty,bezpečnosti. Hovorí sa o tom, ako materská citlivosť, vnímavosť a spolupráca počas spoločnej hry s dieťaťompráve tak ako aj bezpečná vzťahová väzba matka-dieťa sú spojené s bezpečnou exploráciou, dokonca aj v tradičných spoločnostiach ako napr. u Trobriandercov v Papue Novej Guinei. Tiež sa hovorí o jedinečnej role otca ako partnera pri hre, ktorá „zvyšuje účinnosť“ bezpečnej vzťahovej väzby k matkám. Práve táto otcovská vnímavosť a citlivosť počas spoločnej hry s dieťaťom sa ukázala čo do prediktívnej hodnoty dlhodobej psychickej istoty dieťaťa významnejšia a dôležitejšia, než „výstupy“ získamé v Strange Situation dieťa-otec. Navyše sa ukázalo , že kombinácia bezpečnej vzťahovej väzby s matkou a podporujúci otec umožňuje a dáva deťom väčšiu slobodu pri prekračovaní hraníc rodových stereotypov .Zdá sa ,že psychická istota uľahčuje bezpečnú exploráciu aj v nových situáciach ,keď sa dieťa musí adaptovať na zmenené podmienky v priebehu detstva až po včasnú dospelosť a síce tým, že poskytuje dieťaťu potrebné emocionálne, kognitívne a behaviorálne zdroje. Tie postupne resultujú v uspokojivý prechod a adaptáciu na predškolské, školské a poprípade univerzitné vzdelávanie.Výsledky longitudinálnych štúdií tiež poukazujú na dopad czťahu dieťa-otec na budúcu schopnosť človeka formovať blízke vzťahy, znovu ako prídavok k matkinmu vplyvu na dieťa.Aj kvalita podoby vzťahovej väzby a partnerského spolužitia vo veku 22 rokov podobne vychádza zo vzťahových zážitkov s matkou a otcom, s ich rešpektovaním dieťaťa, s ich podporou pri snažení sa dieťaťa .Tieto korene možno vystopovať do obdobia prvých 3 rokov veku dieťaťa. Ranejšie zážitky ovplyvňujú tie neskoršie a tie sa prejavujú v psychických reprezentáciach ako ich popisuje teória vzťahovej väzby.Pokiaľ ide o tu prezentovaný širší pohľad na vzťahovú väzbu, obaja rodičia prispievajú k vývojovému procesu dosiahovania psychickej istoty alebo neistoty.Bezpečnosť vzťahu dieťa- matka zahŕňa nežnosť, milujúcu starostlivosť, pohodlie a útechu a vonkajšiu pomoc pri zvládaní emócií, zvlášť počas situácii ohrozenia a stresu.Táto bezpečnosť však nestačí pre vytvorenie psychickej istoty v dieťati, ktoré potrebuje objaviť zisk z nových poznatkov a schopností v záujme budúcej úspešnej psychickej a kultúrnej prispôsobivosti.

Bezpečnosť vzťahovej väzby musí byť rovnomerne doplnená bezpečnou exploráciou založenou na citlivej podpore v explorácii od oboch rodičov. Bezpečná explorácia umožňuje človeku byť častejšie a dlhšie otvoreným pre nové výzvy a zážitky, úvahy a polemiky

vyúsťujúce do zdravšieho psychického nastavenia. Človek s psychickou istotou , na rozdiel od človeka, ktorý ju nemá je schopný reagovať a odpovedať vhodnejšie a variabilnejšie na rôzne výzvy a zmenené podmienky ako aj emocionálne stavy, pokiaľ je „nastavený v mysli“ pre vzájomný vzťah.

Konspekt vypracovala – Zuzana Štukovská

37. Štruktúra vzťahovej väzby naprieč rozličnými kultúrami

Univerzálne a kontextuálne dimenzie
Cross-Cultural Patterns of Attachment. Universal and Contextual Diensions. (str.orig. 880-905)

Marinus H. Van Ijzendoorn
Abraham Sagi-Schwartz

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Bolo to v Ugande, predošlom britskom protektoráte vo východnej Afrike, kde Mary Ainsworth (1967) začala tvoriť známy trojdielny klasifikačný systém vyhýbavej (A),bezpečnej (B) a rezistentnej alebo ambivalentnej (C) dieťa – matka vzťahovej väzby. V jej *short-term* longitudiálnej štúdií, realizovanej v 1954 – 1955, objavila modely vzťahového správania v malej vzorke 28 detí – dojčiat. 16 detí „bezpečne pripútanej skupiny“ plakalo zriedkavo a vyzeralo obzvlášť spokojne, keď bolo so svojimi matkami. Bezpečne pripútané deti tiež využívali svoje matky ako bezpečný základ pre objavovanie okolia – sveta. *Neisto – nie pevno* pripútaná skupina, pozostávajúca zo 7 detí, plakala často, nie len vtedy, keď boli ponechané samé ich matkami, ale aj počas matkinej prítomnosti, plakali, aby ich zdvihli a potom plakali, keď boli položené. Deti chceli pokračujúci fyzický kontakt s ich matkami, ale počas kontaktu sa zdali byť ambivalentné kvôli prítomnosti ich matiek. Nonattached skupina pozostávajúca z 5 detí reagovala rovnako na ich matky aj na cudzie osoby. Napríklad, neboli rozrušené, keď boli opustené ich matkami a nereagovali pri príchode matiek nijako špeciálne. Z Ainsworthovej detailnej prípadovej štúdie týchto piatich nonattached detí, môže byť odvodené, že v Strange Situation Procedure (Ainsworth, Blehar, Waters a Wall, 1978) by klasifikovala ako vzdorujúce .
Ainsworthovej ugandské štúdie položili dôležité kros - kulturálne otázky, po prvé existenciu univerzálnosti vzťahovej väzby medzi matkou a dieťaťom a trojitý klasifikačný systém. Druhou otázkou bola univerzálnosť nomologickej siete obklopujúcej koncept vzťahovej väzby. Ainsworthová jasne uviedla svoje slávne baltimorské štúdie (Ainsworthová a Witting, 1969), ktoré testovali replikovanosť výsledkov jej ugandskej štúdie do inej, západnej kultúry. Obvzlášť sa v dokumentovaní zaujímala o rozhodujúcu úlohu materskej senzitivity ako ukazovateľa vzťahovej väzby. Tretia otázka, nastolená počas ugandských výskumov, bola kultúrne – špecifická alebo kontextuálna dimenzia rozvoja vzťahovej väzby. Je prekvapujúce vidieť, že ani v ugandských štúdiách prítomnosť početných opatrovateľov neinterferovala s rozvojom bezpečnej vzťahovej väzby (Weisner a Gallimore , 1977). Po Bowlbyho správe o katastrofálnych následkoch fragmentovanej inštitucionálnej starostlivosti, Ugandské štúdie ukázali prvýkrát, že rozhodujúce faktory pre bezpečnú VV (=vzťahová väzba) nebol počet opatrovateľov, ale kontinuita a kvalita interakcie medzi matkou a dieťaťom.
Ainsworthová považovala jej štúdiu kros – kulturálneho skúmania ukazovateľov a sequelae bezpečného pripútania. Teraz je otázka takáto: Aké výsledky poskytli 4 dekády kros – kulturálneho výskumu VV?

Kros – kulturálny výskum používal „etic“ prístup častejšie ako „emic“ prístup (Jackson, 1993, van IJzendoorn, 1990). Pike (1967) odvodil podmienky „emic“ a „etic“ z 2 rôznych prístupov k štúdii zvukov v jazyku: fonemické a fonetické. *Phonetics concerns the sound characteristics of language that are supposed to be universal, whereas phonemics concerns the meaningful, and therefore culture – specific, sound properties of a language. (* Fonetické časti charakteristické pre zvuk jazyka by mali byť univerzálne, zatiaľ čo fonemické časti významu jazyka sú kultúrne – špecifické pre zvukové charakteristiky jazyka.
V kros – kulturálnom výskume „etic“ prístup vedie k dôrazu na teórie a odhady, ktoré boli rozvíjané v špecifickej kultúre (často Západná, industrializovaná spoločnosť). Tieto teórie a odhady sú potom aplikované do ostatných kultúr na otestovanie, či fenomény pod skúmaním /pod dohľadom sú naozaj kros – kulturálne validné ako než kultúrne špecifické. „Emic“ prístup sa sústredí na sociálne a behaviorálne konfigurácie a vývojové dráhy, ktoré sú špecifické ku kultúre a snažia sa porozumieť danej kultúre zvnútra jej vlastnej konštrukcie pôsobnosti (viď. tiež Berry, 1969).
Najviac môže byť kros – kulturálny výskum charakterizovaný ako „etic“, pretože v mnohých prípadoch Bowlbyho konceptualizácia VV a Ainsworthovej (operationalization) funkčnosť VV boli aplikované do rôznych ne - západných kultúr. Jedným z dôvodov pre „etic“ dôraz môže byť etologický podklad vzťahovej teórie. Pretože vzťahové procesy boli taktiež pozorované na primátoch a iných druhoch, Bowlby (1969/1982) navrhol, že formovanie vzťahového vzájomného vzťahu medzi dieťaťom a jeho ochraňujúcimi opatrovateľmi je výsledok evolúcie, „zahrnutá spôsobilosť“ (Trivers, 1974) bola pokladaná byť uľahčujúcou vrodenou tendenciou k pripútaniu sa k conspecific (viď. Simpson a Belsky, kapitola 6). Preto, základný prvok vzťahovej teórie je myšlienka univerzálnosti tejto tendencie u detí pre ich pripútanie, bez ohľadu na ich kultúrne špecifické miesto.
Z tejto univerzálnej tézy, ale, nie je spôsobené, že vývin VV je necitlivý ku kultúrne špecifickým vplyvom a idiosynkráziám. Naopak, vývojová perspektíva zanecháva priestor pre globálne adaptívne sklony správania, ktoré sú realizované špecifickým smerom v závislosti od kultúrneho miesta, v ktorom deti musia pretrvať (Hinde a Stevenson – Hinde, 1990, 1991). Ak kultúrne miesto (niche) vyžaduje potlačenie negatívnych emócií, deti môžu vyvinúť vyhýbavý vzťahový model k splneniu tejto kultúrnej požiadavky. V takejto kultúre môže byť vyhýbavý vzťahový model dobre normatívny v zmysle, že podporuje širokú spôsobilosť a celkovú adaptáciu a môže byť pozorovaný vo väčšine prípadov. Univerzálnosť tézy predpokladá len, že vzťahové väzby budú platné v hociktorej známej kultúre, nahľadiac na detské (childrearing) rozhodnutia a rodinné konštelácie. Netvrdí, že jeden z troch hlavných vzťahových modelov je napospol normatívny, evolúcia nemohla vybaviť ľudské bytie s rigídnymi stratégiami správania, ktoré by spôsobili problém adaptovať sa na zmeny (prirodzené a sociálne) prostredia (viď Simpson a Belsky, kapitola 6). Napriek tomu, človek sa môže čudovať, či bezpečný vzťahový model je primárna stratégia pre adaptovanie na sociálne prostredie, ktoré je základným spôsobom podporné pre dieťa a či neisté stratégie by mali byť považované za sekundárne v tom, že predstavujú odchýlenie predsa však adaptívne modely podnecujú menej podporujúcimi kontextami. (Main, 1990).
V tejto kapitole opíšeme a vyhodnotíme kros – kulturálne štúdie vzťahovej väzby, ktoré nasledovali Ainsworthovej Ugandský vzor. Našu diskusiu obmedzujeme na kultúry iné, ako je Anglosaská a európske kultúry. Závery štúdií vzťahovej väzby vo väčšine anglicky hovoriacich krajín a Európy sú pravdaže vopred predpokladané v „etic“ aplikáciách vzťahovej teórie a hodnoteniach k nezápadným kultúram, avšak odvolávame sa na iné kapitoly v tejto knihe na prehodnotenia (viď Belsky a Fearon, kapitola 13, Thompson, kapitola 16, a Weinfield, Sroufe, Egeland a Carlson, kapitola 4). Predovšetkým predpokladáme nasledovné zistenia :

V Západných krajinách, všetky deti, keď je im daná príležitosť vôbec, sa stanú pripútanými k jednej alebo k viacerým určitým (rodičovským alebo nerodičovským) opatrovateľom, okrem možno najextrémnejších prípadov neurofyziologických zhoršení, ako ťažká mentálna retardácia. Pre zámer kros – kulturálneho výskumu môže byť toto zistenie preložené do „univerzálnej hypotézy".
V Západných spoločnostiach je väčšina detí bezpečne pripútaná, hoci bol zistený značný počet detí (do 40%) neisti pripútaných detí (van IJzendoorn a Kroonenberg, 1988, van IJzendoorn, Sagi a Lambermon, 1992) a počet bezpečne pripútaných detí môže značne variovať cez vzorky v kultúre (Grossmann, Grossmann, Huber a Wartner, 1981). Ako bolo ukázané mnohými psychologickými štúdiami, za stresových okolností sa bezpečne pripútané deti ukázali ako ľahšie upokojivé ako neisto pripútané deti (Hertsgaard, Gunnar, Erickson a Nachmias, 1995, Spangler a Grossmann, 1993, Verweij - Tijsterman, 1996). Preto sa bezpečná vzťahová väzba zdá byť normatívna v oboch zmysloch – v numerickom a psychologickom, toto môže byť pomenované „normativity hypothesis".
Vzťahová bezpečnosť je závislá na detských ukazovateľoch, hlavne citlivé a okamžité odpovede na detské vzťahové signály, hoci iné faktory môžu byť tiež dôležité (De Wolff a van IJzendoorn, 1997, van IJzendoorn a De Wolff, 1997). Približný vzťah medzi citlivou CHILDREARING a vzťahovou bezpečnosťou bol zdokumentovaný v niekoľkých experimentálnych intervenčných štúdiách (pre metaanalylitický dôkaz, viď Bakermans – Kranenburg, van IJzendoorn a Juffer, 2003, viď tiež Belsky a Fearon, kapitola 13, v tejto knihe). Toto je „sensitivity hypothesis".
Vzťahová bezpečnosť vedie k odlišnostiam v detskej spôsobilosti regulovať ich negatívne emócie (nedostatok agresie, kontrola ega, Cassidy, 1986,1994), vybudovať primeraný vzťah s rovesníkmi a učiteľmi (Bretherton, 1991) a rozvinúť kognitívne schopnosti (vznikajúcu gramotnosť, metakognícia, pre prehodnotenie viď Meins, 1997, van IJzendoorn, Dijkstra a Bus, 1995). (viď Thompson, kapitola 16, v tejto knihe, pre ďalšiu diskusiu). Toto je „competence hypothesis)".

Všeobecnosť, normatívnosť, senzitívnosť a spôsobilosť hypotézy, tvorí základ hypotéz teórie vzťahovej väzby (Ainsworth a kol., 1978, Belsky a Cassidy, 1995, Bowlby,1969/1982, Bretherton,1985,1991, Main,1990, van IJzendoorn,1990). „Etic" štúdie vzťahovej väzby v rôznych kultúrach môžu byť heuristicky plodné v dokumentovaní (1) univerzálnosti vzťahovej väzby v detstve, (2) kultúrne špecifické rozmery a normatívnosť troch vzťahových modelov a (3) zovšeobecnenosť nomologickej siete vzťahových príbuzných konštruktov kultúr (viď Main,1990 a van IJzendoorn,1990, pre predbežné analýzy). Z tohto hľadiska pojednávame o vzťahových štúdiách v niekoľkých neeurópskych, neanglosaských spoločnostiach : rôzne africké kultúry, Čína, Izrael, Japonsko a Indonézia. Je čas opísať, ohodnotiť a integrovať vzrastajúce argumenty a smerovania v kros-kulturálnom štúdiu vzťahovej väzby.

Vzťahová väzba medzi dieťaťom a matkou v reťazci opatrovateľov : Africký prípad

Ainsworthová (1967,1977) opísala, v jej Ugandských štúdiách, vývin vzťahovej väzby vo viacnásobnom opatrovateľskom kontexte. Dokonca, v detskom prostredí, v ktorom matky zdieľajú ich opatrovateľské povinnosti s niekoľkými ďalšími dospelými a staršími deťmi, deti sa pri tom všetkom pripútajú k ich matkám a tie sú pre ne bezpečné základe pri objavovaní sveta. Avšak, Ugandská štúdia bola skôr malá a výskumná a určite nie reprezentatívne pre rôzne Africké kultúry (Jackson,1993).

V tejto časti pojednávame o iným štúdiách vzťahovej väzby v Afrike, uskutočnených v rokoch nasledujúcich po Ainsworthovej (1967) výskume. Dávame špeciálny dôraz na vývin dieťaťa v reťazci (dieťa a dospelý) opatrovateľov za účelom testovania myšlienky, že prostredie s viacnásobným počtom opatrovateľov nie je žiadnym spôsobom nezlúčiteľné s jedinečným pripútacím vzťahom medzi dieťaťom a rodičom. Vzťahová väzba v reťazci s viacnásobným počtom opatrovateľov je kľúčovej dôležitosti, pretože kros – kulturálne dôkazy ukazujú, že vo väčšine nerodičovských starostlivostí v spoločnostiach je buď norma, alebo častý tvar (Weisner a Gallimore,1977). Len pár štúdií vzťahovej väzby v Afrike bolo zatiaľ publikovaných a pravdaže nemôžu byť považované za reprezentatívne pre rozľahlý Africký kontinent. Napriek tomu môžu poskytnúť súhrnný dôkaz pre niektoré zo základných hypotéz vzťahovej teórie.

Uganda Revisited

Rodinný spôsob života sa v posledných rokov v Afrike drasticky zmenil, čo je spôsobené HIV/AIDS pandémiou. Predovšetkým matky malých detí sa často stávajú obeťami tejto nákazy, pre ktorú nie sú v Afrike vo veľkej mierke k dispozícií žiadne lieky, mnoho detí sa narodí s HIV. Peterson, Drotar, Olness, Guay a Kiziri Mayengo (2001) preskúmali Ugandskú vzorku tridsiatich piatich HIV pozitívnych matiek s alebo bez AIDS a dvadsaťpäť HIV negatívnych matiek, všetky s deťmi v ich prvom roku života. Výskumníci použili Q druh vzťahovej väzby (AQS, Vaughn a Waters, 1990, viď Solomon a George, kapitola 18 v tejto knihe) na určenie vzťahovej bezpečnosti detí počas 4hodinovej návštevy domova. AQS pozostáva z 90 špecifických opisov správania 12-48 mesačných detí v prirodzenom domácom prostredí, so špeciálnym dôrazom na správanie s bezpečnou bázou. (Vaughn a Waters,1990). Peterson a kolegovia uskutočnili AQS pozorovania doma, s potenciálne vyššou ekologickou validitou (van IJzendoorn, Vereijken, Bakermans – Kranenburg, a Riksen – Walraven, 2004) a tiež merali materinský prejav s pozitívnym účinkom na dieťa. Objavili, že 32% zo zmeny AQS bezpečnej väzby v Ugandskej vzorke, bola predpovedaná materinským pôsobením. Takmer polovicu storočia po pôvodnej Ugandskej štúdií, nové Ugandské zistenia podporili Ainswothovej (1967) centrálnu tézu, že materinská citlivosť je silno asociovaná s detskou bezpečnou väzbou.

The Gusii Study

Výchova detí uprostred Gusii v Keni je odlišná od výchovy na západe, v industrializovaných krajinách, v najmenej dvoch smeroch. Prvý, matky si delia ich materské úlohy a povinnosti s ostatnými opatrovateľmi vo väčšom rozmere ako v mnohých iných nezápadných kultúrach, obzvlášť starší súrodenci sa ako opatrovatelia dieťaťa starajú o deti počas veľkej časti dňa. Druhý, delenie úloh medzi matkami a ostatnými opatrovateľmi je dosť striktné, matky poskytujú viac z fyzickej starostlivosti a sú zodpovedné za zdravie ich detí, zatiaľ čo aktivity opatrovateľov dieťaťa sú limitované na sociálne a hravé interakcie (Kermoian a Leiderman, 1986). Striktné delenie opatrovateľských úloh medzi matkami a inými opatrovateľmi poskytlo Kermoianovi a Leidermanovi príležitosť testovať, či by sa mohli rozvinúť odlišné väzbové vzťahy medzi dieťaťom a jeho alebo jej matkou, a medzi týmto dieťaťom a inými opatrovateľmi, ako aj či vplyv špecifických väzbových vzťahov by mohol vahraniť špecifickú oblasť kompetencie.

Kermoian a Leiderman (1986) zahrnuli do ich štúdie 26 rodín s deťmi vo veku od 3 do 27 mesiacov (priemerný vek bol 14,5 mesiaca). Mimo každej materskej chatrče modifikovali stav neznámeho miesta, bol zrealizovaný dvomi oddelenými a znovu spojenými epizódami pre matku, opatrovateľa a každého neznámeho. Nedostatok neznámeho laboratórneho prostredia bol kompenzovaný extra separáciami. Gusii deti boli pozdravené ich matkami a opatrovateľmi potrasením rúk. Počas opätovného spojenia, Gusii deti predpokladali

potrasenie rúk rovnakým spôsobom ako predpokladali objatie deti zo Severnej Ameriky a Európy. Gusii deti s bezpečnou VV sa naťahovali k dospelému s jednou ruko pre prijatie nadšeného potrasenia rúk, zatiaľ čo deti s neistou VV sa dospelému vyhýbali alebo sa za ním naťahovali a keď sa k nim dospelý priblížil, odtiahli sa. Exploračné správanie detí s neistou VV bolo taktiež odlišné: Prostredie objavovali vizuálne, namiesto manipulujúceho objavovania.

Hoci Gusii deti používali kultúrne špecifické vzťahové správanie na vyjadrenie ich emócií o separáciách a opätovným spojeniach, delenie modelu VV bolo porovnateľné s výsledkami so Západných krajín. 16 detí (61%) bolo klasifikovaných ako bezpečne pripútané k ich matkám na prvý pohľad a14 detí (54%) bolo klasifikovaných ako bezpečne pripútané k ich nerodičovským opatrovateľom. Kermoian a Leiderman (1986) nerozlišovali medzi dvomi kategóriami neistého pripútania. Percentuálny podiel bezpečne pripútaných detíje tiež identický k percentuálnemu podielu objavenému v Holandsku, v štúdií detskej VV k matkám, k otcom a k profesionálnym opatrovateľom (Goossens a van IJzendoorn, 1990). Autori usúdili, že vývoj difernciálnehoalebo osobne špecifického vzťahového správania pre „polymatric“ deti je podobný k tomu, ktorý bol pozorovaný u „monomatric“ západných spoločnostiach, to jest, deti sa stali jedinečne pripútanými k ochraňujúcemu dospelému opatrovateľovi, bez ohľadu na prítomnosť jedného alebo viacerých rodičov (Reed a Leiderman, 1981).

Pretože matky vyvinuli ich väzbový vzťah s ich deťmi v kontexte fyzickej starostlivosti, predpokladalo sa, že vzťahová bezpečnosť s matkami bude vo vzťahu k zdravotnému stavu dieťaťa. Opatrovatelia vyvinuli ich väzbu s deťmi v kontexte stimulovania sociálnej, verbálne a hravej interakcie a vzťahová bezpečnosť s opatrovateľmi bola preto predpokladaná ako asociatívna so stavom kognitívneho vývinu dieťaťa. Vskutku deti, ktoré boli bezpečne pripútané k ich nerodičovským opatrovateľom mali vyššie skóre v Bayleyho škále detského vývinu ako neisto pripútané deti. Pre vzťah dieťa – matka nebola žiadna asociácia medzi bezpečným a kognitívnym vývinom. Okrem toho, nutričný alebo zdravotný stav detí bol spojený s bezpečnou VV dieťaťa a opatrovateľa. Deti, ktoré boli bezpečne pripútané k ich matkám boli v nedávnej minulosti lepšie živené ako neisto pripútané deti. Po tejto stránke vzťah dieťa – opatrovateľ sa javil byť irelevantný. Takto sa vzťahová bezpečnosť javí mať rozdielny dopad na vývin dieťaťa, v závislosti na kontexte, v ktorom sa väzba objavuje. (V nasledujúcej kapitole „Israel kibbutzim“ zaznamenávame podobné výsledky.) Kermoian a Leiderman (1986) pripomenuli, že prenikavý vplyv väzbového vzťahu matka – dieťa v Západných kultúrach môže byť spôsobený absenciou rolovej diferenciácie a deľbe úloh vo väčšine západných rodín.

Gusii štúdia tiež poskytuje nejaké dôkazy v prospech senzitívnej hypotézy. Kermoian a Leiderman (1986) predpokladali, že matky boli citlivejšie k signálom ich detí, keby boli staršie, pretože Gusii ženy nadobúdali status s vekom a teda staršie matky mohli byť hodnovernejšie v ich emocionálnej vyrovnanosti. Okrem toho, vo väčších domácnostiach boli matky schopné zdielať ich „bremeno“ úloh s viacerými ľuďmi a preto boli schopné venovať viac času a energie svojim deťom. Napokon, narodením nového bábätka bolo predpokladané zníženie matkinej senzitívnosti voči jej staršiemu dieťaťu (Trivers, 1974). Ako predpovedal, materský vek a hustota domácnosti boli spájané s bezpečnou väzbou k ich matkám. Podobné korelácie chýbali v prípade opatrovateľov. Narodenie nového bábätka zvyšovalo riziko pre neistú VV. Tieto výsledky podporujú kros – kultúrnu validitu senzitívnej hypotézy.

The Hausa Study

Hausa, zaľudnené veľké trhové mesto v Nigérií, predstavuje polymatrickú kultúru, v ktorej rozdelenie starostlivosti o deti je tak trochu menej striktné ako Gusii. Pretože Hausa mužom (ako Muslimovia) je dovolené vziať si až 4 ženy a pretože tieto ženy nesmú robiť na poliach,

polymatrická starostlivosť je poskytovaná prevažne dospelými namiesto detí. Priemerne 4 opatrovateľky sa delia o materské úlohy sociálnej, verbálnej a hravej interakcie. Matky tiež prispievajú k podstatnej časti týchto aktivít. Biologické matky však nesú takmer kompletnú zodpovednosť za fyzickú starostlivosť, akou je kŕmenie a kúpanie (Marvin, VanDevender, Iwanaga, LeVine, a LeVine, 1977). Pre ekonómiu/hospodárstvo je hlavná agrikultúra, v tejto časti krajiny - otvorenej savane, sadovej buši. Hausa život v malých, okrúhlych, murovaných, ohradených obytných osadách so separovanými chatrčami pre každú zo žien. V strede každej osady je otvorený spoločný priestor pre varenie a pracovanie, kde je otvorený oheň a voľne prístupné náradie a ostatné náčinie znamenajúce nepretržité nebezpečenstvo pre deti. Marvin a kolegovia (1977) zahrnuli 18 detí do ich opisnej štúdie, ktorá sa sústredila na výskyt pripútavacieho a exploračného správania v prirodzenom prostredí. Keď tieto Hausa deti nespali, boli takmer vždy v blízkom fyzickom kontakte s alebo v blízkosti jedného alebo viacerých opatrovateľov. Deťom nebolo dovolené, aby samé objavovali širšie okolie kvôli možným nebezpečenstvám. Vysoká sociálna zaľudnenosť Hausy viedla dospelých alebo starších súrodencov k bezprostredným reakciám na hocijaké detské vzťahové signály, ako plakanie. Hausa opatrovatelia sa preto javili byť chápajúci a citliví a v rovnakom čase obmedzujúci voči ich deťom, ktorým nebolo dovolené pohybovať sa slobodne po okolí. Obmedzenie pohybu viedlo k rozdielnemu využitiu dospelých opatrovateľov ako bezpečnej základne : Hausa deti objavovali ich najbližšie okolie vizuálnym a manipulujúcim spôsobom, ale len v blízkosti vzťahovej osoby a prerušili objavovanie hneď ako opatrovateľ odišiel. Hausa deti študované Marvinom a kolegami sa teda odlišovali od Západných detí nie len v ich preferovaní manipulujúceho objavovania, ale taktiež v ich využívaní pasívneho alebo signalizačného pripútavacieho správania, namiesto aktívnejšieho, blízkosť hľadajúceho alebo nasledujúceho správania. Napriek tomu, Hausa deti sa jasne javili ako využívajúce dospelých opatrovateľov ako bezpečné základne, z ktorých objavovali, a rozlišovali medzi vzťahovými osobami a cudzincami.

Okrem toho, všetky deti prejavili pripútavacie správanie k viac ako jednému opatrovateľovi a javili sa byť pripútanými priemerne k 3 alebo 4 rozdielnym osobám, vrátane otcov. Hoci zvyšovali v sieti VV vzťahy, väčšina Hausa detí bola primárne pripútaná k jednej vzťahovej osobe, ktorej adresovali ich pripútavacie správanie najčastejšie (Marvin a kol., 1977). Najdôležitejšia vzťahová osoba nebola nevyhnutne biologickou matkou. Bohužiaľ, Marvin a kolegovia (1977) nepoužili Ainsworthovej trojmodelový systém pre klasifikovanie vzťahu dieťa – opatrovateľ. Preto je nejasné ako vzťahová bezpečnosť bola ovplyvnená okamžitými a citlivými odpoveďami na signály dieťaťa. Avšak, Hausa štúdia jasne dokumentuje existenciu viacnásobnej VV vo viacnásobnom opatrovateľskom kontexte, ako aj preferenciu dieťaťa pre jednu zo vzťahových osôb. Hausa štúdia poskytuje ďalšiu podporu pre univerzálnu hypotézu a ukazuje ako VV slúži k ochrane detí pred nebezpečenstvami z ich okolia. Kultúrne – špecifická VV a exploračné správanie sa objavujú pri opustení miesta pre univerzálny výskyt fenoménu bezpečnej základne.

The Dogon Study

V novšej kros – kultúrnej štúdií True (1994) v spolupráci s Pisanim a Oumarom (True, Pisani, Oumor, 2001) testovali na 26 matkách a ich jednoročných deťoch hypotézu, či bezpečné a neisté dyády medzi Dogon z Mali (Západná Afrika) by mohli byť charakterizované rozdielnymi komunikačnými modelmi v vzťahovo – príbuzných okolnostiach. Tradičná Dogon ekonómia je na podstate pestovania jednoduchých plodín, prosa, čo robí členov Dogon spoločnosti náchylných na podvýživu. Vzorka zahrnutá v Trueovej štúdií bola odvodená z kultúrne asimilovanejšej a ekonomicky rozmanitejšej mestskej populácie. S pár výnimkami, žili tieto deti v spojení s ich rozšírenými príbuznými. Otcovia mali deti zvyčajne s niekoľkými ženami. Počas prvého roku života boli deti kojené

ich biologickými matkami. Materinská starostlivosť bola doplnená starostlivosťou súrodencov a iných členov rodiny (True, 1994). Predovšetkým prvorodenému chlapčekovi bola primárnou opatrovateľkou počas dňa stará mama z otcovej strany, avšak matka bola k dospozícii, keď bolo dieťa hladné a matka spala v noci pri dieťati. Pre ostatné deti boli matky podstatné prevažne počas dňa a noci, ale ochotne zdieľali detskú starostlivosť s príbuznými ženami alebo staršími deťmi. Detská úmrtnosť bola počas prvého roku vysoká : 25% detí nepreżilo prvých 5 rokov života. Táto hroziaca ekológia mohla byť jedným z dôvodov prečo Dogon matky kojili svoje deti na ich požiadavku/potrebu a veľmi často, a mali ich v blízkosti takmer po celý čas. Fyzická interakcia bola privilegovaná na verbálnu alebo vizuálnu interakciu a detské úzkostné signály sa stretávali s okamžitými odpoveďami. Proces odstavenia na konci druhého roku bol pozvoľný, s otcami a staršími súrodencami sa stával dôležitejším (True, 1994).

Dogon dyády boli sfilmované v tradičnej Strange Situation procedúre a boli tiež dvakrát pozorované v stresových situáciách v štandardizovanej well – baby skúške Weigh – IN. Po prvýkrát v kros – kultúrnom výskume v Afrike neboli Strange Situation dáta klasifikované iba do klasického trojitého systému A-B-C , ale boli aplikované aj do ďalšieho kódovacieho systému pre dezorganizované / dezorientované pripútavacie správanie (Main a Solomon,1990, viď Lyons - Ruth a Jacobvitz, kapitola 28, a George a Solomon, kapitola 35 v tejto knihe). Weigh – IN bolo použité k určeniu komunikačných modelov v dyádach dieťa – matka počas stresových ale prirodzených situáciách. Vzájomná orientácia („priamosť“) a spolupráca medzi matkami a deťmi bola normálna a boli použité hodnotiace škály narušenia komunikácie (napr. keď sa dieťa vyhne matke alebo odchod matky od dieťaťa). Najextrémnejšie skóre dyády na škále komunikačného narušenia bolo použité po čase na vypočítanie celkového hodnotenia (True, 1994).

Dogon štúdia ukázala vysoký percentuálny podiel dezorganizovaných detí (24%) v porovnaní s percentuálnym podielom v normálnej Západnej vzorke (15 – 20%). Percentuálny podiel bezpečnej dyády dieťa - matka bol tiež vysoký (69%), zatiaľ čo klasifikácia únikového sa javila ako absentujúca a bolo nájdených pár vzdorujúcich dyád dieťa – matka (8%). True (1994) tiež vtesnal deti do vhodnej klasifikácie VV trojitého kódovacieho systému, bezohľadu na dezorganizované správanie (viď Lvons – Ruth a Jacobvitz, kapitola 28 v tejto knihe). Vhodné vzťahové klasifikačné rozdelenie bolo nasledovné : 88% bezpečná, 12% rezistentná a 0% vyhýbavá. Štúdia podporovala univerzálnu hypotézu v dôkaze ako Strange Situation procedúra zotrváva klsifikovateľná s A-B-C-D kódovacím systémom, dokonca aj v Africkej kultúre. Okrem toho, True tiež demonštroval, že väčšina jej účastníkov bola klasifikovaná ako bezpečne pripútaná, čo poskytlo nejaké ďalšie kros – kultúrne dôkazy pre normatívnu hypotézu. Pre vysvetlenie neprítomnosti vyhýbavého pripútania True (1994) predpokladal, že Strange Situation procedúra v Dogon spoločnosti mohla byť vyskúšaná ako vyššie stresujúca namiesto stredne stresujúcej. Stres s 2 separáciami od matky a 2 stretnutiami s cudzím človekom mohlo donútiť vyhýbavé deti vyhľadávať blízkosť a tiež mohli zvyšovať počet dezorganizovaných detí. Spojenie medzi bezpečnou VV a komunikačnými narušeniami však len čiastočne podporuje tento argument. True objavil negatívnu koreláciu (r = -40) medzi VV a komunikáciou : V bezpečnej dyáde dieťa – matka boli menej narušené pravidlá otvorenej komunikácie ako v neistej dyáde dieťa – matka. Tento záver je v zhode s výsledkami v Západných spoločnostiach a preto podporuje validitu Strange Situation v Dogon spoločnosti. Po čase však bol tento záver limitovaný na časť vzorky – na tých účastníkov, ktorí nevykazovali silné vyhýbanie vo Weigh – IN a preto neboli schopní porušovať komunikačné pravidlá (True, 1994).

Prostredie evolučnej adaptácie : Kung a Efé štúdie

Bowlby (1969/1982) vyvinul jeho evolučnú teóriu VV na základe úvah o detskom vývine a výchove dieťaťa v pôvodnom prostredí v ktorom ľudský druh strávil okolo 99% jeho minulosti ako lovci a zberači. V tomto období „evolučnej adaptácie“ bolo dieťa chránené pred predátormi a inými nebezpečenstvami zostávaním v tesnej blízkosti ochraňujúceho dospelého. Len málo spoločenstiev je opustených a môžu mať podobný pôvodný spôsob života a stále menej boli študované z hľadiska VV. Konnersova (1977) štúdia Kung San alebo ľudí žijúcich v buši v severozápadnej Botswane, a Morelliho a Tronickova (1991) štúdia Efé alebo Pygmejov z Ituri lesa v severovýchodnej Zambii sú skvelé príklady vzťahového výskumu na lovecko – zberačskej spoločnosti. Lovci a zberači sú charakterizovaní ich životom v malých seminomadických skupinách s fluidnou skupinovou štruktúrou, absenciou striktných sociálnych pravidiel a flexibilnými existenčnými stratégiami (Konner,1977).

Univerzálne pravidlá výchovy detí z Kung spoločnosti sú bezuzdnosť, podnecovanie a neobmedzenosť (Konner, 1977). Kung deti študované Konnerom boli kŕmené vždy, keď plakali a vždy, keď sa naťahovali za prsníkom. Toto kŕmenie na požiadanie viedlo ku krátkym, ale častým kŕmeniam – niekoľkokrát za hodinu počas dňa. V noci spali deti v tesnej blízkosti ich matiek a boli tiež kŕmené na požiadavku, dokonca aj bez matkinho prebudenia. Rozšírenie fyzického kontaktu bolo vo veľkom porovnávané k tomu v Západných dyádach dieťa – matka. Dieťa bolo nosené v popruhu, kde malo kontakt a prístup k matkinmu prsníku a k dekoračným predmetom visiacim okolo jej krku. Dieťa sa mohlo voľne pozerať na okolie a poznávať rozsiahlu fyzickú a kognitívnu stimuláciu. Konner objavil, že toto stimulujúce prostredie viedlo k rozšíreniu neuromotorického vývinu u Kung detí.

Dvoj až trojročné deti skúmané Konnerom boli pripájané k skupinám s rôznym vekovým spektrom a v týchto skupinách trávili viac času ako s ich matkami a ľahko v nich nadväzovali nového vzťahy. Konner (1977) poukazoval na to, že veľká sociálna hustota tohto výchovného prostredia dovoľuje matkám, aby boli chápajúce a citlivé voči detským signálom a že v rovnakom čase táto sociálna sieť uľahčuje postupný prechod do skupiny rovesníkov, v ktorej starší preberajú zodpovednosť za starostlivosť a ochranu mladších dojčeniec. Kung štúdia týmto poskytuje podporu pre univerzálnu aj senzitívnu hypotézu. V tejto lovecko – zberačskej spoločnosti sa vzťah dieťa – matka zdá byť splňujúci jedinečnú funkciu ochrany a stimulácie, aj v kontexte širšej sociálnej siete opatrovateľov. Okrem toho základný princíp vzťahovej teórie je potvrdený - a to, že citlivé odpovede na signály dieťaťa podporujú nezávislosť namiesto závislosti neskôr v živote.

Efé uplatňuje systém viacnásobných opatrovateľov v priebehu prvých pár rokov života (Morelli a Tromck, 1991). Na začiatku po narodení môžu novorodenca okrem matky kojiť iné dospelé ženy a výchova dieťaťa zostáva na zodpovednosť väčšej siete dospelých opatrovateľov (Tronick, Morelli a Winn, 1987). Dokonca aj fyzická starostlivosť je zdieľaná s ostatnými opatrovateľmi, v kontraste s Hausa a Gusii, kde matky sú zodpovedné hlavne za kŕmenie, kúpanie a ostatné fyzické opatrovateľské aktivity. Viacnásobné opatrovateľstvo nevyhnutne nesúvisí s neprístupnosťou matky : Ostatní opatrovatelia sa môžu starať o dieťa aj v prítomnosti jeho matky. Morelli a Tronick (1991) hovorili, že percentuálny podiel času, ktorý trávili pozorované deti s inými osobami vzrástol z 39% v 3 týždňoch na 60% v 18 týždňoch. Počet opatrovateľov v prvých 18 týždňoch mal priemernú hodnotu 14,2. Táto extrémna hustota sociálnej siete viedla k okamžitým odpovediam ne hocijaké znamenie/gesto úzkosti dieťaťa.

Počas 2. polovice 1. roku života, deti v tejto štúdií začali vykazovať preferenciu staroslivosti od ich vlastných matiek a oveľa radšej sa nechali nosiť ich matkami na cesty mimo osady a protestovali proti odchodom ich matiek. Morelli a Tronick (1991) tvrdili, že kultúrne

presvedčenie Efé o detskej narastajúcej schopnosti rozlišovať medzi matkou a ostatnými opatrovateľmi, môže byť dôvod pre túto zmenu. Tiež poukázali na jednoročnú interferenciu s pracovnými aktivitami dospelých, ktoré zabraňovali nerodičovským opatrovateľom prevziať opatrovateľskú zodpovednosť počas práce. Ďalšia neobvyklá príčina pre vyčlenie špeciálnej väzby dieťa – matka, napriek viacnásobnému opatrovateľskému kontextu, mohla byť starostlivosť poskytovaná počas noci. V noci sa o deti starali len ich matky a spánok bol pravidelne prerušovaný epizódami hravej interakcie výlučne medzi deťmi a ich matkami (Morelli a Tronick, 1991). Z perspektívy vzťahovej teórie mohla byť noc obzvlášť stresujúci čas, počas ktorého deti všeobecne potrebovali najviac ochraňujúcej starostlivosti (viď opis Izraelského spoločného Kibbuzim, nižšie).

Khayelitsha štúdia
J Južnej Afrike Tomlinson, Cooper a Murray (2005) študovali VV na černošskej vzorke 98 dyád matka – dieťa a hodnotili ich v 2, 6 a 18 mesiacoch po pôrode. Rodiny žili v Khayelitshe, chudobnej černošskej osade blízko Kapského Mesta, s vysokým podielom migrantov z vidieckých oblastí. Len 4% matiek sa narodili v Kapskom Meste, 58% rodín nemalo pravidelný príjem. Len 5% žilo v tehlových domoch a 49% domov bolo bez modernej kanalizácie. 51% tehotenstiev bolo neplánovaných. Výskumníci sa pokúsili o náročnú prácu viesť Strange Situation, Home Observation for Measurement of the Environment – Domáce pozorovanie pre určenie životného prostredia (vyvinuté Caldwellom a Bradleyom, 1984) – bolo použité pre zisťovanie kvality výchovného prostredia dieťaťa a usporiadaný priebeh hry bol použitý pre zistenie citlivej vnímavosti. Napriek lých podmienkam pre život bola väčšina detí bezpečne pripútaná k ich matkám (62%), hoci dosť veľký počet detí vyvinulo dezorganizovanú VV (26%), len 4% boli vyhýbavo pripútané a zvyšných 8% bolo vzdorujúco pripútaných. Povinné klasifikačné rozdelenie VV (viď opis Dogon štúdie, vyššie) bolo nasledovné : 17% vyhýbavých, 72% bezpečných a 11% vzdorujúcich VV (Tomlinson a kol., 2005).
Okrem toho bol zistený zvláštne vysoký výskyt popôrodných depresií u matiek (35% , keď boli ich deti vo veku 2 mesiacov), v porovnaní s podobnými vzorkami v Západných krajinách (s asi 10% matiek, ktoré mali skúsenosť s popôrodnými depresiami). Prítomnosť popôrodnej depresie bola silno spájaná s neistou VV a dezorganizáciou, a citlivosť v 2 mesiacoch ako aj v 18 mesiacoch významne predpovedala bezpečnú VV a nezávisle od depresie, opäť v prípade podpory pre jednu zo základných hypotéz vzťahovej teórie.

Attachment in the only child :

Čínsky prípad
Výskum všeobecne na sociálno – emocionálny vývin a obzvlášť na VV v Číne takmer neexistuje (Wang,1993, Wu,1985, Zhu a Lin,1991). Núdza o výskyt sociálno – emocionálneho vývinu je rozrušujúca, so zreteľom na Kagitcibasiho (1996) podnet, že čínska kultúra podporuje vzájomnú závislosť namiesto nezávislosti a že v čínskej výchove detí je dominantný model vzájomnej emocionálnej závislosti (Chen, Rubin a Li,1995, Li – Repac,1982) – dôrazne porovnateľný ku kultúrnym a rodičovským presvedčeniam v Japonsku (viď nižšie). Toto pozorovanie sa zhoduje s Hosovým (1986) záverom, že čínski rodičia majú tendenciu k dôrazu emocionálnej harmónie a kontroly v sociálnych vzťahoch, zatiaľ čo rodičia na Západe sú naklonení individuálne vnútornému napätiu a spontánnosti.
Pretože Čína predstavuje 1/5 svetovej populácie (s viac ako 1 300 000 000 obyvateľmi v 2007) a je osobitá j jej pôvodnej obmedzujúcej politike jedného dieťaťa na rodinu (Kuotai a Jing – Hwa, 1985), rozhodli sme sa rozobrať platné štúdie VV, napriek faktu, že tak málo ich bolo zrealizovaných. Malo by sa mať na pamäti, že rozsiahla populácia Číny nie je

homogénna, aj keď väčšina Číňanov patrí k etnickej skupine Han. Z politických dôvodov spoločná etnicita Číňanov bola často preťažovaná za cenu etnickej diferenciácie. Čína je zložená z najmenej 56 národností (Wang, 1993). Prvé štúdie psychologických charakteristík rôznych národností ukázali pozoruhodné podobnosti (Wang, 1993), ale sociálno – emocionálny výskum vnútronárodnostných odlišností je ešte vypracovávaný.

Pekingský Q typ štúdia

Gao Wu (Posada a kol., 1995) sa v ich kros – kultúrnej štúdií VV v Číne venovali nasledovným otázkam : Existuje v Pekingu fenomén bezpečnej základne? Hodnotia matky a odborníci bezpečnú VV podobným spôsobom ako matky a odborníci na Západe? A súhlasia navzájom matky a odborníci v ideály typicky bezpečne pripútaného dieťaťa? Autori použili čínsku verziu AQS (Vaugh a Waters, 1990) k podnieteniu matiek a odborníkov poskytnúť opis reálnych a ideálnych detí z pohľadu vzťahovej teórie. Vzorka pozostáva zo 41 matiek žijúcich v Pekingu. Všetky matky, okrem jednej, mali lem jedno dieťa (vekové rozpätie = 13 – 44 mesiacov). Každá čínska matka bola požiadaná, aby roztriedila 90 opisov správania jej vlastného dieťaťa a „ideálneho“ dieťaťa. Matky boli požiadané, aby rozdelili opisy do 9 skupín v hodnotení od „nepopisujúci „ideálne“ dieťa vôbec“ k „úplne popisujúci „ideálne“ dieťa. Len niektoré z 90 opisov správania sa vzťahovali k fenoménu bezpečnej základne a tak súviseli so VV namiesto so závislosťou a sociálnosťou.

Ak by matky a odborníci nerozdelili bezpečné opisy prislúchajúce ku skutočnému alebo ideálnemu čínskemu dieťaťu, mohla by nastať pochybnosť o univerzálnosti fenoménu bezpečnej základne vo všeobecnosti a jeho aplikovateľnosti, najmä do čínskej kultúry. Modelovanie vzťahového správania v rozpätí viac alebo menej vhodnejších opisov predsa len ukázalo, že čínsky rodičia ako aj odborníci objavili koncept vyhovujúci VV v ich kultúrnom kontexte. Opisy čínskych detí ich matkami neboli vyššie korelované s inými ako s popismi z rôznych Západných (Nemecko, Nórsko, USA) a ne – západných (Kolumbia, Japonsko) krajín (Posada a kol., 1995). Dôsledok je, že čínske matky sa systematicky nelíšia od matiek žijúcich v rôznych iných spoločnostiach v označeniach ich popisov dôležitosti fenoménu bezpečnej základne voči ich vlastným deťom. To isté sa javilo byť pravdivé pre popisy ideálneho dieťaťa čínskymi matkami . Tento záver sa zhoduje s výsledkami antropologickej štúdie čínskych rodín žijúcich v Papui Novej Guinei, táto štúdia sa sústredila na vzťahové správanie a rodičovské reakcie a objavila interaktívne modely predpokladané vzťahovou teóriou (Wu, 1985).

Názor odborníkov ohľadom „optimálne bezpečne pripútaného“ dieťaťa bol tiež značne asociovaný s názormi matiek na „ideálne“ dieťa. T.j. čínske matky vnímali ideálne dieťa ako bezpečne pripútané dieťa, práve ako čínski odborníci a popisy odborníkov optimálne bezpečne pripútaného čínskeho dieťaťa boli výrazne asociované s podobnými popismi odborníkov z rôznych západných a ne – západných spoločností. Tieto výsledky jasne podporujú univerzálnu hypotézu vzťahovej teórie. Je dôležité si všimnúť, že medzi týmito čínskymi odborníkmi a rodičmi sa nazdala byť predstava emocionálnej vzájomnej závislosti upravujúca ich pohľady na ideálne dieťa, aspoň v určitých oblastiach.

Toto zistenie sa zdá byť kopírujúce nečakaný záver Lin a Fu (1990) štúdie rodičovskej výchovy u Číňanov, amerických Číňanov a Európanov v Amerike – rodičov detí vo veku, keď navštevujú materské škôlky a základné školy. V tejto štúdii rodičia Číňania a americkí Číňania ocenili dôležitosť podpory nezávislosti viac ako americkí Európania. Lin a Fu navrhovali , že vzájomná závislosť a nábožnosť vnútri rodiny nie sú nevyhnutne nezlúčiteľné s individuálnou nezávislosťou v širšom sociálnom kontexte, ako škola alebo práca. V skutočnosti byť úspešný v škole a v práci môže byť druhotná nutnosť dosiahnutá len skrze osobnú autonómiu. Okrem toho vek detí môže byť dôležitý faktor. Zatiaľ čo čínski rodičia sú

považovaní za chápajúcich a nadmerne sa starajúcich o svoje mladšie deti, tento rodičovský postoj sa drasticky mení, keď je od detí považované za vhodné, aby boli zodpovedné za ich vlastné činy. Z tohto hľadiska (môžeme vymedziť kdekoľvek medzi 2 až 6 rokmi) podnetová kontrola a tvrdá disciplína začínajú dominovať (Ho, 1986).

The First Chinese Strange Situation Study

Priekopnícka štúdia VV V Číne využívajúca Strange Situation procedure bola uvedená Hu a Mengom (1996) z katedry psychológie na Pekingskej Univerzite v Pekingu. Zámerom autorov bolo popísať modely VV u čínskych detí, ako aj spojenie medzi VV a temperamentom. Tiež sa sústredili aj na spojenia medzi účasťou matiek vo výchove ich detí a kvalitou väzbového vzťahu dieťa – matka. Vzorka pozostávala z 31 dyád matka – dieťa (16 z detí boli chlapci) z úplných rodín zo zázemia „strednej vrstvy". Každé dieťa bolo jedináčikom a všetky rodiny, okrem jednej, žili so starými rodičmi. Synovské rešpektovanie zotrvávalo funkčné v čínskom kontexte nedostatku obydlí, zvlášť pre mladšie generácie. V skutočnosti je toto dôvod, prečo rodičia a deti majú vo zvyku žiť so starými rodičmi, namiesto toho, aby starí rodičia žili so svojimi potomkami (C. F. Yang,1988, K.S. Yang,1988).

Rozdelenie vzťahovej klasifikácie v čínskej vzorke bolo značne podobné celkovému rozdeleniu (van IJzendoorn a Kroonenberg,1988). Percentuálny podiel bezpečných dyád dieťa – matka bol 68%, vyhýbavých bolo v 16% prípadov. Z pohľadu striktnej politickej kontroly pôrodov a tradičnej preferencie chlapcov je dôležité si všimnúť, že delenia vzťahovej klasifikácie pre chlapcov a dievčatá boli prakticky rovnaké (Hu a Meng,1996). Paradoxne, politika jedného dieťaťa na rodinu môže zvyšovať dôležitosť jedného dieťaťa do takej miery, že to ruší tradičné pohlavne špecifické preferencie (fenomén „malého vládcu" opísaný Staffordom,1995, viď tiež Kuotai a Jing-Hwa,1985).

Hu a Meng (1996) vyjadrili určité pochybnosti o validite vyhýbavej kategórie. Zaznamenali, že deti vyhýbavo pripútané neprejavovali zvláštnejšiu úzkosť a zaujímali stanovisko ľahostajnosti, ktorú tieto deti prejavovali ich matkám v opätovnom stretnutí. Dôraz čínskych matiek na skorú nezávislosť ich detí ako aj ich spoľahnutie sa na nerodičovských opatrovateľov môžu byť významné pre túto „indiferentnú VV". V niektorých prípadoch mohli starí rodičia plniť úlohu primárnych vzťahových osôb. Avšak alternatívna interpretácia sa môže vzťahovať na nepatrné vyhýbavé správania, ktoré sú u detí ťažko pozorovateľné aj pre dobre trénovaných „kódovačov". Bez väčšieho množstva detailov o tejto štúdii je ťažké hodnotiť tvrdenia autorov o neplatnosti vyhýbavej klasifikácie. Po tejto stránke, záver tejto štúdie sa nezdá byť v súlade s Kagan, Kearsly a Zelazovými (1978) zisteniami, že čínske (americké) deti majú tendenciu sa viac obávať pri cudzích osobách alebo v neznámych situáciách ako americko – európske deti. Inými slovami, že čínske deti boli inhibovanejšie (Hsu, 1985).

V tejto čínskej vzorke sa VV zdá byť asociovaná s účasťou matiek na starostlivosti o ich deti. Matky vyhýbavo a bezpečne pripútaných detí pracovali každý deň mimo domova, zatiaľ čo matky vzdorujúcich detí zostávali doma. Okrem toho, matky vyhýbavo pripútaných detí sa menej zúčastňovali starostlivosti o dieťa ako matky bezpečne pripútaných detí a starí rodičia zohrávali ešte väčšiu úlohu ako náhradní opatrovatelia v predchádzajúcich prípadoch. Toto zistenie môže byť považované za nepriamy dôkaz senzitívnej hypotézy vzťahovej teórie. Ako sa zdalo, bezpečne pripútané čínske deti dostávajú najkontinuálnejšiu a najprístupnejšiu starostlivosť od ich matiek.

Vzťahová väzba v Kibbutze : Izraelský prípad

Nasleduje návšteva izraelského kibbutzimu začiatkom 50. rokov, kde Bowlby (1951) zaznamenal množstvo príležitostí poskytnutých pre výskum práve kibbutzskou výchovou a predpovedal, že tento kontext výchovy detí, hoci jasne odlišný od inštituciovanej starostlivosti, môže tvoriť vyššiu intenzitu bezpečnej VV. Až do asi 20 rokov naspäť, kolektívny spôsob spania pre deti v neprítomnosti svojich rodičov predstavoval pravdepodobne najosobitnejšiu charakteristiku praktík kolektívnej výchovy detí v Izraelskom kibbutze. Zatiaľ čo väčšina inštituciovaných výchov detí v Západných kultúrach zahrňovala klinické a multiproblémové populácie, kolektívny spôsob spania v kibbutzime bol navrhnutý pre zdravú, strednú triedu dobre fungujúcej úplnej rodiny. Mnohé kultúry praktikujú viacnásobnú opateru, modely sú v mnohých smeroch podobné praktikám v kibbutzime (Rabin a Beit – Hallahmi, 1982). Avšak celosvetová vzorka 183 spoločností ukázala, že žiadna z nich nepodporuje systém spania detí v neprítomnosti ich rodičov (Barry a Paxton, 1971). Spoločné spanie môže byť pojaté ako unikátny prirodzený experiment v extrémne rozšírenej nerodičovskej starostlivosti s normálnymi deťmi (Beit – Hallahmi a Rabin, 1977). Takto študovaná VV v Izraelskom kibbutzime, predovšetkým tam, kde bol praktikovaný kolektívny spôsob spania detí, predpokladal unikátnu možnosť preskúmať 4 hlavné pracovné hypotézy popísané na začiatku tejto kapitoly (Aviezer, van IJzendoorn, Sagi a Schuengel, 1994).

Kolektívny spôsob spania

Detský dom v kibbutzime stále slúži ako miesto, kde deti trávia väčšinu ich času (jedia tam, kúpu ich tam) mnohými rovnakými spôsobmi ako by to mohli robiť aj doma – preto pomenovanie „detský dom“. Pretože v minulosti mnoho kibbutzimanov liplo na kolektívnom spôsobe spania detí počas noci, detský dom bol navrhnutý tak, aby plnil všetky takéto funkcie Preto pozostával z množstva spální (o každú z nich sa delili 3 alebo 4 deti), jedáleň, sprchy a veľký priestor pre hranie a učenie. Deti mali vlastné súkromné rohy v ich spálňach, kde si ponechávali ich súkromné veci a ktoré boli ozdobené podľa preferencie dieťaťa. Keď bolo kolektívne spanie stále uskutočňované, poobede a večer bol čas pre rodinu, kedy sa snažili byť obaja rodičia k dispozícií. Rodičia vracali deti do detského domu na noc, uložili ich do postele, opatrovateľ alebo rodič zostal s nimi pokiaľ ich neprevzala nočná strážkyňa. Spoločné spanie začínalo niekoľko mesiacov po narodení (Aviezer a kol., 1994).

VV a kolektívne spánkové zvyky

Sagi s kolegami (1985) boli prví, ktorí použili Strange Situation a jej klasifikačný systém k štúdiu VV kolektívne spiacich kibbutzimských detí k ich rodičom a opatrovateľom. Sagi, Koren – Karie, Gini, Ziv a Joels (2002) tiež skúmali VV dieťa – matka u 758 izraelských detí reprezentujúcich rôzne typy skorej detskej urbanistickej starostlivosti. Zistili, že len 59% kibbutzimských detí bolo bezpečne pripútaných k ich matkám v porovnaní so 72% izraelských detí z mesta a so 65 až 70% zistenými vo väčšine svetových štúdií. Medzi deťmi s neistými VV v oboch izraelských vzorkách boli nadreprezentované ambivalentné vzájomné vzťahy (viď nižšie). Spoločné spanie v detských domoch – unikátna charakteristika kolektívnej výchovy – bolo stanovené Sagim a jeho kolegami ako možný ukazovateľ pre rozvinutie neistých VV a druhá štúdia navrhnutá, aby preskúmala túto hypotézu.

V kvázi experimentálnej štúdií bolo pozorovaných v Strange Situation 23 dyád matka – dieťa z kibbutzimu, kde bolo spanie v rodine inštituciované (Sagi, van IJzendoorn, Aviezer, Donnell a Mayseless, 1994). Rozloženie vzťahových modelov pre kolektívne spanie detí bolo overené : Len 48% detí bolo bezpečne pripútaných k ich matkám. To by malo byť zaznamenané, avšak, že aj v kontexte kolektívneho spania sa všetky deti javia byť pripútané k ich matkám, toto zistenie podporuje univerzálnu hypotézu. Rozloženie VV pre u detí v rodinách na báze usporiadaného spania bolo úplne odlišné. 80% z týchto detí bolo

bezpečne pripútaných k ich matkám – množstvo podobné tomu, , ktoré bolo zistené medzi mestskými izraelskými deťmi (Sagi a kol., 1985, 2002), ako aj k tomu, ktoré bolo zistené v iných medzinárodných vzorkách (van IJzendoorn a Kroonenberg, 1988). Pokiaľ ide o normatívnu hypotézu, medzi štúdiami väčšina detí žijúcich spôsobom kolektívneho spánku bola stále bezpečne pripútaná k ich matkám. Avšak dezorganizovaná klasifikácia nebola zaradená do tejto štúdie.

Za účelom vylúčiť alternatívne vysvetlenia pre efekt spôsobu spoločného spania, boli odhady tvorené tiež z ekológie detských domov počas dňa, zo separačnej úzkosti, temperamentov detí a z interakcie počas hry medzi matkou a dieťaťom. U dvoch skupín (rodinne založení a spiaci spoločne) bolo zistené, že sú porovnateľné vo všetkých týchto premenných. Takto bolo vymedzené, že kolektívne spanie zažité deťmi ako čas, počas ktorého boli matky do značnej miery nedostupné a neprístupné, bolo zodpovedné za väčšiu neistú VV, zistenú v tejto skupine. Nekonzistentná prístupnosť (-schopnosť reagovať) bola inherentná v existencii týchto detí, ak citlivé reagovanie matky alebo opatrovateľa počas dňa ostro kontrastuje s prítomnosťou osoby (ktorá nie je z rodiny, nie je príbuzná) v noci. Nekonzistentná prítomnosť (-schopnosť reagovať) bola opísaná ako dôležitý predpoklad ambivalentnej VV (Ainsworth a kol.,1978, Cassidy a Berlin, 1994). Toto potvrdzuje „senzitívnu“ hypotézu, ako ju potvrdili mestské štúdie, kde bola citlivosť matiek ako predikcia bezpečnej VV (Sagi a kol., 2002).

Malo by byť zaznamenané, že v niekoľkých izraelských štúdiách (Sagi a kol.,1985, 1994, 1997, 2002) sa javila byť ambivalentná klasifikácia nedreprezentovaná a vyhýbavá klasifikácia sa javila byť nedostatočne reprezentovaná, v porovnaní s globálnym rozložením (van IJzendoorn a Kroonenberg, 1988). V skutočnosti bolo toto zistenie dôsledne preložené skrze rôzne izraelské spôsoby výchovy detí a rôzne druhy opatery. Ponúkame dve úvahy týkajúce sa izraelskej tendencie k ambivalentným VV. Prvá, ambivalentná väzbová stratégia, v kontexte kontinuálnych ohrození všeobecnej a osobnej bezpečnosti, môže byť zistená ľahšie ako vyhýbavá stratégia. Rodičovská zaujatosť týmito každodennými stresmi môže viesť k prehnanej starostlivosti a k zhoršenej citlivosti k detským väzbovým signálom. Druhá, je tu rastúci dôkaz, že emocionálna reaktivita môže byť užšie asociovaná s ambivalentnou VV ako s vyhýbavou VV (Belsky a Rovine,1987, Vaughn a kol.,1992). Nadmerná reprezentácia ambivalentnej VV a takmer absencia vyhýbavej VV môžu byť tiež z tohto dôvodu prisudzované k možnej prevahe vysokého stupňa emocionálnej reaktivity v Izraelskej spoločnosti. V našom poznatku stále absentuje nesporný empirický dôkaz týkajúci sa temperamentu v Izraely. Tak dlho ako štúdie temperamentu v tomto kultúrnom kontexte ešte neposkytli overenie tejto smelej domnienky , zostáva naša interpretácia špekulatívna. Zistenie značného počtu dospelých s vyhýbavým postojom (klasifikovaný ako odmietnutie v AAI (=Adult Attachment Interview, George, Kaplan a Main, 1984, 1985, 1996, viď Hesse, kapitola 25 v tejto knihe) komplikuje dokonca ešte viac (Sagi a kol., 1995, 1997).

Siete väzbových vzájomných vzťahov

Kibbutzimský kontext taktiež vytvoril unikátny prínos k určeniu hodnoty „competence“ hypotézy. Oppenheim, Sagi a Lamb (1990) určili spektrum sociálno – emocionálnych schopností u väčšiny subjektov v Sagiho a kol. (1985) vzorke, kde boli 5 roční, pokuse porozumieť usporiadanosti skorých vzájomných vzťahov. Zistili, že bezpečná VV k nerodičovskému opatrovateľovi (metapelet) počas detstva bol najsilnejší prediktor toho, aby bolo dieťa empatické, dominantné, nezávislé, na úspech orientované a účelne sa správalo v škôlke. Naproti tomu neboli zistené žiadne významné asociácie medzi týmito sociálno – emocionálnymi vývinmi a kvalitou VV detí k ich rodičom. Tieto výsledky poukazujú na to, že vplyv väzbových vzťahov môžu byť chápané ako oblastne špecifické (pre podobné výsledky, viď v Gussi štúdií opísanej v tejto kapitole). Pretože vzťahy detí s opatrovateľmi boli

formované v kontexte detských domov, oni boli najlepší prediktor detského sociálno – emocionálneho správania v podobných kontextoch.
Avšak niekto môže predpokladať, že väzbové vzťahy vo viacnásobne opatrovateľskom prostredí vzájomne pôsobia takým spôsobom, že predikčný potenciál individuálnych vzťahov je slabší ako ich kombinácia (Howes, Rodning, Galluzzo a Myers,1988, Tavecchio a van IJzendoorn,1987). Teda predpokladáme model testovania viacnásobne opatrovateľských prostredí založených na kibbutzimskej skúsenosti (Sagi a van IJzendoorn,1996, van IJzendoorn a kol.,1992), v ktorej vzájomné vzťahy medzi viacnásobnými VV boli preskúmané. Špecifickejšie sme preskúmali v skupine kibbutzimských detí predikčný potenciál rozšírenej siete VV detí do 3 typov opatrovateľov (VV k matkám, otcom a metaplotom), v porovnaní k rodinnej sieti (VV k matkám a otcom) a VV detí len k ich matkám. Zistili sme, že rozšírená sieť bola najlepším prediktorom neskoršiemu pokrokovejšiemu fungovaniu.
Tento záver môže byť interpretovaný ako podpora pre integračný model, ktorý predpokladá, že v sieti pozostávajúcej z 2 alebo viacerých väzbových vzájomných vzťahov, môžu bezpečné VV kompenzovať neisté VV lineárnym spôsobom (van IJzendoorn a kol., 1992). Avšak, okrem škôlok, siete detských väzbových vzťahov neprispievali tak veľmi k vysvetleniu neskoršieho správania (Sagi – Schwartz a Aviezer, 2005). Miesto toho, údaje posporovalo viac hierarchický model (van IJzendoorn a kol., 1992), navrhujúc, že skoré vzťahy s matkou ako s primárnym opatrovateľom najviac prispievali k neskoršiemu adaptívnemu fungovaniu v každom veku (okrem škôlky), dokonca aj kibbutzimskom prostredí, kde boli ďalší opatrovatelia rozsiahle zahrnutí do detskej starostlivosti. Vzťahy s otcami a metapeletmi taktiež poskytovali podporu, ale menšou mierou. V mestskej štúdií, vo väzbovom vzťahu dieťa – matka bolo dôsledne zistené, že predikuje rôzne vývinové dôsledky vo veku 4 a 7 (Gini,Oppenheim,a Sagi – Schwartz,2007, Oppenheim,Koren – Karie,a Sagi – Schwartz,2007, Ziv,Oppenheim,a Sagi – Schwartz, 2004).

Ekologický tlak na medzigeneračný prenos VV
Kibbutz je najnezvyčajnejšie kultúrne usporiadanie, v ktorom bol skúmaný medzigeneračný prenos VV. Medzigeneračný prenos VV sa vzťahuje na prenos, cez ktorý rodičovské mentálne reprezentácie ich minulých väzbových skúseností ovplyvňujú ich rodičovské správanie a kvalitu VV ich detí k nim (Bowlby, 1969/1982, Fonagy, Steele, a Steele, 1991, Main, Kaplan, a Cassidy, 1985, viď Hesse, kapitola 25 v tejto knihe). V niekoľkých štúdiách Západných kultúr bolo nájdené silné spojenie (zhodné množstvo okolo 75%) medzi istotou rodičovských mentálnych reprezentácií VV a bezpečnou VV dieťa – rodič (viď van IJzendoorn, 1995).
V Izraelskej štúdií, sme (Sagi a kol., 1997) prezentovali AAI 20 matkám z kibbutzimského zachovaného spôsobu kolektívneho spania a 25 matkám z kibbutzimu so spávaním doma (rovnaký projekt a účastníci ako v Sagi a kol., 1994). Súlad rodič – dieťa vo väzbových klasifikáciách bol nízky pre skupinu spoločne spiacich (40%), zatiaľ čo bol dosť vysoký pre skupinu spávajúcu doma (76%). Teda naše údaje sa javia byť kompatibilné s modelom medzigeneračného prenosu VV, v ktorom ekologický kontext hrá facilitujúcu a inhibičnú rolu. Prenos VV medzi generáciami sa javí byť závislý na špecifických výchovných usporiadaniach a kontextové faktory ako kolektívne spanie môžu nahradiť vplyv rodičovských väzbových reprezentácií a ich senzitívnej vnímavosti. Toto zistenie vyjadruje limity bezkontextového univerzálneho modelu prenosu.

Amae, závislosť a VV : Japonský prípad

Jedna z najprísnejších kritík väzbovej teórie prišla vo forme obvinenia z „kultúrnej slepoty“ medzi výskumníkmi VV k alternatívnym koncepciám príbuznosti (Rothbaum, Weisz, Pott, Miyake, a Morelli, 2000). Toto obvinenie Západných predpojatostí v teórií VV bolo založené špecificky na Japonskom prípade.

Japonský prípad môže byť vskutku považovaný za skutočnú výzvu pre univerzálnu, normatívnu a senzitívnu hypotézu teórie VV. Od výskumu VV v Japonsku sa dostali do popredia 3 otázky. Prvá, výskumníci študujúci VV v Japonsku tvrdili, že ambivalentné väzbové vzťahy sú nadreprezentované a vyhýbavé VV sú podreprezentované (Miyake, Chen, a Campos,1985, Takahashi,1986). Druhá, SSS (Stressful Strange Situation), vrátane 2 separácií od väzbovej osoby je kritizovaná kvôli slabému odhadu VV u japonských detí, ktoré bývajú v nepretržitej blízkosti k ich matkám. Tretia, koncept VV nemusí byť relevantný k Japonskej kultúre, v ktorej sa myšlienka amae (Doi, 1973, 1992) zdá byť zohrávajúca prominentnejšiu a adekvátnejšiu rolu v opise rodinných vzťahov a ich spoločenských implikácií (Emde, 1992). Doi (1989) zdôrazňuje, že amae zahrňuje rovnakú oblasť ako VV, ale že spojenie s rodičom nevyhnutne naznačuje závislosť. Argumentuje, že „amae má definitívne výhodu na väzbovou precíznosťou, pretože tá zahrňuje psychologickú závislosť“ (Doi, 1989,str. 350). Z tohto dôvodu je dôležitá predbežná otázka ako sú VV, amae a závislosť interpretované a hodnotené v Japonsku.

Amae a VV

V Rohmbaum a kol. (2000) apele na kros – kultúrnu validitu väzbovej teórie, autori preskúmali niektoré kľúčové údaje (van IJzendoorn a Sagi, 2001). Jedna časť údajovje Q typ štúdie od Vereijkena (1996), v ktorej 8 miestnych japonských vedcov skúmajúcich správanie bolo vyzvaných opísať koncept amae, VV, a závislosti s pomocou AQS postupu (Vaughn a Waters, 1990). AQS karty obsahujú opisy 90 odlišných správaní a môžu byť považované za štandardný slovník vhodný pre detské správanie v širokej rozmanitosti situácií. Experti boli vyzvaní opísať dieťa, ktoré považovali za prototyp pre amae, triedením 90 kariet. Relevantné opisy správania amae boli „hašterivosť po hraní v prítomnosti matky“, „žiadostivosť a netrpezlivosť s matkou“ a „užívanie si matkinho objatia alebo matkinho láskania“. Experti boli vyhranení v zhode opisu amae. Boli tiež vyzvaní zostaviť ideálne typické profily závislého dieťaťa a bezpečne pripútaného dieťaťa. Opis amae a závislosti sa ukázala byť veľmi podobná, zatiaľ čo opisy väzbovej bezpečnosti a amae neboli vôbec pridružené (Vereijken, 1996, str.85). Okrem toho, keď opisy ideálneho dieťaťa podľa japonských matiek boli porovnávané s definíciami amae, VV a závislosti od expertov, len väzbová bezpečnosť sa ukázala byť žiadúca, zatiaľ čo amae a závislosť neboli asociované s ideálnym japonským dieťaťom v očiach matiek.

V ďalšej japonskej štúdií 42 matiek a 18 expertov, podobnosť opisov ideálneho dieťaťa od japonských matiek s profilom najbezpečnejšieho dieťaťa od expertov bola výrazná (r=.86, Posada a kol., 1995). Teda, vzhľadom na kultúrne – špecifické hodnotenie dôležitosti amae môžeme usudzovať, že aj z japonskej perspektívy sa zdá byť väzbová bezpečnosť žiadúcejšia matkám ako charakteristiky správania zahrnuté v amae. Avšak malo by byť zaznamenané, že oblasť 90 opisov správania, môže obmedzovať rozsah potenciálnych definícií a hodnotení konceptov, pre ktoré nebolo AQS pôvodne konštruované (amae a závislosť). V observačnej štúdií Japoncov s prechodným bydliskom v USA, Mizuta, Zahn – Waxler, Cole, a Hiruma (1996, viď tiež Nakagawa, Teti, a Lamb, 1992) potvrdili Vereijkenov (1996) záver, že amae a VV sa javia byť ortogonálne dimenzie, ktoré môžu byť spoľahlivo odlíšené (viď tiež Behrens, 2004). Tento empirický dôkaz je v protiklade s Johnsonovou (1993) špekuláciou, že koncept VV môže byť podobný intrapsychickej dimenzii amae – to jest, túžba byť opatrený, kŕmený, kúpaný, v bezpečí a v emocionálnej pohode.

2 štúdie používajúce Strange Situation metódu k zisteniu väzbovej bezpečnosti v Japonsku, boli zapísané v medzinárodnej literatúre. Durrett, Otaki, a Richards (1984) skúmali strednú triedu vzorky 39 úplných rodín s 12 mesačnými prvorodenými deťmi v Tokyu. Miyake, Takahashi, Makagawa, a iní skúmali celkovo 60 úplných rodín zo strednej triedy s 12 mesačnými deťmi v Sappore, veľkom meste v severnej časti Japonska (Miyake a kol.,1985, Nakagawa, Lamb, a Miyake,1992, Takahashi,1986). V skoršom zázname Strange Situation štúdie od Takahashiho (1982) sa nesústredil na väzbovú klasifikáciu, ale na väzbové správanie, hlavne k cudziemu. V oboch štúdiách boli matky primárne opatrovateľky detí a v oboch prípadoch bola veľká väčšina matiek ženy v domácnosti. Výsledky týchto 2 štúdií sú pomerne odlišné.
Tokyo štúdia ukazuje model vyhýbavej, bezpečnej a vzdorujúcej VV dieťa – matka, pozostávajúcej zo všeobecného rozloženia (13% A, 61%B a 18%C s 8% neklasifikovaných prípadov). Sapporo štúdia nezahrňovala vyhýbavo pripútané deti a ukázala rozloženie 68% bezpečne pripútaných a 32% vzdorovito pripútaných detí (Takahashi, 1986), alebo 75% bezpečne pripútaných a 21% vzdorovito pripútaných detí so 4% neklasifikovaných prípadov a 4 poškodenými videopáskami (Nakagawa, Lamb, a Miyake, 1992). 2 štúdie sa zjavne líšili v ich záveroch o validite Strange Situation metóde pre použitie v japonskom kontexte. Je pravdaže zbytočné hovoriť, že Japonsko nemôže byť adekvátne reprezentované len 2 štúdiami VV.

Tokyo štúdia
Tokyo štúdia skúma vzťah medzi bezpečnosťou väzby matka – dieťa a matkiným vnímaním pozitívnej podpory, ktorú prijímajú od ich manželov. V zhode k predchádzajúcim štúdiám sociálnej podpory a VV, Durrett a kol. (1984) predpokladali, že matky, ktoré sa cítili byť podporované ich manželmi, by boli citlivejšie k detským potrebám a väzbovým signálom a tým by boli schopnejšie podporovať bezpečnú VV ich detí.
Matky bezpečne pripútaných detí v skutočnosti preukazovali, že sa cítili byť podporovanejšie ich manželmi ako sa cítili matky vyhýbavo pripútaných detí, ale nerozlišovali v tomto ohľade od matiek vzdorujúco pripútaných detí. Rozdiely v podpore boli zvlášť veľké s rešpektom k hrdosti manžela a k vyzretosti jeho manželky, radosti z jej aktivít a citlivosťou k jej potrebám (Durrett a kol., 1984, str. 174). Senzitívna hypotéza je len čiastočne a nepriamo podporovaná, pretože hodnotenie vnímanej sociálnej podpory neboli ekvivalentné k pozorovanej materskej citlivosti. Okrem toho, na základe vnímanej podpory, vzdorová kategória nemohla byť rozlíšená od bezpečnej kategórie. Tokyo štúdia potvrdzuje s väčšou platnosťou univerzálnu a normatívnu hypotézu, pretože nepodlieha obťiažnostiam v aplikovaní väzbového kódovacieho systému na túto populáciu a pretože normatívna „modálna“ kategória bola bezpečná.

Prvá Sapporo štúdia
Táto štúdia poskytuje komplikovanejší obraz, najmä pretože rôzne záznamy sa nepribližujú v záveroch základných dát alebo v záveroch množstva príslušných prípadov. Ak vynecháme vnútorné správy o vzorke (Miyake a kol., 1985, vrátane len asi 20 subjektov vo väčšine ich analýz), mali by sme sa sústrediť na longitudiálne dáta poskytnuté Nakagawom, Lambom, a Miyakom (1992), ktorí sa sústredili na materinskú citlivosť. Ale najprv by sme mali preveriť názor, že Strange Situation metóda môže byť príliš stresujúca pre japonské deti a preto neplatná.
Za účelom testovania, či stresový level indukovaný kompletnou Strange Situation metódou môže byť príčinou nadreprezentácie vzdorujúco pripútaných detí, Takahashi (1986) sa rozhodla tiež klasifikovať VV dieťa – matka na základe prvých piatich epizód Strange Situation, ktoré zahŕňajú len jednu separáciu od matky a žiadnu epizódu, v ktorej je dieťa

samé v neznámej izbe. S touto modifikovanou metódou zistili, že 83% z detí by mohlo byť klasifikovaných ako bezpečne pripútané k ich matkám a len 17% ako vzdorovito pripútané. Znova nenašla deti, ktoré by klasifikovala pre vyhýbavú kategóriu. Čo je dôležité, Takahashi zaznamenala, že v absencii jasných inštrukcií o skracovaní epizód v prípade nadmerného plakania, bolo stanovené maximálne trvanie plačúcej epizódy na 2 minúty. Toto je podstatne dlhšie ako vo väčšine štúdií VV niekde inde, ako Takahashi (1986, str. 266) pripustila, pretože normálne vedie plakanie k skráteniu epizódy po len 20 až 30 sekundách. Absencia vyhýbavej VV v Sapporo štúdií môže byť preto vysvetlená „viac ako miernym" stresovým levelom indukovaným v japonskej verzii Strange Situation metóde. Pripomíname Ainsworthovej a kolegov (1978) príspevok na krátkodobú testretestovú štúdiu originálnej metódy, v ktorej druhom hodnotení sa väčšina vyhýbavých detí javila ako správajúce sa „bezpečným" spôsobom a mnoho bezpečne pripútaných detí vykazovalo vzdorujúce správanie.

Pretože charakter väzbovej klasifikácie je nejasný (Grossmann a Grossmann, 1989), je ťažké zhodnotiť príspevok Nakagawa, Lamba, a Miyaka (1992) o ukazovateľoch väzbovej bezpečnosti v tejto vzorke. V často vzorky (25 – 29 rodín), výskumníci hodnotili videozáznamy domácej interakcie v 4 a 8 mesiacoch po narodení, tiež viedli 8 mesiacov laboratórne hodnotenie pre škály materinskej prístupnosti, akceptácie, kooperácie a citlivosti. Autori neobjavili žiadne spojenie medzi bezpečnou VV a ukazovateľmi materinského interakčného správania doma alebo v laboratóriu. Poukázali na to, že hodnotenie materinského správania mohlo byť menej validné, pretože japonské matky vyzerali veľmi plaché počas pozorovania, hoci boli vyzvané správať sa prirodzene. Mizuta a kol. (1996) si tiež všimli, že japonské matky v ich štúdii boli náchylné preukazovať silnú podriadenosť, poddajnosť a zdržanlivosť voči experimentátorom ako autoritám.

Stručne, Sapporo Strange Situation štúdia sa nezdá byť nijako podkopávajúca univerzálnu alebo normatívnu hypotézu, v skutočnosti absencia vyhýbavo pripútaných detí mohla byť artefaktom rigídnej metódy a/alebo unikátnych charakteristík tejto vzorky, ktoré sa nepodieľali na Tokyijskej vzorke (van IJzendoorn a Kroonenberg, 1988). Senzitívna hypotézy nie je pravdaže podporovaná výsledkami tejto štúdie, hoci hodnoverné alternatívne interpretácie absencie spojenia medzi materinskou citlivosťou a bezpečnou VV boli navrhované. Môže byť doplnené, že v meta – analýze viac ako 65 štúdií, spojenie medzi citlivosťou a VV bolo zistené $r = .24$ (De Wolff a van IJzendoorn, 1997). Vzorka menej ako 30 prípadov neposkytuje dostatočné oprávnenie odhaliť túto strednú veľkosť efektu.

Takahashi (1990) nasledovala Sapporo vzorku po 21/2 rokoch od hodnotenia VV, a sústredila sa na poslušnosť detí na požiadavky ich matiek, na ich zvedavosť, na ich sociálnu spôsobilosť a ich kognitívny vývin. Hodnotenia počas druhého roka života ukázalo, že bezpečne pripútané deti sa viac prispôsobovali pokynom a požiadavkám ich matiek, tiež ukazovalo viac zvedavosti o nové objekty a boli spôsobilejšie vo vzťahoch k nerodinným rovesníkom ako vzdorujúco pripútané deti. Počas tretieho roka života však vzdorujúco pripútané deti už neboli odlišné od bezpečne pripútaných detí v podmienkach sociálnej spôsobilosti a kognitívneho vývinu.

Takahashi (1990) usudzovala, že Strange Situation metóda nepredikuje schopnosti po detstve, a teda vykazuje nedostatok kros – kultúrnej validity. Avšak, štúdie v Západných krajinách v dlhodobej sequelae bezpečnej VV po detstve nie vždy preukázali výrazné rozdiely medzi bezpečnými a neistými skupinami, obe vo väčšine porovnaní, vzdorovitá skupina bola príliš malá na to, aby bola skúmaná oddelene od vyhýbavej skupiny (viď Thompson, kapitola 16 v tejto knihe). Okrem toho, počas prvých piatich rokov života by mohli byť zmeny v bezpečnej VV považované za následok interakcie medzi vývinom dieťaťa a meniacim sa prostredím (Bowlby, 1969/1982). Sledované štúdie prezentované Takahashi (1990) nezahŕňajú hodnotenia potenciálnych zmien v kontexte výchovy detí (van IJzendoorn, 1996).

AQS štúdia

Kros – kultúrna diskusia na VV v Japonsku sa sústredila na validitu Strange Situation metódy a v skutočnosti bola založená na výsledkoch len jednej štúdie používajúcej túto metódu, Sapporo štúdie. Ako sme skoršie poukázali, Tokyo štúdia nepotvrdzuje výsledky Sapporo štúdie. Našťastie, Strange Situation metóda nie je viac len mierka používaná v kros – kultúrnom výskume. AQS (Vaughn a Waters, 1990) je realizovateľná alternatíva, hlavne v prípadoch, kde separácie medzi rodičmi a deťmi môžu byť nezvyčajné (van IJzendoorn a kol., 2004). Vereijken (1996) zostavil japonskú verziu AQS a skúmal spojenie medzi citlivosťou a bezpečnou VV v Tokyo vzorke 48 úplných rodín so 14 mesačnými deťmi. Citlivejšie matky mali bezpečnejšie pripútané deti a spojenie medzi citlivosťou a VV bolo pôsobivo výrazné (všetky korelácie založené na záznamoch nezávislých kodérov boli .59 alebo vyššie). V naviazaní na štúdiu 10 mesiacov neskôr, bolo spojenie medzi citlivosťou a VV zopakované (Vereijken, 1996). Vereijkenova štúdia v skutočnosti podporuje validitu väzbovej teórie – obzvlášť univerzálnu a senzitívnu hypotézu – a znova táto štúdia nepreukazuje zaslúženú pozornosť kritike Rothbauma a kol. (2000).

Osaka a Sapporo štúdie na dospelú VV

Iná skupina zistení, že Rothbaum a kolegovia (2000) neprijali vysvetlenie k ich kritike, ktoré vyšlo z priekopníckej štúdie Kazui, Endo, Tanaka, Sakagami a Suganuma (2000). Ich štúdia medzigeneračného prenosu VV medzi 50 japonskými matkami a ich deťmi v predškolskom veku, bola prvou japonskou kópiou upevneného spojenia medzi väzbovou bezpečnosťou matiek a väzbovou bezpečnosťou ich detí (Hesse, kapitola 25 v tejto knihe). Odhalili, že deti„bezpečných „matiek“, ako stanovili s AAI, mali vyššie bezpečné skóre na AQS, zatiaľ čo deti nerozlíšených matiek mali nižšie AQS skóre. Deti odmietavých a zaneprázdnených matiek skórovali medzi. Väčšina matiek bola klasifikovaná ako bezpečná (66%). Ak usudzujeme, že „bezpečné“ matky majú všeobecne citlivejšiu interakciu s ich deťmi ako majú neisté matky, môže byť tento záver interpretovaný ako ďalšie potvrdenie senzitívnej hypotézy väzbovej teórie.

V dôsledku vykazovania prevahy ambivalentnej VV prvou Sapporo štúdiou medzi neistými Sapporo deťmi, bola všeobecnosť väzbovej teórie k japonským deťom ďalej testovaná v kópii a rozšírení štúdie od Behrens, Main, a Hesse (2007). V tejto 2. štúdií Sapporo dyád matka – dieťa (N=43), rozloženia VV boli prezentované pre oba typy detí, založené na Main a Cassidyho 6ročnej opätovne zjednotenej hodnotiacej metóde (viď Solomon a George, kapitola 18 v tejto knihe), a matky založené na AAI (viď Hesse, kapitola 25 v tejto knihe). V protiklade s predchádzajúcou Sapporo štúdiou, detské trojstranné alebo neprirodzene „organizované“ rozloženie väzbovej klasifikácie sa nelíši od globálneho rozloženia : 28 bezpečne pripútaných (B) detí (70%), 9 vyhýbavo (A) pripútaných detí (23%) a 3 ambivalentne (C) pripútané deti (7%), a zvyšné 3 deti neklasifikované.

Avšak, bol zistený vysoký pomer rozhodujúcich (D) detí : 19 zo 41 prípadov (46%) bolo klasifikovaných ako D alebo ako neklasifikovateľných. Rozloženie väzbovej klasifikácie v dospelosti pre japonské matky sa odchyľoval len nepatrne od globálneho priemeru, s väčšinou japonských matiek klasifikovaných ako bezpečne – autonómne (77%). Okrem toho, AAI klasifikácia matiek predpokladala detskú opätovne zjednotenú klasifikáciu, s podielmi veľmi podobnými k porovnaniam zaznamenaným celosvetovo. To je podpora pre senzitívnu hypotézu, pretože bezpečné matky sa ukázali byť senzitívnejšie ako neisté matky. Pozoruhodné, aj neurčený väzbový status matiek výrazne predikoval detský D status (r= .65). Je pozoruhodné, že hodnotenie prejavu spojitosti počas AAI vyvinuté v anglickom jazyku ukazuje podobnú predikčnú validitu v Japonsku a v dvoch nezávislých výskumoch. Príslušní autochtónni výskumníci takto demonštrovali, že je možné prekročiť obe kultúrne a jazykové

bariéry k testovaniu a potvrdeniu hypotéz založených na väzbovej teórii a v protiklade s Rothbaumovými a kol. (2000) tvrdeniami, spraviť to aj v Japonsku. V skutočnosti, Rothbaumovmu a kol. napadnutiu univerzálnej hypotézy väzbovej teórie jasne chýbal jeho cieľ, vzhľadom na prekrytie empirickej podpory v prospech univerzálnej hypotézy, vrátane všetkých, okrem jednej japonskej štúdie VV. Rothbaum a kol. neprijali vysvetlenie kľúčového dôkazu súčasných väzbových štúdií na japonských rodinách, vedené alebo v úzkej spolupráci s japonskými výskumníkmi. Jediná empirická štúdia, čiastočne podporená Rothbaumovým a kol. atakom, je prvá Sapporo štúdia opísaná vyššie, ktorú sme zobrazili ako skutočne chybnú, kvôli zle informovanému použitiu Strange Situation metódy. Japonské štúdie dobre zapadajú do globálneho obrazu kros – kultúrnych väzbových výskumov v rôznych častiach sveta a ako celok vyvracajú Rothbaumovu a kol. kritiku univerzálneho tvrdenia väzbovej teórie.
Na teoretickej úrovni, Rothbaum a kol. (2000) tvrdili, že „niekoľko/mnoho...vlastností ambivalentného správania charakterizuje normálne amae vzťahy v Japonsku“ (str. 1100). Inak povedané, správanie detí nazvané v štúdiách VV v Západnom svete ako ambivalentné, by bolo pravdepodobne v Japonsku chápané ako amae správanie, ktoré by bolo považované v tejto kultúre za príslušné. V základy rozvracajúcom a celkom spise o koncepte amae, Behrens (2004), psychologička japonského pôvodu, prezentovala úplne odlišný, na kontexte založený, viacstranný pohľad na konštrukt amae. Analyzovala využívanie pomenovania a príbuznej terminológie v prirodzenom japonskom prejave a usúdila, že VV a amae môžu byť ľahko odlišné a často slúžia na odlišný účel. Behrens (2004, Behrens a kol., 2007) uvádza, že pre mnoho pôvodne (native) japonsky hovoriacich, má amae negatívny vedľajší význam znamenajúci sociálne presadené povinnosti. Teoreticky argumentovala, že amae chýba biologický pôvod konceptu VV a nie je spájaný s reguláciou stresu, ale môže sa objavovať hocikedy túžba alebo motív na podiel amae opatrovateľa (Behrens, 2004, Behrens a kol., 2007). Amae je viazané k špecifickej sociálnej roli a je kultúrny unikát. Kvôli základným jazykovým a biologickým odlišnostiam medzi 2 konštruktmi, výskum VV v Japonsku by nemal byť považovaný za odmietanie/popieranie konceptu amae a amae by nemalo byť považované za vyvracanie dôkazov konceptu VV. Ak uvažujeme o VV a amae ako o súperiacich konceptoch - ako Rothbaum a kol. – je to kategorická chyba.

VV v muslimských rodinách v Indonézii

Indonézia je 4. najľudnatejšia krajina na svete, s populáciou približne 200 miliónov obyvateľov, väčšina z nich sú Muslimovia. Má najväčšiu islamskú populáciu spomedzi krajín na svete. Zevalkink (1997) uskutočnil prvú štúdiu VV v islamských rodinách so sundsko – indonézskym pôvodom v Západnej Jáve. Sundsko – indonézske deti obvykle zažívajú relatívne rozšírené obdobia blízkej fyzickej vzdialenosti k ich matkám, sú opatrované vo vakoch alebo slendangoch počas prvého roka, kojené sú na požiadanie do 2 alebo 3 rokov života a spia v rovnakej posteli ako ich matky počas prvých 4 rokov života. Keď sa dieťa rozčuľuje alebo plače, matka okamžite odpovedá upokojovaním alebo kŕmením. Sundsko – indonézske ženy sa však vydávajú vo veľmi mladom veku a množstvo rozvodov je vysoké. Pevný plat alebo trvalá práca sú zriedkavé, čo pridáva nestabilite rodinného života. Chudoba a zdravotné problémy vedú k dosť vysokej detskej úmrtnosti (56 na 1000 narodení v 1993) (Zevalkink, Riksen – Walraven a Van Lieshount, 1999).
Zevalkink a kol. (1999) zaznamenali Strange Situation hodnotenia 46 detí vo veku 12 – 30 mesiacov. Tiež viedli rozšírené domáce pozorovania materinskej citlivosti pozorovali materinskú podporu v štruktúrovaných hrových sekciách. Rozloženie väzbovej klasifikácie bolo nasledovné : 3 vyhýbavo pripútané, 24 bezpečne pripútaných, 9 vzdorovito pripútaných

a 10 dezorganozovaných. Neprirodzené klasifikačné rozdelenie bolo : 7% vyhýbavých, 57% bezpečných, 33% vzdorovitých a 4% iných (Zevalkink a kol., 1999). Väčšina detí bola bezpečne pripútaná, ale počet vyhýbavo pripútaných detí bol relatívne nízky. Rozloženie 25 detí vo veku medzi 12 a 18 mesiacov bolo podobné. Viac materinskej podpory v štruktúrovaných hrových sekciách bola spájaná s bezpečnou VV, dezorganizované deti dostávali slabú materinskú podporu. Takto sa v týchto muslimských rodinách väčšina detí javila byť bezpečne pripútaná, bezpečná VV bola spájaná s materinskou podporou predikčným spôsobom.

Univerzálne a kontextuálne dimenzie VV

V tejto sekcii prehodnotíme zistenia kros – kultúrnych výskumov VV v 2 smeroch. Prvý, preberieme používanie konceptu bezpečnej VV v jednotlivých kultúrach. Druhý, zhrnieme kros – kultúrnu podporu pre základné hypotézy väzbovej teórie. Pravdaže najvýkonnejší test univerzálnosti väzbovej teórie je kros – kultúrne potvrdenie jej nomologickej siete.

Koncept VV
Na začiatku kros – kultúrneho používania konceptu VV sa sústredíme na konceptuálnu normatívnosť bezpečnej VV. AQS (Vaughn a Waters, 1990) poskytli možnosť testovať, či experti a rodičia vytvorili pojem bezpečná VV podobným spôsobom, takisto aj medzi spoločnosťami. Posada a kol. (1995) presne uskutočnili tento test v kros – kultúrnom porovnaní vzoriek expertov a matiek z Číny, Kolumbie, Nemecka, Izraela, Japonska a USA. Korelovali v opisoch „optimálne bezpečného“ dieťaťa ako roztriedení expertmi z odlišných spoločností a v opisoch „ideálneho“ dieťaťa v očiach matiek v každej kultúre. Bez výnimky boli korelácie značné, ukazovali, že cez kultúry bola konceptualizácia VV expertmi veľmi podobná k matkiným predstavám o ideálnom dieťati (Posada a kol., 1995). Podobné názory expertov o najbezpečnejšom dieťati a matkine pohľady na najideálnejšie dieťa sa výrazne približovali cez kultúry. Zdá sa preto, že cez kultúry experti ako aj matky interpretujú bezpečnú VV podobnými spôsobmi, tiež sa javili hodnotiť podobným spôsobom, hoci dôvody preferencií bezpečnej pred neistou VV môžu byť u nich odlišné (Harwood, Miller a Irizarry, 1995).
Konceptuálna podobnosť bezpečnej VV medzi rozdvojenými kultúrami neznamená, že presne rovnaké väzbové správania dieťaťa sú považované za indikujúce bezpečnú alebo neistú VV. V niektorých kultúrach distálne väzbové správania môžu byť stresujúce tak trochu viac ako proximálne správania, alebo naopak. Avšak fenomén bezpečnej základne je lokalizovaný na stupeň modelov správania alebo organizácie správania, v ktorej separačné správanie hrá len nepatrnú rolu (Waters, 1978). Napríklad, Gussi deti sú zvyknuté vítať sa s potrasením rúk, namiesto objatia ich matiek. Po separáciách očakávali Gussi deti potrasenie rúk, zatiaľ čo deto zo Západných krajín sa tešili na „intímnejší“ fyzický kontakt. Modelovanie väzbového správania demonštrujúceho bezpečnú základňu zotrváva rovnaké, bez ohľadu na špecifické správania. Bezpečné Gussi deti, skúmané Kermoianom a Leidermanom (1986), by oslovili dospelého s jednou rukou pre prijatie potrasenia rúk s nadšením, zatiaľ čo neisté deti by sa vyhýbali dospelému alebo by sa načiahli a potom odtiahli, keď by sa dospelý priblížil. Toto je výrazná demonštrácia kultúrne – špecifických ukazovateľov správania univerzálneho a normatívneho fenoménu.

Kros – kultúrny test nomologickej siete
Dôkaz pre kros – kultúrnu validitu väzbovej teórie je pôsobivý. V tabuľke 37.1 prezentujeme výsledky kros – kultúrnych štúdií ako sa vzťahujú k 4 základným hypotézam väzbovej teórie :

univerzálna, normatívna, senzitívna a competence hypotéza. Celkový prehľad je limitovaný štúdiami prediskutovanými vyššie.

Univerzálna hypotéza sa javí byť najvýznamnejšie podporujúca. V každej kros – kultúrnej štúdii boli pozorované podobné modely väzbového správania. Niektoré deti mohli byť ťažko ohodnotené, napríklad kvôli stresom z hodnotiacej metódy, ale záznamy detí, ktoré nevykazovali väzbové správanie v stresových okolnostiach, absentujú. Okrem toho, množstvo detí, ktoré bolo ťažké ohodnotiť, nerozlišuje medzi kultúrami. V tu prebratých štúdiách boli tieto deti skôr výnimkami ako pravidlom a aplikácia kódovacieho systému pre dezorganizované väzbové správanie (Main a Solomon, 1990) mohla preukázať ich interakcie interpretovateľné.

Kros – kultúrne štúdie zahrnuté tu podporujú Bowlbyho (1969/1982) myšlienku, že VV je skutočne univerzálny fenomén a evolučné vysvetlenie sa zdá byť zaručené. Hoci v mnohých kultúrach vyrastajú deti v sieti väzbových osôb, rodič alebo opatrovateľ, ktorý preberá zodpovednosť za starostlivosť o dieťa počas časti dňa alebo noci sa stáva cieľom detského väzbového správania. Nie len fenomén VV sám o sebe, ale tiež rôzne typy väzby sa javia byť prítomné v rôznych západných a nezápadných kultúrach. Vyhýbavé, bezpečné a vzdorujúce VV boli pozorované v afrických, čínskych, indonézskych a japonských štúdiách, aj v extrémne rozdvojenom kontexte výchovy detí v izraelskom verejnom kibbutzime môže byť utvorená rozdielnosť medzi bezpečnou a neistou VV.

Kros – kultúrny dôkaz pre normatívnu hypotézu je tiež v celku významný. Vo všetkých kros – kultúrnych štúdiách tu zahrnutých, bola väčšina detí klasifikovaná ako bezpečne pripútaná. V tabuľke 37.2 je prezentované rozloženie väzbovej klasifikácie štúdií prediskutovaných hore. Keď sú kombinované s AQS závermi o kros – kultúrnej preferencii medzi expertmi ako aj matkami pre bezpečne pripútané deti, môžeme si byť istí, že bezpečná VV nie je len výmysel Severných Američanov alebo Západná myšlienka, ale rozsiahly a preferovaný fenomén. Ako sme opísali v úvodnej časti, kategória bezpečnej VV vychádza z Ainsworthovej Ugandskej štúdie, nie z jej Baltimorskej štúdie (ako je často navrhované). Ainsworthovej (1967) podrobnou správou o Ugandskej vzorke sme sa stali vedomými jej dôležitosti pri vytvorení Strange Sitaution metódy a jej kódovacieho systému. V skutočnosti by mohla byť Baltimorská štúdia považovaná za oveľa viac kópiu ako priekopnícke vysvetlenie nepovoleného teritória, ako iní zaznamenali (Lamb, Thompson, Gardner, Charnov a Estes, 1984).

Senzitívna a competence hypotézy dostávajú menej podpory. Meta – analýza viac ako 65 štúdií ukázala, že spojenie medzi VV a citlivosťou je dôležité ale mierne, kombinovaná veľkosť efektu vo vybraných sériách vybraných štúdií bola ekvivalentná k r = .24 (De Wolff a van IJzendoorn, 1977). Kros –kultúrne štúdie na VV sú potrebou malé a nedostatok štatistického významu mohol byť jeden z najdôležitejších prípadov pre nepotvrdenie výsledkov v prvej Sapporo štúdie (Takahashi, 1990). Napriek tomu, že v 12 štúdiách bola zistená jednoznačná podpora pre senzitívnu hypotézu a v 2 iných štúdiách môže byť podpora nepriamo odvodená od záznamov (Konner, 1977, Morelli a Tronick, 1991°).

Najmarkantnejšie vyvracajúce údaje boli objavené v prvej Sapporo štúdií, ale v rovnaký čas bol prezentovaný podporujúci dôkaz v druhej Sapporo štúdií a v Tokyijskej štúdií. To jest, nezáleží na kultúre, či závery podporujú alebo vyvracajú senzitívnu hypotézu, ale zdá sa to byť spájané so špecifickými štúdiami alebo vzorkami. Prvé Sapporo výsledky nemôže byť použité k zneplatneniu Strange Situation alebo univerzálneho tvrdenia väzbovej teórie, kvôli prítomnosti pozitívnejšej podpory v inom japonskom výskume (v rovnakom tak isto ako v inom meste, Vereijken, 1996), ibaže je dobrý dôvod tušiť, že vnútrokultúrne odlišnosti hrajú dôležitú úlohu. V diskusii o Sapporo záveroch nebola nikdy zdôraznená táto línia uvažovania (Miyake a kol., 1985, Takahashi, 1990). Hoci sa senzitívna hypotéza nejaví byť v kros – kultúrnom výskume vyvracajúca, je potrebných viac štúdií na ukazovatele bezpečnej VV

k zriadeniu definitívnejšieho záveru (viď tiež Bakermans – Kranenberg, van IJzendoorn a Kroonenberg, 2004).
Competence hypotéza bola testovaná v kros – kultúrnom výskume len sporadicky, je v zhode s relatívnym nedostatkom západných štúdií na spojenie medzi VV a (neskôr) spôsobilosťou)Meins, 1997, van IJzendoorn, Dijkstra, a Bus, 1995). V Gusii štúdií (Kermoian a Leiderman, 1986) nutričný stav bezpečných detí bol lepší akou u neistých detí. Hoci vzťah medzi VV a zdravotným stavom je skutočne mimoriadny, nie je stále jasné, či bezpečná VV slúži len ako príčina a nutričný stav len ako následok. Zložitejší príčinný model nemôže byť úplne vyňatý na základe korelačného dôkazu, ktorý Kermoian a Leiderman (1986) a Valenzuela poskytli. Dogon štúdia (True, 1994, True a kol., 2001) neberie do úvahy rozdielnosť medzi príčinou a následkom. Preto by sme mohli usúdiť, že kros – kultúrna podpora pre competence hypotézu je stále nedostatočná. Koncept sietí VV môže byť plodne použitý v ďalších kros – kultúrnych štúdiách competence hypotézy.

Tabuľka 37.1. Evidencia z Afriky, Číny, Izraela, Japonska a Indonézie pre kros-kultúrnu validitu väzbovej teórie.

	Hypotézy			
Spoločnosť	univerzálne	normatívne	senzitívne	competence
Afrika				
Uganda (Ainsworth, 1967)	+	+	+	0
Gusii (Kermoian and Leiderman, 1986)	+	+	+	0
Dogon (true, 1994, True et al., 2001)	+	+	0	+
Hausa (Marvin et. Al., 1977)	+	0	0	0
Kung Sam (Konner, 1977)	+	0	(+)	0
Efé (Morelli and Tronick, 1991)	+	0	(+)	0
Uganda (Peterson et al., 2001)	+	0	+	0
Khayelitsha (Tomlinson et al., 2005)	+	+	+	0
China				
Beijing (Posada et al., 1995)	+	+	0	0
Beijing (Hu and Meng, 1996)	+	+	+	0
Israel				
Communal kibbutzim (Sagi et al. 1985, 1995)	+	+	+	+
Family based kibbutzim (Sagi et al., 1995)	+	+	+	0
City (Sagi et al., 2002)	+	+	+	+
Japan				
Tokyo (Durrett et al., 1984)	+	+	+-	0
Sapporo (Takahashi, 1986)	+	+	-	+-
Tokyo (Vereijken, 1996)	+	+	+	0
Osaka (Kazui et al., 2000)	+	+	+	0
Sapporo (Behrens et al.,2007)	+	+	+	0

Indonesia				
West Java (Zevalkink et al., 1999)	+	+	+	0

Pozn. + pozitívna evidencia, 0 evidencia nedostupná, +- zmiešaná pozitívna a negatívna evidencia, (+) nepriama pozitívna evidencia

Tabuľka 37.2. Rozloženie dieťa – matka väzbovej klasifikácie v Afrike, Číne, Izraeli, Japonsku a Indonézii v porovnaní so Západnou Európou a Spojenými Štátmi

Spoločnosť Afrika	N	Vyhýbavá VV (A) %	Bezpečná VV (B) %	Vzdorujúca VV (C) %	Iné %
Uganda (Ainsworth, 1967)	28	18	57	25	-
Gusii (Kermoian and Leiderman, 1986)	26	-	61	-	-
Dogon (true, 1994, True et al., 2001)	26	0	69	8	23
Khayelitsha (Tomlinson et al., 2005)	98	17	72	11	-
China					
Beijing (Hu and Meng, 1996)	31	16	68	16	-
Israel					
Communal kibbutzim (Sagi et al. 1985, 1995)	104	7	56	37	-
Family based kibbutzim (Sagi et al., 1995)	25	0	80	20	-
City (Sagi et al., 2002)	758	3	72	21	3
Japan					
Tokyo (Durrett et al., 1984)	39	13	61	18	8
Sapporo (Takahashi, 1986)	60	0	68	32	-
Sapporo (Behrens et al., 2007)	40	23	70	7	-
Indonesia					
West Java (Zevalkink et al., 1999)	46	7	57	33	4
Western Europe					
9 samples combined (van Ijzendoorn and Kroonenberg, 1998)	510	28	66	6	-
United States					

21 samples combined (van Ijzendoorn et al., 1992)	1584	21	67	12	-

Nie sú dostupné žiadne rozdiely medzi vyhýbavou a vzdorujúcou vzťahovou väzbou.

Konspekt vypracoval – MUDr. Marián Kobida

38. Vzťahová väzba a náboženské reprezentácie a správanie

Attachment and Religious Representations and Behavior (str.orig. 906-933)

Pehr Granquist
Lee A. Kirkpatrick

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

„Kedykoľvek je „prirodzený“ objekt vzťahového správania neprístupný, správanie môže byť nasmerované smerom k náhradnému objektu. Dokonca, aj keď je tento objekt neživý, často dokáže vyplniť úlohu dôležitej, hoci pomocnej, druhotnej, vzťahovej „postavy“. Rovnako ako v prípade hlavnej vzťahovej postavy, aj táto neživá náhradná postava je vyhľadávaná v čase, keď je dieťa unavené, choré, alebo rozrušené.“
Bowlby (1969/1982, str.313)

Jedným z cieľov tejto kapitoly je demonštrovať, že ľudia si so zvyšujúcim kognitívnym vyspievaním môžu vytvoriť vzťahové väzby k neviditeľným postavám (napríklad k Bohu). Tvrdíme, že niektoré centrálne aspekty náboženského presvedčenia a náboženského správania možno zmysluplne a užitočne interpretovať v zmysle dynamiky vzťahovej väzby. Tieto centrálne aspekty náboženského presvedčenia a správania reprezentujú skutočné prejavy vzťahových procesov podobných tým, ktoré vidíme vo vzťahu malé dieťa – opatrovateľ.

Východiskové body:

Náboženstvo ako vzťah

Na otázku „Ktoré z nasledujúcich pojmov sa najviac približuje vášmu vlastnému pohľadu na „vieru“: súbor určitých náboženských presvedčení, členstvo v cirkvi alebo synagóge, nájdenie zmyslu života alebo vzťah s Bohom?“ odpovedalo 51% zo vzorky respondentov „vzťah s Bohom“ (v porovnaní s 19%, 4% a 20% pre ostatné alternatívy). Taktiež pri výskumoch v cirkvi je najčastejšou odpoveďou na otázku „Ako vám Boh pomáha v každodennom živote?“ bolo: „Tým, že mám prístup k milujúcemu Bohu, ktorý je ochotný pomáhať v každodennom živote.“
Náboženský príbeh každého človeka je príbehom vzťahu. V tejto kapitole sa zmieňujeme o „Bohu“ ako o postave podobnej vzťahovej postave, treba však mať na mysli, že v mnohých prípadoch môže túto úlohu vzťahovej postavy vyplniť inakšia nadprirodzená postava.
Náboženstvo a láska
Druhým východiskovým bodom diskusie o spojení medzi vzťahovou väzbou a náboženstvom je ústrednosť emócie lásky v náboženských systémoch vyznania viery a najmä v tom, ako ľudia vnímajú svoj vzťah k Bohu.
Proces náboženskej konverzie vedci a náboženskí spisovatelia často prirovnávajú k procesu zamilovania sa. „Láska“, ktorú zažíva ten človek, ktorý vzýva Boha v kontexte vzťahu s Bohom je samozrejme kvalitatívne odlišná od lásky, ktorú zažívajú dospelí ľudia v romantickom vzťahu, ktorý typicky zahŕňa sexualitu, zatiaľ čo sexualitu láska k Bohu

nezahŕňa. V skutočnosti forma „lásky“, ktorá je prežívaná v kontexte vzťahu s Bohom, sa oveľa viac podobá na prototypickú vzťahovú väzbu dieťaťa s jeho matkou.

Predstavy Boha

Existuje značné množstvo dôkazov, že veriaci si predstavujú Boha ako určitú vznešenú vzťahovú postavu. Jeden zo zdrojov dôkazov pochádza z náboženských textov a piesní.
Kaufman, teológ oboznámený s teóriou vzťahovej väzby, to zhrnul nasledovne: „Predstava Boha je predstavou absolútne adekvátnej vzťahovej postavy.... Boha si predstavujeme ako ochraňujúceho a starostlivého rodiča, ktorý je vždy spoľahlivý a je vždy k dispozícii pre svoje deti, kedykoľvek to potrebujú.“

Ako veriaci vnímajú vzťah s Bohom vis-a-vis kritériám vzťahovej väzby

Nasledujúca časť hovorí o viacerých paralelách medzi náboženským presvedčením na strane jednej a vzťahovou väzbou na strane druhej.

Hľadanie a udržiavanie blízkosti k Bohu

Biologická funkcia systému vzťahovej väzby je udržiavať blízkosť medzi nemluvňaťom a ochraňujúcou vzťahovou postavou. Náboženstvá poskytujú rozličné spôsoby, ako udržať blízkosť k Bohu. Kľúčovým princípom je to, že Boh je všadeprítomný, človek je teda vždy v Božej „blízkosti“. Náboženské texty často Boha opisujú tak, že stojí vždy pri nás, drží nás za ruku, alebo dáva na nás pozor.
Napriek predpokladu, že Boh je všade prítomný, všetky náboženstvá vytvárajú miesta určené pre uctievanie, kde sa človek môže cítiť byť bližšie k Bohu. Okrem toho bola vytvorená celá škála symbolov – od príveskov po maľby a podobne – aby neustále pripomínali veriacim Božiu prítomnosť.
Avšak najdôležitejšou formou vzťahového správania určeného k udržiavaniu blízkosti, smerovanému voči Bohu, je modlitba. Oddaný veriaci, ktorý sa modlí, verí, že sa rozpráva s Bohom, okamžite prítomným a osobným. Človek, ktorý sa modlí, sa cíti byť veľmi blízko ku svojmu osobnému Bohu.

Modlitba sa zdá byť v mnohom podobná správaniu malých detí, ktoré sa intermitentne uisťujú o tom, či vzťahová postava neustále dáva pozor a či je potenciálne dostupná.

Boh ako bezpečný raj

Druhým definujúcim kritériom vzťahovej väzby je to, že vzťahová postava slúži ako bezpečný raj v časoch nebezpečenstva alebo hrozby, čo spĺňa evolučnú funkciu ochrany inak bezbranných malých detí od zranenia či smrti.

Desivé alebo znepokojujúce udalosti

Výskum trvajúci už celé storočie podporuje tvrdenie, že náhle náboženské konverzie sa dejú najpravdepodobnejšie v čase vážnej emočnej núdze a krízy. Bod, kedy dochádza ku konverzii, nastáva vtedy, keď sa človek oddá Bohu a vloží svoje problémy a dôveru do Božích rúk. Dokonca aj ľudia, ktorí v čase pred krízou nezažili vzťah k Bohu, môžu tak učiniť, keď sú pod dostatočným stresom. Zdroj úzkosti, ktorý vedie k náboženskej konverzii

býva často spojený so vzťahom. V našom výskume respondenti často udávali vzťahové problémy s rodičmi partnermi.

Ochorenie, zranenie, únava

Viaceré výskumy ukazujú, že modlitba je obzvlášť bežnou metódou, ako sa vysporiadať so závažným fyzickým ochorením.

Separácia a strata

Výskum taktiež naznačuje, že náboženskosť a zvyk modliť sa sa u ľudí zvyšuje po smrti milovanej osoby, alebo po separácii od nej. Náboženská viera tiež pozitívne súvisí s úspešným zvládnutím takýchto situácií. Keď človek stratí vzťahovú osobu, zaujímavou možnosťou sa stáva vzťah k Bohu.

Myslíme si, že strata a separácia účinkujú na základe dvoch faktorov: (1) strata milovanej osoby aktivuje vzťahový systém, a preto podporuje náboženské vzťahové správania, ako napríklad modlenie sa a (2) opustený / alebo odlúčený človek môže nájsť v Bohu náhradnú vzťahovú osobu, aby takýmto spôsobom nahradil stratu interpersonálnej vzťahovej väzby.

Boh ako bezpečná základňa

Ďalšou definujúcou charakteristikou vzťahovej väzby je to, že poskytuje pocit istoty a bezpečnej základne pre skúmanie okolia. Náboženské texty sú plné výrokov typu „Boh stojí pri mne“, „Boh na mňa dáva pozor“.

Môžeme si veľmi ľahko predstaviť, ako vzťahová osoba, ktorá je zároveň všadeprítomná, vševediaca a všemohúca, môže poskytnúť tú najbezpečnejšiu zo všetkých bezpečných základní.

Výsledky výskumov ukazujú, že prinajmenšom niektoré formy náboženskosti sú spojené s určitým sebavedomým prístupom k životu, s predpokladom, že ho poskytuje práve táto bezpečná základňa.

Reakcie na separáciu a stratu

Štvrté a piate definujúce kritérium vzťahovej väzby sa týka reakcií na separáciu od vzťahovej osoby alebo na jej stratu. Hrozba separácie spôsobuje úzkosť u pripútanej osoby a strata vzťahovej postavy spôsobuje smútok.

Určiť, či Boh spĺňa tieto kritériá, je zložitou záležitosťou, pretože človek nestráca vzťah s Bohom podobne ako ľudského romantického partnera. Avšak v náboženskom živote sú prípady, kedy veriaci nedokážu prežiť taký vzťah k Bohu, ako dovtedy. V mystickej literatúre sa takéto stavy často označujú napríklad ako „tmavá noc duše“ alebo „zážitok pustatiny.“

Vnímanie Boha ako mocného a múdreho

Bowlby, aby zdôraznil vrodenú asymetrickú povahu vzťahovej väzby, používal termín „vzťah vzťahovej väzby“ (attachment relationship), aby tak označil vzťah, ktorý má slabší, menej kompetentný, k druhému človeku, ktorého vníma ako silnejšieho a múdrejšieho. Čo sa týka vzťahu veriaceho k Bohu, malo by byť jasné, že veriaci v typickom prípade vnímajú Boha ako oveľa silnejšieho a múdreho, ako sú oni sami.

Aspekty maturácie vo vývine vzťahovej väzby a náboženstva

Príbeh vzťahovej väzby začína v rannom detstve a vyvíja sa, a tak isto sa vyvíja aj vnímanie vzťahu k Bohu. V tejto kapitole tvrdíme, že vzťah k Bohu sa vyvíja v časovom spojení s maturáciou systému vzťahovej väzby a kognitívnym vývinom súvisiacim s touto maturáciou.

Staršie deti, ktoré majú už lepšie kognitívne schopnosti, sa často upokoja s vizuálnym alebo verbálnym kontaktom so vzťahovou postavou, alevo eventuálne už len s tým, že vedie o tom, kde sa vzťahová postava nachádza.

Cieľom systému vzťahovej väzby u starších osôb je zrejme „pociťovanie bezpečia“ (Sroufe a Waters, 1977). Podľa nás toto otvára dvere možnosti vytvoriť si vzťah k netelesnej vzťahovej osobe (napr. k Bohu), s ktorou nie je možné nadviazať fyzikálny kontakt.

S tým, ako si deti v predškolskom veku postupne vytvárajú schopnosť symbolicky myslieť, dokážu vydržať dlhšiu separáciu, pretože sú schopné predstaviť si vzťahovú postavu symbolicky. Už v tomto veku si deti vytvárajú koncept Boha, ktorého opíšu alebo nakreslia ako osobu. Okrem toho začínajú používať „teóriu mysle“, „mentalizujú“, teda si začínajú uvedomovať skutočnosť, že druhí ľudia majú určité zámery a ciele, ktoré motivujú ich správanie.

Tieto dva aspekty kognitívneho vývinu – symbolické myslenie a teória mysle – zrejme dláždia cestu pre počínajúce chápanie Boha.

V školskom veku sa koncepty Boha stávajú menej antropomorfickými. Boh je definitívne vnímaný ako dostupný bezpečný raj v časoch stresu.

Dospievanie a raná dospelosť sú obdobím veľkých náboženských transformácií. Práve počas tohto životného obdobia dochádza k náboženskej konverzii a iným dôležitým zmenám vo vzťahu k Bohu.

Objavuje sa potreba po zmysle, význame, pocitu identity a sebarealizácii. Z pohľadu vzťahovej väzby treba poznamenať, že adolescencia predstavuje obdobie, kedy dochádza k premene medzi najdôležitejšími vzťahovými postavami – obvykle premena od rodičov k rovesníkom.

Opustenie rodičov ako vzťahových postáv má niekoľko následkov, vrátane citlivosti na emočnú samotu. V takýchto časoch sa adolescenti môžu obracať k Bohu ako k náhradnej vzťahovej osobe.

Dospelý vek je menej spojený so vzťahovými zmenami alebo náboženskými zvratmi. Ide v ňom o udržanie si a predanie „náboženských zvyklostí“ ďalšej generácii. Výnimkou je obdobie rozchodov a rozvodov. V starobe častokrát vzťah človeka k Bohu opäť nadobúda dôležitosť.

Náboženstvo a individuálne rozdiely vo vzťahovej väzbe

Rovnako, ako individuálne rozdiely vo vzťahovej bezpečnosti modulujú správanie vo všeobecnosti, tak isto modulujú účinky vzťahovej aktivácie v kontexte toho, ako veriaci vníma vzťah k Bohu.

Kirkpatrick (1994) hovorí, že z teórie vzťahovej väzby možno odvodiť dve trochu protichodné hypotézy týkajúce sa vzťahu medzi náboženstvom a vzťahovým bezpečím alebo neistotou.

Hypotéza kompenzácie

Systém vzťahovej väzby neustále monitoruje vnútorné stavy a vonkajšie okolnosti vo vzťahu k otázke „Je vzťahová postava dostatočne blízko, prístupná, reagujúca, súhlasiaca?“ Negatívna odpoveď aktivuje správanie, ktorého cieľom je obnoviť adekvátnu blízkosť ku vzťahovej osobe.

Za určitých okolností však človek (na základe skúsenosti alebo súčasných podmienok) predpokladá, že úsilie o obnovenie blízkosti nebude úspešné. V týchto prípade sa pravdepodobne začne hľadanie po alternatívnej vzťahovej osobe a človek sa pravdepodobne

obráti k Bohu. Boh vypĺňa túto rolu pre mnohých ľudí s históriou neistej vzťahovej väzby, napríklad mnohí ľudia sa obrátili k Bohu po tom, čo zažili emočné strádanie, udávali, že mali v detstve nedobré vzťahy s rodičmi.

Hypotéza korešpondencie

Ľudia, ktorí majú pozitívne, alebo „bezpečné“ všeobecné pracovné modely o sebe a svojich vzťahových postavách, budú zrejme uvažovať o Bohu a iných božstvách v podobne. Rovnako tak „vyhýbavá“ vzťahová väzba sa bude pravdepodobne manifestovať ako agnosticizmus alebo ateizmus, alebo v pohľade, že Boh je vzdialený a nedostupný. „Ambivalentná“ vzťahová väzba sa môže prejaviť v hlboko emocionálnom, pohlcujúcom a príliš oddanom vzťahu k Bohu. Výskum ukázal napríklad, že v kultúrach, kde je výchova láskavá a akceptujúca, prevládajú predstavy o Bohu ako o viac láskavom, pričom v kultúrach s odmietavou, prísnou výchovou sú to predstavy vzdialeného Boha.

Podľa týchto dvoch teórii možno k tomu istému výsledku dospieť z protichodných smerov, preto k nim treba pridať koncept „sociálnej korešpondencie“, podľa ktorého bezpečne pripútaný potomok s väčšou pravdepodobnosťou prijme rodičovské štandardy vo všeobecnosti. Naproti tomu neisto pripútaný potomok s menšou pravdepodobnosťou prijme „náboženské štandardy“ svojich necitlivých vzťahových postáv.

Vzťahová väzba k Bohu a psychologické dôsledky

Ak má človek bezpečnú základňu, zabraňuje to vzniku úzkosti, alebo to úzkosť redukuje, ako hovorí Bowlby. V tomto zmysle viera v Boha ako vzťahovú postavu môže priniesť určité psychologické výhody. Prepojenie medzi náboženstvom a mentálnym zdravím, je nesmierne komplexné: je jasné, že nábožanská viera môže mať veľmi pozitívny, negatívny alebo neutrálny vplyv na duševnú pohodu.

Napríklad, nábožanská oddanosť koreluje nepriamo s charakterovou úzkosťou, viera v milujúce božstvo pozitívne súvisí so sebavedomím. Iný výskum hovorí, že konkrétne aspekty náboženskej viery, ktoré sa najviac týkajú psychologickej pohody, sú tie, ktoré súhlasia s modelom náboženstva ako vzťahovej väzby. V jednom výskume sa ukázalo, že ten rozmer náboženstva, ktorý bol označený ako „duchovný vzťah“ predikoval psychologickú pohodu oveľa viac než iné náboženské merítka. Výskum náboženskej konverzie tie indikuje, že obrátenie sa k Bohu ako vzťahovej postave je spojené so zlepšeným pocitom pohody.

Dospelí ľudia, ktorí opisovali svoj vzťah k Bohu ako bezpečný (Boh bol vnímaný ako láskavý a načúvajúci), mali signifikantne menšie skóre osamelosti, depresie, úzkosti a fyzického strádania a vyšší pocit životného uspokojenia.

Konspekt vypracovala – MUDr. Monika Janíková

39. Rozvod z perspektívy teórie vzťahovej väzby.

An Attachment- Theoretical Perspective on Divorce.(str. orig. 934-957)

Brooke C. Feeney
Joan K. Monin

Neprešlo terminologickou a jazykovou úpravou.

Rozvod je jedna z najvýznamnejších udalostí v živote, pretože zahŕňa prerušenie jednej z najsilnejších citových väzieb sformovaných dospelými ľuďmi. Významnosť tejto prerušenej väzby je často založená na jej ďalekosiahlych dôsledkoch. Nie iba pre rozvádzajúcich sa manželov, ale i pre ich deti, ďalšiu rodinu a budúce vzťahy vytvorené pôvodnými partnermi a aj ich deťmi.
Teória vzťahovej väzby sa síce špecificky nezameriava na rozvod, ale teória má veľký potenciál hovoriť o separácii od vzťahovej osoby a rozbíjaní vzťahovej väzby, ktoré sú obe jadrom rozvodových aspektov.
„Vzťahové väzby“ sú silné a perzistujúce putá, ktoré nútia oboch členov dvojice udržiavať blízkosť s druhým a angažovať sa v správaní spočívajúcom vo vyhľadávaní blízkosti, keď je potrebná väčšia ochrana. Biologická funkcia vzťahových väzieb je ochrana a kapacita vytvoriť a udržiavať vzťahy primeraná ku každej životnej fáze je rovnako potrebná k prežitiu ako výživa a reprodukcia. Keď je už raz sformovaná, má vzťahová väzba tendenciu k upevňovaniu a proti jej rozpadu vzniká silný odpor. Pretože miera závažnosti, ktorá vyžaduje ukončenie manželstva vyžaduje ukončenie a reorganizáciu vzťahovej väzby, robí rozvod veľmi významnou životnou situáciou.
Po prvé, každé živé indivíduum potrebuje prítomnosť a dostupnosť dôveryhodnej osobnosti, ktorá je prajná a poskytuje bezpečný prístav (kde človek môže nájsť útočisko s opaterou a podporou v časoch núdze) a bezpečnú základňu (odkiaľ môže spoznávať svet a svoje vlastné kapacity). Po druhé, každý musí byť schopný rozpoznať kedy je osoba dôveryhodná vzťahová osoba a spolupracovať s ním na vytvorení vzájomne odmeňujúceho vzťahu. Pri neprítomnosti jednej alebo oboch týchto rysov manželstva pre jedného, alebo oboch manželov, nastáva stav, ktorý spôsobuje dysfunkčnosť vzťahov, eventuálne separáciu či rozvod.
Pravdaže schopnosť každého člena páru poskytovať bezpečný prístav a bezpečnú bázu môže rozlične varírovať a schopnosť naplniť rolu dôveryhodného opatrovateľa pre romantického, alebo manželského partnera je často ovplyvnená jeho attachmentovou históriou.
Hlavné tvrdenie teórie je, že duševné a behaviorálne vzorce naučené v predchádzajúcich attachmentových vzťahoch majú tendenciu perzistovať, pretože ľudia nevyhnutne vytvárajú reprezentatívne modely ich samotných a ich vzťahových osôb počas detstva a adolescencie a noví partneri v attachmentových vzťahoch sú asimilovaný týmito modelmi, často napriek jasným dôkazom, že model už dávno nie je vhodný. Tieto neobjektívne chybné predpoklady o druhých, falošné očakávania o spôsobe akým sa ľudia správajú a nevhodné činy určujú očakávané negatívne skúsenosti.
Zlomenie takéhoto negatívneho cyklu interakcií môže vyžadovať (1) snahu rozumieť partnerovmu uhlu pohľadu a otvorené vyjednávanie s ním; (2) vytvorenie kapacity pre empatiu a toleranciu intenzívnych emócií (3) objavenie špecifických situácií, ktoré môžu stáť

za negatívnymi vzorcami interakcií a rozpoznanie, že negatívne interakčné vzorce sú tiež odpoveďami na tieto situácie, ale aj vedľajším efektom snahy na ne neodpovedať; (4) identifikovanie reprezentatívnych modelov self a vzťahových figúr, ktoré riadia jedincove vnímanie, predpoklady a akcie často bez vedomej bdelosti, alebo pozornosti; (5) prehodnotenie vzťahov, modifikácia reprezentatívnych modelov vo svetle včasnejších skúseností a uvoľnenie zmien spôsobom, ktorý sa stará o druhých.
V šťastných a dobre fungujúcich vzťahoch attachmentový systém pracuje tak, že obaja partneri sa cítia v bezpečí, chránení, každý z nich je schopný závisieť od druhého a každý z nich sa nebojí závislosti toho druhého na ňom, alebo na nezávislosti oboch partnerov. V bezpečne naviazaných pároch je dosiahnutá táto reciprocita, ale u neisto naviazaných je rigidita. Neisté vzťahy zahŕňajú tie v ktorých (1) sa obaja partneri defenzívne vyhýbajú závislosti, každý z nich uteká, alebo ustupuje v čase stresu (2) jeden z partnerov sa cíti zanedbávaný vo vzájomnej podpore, pokým ten druhý sa cíti byť zahltený tým, čo sa zdá byť nenásytnými potrebami toho druhého a (3) jeden partner vždy zaujíma závislú rolu, pokým ten druhý je defenzívne obviňujúci a pohŕdavý. Vo všetkých týchto prípadoch attachmentový vzťah, ktorý je ideálne podporný a odmeňujúci sa stal bolestivým, konfliktným a neuspokojivým. Obranný proces, ktorý nasleduje pravdepodobne vyústi do rozpadu manželstva.
Pretože vzťahová väzba je inštinktívny proces, ktorý je aktivovaný hlavne počas trvania stresu (choroba, trauma, zranenie, strach), utrpenie, ktoré je spojené so stratou vzťahovej osoby pravdepodobne zintenzívňuje pocity nepohody a má nepriaznivé účinky n jedincovo prispôsobenie, zdravie a well-being - najmä ak rozhodnutie rozviesť sa nie je obojstranné a vzťahová väzba preto nie je rozpojená pre oboch manželov.
Samotná strata manželského vzťahu kombinovaná s pokračujúcim kontaktom a zaangažovaním s exmanželom/kou niekedy býva pozorovaná ako najstresujúcejšia časť rozvodovej skúsenosti. Separácia od manžela/ky vyvoláva konflikty a zmätené pocity u oboch manželov – bez ohľadu na to čo viedlo k rozvodu. Tieto emócie zahŕňajú hnev, pohŕdanie, ľútosť, zášť, túžbu, náklonnosť, prianie zmierenia, vinu, úzkosť, paniku, smútok a osamelosť. Táto zmes pozitívnych a negatívnych emócií môže byť veľmi mätúca a je pripísateľná pretrvávaniu vzťahovej väzby po rozpade intímneho vzťahu.
Aj keď pocity sú najsilnejšie keď rozvod je čerstvý a keď manžel bol ten, ktorý rozvod inicioval, vzťahová väzba sa však nezdá byť ovplyvňovaná dĺžkou manželstva. Toto naznačuje, že vzťahová väzba môže byť vytvorená vcelku rýchlo, ale rozpadáva sa pomaly. Strata vzťahovej väzby je ťažká tak pre tých, ktorí boli manželmi pár rokov ako aj tých, ktorí boli spolu mnoho rokov. Ak už raz boli partneri významne naviazaný, vzťahová väzba často pretrváva a vzdoruje rozpadu – dokonca aj voči hnevu , bolesti a vedomiu, že vzťah môže byť ukončený.
Tieto pokračujúce pocity pripútania na exmanžela/ku sú považované za primárny dôvod emočných porúch a adaptačných problémov, ktoré nasledujú po separácii. Mnoho výziev spojených s rozvodom (napr. začiatok nového života, prevzatie novej zodpovednosti, výlučná starostlivosť o dieťa, zmena sociálnej siete) sú stresory, ktoré pravdepodobne zosilňujú aktiváciu pripútavacieho systému a vytvorenia túžby po blízkosti jednotlivcovej vzťahovej osobey (ktorou pred svadbou bola manžel/ka). Proces rozpadu a reorganizácie je pravdepodobne zložitejší ako obaja exmanželia predpokladajú, pretože väzby pripútavacieho systému sú pravdepodobne čiastočne nevedomé a niekedy maskované pocitmi nespokojnosti s partnerom. Táto myšlienka je v súlade s výskumom, ktorý ukazuje, že partneri sú často nič netušiaci o svojej emocionálnej investícii kým nie je vzťah ukončený.
Bez ohľadu na to kto inicioval rozvod, obaja členovia páru sú pravdepodobne zraniteľní a proces separácie bude pravdepodobne pomalý a bolestivý pre oboch. Predtým ako oddelenie nastane môže byť vzťahová väzba reaktivovaná ak sa vzťahová osoba znova objaví a vyzve

k obnoveniu väzby. Pripútavacie pocity a správanie môže byť ľahko reaktivované siahnutím bývalého manžela/ky späť do starých vzorcov správania.
Traumatické životné okolnosti ako je rozvod môžu byť zvlášť stresujúce pre jedincov s problematickou vzťahovou väzbou. Neistí jedinci sa najpravdepodobnejšie zrútia po strate, alebo separácii, pretože separácia potvrdzuje ich najhoršie strachy a očakávania. Rozvod pravdepodobne reaktivuje včasné nevyriešené separácie od vzťahových osôb a pretože neistí jedinci majú nedostatok vnútorných zdrojov a zvládacích stratégií potrebných na vyrovnanie sa s rozvodom a majú pravdepodobne ťažkosti vyrovnať sa so stratou.
Dospelí zvyčajne reagujú na separáciu a stratu sériou štádií zahŕňajúcich prázdnotu, túžbu, hľadanie, dezorganizáciu a zúfalstvo a potom reorganizáciu. Charakteristické situácie straty, ktoré zasahujú do zdravého prispôsobenia sú (1) byť angažovaný vo vzťahu, ktorý poskytuje značnú sebaúctu a rolovú identitu, ktorá je menej udržateľná bez strateného partnera; (2) nemať žiaden bližší vzťah s inou osobou, ku ktorej jedinec môže presunúť niektoré s pocitov, ktoré boli zviazané so strateným manželom; a (3) byť v manželstve, ktoré je konfliktné, alebo ambivalentné. Aby smútenie vyústilo do priaznivého výsledku opustená osoba musí byť schopná vyjadriť jej, alebo jeho pocity a môže potrebovať podporu ďalšej dôveryhodnej osoby.
Teoreticky jedinci s bezpečnou vzťahovou väzbou disponujú sociálnymi a osobnými zdrojmi aby sa vyrovnali s rozvodom. Stres spojený s rozvodom pociťovaný jedincami s bezpečnou vzťahovou väzbou je akoby pufrovaný sociálnymi a osobnými zdrojmi, ktoré uľahčujú coping.
Neistí jedinci vidia stresor ako hrozivejší. Tí s vysokou separačnou úzkosťou vidia seba samého ako menej schopného vyrovnať sa s tým a sťažujú sa na väčší distres. Tí ktorý majú vyhýbavú vzťahovú väzbu zapájajú dištancované copingové stratégie, neobracajú sa k iným pre oporu a sťažujú sa na väčšiu hostilitu.

Konspekt vypracovala: Daniela Husovská

40. Uplatnenie teórie a výskumu pripútania (vzťahovej väzby) v oblasti politiky ochrany a starostlivosti o deti

Implications of Attachment Theory and Research for Child Care Policies. (str. orig. 958-974)

Michael Rutter

Neprešlo terminologickou ajazykovou úpravou.

Teória pripútania bola z veľkej časti odvodená z vhľadu, ktorý bol získaný vďaka klinickým pozorovaniam detí vyrastajúcich v ústavnej starostlivosti alebo detí, ktoré boli odlúčené od svojho rodiča (rodičov). Preto na začiatku bol prítomný explicitný záujem zlepšiť politiku starostlivosti o deti a ich ochrany. To bolo aj v prípade Bowlbyho, ktorý sa snažil o integráciu medzi procesmi obsiahnutými v normálnom aj abnormálnom vývine a integráciu medzi biologickými a sociálnymi vplyvmi. Jeho prístup k vytvoreniu teórie pripútania bol revolučný z viacerých hľadísk.

Po prvé, napriek jeho psychoanalytickému základu sa Bowlby veľmi spoliehal na empirické zistenia z pozorovacích štúdií ľudí aj iných živočíchov. Trval na dôležitosti reálnych zážitkov detí a nielen na ich vnútorných myšlienkových procesoch. Viac ako čokoľvek iné, to vyvolalo najprv extrémne hostilnú odpoveď z tábora psychoanalytikov.

Po druhé, Bowlby dal prvenstvo biologicky založenej potrebe sociálnych vzťahov skôr ako kŕmeniu alebo sexuálnym motívom – čo ho opäť postavilo do konfliktu so psychoanalytikmi. Ako uviedol v roku 1988, psychoanalýza sa nikdy tak nemýlila ako vo svojom koncepte procesov obsiahnutých v psychickom vývine.

Po tretie, Bowlby sa zameral na dôležitosť blízkych vzťahov, ako sa vyvíjajú v čase medzi rodičom a dieťaťom skôr, ako na tu-a-teraz percepčnú stimuláciu alebo posilnenie uprednostňované teóriami behavioristov. Tento posun hral rolu v sprvoti kritickej reakcii viacerých akademikov - psychológov voči teórii pripútania. Je zaujímavé, že štúdie Harlowa s opicami – makak rhesus boli rovnako dôležité pre podporu Bowlbyho zdôrazňovania materinskej lásky ako Robertsonsove štúdie detí hospitalizovaných v nemocnici alebo z „dlhodobých škôlok“.

Bowlbyho vytvorenie teórie pripútania bolo revolučné nielen z hľadiska všeobecného konceptuálneho prístupu, ale aj vďaka niekoľkým kľúčovým špecifikám. Najrozhodujúcejšie bolo, že teória pripútania nahradila všeobecný nediferencovaný pojem materinskej lásky špecificky postulovaným mechanizmom, ktorým rané vzťahy medzi dieťaťom a rodičom môžu vplývať na psychický vývin. Špecificky Bowlby tvrdil, že vývin špecifického pripútania slúži biologickému účelu v tom, že poskytuje emocionálnu podporu a ochranu proti stresu. On takto odlíšil pripútanie od ostatných súčastí vzťahov. Presnejšie, bolo zistené, že kým úzkosť zintenzívňuje pripútanie (v súlade s jeho ochrannou rolou), zastavuje hru a hrové sociálne interakcie. Výskum všeobecne potvrdil validitu týchto názorov. V jeho zdôrazňovaní týchto špecifických kvalít, Bowlby tvrdil, že pripútanie netvorí všetky sociálne vzťahy. Úspech teórie pripútania viedol niektorých nekritických nadšencov k zanedbávaniu ostatných sociálnych interakcií a vzťahov. Ako uvidíme nižšie, toto ostalo otázkou v súvislosti s dopadom na politiku v oblasti ochrany a starostlivosti o deti.

Ďalším revolučným prvkom teórie pripútania bolo tvrdenie, že rané pripútanie medzi rodičom a dieťaťom nie je len prechodným prejavom závislosti, z ktorej dieťa vyrastie ďalším vývinom, ale skôr reprezentuje psychologickú potrebu, ktorá pretrvá počas celého života. Argumentovalo sa tým, že milujúca podpora je dôležitým ochranným prvkom ako v starobe tak v detstve. Teória pripútania bola teóriou, ktorá sa zaoberala celým životom nielen detstvom. Predpokladalo sa, že rané špecifické vzťahové väzby s rodičom tvoria základ pre všetky ďalšie blízke vzájomné vzťahy – včítane mileneckých vzťahov, rodičovstva – nielen prijímať ho, ale aj poskytovať. Samozrejme hneď zo začiatku bolo zrejmé, že vzťahy v neskoršom veku sa líšia niečím zásadným od raných špecifických väzieb v detstve, ale predpokladalo sa, že zdieľajú v podstate identické jadro. Ako uvidíme v diskusii neskôr, otázka, ako merať a konceptualizovať kvalitu pripútania v neskoršom veku, ostáva v podstate nevyriešená.

Ďalším dôležitým znakom teórie pripútania bol silný dôraz na kognitívne procesy, ktoré by vysvetľovali, akým spôsobom sa vplyvy z raných vzťahových väzieb prenášajú do ďalšieho života. Vysvetlenie prišlo pomocou vnútorných pracovných modelov. Bowlby rozpoznal, že hoci na začiatku je pripútanie dyadickou „vlastnosťou“, predsa len postupom času sa stáva viac všeobecnejším znakom, ktorý charakterizuje ľudské fungovanie v širšom kontexte a nielen v súvislosti s týmto jediným vzťahom. Významnú podporu má všeobecné tvrdenie, že ľudia si naozaj vytvárajú koncepty o svojich sociálnych vzťahoch, a teda formujú si koncepty o sebe samých a o ostatných ľuďoch. Ale, ako Hinde (1988) zdôraznil, tieto koncepty sú príliš všeobecné na to, aby umožňovali kritické testovanie. Je to aj napriek tomu, že nastal značný progres v oblasti merania vnútorných reprezentácií vzťahov, ako bolo popísané vo viacerých kapitolách tejto knihy.

Kľúčovým prvkom teórie pripútania bolo, že sa stanovili podstatné rozdiely v kvalite rôznych vzťahových väzieb – s dôrazom na to, do akej miery daný vzťah poskytuje bezpečie. Ainsworthovej vypracovanie procedúry „Neznámej situácie“ umožnilo efektívny a operacionalizovateľný spôsob merania týchto stanovených kvalít. Hoci sa môže zdať ako priveľa očakávať od približne 25 minútového pozorovania, že zachytí základné kvality bezpečia vzťahovej väzby, táto diagnostická procedúra prešla testom času veľmi dobre. Treba však dodať, že pri detailnejších pozorovaniach extrémnych skupín, výskumníci došli k záverom, že je potrebné obsiahnuť aj iné dimenzie ako napr. „dezorganizácia“ a diagnostikovať poruchy pripútania, ktoré zahŕňajú kvality iné ako bezpečie vs. neistota. Otázky, ktoré tieto nové koncepty otvorili pre politiku ochrany a starostlivosti o deti sú kľúčové, ale majú ďaleko od zodpovedania.

Prvotné vplyvy konceptu pripútania na politiku staroslivosti a ochrany detí

Predtým ako sa dostanem k súčasným otázkam, musím spomenúť prvotné vplyvy konceptu pripútania na politiku starostlivosti a ochrany detí. V skutočnosti – 1. kľúčový dopad na túto oblasť vzišiel z Bowlbyho monografie (1951) pre WHO a nie z práce o teórii pripútania publikovanej o 18 rokov neskôr (1969/1982). Ľudia boli šokovaní zisteniami a informáciami o deťoch žijúcich v inštitúciách a presvedčení nielen Bowlbyho prácami, ale aj Robertsonovými filmami, že apatia a strata záujmu viditeľná u mnohých malých detí v ústavnej starostlivosti reprezentuje negatívnu reakciu a nie uspokojenie.

Prepojenie s teóriou pripútania leží v tvrdení, že ničivým prvkom bol nedostatok individuálnej starostlivosti, a teda pre deti nedostatok príležitosti vytvoriť si špecifické pripútanie. Postupom času toto viedlo k virtuálnej revolúcii v starostlivosti o deti v nemocniciach a vo využívaní ústavných zariadení ako prostriedku starostlivosti o tie deti,

ktorých rodičia v tejto oblasti zlyhali. Po istom čase sa politika nemocníc zmenila. Najprv umožnili každodenné návštevy rodičov, potom neobmedzené návštevy a nakoniec podporovali rodičov, aby ostali s deťmi počas celej hospitalizácie.

Čo je dôležité, hoci to nemá priamu spojitosť s pripútaním, Bowlby sa zaoberal aj širšími aspektmi hospitalizácie detí. Hrové aktivity a učenie (škola) sa stali viac prístupnými na nemocničných oddeleniach pre deti a tiež deti začínali byť pripravované psychologicky na to, čo pobyt v nemocnici bude obnášať. Tlak rodičovských skupín rovnako ako teória pripútania hrali kľúčovú rolu v týchto zmenách. Hoci by bolo klamlivé tvrdiť, že všetko je v poriadku vo všetkých nemocniciach, spôsob nemocničnej starostlivosti v 21. storočí môže byť sotva odlišnejší od toho, ktorý prevažoval pred 50 rokmi.

Druhá revolúcia sa týkala virtuálneho opustenia ústavnej starostlivosti a sirotincov ako riešenia prvej voľby pre malé deti, ktorých rodičia sa už dlhšie nemôžu o ne starať z akéhokoľvek dôvodu. Namiesto toho sa začala viac využívať dlhodobá alebo krátkodobá pestúnska starostlivosť. Cieľom bolo v súlade s teóriou pripútania poskytovať individuálnu starostlivosť v rodinnom prostredí, ktorá umožňuje kontinuitu vzťahov v čase. Bohužiaľ realita sa úplne nezhodovala s predstavami. Napríklad – hoci veľké sirotince poskytujúce skupinovú starostlivosť boli postupne zatvárané vo väčšine industriálnych krajín, nie je to pravidlom všade vo svete. Po druhé, hoci bola ústavná starostlivosť poskytovaná viac individualizovane – v malých skupinách rodinného typu, extrémne vysoký počet zamestnancov, ktorý sa striedal pri deťoch, ostal normou. Tizard (1979) udávala, že v škôlkach / jasliach, ktoré skúmala, každé dieťa malo v priemere 24 rôznych opatrovateľov/-liek, kým dosiahlo vek dvoch rokov a toto číslo sa ešte zdvojnásobilo do veku piatich rokov. Problémom nebola ignorovanie teórie pripútania, ale skôr neochota spoločnosti realizovať nevyhnutné investície do systému starostlivosti o deti.

Tretím problémom bolo, že personál detských domovov si príliš často osvojil emočne odťažitý štýl starostlivosti, ktorý mal slúžiť na zabránenie zvýšenej záťaži a stresu dieťaťa v prípade, ak nastala situácia, že jeho opatrovateľka musela z domova odísť. Táto tendencia vychádzala z práce Bowlbyho, v ktorej boli veľké riziká pripisované separácii. Bowlbyho výskum rovnako ako ďalšie čoskoro preukázali, že hlavné riziko nepochádza z odlúčenia ako takého, ale vyplýva buď z chýbania pretrvávajúcej vzťahovej väzby alebo z rodinných nezhôd, konfliktov, dezorganizácie alebo zanedbávania. Často trvá celé roky, kým sa nové myšlienky ujmú, ale trvá ešte dlhšie, kým sa opustia, ak nie sú podložené empirickými dôkazmi.

Štvrtým problém vzišiel z pozorovania veľkého počtu zlyhaní umiestnenia detí v pestúnskych rodinách. Problém nepramenil z obmedzení teórie pripútania, ale zo závažnej neschopnosti vysporiadavať sa s početnými praktickými ťažkosťami súvisiacimi s tým. Bohužiaľ, v tejto oblasti nastal iba malý posun za posledné roky.

Piaty problém súvisí s neprimeraným zovšeobecnením zistení ohľadom ústavnej starostlivosti voči dennej starostlivosti (škôlky, jasle).

Tretí revolučný účinok teórie pripútania na politiku starostlivosti o deti a ich ochrany súvisí s právnou diskusiou ohľadom poručníctva a kontaktu s biologickým rodičom po rozvode alebo odlúčení a takisto vo vzťahu k žiadostiam „sociálnych“ rodičov adoptovať si dieťa, ak biologickí rodičia s tým nesúhlasia. V minulosti najmä v Severnej Amerike bola tendencia robiť rozhodnutia hlavne na základe psychoanalytickej teórie, postupne predsa len teória pripútania ju nahradila. Pozitívne na tom bolo, že pozornosť sa obrátila na realitu existujúcich vzťahov, ale negatívom bola tendencia zamerať sa na to, či deti (o ktoré išlo) sú alebo nie sú pripútané k dospelým, ktorí bojovali o starostlivosť o dieťa. Sčasti toto zameranie odzrkadľuje zlyhanie v tom, čo zdôrazňovala teória pripútania, a to brať do úvahy bezpečnosť vzťahovej väzby a nielen jej existenciu. Napriek tomu pravdepodobne toto vychádza aj

z kategorickej povahy názvov bezpečnosti pripútania. Touto otázkou sa budeme zaoberať aj ďalej.

Súčasné prepojenia medzi teóriou pripútania a politiou starostlivosti a ochrany detí

Ako už bolo spomenuté predtým, sociálna politika zaoberajúca sa starostlivosťou a ochranou detí tvorila hnaciu silu u Bowlbyho pri vytváraní teórie pripútania. Odvtedy, napriek tomu, že je to stále dôležité, sa zdá, že sa prepojenie medzi týmito dvomi oblasťami oslabuje. Nie je to tým, žeby teória pripútania nebola dostatočne uznávaná, práve naopak je všeobecne prijímaná s rešpektom v súvislosti s rôznymi oblasťami sociálnej politiky. Dilema skôr väzí v ťažkostiach aplikovať koncept vzťahovej väzby jasne a presne v rámci komplikovaných záležitostí politiky a praxe. Napriek tomu v poslednej dekáde je badateľné dôležité oživenie v štúdiu charakteristík pripútania v extrémnych situáciách, ktoré viac berie do úvahy uplatnenie konceptu pripútania v kľúčových oblastiach politiky a praxe. V nasledujúcej časti tejto kapitoly budem preto klásť dôraz na deväť hlavných tém: (1) poruchy pripútania, (2) neurálne *„podchytenie“,* (3) terapie vzťahovej väzby, (4) otázky merania, (5) kontinuita a prerušenia počas života, (6) skupinová denná starostlivosť a iné formy nematerinskej starostlivosti, (7) rozvod a odlúčenie, (8) vyhľadávanie biologických rodičov ľuďmi, ktorých vychoval niekto iný, (9) asistovaná reprodukcia. Budem pokračovať v tradícii, ktorú nastolili Bowlby, Ainsworth a Main, a teda zameriam diskusiu viac na dôsledky vyplývajúce z výskumov neštandardných skupín pre teóriu pripútania a pre skúmanie pripútania ako na uplatnenie teórie a *„measures“* na liečbu špecifických skupín.

Poruchy pripútania

Už v prvých výskumoch o deťoch vyrastajúcich v inštitúciách pred približne 60 rokmi bol pozorovaný vysoký výskyt výrazne netypických a zjavne maladaptívnych vzorcov sociálnych vzťahov. Údajne najvýraznejšou charakteristikou, ktorá bola badateľná u detí vyrastajúcich v inštitúciách v útlom detstve, bola nediskriminovaná priateľskosť. Vo viacerých ohľadoch najvplyvnejšou z týchto štúdií bol Tizardov výskum malých detí umiestnených v „dlhodobých“ škôlkach v Londýne v 60-tych rokoch minulého storočia. Keď boli vyšetrované vo veku 4 rokov, takmer jedna tretina bola emocionálne uzavretá a nereagujúca a na druhej strane viac ako jedna tretina detí nerozlišovala pri pútaní pozornosti a približovaní sa medzi relatívne cudzími ľuďmi a známymi opatrovateľmi /-kami. V súlade s týmito zisteniami a spolu s rozsiahlymi klinickými prácami bol vytvorený diagnostický koncept dvoch odlišných foriem reaktívnej poruchy pripútania (RAD – reactive attachment disorder) – emocionálne uzavretý / inhibovaný typ a nediskriminovane sociálny / dezinhibovaný typ, ktorý bol začlenený do oboch – Americkej psychiatrickej asociácie (2000) a WHO (1992) psychiatrickej klasifikácie. Zeanah a kolegovia (2004) navrhli, aby kritériá pre inhibovaný typ zahrňovali (1) chýbanie špecifickej vzťahovej osoby; (2) v stresujúcich situáciách nevyžaduje upokojenie; (3) nedokáže primerane odpovedať, ak je upokojenie poskytnuté; (4) nedostatok emocionálnej a sociálnej reciprocity; (5) ťažkosti v regulácii emócií.

Smyke, Dumitrescu a Zeanah (2002), ktorí skúmali deti v rumunských ústavoch, identifikovali obe typy RAD omnoho častejšie ako u detí, ktoré nevyrastali nikdy v ústavoch. Súčasťou „Bukurešťského projektu včasnej intervencie“ (2003) bolo aj porovnávanie 95 detí vyrastajúcich celý život v ústavoch so vzorkou 50 rumunských detí, ktoré neboli nikdy

umiestnené v ústavoch. Pomocou rozhovoru s rodičom (opatrovateľom/-kou) sa zisťovalo narušenie pripútania; prvých päť položiek sa týkalo emocionálne uzavretého / inhibovaného RAD a ďalšie tri položky nediskriminovane sociálneho / dezinhibovaného RAD. Ainsworthovej metóda „Neznámej situácie“ bola použitá pri hodnotení oboch skupín detí a boli skórované kategoriálne aj dimenzionálne. Deti boli diagnostikované v priemere vo veku necelých dvoch rokov. Obe vzorky boli z demografického hľadiska podobné, okrem jednej relevantnej charakteristiky, a to že omnoho väčší pomer rómskych detí bol v skupine inštitucionalizovaných detí (36% vs. 6%). Skóre u inštitucionalizovaných detí bolo omnoho vyššie ako v druhej skupine u oboch typov RAD. Výsledky potvrdili tvrdenie, že obe typy RAD sú predovšetkým bežné pri deťoch, ktoré vyrastajú v ústavoch od útleho detstva. „Organizované“ alebo dezorganizované pripútanie vyhodnocované pomocou metódy neznámej situácie“ nekorelovalo signifikantne ani s jedným typom RAD.

Napriek tomu bol prítomný dôležitý rozdiel v koreláciách medzi dvomi typmi RAD. Na základe výsledkov sa zdá, že inhibovaný typ RAD súvisí s tradičným konceptom neistého pripútania, ale dezinhibovaný typ RAD má iný význam napriek faktu, že oba typy sú častejšie u inštitucializovaných detí. Môžeme predpokladať, že dezinhibovaný typ RAD reprezentuje relatívne zlyhanie vo vytvorení špecifickej vzťahovej väzby, skôr ako vytvorenie vzťahovej väzby, ktorá je neistá.

My (Rutter et al., 2007) sme sa tiež podobne snažili skúmať validitu stanovenia dezinhibovaného pripútania. Naša štúdia sa líšila od Bukureštskej v tom, že všetky deti opustili ústavnú starostlivosť najneskôr vo veku 3 ½ roka a boli adoptované do relatívne dobre fungujúcich rodín vo Veľkej Británii. Štúdia sa tiež líšila tým, že longitudinálne skúmala deti od 6 do 11 rokov, takisto používala širší rámec techník diagnostikovania psychopatológie a skórovanie založené na metóde „Neznámej situácie“ bolo modifikované na použitie v domácom prostredí. Okrem toho mali sme k dispozícii aj ratingy pozorovaného správania od výskumníkov. Viacero zistení bolo dôležitých v súvislosti s validitou konceptu. Po prvé, výrazné dezinhibované pripútanie bolo omnoho viac prítomné u detí, ktoré boli vychovávané v rumunských ústavoch v porovnaní s kontrolnou skupinou detí, ktoré nevyrastali v ústave a boli adoptované v rámci Veľkej Británie do 6 mesiacov veku. Mierna prítomnosť dezinhibovaného pripútania bola rovnako častá u detí v oboch skupinách, ale zdá sa, že to bolo z iného dôvodu v každej z týchto skupín. Vo vzorke detí vyrastajúcich v ústavoch v Rumunsku, obe formy – výrazné aj mierne - dezinhibované správanie, ako sa ukázalo, pretrvávalo od 6 do 11 rokov. Naproti tomu, mierna dezinhibícia v kontrolnej skupine nepretrvávala a zvyčajne vo veku 11 rokov bolo u týchto detí pozorované normálne správanie. Ratingy výskumníkov preukázali, že deti s dezinhibovaným pripútaním v ústavnej skupine mali tendenciu byť nezvyčajne fyzicky dotieravé (intruzívne) a porušovať bežné sociálne hranice. Zistenia odhalili, že dezinhibované pripútanie nebolo iba nezvyčajným vzorcom správania prevažne bežným u detí vyrastajúcich v ústave; bolo tiež spájané s omnoho vyšším množstvom psychopatológie v ostatných oblastiach fungovania. Väčšina detí s týmto vzorcom potrebovala buď psychiatrickú pomoc alebo špeciálne vzdelávanie alebo (väčšinou) obe. Predsa však, napriek spojeniu s inými formami psychopatológie, nepotvrdilo sa, žeby dezinhibované pripútanie bolo ich (iných porúch) následkom. Deti, u ktorých sa objavila nejaká nová emocionálna porucha alebo problémy v správaní vo veku od 6 do 11 rokov, málokedy mali dezinhibované pripútanie.

Zistenia týchto dvoch štúdií spolu silne naznačujú, že dezinhibovaný typ RAD je nielen omnoho častejší u detí vyrastajúcich v inštitúciách ako u iných detí; je tiež vzorcom, s ktorým sa spája výrazné „nefungovanie“ a má skôr pretrvávajúci charakter. Inými slovami na rozdiel od neistého pripútania tento typ RAD málo reaguje na zmenu prostredia a starostlivosti (z výrazne deprivijúcich ústavov na výchovu v normálnych rodinách). Vo veku 4 a 6 rokov výskum preukázal slabé prepojenie s neistým pripútaním, ktoré bolo merané

pomocou modifikovanej metódy „Neznámej situácie“. Nebolo to tým, že by správanie detí bolo v situácii normálne, ale tým, že abnormalita tkvie v nezvyčajných vzorcoch interakcie s neznámym človekom – vzorcoch označovaných ako – „iné - neisté“. Hoci bolo označené ako druh neistej väzby, celkové fakty ukazujú, že ide o zavádzajúce označenie. Ide zjavne o abnormálny vzorec, ale nie v zmysle bežných foriem neistej väzby. Podobne v kanadskom výskume ústavných detí adoptovaných z Rumunska do kanadských rodín ukazovatele nediskriminovanej priateľskosti (indiscriminate friendliness) nemapovali dostatočne ukazovatele „bezpečnosti“ vzťahovej väzby.

Hoci bolo bežné pre výskumníkov /čky zaoberajúcich sa pripútaním, že považovali bezpečnú vzťahovú väzbu za preferovaný a najadaptívnejší vzorec, vždy platilo, že neisté vzťahové väzby nie sú synonymom pre akúkoľvek formu poruchy. Keď boli skúmané deti z výrazne nepriaznivého prostredia, stalo sa zjavným, že existujú aj neobvyklé podoby bezpečnej vzťahovej väzby, ktoré neboli zachytené tradičnou kategorizáciou. Kategória „dezorganizovanej“ vzťahovej väzby bolo vyvinutá, aby označovala deti, ktoré, ako sa zdá, majú narušenú organizáciu odpovede na odlúčenie (a iné formy negatívnych udalostí). Main a Solomon (1986, 1990) zdôrazňovali po sebe idúce prejavy protichodného správania; nesprávne zamerané alebo prerušované vzorce, stereotypie a anomálne postoje; zmrznutie; strach z rodiča; a priame prejavy dezorganizácie. Crittenden (1985, 1988) podobne vyvinula spôsob ako kódovať takéto netypické správanie, ale s trochu inými kritériami.

Vysoké pomery dezorganizovaného pripútania boli zistené vo vysoko rizikových vzorkách (zvyčajne nad polovicou) v porovnaní s úrovňou 15% v rodinách málo rizikových. Niekoľko výskumov potvrdilo, že dezorganizované pripútanie má tendenciu viesť k neskoršej psychopatológii. Kvôli týmto zisteniam bola prítomná tendencia vnímať dezorganizované pripútanie, hoci nejde o poruchu pripútania samú o sebe, ako blížiacu sa k nej. Vorria a kolegovia (2003) v štúdii s 11 až 17-mesačnými batoľatami z gréckych ústavov zistili úroveň 66% dezorganizovaného pripútania oproti 25% v kontrolnej skupine detí z rodín. Podobne Zeanah, Smyke, Koga, Carlson a Bukureštský projekt včasnej intervencie (2005) v ich štúdii detí z rumunských ústavov zistili 65% dezorganizovaného pripútania v porovnaní s 22% z kontrolnej skupiny detí vyrastajúcich mimo ústavov. Pretože dezorganizované pripútanie bolo identifikované v širokom rozpätí vysoko rizikových rodín, zdá sa, že nemá vysoko špecifické prepojenie s ústavnou výchovou, ktoré má RAD. Ide o charakteristiku, ktorá má istú prediktívnu dôležitosť, ale stále nie je úplne isté, čo presne reflektuje.

Pretože neisté vzťahové väzby tej, či onej formy, sú spájané s viacerými formami psychopatológie, môže sa zdať, že by malo existovať široké spektrum porúch súvisiacich s pripútaním. Hoci existuje dobrý dôvod predpokladať, že narušenie v sociálnych vzťahoch je zahrnuté do rozvoja psychopatológie, nedostatok diagnostickej špecifickosti skôr hovorí proti konceptu o širokom spektre porúch pripútania. Dve formy RAD môžu byť rozumne považované za dve osobitné kategórie, hoci existuje viac dôkazov v prípade dezinhibovaného pripútania. Hoci Zeanah (1996) vzniesol otázky pred viac ako desiatimi rokmi, či RAD môže legitímne klasifikovaná ako porucha pripútania, dôkazy hovoria v prospech RAD. Dezinhibovaná porucha pripútania sa odlišuje od iných foriem psychopatológie vzhľadom na centrálnosť narušenia správania súvisiaceho s pripútaním a oprávňuje, aby bola odlíšená od bežných podôb neistoty.

Situácia v súvislosti s inhibovanou formou RAD je komplikovanejšia. Zeanah a kolegovia (2004, 2005) preukázali dostatok dôkazov pre jej spojenie nielen s ústavnou výchovou, ale aj so zanedbávaním (hoci, ako vždy sú potrebné ďalšie nezávislé výskumy). Nie je úplne zrejmé, ako by malo byť odlíšiteľné od rôznych foriem neistých vzťahových väzieb. Nedostatok organizácie a silné prepojenie s ústavnou starostlivosťou zabezpečujú jej zotrvanie ako odlišnej kategórie, ale ďalšie štúdie sú potrebné, aby odhalili procesy, ako

vzniká. Tiež pre dôvody, ktoré sme už spomenuli, by nemala byť konceptualizovaná ako porucha pripútania ako taká.

Prepojenie s vývinom mozgu

V poslednom desaťročí sa roztrhlo vrece s tvrdeniami v súvislosti s predpokladanými následkami zážitkov na vývin mozgu. Je dôležité zdôrazniť: (1) že tieto tvrdenia reprezentujú špekulatívne extrapolácie zo zistení v oblasti neurovied a nie empiricky preukázané kauzálne spojenia; (2) a že domnienka, že úplne všetko „pôsobenie“ v súvislosti s vývinom mozgu sa deje v prvých troch rokoch života, je jednoducho nesprávne (Bruer, 1999). Napriek tomu zistenia ohľadom dezinhibovaného typu RAD vyvolali dôležité otázky o možnej existencii raného senzitívneho obdobia pre vytvorenie normálnej vzťahovej väzby (Rutter et al., 2007). Výskum vo Veľkej Británii adoptovaných detí z rumunských ústavov zistil, že žiadne trvalé nepriaznivé následky sa nevyskytovali u detí, ktoré prišli do Veľkej Británie do veku 6 mesiacov a výrazný nárast dezinhibovaného typu RAD bol zaznamenaný u detí, ktoré opustili ústavnú starostlivosť staršie ako 6 mesiacov. Je kľúčové zdôrazniť, že tieto zistenia reflektujú následky dlhodobej ústavnej deprivácie. Neznamená to, že normálna vzťahová väzba nemôže byť vytvorená po veku 6 mesiacov. V prvom rade, za normálnych podmienok je zvyčajne dobre vybudovaná v druhej polovici prvého roku života. Taktiež výskumy detí, ktoré boli adoptované vo veku jedného alebo dvoch rokov odhalili, že väčšina z nich si vytvorila vzťahovú väzbu so svojimi adoptívnymi rodičmi, väčšinou bezpečnú (Hodges&Tizard, 1989; Vorria et al., 2006). Hoci nemôže byť pochybností o tom, že vytvorenie bezpečnej vzťahovej väzby má súvislosť s neurálnym vývinom, dôkazy zatiaľ nie sú dostupné, aby potvrdili tvrdenia o (ne)existencii senzitívneho obdobia.

Terapie vzťahovej väzby

Množstvo takzvaných „terapií pripútania“ bolo vytvorených spolu s často presvedčivými tvrdeniami o ich predpokladanej účinnosti. Štyri hlavné body vyvstávajú na základe toho. Po prvé, nielen, že sa zdá, že väčšina z nich nie je odvodená od bežne prijímaných princípov teórie pripútania, ale niektoré využívajú postupy protichodné s týmito princípmi. Toto by sme mohli aplikovať, napríklad, voči formám terapií pevným objatím, ktoré sa snažia vyprovokovať hnev a následne uplatniť fyzické obmedzovanie. Po druhé, takéto vysoko intruzívne techniky sú veľmi rizikové a môžu príležitostne zapríčiniť aj smrť. Po tretie, tieto nekonvenčné techniky nie sú vyhodnocované a chýbajú aj dôkazy o ich účinkoch. Po štvrté, existuje iba zopár psychologických intervencií, ktoré, sa zdá, že reflektujú princípy pripútania a boli aj objektom obmedzeného skúmania. Takto Juffer, Bakermans-Kranenburg a van IJzendoorn (2005) realizovali experiment so 130 rodinami, v každej bolo 6-mesačné adoptované dieťa. Hlavným cieľom bolo redukovať dezorganizované pripútanie. Zistenia preukázali signifikantnú redukciu dezorganizovaného pripútania a zlepšenie materinskej senzitivity. Výskum bol kvalitný a spolu s inými dôkazmi poukazuje na možnú užitočnosť intervencií zameraných na materinskú senzitivitu. Napriek tomu je potrebná obozretnosť z viacerých dôvodov: bábätká osvojené do veku šiestich mesiacov netvoria vysoko rizikovú skupinu; úvodný výskyt dezorganizovaného pripútania sa veľmi nelíšil od toho, ktorý sa vyskytuje v normálnej populácii; materinská senzitivita má iba slabé spojenie s dezorganizovaním pripútaním; a deti netrpeli RAD. Je jasné, že liečba týchto porúch ostáva skutočnou výzvou pre budúcnosť. Čo je prekvapujúce, žiadna z intervencií špecificky zameraná na predchádzanie dezorganizovaného pripútania, sa nezameriava na

strach - vyvolávajúce rodičovské správanie, ktoré sa predpokladá, že tvorí hlavný rizikový faktor (Juffer, Bakermans-Kranenburg a van IJzendoorn, 2005). Sústredenie sa na túto oblasť by mohlo byť ďalším logickým krokom a mohlo by tiež pomôcť, že v súčasnosti existujú aj nástroje merajúce rodičovské správanie.

Podobné otázky, komentáre môžeme aplikovať aj na program Watch, Wait, Wonder Nancy Cohen a kolegov (1999, 2002) aplikovaný u 10 - 30 mesačných detí odporúčaných na kliniku pre rozličné ťažkosti. WWW program sa zameriava na aktivity vedené dieťaťom pri interakciách matka – dieťa s cieľom pomôcť matkám reflektovať interakcie, a tak sa stať primerane reagujúcou. WWW bol porovnávaný s prístupom, kde viac vedie rodič. Obe metódy viedli k behaviorálnym ziskom, ale WWW programu sa to podarilo rýchlejšie. Táto metóda nasleduje koncept teórie pripútania, ale zistenia sú limitované faktom, že poruchy pripútania neboli hlavným problémom.

Howe a Fearnley (2003) popísali prístup využívaný vo Veľkej Británii v Keysovom „attachment" centre. Táto metóda má poskytovať „emocionálnu korektívnu skúsenosť", ktorá sa približuje tomu, čo sa malo objaviť počas formatívnych rokov dieťaťa. Rovnako sa zameriava na interakcie medzi terapeutom - dieťaťom a rodičom – dieťaťom a kognitívne reštrukturovanie je kľúčovým cieľom. Hart a Thomas (2000) zdôrazňujú dôležitosť „koterapie" u rodiča pri adoptívnych a pestúnskych deťoch, a to na základe toho, že pestúnski/adoptívni rodičia nie sú súce zodpovední za ťažkosti v pripútaní, ale je potrebné poskytnúť týmto deťom vhodné výchovné podmienky pre podporu „uzdravenia".

Pravdepodobne najúplnejší výpočet toho, ako teória pripútania môže byť využitá pri vypracovaní liečebných metód, ktoré by mali pracovať s ťažkosťami v súvislosti s pripútaním, poskytol Brish (2002). Brisch zdôraznil, že detský /á terapeut/ka by mal poskytnúť bezpečné a starostlivé interakcie, ktoré by mali podporiť vytvorenie bezpečného pripútania; interpretovať a podporovať emocionálne vyjadrovanie sa vo vzťahu k oblasti pripútania; a integrovať to s podobným záležitosťami vo vzťahu k rodičom. Tento prístup je odlišný od behaviorálnych prístupov v tom, že sa zameriava viac na vzťah a nie na maladaptívne symptómy a odlišuje sa aj od psychoanalytických metód v tom, že sa zameriava na reálne zážitky a na súčasné vzťahy viac ako na vnútorné konflikty. Poukazuje však na to, že je potrebné zamerať sa na vnútorné pracovné modely.

Podobne ako pri iných prístupoch Brischova publikácia pracuje predovšetkým so širokou aplikáciou konceptu pripútania viac ako s liečbou porúch pripútania ako takých. Podobne je to aj pri viacerých vysoko kvalitných intervenciách popísaných v Berlin a kolegovia (2005). Ale sú tu tri programy špecificky vypracované pre prácu s deťmi adoptovanými alebo pestúnskymi. O tých sa píše na inom mieste v tejto knihe (kapitola 29). Môžeme to uzavrieť tak, že koncepty pripútania sú užitočné pri navrhovaní toho, ako psychologické intervencie môžu byť adaptované pri vysporiadavaní sa s poruchami pripútania, ale že doteraz tieto intervencie ostali netestovanými a nehodnotenými extrapoláciami.

Otázky nástrojov a merania

Kategoriálna konceptualizácia bezpečnosti vzťahovej väzby podľa B, A a C vzorcov sa stala štandardnou metódou skórovania správania sa detí v „Neznámej situácii". Napriek tomu myšlienka osobitných kategórií netvorí základnú časť teórie pripútania; väčšina kódovačov najprv stanovuje viacero dimenzií interaktívneho správania a Ainsworth a kolegovia (1978) poznamenali, že 92% detí z ich vzorky môže byť presne klasifikovaných na základe lineárnej kombinácie takýchto ratingov správania. Odvtedy bolo viacero pokusov vytvoriť multidimenzionálne škály. O to sa pokúsili aj Fraley a Spieker (2003) aplikovaním

Meehlovej taxometrickej techniky vo výskume ranej starostlivosti o deti v NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) (1997) pri zbere dát ohľadom vzťahovej väzby u detí vo veku 15 mesiacov. Fraley a Spieker tvrdili, že ich zistenia podporujú tvrdenie, že variácie v bezpečnosti pripútania sú skôr kontinuálne ako kategorické.

Otázky v súvislosti s nástrojmi a meraním sú však komplexnejšie ako toto. Navyše najväčšou silou teórie pripútania bolo spoliehanie sa na pozorované správanie viac ako na vopred stanovenú teóriu alebo štatistické modelovanie. Preto Main a Solomon (1986) označili neobvyklé odpovede na „Neznámu situáciu“, ktoré nemohli byť zahrnuté do žiadnej z troch kategórií A, B alebo C. To viedlo k vytvoreniu konštruktu „dezorganizované“ (D). Tento konštrukt môže byť vnímaný kategoricky aj dimenzionálne, ale čo je ešte dôležitejšie, išlo o dôležitý prvok, ktorý dopĺňal koncept bezpečie – neistota. Ďalší výskum preukázal, že sa tiež líši v tom, že má silnejšie prepojenie so psychopatológiou (van IJzendoorn et al., 1999). Nedávno štúdie detí zo silne deprivujúceho prostredia ústavov poukázali na to, že odpovede detí na „Neznámu situáciu“ sú odlišné takým spôsobom, ktorý sa nedá dobre popísať štandardnými kategóriami B, A a C, ale ani D kategóriou, čo značí potrebu vytvoriť ešte ďalšiu kategóriu. Fralez a Spieker (2003) presadzujú dvojdimenzionálny prístup založený najprv na dimenzii - vyhľadávanie blízkosti vs. stratégie vyhýbania sa a druhá dimenzia je hnevlivé, zlostné vs. vzdorovité reakcie. Toto môže vytvoriť užitočné dimenzie, ale údaje z NICHD neumožňujú brať do úvahy „dezorganizáciu“ alebo ďalšie konštrukty. Ako Juffer a spolupracovníci (2005) preukázali oboje – aj „dezorganizácia“ a „bezpečie“ môžu byť spoľahlivo dimenzionalizované. Podobne Zeanah a spolupracovníci (2004) to potvrdil s dvomi typmi RAD.

Najmenej tri ďalšie oblasti ohľadom nástrojov merania sú dôležité. Po prvé, v záujme skúmať neobvyklé vzorky, ktoré môžu byť geograficky rozptýlené, objavila sa potreba modifikovať metódu „Neznámej situácie“ pre použitie v domácom prostredí. Metóda vyvinutá Marvinom zabezpečila tento účel. Po druhé, metóda „Neznámej situácie“ sa spolieha na tlak pochádzajúci z procedúry odlúčenia a opätovného spojenia, a to sa stáva postupne menej relevantným ako deti rastú. Rôzne nástroje boli vyvinuté včítane Watersovho Q-triedenia, ktoré je založené na pozorovaní opatrovateľov /-liek s jednoročnými až päťročnými deťmi. Rovnako existujú viaceré dotazníky zostrojené pre adolescentov a dospelých. Obmedzené dostupné dôkazy potvrdzujú iba miernu koreláciu medzi „Neznámou situáciou“ a Watersovými kategóriami Q – triedenia a málo je známe aj to, do akej miery mapujú nástroje pre dospelých kategórie (bezpečnosť) pripútania v detstve. Q - triedenie nemeria dezorganizáciu. Tretia oblasť sa týka posunu od dyadickej „Neznámej situácie“ smerom k všeobecnejším vnútorným pracovným modelom, ktoré sa týkajú pohľadu človeka na seba samého a svoje vzťahy s ostatnými vo všeobecnejšej rovine. „Interview o pripútaní pre dospelých“ (The Adult Attachment Interview – AAI) zostrojené Mary Main a spolupracovníkmi predstavuje prototyp, ale existujú aj metódy pre deti podobné v tom, ťe sa zameriavajú na mentálne reprezentácie viac ako na pozorované správanie. Tu môžeme zaradiť Sloughov a Greenbergov (1990) Test separačnej úzkosti založený na odpovediach dieťaťa na obrázky a ASCT (Attachment Story Completion Task) založený na dokončovaní príbehov, ktoré vyvolávajú stres pre 3- až 7-ročné deti. Vorria a spolupracovníci (2006) porovnávali adoptované deti s kontrolnou skupinou a objavili rozdiely v odpovediach v ASCT, ale tie nesúviseli s kvalitou vzťahovej väzby pred adopciou, ktorá bola meraná v útlom detstve.

Je dobré, že dostatočné množstvo nástrojov zachytávajúcich kľúčové aspekty pripútania je k dispozícii. Napriek tomu existuje iba obmedzená zhoda medzi nimi. Takisto je pravdou, že zachytávajú skôr odlišné konštrukty, čo jasne prispieva k ťažkostiam pri hodnotení kontinuity aj „nespojitostí“ počas života a kvality fungovania v klinických (alebo podobne atypických) skupinách.

Kontinuita a „nekontinuita“ počas života

Prvé materiály o vzťahovej väzbe skoro stále hodnotenej metódou „Neznámej situácie“ mali tendenciu nadmerne zdôrazňovať stabilitu neistej vzťahovej väzby a to, aký má vplyv na rozvoj širokého spektra rôznych foriem maladaptácie alebo psychopatológie. Kvôli predpokladu, že materinská senzitivita ovplyvňuje do veľkej miery bezpečie – neistotu, z toho vznikol dôležitý záver, že veľkú dlhodobú dôležitosť má raný vzťah matka – dieťa. Toto bolo ešte posilnené dôkazmi z jednej štúdie, ktorá preukázala, že matkine predstavy o vzžahovej väzbe s dieťaťom počas tehotenstva predpovedali organizáciu pripútania medzi matkou a dieťaťom vo veku jedného roka. Nedávne výskumy naznačujú potrebu podstatného prehodnotenia zistení, čo sa týka roly materinskej citlivosti, ale aj stability vzťahovej väzby – bezpečie vs. neistota. Metaanalýza uskutočnená De Wolfom a van IJzendoornom (1997) preukázala koreláciu 0, 24 pre materinskú citlivosť a ďalšia metaanalýza Atkinsona a spolupracovníkov (2000) podobne zistila koreláciu 0,27. Záver je jasný, hoci kvalita vzťahu rodič –dieťa môže byť naozaj kľúčová, v žiadnom prípade ju nepostihuje koncept citlivosti.

Podobné prehodnotenie je potrebné v súvislosti s otázkou dlhodobej stability hodnotení bezpečia – neistoty vzťahovej väzby, ako bolo preukázané jedným z najužitočnejších spojení výsledkov hlavných longitudinálnych výskumov siahajúcich od útleho detstva po dospelosť. Konečným záverom je, že sama o sebe bezpečnosť pripútania v detstve je veľmi slabým prediktorom fungovania v dospelosti. Na druhej strane, ak je kombinovaná s inými sociálnymi nástrojmi v o trochu neskoršom veku, sociálne vzťahy v detstve tvoria silný prediktor fungovania v dospelosti (Rutter, 2006). Môžeme to uzavrieť tak, že rané špecifické pripútanie zohráva signifikantnú úlohu v celkovom vývine blízkych sociálnych vzťahov v neskoršom živote. Čo je ešte potrebné stanoviť, je ako odlišné charakteristiky sociálnych vzťahov sa spájajú a aké kauzálne procesy sú do toho zapojené.

Tieto zistenia sa všetky týkajú bezpečia - neistoty pripútania meranej tradičným spôsobom a je dôležité si klásť tieto otázky aj v súvislosti dezorganizovaným pripútaním. Van IJzendoorn so spolupracovníkmi (1999) uskutočnil metaanalýzu, ktorá jasne preukázala, že hoci sa vyskytuje v 15% v nízko rizikovej populácii, je prítomný v 40-50% zanedbávaných detí. A čo viac, u okolo dvoch tretín detí vychovávaných v ústavoch bolo diagnostikované dezorganizované pripútanie. Podľa toho prepojenie s vážnymi abnormalitami výchovy detí je silné. Ale v perspektíve 15% výskytu v normálnej vzorke, dezorganizované pripútanie nemôže byť jednoducho vnímané ako porucha samo osebe. V skutočnosti Crittenden a Claussen (2000) tvrdia dokonca, že môže byť tiež adaptívnou odpoveďou na obzvlášť ťažké okolnosti. Možno v súlade s týmto tvrdením je zistenie Vorriu a spolupracovníkov (2006), že dezorganizované pripútanie u detí vyrastajúcich v ústavoch je v skutočnosti prediktorom bezpečnejšieho pripútania po osvojení. Je tiež pozoruhodné, že materinská senzitivita má iba slabé prepojenie s dezorganizovaným pripútaním. V súčasnosti nemáme dobrý dôvod, aby sme uzavreli, že dezorganizované pripútanie sa odlišuje vo významných črtách od bežných foriem neistého pripútania, ale vieme iba málo o jeho význame a ešte menej o jeho prediktívnej validite.

Skupinová denná starostlivosť a ďalšie formy „nematerinskej“ starostlivosti

Napriek rozsiahlemu množstvu výskumov počas minulého storočia – hlavne včítane štúdie v USA (NICHD) – kontroverzia ostáva nad tým, či nematerinská starostlivosť predovšetkým v skupinovom prostredí špecificky v prvom roku života dieťaťa má zhubné

následky na jeho sociálny vývin. Napriek tomu určité závery sú možné. Po prvé, slabá starostlivosť v rámci alebo mimo rodiny je riziková. Po druhé, väčšine detí, ktoré zažívajú kvalitnú skupinovú dennú starostlivosť, sa darí dobre; a čo viac – deti zo znevýhodneného prostredia – môžu profitovať z nematerinskej starostlivosti, ak táto starostlivosť je lepšia v porovnaní s tou, ktorú im poskytujú ich matky. Existuje iba zopár, ak nejakých, priamych následkov dennej starostlivosti na bezpečnosť pripútania, ale čo ostáva trochu otvorené, je či veľa hodín tejto starostlivosti alebo meniace sa vzorce skupinovej starostlivosti v prvom roku života sú rizikové. Hlavné odkazy sú, že závažné následky a riziká, o ktorých hovoril Bowlby v jeho raných prácach, sú jasne mylné; že kvalita starostlivosti v ranom detstve je určite dôležitá; že či budeme preferovať materinskú starostlivosť alebo nematerinskú, bude záležať na kvalite oboch; a že (hlavne v prípade dojčiat) môže byť dosť náročné poskytovať naozaj kvalitnú starostlivosť v skupinovom prostredí, v ktorom je starostlivosť delená medzi viacero detí a nie individualizovaná.

Môžeme ešte dodať, že v prípade prvých troch mesiacov po narodení dieťaťa je potrebné brať do úvahy aj fyzické zdravie dieťaťa. Spojené štáty sa líšia od väčšiny európskych krajín tým, že neposkytujú platenú rodičovskú dovolenku a údaje z Národnej longitudinálnej štúdie mládeže indikujú, že veľmi skorý návrat matky do práce na plný úväzok je spojený s menej pravidelnými lekárskymi prehliadkami, neúplným očkovaním a takisto nižším stupňom kojenia. Európske údaje podobne preukazujú zdravotný benefit vďaka vládnej finančnej podpore materskej dovolenky a ďalším peňažným dávkam.

Rozvod a odlúčenie

Keď sa rodičia dieťaťa rozvedú alebo žijú oddelene a nevedia sa dohodnúť na tom, ako sa budú podieľať na starostlivosti dieťaťa, odborníci /-čky často vstupujú a radia, čo je v najlepšom záujme dieťaťa. V zastaranom koncepte pripútania by mohlo platiť, že podstatnú váhu má mať to, ku ktorému z rodičov má dieťa najbezpečnejšie pripútanie. Tento mechanistický prístup nemôže byť kritériom. Zistenia z výskumov a aj teória naznačujú, že je bežné u detí, že majú vytvorenú bezpečnú vzťahovú väzbu s obomi rodičmi a tiež so starými rodičmi alebo inými príbuznými. Rozhodnutia ohľadom starostlivosti o dieťa by mali brať všetko toto do úvahy – a tiež začleniť diagnostikovanie ďalších aspektov vzťahu rodič – dieťa; priania samotného dieťaťa; celkovú rodinnú situáciu a vplyv nevlastných rodičov, nevlastných súrodencov a kontinuitu v súvislosti so školou. Teória pripútania zohrala dôležitú úlohu v tom, že zdôraznila podstatný význam sociálnych vzťahov, ale hlavne ako Bowlby (1988) podotkol vo svojich neskorších prácach, pripútanie musí byť brané do úvahy multidimenzionálne a dynamicky a nie ako mechanické „puto“, ktoré buď je alebo nie.

Hľadanie biologických rodičov

Jednou z najväčších zmien v súvislosti s osvojením bol posun od tzv. „zatvorených“ smerom k „otvoreným“ adopciám. Predtým adoptované dieťa ani adoptívni rodičia nemali prístup k informáciám o biologických rodičoch; boli im poskytnuté iba tie najzákladnejšie informácie o pôvode dieťaťa. „Otvorené“ adopcie umožňujú prístup aj informácie. V súčasnosti sme niekde v strede, v jednom z najzaujímavejších, ale komplikovaných medziobdobí, v rámci ktorého osoby adoptované ešte v období „zatvorených“ adopcií môžu dnes hľadať svojich biologických rodičov alebo tiež biologickí rodičia hľadať svoje adoptované deti. Je ešte príliš skoro na nejaké vyhodnotenie účinkov, dopadov týchto zmien na všetky zúčastnené strany.

Pravdepodobne najsystematickejšie výskumy boli tie, ktoré realizovali Howe a Feast (2000) a Triseliotis, Feast a Kyle (2005). Tá druhá štúdia bola príznačná tým, že sa zamerala na obe skupiny – na tých, ktorí hľadali, ale aj na tých, ktorí boli vyhľadaní; na 78 párov adoptovaných a ich biologických matiek; na 86 párov adoptovaných ľudí a adoptívnych rodičov a na 38 triád adoptovaných osôb, adoptívnych rodičov a biologických matiek.

Zistenia nevedú k jednoznačným záverom a v každom prípade treba pripomenúť, že adopcie sa diali za okolností, ktoré boli značne odlišné od tých súčasných. Väčšina vzťahov medzi dvomi biologickými rodičmi netrvala veľmi dlho; väčšina matiek sa cítila bez podpory svojich rodín. Približne 2/3 matiek prežívali obrovský pocit straty, keď sa vzdali svojho dieťaťa a väčšina prežívala určitú vinu. Napriek tomu, všetko prehlušujúcou myšlienkou bola nádej, viera, že ich dieťa sa má dobre a je šťastné. Veľká väčšina vnímala hľadanie a stretnutie s dieťaťom pozitívne; ako by sa dalo predpokladať, existovala značná variácia v rozsahu, v akom biologické matky a adoptované deti si porozumeli a takisto veľká rôznorodosť v tom, či kontakt medzi nimi pokračoval.

Okolo 4/5 adoptovaných bolo rado, že sú adoptovaní, cítili sa milovaní svojimi adoptívnymi rodičmi a mali pocit, že niekam patria. U niektorých to ešte bolo sprevádzané pocitom, že boli opustení, odmietnutí svojimi biologickými rodičmi a vo väčšine prípadov stretnutie s biologickou matkou pomohlo v spracovaní týchto negatívnych pocitov. Približne osem rokov po tomto kontakte okolo ¾ pokračovalo v kontaktoch. Väčšina adoptovaných hovorila o posilnenom pocite identity po opätovnom stretnutí s biologickou matkou. Je zaujímavé, že najbežnejším popisom obnoveného vzťahu medzi adoptovaným a biologickou matkou bolo priateľstvo a nie rodičovský alebo dcérsky/synovský vzťah.

Je jasné, že dôležitosť hľadania vychádza zo základov teórie pripútania. Je však menej jasné, či táto otázka bude objasnená vo väčšom rozsahu touto teóriou. Teória pripútania potrebuje, aby bola zasadená do širších aspektov psychopatológie a nie oddeľovaná.

Asistované počatie

Podobné otázky sa objavujú pri asistovanom počatí, hoci sú tu aj rozdiely. Pokroky pri asistovanej reprodukcii znamenajú, že deti sa môžu narodiť pomocou darkyne vajíčka (sociálna matka teda nie je biologickou matkou), pomocou darcu spermií (sociálny otec nie je biologickým otcom) a pomocou náhradníčky (matka nevynosila dieťa). Pretože môžu byť dvaja sociálny rodičia, je možné, že dieťa bude mať piatich rodičov (alebo viac vďaka rozvodu a novému manželstvu). Pomocou zmien v zákonoch je teraz dovolené pre osoby narodené jedným z týchto spôsobov hľadať a kontaktovať svojich biologických rodičov. Jedným z kľúčových rozdielov a kontrastom v porovnaní s adopciou je to, že vo Veľkej Británii nie je zvykom, aby deti boli informované o svojom biologickom pôvode. Zistili sme, že žiadnemu z takýchto detí nebola táto informácia poskytnutá v ranom školskom veku a iba 8,6% bolo informovaných v adolescencii. Pretože sociálna klíma v Škandinávii je o niečo odlišná, pomer detí, ktoré sú informované je vyšší. Môže byť vyšší aj v Spojených štátoch a skoro určite je vyšší na Novom Zélande. Náhradná matka – tu je situácia o trochu odlišná, pretože jej existencia je všeobecnejšie známa. Otázkou ostáva, či odlišné možnosti pre sociálnu matku vytvárať si predstavy o vzťahovej väzbe pred narodením dieťaťa zohrávajú rolu.

Nie je vôbec jasné, čo teória pripútania predpovedá v týchto prípadoch. Podľa všetkého evolučná teória by predpokladala problémovejší alebo o niečo slabší vzťah rodič – dieťa, keďže nie je prítomné genetické puto, kým teória pripútania toto neberie do úvahy. Teória rodinných systémov by predpokladala ťažkosti tým, že je prítomné tajomstvo, ale nezdôrazňovala by neprítomnosť genetického prepojenia. Ostatné psychologické teórie by

mohli klásť dôraz na to, či neplodný partner prežíva voči dieťaťa nejaké nepriateľstvo alebo nie a na to, aká je kvalita manželského vzťahu.

Záver

V oveľa väčšom rozsahu ako v prvom vydaní tejto knihy bola diskutovaná otázka aplikovania teórie pripútania do politiky starostlivosti a ochrany detí, čo svedčí o reálnom pokroku v aplikovaní tohto konceptu. Napriek tomu dôkazy hovoria o tom, že hoci otázky a súvislosti sú lepšie pochopené, existuje ešte stále istá cesta k získaniu praktických odpovedí.